

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉES SOUS LA DIRECTION DE

J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

VOLUME SIXIÈME

VERSION ARABE DES PROVERBES

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE
DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

—
1894

STANFORD LIB

VERSION ARABE
DES
PROVERBES

SURNOMMÉS LIVRE DE LA RECHERCHE DE LA SAGESSE

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

// PUBLIÉE POUR LA PREMIÈRE FOIS ET ACCOMPAGNÉE DE

NOTES HÉBRAÏQUES

AVEC UNE

TRADUCTION FRANÇAISE D'APRÈS L'ARABE

PAR

J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

ET

MAYER LAMBERT

PROFESSEUR AU SÉMINAIRE ISRAËLITE

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE
DE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28. RUE BONAPARTE, 28

—
1894

NOTE TO THE READER
The paper in this volume is made of the
inner margins of the preceding volume.
We have bound it so as to be
utilizing the best means possible.
PLEASE HANDLE WITH CARE
Genève, 1894

AVANT-PROPOS

Le présent volume contient la version arabe des *Proverbes* par Saadia, ainsi que le commentaire dont le Gaon l'a accompagnée. Ce commentaire n'existe que dans un manuscrit unique de la Bodléienne (Catal. Neubauer, n° 119). Grâce à l'obligeance du savant bibliothécaire d'Oxford, nous avons pu acquérir un décalque du manuscrit sur papier végétal. Nous avons donc sous les yeux une reproduction absolument exacte du texte du manuscrit, qui est en très bon état. Il n'y manque qu'un ou deux feuillets de l'introduction et la fin du dernier chapitre. Les premières lignes de l'introduction proviennent d'un fragment spécial, tiré d'une liasse de feuilles détachées, appartenant à la Bibliothèque de Saint-Petersbourg et faisant partie du fonds Firkowitch. M. le docteur Harkawy a bien voulu nous envoyer une copie de ce fragment.

Pour la version même, nous avons à notre disposition, outre le manuscrit déjà cité, une copie très exacte d'un manuscrit du British Museum (Orient. 2375), que nous

avons collationnée avec un manuscrit de la Bibliothèque royale de Berlin (Or. in-fol., n° 1203). Les textes des manuscrits de Londres et de Berlin se ressemblent beaucoup, tandis qu'ils diffèrent souvent de celui du manuscrit d'Oxford. Nous avons adopté généralement les leçons du manuscrit de la Bodléienne, qui nous paraît présenter le texte le plus authentique de la version de Saadia.

Les notes hébraïques, que nous avons mises au bas du texte arabe, contiennent : 1° les variantes importantes dans la version elle-même ; 2° l'explication des difficultés que présente le commentaire avec les corrections que nous avons cru devoir y faire, et l'indication des sources auxquelles Saadia a puisé, quand il ne les cite pas directement ; 3° un résumé aussi fidèle que possible du commentaire de Saadia. Nous avons voulu que ceux qui ignorent l'arabe fussent mis à même de se faire une idée exacte de l'exégèse du Gaon.

De plus, nous avons traduit complètement en français les *Proverbes* d'après la version de Saadia ; ainsi les personnes non versées dans les langues orientales pourront apprécier la manière dont Saadia a rendu en arabe l'original hébreu. Nous avons ajouté des notes françaises à notre traduction là où celle-ci ne rendrait pas assez clairement la pensée du Gaon ; ces notes donnent, en outre, les interprétations que Saadia, dans son commentaire, déclare admissibles, mais qu'il n'a pas fait entrer dans sa version.

Le livre des *Proverbes* est surnommé par Saadia livre de la *Recherche de la Sagesse*. Salomon, dit-il, a voulu dans cet ouvrage rendre accessibles à l'esprit de ceux qui s'a-

donnent à l'étude de la Sagesse, les vérités abstraites de la raison. C'est pourquoi il s'est servi de comparaisons (*meschalim*) tirées de l'expérience journalière. Dans son introduction Saadia s'étend sur les diverses sortes de comparaisons (images, allégories, etc.) dont a usé Salomon.

Pour la caractéristique de l'exégèse de Saadia nous nous bornons à renvoyer à l'étude de M. Bondi¹. En outre, M. le professeur Bacher a promis de composer, pour la série des Œuvres complètes de Saadia, un mémoire spécial sur la grammaire et l'exégèse du Gaon.

1. *Das Spruchbuch nach Saadia*, Halle, 1888.

TRADUCTION DES PROVERBES

OU

LIVRE DE LA RECHERCHE DE LA SAGESSE

PREMIÈRE PARTIE

I

1. Proverbes de Salomon, fils de David, roi du peuple d'Israël, — 2. pour faire connaître la sagesse et la morale, et pour rendre compréhensibles les paroles de l'intelligence, — 3. et afin qu'on accepte l'instruction rationnelle, et (ce qui est) exact, nécessaire ou juste ¹; — 4. afin de donner aux insoucians de l'ardeur ², et aux jeunes gens le savoir et la réflexion. — 5. Le sage écoutera et en sera d'autant plus instruit, et l'homme sensé acquerra les artifices ³, — 6. pour faire comprendre la fable, l'interprétation, les discours des sages et leurs récits ⁴. — 7. La crainte de Dieu est ce qu'ordonne en premier la science; la sagesse et la morale, les sots les méprisent toutes deux.

8. Écoute, mon fils, la morale que te fait ton père, et n'aban-

1) S. applique, dans son commentaire, les quatre mots du texte à quatre conceptions différentes : 1° les vérités indiscutables, comme les vérités arithmétiques; 2° les vérités démontrables comme les théorèmes de la géométrie; 3° les devoirs rationnels; 4° les préceptes révélés.

2) Les idées s'effacent vite, si l'attention ne les fixe pas.

3) C'est-à-dire les moyens artificiels de garder dans la mémoire ce qu'on apprend.

4) D'après S., le texte a en vue quatre enseignements : 1° les fables (qu'il est impossible de prendre dans le sens littéral); 2° l'interprétation des songes; 3° les paraboles des prophètes, d'où leurs interlocuteurs eux-mêmes tirent la moralité; 4° les paraboles que les prophètes accompagnent de la moralité.

donne pas la direction donnée par ta mère, — 9. car toutes deux sont un diadème de grâce sur ta tête et des colliers à ton cou.

10. O mon fils, si les pécheurs veulent te séduire, n'y consens pas, — 11. alors qu'ils te disent : « Viens avec nous, embusquons-nous pour (verser) du sang, guettons sans motif l'innocent ; — 12. faisons-le périr, comme (s'il descendait dans) la tombe, encore plein de vie, et comme s'il descendait dans la fosse, encore plein de santé. — 13. Nous trouverons tout trésor précieux, et nous remplirons nos maisons de butin. — 14. Mets ton lot avec le nôtre ; nous aurons tous la même bourse. » 15. O mon fils, ne va pas en route avec eux, écarte ton pied de leurs sentiers, — 16. car leurs pieds courent pour le mal ; et ils se hâtent pour verser le sang. — 17. C'est ainsi que le filet semble aux oiseaux être tendu sans but. — 18. Mais eux ils dressent une embûche pour (répandre) leur (propre) sang, et ils guettent leur (propre) vie. — 19. Telle est la voie que suit celui qui est avide de gain ; cette (passion) enlève la vie à celui qui en est possédé ¹.

20. La Sagesse lance un appel sur la place ; dans la rue elle fait entendre sa voix ; — 21. à l'entrée des ruelles elle invite, et aux ouvertures des portes dans la ville, elle se met à parler : — 22. Jusqu'à quand, ô insoucians, aimez-vous l'insouciance, tandis que les gens moqueurs ² ont désiré pour eux-mêmes la moquerie et que les sots haïssent la science ? — 23. Si vous vous rendez à mes remontrances, je vous exposerai mon avis, et je vous ferai connaître mon discours. — 24. Parce que je vous ai appelés, et vous avez refusé (de venir), et que j'ai tendu la main et aucun de vous ne m'écoutait, — 25. que vous avez repoussé tous mes conseils, et n'avez pas voulu de mes remontrances, — 26. moi aussi je rirai de votre ruine, je me moquerai quand viendra ce que vous redoutez, — 27. quand votre terreur s'avancera comme la tempête, que votre ruine arrivera comme l'ouragan, et que

1) S. rattache le verset 18 au verset 16, et le verset 19 au verset 17.

2) Nous rendons ainsi l'arabe *ddhi*, par lequel S. a traduit *lés*, bien que le dictionnaire arabe donne à *ddhi* le sens de rusé, trompeur. V. *Ousoul*, s. v., n. 63.

fondront sur vous le malheur et la détresse. — 28. Alors il m'appelleront et je ne leur répondrai pas; ils me chercheront et ne me trouveront pas, — 29. en raison de ce qu'ils ont haï la science, et qu'ils n'ont pas choisi la crainte de Dieu, — 30. qu'ils n'ont pas voulu de mon conseil, et ont rejeté toutes mes remontrances, — 31. qu'ils goûtent donc du fruit de leurs opinions, et qu'ils se rassasient de leurs conseils; — 32. car l'insolence des insoucians les tue, et l'égarément des sots les perd. — 33. Mais celui qui m'écoute demeurera en sûreté, et à l'abri des terreurs de l'adversité.

II

1. O mon fils, si tu accueilles mon discours et que tu conserves auprès de toi mes préceptes, — 2. si tu prêtes l'oreille à la sagesse et que tu inclines ton cœur vers la raison, — 3. si tu invoques l'intelligence et tu que lances un appel à la raison, — 4. si tu les recherches toutes deux, comme on recherche l'argent, et fouilles après elles comme après des trésors, — 5. alors tu comprendras la crainte de Dieu et tu trouveras la connaissance de Dieu. — 6. Car Dieu donne la sagesse, et de sa parole (émanent) la connaissance et la raison. — 7. Il réserve aux hommes droits la doctrine ¹, il est un bouclier pour ceux qui marchent dans l'intégrité, — 8. protégeant les sentiers de la justice, et veillant sur les chemins de ses hommes pieux. — 9. Alors tu comprendras l'équité, la justice, la droiture, et toute bonne voie. — 10. Lorsque la sagesse entrera dans ton cœur et que la connaissance fera les délices de ton âme, — 11. la réflexion veillera sur toi, et la raison te protégera.

12. (La réflexion et la raison) te préserveront du mauvais chemin et de l'homme qui parle avec versatilité, — 13. de ceux

1) Nous traduisons ainsi l'arabe *fiqh* par lequel S. rend *touschiyydh*. S. a en vue la science des pratiques religieuses, telle qu'elle a été développée par les docteurs.

qui abandonnent les sentiers de la droiture et qui suivent les voies ténébreuses, — 14. de ceux qui sont heureux de faire le mal et se réjouissent de le varier ¹, — 15. dont les voies sont difficiles et qui prennent des chemins détournés. — 16. Toutes deux te sauveront de la femme d'autrui, de l'étrangère aux paroles doucereuses, — 17. qui abandonne l'ami de sa jeunesse, et a oublié l'alliance (consacrée) par Dieu. — 18. Elle a incliné sa maison vers la mort, et ses voies (conduisent) vers les trépassés. — 19. Tous ceux qui entrent chez elle ne reviendront plus, et ils n'atteindront pas les chemins de la vie (future). — 20. (Je dis ceci) pour que tu marches dans la route des gens de bien, et que tu gardes les voies des justes ².

21. Certes, les hommes droits habiteront le monde et les gens intègres y resteront ; — 22. les méchants en seront retranchés et les perfides en seront effacés.

III

1. Mon fils, n'oublie pas ma loi, et que ton cœur garde mes préceptes, — 2. car ils augmenteront la durée de ton existence, les années de ta vie et ton bonheur. — 3. Que la bonté et la vérité ne te quittent point; mais attache-les à ton cou et inscris-les sur les tablettes de ton cœur. — 4. Alors, tu trouveras la grâce et le (renom) d'un esprit juste aux yeux de Dieu et des hommes.

5. Confie-toi à Dieu sincèrement et ne t'en remets pas à ta raison. — 6. Dans toute ta conduite, reconnais (ce que tu) lui (dois), alors il aplanira tes voies. — 7. Ne sois pas sage à tes propres yeux, crains Dieu et évite le mal. — 8. Ce sera une guérison pour tes articulations et un breuvage pour tes os.

1) C'est-à-dire de passer d'une mauvaise action à une autre.

2) D'après S., le premier membre de phrase se rapporte aux femmes et le second aux hommes.

9. Honore Dieu avec ta fortune et avec les prémices de toutes tes récoltes. — 10. Alors tes granges se rempliront de produits abondants et tes cuves déborderont de moût.

11. Ne dédaigne pas, ô mon fils, les leçons de Dieu, et ne sois pas lassé de ses avertissements, — 12. car Dieu avertit celui qu'il aime, agissant à son égard comme il plaît au père d'agir envers son fils.

13. Heureux l'homme qui a trouvé la sagesse, et à qui la raison a été accordée¹! — 14. car en faire le commerce vaut mieux que faire le commerce de l'argent, et le produit qu'on en tire vaut mieux que l'or fin. — 15. Elle est plus précieuse que les pierres, et rien de ce que tu désires ne la vaut. — 16. La longévité est à sa droite, et à sa gauche la richesse et l'honneur. — 17. Ses chemins sont les chemins de la félicité et ses sentiers (conduisent au) bonheur. — 18. Elle est l'arbre de vie pour ceux qui la saisissent, et ceux qui la soutiennent sont dans la bonne voie.

19. Dieu a fondé la terre avec sagesse et a disposé les cieux avec raison. — 20. Par sa science, les masses d'eau ont jailli, et par elle les hauteurs (célestes) distillent la rosée. — 21. Donc, ô mon fils, que cela² ne s'écarte pas de tes yeux, garde la doctrine et la réflexion. — 22. Elles seront la vie pour ton âme, la grâce (d'une parure) pour ton cou.

23. Alors, tu suivras ton chemin avec assurance, et ton pied ne se heurtera à rien. — 24. Lorsque tu te coucheras, tu seras sans crainte, et lorsque tu dormiras, ton sommeil te sera doux. — 25. Ne redoute pas la terreur soudaine, ni le tumulte des méchants, quand il s'avance, — 26. car en Dieu sera ta confiance, il empêchera ton pied d'être pris (au piège).

27. Ne refuse pas le bienfait aux gens (qui le demandent)³, lorsque tu as les moyens de le faire.

1) Dans le premier membre du verset, il est question de la sagesse acquise par les recherches, dans le second de celle que Dieu a implantée dans la nature de l'homme.

2) Dans le commentaire, S. paraît surtout penser à la sagesse, qui produit l'équilibre du monde.

3) C'est-à-dire qu'il ne faut pas trop s'enquérir s'ils méritent ou non la charité.

28. Ne dis pas à ton prochain : « Va-t'en et reviens; demain je te donnerai », alors que tu as de quoi.

29. Ne prépare pas le mal contre ton prochain, surtout quand il demeure en sécurité avec toi.

30. Ne cherche pas à quelqu'un une querelle gratuite, surtout lorsqu'il ne t'a pas fait de mal.

31. Ne sois point jaloux d'un homme injuste, et ne choisis aucune de ses vïpies, — 32. car Dieu a en horreur les pervers et (réserve) son secret aux hommes droits. — 33. Sa malédiction (pèse) sur les maisons des méchants, mais il bénit la demeure des justes.

34. Certes, il dévoile la moquerie des moqueurs, et donne aux humbles la grâce¹. — 35. Les sages ont l'honneur en partage; quant aux sots, leur ignominie est grande.

IV

1. O enfants, écoutez la leçon des pères, et prêtez l'oreille, pour connaître la raison, — 2. car je vous ai donné un bon enseignement, à savoir ma loi; ne l'abandonnez pas. — 3. Car moi aussi, j'étais, comme vous, un fils pour mon père, (un enfant) délicat et unique pour ma mère. — 4. (Mon père) m'a instruit et m'a dit : « Que ton cœur retienne mon discours; garde mes préceptes et tu vivras. — 5. Acquiers la sagesse et la raison. N'oublie pas, et ne dévie pas des paroles de ma bouche. — 6. Ne les abandonne pas, elles te garderont; aime-les, elles te protégeront. — 7. Le commencement de la sagesse consiste à l'acquérir et tu arriveras à l'acheter pour toute ta fortune. — 8. Donne-toi entièrement à elle, et elle t'élèvera; elle t'honorera si tu t'attaches à elle. — 9. Elle mettra sur ta tête un diadème de grâce, et elle t'abritera sous une couronne de gloire. »

1) De manière qu'on reconnaisse la nature des uns et des autres.

10. Toi aussi, mon fils, écoute, accepte mes paroles, et les années de ta vie se multiplieront. — 11. Car je t'ai guidé dans le chemin de la sagesse, et je t'ai fait marcher dans les sentiers de la droiture. — 12. Que tu marches, tes pas ne seront pas embarrassés; ou que tu coures, tu ne trébucheras pas. — 13. Attache-toi à la morale, ne t'en écarte pas; garde la sagesse, car elle est ta vie.

14. N'entre pas dans la voie des scélérats, et ne te laisse pas diriger dans leur route. — 15. Repousse-la (de ta pensée), ne la franchis pas, évite-la et passe; — 16. car ils ne s'endorment pas à moins d'avoir fait du mal, et leur sommeil s'enfuit s'ils n'ont fait trébucher (personne), — 17. ayant mangé la nourriture de l'injustice et buvant le vin des violences.

18. La voie des justes est comme la lumière de l'aurore, dont la clarté va en croissant jusqu'au plein jour; — 19. et la route des méchants est comme couverte de ténèbres, ils ne savent pas ce qui les fait trébucher.

20. Mon fils, sois attentif à mon discours et prête l'oreille à mes paroles. — 21. Qu'elles ne s'écartent pas de tes yeux, garde-les au fond de ton cœur; — 22. car elles sont la vie pour ceux qui les trouvent et (apportent) la guérison à tous leurs corps. — 23. Garde ton cœur de tout ce qui est défendu, car de là sortira la vie. — 24. Éloigne de toi la dureté de paroles, et repousse loin de toi les écarts du langage. — 25. Que tes yeux regardent bien en face, et que tes prunelles soient fixées droit devant toi. — 26. Règle le sentier que suivra ton pied, et tous tes chemins seront assurés. — 27. N'incline ni à droite ni à gauche, et détourne ton pied du mal.

V

1. Mon fils, sois attentif à ma sagesse, prête l'oreille à ma raison.
— 2. Conserve la réflexion, et que ton langage garde la raison; —

3. car les lèvres de l'étrangère distillent du miel, et son palais est plus doux que l'huile. — 4. Mais le résultat (qu'elle amène) est amer comme la coloquinte et acéré comme une épée à deux tranchants. — 5. Ses pieds descendent vers la mort, ses pas aboutissent au tombeau. — 6. Le chemin de la vie, elle ne le règle pas, et quand les sentiers (qu'elle suit) se confondent, elle ne s'en aperçoit pas.

7. Et maintenant, vous, enfants réunis, écoutez-moi, et ne vous écartez pas des paroles de ma bouche. — 8. Éloigne d'elle ton chemin, et ne t'approche pas de la porte de sa maison, — 9. afin que tu ne livres pas ton honneur à d'autres, et tes années aux gens cruels, — 10. que les étrangers ne se rassasient pas de tes forces, et que tes gains ne passent pas dans la maison d'autrui, — 11. que tu n'aies pas à te repentir lors de ta fin, quand ta chair et ton corps seront consumés, — 12. et que tu ne dises pas : « Hélas ! comment ai-je pu haïr l'instruction, et comment mon cœur a-t-il pu rejeter l'avertissement ? — 13. Que n'ai-je écouté la voix de mes guides, et prêté l'oreille aux (paroles de) mes maîtres. — 14. Pour peu j'aurais été dans le pire état, au milieu de la communauté et de l'assemblée ¹. »

15. Bois l'eau à ton puits, et les ondées à ta citerne. — 16. Alors, tes fontaines se répandront au dehors, et il y aura dans la rue des ruisseaux, — 17. qui t'appartiendront à toi seul, et non pas en même temps à des étrangers. — 18. Ta source sera bénie, et réjouis-toi avec la femme de ta jeunesse. — 19. Biche aimable, gracieuse gazelle, ses mamelles te désaltéreront en tout temps et tu te délecteras toujours de son amour. — 20. Ne te délecte pas, mon fils, avec l'étrangère, et n'embrasse pas le sein de la femme d'autrui.

21. Certes les voies de l'homme sont sous les yeux de Dieu, et il règle tous ses sentiers. — 22. Les fautes du criminel l'enlacent, et il est maintenu solidement dans les liens de son péché.

1) Dans son commentaire, S. explique le verset en disant que l'impie, dans sa passion, considère le déshonneur et la mauvaise réputation comme peu de chose

— 23. Il meurt sans être corrigé et tombe dans l'erreur par excès de sottise.

VI

1. Mon fils, que tu aies donné ta garantie pour ton prochain, ou que tu te sois engagé envers l'étranger en mettant ta main dans la sienne¹, — 2. tu es pris au piège par les paroles de ta bouche, et tu es enlacé par elles. — 3. Use donc d'un moyen, mon fils, pour échapper, puisque tu es tombé entre les mains de ton prochain. Va, humilie-toi et supplie-le. — 4. Ne donne pas de sommeil à tes yeux ni d'assoupissement à tes prunelles, — 5. sauve-toi, comme le cerf (échappe) à la main et le passereau au piège.

6. Va auprès de la fourmi, ô paresseux, regarde ses allures, et deviens sage, — 7. elle qui n'a ni chef, ni préposé, ni gouverneur, — 8. et elle prépare en été sa nourriture, et a déjà amassé, lors de la moisson, ses aliments. — 9. Jusqu'à quand, ô paresseux, resteras-tu couché? Quand te réveilleras-tu de ton sommeil? — 10. Encore un peu dormir, sommeiller, croiser les bras pour rester couché, — 11. et ta pauvreté viendra comme un voyageur, et ton dénûment comme un homme armé d'un bouclier.

12. L'homme pervers a de mauvais desseins, il va en se prononçant difficilement; — 13. il cligne des yeux, il remue les pieds, il fait signe des doigts; — 14. il a l'intention de revenir (sur sa parole), il se propose de nuire en tout temps, et il fait naître les querelles. — 15. Aussi, le malheur l'atteindra à l'improviste, il sera brisé subitement, sans guérison possible.

16. Il y a six choses que Dieu hait, et une septième² qu'il abhorre : — 17. des yeux hautains, une langue mensongère, des mains qui versent le sang innocent, — 18. un cœur qui médite des projets iniques, des pieds qui se hâtent de courir au mal; —

1) S. entend par prochain l'Israélite et par étranger le non-Israélite.

2) La septième, c'est la langue mensongère qui amène tous les autres vices.

19. débiter des mensonges, ce qui est porter un faux témoignage et faire naître les querelles entre les amis.

20. Garde, mon fils, les préceptes de ton père et de ta mère, ainsi que leurs enseignements, et ne les abandonne pas. —

21. Attache-les toujours sur ton cœur, et qu'ils soient l'ornement de ton cou; — 22. car ils te guideront quand tu t'en iras, ils te protégeront dans ton sommeil, et à ton réveil ils s'entretiendront avec toi, — 23. parce que le précepte est un flambeau et la Loi une lumière; et le chemin qui mène à la vie, ce sont les avertissements de la morale.

24. Ils te garderont d'une femme mauvaise¹ et de la langue douceuse de l'étrangère. — 25. Ne convoite pas sa beauté dans ton cœur, et ne te laisse pas prendre à (l'éclat de) ses prunelles, — 26. car l'homme débauché s'imagine qu'il obtient la femme adultère en lui fournissant une miche de pain, tandis qu'elle fait la chasse à l'âme précieuse.

27. L'homme peut-il prendre du feu dans son giron, sans que ses vêtements se consomment? — 28. Ou marchera-t-il sur des charbons sans qu'il se brûle les pieds? — 29. De même celui qui a commerce avec la femme de son prochain; quiconque s'approche d'elle ne reste pas impuni².

30. Qu'on ne méprise pas le voleur quand il vole, car peut-être ne le fait-il que pour assouvir sa faim, — 31. et s'il est pris, il paiera une forte amende, ou bien il donnera tout son avoir pour s'acquitter, — 32. (qu'on ne le méprise pas) au même point qu'on méprise celui qui commet un (adultère), étant dépourvu d'intelligence. Qui veut se perdre, agit ainsi; — 33. il trouvera le malheur et l'ignominie, et son opprobre ne s'effacera pas.

34. Le châtement (qui lui est infligé par Dieu) sera comme la colère du mari; (Dieu) n'aura pas pitié au jour de la punition.

1) Qui néglige les devoirs que la religion lui impose.

2) Le second ne fait que convoiter la femme; le premier se brûle le corps, le second seulement ses vêtements.

— 35. Il n'acceptera comme réparation aucune rançon; il ne voudra d'aucun cadeau, si grand qu'il soit.

VII

1. Mon fils, garde mes paroles, et conserve précieusement chez toi mes préceptes. — 2. Retiens-les et tu vivras par eux, et (garde) ma loi comme la pupille de tes yeux. — 3. Attache-les à tes doigts, et inscris-les sur les tablettes de ton cœur. — 4. Dis à la sagesse : Tu es ma sœur, et appelle la raison ma connaissance.

5. Elles te mettront en garde contre la femme étrangère, contre la femme d'autrui aux paroles doucereuses. — 6. Car, pendant que je regardais par une fenêtre de ma demeure et que j'observais à travers la lucarne, — 7. je vis parmi les étourdis, et je distinguai parmi les jeunes gens un adolescent manquant d'intelligence. — 8. Il passait sur la place près du coin (où se tenait une femme), et s'avançait dans la direction de sa maison, — 9. dans le crépuscule, au déclin du jour, alors que la nuit et les ténèbres s'épaississaient. — 10. Voici que la femme (vient) à sa rencontre, mise comme une courtisane qui veut ravir les cœurs. — 11. Elle est bruyante et turbulente; ses pieds ne reposent point dans sa demeure. — 12. Tantôt sur la place, tantôt dans les rues, elle s'embusque à chaque coin. — 13. Elle le saisit et l'embrasse, avec un visage effronté elle lui dit : — 14. « Je dois à Dieu des sacrifices rémunérateurs, aujourd'hui je vais accomplir mes vœux, — 15. parce que, étant sortie à ta rencontre et ayant cherché ta face, je t'ai trouvé. — 16. J'ai garni mon lit de tapis et de coussins rembourrés à l'égyptienne. — 17. J'ai embaumé ma couche de musc, d'ambre et de bois odoriférant. — 18. Allons, enivrons-nous de caresses toute la nuit jusqu'au matin, et jouissons de l'amour, — 19. car mon mari n'est pas dans la maison, il est allé en voyage au loin; — 20. il a pris sa bourse avec lui, et il ne reviendra pas jusqu'au jour des sacrifices. » — 21. Elle

l'entraîne par sa causerie prolongée, elle le séduit par la douceur de sa parole. — 22. Je le vis partir derrière elle étourdi, comme un bœuf qui se laisse conduire à l'abattoir, et comme un débauché (qui est entraîné) vers l'enseignement des sots¹, — 23. jusqu'à ce qu'une flèche lui perce le foie, semblable à l'oiseau qui se précipite vers le filet; il ne sait pas qu'il y va de sa vie.

24. Et maintenant, vous, enfants réunis, écoutez-moi et obéissez; soyez attentifs aux paroles de ma bouche. — 25. Que votre cœur ne se détourne pas vers les chemins (de cette femme), et ne vous égarez pas dans ses sentiers, — 26. car c'est elle qui a fait tomber beaucoup de ceux qui sont terrassés, et ses victimes sont considérables. — 27. (Aller dans) sa maison, c'est (prendre) les chemins du tombeau qui font descendre aux chambres de la mort.

VIII

1. La sagesse n'appelle-t-elle pas et la raison même n'élève-t-elle pas la voix? — 2. Elle est debout sur les cimes des hauteurs, sur les routes et dans les sentiers qui y conduisent; — 3. à l'emplacement des portes, sur les toits, et aux entrées des maisons, elle s'exclame. — 4. Elle dit: Je vous appelle, vous, hommes réunis, et j'élève ma voix vers tous les fils d'Adam. — 5. O insoucients, comprenez l'ardeur; et vous, sots, faites entrer la raison dans vos cœurs. — 6. Écoutez, car je parle avec discernement, et mon discours débute par la droiture. — 7. Ma langue professe la vérité, et mes lèvres répugnent à l'injustice. — 8. Toutes les paroles de ma bouche sont sincères; il ne s'y trouve rien de tortueux ni de pénible. — 9. Elles sont toutes justes pour l'homme intelligent, et faciles pour ceux qui ont trouvé la science. — 10. Acceptez ma morale, et non l'argent; la science est meilleure que l'or, — 11. la sagesse est préférable aux pierres précieuses, et toutes les choses désirables ne la valent pas.

1) C'est-à-dire le maniement des armes et le tir des flèches dans l'arène.

12. Moi, la sagesse, en demeurant avec la finesse et la science, **je** trouve les réflexions¹. — 13. Puisque la crainte de Dieu consiste à haïr le mal, moquerie, orgueil, mauvaise conduite et parole versatile, tout cela je le hais. — 14. A moi appartiennent le conseil et la doctrine; je suis la raison, j'ai la puissance. — 15. Par moi règnent les rois, et les ministres décrètent la justice. — 16. Par moi gouvernent les princes, les nobles et tous les juges de la terre. — 17. Moi, j'aime ceux qui m'aiment, et ceux qui me cherchent, me trouvent. — 18. La richesse et l'honneur sont avec moi, ainsi qu'une fortune solide (acquise) honnêtement. — 19. Mon fruit est meilleur que l'or et le métal précieux, et mon produit est préférable à l'argent. — 20. Je fais marcher dans des chemins de vertu, et au milieu des sentiers du droit. — 21. pour mettre ceux qui m'aiment en possession de tout ce qui existe², et remplir leurs trésors.

22. Dieu m'a produite comme début de sa création et comme sa première œuvre au commencement du temps. — 23. Dès l'origine du monde, j'ai été élue, à l'époque la plus reculée de la terre. — 24. Il a commencé par moi, alors qu'il n'y avait ni océans, ni sources pas plus qu'abondance d'eau. — 25. avant que les montagnes ne fussent fixées, et avant les collines j'ai été créée. — 26. alors qu'il n'avait pas encore fait la terre avec ses grandes places ni la première motte du monde. — 27. A l'époque où il disposait les cieus, j'étais là. Et lorsqu'il dessina un voile sur la surface de l'océan. — 28. lorsqu'il consolida le firmament, en haut, et qu'il fortifia les sources de l'océan. — 29. lorsqu'il traça à la mer sa limite, pour que les eaux ne pussent transgresser son ordre, lorsqu'il marqua les fondations de la terre. — 30. j'étais tout à ses yeux, j'étais les délices de chaque jour; je me réjouissais devant lui à tout moment. —

1) S. paraît avoir négligé les accents et avoir joint *da'at* et *mezimmdh*. Il n'est pas impossible, cependant, qu'il faille traduire : Moi, la sagesse, je demeure avec la finesse, et (moi), la science, je trouve les réflexions.

2) Littéralement : l'être, opposé au néant.

31. Cette joie était pour les habitants d'ici-bas, sur sa terre, et mes délices pour les fils d'Adam ¹.

32. Maintenant donc, vous, enfants réunis, écoutez-moi; heureux ceux qui gardent mes voies. — 33. Écoutez la morale pour devenir sages, et ne la repoussez pas. — 34. Heureux l'homme qui m'écoute, qui s'attache à mes battants de porte tous les jours, et qui garde les poteaux de mes entrées. — 35. Car celui qui me trouve trouve la vie et obtient la bienveillance de Dieu, — 36. et celui qui pèche envers moi se fait du tort à lui-même, et ceux qui me haïssent aiment la mort.

IX

1. La sagesse a bâti sa maison, et elle a taillé ses colonnes en grand nombre. — 2. Elle a préparé ses viandes et mélangé son vin; elle a aussi dressé sa table. — 3. Puis elle envoie ses servantes, elle appelle sur le sommet des toits les plus élevés. — 4. Elle dit: Que celui qui est négligent se détourne (pour venir) ici; et à celui qui manque d'intelligence je dirai: — 5. « Venez, mangez de ma nourriture et buvez du vin que j'ai mélangé. — 6. Abandonnez l'insouciance et vivez, et laissez-vous guider dans le chemin de la raison. » — 7. Combien font la morale à un moqueur, qui s'attirent à eux-mêmes la honte, et combien réprimandent un méchant, qui en reçoivent une tache ². — 8. Ne reprends pas le moqueur de façon qu'il te haïsse, mais reprends le sage, car il t'aimera. — 9. Donne au sage ce qui le rendra encore plus sage, et enseigne à l'homme de bien ce qui le rendra encore plus instruit ³.

13. La sottise est comme une femme turbulente et insouciante,

1) La sagesse ajoute que la joie n'est pas pour elle-même, mais pour ceux qui la possèdent.

2) Par les insultes et les affronts qu'ils reçoivent du méchant.

3) S., appliquant les versets 1-9 aux partisans de la vérité et les versets 13-18 aux partisans de l'erreur, a rejeté à la fin du chapitre les versets 10-12, qui interrompaient le parallélisme des deux paragraphes.

qui ne sait quoi que ce soit. — 14. Elle est assise près de la porte de sa maison, sur un siège, au plus haut du toit; — 15. elle appelle les passants, dont les voies étaient droites. — 16. Elle dit : Que celui qui est insouciant se détourne vers moi, et à celui qui manque d'intelligence je dirai : — 17. « Que l'eau dérobée est douce ! et que les mets pris en cachette sont agréables ! » — 18. Et lui ne sait pas que là-bas sont les morts, et que ses invités sont dans les profondeurs de la géhenne.

10. Ce que la sagesse ordonne en premier, c'est la crainte de Dieu, et le résultat immédiat qu'amène la raison, c'est la connaissance du Saint. — 11. Elle dit : Par moi se multiplieront tes jours, et s'augmenteront les années de la vie. — 12. Si tu deviens sage, c'est pour toi-même, et si tu deviens moqueur, tu en porteras la peine.

(Fin de la première partie du livre de la *Recherche de la sagesse.*)

DEUXIÈME PARTIE

(PROVERBES ET SENTENCES DÉTACHÉS)

X

1. Proverbes de Salomon : Le fils sage réjouit son père, et le fils sot fait le chagrin de sa mère.

2. Les trésors (acquis) par la violence ne profitent pas ; mais la justice sauve de la mort.

3. Dieu ne laisse pas le juste souffrir de la faim, et il écarte de lui le malheur qui atteint les méchants.

4. La pauvreté est la suite de la main qui se lasse, et la main des hommes actifs enrichit.

5. Le fils intelligent amasse pendant l'été, et le fils qui agit mal dort profondément au moment de la moisson.

6. Les bénédictions descendent sur la tête du juste, et l'injustice couvre la face des méchants ¹.

7. De même, le souvenir du juste est une bénédiction et le nom des méchants s'efface.

8. L'homme à l'esprit sensé accueille les préceptes, et celui qui raisonne sottement s'embarrasse.

9. Celui qui marche dans l'intégrité marche avec assurance, et celui qui prend les chemins ardu est reconnu pour tel ².

10. Celui qui cligne de l'œil cause de la peine, et celui qui parle sottement s'embarrasse également ³.

11. Le parole du juste est une source de vie, et la parole des méchants est étouffée par leur injustice ⁴.

12. La haine excite les querelles, et l'amour couvre toutes les fautes.

13. Dans le langage de l'homme raisonnable on trouve la sagesse, et la verge est pour le dos de l'homme inintelligent.

14. Les sages thésaurisent la science, et la parole du sot est bientôt ruinée, — 15. de même que la fortune du riche est sa place forte, et les haillons des pauvres sont leur ruine.

16. Le salaire du juste est la vie, et ce que récolte le scélérat est une rétribution des péchés.

17. C'est le chemin de la vie que de garder la morale, et celui qui néglige l'avertissement égare ⁵.

18. Celui qui cache sa haine a un langage faux, et celui qui répand des médisances est un sot.

1) C'est-à-dire que tout le monde les maudit.

2) Commentaire : L'homme déloyal n'est pas cru ; ou bien : Ses ruses finissent par être démasquées ; ou bien : Son attitude craintive le trahit.

3) Le sens paraît être : Celui qui fait des signes secrets cause de la peine aux hommes intelligents et met les sots dans l'embarras.

4) Ils ont peur de parler, ou bien on ne les écoute pas.

5) Soi-même et les autres.

19. Avec l'abondance de paroles la faute ne manque pas, et celui qui en retient ses lèvres est intelligent.

20. La langue du juste est comme de l'argent pur, et le cœur des méchants est faible ¹.

21. Le langage du juste dirige bien des gens, et les sots, par leur manque d'intelligence, les tuent.

22. Seule la bénédiction de Dieu enrichit, et la peine qu'on se donne n'ajoute rien.

23. Commettre une abomination est pour le sot comme un jeu; la sagesse appartient à l'homme raisonnable.

24. Ce que redoute le méchant lui arrive, et ce que les justes désirent, Dieu le leur accorde.

25. Comme passe un ouragan le méchant disparaît, et le juste est le fondement du monde.

26. Comme est le vinaigre pour les dents, et la fumée pour les yeux, tel est le paresseux pour ceux qui lui donnent une mission.

27. La crainte de Dieu prolonge les jours, et les années des méchants sont abrégées.

28. L'attente des justes (aboutit) à la joie, et l'espérance des méchants est anéantie.

29. La voie de Dieu est une force pour les hommes intègres, et un écrasement pour les artisans d'iniquité ².

30. Le juste ne trébuchera jamais, et les méchants ne demeureront pas dans le monde ³.

31. La bouche du juste produit la sagesse, et la langue versatile sera retranchée.

32. Les lèvres des justes sont habituées à la bienveillance et la bouche des méchants est habituée à la versatilité.

1) Litt. : petit. Le sens est que le méchant n'a pas de confiance en lui-même.

2) Parce que les premiers obéissent aux ordres de Dieu, tandis que les seconds font juste le contraire.

3) Ni dans ce monde-ci, ni dans le monde futur.

XI

1. Les balances de la fraude sont abhorrées par Dieu, et les poids justes lui plaisent.

2. Quand vient l'insolence, vient la honte, et la sagesse accompagne les humbles.

3. L'intégrité des hommes droits les guide, et la fausseté des perfides les dépouille.

4. La fortune ne profite pas au jour de la résurrection, et la charité sauve de la mort¹.

5. La vertu de l'homme intègre aplanit sa route, et le méchant tombe par sa méchanceté. — 6. La vertu des hommes droits les sauve, et les méchants sont pris dans les malheurs qu'ils causent.

7. Une fois que le scélérat meurt, il n'y a plus rien à espérer (de lui), de même que l'espoir des gens d'iniquité périt².

8. L'homme vertueux échappe à la détresse et le scélérat y prend sa place.

9. L'homme vulgaire³ fait périr son prochain par sa parole, et par la science les justes sont sauvés.

10. Lorsque les gens de bien sont heureux, les habitants du pays doivent se réjouir, et lorsque les méchants périssent, il convient qu'ils manifestent leur allégresse.

11. Par la bénédiction des hommes droits le toit s'élève, et par la parole des injustes il est démoli.

12. Celui qui insulte son prochain manque d'intelligence, et l'homme raisonnable ne lui répond pas.

1) Commentaire : De la mort dans ce monde et de la punition dans le monde futur.

2) D'une part, la mort empêche le méchant de revenir au bien et de l'autre, elle détruit les espérances qu'il mettait dans les jouissances de ce monde.

3) Litt. : profane, impur. Le sens est : Les gens sans religion se pervertissent mutuellement, tandis que les justes enseignent la vérité les uns aux autres.

13. Celui qui dévoile le secret est comme celui qui s'en va médire, et celui qui le cache a un caractère sûr.

14. Faute d'habileté, le peuple tombe, et le salut provient de longues délibérations¹.

15. Il arrive du mal à celui qui garantit pour un étranger², et celui qui déteste ceux qui s'engagent est en sûreté.

16. On trouve de la grâce à la (femme) qui est le pilier la fortune, et ceux qui sont le pilier de la richesse sont redoutés.

17. Celui qui fait du bien à sa famille³ est doué de générosité, et celui qui outrage ses proches est impitoyable.

18. Le méchant a pour salaire de son action ce qui est faux, et celui qui sème la justice a pour salaire la vérité⁴.

19. Ainsi la vertu conduit à la vie, et celui qui poursuit le mal (va) à sa mort.

20. Dieu abhorre ceux qui ont le cœur dur, et il agrée ceux qui marchent dans l'intégrité.

21. En un tour de main⁵, l'(homme) mauvais cesse d'être impuni, et la postérité des gens vertueux est sauvée.

22. Comme un anneau d'or au museau d'un porc, ainsi une femme belle qui manque de bon sens.

23. La passion du juste est pour le bien, et l'espérance des méchants (aboutit à) la colère⁶.

24. Combien dépensent et gagnent encore, et celui qui s'abstient de la générosité finit par le dénûment.

25. La personne qui répand les bénédictions est comblée⁷, et celle qui abreuve est abreuvée à son tour.

1) Litt. : du grand nombre de conseils.

2) De la part de l'adversaire; ou bien : Celui qui garantit est écrasé (par le juge).

3) Commentaire : Ou : « celui qui se sèvre (de péchés). »

4) Commentaire : Une mauvaise action en amène une autre, et une bonne action engendre le bien.

5) Le sens littéral paraît être : Comme un tour de main pour une main. Saadia (ch. xvi, 5) explique que cette expression désigne la rapidité.

6) Soit des hommes, soit de Dieu.

7) Litt. : engraisse.

26. Celui qui accapare le blé, le peuple le réprouve, mais la bénédiction vient sur la tête de celui qui le fournit.

27. Celui qui cherche le bien cherche la faveur, et celui qui poursuit le mal en est atteint.

28. Celui qui se fie à sa richesse tombe, et les justes poussent comme la feuille ¹.

29. Celui qui prend parti pour la sottise outrage sa famille. Il faut que le sot soit l'esclave du sage.

30. Le fruit du juste est un arbre de la vie ², et celui qui acquiert des personnes est un sage ³.

31. Plût à Dieu que l'homme vertueux restât sauf ici-bas; et à plus forte raison le scélérat et le pécheur (doivent-ils imiter la conduite du sage) ⁴.

XII

1. Celui qui aime être corrigé aime la science, et celui qui hait l'avertissement est un sot.

2. L'homme de bien obtient de Dieu la faveur et l'homme de réflexion l'emporte (sur son adversaire).

3. Personne ne s'affermit par la méchanceté; et les racines qu'ont jetées les justes ne branlent pas.

4. La femme forte est la couronne de son mari, et celle qui est mauvaise est comme la carie dans ses os.

1) D'après le commentaire : Les justes n'ont qu'une confiance très faible en eux-mêmes, et ne se considèrent eux-mêmes que comme un rameau ou une simple feuille.

2) Le premier hémistiche signifie sans doute que le juste répand la vie autour de lui.

3) Le sage acquiert des personnes en se créant une famille, en formant des élèves, en exerçant la charité et la justice.

4) Le sens de la traduction de Saadia paraît être : Le juste même subit forcément des malheurs dans ce monde et s'y résigne; à plus forte raison le méchant, qui les mérite, doit-il prendre exemple sur lui.

5. Les pensées des justes sont (tournées) vers le droit, et les finesses des méchants (visent) à la fraude.

6. Les méchants parlent (de dresser aux hommes) une embûche meurtrière et la parole des justes les sauve.

7. Les méchants, à peine renversés, disparaissent, et les maisons des justes restent debout.

8. C'est en raison de son intelligence qu'un homme est loué; celui qui a l'esprit tortueux est exposé au mépris.

9. Être humble et avoir un serviteur vaut mieux que faire le noble et manquer de pain.

10. L'homme de bien soigne jusqu'à sa bête, et la pitié du méchant est de la dureté.

11. Qui cultive sa terre se rassasie de nourriture, et celui qui poursuit les choses vaines manque d'intelligence.

12. Le scélérat recherche le repaire des méchants, et les justes se conforment à leurs origines ¹.

13. Le péché du langage est un piège funeste, et l'homme de bien se préserve de ce malheur ².

14. Grâce au fruit de sa parole, l'homme se rassasie de bien, et Dieu le récompense selon l'œuvre de ses mains.

15. Le chemin du sot est droit à ses yeux; celui qui écoute le conseil est sage.

16. Le sot fait en un jour connaître sa sottise, et celui qui cache sa confusion est habile.

17. Celui qui parle avec loyauté racontera la vérité, et le faux témoin (est celui qui parle) avec ruse ³.

18. Combien il y en a dont les paroles sont comme des coups d'épée! et la langue des sages est une guérison.

19. Le langage vrai subsiste toujours et une langue menteuse (dure) un clin d'œil.

1) Pour rechercher ceux qui leur ressemblent.

2) En ne disant rien qui puisse le compromettre.

3) Commentaire: Celui qui parle avec ruse arrive à être faux témoin.

20. La ruse est dans le cœur de ceux qui ourdissent le mal, et la joie est pour ceux qui conseillent la paix.

21. Aucune iniquité n'atteint le juste, et le mal enveloppe les méchants.

22. Dieu abhorre le langage de la fausseté, et ceux qui pratiquent la loyauté lui plaisent.

23. L'homme avisé est celui qui a reçu sa part de la science, et le cœur du sot appelle la sottise.

24. La main des gens actifs domine, et (la main) qui se rebute devient dépendante.

25. Le souci dans le cœur de l'homme l'abat, et une chose bonne le réjouit.

26. L'homme de bien est plus généreux que son prochain; les voies des méchants les égarent.

27. Celui qui se rebute ne rencontre jamais ses provisions, et le bien précieux de l'homme est l'activité.

28. Sur le chemin de la justice (se trouve) la vie, et c'est un sentier où il n'y a point de mort.

XIII

1. Le fils sage est celui qui accueille la morale de son père, et le moqueur est celui qui n'accueille pas sa réprimande.

2. Du fruit de la parole de l'homme il convient de manger ce qui est bon; mais on trouve dans l'âme des perfides l'injustice.

3. Celui qui retient sa bouche garde sa personne, et combien de gens écartent les lèvres pour (des paroles) qui seront leur ruine.

4. L'âme du paresseux convoite, et il n'a rien, et les personnes actives sont comblées¹⁾:

5. L'homme de bien hait le mensonge, et le méchant fait du mal et en rejette la honte (sur autrui).

1) Litt. : engraisent.

6. La pureté protège celui qui marche dans l'intégrité, et la méchanceté et le péché pervertissent.

7. Combien font le riche, qui n'ont rien, ou font le pauvre, avec une grande fortune ¹.

8. La richesse de l'homme est la rançon de sa personne ; celui-là est pauvre qui n'écoute pas la réprimande de Dieu ².

9. La lumière des hommes vertueux augmente, et le flambeau des méchants s'éteint.

10. Ce n'est que par l'insolence que se produit la querelle, et la sagesse est avec ceux qui délibèrent.

11. La fortune diminue par suite de l'égarement ; et celui qui recueille dans sa main ³ augmente sa fortune.

12. L'attente prolongée rend le cœur malade, le désir qui se réalise est un arbre de vie.

13. Celui qui dédaigne quelque chose en devient dépendant ⁴, et celui qui respecte le commandement est préservé.

14. Le précepte du sage est une source de vie, pour échapper aux pièges de la mort.

15. Une saine intelligence fait obtenir la faveur, et le chemin des perfides est pénible ⁵.

16. Tout homme habile agit à bon escient, et le sot étale sa sottise.

17. Un messager déloyal tombera dans le malheur, et un envoyé fidèle est une guérison.

18. La pauvreté et la honte sont pour celui qui repousse la

1) Autres sens : Combien sont pauvres avec beaucoup d'argent et combien savent être riches avec peu ; ou : Combien s'enrichissent qui n'avaient rien, et combien s'appauvrissent qui avaient une grande fortune.

2) On évite le malheur en consacrant ses richesses à l'accomplissement des bonnes œuvres ; le vrai pauvre est celui qui ne tient pas compte des avertissements divins.

3) C'est-à-dire : qui amasse peu à peu.

4) D'après les exemples donnés dans le commentaire, le sens serait : On arrive à être l'obligé de ceux qu'on avait tout d'abord dédaignés. — Peut-être même faut-il traduire dans l'arabe : Celui qui méprise un homme.

5) Commentaire : On doit le regarder comme tel et ne pas y aller.

morale, et celui qui tient compte de l'avertissement est honoré.

19. On voit le désir réalisé être agréable pour l'âme ; c'est pourquoi il répugne aux sots de s'écarter du mal ¹.

20. Celui qui fréquente les sages devient sage, celui qui fraie avec les sots devient mauvais.

21. Le mal que font les pécheurs les poursuit, et Dieu donne une bonne récompense aux hommes vertueux.

22. L'homme vertueux transmet son héritage jusqu'à ses petits-enfants, et parfois les biens du pécheur sont réservés au juste.

23. Combien de fois le manger est une marque de pauvreté ², et combien de gens sont enlevés sans jugement ³.

24. Qui retient sa verge hait son enfant, et celui qui l'aime l'habitude de bonne heure à être corrigé.

25. Le juste mange pour se rassasier, mais le ventre des méchants n'a jamais assez.

XIV

1. La femme sage bâtit sa maison, et la femme sotte la démolit de sa main.

2. Celui qui marche dans la droiture craint Dieu, et celui qui suit des chemins détournés le dédaigne.

3. Dans la parole du sot se trouve le bâton de l'orgueil, et le langage des sages les préserve.

4. (Car pour le sot, c'est) comme le blé qui disparaît lorsque

1) Les sots aiment les plaisirs de ce monde, parce qu'ils donnent une jouissance immédiate, tandis que les jouissances que procure la sagesse sont éloignées de leur esprit.

2) Soit qu'on mange gloutonnement devant les rois, soit qu'on commette un péché.

3) C'est-à-dire sans qu'ils connaissent le jugement de Dieu. S. donne encore une seconde explication, en se fondant sur ce que le mot hébreu *mispal* peut signifier « règle ». Combien de gens ne meurent pas de leur mort naturelle.

manquent les bœufs, et comme la récolte qui devient abondante grâce à leur vigueur ¹.

5. Le témoin digne de foi, c'est l'homme qui ne ment pas, et celui qui prononce le mensonge est un faux témoin ².

6. Le moqueur cherche la sagesse sans la trouver, et pour l'homme intelligent, la science est facile.

7. Quitte la présence du sot ; autrement tu ne sais rien des paroles de la science.

8. La sagesse de l'homme habile consiste à comprendre sa situation, et la sottise des sots, c'est leur ruse ³.

9. La faute des sots est pour eux un interprète ⁴ ; et au milieu des justes (règne) la bienveillance.

10. Le cœur (seul) connaît son propre chagrin, et un étranger ne se mêle pas à sa joie.

11. La maison des méchants sera détruite, et la tente des justes s'étendra.

12. Combien de fois une route (semble) droite devant l'homme, et elle aboutit au chemin de la mort.

13. Le rire, lui aussi, fait souffrir le cœur, et la joie est suivie de la tristesse ⁵.

14. Celui qui a le cœur faux finit par être excédé de sa conduite, et l'homme de bien lui est supérieur ⁶.

15. L'insouciant ajoute foi à toute chose, et l'homme habile discerne la bonne direction.

16. Le sage craint et s'écarte du mal, et le sot se laisse aller avec confiance.

1) Saadia rattache les deux versets ainsi qu'il suit : le sot parle avec dureté, croyant que tout se fait par la force, comme la culture de la terre.

2) Le mensonge devient un faux témoignage, parce que ceux qui l'entendent le prennent pour la vérité. Celui qui ne ment jamais doit être seul regardé comme témoin loyal.

3) Par sottise, ils emploient la ruse.

4) Leurs actions révèlent leurs pensées.

5) Il s'agit des plaisirs défendus.

6) Il ne doit jamais se laisser de faire le bien.

17. L'impatience est produite par la sottise, mais que de fois l'homme de réflexion est haï¹.

18. On voit que les insoucians se sont approprié la sottise, et les gens avisés prennent pour couronne la science.

19. Il convient que les mauvais s'inclinent devant les bons, et que les méchants soient aux portes des justes.

20. Le pauvre est odieux même à son compagnon ; les amis du riche sont nombreux.

21. Or, celui qui méprise ainsi son compagnon est un pécheur ; heureux celui qui est compatissant pour le pauvre.

22. Certes, ceux-là s'égarent qui méditent le mal ; ceux qui méditent le bien trouvent l'affection et l'équité.

23. Beaucoup d'efforts donnent un profit², et combien de paroles causent une perte.

24. La couronne des sages, c'est là leur richesse. L'ignorance des ignorants est de s'ignorer³.

25. Le témoin véridique sauve bien des gens, et celui qui énonce le mensonge est un trompeur.

26. Celui qui marche dans la crainte de Dieu jouit pour lui d'une sécurité solide, et il sera un abri pour ses enfants.

27. La crainte de Dieu est une source de vie pour éviter les pièges de la mort.

28. Le nombre des sujets fait l'éclat du roi, et lorsque le peuple manque, le ministre est ruiné.

29. Le longanime montre beaucoup de raison, et celui qui s'irrite vite, beaucoup de sottise.

30. Le cœur sain est la vie du corps ; la jalousie est la carie des os.

31. Celui qui traite mal le pauvre blasphème son Créateur, et celui-là l'honore qui est compatissant pour l'indigent.

1) Parce qu'on lui reproche sa lenteur.

2) Le sens serait : Il faut plutôt agir que parler. Peut-être aussi faut-il comprendre : Faire trop d'efforts est superflu et trop parler aboutit à une perte.

3) Les sages, se connaissant, jouissent de leur sagesse ; les sots ne connaissent pas leur sottise.

32. Dans le malheur, le méchant est poussé (plus avant vers le mal), mais le juste, dans l'adversité, cherche un refuge (auprès de Dieu).

33. Dans le cœur de l'homme raisonnable demeure la sagesse ; chez le sot, on reconnaît qu'elle lui est étrangère¹.

34. L'innocence relève la nation (qui la possède), et l'opprobre des peuples, c'est le péché.

35. La faveur du roi est pour un serviteur intelligent, et sa colère atteint celui qui fait mal.

XV

1. Une réplique douce apaise la colère, et une parole dure augmente l'irritation.

2. La langue des sages expose bien la science, et la bouche des sots exprime la sottise.

3. Partout les yeux de Dieu observent les bons et les méchants.

4. La sincérité de la langue est un arbre de vie ; sa fausseté brise l'âme.

5. Le sot rejette la morale de son père ; celui qui tient compte de l'avertissement devient avisé.

6. Dans la maison du juste, la sécurité est grande, et le dés-honneur est dans la récolte du méchant.

7. Les lèvres des savants répandent la science ; le cœur des sots n'agit pas ainsi.

8. Le sacrifice des impies est abhorré de Dieu ; il agrée la prière des justes.

9. Dieu abhorre la conduite de l'impie, et il aime celui qui s'attache à l'innocence.

10. Une rude leçon (attend) celui qui quitte la (bonne) voie, et celui qui hait l'avertissement périt.

1) Parce qu'il applique mal même le peu de sagesse qu'il peut avoir acquis.

11. La tombe et l'anéantissement¹ sont à découvert devant Dieu, à plus forte raison les cœurs des enfants d'Adam.

12. On voit le moqueur ne pas vouloir être averti; il ne va pas chez les hommes instruits.

13. Le cœur joyeux rassérène le visage, et lorsque le cœur est affligé, l'âme souffre.

14. Le cœur de l'homme raisonnable cherche la sagesse, et les sots ont pour but d'avoir soin de la sottise.

15. Tous les jours de l'homme à l'intelligence faible sont mauvais; l'excellence de l'esprit est un festin perpétuel.

16. Peu avec la crainte de Dieu vaut mieux qu'un grand trésor avec le trouble².

17. Mieux vaut une botte de légumes là (où règne) l'amitié, qu'un bœuf engraisé accompagné de haine.

18. Un homme emporté excite la querelle, et le longanime calme la dispute.

19. La route du paresseux est comme entourée d'une haie d'épines, et les voies des justes sont libres.

20. Le fils sage réjouit son père, et l'homme sot dédaigne sa mère.

21. La sottise fait la joie de l'homme qui manque d'intelligence, et l'homme raisonnable se facilite la marche.

22. Les desseins échouent, lorsqu'on ne garde pas le secret; ils se réalisent par le grand nombre de conseillers.

23. C'est une joie pour l'homme que de savoir répondre, et combien est belle une parole qui arrive à temps!

24. Le chemin de la vie va en montant pour l'homme intelligent, afin d'éviter la géhenne en bas.

25. Dieu démolit la maison des orgueilleux, et il fixe les bornes des faibles³.

1) D'après le commentaire, le premier mot désigne la terre (qui recouvre les morts) et le second le tombeau.

2) Ce trouble est causé par le mécontentement de Dieu.

3) Saadia prend le mot « veuve » du texte hébreu comme exemple des faibles.

26. Dieu abhorre les mauvais desseins ; les paroles de la sagesse sont pures.

27. L'homme cupide déshonore sa famille, et qui hait les cadeaux vivra.

28. Le cœur du juste médite ce qu'il doit répondre ; la bouche des méchants exprime les méchancetés.

29. C'est pourquoi Dieu s'éloigne des méchants et écoute la prière des justes.

30. Comme la lumière des yeux réjouit le cœur, ainsi la bonne nouvelle fortifie les os.

31. Une oreille écoutant l'avertissement salutaire ¹ se rencontre chez les hommes instruits ;

32. certes celui qui repousse la leçon se méprise lui-même ; celui qui accueille l'avertissement acquiert du cœur ².

33. La crainte de Dieu est un enseignement de la sagesse, et la suite de l'humilité est l'honneur.

XVI

1. A l'homme appartiennent les dispositions de son cœur, et de Dieu viennent les paroles de sa langue.

2. Toute voie de l'homme paraît pure à ses yeux, mais Dieu prépare les âmes ³.

3. Expose à Dieu tes actions, et tes desseins seront affermis.

4. Toute œuvre de Dieu a sa raison d'être, et le méchant aussi est (fait) pour le jour du malheur ⁴.

5. Dieu abhorre tout cœur hautain ; en un tour de main ⁵, le méchant cesse d'être impuni.

1) Litt. : de vie.

2) Commentaire : C'est-à-dire de l'intelligence, dont le siège est le cœur.

3) Étant le créateur des âmes, il connaît leurs pensées.

4) Le sens est que même le jour du malheur est fait pour corriger le méchant.

5) V. ci-dessus, p. 19, n. 5.

6. Par la charité et les bonnes œuvres le péché est pardonné, et par la crainte de Dieu on se détourne du mal.

7. Lorsque Dieu agrée la conduite de l'homme, il lui donne la paix avec ses ennemis.

8. Peu avec l'équité vaut mieux que de fortes récoltes sans justice.

9. Le cœur de l'homme réfléchit sur ses affaires, et c'est Dieu qui dirige ses pas.

10. Il convient que le langage du roi soit décisif, et en justice on ne doit pas se révolter contre sa parole ¹.

11. Car la règle et les balances justes appartiennent à Dieu ; son action est comme pesée avec des poids.

12. Il faut que les rois abhorrent l'action injuste parce que le trône ne s'affermît que par l'équité ; — 13. et il faut qu'ils agrément la parole de vérité et qu'ils aiment le discours sincère.

14. La colère du roi ressemble aux messagers de la mort, et l'homme sage la détourne.

15. L'éclat de la face du roi donne la vie, et sa faveur est comme le nuage d'automne.

16. Acquérir la sagesse, combien est-ce préférable à l'or ! Acquérir la raison vaut mieux que l'argent.

17. La route des hommes droits, c'est d'éviter le mal ; l'homme qui veut préserver son âme doit donc prendre garde à son chemin.

18. La suite de l'orgueil est l'humiliation, et la suite de l'humilité est l'honneur ².

19. Mieux vaut s'abaisser avec les humbles que partager le butin avec les orgueilleux.

1) D'après Saadia, il faut sous-entendre : Et, à plus forte raison contre l'ordre de Dieu, qui est le roi des rois. De cette façon, S. relie le verset suivant avec le nôtre.

2) Saadia s'est trompé, ici, en confondant ce verset avec xviii, 12, et la confusion existe également dans le commentaire. Mais, dans deux manuscrits, on trouve la traduction suivante, conforme au texte hébreu : La suite de l'orgueil est la ruine, et la suite de la fierté est l'abaissement.

20. Celui qui est intelligent pour ses affaires trouve le bien, et heureux celui qui a confiance en Dieu.

21. L'homme au cœur sage est appelé intelligent, et celui qui a la parole douce répand de plus en plus l'enseignement.

22. L'intelligence est, pour celui qui la possède, la source de la vie ; et l'instruction que donnent les sots, c'est la sottise ¹.

23. Le cœur du sage rend sa parole sensée, et dans ses discours il répand de plus en plus l'enseignement ².

24. Les paroles de la sagesse sont comme le miel le plus pur ; elles sont une douceur pour l'âme et une guérison pour le corps.

25. Combien de voies semblent droites à l'homme, qui aboutissent aux chemins de la mort.

26. L'âme du malheureux souffre, quand sa situation est renversée.

27. L'homme pervers creuse les méchancetés ³, et on les aperçoit, dans son langage, comme un feu brûlant.

28. L'homme versatile fait naître les querelles, et celui qui excite divise les amis intimes.

29. L'homme injuste séduit son prochain et le conduit dans un chemin où il n'y a rien de bon.

30. Combien de gens, en baissant les yeux, méditent un changement de conduite, et en faisant un signe des lèvres ont déjà accompli le mal.

31. C'est une couronne d'honneur que les cheveux blancs, (quand) ils se rencontrent avec la vertu ⁴.

32. Un homme longanime vaut mieux qu'un héros, et celui qui est maître de sa pensée est supérieur au conquérant.

33. On jette d'habitude le sort dans le giron, et ce qu'il décide vient de Dieu.

1) C'est-à-dire qu'ils empêchent même celui d'entre eux qui recherche la sagesse de devenir sage.

2) La parole révèle les pensées du cœur.

3) L'image est prise d'une fosse que l'on creuse pour y faire tomber son prochain.

4) Litt. : quand ils se trouvent sur le chemin de la vertu.

XVII

1. Mieux vaut un morceau de pain sec, avec la tranquillité, qu'une maison remplie de viandes, avec des querelles.

2. Un serviteur intelligent mérite de dominer un fils qui se conduit mal, et de prendre sa part d'héritage entre les frères¹.

3. Le creuset est pour l'argent, le fourneau pour l'or, et c'est Dieu qui éprouve les cœurs.

4. Celui qui se conduit mal écoute un langage inique et prête l'oreille au mensonge (proféré) par une langue pernicieuse.

5. Qui se moque du pauvre insulte celui qui l'a créé, et celui qui se réjouit du malheur (d'autrui) ne restera pas impuni.

6. La couronne des vieillards sont leurs petits enfants, et l'honneur des fils, ce sont leurs parents².

7. Il ne convient pas à l'insensé de parler trop, à plus forte raison, à l'homme noble, de dire des mensonges.

8. Le cadeau corrupteur est, aux yeux de celui qui le donne³, une pierre (précieuse) qui séduit ; partout où on le dirige, il réussit.

9. Qui cherche l'amitié voile la faute, et celui qui répète ses paroles divise ses amis intimes⁴.

10. Une réprimande adressée à un homme intelligent lui profite plus que beaucoup de coups donnés à un sot.

11. L'homme rebelle ne veut que le mal, et un messager cruel sera envoyé contre lui.

12. Que l'homme rencontre une ourse qui a perdu ses petits, mais non le sot avec sa sottise.

13. Celui qui rend le mal pour le bien, le malheur ne quittera pas sa demeure.

1) Commentaire : C'est conforme au droit talmudique.

2) Le commentaire explique cette seconde partie du verset comme s'il y avait : L'honneur des parents, ce sont leurs enfants.

3) Commentaire : Mais il n'en est pas de même aux yeux de Dieu.

4) C'est-à-dire : Celui qui réitère ses remontrances malgré les excuses.

14. Le commencement d'une querelle est comme la fissure (d'un réservoir) d'eau; c'est pourquoi, abandonne la dispute avant qu'elle ne devienne acharnée.

15. Celui qui innocente l'injuste et celui qui condamne l'innocent, Dieu les déteste tous deux¹.

16. A quoi sert au sot d'avoir un salaire en main, pour acheter la sagesse, lui qui n'a pas d'intelligence? — 17. Il aime en tout temps (d'avoir) beaucoup d'amis; or, que de fois un frère naît pour le malheur!

18. Un homme sans intelligence engage sa parole, et se porte garant pour son prochain.

19. Celui qui aime la dispute aime le péché, et celui qui veut s'élever au-dessus de sa situation² cherche sa ruine.

20. L'homme au cœur dur ne rencontrera pas le bonheur, et celui qui est changeant dans ses paroles tombera dans le mal.

21. Qui engendre un sot en a du chagrin, et le père de l'insensé n'a pas de joie.

22. Le cœur joyeux fait épanouir le visage, et l'esprit abattu dessèche les os.

23. Le méchant tire le don corrompueur de sa manche pour faire fléchir les voies de la justice.

24. La sagesse est en face de l'homme intelligent; les yeux du sot sont aux extrémités de la terre³.

25. Le fils sot excite l'irritation de son père et est une amertume pour celle qui l'a enfanté.

26. Imposer même une amende à un juste n'est pas bien, non plus que frapper les honnêtes gens malgré leur droiture.

27. Celui-là ménage ses paroles qui connaît la science, et l'homme au maintien digne est doué de raison,

28. au point que le sot qui est réservé est parfois considéré comme sage, et celui qui ferme les lèvres comme intelligent.

1) Il y a là deux péchés résultant d'un seul acte.

2) Litt.: Celui qui exhausse sa porte.

3) C'est-à-dire: Il ne voit pas ce qui est devant lui.

XVIII

1. Celui qui s'isole¹ ne cherche qu'à (satisfaire) sa passion, à propos de toute doctrine il s'acharne après toi ;

2. et on trouve le sot repoussant la raison, il marche dans l'obstination de son cœur.

3. Lorsque le méchant vient, se présente aussi le mépris, et la honte accompagne celui qui est vil.

4. Il convient que la parole de l'homme soit comme l'eau profonde, parce que la source de la sagesse est comme la rivière courante.

5. Il n'est pas bon d'avoir des égards pour l'injuste, ni de faire fléchir la justice contre l'innocent.

6. La parole du sot s'engage dans la querelle, et sa bouche appelle les coups.

7. La bouche du sot cause sa ruine, et ses lèvres sont un piège pour lui-même.

8. Les paroles de celui qui excite ressemblent à un badinage, alors qu'elles ont déjà pénétré au fond du cœur.

9. Celui-là aussi qui se relâche dans son travail est le frère de celui qui gâte (le sien).

10. Le nom de Dieu est comme une citadelle solide, vers laquelle le juste accourt et où il trouve assistance ;

11. de même que la fortune du riche est sa ville forte et ressemble à une citadelle imprenable avec son ornementation.

12. Lorsque le cœur de l'homme s'enorgueillit, la ruine vient après et à l'humilité succède l'honneur.

13. Si quelqu'un répond à une parole avant d'en avoir entendu la fin, c'est une sottise de sa part et une honte pour lui.

14. L'esprit de l'homme lui fait supporter ses souffrances, mais l'esprit abattu, qui le supportera²?

1) Celui qui se détache de la tradition.

2) Le commentaire donne deux explications: 1° L'âme peut apaiser les souff-

15. Le cœur de l'homme intelligent acquiert la science, et les oreilles des sages la recherchent.

16. Un cadeau fait obtenir à l'homme bon accueil, et le conduit devant les grands.

17. La première des deux parties est sur le point de gagner sa cause, lorsque l'autre arrive et y met un terme.

18. Le sort fait cesser la dispute et sépare ceux qui luttent ensemble, — 19. des frères isolés (l'un de l'autre) comme une forteresse¹, et dont la querelle est aussi puissante que le verrou d'un château-fort.

20. (Tantôt) du fruit de sa parole, l'homme rassasie son corps, et (tantôt) du produit de son langage il a de trop; — 21. c'est pourquoi, la mort et la vie sont au pouvoir de la langue; (l'homme) en mange le fruit, selon qu'il aime l'une ou l'autre².

22. Celui qui a été gratifié d'une épouse a été gratifié d'un bien et a obtenu une faveur de Dieu³.

23. On voit le pauvre parler d'une voix suppliante, et le riche avec force.

24. Combien de gens ont des compagnons par lesquels ils sont écrasés, et combien d'amis sont plus attachés qu'un frère!

XIX

1. Le pauvre qui marche dans son intégrité est meilleur qu'un homme au langage dur et en qui on a confiance (à cause de sa fortune).

frances du corps, mais qui peut calmer les souffrances de l'âme? 2° L'homme doit supporter ses souffrances, bien qu'on entende dire : Qui saurait endurer l'abattement de l'âme!

1) Ou peut-être : Plus qu'une forteresse dont l'accès est impossible.

2) C'est-à-dire : L'homme tire de la parole la vie ou la mort selon l'usage qu'il en fait.

3) Commentaire : Le verset fait allusion à Ève, qui est appelée un bien (*Gen.*, n. 18).

2. Une âme sans la science n'est pas bonne non plus¹; et celui qui est acharné après ses affaires ne l'atteint pas².

3. La sottise de l'homme lui fait prendre une fausse voie, et c'est contre Dieu que son cœur se révolte.

4. La fortune augmente le nombre des amis, et l'indigent est séparé même de ses amis.

5. Comme le faux témoin ne reste pas impuni, de même celui qui prononce le mensonge n'échappera pas.

6. On voit beaucoup de gens solliciter l'homme généreux, et la plupart des amis sont pour celui qui donne.

7. On voit beaucoup parmi les frères du pauvre qui le haïssent, et à plus forte raison ses compagnons s'éloignent-ils de lui, et il leur demande des choses qui ne lui sont pas accordées.

8. Celui qui acquiert la sagesse se montre ami de lui-même, et celui qui conserve la raison trouve du bien.

9. De même qu'un faux témoin ne reste pas impuni, de même celui qui prononce un mensonge périra.

10. Le plaisir ne convient pas au sot, à plus forte raison ne convient-il pas à l'esclave de commander aux princes.

11. L'homme (fait preuve) d'intelligence en étant longanime, et c'est une gloire pour lui de pardonner la faute.

12. Une parole dure du roi est comme le rugissement du lion, et sa bienveillance est comme la rosée sur l'herbe.

13. De même qu'un fils sot est un malheur pour ses parents, de même la querelle de la femme est comme une gouttière continuelle.

14. Les terres et l'argent (proviennent) de l'héritage des ancêtres, mais c'est Dieu qui accorde une femme heureuse (dans ce qu'elle entreprend).

15. La paresse a pour effet de faire tomber dans un profond sommeil; et celui qui se lasse facilement, on le voit souffrir de la faim.

1) C'est-à-dire quand même on aurait la fortune et les honneurs.

2) Les occupations matérielles le détournent de la science.

16. Qui observe le commandement (de Dieu) se conserve lui-même, et qui dédaigne la voie de Dieu périra.

17. Celui qui est charitable pour le pauvre prête à Dieu, et (à Dieu) lui paiera son bienfait.

18. Corrige ton fils, car il y a lieu d'espérer; ne te laisse pas aller à le tuer¹.

19. Celui qui se met souvent en colère se charge de péchés; car, si tu es délivré d'un malheur, tu tomberas encore dans un autre plus grand².

20. Écoute les conseils, et accepte la leçon, pour que tu sois plus tard considéré comme un sage³.

21. Sache que les pensées sont nombreuses dans le cœur de l'homme, et c'est la décision de Dieu qui s'accomplit.

22. C'est le désir de tout homme qu'on lui fasse du bien; mais il vaut mieux montrer sa pauvreté que de mentir⁴.

23. La crainte de Dieu mène à la vie; et celui qui s'y attache le plus possible ne sera pas éprouvé par le mal.

24. On voit le paresseux plonger sa main dans le plat; il est impuissant à la ramener à sa bouche.

25. De même que si tu frappes le moqueur, il se réveille de son insouciance; ainsi quand tu avertis l'homme intelligent, il comprend la science.

1) D'après le commentaire, il pourrait y avoir trois sens : 1° Le père doit corriger son fils avec mesure; 2° Il ne doit pas craindre que la correction le tue; 3° Le père conserve la vie à son fils en le corrigeant (car le manque d'éducation causerait sa mort). V. plus loin, xxiii, 13-14.

2) Litt. : Si tu te délivres d'une chose, tu augmentes dans une autre. C'est-à-dire : La colère amène des péchés qui font tomber l'homme d'un malheur dans un autre. Mais si l'on met ce verset en rapport avec le précédent et le suivant, il signifierait : Car (en ne corrigeant pas ton fils) il deviendrait irascible et chargé de péchés. Tu dois donc le sauver et augmenter tes corrections.

3) Commentaire : Parce que, dans ce monde, les résultats de l'éducation ne se connaissent pas tout de suite, ou bien parce qu'il est impossible de se réformer dans la vieillesse; ou bien, l'éducation profite dans l'autre monde, pour obtenir la vie future.

4) C'est-à-dire : Il vaut mieux montrer son impuissance à satisfaire les désirs de celui qui demande, que de lui faire de vaines promesses.

26. On voit un fils d'une conduite indigne et honteuse dépouiller son père et faire fuir sa mère.

27. Abstiens-toi, mon fils, d'écouter des leçons qui te feraient négliger les paroles de la science¹.

28. Celui qui intervient dans la justice² est comme un faux témoin, et la parole des méchants cache la violence.

29. Les condamnations sont préparées pour les moqueurs, et les coups pour les dos des sots.

XX

1. Le vin est moqueur, la liqueur troublante; quiconque s'y délecte ne deviendra pas sage³.

2. La crainte même⁴ qu'inspire le roi est comme le rugissement du lion : qui passe outre pêche contre lui-même.

3. L'honneur de l'homme consiste à s'éloigner loin de la querelle, et tout sot s'y obstine.

4. Le paresseux ne laboure pas en automne; il cherche quelque chose au moment de la moisson et ne trouve rien.

5. Le conseil dans le cœur de l'homme est comme l'eau profonde; l'homme intelligent seul sait l'y puiser.

6. On trouve la plupart des hommes vantant chacun leurs qualités; mais un homme vraiment sincère, qui le trouvera?

7. Le juste marche dans son intégrité; heureux ses enfants après lui!

8. Il convient que le roi assis sur le siège de la justice écarte⁵ de sa présence tout méchant.

9. Qui donc dira : J'ai purifié mon cœur; je suis exempt de

1) C'est-à-dire : De mauvaises leçons.

2) C'est-à-dire : Celui qui, sans être appelé, plaide pour ou contre l'une des deux parties.

3) Le vin excite l'esprit et rend moqueur : la liqueur trouble l'esprit.

4) Non seulement la colère du roi (v. ci-dessus, XIX, 12), mais même sa majesté.

5) Litt. : Disperse.

tout péché, — 10. alors que (d'avoir) deux poids différents et deux mesures qui ne sont pas justes, Dieu abhorre tout cela¹.

11. On reconnaît déjà le jeune homme à sa manière d'être, que sa façon d'agir soit pure ou (simplement) droite²,

12. de même que l'oreille qui entend et l'œil qui voit, Dieu les a créés tous deux.

13. N'aime pas le sommeil, afin de ne pas devenir pauvre ; ouvre les yeux, et tu trouveras ta subsistance.

14. On entend l'acheteur dire : Mauvais ! mauvais ! Mais lorsque c'est à son tour de (vendre la marchandise), il la loue.

15. On trouve l'or, la quantité de perles et les vases précieux avec les paroles du savoir³.

16. Il est permis de saisir le vêtement de celui qui s'est porté garant pour un étranger et l'a mis en gage pour autrui⁴.

17. On voit le bien défendu être doux à l'homme, et ensuite, sa bouche se remplit de gravier.

18. Puisque tous les calculs se réalisent au moyen de la délibération, à plus forte raison la guerre a-t-elle besoin d'artifices.

19. Celui qui révèle les secrets colporte les médisances ; ne fréquente pas celui qui parle étourdiment.

20. Celui qui insulte son père et sa mère, son flambeau s'éteindra⁵ dans les ténèbres profondes, — 21. son héritage sera troublé dès le début, et ne sera pas béni à la fin.

22. Ne dis pas : Je veux rendre le mal (pour le mal). Espère en Dieu, il viendra à ton aide.

1) Il est interdit d'avoir, chez soi, des poids et mesures non vérifiés, sinon on n'est pas pur de tout péché.

2) L'homme est bon à son origine, il peut être perfectionné par l'éducation ou r droit par nature. Il n'est perverti que par une mauvaise éducation.

3) C'est-à-dire : Chez celui qui parle avec science.

4) Commentaire : L'Écriture défend de retenir, comme gage, le vêtement du débiteur, mais le permet pour le garant ; car l'un est dans le besoin, l'autre est riche.

5) Commentaire : Il ne saura plus se diriger au moment de la détresse, ou bien Dieu ne l'exaucera pas, ou bien il n'aura pas part au monde futur.

23. De même que Dieu abhorre deux poids différents, de même il n'est pas bon d'avoir une fausse balance ¹.

24. De Dieu vient la direction des pas de l'homme; mais le mortel, que sait-il de son chemin?

25. C'est un piège pour l'homme que d'avaler les choses sacrées et de faire des recherches après les vœux ².

26. Le roi sage est celui qui disperse les méchants et qui fait tourner sur eux la roue ³.

27. La science de Dieu est un flambeau éclairant les âmes des hommes; elle scrute toutes les retraites des secrets.

28. La vérité et la bonté doivent protéger le roi, car c'est par elles qu'il soutient son trône.

29. La force est un honneur pour les jeunes gens, et les cheveux blancs un ornement pour les vieillards.

30. Faire montre de sa méchanceté, (c'est chercher) les blessures, les meurtrissures et les coups pénétrants ⁴.

XXI

1. Le cœur du roi, pour l'obéissance à Dieu, est comme les cours d'eau ⁵; il convient qu'il le dirige partout où (Dieu) veut.

2. Toutes les voies de l'homme lui paraissent justes; mais Dieu dirige les esprits, — 3. en (leur apprenant) que la justice et l'équité sont préférées par lui aux sacrifices.

4. La marque des méchants, dans leur péché, est le regard hautain et le cœur insatiable ⁶.

1) C'est-à-dire : Non vérifiée.

2) Commentaire : Soit pour prendre les objets consacrés par d'autres, soit pour trouver un moyen de ne pas accomplir ses propres vœux.

3) Soit, au propre, que le roi broie les méchants sous la roue; soit, au figuré, qu'il retourne contre eux le mal qu'ils voulaient faire aux justes.

4) Parce qu'on s'attire la haine des hommes, comparable aux blessures visibles, et la haine de Dieu, qui frappe intérieurement.

5) Que l'homme peut diriger en tous sens.

6) Litt. : la largesse du cœur.

5. Les calculs de l'homme actif sont toujours dépassés; quant à l'homme craintif, il reste toujours en arrière ¹.

6. Des trésors acquis par des paroles mensongères sont des atomes de poussière qui se dissipent pour des gens qui cherchent la mort ².

7. L'injustice des méchants les entraîne, s'ils refusent d'accepter le jugement ³.

8. On voit l'homme être versatile dans sa route et s'en écarter, et l'homme pur est celui qui est stable dans sa conduite.

9. Mieux vaut être assis à l'angle d'un toit que d'habiter avec une femme querelleuse et acariâtre.

10. Lorsque l'âme du méchant désire le mal, on voit son ami ne pas trouver grâce à ses yeux.

11. Par le châtimeut du moqueur, l'homme insouciant devient raisonnable, et par l'instruction du sage, il acquiert la science.

12. Lorsque le juste se montre intelligent dans la maison de l'impie, il égare les méchants (pour les conduire) au malheur.

13. Celui qui ferme son oreille aux cris du pauvre appellera lui aussi et ne sera pas écouté.

14. Le présent (fait) en secret fléchit la colère, et le cadeau (caché) dans la manche arrête une violente fureur ⁴.

15. Comme le juste se réjouit d'exercer la justice, de même les fauteurs d'iniquité en sont bouleversés.

16. Tout homme qui s'écarte du chemin de l'intelligence reposera dans la société de ceux qui ont péri.

17. Celui qui aime les plaisirs tombe dans le besoin, et celui qui aime le vin et l'huile ne s'enrichit pas.

¹) Il a peur d'accomplir ce qu'il avait projeté.

²) Commentaire : L'argent mal acquis ne dure pas et entraîne pour ses possesseurs la perte de la vie future.

³) Commentaire : C'est-à-dire que, s'ils refusent de se soumettre aux jugements portés contre eux, on refusera également de leur faire justice, le jugement leur fût-il favorable.

⁴) Il s'agit de la colère d'un tyran, ou bien de la colère de Dieu, que la charité apaise.

18. Parfois le méchant devient la rançon du juste, et l'impos-
teur remplace l'homme droit.

19. Mieux vaut habiter un pays désert que de demeurer avec
une femme querelleuse et rusée.

20. Les provisions choisies et la graisse se trouvent dans la
demeure du sage, l'homme sot les gaspille.

21. Celui qui recherche la justice et la générosité trouvera la
vie, la pureté et l'honneur ¹.

22. Parfois le sage monte à la citadelle des guerriers et renverse
la forteresse qui faisait leur sécurité.

23. Qui garde sa bouche et sa langue préserve sa personne
des malheurs.

24. L'effronté vaniteux s'appelle moqueur ; il pratique son
effronterie avec emportement ².

25. Le désir du paresseux va presque jusqu'à le tuer, parce que
ses mains se refusent à travailler. — 26. Toute la journée il a des
désirs, le juste satisfait les siens sans ménagement.

27. Le sacrifice offert par les méchants est une abomination,
d'autant plus qu'ils ne l'apportent qu'en échange d'une mauvaise
action ³.

28. De même que le faux témoin périt, l'homme qui écoute
parlera toujours ⁴.

29. Lorsque le méchant prend un air effronté, il convient que
l'homme droit comprenne quelle voie suit (ce méchant) ⁵.

1) Commentaire : Dieu lui accordera la longévité dans ce monde, et, dans
l'autre, il sera pur et glorieux.

2) Il simule l'emportement pour paraître sincère.

3) Ils comptent d'avance sur le sacrifice pour effacer la mauvaise action qu'ils
vont commettre.

4) Le commentaire donne trois sens différents : 1° Le faux témoin périra,
mais celui qui rapporte fidèlement ce qu'il a entendu subsistera ; 2° Le châ-
timent du faux témoin doit toujours être cité, pour servir d'avertissement ; 3° Le faux
témoin périt, mais l'homme qui écoute Dieu, subsiste.

5) Pour ne pas imiter ce méchant, pour le ramener au bien, ou pour prendre
une leçon du châ-
timent qui l'atteint.

30. Il n'y a ni sagesse, ni intelligence, ni conseil auprès de Dieu ¹.

31. Le cheval est préparé pour le jour du combat, mais le (vrai) secours (vient) de Dieu.

XXII

1. La réputation est préférable à la grande richesse, et une bonne considération à l'or et à l'argent.

2. Lorsque le riche et le pauvre se rencontrent, il faut que tous deux sachent que Dieu les a créés ².

3. L'homme avisé voit le mal et s'en garantit, les insoucians passent outre et sont frappés.

4. La récompense de l'humilité et de la crainte de Dieu, ce sont la richesse, l'honneur et la vie.

5. Il y a des épines ³ et des pièges dans le chemin raboteux ⁴; celui qui a souci de lui-même s'en éloigne.

6. Dirige l'enfant d'après son âge, car, lorsqu'il sera vieux, il ne déviara pas de cette direction.

7. Comme le riche domine le pauvre, il convient que l'emprunteur soit comme le serviteur du prêteur.

8. Qui sème l'injustice récolte l'iniquité, et la verge de son emportement disparaît.

9. C'est l'homme généreux qui est béni ⁵, quand il donne de sa nourriture au pauvre.

10. Chasse le moqueur, la querelle s'en ira, et le procès et l'ignominie chômeront.

1) C'est-à-dire : Dieu n'a pas besoin d'acquérir tout cela, car il en est la source. D'après une autre leçon : Il n'y a ni sagesse, ni intelligence, etc., en face de Dieu, c'est-à-dire qui tiennent contre lui.

2) Commentaire : Le riche doit faire du bien au pauvre et le pauvre ne doit pas être jaloux du riche.

3) Litt. : De grosses aiguilles.

4) Au sens propre et au sens moral.

5) Par les hommes et par Dieu.

11. Si quelqu'un aime la pureté du cœur, ses paroles ont de l'agrément et les rois sont ses amis ¹.

12. La sollicitude divine protège les hommes de la science et pervertit les paroles des perfides.

13. On voit le paresseux dire : Il y a un lion sur la place, et au milieu des rues je crains d'être tué.

14. La fosse profonde, ce sont les écarts de langage ² ; Dieu réproouve celui qui y tombe.

15. La sottise attachée au cœur du jeune homme en sera écartée par la verge de l'éducation.

16. Lorsqu'on opprime un pauvre pour augmenter son propre avoir ou pour donner à un riche, tout cela aboutit à une perte.

17. Incline l'oreille et écoute les paroles des sages, et sois attentif à ma science. — 18. Certes, il est agréable que tu les gardes dans ton cœur, qu'elles se fixent toutes dans ton langage, — 19. et que ta confiance soit en Dieu; je te l'enseigne aujourd'hui à toi aussi. — 20. Ne t'ai-je pas écrit des chefs-d'œuvre ³ en fait de conseils et de science, — 21. pour que tu connaisses les paroles de justice et de vérité et que tu répondes par des paroles de vérité à ceux qui te consultent ⁴?

22. Ne dépouille pas le pauvre parce qu'il est pauvre, et ne traite pas injustement l'indigent sur les places publiques, — 23. car Dieu défendra leur cause et ôtera la vie à ceux qui leur font du tort.

24. Ne te lie pas avec un homme irascible ⁵, et ne fréquente pas celui qui s'emporte, — 25. pour que tu n'apprennes pas ses manières de se conduire, ce qui serait un piège pour toi-même.

26. Ne sois pas parmi ceux qui prennent des engagements et

1) Les rois mêmes recherchent son amitié.

2) Litt. : Les paroles des choses à éviter, c'est-à-dire les injures et les insultes.

3) Litt. : des rois, terme qui désigne en arabe des livres supérieurs.

4) Saadia voit, dans ces versets, l'exposé des cinq sources de la connaissance : 1° les sens, comme l'ouïe et la vue (v. 18); 2° l'intelligence (v. 19); 3° l'Écriture (v. 20); 4° la tradition (v. 17); 5° le raisonnement (v. 21).

5) Le sens caché est : Avec un homme qui s'est attiré la colère de Dieu.

garantissent les créances, — 27. car alors, si tu n'as pas de quoi payer, (le créancier) ne prendra pas ton lit de dessous toi.

28. Ne déplace pas la borne perpétuelle qu'ont posée tes pères. — 29. Lorsque tu vois un homme habile dans son métier, il se mettra au service des rois et non au service du vulgaire ¹.

XXIII

1. Lorsque tu t'assois à la table du roi, considère ce qui est devant toi. — 2. Mets un couteau dans ton gosier, si tu es un homme de grand appétit. — 3. Ne convoite pas ses mets, car c'est une nourriture qui peut (venir à te) manquer.

4. Ne te fatigue pas en cherchant à t'enrichir ; abstiens-toi d'y appliquer ta raison. — 5. Car, tandis que tes yeux fixent (la richesse), elle n'est déjà plus, mais elle se fait des ailes comme l'aigle qui vole dans le ciel.

6. Ne goûte pas la nourriture de l'avare et ne convoite pas ses mets. — 7. En effet, comme il l'avait décidé en lui-même, il le dit: Mange et bois; mais son cœur n'est pas avec toi. — 8. Et lorsque tu auras mangé ton morceau, tu le vomiras, et tu auras gâté par là tes bonnes choses ².

9. En présence du sot, ne parle pas de manière à ce qu'il méprise ce qu'il y a de rationnel dans ton discours ³.

10. Ne déplace pas les bornes anciennes et n'entre pas ⁴ dans le champ des orphelins, — 11. car leur protecteur est puissant, et il prendra en main leur cause contre toi.

12. Incline ton cœur à (accepter) la leçon, et ton oreille à (écouter) les paroles de la science. — 13. N'épargne pas à l'enfant la

1) C'est-à-dire : On ne doit pas changer les usages établis, non plus qu'enlever à quelqu'un les fonctions dont il a été chargé par les prédécesseurs.

2) Peut-être : et tu auras gaspillé tes amabilités.

3) C'est-à-dire : Ce qu'on ne peut comprendre qu'au moyen de la raison. Il faut parler aux sots simplement et se mettre à leur portée.

4) Commentaire : A plus forte raison n'entre pas, etc.

correction; si tu le frappes de la verge, il n'en mourra pas, — 14. car tu le frapperas de la verge, et tu sauveras son âme de la perdition.

15. Mon fils, si ton cœur devient sage, mon cœur à moi aussi se réjouit, — 16. et mes entrailles tressaillent de joie, lorsque tes lèvres parlent avec droiture.

17. Que ton cœur ne porte pas envie aux pécheurs, mais toujours (à ceux qui persévèrent) dans la crainte de Dieu, — 18. car il y a pour toi un avenir, et ce que tu as espéré ne te sera pas enlevé.

19. Écoute, ô toi, mon fils, et deviens sage; parmi les voies à suivre, dirige bien ton cœur. — 20. Ne sois pas de ceux qui boivent le vin avec excès, ou qui dépassent la mesure pour la chair. — 21. Parce que celui qui fait des excès et celui qui dépasse la mesure s'appauvrissent; et trop de sommeil fait revêtir les haillons.

22. Écoute ton père qui t'a engendré, et ne méprise pas ta mère, quand elle a vieilli. — 23. Achète la vérité et ne vends pas la sagesse, ni la morale, ni la raison. — 24. Le père du juste éprouve de la joie, et celui qui a engendré le sage se réjouit de lui, — 25. lorsqu'on dit à (cet enfant) : Ton père et ta mère peuvent se réjouir, et tes grands-parents peuvent être heureux!

26. Tourne, ô mon fils, ton cœur vers moi, et que tes yeux observent mes voies. — 27. Car la femme adultère est une fosse profonde, et l'étrangère est comme un puits étroit. — 28. Elle, de son côté, se met en embuscade comme (poussée par) une suggestion, et elle augmente, parmi les hommes, le nombre des infidèles¹.

29. Pour qui les hélas ! pour qui les lamentations, pour qui les disputes, pour qui les divagations, pour qui les blessures gratuites, et pour qui les yeux enflammés ? — 30. Pour ceux qui

1) Commentaire : L'homme se précipite comme dans un puits, profond et étroit, d'où il est bien difficile de se tirer, et la femme sera punie pour des pièges qu'elle tend.

s'attardent jusqu'au matin auprès du vin et qui s'avancent pour déguster la boisson mélangée. — 31. Ne regarde pas le vin, quand il devient rouge, qu'il te donne sa couleur dans la coupe, et se glisse tout droit. — 32. Car, à la fin, il mord comme le serpent et lance son venin comme le serpent jaspé. — 33. Tes yeux verront des choses étranges, et ton cœur concevra des pensées incohérentes. — 34. Et tu seras comme si tu dormais dans les profondeurs de la mer, ou comme si tu sommeillais au haut d'un mât. — 35. Tu diras : On m'a frappé et je n'en ai pas souffert ; on m'a battu sans que je m'en sois aperçu. Quand je me réveillerai, je recommencerai et rechercherai toujours (le vin) ¹.

XXIV

1. Ne sois pas jaloux des méchants et ne désire pas être avec eux, — 2. car leurs cœurs méditent la spoliation et leurs lèvres profèrent des paroles vicieuses.

3. Par la sagesse les maisons se bâtissent, par l'intelligence elles s'affermissent, — 4. et par la science les chambres se remplissent de tous les biens précieux et agréables.

5. O toi, dont la sagesse fait la force, et pour qui la science est une aide puissante, — 6. sache que tu feras la guerre à l'aide de la finesse, et que le secours vient de l'abondance des conseils.

7. Le sot trouve la sagesse trop élevée pour lui ; dans les assemblées il n'ouvre pas la bouche.

8. Combien y a-t-il qui méditent le mal et que les gens appellent hommes de réflexion !

9. La sottise est une abomination et un péché², et la moquerie est détestée de l'homme.

1) L'homme ne doit pas se laisser séduire par l'odeur du vin (fin du v. 30), ni par sa couleur, ni par son goût (v. 31), car la raison de l'ivrogne se trouble et son caractère change ; il devient insensible aux coups et ne redemande qu'à boire.

2) Commentaire : Parce qu'elle produit l'abomination et le péché.

10. Si tu te relâches au jour du malheur ¹, tes forces déclineront ². — 11. Délivre ceux qui sont conduits à la mort; et ceux qui sont sur le point d'être tués il convient que tu les sauves. — 12. Et si tu dis : Nous ne savons rien ³; certes, celui qui dispose les cœurs comprend, et celui qui garde ton âme le sait; il rétribue l'homme selon ses actions.

13. O mon fils, de même que tu manges le miel parce qu'il est bon, et le rayon parce qu'il est doux dans ton palais, — 14. de même connais la sagesse, car elle est utile à ta personne; si tu la trouves, tu trouveras un avenir ⁴, et ton espoir ne sera pas tranché.

15. Ne dresse pas d'embûches contre la demeure de celui qui est dans son droit, car tu commets une injustice à son égard, et ne dépouille pas son gîte, — 16. car le juste, même s'il tombe souvent, se relève, tandis que les injustes trébuchent dans le mal.

17. Lorsque ton ennemi tombe, ne t'en réjouis pas; lorsqu'il est frappé par le malheur, n'aie pas le cœur joyeux, — 18. de peur que Dieu ne le voie, que cela ne lui déplaise et qu'il ne retire de lui sa colère (pour la tourner) contre toi.

19. Ne rivalise pas avec les méchants, et n'envie pas les injustes. — 20. Car au méchant il ne restera pas d'avenir, et le flambeau des injustes s'éteindra.

21. Crains Dieu, mon fils, et son vicaire ⁵, et ne te mêle pas à ceux qui leur donnent des associés ⁶; — 22. car le malheur (qui vient) d'eux, arrivera soudain; et la ruine que tous deux amènent, qui en connaît le moment?

1) Qui arrive à autrui.

2) Quand tu en auras besoin pour toi-même.

3) « Nous ne connaissons pas la personne qui est en danger », ou « nous ne connaissons pas le moyen de la sauver », ou « nous ne savons ce que nous gagnons à la sauver. »

4) Tu seras assuré du monde futur.

5) C'est-à-dire le roi qui est le représentant de Dieu sur la terre.

6) Commentaire : C'est-à-dire ceux qui rejettent l'unité chez Dieu ou dans le gouvernement. Le mot hébreu *schonim* peut avoir aussi d'autres sens : 1° ceux qui sont changeants; 2° ceux qui retombent dans leurs fautes; 3° ceux qui racontent ce qu'ils ne font pas.

23. Est-ce que de telles choses¹ conviennent aux sages? Il n'y a rien de bon à avoir égard aux personnes dans le jugement; —

24. car celui qui dit au coupable : Tu es innocent, les peuples le railleront et les nations le réprouvent.

25. Pour ceux qui réprimandent il y a du bonheur, et la bénédiction de l'homme de bien descendra sur eux, — 26. car celui qui donne une réponse juste est comme celui qui baise les lèvres².

27. Arrange ton travail dans la rue et prépare-le pour toi dans le champ, après cela construis ta maison³.

28. Ne rends pas un vain témoignage à ton prochain, en le trompant par ta parole. — 29. Ne dis pas (non plus) : « Comme il m'a fait, je lui ferai; je lui rendrai selon sa façon d'agir⁴. »

30. Lorsque je passai près du champ d'un paresseux, et près de la vigne d'un homme sans intelligence, — 31. voici que la plus grande partie avait produit des orties, et les ronces en couvraient la surface, et les pierres de la clôture étaient renversées. — 32. Quand moi je le vis, je le pris à cœur, et quand je le regardai, j'en tirai une leçon. — 33. Un peu de sommeil et d'assoupissement, te croiser les bras encore un peu pour rester couché, — 34. et ta pauvreté viendra comme un voyageur, et ton dénûment comme un homme armé d'un bouclier.

(Fin de la deuxième partie du livre de la Recherche de la sagesse.)

1) Celles qui suivent.

2) Commentaire : Le juge qui donne tort à celui qui a tort : 1° sera favorisé par Dieu ; 2° il sera béni par celui à qui il a donné raison ; 3° celui à qui il a donné tort doit considérer sa décision comme un baiser, puisque le juge lui épargne une injustice.

3) C'est-à-dire : Ne te marie qu'avant d'avoir assuré les besoins de la famille que tu pourras avoir.

4) Il s'agit de celui qui fait de son prochain un éloge immérité, soit pour le flatter, soit pour le récompenser des éloges qu'il a lui-même reçus de celui-ci auparavant.

TROISIÈME PARTIE

XXV

1. Ceci fait également partie des proverbes de Salomon, qu'ont transmis les gens de Hizqiya, roi de Juda.

2. La majesté de Dieu est une chose impénétrable, et la majesté du roi est à l'extrême limite des choses¹.

3. Comme le ciel est ce qu'il y a de plus haut, et la terre ce qu'il y a de plus profond, de même la pensée des rois ne (doit) pas avoir de limite².

4. De même que si l'on ôte les scories de l'argent, il en sort pour le fondeur un beau vase, — 5. de même, si l'on écarte le méchant de devant le roi, son trône est affermi par la justice.

6. Ne fais pas le glorieux devant le roi, et ne te mets pas à la place des grands, — 7. car il vaut mieux pour toi qu'on te dise : Monte ici, que d'être humilié en présence des nobles, comme tes yeux l'ont déjà vu.

8. Ne l'avance pas précipitamment dans une dispute, de peur que (tu ne saches plus) à la fin quoi faire, lorsque ton prochain te confondra. — 9. Poursuis contre ton prochain ta réclamation et ne révèle pas d'autre secret, — 10. de peur que (le juge) qui t'écoute ne te haïsse, et que tu ne sois perdu de réputation sans retour³.

1) Le sens est, d'après le commentaire : Comme la majesté divine est infinie, parce que nous ne pouvons comprendre Dieu, de même, nous ne devons pas limiter la gloire royale. S. donne encore deux autres sens : 1° la majesté de Dieu consiste à cacher ses œuvres, tandis que le roi montre les siennes ; 2° devant la majesté divine, l'homme n'est pas obligé de s'étendre sur ce qu'il désire, devant le Roi il faut être explicite.

2) Commentaire : L'administration du roi doit être aussi bonne que possible, et si l'intelligence du roi est insuffisante, il faut que son entourage y supplée.

3) D'après Saadia, le verset 9 expliquerait le premier hémistiche du verset 8,

11. Des pommes d'or dans des objets ornés en argent, telle est une parole dite selon sa règle¹.

12. Comme un anneau d'or et un bijou de pierres fines, tel un sage donnant des avertissements à une oreille docile.

13. Comme la fraîcheur que produit la neige au jour de la moisson, tel est le messager fidèle pour celui qui l'envoie; il remet l'âme de son maître.

14. Comme des nuages et du vent, sans qu'il y ait de pluie, tel un homme qui se vante d'un don qu'il ne fait pas.

15. Par la patience on séduit le gouvernant, et un langage doux brise pour ainsi dire les os².

16. De même que si tu trouves du miel, tu n'en manges que ce qu'il te faut, pour ne pas en prendre de trop et le vomir, —

17. de même, mets rarement ton pied dans la maison de ton prochain, de peur qu'il ne se dégoûte de toi et ne finisse par te haïr.

18. Comme une hache, un glaive, une flèche aiguë, tel est l'homme qui porte contre son prochain un faux témoignage.

19. Comme une dent qui branle et une jambe qui glisse, tel est l'appui de l'infidèle au jour du malheur.

20. Comme celui qui enlève son vêtement un jour de froid ou qui met du vinaigre sur du nitre, tel est celui qui se met à chanter devant un cœur affligé.

21. Si ton ennemi a faim donne-lui à manger, et s'il a soif donne-lui à boire, — 22. car (si même) tu répands ainsi des charbons sur sa tête³, Dieu te récompensera.

23. Comme le vent du nord chasse la pluie, tel est le langage

et la précipitation consiste à sortir de l'affaire pour insulter l'adversaire et révéler ses secrets. Celui qui agirait ainsi risquerait : 1° d'assurer le triomphe de l'adversaire, qui ne parlerait que de l'affaire en question; 2° d'être blâmé par le juge; 3° de subir à son tour les outrages de l'adversaire.

1) Le commentaire s'étend sur les règles que l'on doit suivre dans l'écriture, dans la parole et dans la pensée.

2) C'est-à-dire : Apaise la colère.

3) C'est-à-dire : Bien qu'il puisse mal user de tes bienfaits ou les prendre en mauvaise part.

doux pour le visage abattu; — 24. c'est pourquoi il vaut mieux être assis sur l'angle d'un toit que (d'avoir) une femme acariâtre et querelleuse.

25. Comme l'eau fraîche pour une personne altérée, telle est une bonne nouvelle (venue) d'un pays lointain.

26. Comme une source bourbeuse et un cours d'eau corrompu, tel un juste qui fléchit devant le méchant.

27. De même qu'il n'est pas bon de manger trop de miel, de même quand on a épuisé la générosité de (ses amis), il faut à son tour être généreux envers eux¹.

28. Une ville démantelée, sans murailles, tel est l'homme qui a l'esprit indécis.

XXVI

1. Comme la neige en été et la pluie pendant la moisson, tel est celui qui décerne des honneurs à un sot².

2. Comme le moineau qui voltige, et l'hirondelle³ qui s'envole, ainsi la malédiction gratuite ne s'accomplit pas.

3. Comme le fouet pour le cheval et l'aiguillon pour l'âne, tel est le bâton pour le dos des sots.

4. Ne réponds pas au sot selon son ineptie, là où tu craindrais de lui ressembler, — 5. mais réponds-lui sur son ineptie, là où tu craindrais qu'il ne se considère comme sage⁴.

6. Comme celui qui coupe les pieds (d'autrui) et celui qui se fait tort à lui-même⁵, ainsi celui qui confie une mission à un sot.

1) Saadia paraît rattacher ce verset aux versets 16 et 17, sans qu'on puisse, grammaticalement, expliquer le suffixe de *kebôdam*. Le sens est : Si l'on accepte toutes les marques de bienveillance des amis, ils finissent par réclamer la pareille, et, si on ne le fait pas, ils deviennent des ennemis.

2) D'après un ms. : De même, les honneurs ne conviennent pas au sot. Les deux autres mss. reproduisent l'hémistiche du verset 8.

3) Il n'est pas sûr que le mot arabe par lequel S. traduit *derôr* דרור signifie l'hirondelle.

4) Cf. Sabbat 30 b.

5) Litt. : Qui boit la violence.

7. Comme la (faculté de) marcher est enlevée au perclus, de même la sagesse est impossible sur les lèvres du sot.

8. Comme (celui qui jette) une pierre fine dans un tas de pierres, tel est celui qui décerne des honneurs à un sot.

9. Comme une épine qui s'est attachée à la main d'un ivrogne, tel est un peu de sagesse dans les bouches des sots. — 10. On les voit repousser avec cela tout le monde, et refuser de le communiquer à celui qui l'ignore et aux passants¹.

11. Comme le chien qui revient à son vomissement, de même un sot qui répète son ineptie.

12. Lorsque tu vois un homme sage à ses propres yeux, sache qu'on peut plus espérer d'un sot que de lui².

13. On voit le paresseux dire : « Il y a un lionceau sur la route, et un lion dans les rues. » — 14. Comme la porte tourne sur ses gonds, de même le paresseux se retourne sur son lit. — 15. Si même le paresseux plongeait pour ainsi dire sa main dans le plat, il serait impuissant à la ramener à sa bouche; — 16. et avec cela il se croit plus intelligent que beaucoup³ de ministres.

17. C'est prendre aux oreilles un chien qui passe, que de s'emporter pour la querelle d'autrui.

18. Comme celui qui s'amuse à lancer des matières dangereuses et des flèches mortelles, — 19. tel l'homme qui trompe son prochain, et dit : Je ne fais que jouer.

20. De même que, faute de bois, le feu s'éteint, de même quand personne n'excite, la querelle tombe. — 21. Et comme le charbon est la matière de la braise, et le bois (celle) du feu, ainsi est le querelleur pour allumer le feu de la dispute. — 22. Les

¹) Comme l'ivrogne enfonce l'épine au lieu de l'ôter, de même le sot ne profite du peu de science qu'il a acquis et n'en devient que plus insupportable; en outre, il est tellement fier de sa science qu'il la considère comme un trésor et refuse d'en faire part à personne.

²) Le sot se corrigera de son ignorance plus facilement que lui.

³) Commentaire : Le nombre *sept* du texte hébreu désigne une quantité indéterminée, ou bien il fait allusion aux sept conseillers des rois perses.

paroles (de celui qui excite) ressemblent à un badinage, tandis qu'elles ont déjà pénétré au fond de son cœur.

23. Comme de l'argent de mauvais aloi ou plaqué sur de l'argile, telles des lèvres aux paroles ardentes, alors que le cœur est mauvais. — 24. A l'aide de ses lèvres l'ennemi se déguise, alors que dans son cœur il a mis la ruse. — 25. Quand il adoucit sa voix, n'aie pas confiance en lui, car il y a beaucoup d'abominations dans son cœur. — 26. Sa haine te sera cachée dans l'intimité¹, et sa méchanceté se dévoilera à toi en public.

27. Qui creuse une fosse y tombera, et la pierre reviendra sur celui qui la roule.

28. Celui qui parle avec fausseté hait même les malheureux d'entre les siens, et la parole douceuse prépare la chute (des gens)².

XXVII

1. Ne te vante pas du lendemain, car tu ne sais pas ce qui peut y arriver.

2. Qu'un autre te loue, et non ta propre bouche³, l'étranger, et non tes lèvres.

3. Certes la pierre est lourde, et le sable est pesant, mais l'irritation du sot est plus lourde que tous deux, — 4. puisque le ressentiment (amène) la dureté, que la colère est un débordement⁴; et qui peut tenir devant la jalousie?

5. Une franche réprimande vaut mieux qu'une amitié cachée⁵.

1) C'est-à-dire : Quand il sera seul avec toi.

2) Litt. : Produit le moyen de pousser.

3) D'après une seconde explication : et non ta bouche seule.

4) Litt. : Est une noyade. Dans le commentaire : La colère fait qu'on se jette sur quelqu'un et qu'on le noie.

5) Commentaire : L'amitié cachée, c'est celle qui n'ose parler avec franchise, ou qui ne s'exerce pas dans l'intérêt de la religion et n'ose s'avouer.

6. Les coups que portent les amis proviennent de sa sincérité; les baisers de l'ennemi sont excessifs¹.

7. On voit la personne rassasiée être dégoûtée du miel; et pour une personne affamée toute chose amère paraît douce.

8. Comme l'oiseau qui abandonne son nid, tel est l'homme qui abandonne sa demeure.

9. De même que l'huile et les parfums sont plus aptes à réjouir ensemble le cœur que chacun à part, de même le conseil du prochain est plus doux que celui que l'on se donne tout seul.

10. N'abandonne pas ton ami ni l'ami de ton père; n'entre pas dans la maison de ton frère au jour de ton malheur²; ton voisin proche est plus utile que ton frère éloigné³.

11. Instruis-toi, ô mon fils, et réjouis mon cœur, en sorte que je puisse répondre à celui qui m'insulte⁴.

12. On remarque que l'homme avisé, quand il voit le mal, s'en garantit; les étourdis passent outre et tombent dans le malheur,

— 13. au point qu'on porte un jugement ainsi conçu : Prends son vêtement, parce qu'il s'est porté garant pour un étranger, et qu'il l'a mis en gage pour autrui. — 14. Combien de personnes saluent leur prochain à haute voix à son lever de bon matin, et (ce salut) compte pour lui comme une insulte⁵.

15. La gouttière, qui coule sans cesse en un jour de froid intense, et la femme querelleuse se valent. — 16. Celui qui voudrait la retenir retiendrait le vent, et sa droite éprouverait de la fatigue⁶.

17. Le fer s'aiguise par le fer, de même (l'esprit de) l'homme s'aiguise en présence de son semblable.

1) D'après d'autres manuscrits : « font horreur ».

2) Commentaire : Il ne faut pas attrister son frère par le spectacle de sa misère, ou bien il ne faut pas attrister même son frère.

3) Commentaire : Les mots *proche* et *éloigné* signifient présent et absent, ou bienveillant et malveillant, ou proche de Dieu et éloigné de lui.

4) Commentaire : En me faisant des reproches à ton sujet.

5) Parce que ce salut, au lieu d'être agréable, lui rappelle les obligations qu'il a contractées.

6) Litt. : La fatigue atteindra sa droite.

18. De même que celui qui soigne le figuier en mange le fruit, de même celui qui soigne son maître sera traité généreusement.

19. Comme l'eau peut être dirigée en divers sens, ainsi le cœur des hommes pour les hommes¹.

20. De même que la tombe et l'anéantissement ne sont pour ainsi dire jamais rassasiés, de même les yeux des hommes n'obtiennent jamais assez.

21. Comme le creuset sert pour l'argent, et le fourneau pour l'or, de même il convient que l'homme soit à la hauteur de l'éloge qu'on fait de lui².

22. Quand même tu pilerais, pour ainsi dire, le sot dans un mortier, ou dans un sac avec un bâton, sa sottise ne le quitterait pas.

23. Il convient que tu connaisses l'état des (brebis) qui sont en tête du troupeau³ et que tu fasses attention au reste du bétail, — 24. car ceux qui en font la force ne sont pas éternels, et ceux qui en sont la couronne ne durent pas de génération en génération. — 25. C'est seulement quand l'herbe apparaît, quand le fourrage se montre et quand on a recueilli les plantes des montagnes, — 26. que les moutons te fournissent ton vêtement, les chèvres contribuent à l'achat d'un champ, — 27. et que leur lait est suffisant pour ta nourriture, celle de ta maison, et pour l'entretien de tes domestiques⁴.

1) C'est-à-dire que l'homme peut diriger comme il veut son cœur, soit dans ses rapports avec le prochain, soit dans ses propres affaires morales ou matérielles.

2) De même que la valeur de l'or et de l'argent contenus dans un minerai se vérifie après qu'ils ont passé dans le creuset, de même l'homme doit tâcher de justifier la réputation qu'il possède, en sorte qu'il puisse sortir à son honneur d'une épreuve à laquelle on le soumettrait.

3) C'est-à-dire les meilleures.

4) Commentaire : Il faut faire attention à ceci, que les troupeaux sont sujets à toutes sortes d'accidents et que les avantages qu'on en retire dépendent de la végétation qui elle-même dépend de la pluie, et celle-ci de la volonté divine; c'est donc en Dieu qu'il faut avoir confiance.

XXVIII

1. Les méchants fuient sans qu'on les poursuive; les justes sont tranquilles comme les lions.

2. C'est une faute pour le pays que de se donner beaucoup de chefs; de même, par un seul chef intelligent et instruit son existence se prolonge.

3. Un homme pauvre, qui opprime les malheureux, sera jeté à terre par la pluie, et il ne lui restera pas de nourriture¹.

4. Si ceux qui abandonnent la loi louent le méchant, il convient à ceux qui l'observent de les harceler.

5. Les partisans du mal ne comprennent pas (l'exercice de) la justice, ceux qui recherchent Dieu comprennent tout.

6. Mieux vaut un pauvre qui marche dans l'intégrité qu'un homme à la conduite dure et qui est riche.

7. Le fils raisonnable observe la loi, et celui qui fréquente les débauchés couvre de honte son père.

8. Celui qui a augmenté sa fortune en prêtant à intérêt et à usure², doit l'appliquer entièrement au soulagement des malheureux³.

9. Celui qui détourne l'oreille pour ne pas écouter la loi, sa prière même est abominable⁴.

10. Celui qui égare les justes dans une mauvaise voie tombera dans la fosse (qu'il a creusée), et les hommes sincères obtiendront du bien.

11. On voit le riche se croire sage, et un pauvre intelligent le met à l'épreuve⁵.

1) C'est-à-dire il sera atteint par un malheur qui lui enlèvera le peu qu'il possède.

2) Nous avons traduit ainsi deux mots arabes, répondant à deux mots hébreux que Saadia explique sommairement, en se référant sans doute à Baba Mesia, V, 1.

3) Il doit distribuer en bonnes œuvres le bien mal acquis, s'il ne peut pas le rendre à ses possesseurs.

4) Non seulement ses supplications personnelles, mais même la prière rituelle.

5) Commentaire : Celui qui a une supériorité, par exemple, celle de l'argent,

12. Lorsque les justes sont dans la joie, bien des gens osent se vanter (de leur fortune); lorsque les méchants ont le pouvoir, on cherche les hommes et on ne les trouve pas¹.

13. Celui qui cache ses péchés ne prospère pas, celui qui les avoue et les abandonne obtient miséricorde.

14. Heureux l'homme qui craint toujours; celui qui endureit son cœur tombe dans le malheur.

15. Comme un lion rugissant et un ours brûlant de soif, tel est un prince méchant (qui règne) sur un peuple malheureux.

16. Un gouverneur qui commet beaucoup d'exactions manque de raison; celui qui hait le lucre verra ses jours se prolonger.

17. On voit quelqu'un, accusé faussement d'un crime capital, s'enfuir vers la prison² sans que personne le soutienne;

18. il faut secourir l'homme qui marche dans son intégrité. Celui qui a devant lui deux chemins difficiles tombe nécessairement dans l'un d'eux³.

19. Celui qui cultive sa terre se rassasiera de nourriture; et celui qui recherche les gens de rien sera excédé de pauvreté.

20. L'homme qui a la foi est comblé de bénédiction, et celui qui s'acharne à s'enrichir ne reste pas impuni.

21. Il n'est pas bon que l'on soit partial envers les grands, ni que l'on renie (sa foi) pour un morceau de pain.

22. L'homme avare court après la fortune et ne sait pas qu'il subira une perte.

23. Celui qui avertit l'homme pour qu'il m'obéisse⁴ trouvera

veut avoir toutes les supériorités. Le verset s'applique aussi à un homme instruit dans une branche de la science, et qui croit tout savoir, il pourra être confondu par quelqu'un, qui, bien qu'étant inférieur en cette branche, lui sera supérieur dans les autres branches.

1) Dans le premier cas, on ne craint pas d'être dépouillé; dans le second, on cache sa fortune.

2) Sans doute pour ne pas être mis à mort par ceux qui l'accusent³ faussement.

3) D'après Saadia, les versets 16, 17 et le premier hémistiche de 18 se tiennent. Le dernier hémistiche ne paraît pas avoir, pour lui, de rapport avec ce qui précède et signifie, en général, que de deux maux il faut choisir le moindre.

4) Le verset est placé dans la bouche de Dieu.

plus de faveur auprès de lui que celui qui tient un langage flatteur.

24. Qui vole son père et sa mère, et dit : Je ne pêche pas, est le compagnon de l'homme pervers.

25. L'homme insatiable¹ engage la dispute (avec Dieu) et celui qui a confiance en Dieu sera comblé².

26. Celui qui se fie à son propre avis est un sot ; celui qui marche avec sagesse sera sauvé.

27. Qui donne au pauvre n'y perd rien, et celui qui détourne (de lui) les yeux est couvert de malédictions.

28. Quand les méchants ont le dessus, le monde se cache, et quand ils périssent, les justes se multiplient.

XXIX

1. Celui qui s'opiniâtre contre la réprimande sera brisé soudain sans remède.

2. Quand les justes ont la prééminence, le peuple doit se réjouir, et quand les méchants dominent, il convient qu'il s'attriste.

3. Un homme qui aime la sagesse réjouit son père ; celui qui fréquente les courtisanes gaspille sa fortune.

4. Par la justice le roi maintient son pays ; en prélevant les impôts, il le ruine.

5. Celui qui présente à son prochain comme doux ce qui est dur étend un filet sous ses pieds³.

6. Le péché de l'homme devient pour lui un malheur et un piège, et le juste est allègre et se réjouit.

7. Le juste sait juger les malheureux ; le méchant ne connaît pas la science (juridique).

¹ Litt. : Celui qui a le ventre large, c'est-à-dire qui n'est jamais satisfait.

² Litt. : Sera engraisé.

³ D'après Saadia, sous les pieds de celui qu'il trompe, et sous ses propres pieds, parce qu'il sera puni de sa tromperie.

8. Les moqueurs trompent l'attente des gens du pays, et les sages en détournent la colère (divine).

9. On voit que l'homme sage, se disputant avec un sot, ne trouve jamais de repos, qu'il s'irrite ou qu'il rie.

10. On trouve que les scélérats haïssent l'homme intègre, et que les justes le recherchent.

11. On trouve que le sot sort toute sa colère, et que le sage apaise la sienne, à cause des conséquences¹.

12. Quand le souverain prête l'oreille au mensonge, tous ses serviteurs deviennent injustes.

13. Lorsque le pauvre et l'homme d'une fortune moyenne se rencontrent, ils doivent savoir que Dieu leur éclaire les yeux à tous deux².

14. Si le roi juge les malheureux selon la vérité, son trône³ durera toujours.

15. La verge et l'avertissement donnent la sagesse; le garçon abandonné à lui-même se conduit mal envers ses parents.

16. Lorsque les méchants sont au pouvoir, les troubles se multiplient; mais les justes verront leur chute.

17. Corrige ton fils, il te donnera le repos⁴, et il procurera à ton âme des jouissances.

18. Faute de révélation, le peuple reste sans frein. Heureux celui qui observe la Loi.

19. La parole (de la révélation) ne peut pas faire seule l'éducation de l'homme⁵; pourrait-il la comprendre sans le raisonnement⁶?

20. Quand on voit un homme s'opiniâtrer dans ses affaires⁷, sache qu'on peut plus espérer d'un sot que de lui.

1) Saadia fait observer que le mot *beahôr*, qu'il traduit par « avenir », peut s'appliquer aussi au fait passé, qui a motivé la colère.

2) Comparez ci-dessus, xxii, 2.

3) C'est-à-dire sa dynastie.

4) Tu n'auras pas à redouter les suites de sa mauvaise conduite.

5) Litt : Du serviteur (de Dieu).

6) La révélation complète l'œuvre de la raison, mais ne saurait être comprise que par elle.

7) Sous-entendre : Alors que ces affaires sont blâmables.

21. Si quelqu'un gâte son serviteur quand il est jeune, celui-ci finira par le dominer.

22. L'homme colère excite la querelle et celui qui s'emporte commet bien des péchés.

23. L'orgueil de l'homme est une chose qui l'humilie, l'humble est de ceux qui soutiennent leur honneur.

24. Celui qui partage avec le voleur se déteste lui-même; de même celui qui entend l'adjuration¹ et ne raconte rien.

25. Souvent la précipitation de l'homme est pour lui un piège, et celui qui se fie en Dieu est protégé.

26. Bien des gens recherchent la face du prince, mais c'est Dieu qui décide à l'égard de chacun d'eux.

27. De même que les justes détestent les gens iniques, de même les méchants détestent ceux qui suivent le chemin droit.

XXX¹

1. Paroles d'Agour, fils de Yaqué, sous forme de proverbes.

1) Faite à un témoin; cf. *Lévit.*, v, 1.

2) Saadia divise ce chapitre en sept paragraphes : I. L'homme est impuissant à pénétrer le mystère de la création *ex nihilo* et de la nature des quatre éléments (le ciel représentant le feu); il ne doit donc pas s'en occuper (1-4); mais il peut étudier les préceptes rationnels ou révélés. Il lui est interdit d'y rien ajouter, et à plus forte raison de les abandonner (5-6). — II. L'homme ne doit désirer ni richesse, qui le fasse renier Dieu, ni pauvreté, qui le pousse à tromper et à parjurer (7-9). — III. Les hommes ne doivent pas rejeter les traditions authentiques de leurs ancêtres, car ils arrivent d'abord à les maudire en les accusant d'avoir menti et à prétendre ensuite que leurs doctrines sont impures; puis à s'enorgueillir d'avoir de nouvelles doctrines; enfin à mépriser ceux qui ne pensent pas comme eux, et à rejeter même les lois rationnelles (10-14). Ils seront punis par quatre genres d'anéantissement: la stérilité de la femme, la mort, l'aridité de la terre et le feu de la géhenne, et en outre par deux supplices, l'un d'avoir les yeux crevés, l'autre d'être dévorés par les aigles (15-17). — IV. L'homme doit se garder de la débauche et de l'adultère, et ne pas croire que ce sont des choses sans importance, parce qu'elles n'ont pas de trace visible. En effet, l'aigle, le serpent et le vaisseau ne laissent pas de trace de leur marche, et ce mouvement a pourtant des conséquences considérables (18-20). — V. L'homme ne doit pas aspirer à une situation dont il n'est pas digne, et où on ne le supporterait pas (21-23). — VI.

Cet homme a dit au sujet d'Itiel¹ : Itiel m'a appris ce qui suit. — 2. Il me l'a enseigné, dit-il, après que j'avais été ignorant en comparaison d'hommes (distingués), et que je n'avais même pas eu l'intelligence des gens (ordinaires); — 3. et même une fois qu'il m'eut instruit, je ne possédais pas toute la sagesse, et je ne connaissais pas la science de Dieu : — 4. Qui est monté au ciel et en est descendu? ou a recueilli le vent dans ses poings? ou a serré l'eau dans un vêtement? ou a fixé toutes les bornes de la terre²? Quel est son nom et le nom de sa postérité³, le sais-tu?

5. Toutes les paroles de Dieu sont pures, et il est un bouclier pour tous ceux qui s'abritent auprès de lui. — 6. Donc, n'ajoute rien à ses paroles, de peur qu'il ne te reprenne et que tu ne sois retranché.

7. Je te demande deux choses, ne me les refuse pas, jusqu'à ce que je meure. — 8. Éloigne de moi la parole fausse et le mensonge⁴, en ne me donnant ni grande pauvreté ni richesse, mais accorde-moi ma part de nourriture, — 9. de peur que, étant enrichi, je ne devienne infidèle, et que je ne dise : Qui est Dieu? ou que, devenant pauvre, je ne vole et ne déshonore le nom de mon Dieu.

10. Ne calomnie pas le serviteur auprès de son maître⁵, de peur qu'il ne te maudisse, et que tu ne sois coupable, — 11. 0

L'homme doit, pour son bonheur dans ce monde et dans l'autre, imiter à l'aide de sa raison ce que font certains animaux par instinct (24-28). — VII. Les hommes doivent obéir à leur prince comme les bêtes sauvages se soumettent au lion, les oiseaux à l'aigle, et le menu bétail au bouc (29-33).

1) D'après S., Agour, fils de Yaqué, est un disciple autrefois connu d'un certain Itiel. Il cite aussi l'opinion des docteurs d'après laquelle Agour, Itiel, Lemouel (xxx, 1), seraient des surnoms de Salomon, et Yaqué celui de David.

2) C'est-à-dire : Comment se fait-il que chaque élément n'ait pas la nature qui est propre aux autres éléments, et que, par exemple, l'on ne puisse monter et descendre sur le feu comme sur la terre?

3) Commentaire : Si, dans les temps anciens, il y avait eu quelqu'un qui possédât cette science, il l'aurait transmise à ses descendants ou à ses disciples, et il en resterait une trace.

4) La parole fausse, c'est l'infidélité à Dieu, et le mensonge, c'est le parjure.

5) C'est-à-dire : Ne prétends pas que ceux qui ont transmis les traditions des prophètes les ont faussées.

génération, qui maudit son père, et ne bénit pas sa mère, — 12. génération pure à ses propres yeux, et qui ne s'est pas lavée de son ordure, — 13. génération qui porte si haut les yeux, et qui élève si fièrement les prunelles, — 14. génération dont les dents ressemblent à des épées et les canines à des couteaux, pour dévorer les pauvres dans le pays, et les malheureux au milieu des hommes; — 15. car dans le néant¹ il y a deux espèces qui disent en quelque sorte : Donne! donne! Il y a encore une troisième qui est insatiable, et une quatrième qui ne dit jamais : Assez! — 16. Ce sont la tombe et le sein stérile, le sol qui n'est jamais assez arrosé, et le feu qui ne dit jamais : Cela suffit. — 17. De même l'œil qui dédaigne père et mère et se rit de leur accord², les corbeaux de la vallée le crèveront et les aiglons le mangeront.

18. Il y a trois choses qui sont un mystère pour moi, et, avec une quatrième, elles me sont inconnues : — 19. Le chemin de l'aigle dans l'air, le chemin du serpent sur le rocher, le chemin du vaisseau en pleine mer, et le procédé de l'homme à l'égard de la femme. — 20. Tel est le procédé de la femme adultère; elle se lave, s'essuie la bouche, et dit : Je n'ai pas fait de mal.

21. On voit la terre frémir sous trois choses, outre une quatrième qu'elle ne peut supporter : — 22. Sous un esclave, quand il devient roi; sous un homme vil, quand il est repu de nourriture; — 23. sous une femme haïssable qui devient souveraine, et sous une servante qui est l'héritière de sa maîtresse.

24. Il y a quatre êtres parmi les plus petits qui sont sur la terre, et qui sont savants, instruits (par leur instinct) : — 25. Les fourmis sont une communauté sans puissance, et cependant elles disposent pendant l'été leur nourriture. — 26. Les gerboises forment une communauté sans force et néanmoins elles placent dans les rochers leurs maisons. — 27. Les sauterelles n'ont pas

1) Saadia choisit cette signification comme cadrant le mieux avec le contexte.

2) C'est-à-dire celui qui rejette les traditions sur lesquelles les ancêtres sont unanimes.

de roi, et pourtant elles sortent toutes en rangs serrés. — 28. L'hirondelle attache à ses pattes de quoi s'établir dans les palais des rois.

29. Trois vont d'un bon pas, et il y a un quatrième avec eux qui a une bonne démarche : — 30. Le lion, le héros des animaux, qui ne recule devant rien; — 31. (l'aigle) aux flancs serrés, le bouc, et de même le roi, il ne faut pas lui résister, — 32. soit que tu te soumettes à lui, quand il mérite d'être honoré, soit que tu mettes la main sur la bouche¹; — 34. car de même que, en pressant le lait, on produit de la crème, et, en pressant le nez, on fait sortir le sang, de même en pressant la colère, on fait naître la querelle.

XXXI

1. Paroles de Lemouel, le roi, sous forme de proverbe, morale que lui a donnée sa mère : — 2. Hé quoi! ô mon fils, ô fils de mes entrailles, ô fils de mes vœux, — 3. ne donne pas tes facultés aux femmes, et tes efforts aux diverses passions. — 4. Ce n'est pas aux rois, ô Lemouel, ce n'est pas à eux de boire le vin, ni aux ministres de s'adonner aux liqueurs enivrantes; — 5. de peur qu'un d'entre eux ne boive, n'oublie ce qui est prescrit et ne méconnaisse le droit de tout homme malheureux. — 6. Laissez la liqueur enivrante à celui qui se consume de tristesse, et le vin à ceux dont l'âme est pleine d'amertume. — 7. Quand l'un d'eux boira, il oubliera sa pauvreté et ne se rappellera plus sa peine. — 8. Ouvre ta bouche en faveur du muet², et pour le droit de tous ceux qui passent³. — 9. Ouvre ta bouche, décide selon l'équité, et le droit du faible et du pauvre.

1) C'est-à-dire que tu te tais et t'éloignes de lui, quand sa conduite ou ses manières te déplaisent.

2) C'est-à-dire celui qui ne sait pas plaider sa cause.

3) D'après le commentaire, ce mot signifie que le juge doit considérer les plai-

10. Une femme vertueuse¹, qui donc saura la trouver? on l'acquiert plus difficilement que des perles. — 11. Le cœur de son mari a mis sa confiance en elle, et pour lui le profit ne manque pas. — 12. car elle lui fait du bien et non du mal, durant le cours de sa vie. — 13. Elle lui demande la laine et le lin, et elle les travaille comme ses mains savent le faire. — 14. Elle est semblable au vaisseau du marchand, de loin elle fait venir sa subsistance.

15. Elle se lève quand il fait encore nuit, elle fournit des ressources aux gens de sa maison, et des tâches aux servantes. — 16. Songe-t-elle à un champ, elle l'achète, et du produit de ses mains elle a planté des vignes. — 17. Elle ceint ses reins de force, et donne de la vigueur à ses bras. — 18. Lorsqu'elle s'aperçoit que son commerce est bon, sa lumière ne s'éteint pas pendant la nuit. — 19. Elle dirige ses mains avec adresse, et ses doigts maintiennent le fuseau. — 20. Elle tend la main au malheureux, et dirige son bras vers le pauvre. — 21. Elle ne craint pas la neige pour les gens de sa maison, car tous sont revêtus d'écarlate. — 22. Elle se fait des tapis de byssus, et son vêtement est de pourpre. — 23. Son mari est considéré dans les conseils lorsqu'il siège avec les anciens du pays. — 24. Elle fait des *izâr*² qu'elle vendra, et des ceintures qu'elle donne aux négociants. — 25. Puisque la force et la splendeur sont son vêtement, elle se réjouit des jours à venir. — 26. Elle ouvre la bouche avec sagesse, et sa langue (donne) des préceptes de charité. — 27. Elle surveille les allures de sa maison et ne mange pas le pain de la paresse. — 28. Ses enfants se lèvent et font son éloge, et son mari

deurs comme des gens de *passage* qu'il ne connaît pas, ou bien qu'il doit savoir qu'on ne peut plus revenir sur l'arrêt, une fois *passé*, ou bien qu'il doit passer en revue les lois du code pour savoir dans quelle catégorie il peut faire rentrer le cas présent.

1) La femme vertueuse est, pour Saadia, l'image de celui qui est préoccupé de gagner sa vie, du savant qui veut étendre ses connaissances, et de l'homme pieux qui cherche à multiplier ses bonnes œuvres.

2) Ce mot désigne différents vêtements, couvrant une partie ou la totalité du corps. Voyez Dozy, *Vêtements*, s. v.

la loue. — 29. Ils disent : « Beaucoup de femmes ont acquis les vertus, mais toi, tu les surpasses toutes. — 30. La grâce est vaine, et la beauté est trompeuse. Une femme qui craint Dieu, c'est elle qui doit être louée. — 31. Accordez-lui maintenant le fruit (du travail) de ses mains, et ses œuvres feront son éloge dans les réunions »¹.

¹) Litt. : Dans les places (où se tiennent les marchés et les tribunaux).

והצדיקים ויסד המשל על סדר א"ב כדי שיקל זכרונו על התלמידים לפי שהם צריכים להשתמש בו הרבה והנה אלו כ"ב פסוקים נאמרו בברור על דרך נגלה באשת חיל שאינה ראויה ליקרא בן אלא אם הכינה כל מה שהצריכה להצלחתה בעולם הזה ובעולם הבא וכן הוא בחכם וצדיק הנמשלים אליה ועיקר זה שהאדם מורכב מגוף ונפש ושכל ויש דברים שיצליח בהם אחד מהן וסיפור האוי הצלחת הגוף הנראים לעין כרי שנלמד מהן ונקיש להם מה שצריך להצלחת הנפש והשכל. ויחס הצלחת הגוף אל האשה לפי שמדרגת האנשים יותר מעולה ומוחסים לו הצלחת הנפש והשכל. והתחיל באמרו מי ימצא ואינו רוצה בו שלא תמצא אשת חיל כלל אלא אחא יקרה במציאות כאילו אמר אשרי מי ימצא וכן נאמר בחכם ובצדיק שהם יקרים במציאות. והאשה הצדקנית וכמות העוסק היטב בצרכי ביתו והחכם השלם והצדיק הנמור שלשתן יקרים מפנינים. ואחר ששייבה כן יקרת האשה דבר במעשיה והתחיל באמרו במה וגוי שכל בני אדם נשענים על עצת המנהיג הטוב ועל החכם והצדיק. והשני ושכל וגוי שהמשיגה על מחיתו ויוח תמיד והחכם ישמח בכל דבר שלמד כמו בשלל רב וכן הצדיק יישש גם על מצוה קלה שיקים. והשלישי גמלתו טוב ולא רע ירצה בו שהמכלכל את ביתו צריך לבקש רוח ולא הפסד ולא יגדל את עצמו שפעם ירויח ופעם ימסור והחכם לא ילמד דבר וישכח דבר ולא ילמד יחד מה שמעיל לו ומה שזיקנו והמאמין לא יהיו מעשיו פעם טובים ופעם רעים. והרביעי כל ימי חייה שיתמידו שלשתן לעשות כן כל ימי חייהם. והחמישי דרשה וגוי אמרו בחפץ כפיה לא רצה בו שיהא לריס חפץ אלא שהן מבקשות מה שבמקום לעשות לפי שכל אברי האדם דורשים המעשים המיוחדים להם כמבטע והעוסק בפרנסתו יתן לידיו כת התנועה אשר יבקשו ממנו לעשות הפעם והחכם נותן לשכלו מה שהוא טובע כדי לשמחו בחכמה והצדיק יתן לנפשו המרגוע שהיא חפצה בו להגיע אל אור הבואר. והששי היתה כאניות וגוי שהעמל למחיתו יביא לחמו מרחוק מן המתור לו וכן החכם מביא מרחוק מעינת לקיים האמת ולבטל השקר והצדיק יבוא ממקום רחוק לקיים המצוות. והשיביעי והקס וגוי שבעל הבית נותן לבניו ולמשרתיו המלאכות הראויות להם בכל עת והחכם ילמד בכל חלק מן הזמן חלק מן החכמה והצדיק קובע לו זמן לכל מצוה ומצוה כמו תפלה ושבת ומעשים. והשמוני זממה וגוי שהעמל למחיתו אם חשב לקנות שדה לא יחזר במלאכה מעות עד שישלם מחירו והחכם אם כוון להנות באחד מן הספרים הנוגע בחכמה אחת יחבר חלק עם חלק ועינו עם עינו עד שילמדו או ולמדו והצדיק מוסיף לעשות הטוב ולקיים המצוות עד שיגיע אל תכלית השלמות. והתשיעי חגרה וגוי שהאדם הרוצה למצוא פרנסתו יטריח עצמו במלאכה קשה והחכם לא יירא מלשקר על ספרים סתומים וענינים עמוקים והצדיק מסכן את נפשו ויסבול מאכזבים לקיים המצוות. והעשירי מעמה וגוי ר"ל שינעם לזה לבקץ ממון ולזה ללמוד חכמה ולזה ללמוד את השם. ואחר עשר ידית וגוי שבאלו התנאים יצליחו שלשתם להגיע אל מטרם. והשנים עשר כפה פרשה וגוי שהמרויח בממונו יתן ממנו לעניים והחכם ילמד את הכסיל והצדיק ישיב את החוטא מעין. והשלשה עשר לא תירא רוצה בו שהאדם העמל למחיתו לא יירא מן היקר והרעב ומן החום והקור לפי שהכין באוצרו מאכלו ובגדיו והחכם לא יפחד מפני מענות המצרים לפי שהכין תשובות עליהם והצדיק לא יירא שיוסר ותאוות העולם. והארבעה עשר מרכים וגוי שהמרויח בעמלו ישכב על מטה נאה והחכם כוטה בראיות ברורות שהכין לנפשו והצדיק אם נסד בצדקתו כחיו או כמותו ימצא מעשיו הטובים כערס רבוד. והחמישה עשר טודע וכי רוצה בו שהמקיש מחיתו במלאכה טודע בין בני אדם בתקון דרכיו וצניעותו והחכם טודע בידיעתו והולקין לו כבוד והצדיק טודע לבריות ומכובד. והששה עשר סדין וגוי מעמו שלפעמים האומן עושה מלאכה שאינה צריכה לו בעצמה אלא כוונתו לתרויח בה כמו שתאר הסדין והחגור (ר"ל למכור הסדין וליתן החגור) וכן החכם יתעסק באיזה מאמר מן המון העם או במלה מן הלשון או באיזה אומנות לא מפני שהם נצרכים לו כי אם לכאר בהם איזה שער מחכמת העיון והצדיק יעשה דבר שאינו מצוה עליו אלא מפני שהוא צורך מצוה והשבעה עשר עז והדר וגוי המשתדל לתרויח מן המותר לו יעמל לימים הנאים והוא לא יירא מן רעת המלך. . . והשמונה עשר פיה וגוי רוצה בו שהמרויח בעסקו כששואלים אותו איך הגיע אל מעלתו הוא ישיב בחכמה והחכם מבאר היטב את ידיעתו והצדיק מורה לבני אדם עבודת השם. ותשעה עשר צופיה מעמו שהמרויח לא יחשוב שיגיע אל דבר בעצלותו והחכם אינו כוטה אלא על הקירחו והצדיק על יגיעתו (ר"ל לעשות הטוב רק בזיעת רבה). והעשרים קמו וגוי ששלשתן גם קרוביהם מהללים אותם. . .

מן נמע אלמאל חתי ידמן עליה ופי אלעאלם הו מא תלף לה אלחכמא ותציר לה באלנדיא פילומהא כמה קאל ודעת לנפשך ינעם (משלי ב' י') ופי אלצאלח ילף לה אלצום ואלצלוח ואלדעא חתי לא יסארקא כמה קאל טעמו וראו כי וגו' (תהלים ל"ד ט'). ואלחאדי עשר ידיה שלחה נעת ללמתכסב באנה עלי הדיה אלשורט יננה פי אמורה וללעאלם בננאחחה בחכמתה כמה קאל ויתרון הכשיר חכמה (קהלת י' י') ואלצאלח יבשר בננה אחרתה כמה קאל כי או תצליח את דרכיך (יהושע א' ח'). ואלחאני עשר כמה פרשה דלך נעת ללמתכסב כמואסאתה אלצעפי מן מאלה ואלעאלם יואסי אלנאהל מן עלמה כמה קאל מי פתי יסור הנה וגו' לנו לחמו וגו' (משלי ט' ד'—ה') ואלצאלח ירר אלנאם אלי אלטאעף כמה קאל ורבים השיב מעון (מלאכי ב' ו'). ואלחאלת עשר לא תירא נעת אלמתעיש אנה לא יכאף אלנלא ואלנרב כמה יועי מן טעאמה ואלחר ואלברר כמה יסתעד מן כסותה ואלעאלם לא יכאף טען אלמלחדין ולא מעארצה אלמכאלפין כמה יעד¹) להם מן אלנואב כמה קאל וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי וגו' (ישעיה נ"ד י"ז) ואלצאלח לא יכאף פתון אלרניא ורנאיבהא לאנה קד אעתר אלברר כמה קאל אל תירא כי יעשיר איש וגו' (תהלים מ"ט י"ז). ואלראבע עשר מרבדים אדא נאם אלמתכסב פי מנולה נאם עלי פראשה וטיף ומהאר נאעם ואלעאלם יטמאן אלי אקואל מנתכב² ובראהין ואצחה קד וטאהא לנפסה כמה קאל פיה בדרך חכמה הוריתוך וגו' ובלכתך וגו' (משלי ד' י"א—י"ב) ואלצדיק אדא אסתקך פי חיותה או³) מותה וגד חסנאתה כאלפראש אלממהד כמה קאל וחסרת לבטח תשכב וגו' (איוב י"א י"ח). ואלנעת אלכאמס עשר נדע תרי אלצאנע טאלב אלמעאש משהור בין אלנאם באלסתר ואלעפא ואלעאלם מערוף פי מא בינהם בעלמה ואלכראמא לה כמה קאל והדרת פני זקן (ויקרא י"ט ל"ז) ואלצאלח טאהר בין קומה מברור מכרם כמה קאל בצאתי שער עלי קרתי וגו' ראוני נערים ונחבאו וגו' שרים עצרו במלים (איוב כ"ט ז'—ט'). ואלסארס עשר סדין עשתה רבמא עני אלצאנע בשי וצנעה לא לחאנתה אלי דאתה כל ליכתסב בה כמה וצף פי סדין וחגור וכדלך אלעאלם רבמא עני בצרב מן כלאם אלעאמא או בחרף מן אללנה או בבאב מן אלצנאיע אלמנהי⁴) לא לחאנתה אליה לכן ליכרהן בה עלי באב מן עלום אלנבר וכמא קאל ודניאל הבין (דניאל א' י"ז) ואלצאלח תגדה יעמל עמלא לים הו בעינה אלמפרוץ לבנה [חא]נא ומצלחה ללמשרוע כמה קאל פי עבריהו ויקרא אחאב אל עבריהו וגו' (מלכים א' י"ח ג'). ואלסאבע עשר עז והדר לבושה וגו' כמה תגד אלמתכסב מן חלה יסעא פי עאקבתה אנמא מן שר אלסלט[אן]⁵) . . . . ואלחאמן עשר פיה פתחה אדא סיל אלמתכסב כיה וצלת אלי הדיה אלחאל אנאב בחכמא וכדלך אלעאלם יערב ען עלמה כמה קאל שפתי חכמים יורו דעת ואלצדיק יעלם אלנאם במא יטיעון כמה קאל שפתי צדיק ירעו רבים. ואלחאסע עשר צופיה לא יתכל עלי אנה יצל אלי שי בכסל ואלעאלם אנמא תוכלה עלי טלבה אם תבקשנה ככסף ואלצאלח עלי אלענאיה [אל]שרידה כמה קאל בכל לכבך ובכל נפשך ובכל מארך (דברים ו'). ואלעשרון קמו רבות בנות חתי אקרבהא יחמדונה וכדלך אלעאלם קאל ותמכיה מאשר ואלצאלח פי⁶) . . .

¹ בכ"י יעיד. — ² נראה שצ"ל: פסי.

³ אפשר שצ"ל אנטא מן שר אלסלטאן. ומה שנוגע אל חכמם ואל הצדיק חסר בכ"י.

⁴ ביאור: החכם חתם את ספרו במשל שנשא מאשת חיל ונמשלו אליה החכמים

בלג אלי יסיר מן אלטאעף כסרורה באלמאל אלכחיר [אלדן] ינתמה כמא קאל איצא
 בדרך עדותך ששתי [וגו] (שם י"ד). ואלתאלת נמלתהו טוב ולא רע אלמתעיש ינב
 אן יקצד מא ירבה פיה לא מא יכסר ולא יוטן נפסה (אלא) עלי אן יקצד אן ירבה
 וקתא ויכסר אכר וכדלך אלעאלם לא יסהל לנפסה אן יתעלם שיא וינסא נירה ולא
 יתעלם מא ינפעה ומא יצרה נמיעא כמא קאל דרשו טוב ולא רע וגו' (עמוס ה' י"ד)
 וכדלך אלמומן לא יקסם עמלה חסנאת וסיאת פוקת[א] יצלה ווקת[א] יספר כמא
 קאל שנאו רע ואהבו טוב (שם ט"ו). ואלראבע כל ימי חייה אלמכתסב [ינב] אן
 יתבת עלי צלאח תרבירה טול חיותה¹ כמא קאל למען תלמד וגו' (דברים י"ד כ"ג)
 וכדלך אלצדיק יתבת עלי צלאחה מא עאש כמא קאל אלה החקים והמשפטים אשר
 תשמרון וגו' (שם י"ב א'). ואלכאמס דרשה למא קאל חפין כפיה ואלכאסאן למא
 מראד להמא כאן מענאה אקצאהמא מא פי טבעהמא ודלך אן כל עצי יקצעי מא לה
 פי אלטבע אן יפעלה כמא תקצעי אלעין אלנפר ואלאדן אלסמע כדלך אליר אלעמל
 פאלמכתסב קד אנאל ידיה מן אלכטש מא יקצעיאנה מנה. וכדלך אלעאלס קד אנאל
 עקלה מא ינרה יקצעייה איאה מן אלתדאה באלחכמא ורואה מנהא כמא קאל לב
 נכון יקנה דעת (משלי י"ח ט"ו). וכדלך אלצדיק אדא אנאל נפסה מא תתמנאה מן
 אלראח² [אלוצול אלי נור אלכארי כמא קאל ומצאו מרגוע לנפשכם (ירמיה ו' ט"ז).
 ואלסארס היתה כאניות אלמתעיש פיה²] יחתאל מן חלה חתי יגלב לה מכסבא מן
 בעד ואלעאלם פי מתל הדה אלנעות יחתאל באלחנא³ [ליחקק] אלהק מן בעד וליבטל
 אלכאטל באלמעארצ⁴ מן בעיד ואלצדיק פי מתל הדה אלנעת יני מן אלמוצע
 אלבעיד לילא יפותה מצלח⁵ חתי יחצר צלוה או חנ[א] או בעין אלפראיין או אלסנן.
 ואלסאבע ותקס אלמכתסב פיה יסתעמל אולאדה ונלמאנה בצראיב יטרחהה עליהם
 פי כל וקת יעידה אלחרב³ ונעת אלעאלם מן מתל הדה באן ירסס לה פי
 כל יום נו מן אלעלם יחדה וכדלך פי אלסבוע ופי אלשהר ופי אלסנה ופי כל קטעה
 מן אלזמאן. ונעת אלצאלה מן מתל הדה אנה לה פי כל זמאן טאעאת לא בד לה
 מן עמלהה כאלצריב⁶ מתל אלצלוה פי אוקאתהה ותמסכה אלסבת ואלאעיאד פי
 אוקאתהה ומא אשבה דלך. ואלתאמן זממה אלצפ⁷ פי אלמתעיש אנה יהם בשוא
 ציעה פלא ינ[א]ל ינמע דרהמא אלי דרהם ודינארא אלי דינאר מן חלה חתי יתם
 חמנהא ואלנעת פי אלעאלם אנה יעום עלי אלכתאב אלפלאני מן אלסקה או אלנפר
 או אלהנדס⁸ או אלטב פלא יואל⁴ נו אלי נו ומעני אלי מעני יולפה חתי יתעלמה
 או יעלמה ומתל דלך פי אלצאלה ינמע חסנה אלי חסנה ופריצה אלי אכרי חתי
 יבלג אלמבאלג אלכאמל⁹. ואלתאסע חנה הדה אלנעת פי אל[מ]כתסב במא יתקין
 ויתאיר עלי אלאעמאל אלשאקה ופי אלעאלם אקדאמה עלי אלכתב אלמסתגלק¹⁰
 ואלמעאני אלמעחאצה כמא קאל נבר חכם בעוו (משלי כ"ד ה') וכמא קאל דינאל
 ומשרא קטרין השתכחה וגו' (דינאל ה' י"ב) ופי אלצאלה מנאטרתה בנפסה
 פי טאעף אללה ועברה ותאידה עלי אלסם⁵ כמא קאל חזק ויאמין לבנכם כל
 וגו' (תהלים ל"א כ"ה). ואלעאשר טעמה הדה אלנעת ללמכתסב במא ילך לה

¹ חסר כאן מה שנוגע אל החכם שהוא צריך שילמד כל ימי חייו.

² ר"ל לפי מה שנמצא בפסוק לפי שניקר הפרשה מוסב אל העמל למחיתו.

³ אלו שתי מלות קשות להבין ואפשר שצ"ל יעודהם אלחרפה = להרגילם באונטות.

⁴ בכ"י ויול. — ⁵ נראה שצריך להיות אלאם = מכאובים.

וְדָא גַלְסַמְעַ שׁוּיִךְ אַלְבִּלְדִּ: 24 וְקִדְ תַצְנַע אֹרַא סְתַבְיַעְהָּ וּמִאֹזְרָא
 תַעֲטִיָּהּ לַלְמְגַהֲזִין: 25 וְאִדְ אַלְעִז וְאַלְכַהָּ לְכַאֲסַהָּ פְּהִי תַסֵּר
 אֲלֵאִיאַם אֶלְמַסְתַּקְבִּלָּהּ: 26 וְתַפְתַּח פֶּאֶהָּ בַּחֲכַמָּהּ וּשְׂרָאִיעַ אֶלְכַר
 וְיִ לְסַאֲנַהָּ: 27 מְטַלְעָּהּ מִדְּאֶהֱב בִּיתְהָּא וּכְבִז אֶלְכַסֵּל לֹא תֹאכְלָהּ:
 28 פִּיקוּמוֹן בְּנוֹהָּ יַצְפֹּנְהָּ (1) וּבַעֲלָהָּ יַמְדַּחְהָּ (2): 29 יְקוּלוֹן כְּתִיר מִן
 וְלִנְסָא אַכְתַּסְבִּן אֶלְצַלָּאָח וְאַנְתְּ עֵלִית עֲלִי גְמִיעֵהֶן: 30 פֶּאֶלְחַטָּא בַּאֲטַל
 אֶלְנַמְאֵל גְּרוּר וְאַמְרָאָהּ תַתְּקִי אֶלְלָהּ הִי אֶלְתִּי תַמְתַּדַּח: 31 אַעֲטוּהָּ
 וְלֹאֵן מִן תִּמְר יִדְיָהּ וְיַמְדַּחְהָּ פִּי אֶלְמַחְאֵל אַעֲמַלְהָּ:

הִיא אֲלֵאֲתַנְתָּאן וְעֶשְׂרִין אִיָּהּ פֶּאֶהֲרַהּ [א] פִּי אֲלֵאֲמְרָאָהּ אֶלְצַלָּאָחָּ מְשֹׁאֲד
 אָנְהָּ לֹא תַסְתַּחֵק הִיא אֲלֵאֲסֵם חֲתִי תַכּוֹן קִד אֶצְלַחַת אֲמֹר דְּנִיָּאָהָּ וְאַכְרַתְהָּ
 מִיַּעַ. וְאַלְמַתְלָּ בְּהָּ אֲלֵאֲנַסָּן אֶלְעַאֲקַל וְאַלְעַכְד אֶלְצַלָּאָח אֶלְלִדְאָן אָנְמָא יַסְתַּחֲקָן
 דָּא אֶלְמַעֲנִי אִדָּא אֶצְלַחַת אֲמֹר דְּנִיָּאָהָּ וְדִינְהָּמָּ וְדִינְהָּמָּ גְּמִיעַ וְלִדְלֵךְ כֹּל פְּסוּק קָאֵלָּה
 לְחַכִּים פִּי הִיא אֲלֵאֲמְרָאָהּ פְּתַל מַעֲנָהּ פִּי אֶלְעַאֲקַל וְאַלְצַלָּאָח וְאַלְצַלָּאָח פִּי הִיא
 לְאֲמַר הוּא אֵן אֲלֵאֲנַסָּן לְמָא כֹּאֵן [לָּה] גַסֵּם וְגַסֵּם פּוֹקָהּ פִּי אֶלְמְרַתְבָּהּ וְעַקֵּל פּוֹקָהּמָּ
 אֶרְת אַקְסָם אֶלְמַצַּלָּח. מַצַּלָּח אֶלְנַסֵּם וּמַצַּלָּח אֶלְנַסֵּם וּמַצַּלָּח אֶלְעַקֵּל וְלְמָא כֹּאֵן
 יַצֵּא אֶלְנַסֵּם הוּא אֶלְמַשְׁאֲדֵּר מִן בִּין אֶלְתַּלְאֲתָּהּ רֵאִי אֶלְחַכִּים חִין קַצֵּר אֵן יַצֵּע נַעוּתָּא לְהִירָּה
 וְלִתְלֵאֲתָּהּ [אֵן יַצֵּף מַצַּלָּח] אֶלְנַסֵּם וְתַכּוֹן אֶלְמַצַּלָּחָּן אֲלֵאֲכְרַתָּן מַסְתַּבְרַנְתִּין
 גַּה מְקַאֲסְחִין עֲלִיהֵּ. וְנַעֵל אֶלְנַסְכָּהּ אֶלְחַאֲמֵלָּהּ לְמַצַּלָּח אֶלְנַסֵּם מְנַסְכָּהּ אֵלִי אֲמְרָאָהּ
 גְּלֵאֲלָּהּ אֶלְרַנְאֵל כֹּאֵן תַנְסַב אֵלֵיהֶם מַצַּלָּח אֶלְנַסֵּם וְאַלְעַקֵּל. פֶּאֹל מָא אֶפְתַּחַת פִּי
 וְלַמְתַּל עַנְד וְגוֹד אֲלֵאֲמְרָאָהּ בְּקוּלָּה אִשְׁת חִיל מִי יַמְצֵא וְלִם יַקְצֵר בְּקוּלָּה הִיא אָנְהָּ
 אִּי תוֹגֵד בְּתָּהּ וְלוֹ כֹּאֵן כְּדִלְךְ לְכַאֵן כְּלֵאֲמַה עֲלִי אֶלְמַחְאֵל וְלַכְנָה קַצֵּר תַשְׂרִיף מִן יִגְרָהָּ
 אָנְהָּ יְקוּל אִשְׁת חִיל אֲשֵׁרִי מִי יַמְצֵא וְכְדִלְךְ יַעוֹ אֶלְחַכִּים מִן אֶלְנַסֵּם כְּמָא קֶרֶם שְׂקָאֵל
 וְשֵׁרִי מַצַּח חֲכַמָּה (מְשֻׁלִּי גִי יִגִּי) וְכְדִלְךְ אֶלְצַרִּיק מִן אֶלְנַסֵּם כְּמָא קֶרֶם מִן קוּלָּה וְאִישׁ
 וּמוֹנִים מִי יַמְצֵא (שֵׁם כִּי וִי) עֲלִי מַעֲנִי אֲשֵׁרִי מִי יַמְצֵא. תֵּם קָאֵל אֵן וְגוֹד הִיא
 וְלֵאֲמְרָאָהּ אַעוֹ מִן וְגוֹד אֶלְנֹאֲהֵר עֲלִי מָא תְרִי אֶלְנֹאֲהֵר עֲוִיזָּה אֶלְנֹוֹד וְאַעוֹ מְנַהּ מִן
 דְּבַר אֲמַר דְּנִיָּאָהּ תֵּאֲמָא. וְכְדִלְךְ אֶלְעַאֲלֵם אֶלְכַבְּאֵלֵג כְּמָא קָאֵל יְקָרָהּ הִיא מְסַנְיִים
 שֵׁם גִי מִי (שֵׁם גִי מִי) וְכְדִלְךְ אֶלְצַלָּאָח אֶלְכַבְּאֵלֵג כְּמָא קָאֵל טוֹבָהּ חֲכַמָּה מְסַנְיִים (שֵׁם חִי יִיא)
 יַתְבִּין אֵן הִיא אֶלְחַכְמָּהּ אֶלְתַּאֲנִיָּהּ יִרָאֵד בְּהָּ אֶלְצַלָּאָח מִן קוּלָּה עֲנַהָּ כִי אֲמַת יִהְנֵה
 וְכִי וְגִי (שֵׁם זִי). (וְמָא אֲשַׁבֵּה דִלְךְ²) פֶּלְמָא קֶרֶם הַאֲדִין אֶלְקוּלִין פִּי מְרַחַתְהָּ אֶבְתְּרִי
 וְי אֶפְעַעֲלָהָּ שְׂקָאֵל אֲמָא אֲלֹאֵל בְּטַח בְּה אֵן אֶלְמְדַבֵּר אֶלְמְגוֹד יוֹחֵק בְּה וְיַסְכֵּן אֵלִי
 אִיָּהּ. וְכְדִלְךְ אֶלְמַאֲהֵר פִּי אֶלְחַכְמָּהּ כְּמָא קָאֵל מִי שַׁת בְּטוּחוֹת חֲכַמָּה וְגִי (אִיּוֹב לִ"ח לִ"ז)
 כְּדִלְךְ אֶלְכַבְּאֵלֵג פִּי אֶלְצַלָּאָח כְּמָא קָאֵל בְּטַח בְּה וְעֵשָׂה טוֹב וְגִי (תְּהִלִּים לִ"ז גִי). וְאַלְתַּאֲנִי
 שְׁלַל לֹא יַחֲסֵר קָאֵל אֶלְמְדַבֵּר מַעֲאֲשָׁה לִים תַפּוּתָּהּ גְּנִימָּהּ פִּי כֹל וְקַת פְּהוּ כִיף מָא תְקַלֵּב
 מִרְבַּח. וְכְדִלְךְ אֶלְחַכִּים אָנְמָא קַצֵּרָה אֶנְתַּנָּם כְּלֵמָּהּ אִו חֲרַף יַתְעַלְמָהּ וְיַפְרַח בְּה כְּנִימָּהּ
 כְּמָא קָאֵל אֶלְוִלִי שֵׁשׁ אֲנִכִי עַל אֲמַרְתְךָ וְגִי (שֵׁם קִי"ט קְס"ב) וְכְדִלְךְ אֶלְצַלָּאָח יִסֵּר אִדָּא

(1) כִּי"ו בִי וְגִי פִּי צְפֹנְהָּ. פִּי מְרַחַחָּ.

(2) תַּנְגָּוִן אֲמַר כִּי בְרוּר הוּא שְׂחַחְכַּמָּה בּוֹח הַפְּסוּק תִּיא תַצְדָּקָה מְפַנֵּי שְׂחִיא אֹמַרְתִּי כִי

10 אלאמרה אלצאלחה מן דא' ידהא ואבעד מן אלגוארה
 אמתלאכהא: 11 וקד ותק בהא קלב בעלהא ומא תעווה ננימה:
 12 במא תוליה אלכיר לא אלשר טול איאם חיותהא: 13 ותמלב מנה
 אלצוף ואלכתאן פתעמל בהמא כמה פי טבע ידיהא²: 14 וצארת
 כספן אלתאגר תאתי מן בעד בטעאמהא: 15 ותקום ועאד אלליל
 ותעמי מכאסבא לאל ביתהא וצראיכא לגואריהא: 16 ואן המת בציעה
 אשתרתהא ומן תמר כפיהא קד גרסת כרומא: 17 ושדדת חקיהא
 בעז ואידת דראעיהא: 18 ולמא דאקת אן מתגרהא גיד פהי לא יטפא
 באלליל סראנהא: 19 ומדת ידיהא בננאה³ וכפאהא דעמתא⁴ אלמגול:
 20 ובסמת כפאה ללציעוף ומדת ידהא ללמסכין: 21 לא תכאף עלי אהל
 ביתהא מן אלתלג אד כלהם לאבסון קרמזא: 22 וקד צנעת להא
 נגודא מן בוץ וארגואן לבאסהא: 23 ובעלהא מערוף פי אלמחאל

בתרגומנו לפסוקים כי הגה אויבך ונשאו נהרות. והזכירו במלכים היון שהוא יותר טעלה
 וברוונים השכר שהוא פחות ממנו. ואמרו פן ישתה וכו' ענינו שהיון והשכר מביאים את האדם
 לירי עכרות שאי אפשר לתקנם ולא הפחירו את הכן בהרבה דברים מנוגים שהיון מראה אותם
 כטובים לפי שהתשובה תוכל למחותן אבל הפחידוהו בדברי המשפט והוא אמרו מחוקק השופט
 אין לו כפרה על משפט מעוקל עד שישב לבעל דין מה שדן בו שלא כראוי ומתי יגיש
 השופט את בעל הדין להחזירו לו ובפרט אם הוא עני שאז שלא יוכל לשוב אל הדין או
 לצעוק חסם עליו וכל שכן בדיני נפשות שאם העניש האומלל הזה במיתת לא יוכל השופט לתקן
 את הדבר. ואמרו חנו שכר לאובד ענינו שאם יטעון מוען למה נכראו היון והשכר נשיב לו
 שהם מנחמים את הנאנחים לפי שבשתייתם ישכחו את יגונם וענין אובד מי שאבד ממנו אשור
 ומרי נפש מי שנפל ברעה ולכן היון והשכר הם טובים לנאנחים ורעים לשופטים. וכן יש
 הרבה דברים המזיקים את זה ומועילים לזה כמו הרבש שהוא רע למי שטבעו חם וטוב למי
 שטבעו לח והחלב מועיל לכבד החם ומוק לאסטומכא הלחה וכן בכל החסמים. וכמו זה היון
 שהאובד ישתה מעט ממנו וישכח רישו ומר נפש הרבה ועמלו לא יזכור עוד. ואמרו פתח פך וגו'
 ירצה בו שהדין חייב ללמד את הסכל את טענותיו וקרא הסכל אלם כמו שקוראים עוד למי
 שאינו יכול להנהיג עצמו בדרך ישרה וחרש למי שלא בפניו. וזה אינו אלא בדיני נפשות אבל
 בדיני ממונות אם לא טען אין מוענין לו וההפרש בין שניהם שהמסון אפשר להחזירו ונפש
 המת אי אפשר להחזירה ועוד שהנידון במשפט מות חרדתו תמית את שכלו ומשכחת אותו
 את טענותיו אבל הנתבע על דבר ממון שכלו קיים והוא יודע לטעון לעצמו. ואמרו בני הלף
 יש בו ענינים רבים האחד שיראה הדין בעלי דין כעוברי דרך שאינו מוכרם. והשני שיראה
 את פסק דינו כדבר חולף וידין הטיב כפי יכלתו ולא יחשוב שיתקן את דינו אחר כך. והשלישי
 שהדין צריך להעביר בשכלו כל ההלכות הנוגעות אל הדבר הבא לפניו ויחזור עליהן עד שידע
 לאיזה מנה הוא דומה יותר. וענין צווי שפט צדק לא רצו בזה כל משפט צדק שאז לא יוכלו
 למנות כל אופניו אבל רצו לומר שהדין לא יוציא את דינו על דרך תנאי ויאמר אם הדבר כן
 הדין כן ואם אינו כן הדין בהפך אבל ימתין עד שידע גוף הדבר בכיורו ואחר כך יגזור את
 הדין. והזמינו לומר דין עני ואביון שכמו שהעונש על משפט מעוקל של עניים יותר קשה כן
 השכר על משפט צדק שלהם יותר גדול.

(1) בכ"י ב' ו' טובא מן וענין כביאור.

(2) בכ"י א' פתעמלהמא במא טבע ידיהא ובכ"י ב' ו' ותעמל בהא פי טבע ידיהא.

(3) נראה שגור הגאון כישור מלשון כשרון.

(4) בכ"י א' דעמן בכ"י ב' דעמא ובכ"י ג' דעמו.

זמי חרש למן כאן נאיבא מן אלמחצר אד קאל לא תקלל חרש (שם) בדלך ההנא
 לם אלנבי אלדי לא יערף הגתה ומסמוע הדא אלקול עלי אנה עםאן האצלה
 אין לאן אלחאכם אנמא עליה [אן] יחתג למן גסית עליה אלחנף פי אחכאם אלדמא
 א פי אחכאם אלמואל וכמא קאל אלולון ברני ממונות אם לא טען אין טוענין
 ו ברני נפשות אף על פי שלא טען טוענין לו (סנהדרין כ"ט א') ומא אלסרק בין
 כם אלדס ואלמאל בינהמא פרקאן אחרמא אקוי מן אללצר לאן אלמאל ימכן רדה
 אלדס לא ימכן רדה ואללצר לאן אלמטאלב באלדס רוע' אלקתל ימית גאמרה
 דהב בהגתה פיתחאג אלי מן ילקנה אלחנף ואמא אלמטאלב באלמאל עקלה
 אבת ולא רוע עליה פהו יחתג ככל מא יעלם אנה הו לה מן אלחנף. ולחמיתהא
 מן יחכם לה בני הלוף מעאן מנהא אנה יגב עלי אלחאכם אן ירי אלצמין מתל
 וארף אלטריק כאנה לא יערף אחר מנהמא. ואיצא ינבני אן ירי אלחכס כאנה
 ואית פלא יפעלה אלא עלי אצח מא יכון עגדה לא יעלק קלבה בתלאפיה. ואיצא
 ון אלחאדרתף אדא חדרת ויערצת עלי אלחאכס ותנאוועהא אבואב שתי מן אלסקה
 וחתאג אלחאכס אלי אן יתאמל כל גאמר ימר עלי באלה חתי יעלם באיהא הו
 ושבה. ואמרמא בעד דלך פתח פיך [שפט צדק] חכס אלעדל לא יחיש אלכתאב
 גמיע פנונה ולכן מחין אלמראד בה אלא (אן) יכון אלחכס פתיא באסתתגא אן יקול
 ולחאכס אן כאן כדי כאן אלחכס כדי ואן כאן גיר דלך כאן אלחכס בעכס דלך בל
 גב אן יצבר חתי יסתקר אללצר ען אלחאדרתף מקרה חם יחכס עלי שי צחיה לים
 ויה אסתתגא סיכון משפט צדק. ואלתרניב לה פי חכס עני ואביון לאן אלעקאב
 סכבהמא אצעב כמא קאל אם ענה תענה אתו וגו' (שמות כ"ב כ"ב) כאן אלחואב
 חכמהמא אכתר ואפעל²). ונעל גאמרה אלכתאב מתלא צרב פי מראף צאלחף
 ושבה בהא כל חכיס וכל צאלח ולעלה אנמא ראי אן ינעל אואיל אלאיאת עלי חרוף א'
 ג' די ליסהל עלי אלמתעלמין הפטה אד הם מחתאגון אלי אסתעמאלה בכתרף. אולה

(1) בכ"י מע.

(2) ביאור: אמרו ברי בלשון תרגום וכן ולמחות לשון הכאה בתרגום וכן מלכין תרגום
 צוח. הדברים האחרונים של הספר הם דברי למואל ויחסם לאמו ששמעם ממנה והם היו מסורין
 פרטן לאנשי אמת שבאומותנו אבל היה מנהג ההורים להוכיח בניהם המגיעים למלכות
 דברים כאלה. והתחילו תוכחתם באזכור מה ברי להראות את חגיגתם ויחסו זה לאם לפי
 והיא תחמול יותר על בנה ובנה עליה והיא אוסרת לו מה זה בני אשר רביתך וקודם זה
 שאהיך בכסני וקודם הרינו גררתי אל השם והתפללתי אליו כדי שיתן לי בן כשר וראוי לך
 וזכור את כל זה ולא תאבד מה שעשיתי בעבורך. ואם ראוי לאדם שלא ואבד מה שעמלו בו
 וזכורו כל שכן שלא יאבד מה שניתן לו בהשגחת הבורא כמו חיים וכוז ושכל וצווי והזהרה
 נמול ועונש. ואמרם לבנם אל תהן וגו' זה מחמלתם עליו בעולם הזה ובעולם הבא בעולם הזה
 לפי שהמשגל יפסיד הגוף ואף על פי שכל הוצאת לחות יותר מראי כגון השלשול והקיא
 העיוש והחקה והרוק מאבדת את הגוף אלא שמשגל הרבה הוא יותר מויק מפני שהוא מאבד
 זש"ש כוחות הנכבדים הכוח שבמוח המקשה את האבר הכוח שכלב חמניע אותו והכוח
 שכבד הנותן לו להלוויה. ובעולם הבא מפני שהמשגל מונע את האדם מלעסוק בחכמה
 ותר משאר התאוות ולפי שכאשר הוא שמוג בזכה כן יטבע יותר ויותר במיניה וגם כמא
 ועמים יעצור אותו המשגל מלקיים תפלתו וזה בבעילות מותרות ועל אחת כמה וכמה בבעילות
 מסורות. ואמרו למחות מלכין ר"ל שההפלה בכל מיני התאוות מאבדת את האדם בשני עולמות
 לפי שהאדם נעשה עבד להן אבל הפרוד והקדים את המשגל לפי שהוא מויק יותר מכולן.
 נכפלה מלת למלכין לחזק הענין ולומר חייבים אנחנו להוכיחך פעם אחר פעם כמו שביארנו

אן אלאכתאר מן נמיע אלאסתפראנאת מלל אלאסהאל ואלקי ואלתעטס ואלפצד
 ואלנפת מדמום האתך ללאנסאם מצעף לקותהא אלא אן אלאסתפראן באלנמאע
 אשרהא למא יקרה פי אללת אלקי אלשריפא אלתי פי אדרמאן אלמעטיה ללעצור
 אלקוף ואלתי פי אלקלב אלמעטיהה אלחרבה ואלתי פי אלכבר אלמעטיהה אלרשובא.
 ואמא צרה ללאנסאן פי דאר אלאכרה סאנה אולא ישנלה ען אלחמה באלאקבאל
 עליה לאנה יעמל פי אלפבר אכר מן סאיר אדרואעי ולאן כל מא אמען אלמר פיה
 אתסע פי פנונה ולאנה קד יקסע ען אלצלוף⁽¹⁾ פי כתיב מן אלאוקאת. הנה אלאקואל
 אדא כאן מן חלה פלא תסל ענה אדא כאן מן חראמה אנה אלהלאך⁽²⁾ פי אלאכרה.
 וכדלך סאיר צנוף אלשהואת צארה פי אלאראין גמיעא אדא אסרף פיהא אד
 תמלך אלאנסאן חתי יציר עבדא להא ממלוכה לא יסתמיע ללאפהא כמא קאל למדנית
 מלכין אלא אן אלנמאע הו אשרהא ואצרהא ולדלך פדה וקדמה. ותכרארהם אל
 למלכים ירדון אנה ילומנא אן נעשך מרה בעד אכרי וכמא בינא פי תפסיר כי הנה
 איכיד וגו' (תהלים צ"ב י') אלמכרר אנה אנמא איראד זמאנא בעד זמאן ופי נשאו נהרות
 יי' (שם צ"ג ג') אלמכרר אנה קצר חאלא בעד אכרי כדלך האהנא. ונעל אלמקדם
 ללמקדמין אל למלכים שתו ואלמוכר ללמוכרין בעדהם [ולרונים אי שכר]. וכששו
 לה מן עקאבה מא יפעלה אלכמר ואלנכיד אנה יגני גנאיות לא אצלחא להא ועלי
 אנה רבמא חסן קבאיהא כתיבה אלא אן תלך למא כאנת אלתובה תוילהא תרך
 אלתרוע בהא ואכד אן ירוע במא לא תצלח אלתובה וחי אלאחכאם יקול ללאחבם
 ראית יא היא אן שרבת פסכרת ונסית אלפקה אלדי הו מחקק פסכמת עלי אנסאן
 בניר אלהק ואנצארף אלצמאן מן הצרתך (ו) תובתך לא תקבל חתי תירד מא בה
 חכמת נטאא פמתי תלתקי מעה חתי תירד עליה שיה וסימא אן כאן צעיפא כמא קאל
 בני עני פמתי ימכנה אדרנוע אליך או אלתשלם. ואעשם מן דלך אן כאן מא חכמה
 בה קתל פאדא קתל דלך אלכבאים ביה ימכנך אן תצלח מא אפסרת אברא פלהדה
 אלאסכאב צאר פסאד אלהכס באלסכר אשד מן כל פסאד. וקולהא תנו שכר לאבר
 אראדו בה דפע מעארצה אלמעארין פאן קאל קאיל פלם צנע אלכמר ואלנכיד קלנא
 ליתעזא בה אלמהמומן אמא בנעמא עדמוהא פיסמי אלואחד מנהם אובר ויחתאנ
 אלי שרב אלכמר לינסא פקרה כמא קאל רישו או במציבה אתוהא פיסמון מרי נפיש
 ויחתאנן אלי שרבה לידהב ענהם שקאחם כמא קאל ועמלו לא יוכר עוד פאלשרב
 לאולאך מצלח ולך יא חאכס יא פקיה מפסד. ואדא תאמלת הנה אלקציף ונרתהא
 מן מחין אלהק לאן כתיבא מן אלאשיא תצר בעין אלנאם ותנסע בעצהם כמא הו מעלוס
 אן אלעסל יצר אלמחרורין וינסע אלמכלנמין ואן אללכין ינסע אלכבר אלהאסייה
 ויצר באלמערה אלמרשובא ומא אשבה דלך כל אלמטאעם אלשיבה תנסע אלנאיע
 ותצר אלשבעאן וכדלך אלסמאים כלהא. ועלי היא אלסכיל אלכמר. סקאלו דעוה
 יא איהא אלמלוך למן יחתאנה פאמא אן ישרב מנה קלילא במקדאר מא ישכח
 רישו או ישרב מנה כתיבא במקדאר מא ועמלו לא יוכר עוד. ואמא אנת יא חאכס
 פתח פוך לאלם וגו' אראד בפתח אלפס ללאכרם תלקין אלנבי חתה כמא סמא
 אללה עוד ללעמי ען רשדה אד יקול ולפני עוד לא תתן מכשול (ויקרא י"ט י"ד)

(1) לא ידענו למה פרס חפלה משאר הסעות.

(2) בכ"י אלהלאך.

אלאקוואל אלאכרָה קול למואל ועלי אנה קד נסב דאך אלי אַמָה פינכני אן נעלם
אנהא ליסת מרואה ען אמראה פקט בל חכון נמאעה מן אלאמָה צארקה רותהא
ואנמא נסכהא למואל אלי אקרב מן סמעהא מנה וכאנת אלאמָה סבילהא אן יודב
אלואלדאן ולדהמא אלמרוס¹ במתל הדא אלקול. אפתתח אולהא²

לא.

1 כלאם למואל אלמלך פי³ צרב אלמתל מא אדבתה בה אמה:
2 מא דא יא אבני יא אבן בטני יא אבן נדורי: 3 לא תעט ללנסא
קואך וסעיך לצרוב⁴ אלשהואת: 4 לא ללמלוך יא למואל לא להם
שרב אלכמר ולא ללזורא אלמסכר: 5 כילא ישרב אחרדם פינסא
אלמרוס ויגֵר חכם כל די צעף: 6 דעו אלמסכר ללהאלך גמא
ואלכמר למרי אלנפוס: 7 ישרב אחרדם פינסא פקרה ולא ידבר איצא
שקאה: 8 ואפתח פאך ללאכרס ולחכם כל דוי אלמצי: 9 ואפתח
פאך אקינ באלעדל וחכם אלצעיקי ואלמסכין:

מה ברי בלגה אלתרגום הו מא בני וכדלך למחות הו צרב מן לגה אלתרגום איצא
וכדלך מלכין איצא תרגום עצות וקאל נחמיה [וימלך] לבי (נחמיה ה' ז'). אמא תצדיר
אלואלדין כאן יקולו לולדהמא מה ברי פאנהם דהבו פי תצדיר דלך אלי אלתריק ונסכוה
אלי אלאם לאן אלחנין מנהא ואליהא אכתר תקול אלאם לולדהא והי תעאתבה מא דא
יא בני אלדי רביהה תם יא אבן בטני אלדי קבל אלתרביה המלחה תם יא אבן נדורי
אלדי קבל אן אחמלה נדרת ורעות חתי רוקתה ינכני לך אן תתפכר פי הדא אלתלאת
מנאזל אלדי תעבת פיך ושקית [ג]טלבת אן תכון ולדא צאלחא ולא תציע גמיע מא
פעלת. ופי הדא אעתבאר אכר אדא כאן מן אלמנכר אן יציע אלנאשי ענאיִה ואלדיה
בה פמן אלנכיר אלמנכר אן יציע ענאיִה רבה בה בגמיע אלמצלחאת מן חיזף ועקל
וטאקה ואמר ונהי וועד וועיד. ונהיהמא אל תתן שפקה עליה פי אלדניא ופי אלאכרָה
פאמא פי דאר אלדניא פאן נהיהמא לה ען כתרָה אלגמאע פלצירה באלננס ועלי

אלא בישול שני ויעוד שהחלב הוא נפרד מן הגוף כשמוציאין ממנו החמאה והאף הוא מחובר
בגוף כשמוציאין ממנו הרם כן הכניס מוליד את הריב בין שהוא חזק בין שהוא רפה בין בזמן
שהוא כאש בוערת בין כשהוא כאש שכבתה שלתבתה. והנה אלו הם ששה מאמרים שבכל אחד
מהם ארבעה דברים ואם נחשוב מאמר כי עלה שמים עמהם יהיו שבעה.

¹ נראה שענינו חמוניע לשררה.

² נראה שגם כאן השמיס הסופר נשלט הספר הרביעי ודברי למואל הם הספר החמישי

ועיין לעיל תחלת פרק ל'.

³ בכ"ז א' וב' חסר.

⁴ עיקר טיולת מוחא בלשון תרגום הוא. הכאה ובערבי נמשכה מלת צרב מענין הכאה

לענין ציון המטבעות מפני שמציינין אותן כדי שלא יתחלפו אלו באלו והשתמשו בזאת המלה גם כן
במעם בין לכל דבר ולכן תרגם הגאון מלת למחות צרוב ר"ל אופנים וגם אבן גנאח בספרו אצול
תרגם כן וזה לשונו בשורש מוח: וכן הדא אלמעני איצא ענדי למחות מלכין אי לצרוב אלאפכאר
ואלארא פי אלהו ובשורש מלך ומנה ל' מ' אי לצרוב אלאהוא ואלאפכאר ואלארא אלהויה.

אן ישבה בהם עלי מא שרחת פי אלמקסומאת אלאול. ואלדי דעאה אלי הדיא
 אנה ראי בעין אלנאם יוריון באלמלך ואלראים פיקולון אד' הו אנסאן מתלנא סביף
 נטיעה פקאל להם יבני אן תעתברו בהדיה אלאשזאין מן אלויואן אלתי לכל ואחד
 מנהא ריאסא עלי סאיר נועה לא ישרחונהא כל ידענון לה. פאלאול אלאסר פי אלדחיש
 קאל פיה ליש נבור בכהמה ואלתאני אלנסר פי אלטאיר קאל פיה זרויר מתנים ועלי
 אנה אנמא אתי בלקבה לא באסמה פאן אלאליק אן יכון אראדה לעטמה פי גנסה.
 ואלתאלת אלתיס פי אלנגם קאל פיה או תיש עלי מנאו אן ינסק בלפשא או במא
 פסרת קיל אלתירא¹) או ליל תעשה מנחה (במרכר טו ו'). תם אשבק באלראבע
 אלדי הו אלמלך עלי הדיה אללה² אלממלל בהא פקאל וכדי אתם יא מעאשר
 אלנאם יב אן תעטרפו לראיסכם בריאסחה ותדענו לה ולא תכלסוה חקה. ורצף
 אלאסתעמאל מע אלמלך בלה³ אפעאל [ונהא ען אלפעל אלאול] אלמקאומה וקאל
 אלקום עמו ואמר באלפעלין אלאכרין ונעל אהדהמא מקרמא עלי אלאכר והו אלתיכלל
 לה פקאל אם נבלת. ונעל אלתיאני מוכרא והו אקל מא יכון אלאמסאך ענה פקאל
 ואם זמות יד ואנמא נעלהמא באבין לאנה רבמא צלח לך אלתקרב אלי אלסלבאן
 ואלתללל לה לצלאחה וחסן דינה ורבמא לם יצלח דלך למעציתה פאתרכה. וכדי לך
 רבמא אמנך אלקרב מנה לחסן אכלאקה ובסטהא ורבמא לם ימנך דלך לועאריתהא
 ושראסתהא פאתרכה אלא אנה עלי גמיע אלהאלאת לא תקאומה. ואחבע הדיה
 אלאקואל באלוצי⁴ בתרך אלהדי⁵ ואלחרד ושבה מא יתולד מן דלך במא יתולד
 מן סבבין אהדהמא אקוי מן אלאכר ואיצא אהדהמא מכאשר ואלאכר מפארק פאלאקוי
 הו אלדס ואלאצעף הו אללבן אד' באן אנמא הו מסבך טבלא תאני⁶) פקאל במא
 אנך אד' מלצת אלאנף אנבעת אלדס כדאך אד' מלצת אלנצב שדירא לרב⁷
 אלצומה וקדם קבלה אנך לו לם תמלצה שדירא אלא צעיפא נשאת אלצומה⁸)
 וכדלך יבני אן תחדר מן שדתהא⁴) בעד למור נארהא כמא תהדרהא והי משתעלה
 כמא אן אללבן אלמפארק מליין מלל אלאנף אלמתצל. פדלך סת[א] אקואל פי
 כל ואחד מנהא ארבעה ארבעה סוי מי עלי שמים פתציר בה סבעה⁹). והדיה

¹ עיין תרגומו שם וגם פירוש הראב"ע על ויקרא ד' כ"ג שהביא דעת הגאון.

² "מבושל בבישול שני" נראה שלפי דעת הגאון החלב נתבשל פעם ראשונה נתפן
 הכהמה ואחר זה בקררה להוצאת החמאה.

³ נראה שצריך להוסיף כמא אנך אד' מלצת אללבן כרג' אלזכר.

⁴ אפשר שצ"ל אלהרה במקום שרתהא.

⁵ ביאור: הענין הששי הוא צווי לשמוע בקול המלך והסרים. ואמרו מטיבו צד אש
 רוצה בו שהילוכם הוא נאה כי אם שהם מצליחים במעשיהם. ואמרו זרויר מתנים כיוון כוח אל
 הנשר שהוא הגדול שכעופות אף על פי שלא הביא שם עצם שלו אלא כינויו. ואמרו או חיש
 כנו וחיש שכן מצינו או במקום וא"ו החיבור. ומנה שלשת לבדם והרביעי לבדו לדמיון איהם
 וזה שראה אגור בני אדם מבזים את מלכם ואומרים הוא איש כמונו ואמר להם הסתכלו באלו
 החיות המושלות על מיניהם האריות על החיות והנשר על העופות והחיש על הצאן ובלם
 נכנעים תחת יד מלכם כן אתם בני אדם חייבים להיכנע תחת יד מלכם ולכבדו כראוי. והחזיר
 אגור את העם שלא יתקוממו נגד המלך וזה אמרו אלקום עמו וצוה אותן שישפילו עצמם לפני
 אם הוא מלך ישר או מקבל את בני עמו כמכר פנים יפות וזה אמרו אם נבלת וכ"ו או שיתרחק
 מטנו אם הוא מלך רשע או רגזן וזה אמרו ואם זמות וכ"ו. ובסוף אלו הענינים והחזיר החכם את
 האדם מן הכעס והמשול תולדת הכעס לטה שילד משני דברים והם החמאה היוצאת במין חלב
 והדם היוצא במין החומם והתברל בין שניהם שהוצאת הדם יותר קשה מהוצאת החמאה שאינה

אשכחה כמא רסמנא סי תססיר ישעיהו. פאמא זאציה אלנמל פנעלהא אעכתבארא
 למן לא יעד לה זארא מן אלדניא אלי אלאכרה וזו ירי אלנמלה תעד פי אלעיף אלי
 אלשתא ועלי אן היא אלמחל קד יצרב ללמסאפר פי אלבחר ואלמסכת פי אלסכת
 ונפראהמא. זאציה אלזכר¹) אנהא תנקב פי אלצכר בלא אלה מן חרוד ולא נירה
 תצלה בזימא באשכאל ועלי אן היא אלמחל קד יצרב במא תבניה אלנחל ואשבאההא.
 זאציה אלנראד חת בה עלי גמע שמל אלמוטנין בעיף אלי בעיף ולא יצרון פרקא
 פרקא²) והם ישאהרון אלנראד ובחירא מן אלטאיר אדא נול בלה ואדא רחל
 רחל בלה. זאציה אלסנוניה חת בהא אלנאם עלי אלחרקי אלי אלמראתב אלעאליה
 מראתב אלמלאיבה אלחיואניין אלרוחאניין אד ירון טאיר חקיר יחמל פי ידיה מן
 טין ונירה מא יבני ויצלה לה זכרא פי סקוף קצור אלמלוך. פהזה אלארבעה מעאן
 אלתי יקט עליהא והי אלזאד ואלמנול ואלאנתמאע ואלעלו קד לקבת [בהא]
 סעארה דאר אלאכרה כמא קאל פי אלזאד שמעו שמעו עלי ואכלו טוב ותתענג
 בדשן נפשם (ישעיה נ"ה ב') וקאל פי אלמנול תסתירם בסתר פניך מרכסי איש
 (תהלים ל"א כ"א) וקאל פי אלאנתמאע אספו לי חסדי (שם נ"ח) וקאל פי
 אלעלו ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה (זכריה נ"ז) וקד תנבה היה אלארבעה
 זואין איצא עלי אמור מן אלדניא³). ואלאמר אלסאדס אמר פיה יחל עלי טאעה
 אלמלך וכל ראים ונעל צדר אלעכתבאר פיה באן קאל

29 הי תלתה גידה אלכטא ואלראבע מעהא גיד אלמסיר:
 30 אללית גבאר מן אלבהאים לא ירגע מן בין ידי שוי: 31 ואלזורי)
 אלחקוין ואלתים ובדאך אלמלך לא קואם מעה⁴): 32 אמא אן תדללת
 לה אדא⁵) תשרף או לזמת אליד ללפס: 33 פאנה כמא אן מביץ אללבן
 יכרג זבדא ומביץ אלאנה יכרג דמא כדאך מביץ אלגצב יכרג כצומא⁶):

קולה מטיבי צעד לס יען בה חסן אלמשי ואנמא אראד אסתקאמה אמורהם
 וננחה. וקסמהא תלאתה ונעל אלראבע⁷) עלי חרה לאן אלראבע הו נרצה אראד

¹) נראה שחסר כאן מה שנמצא בשלשה האחרים וזה שראוי לאדם לבנות לו בית כשפנים
²) בכ"י פירק פרק.

³) ביאור: הענין החמישי ידבר בו החכם בארבעה מיני בעלי חיים אינם חכמים באמת אלא מלומדים בטבע.
 אחר שהטבע לבדו מספיק לבעלי חיים להצלתם כל שכן האדם שיש לו שכל צריך שיעמול להגיע
 אל הצלתו כמולם וזה מבואר בפירושו לספר ישעיה. והנמלה היא משל שיוחיר בו מי שלא
 זכין צירתו בעולם הזה לחיי העולם הבא אף על פי שהוא משל גם כן להכנת יורדי הים
 ושובתי שבת. והשפן נוקב לו חור כסלע בלא כלי ברזל ובונה בתים על צורות קבועות וגם כורת
 הדבורים משל לזה הענין. וחיל הארבה וגם הרבה עופות כאים וחולכים יחד וכוזה הערה לקהל
 המאמינים שלא יעשו כיתות כיתות. והשוממית והיא הסנונית נושאת ברגליה את הטיט וחולתו
 לעשות קינה כחולכי המלכים וזה להעיר את האדם שיבקש לעלות אל מדרגת הסלאכים וחיות
 הקודש ואלו ארבעה הדברים רצוני לומר הצידה והכוסה והאזנה וההתנשאות נמצאים במקרא
 לבנות בהם עונג העולם הבא והם ג"כ נאותים ומובים לרברי העולם הזה.

⁴) מלה זאת מלשון חרנום ואינה נמצאת בלשון ערבי.

⁵) בכ"י א' טעהם.

⁶) בכ"י א' אן. — ⁷) בכ"י לין במקום אלה.

21 תגד אל־אֶרֶץ תִּרְגֹּז תַּחַת תְּלַלָּהּ וְאֶל־רֶאֱבֶעַ מַעְהָ לֹא תִמְיֵק
חֲמֵלָהּ: 22 תַּחַת עֶבֶד אֲדָא מֶלֶךְ וְכַסִּים אֲדָא שֶׁבַע טַעֲמָמָה:
23 (וּמִבְנוֹצֵה) אֲדָא אִמְלַכְתָּ וְאִמָּה אֲדָא וּרְתַת סִידְתָּהּ:

קולה רגזה ארץ לם ירד בה דאת אל־ארץ ואנמא אראד אהלהא כקול אללה
ארץ כי תחטא לי (יחוקאל מיד ב') סקאל תגדהם ירנפון ויקלקון לעבד מלך מתל
הרודוס וכסים איסר מתל נבל ומבנוצֵה רוסת מתל עתליה ותגד אל־ריאסה לא תליק
בהם ותגדהם איצא יגאורונהא במא לא יצלה. פינבני אן תעלם אנך אן הגמת עלי
ריאסה מא [אנת] להא אהל אנהם ירנפון כך ויעגון ללך ולא תליק כך ולא תחסן
אן תגאוראה מתל אמה ורתת סידתהא פאלנאם יתחירון ללך סלא תפעל מא יגכרונה
בל אצבר אלי אן תסתחק ומע לך אדא בלנת פאטלכהא בעקל ורפק וארץ בחסם
אללה פי לך ופי כל²). ואלפצל אלכאמס פי גואץ ארבעה מן אלחיוון נבה
אלנאסקין בהם עלי מא יתאגון אליה מן מתל מא יפעלה כל נוע מנהם קאל

24 הם ארבעה מן³ צנאר מא פי אל־ארץ עאלמין מעלמין:
25 אלנמל גמע גיר עויז וקד אצלחו פי אלציק טעאמהם: 26 ואלובר
גמע גיר עטים וקד צירו פי אלצבר ביותהם: 27 ואלגראד לא מלך לה
וקד כרג מלתף כלה: 28 ואלסנוניה תעלק בידיהא מא תציר בה' פי
היאבל אלמלוד:

למא קאל חכמים ולם תכן אלחכמה ממא יוצף בה גיר אלנאסקין אונב אן
יצוף אלי קולה הדא מחכמים פיכון קולה מחכמים תפסירא לקולה חכמים לאנהם
אנמא לקבו עאלמין עלי סביל מעלמין תעלים אלטבע. ולעל סאילא יסל פיקול ביה
יגעל מא יפעלה אלמטבוע אעתבארא ותאדיבא ללמלחאר אנבנא וקלנא באלחרי אן
יגעלה תאדיבא לאן אלעקל אעלי מן אלטבע ואגל כמא קרמנא פי אול אלנתאב
פאדא כאן אלמטבוע ולים פיה עקל יפעל מצלחה פאלדי פיה עקל באלאונר אן
יפעל מצלחה. ומתל הדא אלגואב פי קולה ידע שור קנהו (ישעיה א' ג') ומא

הרומש על הצור גם הוא אינו עושה רושם אבל בני אדם שהיו יראים מסנו במקום שהיה שם בתחלה
ישקטו עתה אחר שהלך לו ואחרים שהיו שלמים עד עתה יפחדו וכן הספינה אף על פי שברוף
הים רואין קצת רושם הילוכה כשהוא בלב ים אין רושם להילוכה כלל אבל היא מוליכה בני
אדם ממדינה למדינה ומביאה תבואה ממקום שיש בו שכר הרבה אל מקום שיעשורנו אליה וכמו
זה בבעילות אסורות אף על פי שאין להן אות ניכר כאמרו כן דרך וכו' יש עוון כבוד על האיש
ועל האשה לפי שהם עושים זמה וענשם גדול מאד.

¹ בכ"י ב' וג' משנייה.

² ביאור: הענין הרביעי שלא יתאוה אדם למדרגת מי שהוא למעלה מסנו אם אינו
ראוי לה ואם ככל זה הגיע אליה אין דעת הבריות נוחה הימנו. אמרו ארץ ר"ל יושבי הארץ.
ואמר אגור הארץ תרעש מפני עבד המולך כהורודוס ומפני איש כזוי שהעשיר כנבל ומפני אשה
שנואה המושלת כמו עתליה ותמצא שכל אלו אינם ראויים לממשלה ושמלכותן אינה טובה וכוון
במשלים לשפחה שירשה את גברתה. ולפיכך ימתין האדם עד שיהיה ראוי לשררה ואז יבקש
אותה בתבונה ובנחת ויקבל בסוב לב את גזרת השם בזה ובכל דבר.

³ בכ"י ב' וג' חסר.

⁴ בכ"י א' מכה ובכ"י ב' וג' חסר.

פסרת וארבעה לא ידעתים ולאראבע ולם אקל וארבעה לילא תנתמע תלאתה וארבעה פתציר סבעה וזרת מן מלאטבה אלאמה אן יקולו בחמשה לחורש (יחוקאל א' א') יענון פי אלכאמס בשבעה לחדש (מלכים ב' כ"ה ח') פי אלסאבע. ופסרת בשמים פי אלהוא מלל קול אלתוראה ערים גדלת ובצורת בשמים (דברים א' כ"ח). וקד ינכני אן אבין ען הרה אלארבעה אשיא אלתי וצפהא דרך הנשר בשמים ודרך נחש ודרך אניה ודרך גבר אד כאנת ארבעה תאמה לם פעל אחרהא מנהא פחסכהא תלתה לם צמה אליהא פצארת ארבעה בעד מא אבין אימא הו אלמפצול ואקול אנה דרך גבר בעלמה ואנמא פעלה לאנה כאן מקצודה אן יחדר מנה. ואמא תלך אלתלתה פהי מעלומה פאתי אנור בהדא אלארבע וקאל ללסאמעין אן הדיא אלארבע אלדי ינהלה בעצמם הו מלל אלתלתה אלתי תערפונהא ולא תנכרונהא. ושרח דלך יקול ללואני ואלסאסק לא תתוהם אנך אדיא שאהרת נפסך תרתכב הרה אלמעאצי ולים תוטר פיך אתרא ולא תוסמך בוסם מא אנהא ליסת להא חאצל עשים ואלתקריב אלי פהמך לאנך תשאחד אשיא פי וקת חרכתהא ולים תרסם סימא פיה תחרכת רסמא ולהא מחצול מן אלפעל עשים. מן דלך אלשאיר אדיא טאר פי אלהוא וקצר אלנסר לאנה אעטמהא לם ירסם פי אלהוא טטא במסירה ומע דאך פקד חצל לה פעל לאנה בעד מא כאן מונרדא פי מוצע עדם מנה וצאר פי מוצע כאן פיה מערומא. ואלחיה אדיא אנסאבת עלי אלצואן פהי ליסת תכט פיה טטא למסירהא עלי אנה בעד תקציה לם יתבין פאן חאצל מא פעלתה יתבין אד כאן אהל אלמוצע אלואל [אלדין כאנו] יחדרונהא פיה אמנוהא וצאר [אהל] מכאן אכר יכאפונהא ברלהם. ואלספינה תסיר פי לז אלכחר ואמא באלקרב מן אלישט פרבמא אחרת אחרת לוקתה יסירא ורהא ואמא פי אללז פלא בעדהא ולא מעהא תכט פיה טטא ולכן חאצל פעלהא יתבין אנהא נקלת קומא מן בלד ואסכנתהם פי אכר וחמלת מירה מן ענר קום אסתגנו ענהא אלי קום אחתאנו אליהא ונהות תנאירא פהאלת אסעאר בדלך מן עו אלי הואן ומן גלא אלי רכין ומא אשבה דלך. פעלי הדיא איצא לא יגתר אלרגל אדיא ראי אנה ברנה מן חראם לא יוטר פיה אחרא פי נפסה פאן לפעלה דאך מחצולא יטאלב בה עליה¹) לאנה קד פעל מא נהאה אללה ענה פלדלך קאל ודרך גבר בעלמה ולא יגר אלמראה אדיא ראת אנהא חין אסתמאעת ל[א]תיהא חראמא לם תכן פיה עלאמה כל צארת כמן אכל טעאמא ומסה פאה ולם יתבק פי פיה אחר פאן לפעלהא דאך מחצולא תעאקב עליה למכאשרתה מא נהית ענה ולדלך קאל כן דרך אשה מנאפת בעד קולה ודרך גבר בעלמה²). ואלפצל אלארבע מנע פיה מן מחאולה אלעאמי מן אלנאם מרתבה מן הו אגל מנה בניר אסתחקאק ולו חצלת לה לם יעדם אנכאר אלנאם עליה קאל

¹ בכ"ו ועליה

² ביאור: והענין השלישי שיותר אדם מן הניאוף והזנות והדרוסה להם. תרגמתי וארבעה והרביעי כדי שלא יוסיפו הארבעה על השלשה ויהיה שבעה וזה דרך לשוננו לומר בחמשה לחודש במקום בחמישי. ותרגמתי השמים האויר. וראוי שאבאר למה הפריד דבר רביעי מן השלשה האחרים ואיות הוא הנפרד ואומר שזהו דרך גבר בעלמה והפרידו מפני שכוונתו רק להזהיר מזה הדבר. ואמר החכם כבר ידעתם שלשה דברים תראשונים מנה הרביעי הנעלם מכם הוא כמוהם וביאור זה שאנור אומר לנואף אל תחשוב שעבירת הזנות והנאוף לא תעשה מאומה לפי שאין לה רושם ניכר התכוון שיש הרבה דברים שאין מעשיהם נכרים ובכל זה פעולתם גדולה. וכן הנשר המעופף באויר ואינו עושה שרמוט יעתק ממקום אל מקום אחר וכן הנחש

פיה עין תלעג לאב וגו' פאלמשבה בנקר אלגראביב הו מולם לא ינתפע בה
 ואלממחל באכל אלנסור הו ממג יולמה וינתפע מנה סכל ואחד מן הרה אלארבעה
 מהאלך אלמלמין חסב מבאלנה דלך אלמעאנר ינאלה¹). ואלסצל אלחאלת חדר
 פיה מן אלזנא ואלססק ומא [אנצם] אליהמא קאל

18 הי תלאתה כפית עני ואלראבע מעהא לא אערפהא: 19 טריק
 אלנסר פי אלהוא וטריק אלחיה עלי אלצואן וטריק אלספינה פי ל²
 אלבחר וסביל אלרגל פי אלמראה: 20 עלי דאך סביל אלמראה
 אלזאניה תאכל ותמסח פאהא ותקול לם אפעל גלא:

(¹) ביאור: הענין השני הוא שראוי לאדם ללכת בדרכי אבותיו כמו מה שספרו לו בקבלה.
 ואמרו אל תלשן ענינו אל תרבר רע. ועלוקה תוא החעדר. ותון פעמו די והן מלות יחידות.
 ולחקל ביאור אלו השמונה פסוקים נקדים קצתם לקצתם שלא כסדרם ונאמר הודיענו אגור
 שהעדר הדברים על שני פנים האחד שלא היו מעולם והשני שאבדו אחר שהיו. ולפי שכיוון אל
 בני אדם לקח משלו מן החי והצומח שהחי ניוון בו. והחי יעדר לשתי סיבות אם שלא יולד
 וזה עוצר רחם או שימות אחרי הולדו וזהו שאלו והצומח יעדר אם שהארץ לא נתן פריה וזה
 אמרו ארץ וכי אם שישרף וזאת השרפה תהיה בין כגוף הכהמה האוכלת בין באש סמש על
 פני הארץ וזה אמרו ואש וגו'. וחילק החכם הארבעה אופני החעדר שבני אדם נעשים בהם
 לשלשה מינים והתחיל בשאל ועוצר רחם הנוגעים אל החי בעצמו והזכיר אחר כך העדר הצומח
 וסיים בשרפת הצומח. והפריד האש משאר מיני החעדר מפני שאינה מאבדת החי כי אם
 באמצעות הצומח. והארבעה כולם כאילו יאמרו הב חב וכאילו לא יושבעו וכאילו לא יאמרו הן
 וסדר אלו התארים כהופך שירר הכתוב מן היותר חזק אל היותר קל שלא בלבד לא יאמרו די
 אלא שאינן שבעים וגם יאמרו תן עוד. ואנחנו רואים שהרבה בני אדם ינשאו אל הקבר והאשה
 העקרה מאבדת שכבת זרע הרבה ושהארץ הצמאה נורעת חנם והאש אוכלת עצים הרבה וכולם
 אין די להם כמה שנותנים להם. וקודם שסיפר החכם אלו ארבעה אופני העונשים דבר על בני
 אדם הרואים להעניש והם המורדים בדברי הקבלה האמתית שהשכל יחייב שכל קבלה שלא נכנס
 בה שקר בין בודין בין בשגגה היא אמת בלי ספק וקבלה כזאת נמצאת אצלנו והמסורה בה היא
 כופר ויעניש מאת השם מפני שבתחלה הוא אומר שאבותיו מסרו לו שקר ויקללם וזה אמרו דור
 יקלל אביו אבל הנשים לא יקלל ולא יברך אותן מפני שהחכם חושב שהנשים הולכות אחר בעליהן
 וזה אמרו ואת אמו וגו'. ואחר זה ירחיקו עצמם מדעותיהם המתורות וחושבים אותן בטמאות וזה אמרו
 דור טהור וגו'. ואחר זה יבחרו בדעות שבראו מלבם ויתגאו בהן וזה אמרו דור מת רט וגו'.
 ואחר זה יבזו כל מי שאיננו מסכים עם דעותיו ויעברו גם על השכליות וזה אמרו דור חרבת
 וגו' וכן ירד מדרגה אל מדרגה כל עת מי שאיננו מאמין בקבלה. ואחר זה הזכיר החכם עונש
 המתנגדים באמרו לעלוקה. וקודם שדבר החכם באלו ארבע מדרגות הכפירה ובענין החי
 מלומר על אנשי אמת שהם אנשי כזב מפני שהצווי ראוי שיקדם להתבסחות והתפתחה לכן
 אמר בתחלה אל תלשן וגו'. ומלת עבד תורה על הנביאים שהם עבדי תשם ועל הנמשכים
 אחריהם שהם עבדי הנביאים והמלשין הוא האומר שדברי המקבלים מן הנביאים אינן מסניסין
 עם דברי הנביאים עצמם כמו שאתה רואה האנשים שיצאו מעדתנו כופרים בפירושי הפסוקים
 שאפשר לבארם על פי הקבלה ואומרים אין אנו חייבים ללכת אחרי אלו הפירושים והנחת
 אגור אלו הכופרים בארבעה דברים אחר שהם מנונים אצל בני אדם וזה אמרו מן יקללך והשני
 שהם מנונים אצל השם וזה אמרו ואשמות והשלישי שהם מנוניים בטמאות מוחשות וזה אמרו
 מוצאותו וכי וכל שכן בטמאות המפורשות בתורה שאינן מוחשות והרביעי שענישים מאת השם
 והעונשים הם ארבעה המאבידים את האדם והם העוני ועוצר רחם והקבר ואש של גיהנם המשתת
 אותו אם ניצל משאר העונשים וכולם נזכרים במאמר לעלוקה וכי ושנים המכאיבים את האדם
 וזה אמרו עין וכי והעונש הנמשל לנקירת העינים בעורבים אינו מועיל גם למי שיכאיב את האדם
 והנמשל לאכילת הנשרים הוא המועיל למי שיצערתו וכל אלו העונשים כמו גדול כפירת הנפשים.

אלי אלמקאבר אלכתיור מן אלנאם ותקרע אלעאקר באלכתיר מן אלורע ויבאר פי אלארין אלעששו אלכתיור מן אלבור ותטעם אלנאר אלכתיור מן אלחטב וכלהא לא תשבע בל כאנהא תקול ודני איצא למן יעשיהא. וקבל אן ישרח אלחכים הדיה אלארבעה אשיא קדם דכר חאל מן יסתחק אן יציר אליהא פקאל יציר לעלוקה מן נחר אלכבאר אלצאדקה ודלך אן אלעקל יקצי באן אלכבר אלדי יכלין מן תעמד אלכרב ומן תוהמה נמיעא פהו חק לא מהאלה והאהנא אכבאר יאתון בהא יקע פי אלנפס אלקאצדה אלחק אנהם לם יתעמרו פיהא אלכרב ולם יתוהמוה פמן רדהא כאן מעאנרא ואסתחק עקובה מן ענד אללה אף תציר לה בדלך ארבעה אחואל מדמומה אולהא¹) אלתואמו עלי נקל אלכרב פיצרח בלענהם כמא קאל דור אביו יקלל ואמא נסאוה[ם] אלתי הן ענדה תאבעאת מגרוראת ולם יקצדן אלכרב פלא ילענהן ולא יבארך עליהן כמא קאל ואת אמו לא יברך. תם ירא אעתואל מדאהבהם [אל]טאהרה אף יעתקדהא ננסה כמא קאל דור טהור בעיניו וגי. תם ילתני אלי ראי נפסה ויציר לכאטרה ענדה חאל גלילה לא ירי פוק ראייה ראיא כמא קאל דור מה רמו עיניו וגי. תם יסתקל²) מן אלנאם כל מן לים הו עלי מדבה ומאולה פיתנאו אלמעקולאת איצא כמא קאל דור חרבות שניו וגי והדיא אלתנקל פי אלשר מן חאל אלי ארי מונור עלי טול אלומאן פי כל מן לא יצדק באלאכבאר. פלמא וצף הדיה אלאפעאל אלסו אכבר באלעקאב פקאל לעלוקה וגי. וקבל אן יצף אלחכים הדיה אלארבעה אחואל ויקול אנהא ינאל מן פעלהא אלעדס קדם קבל דלך אלנהי ען תכדיב אלצאדקין אף פי תרתיב אלחכמה יגב אן יסבק אלמר ללועד ואלועיד כמא קאל אל תלשן וגי. ואלעבד פי הדיא אלפסוק לים הו עבד דני בל עבד ולי כקולה משה עברי מת (יהושע א' ב') ויאמר לי עברי אתה (ישעיה מ"ט ג') יקול אנור לא תסע באלולי אלי מולאה יעני אן אלנאקלין ען אלנביא אוליא אללה וסמאהם עברי הנביאים (מלכים ב' י"ז י"ג) כדלך משאהדוהם אוליא להם כמא קאלו לשמואל התפלל בעד עבריך אל ה' (שמואל א' י"ב י"ט) וקאלו לאלישע הנה נא יש את עבריך חמשים אנשים (מלכים ב' ב' ט"ז) ואלמעאיה בהם אלי מולאהם פהי אדעא אן קולהם מנאקין לקול אלנביא בעד אחתמאלה אלמלאממה לה ואלופאק בינהמא כמא תרי מן כאלף אלנמעאיה יני אלי ניין יחתמל אן יפסר עלי מא נקולה בוגוה מן אלתכרינ פיגרה וידפעה ויקול לא ילומוני קבולה. פארדעה אלחכים בארבעה אשיא אלאל דם אלנאם לה הו קולה פן יקללך ואלתאני דם אללה לה הו קולה ואשמת פיציר לעינא ענד אלנאם אתמא ענד אללה ואלתאלת דם אלחכים לה וחכמה עליה כאנה לא יסתנפף מן אבשע אלוסף [הי] אלעדרה בקולה ומצאתו לא רוחין פצלא עלי אלננסאת אלסמעיה אלתי לא תחס בהא חמסה ואלראבע עקאב אללה ונעלה צרבין אמא מהלך ואמא מולם. פאלמהלך קאל פיה לעלוקה ונמיע שרוח אלעדס אן אללה יצרבה אמא באלפקר מתל ארין לא שבעה מים או באלעקם מתל עצר רחם או באלמות מתל שאול או בנאר גהנם מתל ואש לא אמרה הון אף הו סאלם³) פי דניאה מן תלך אללתה. ואלמולם קאל

(1) נראה שחסר כאן וטן כמבאיה.

(2) בכ"ו יסתחל.

(3) בכ"ו סאלם.

יגתסל מן נאיטה: 18 גיל מא ארפע עיניה ואסנא מקלותה: 14 גיל
 אסנאנה באלסיוף ואניאבה כאלסכאבין ליאכל אלצעפי מן אלבלאד
 ואלמסאכין מן בין אלנאס: 15 פאן ללעדס קסמין¹ יקולאן מתלא
 האת האת ולהמא תאלת פלים ישבע² וראבע פלים יקול³ בס: 16 הם
 אלתרי וחבס אלרחס וארין לא תרוא מאא ונאר לא תקול בס: 17 כדאך
 עין⁴ תהוי באביהא ואמהא ותזרי באנמאעהם ינקרהא מתלא גראביב⁵
 אלווד ויאכלהא בנו אלנסור:

פסרת אל תלשן לא תסע מן באב אלמחל ואלסעאי'ה מתל קול דוד מלשני
 בסתר (תהלים קיא ה'). לעלוקה אלעדס. הון בס אלפאש מפרדאת. ועלי אן אלחניס
 קד נסק היה אלחמאני'ה פואסיק עלי מא הי מנצוצה פאן אלאקרב ענד אלעבארה
 אן נקדס פיהא בעצא עלי בעין ונקול ערפנא אגור אן ללעדס ונהין אחרהמא אלא
 יכון אלשי ואלאכר אן ישנא בעד כונה ולמא כאן קצדה פי הדא אלנאס יעל אלחמחל
 מן אלחיואן ואלנבאא או לא קואם ללחיואן אלא באלנבאא פקאל אן לעדס אלחיואן
 ונהין אחרהמא אלעקס והו אלא יולד אלחיואן בת'ה ואלחאני אלמות אן יכון בעד
 אן יולד ימות דאך קולה שאול ועצר רחס. ולעדס אלנבאא איצא ונהאן אחרהמא
 אלנדב ודאך באן לא תרוא אלארין מאא פלא תתמר הו קולה ארין לא שבעה מים.
 ואלאכר אלפנא ופנא אלנבאא אלמשהור באחראק אלנאר דאך קולה ואש לא אמה
 הון סוא פי דלך אחראק אלנאר אלתי פי אלחיואן לה באלאכל ואחראק אלנאר
 אלפאהרה עלי אלארין צאר אלנמיע ארבע'ה ונה יעל אלחכים אחצאהא תלאת'ה
 צרוב אהנין בקוי שתי בנות ואלתאלת בקולה שלש הנה ואלראבע בקולה וארבע
 ודלך אנה קצר אלי עדס אלחיואן או כאן אנמא ועפה לינעלה עקאבא לקס נמא
 יסתחקון פינרה אהנין אלקבר ואלעקס שאול ועצר רחס תם ראי אן האהנא סבא
 תאלתא בה יעדמון והו אלא תנבת אלארין פנעלהא תלאת'ה תם ראי אנה רבסא
 אנבתת איצא וכאן נבאתהא סבא לעדס אלחיואן דלך באן יחרקה בעין אליטראן
 פנעלהא ארבע'ה. פפעל הדא אלבאב אלראבע אעני אש מן אלתלת'ה לאנה לים
 בבסאטתה אויב עדס אלחיואן כל בתרכיבה אעני נבאת ואחראק ופעלהמא נסעאן
 אלבאבין אלאולין לאנהמא ליסא פי דאת אלחיואן כל פי נירה וקאל ען אלארבע⁶
 הב הב יעני באנהם יקולון⁷? האת האת וכאנהם לא ישבעון לקולה לא תשכענה
 וכאנהם לא יקולון⁸ בס לקולה לא אמרו הון. ותרתיב דלך מנעכס מן אלא'ור
 אלי אלאול יקול כאנהא לא תקול בס כל מע דלך לא תשבע פי נפסהא כל
 מע דאך תקול האת האת מרה בעד אכרי. וכדי תשאהר הד'ה אלארבע יחמל

¹ בכ"י ב' וגי' מוסף כאנחמא.

² בכ"י א' ישבעון.

³ בכ"י ב' ויקולון ובכ"י ג' יקולאן.

⁴ בכ"י א' עיונא.

⁵ כן הוא בכ"י א' וגי' ולא מצאנו זה בספרי האוצר ובכ"י ב' גראב.

⁶ בכ"י אלארבע.

⁷ בכ"י כאנחמא יקולאן.

⁸ בכ"י וכאנחמא לא יקולאן.

7 אסלך כלתין לא תמנעהמא¹ מני אלי אן אמות: 8 קול אלזור
ואלכדב אבעדהמא עני באן² פקרא כתירא³ או גנאא לא תעטיני בל
ארזקני מן אלטעאם קותי: 9 כילא אסתגני פאכפר ואקול מן אלה
וכילא אפתקר פאסרק ואמתהן אסם רבי:

היה אלמסלף ועלי אן אלמלפוט בה ארבעה אשיא שוא ודבר כזב וראש
ועשר ואלעבר יסל אצראף ארבעתהא ענה פאן אלמחצול מנהא אהנאן ואלאתנאן
אלאזראן המא תמרמהא ואלמתולראן ענהמא בעאדה אלאתירא. ואלאתנאן אלאצלאן
המא ראש ועשר יקול אלהים מן אלאצלח ללעבר אלא יכון פי גנאיה האל תורתה
אלבטר חתי יכפר וינחד כמה קאל פן אשבע [וגו'] וכמא צח לך אן סנחריב ופרעה
ונבוכדנצר ומלך צר קאל כל ואחד מנהם מתל דלך עלי מענאה ואן אלתלפת
אלאלפאט וכאן סבב בטרם אלנעמה והיא הו שוא אלדי יגב אן יסל אלעבר
אבעאדה ענה. ובלך כתרף פקרה תחלה עלי אלסרקה או אלזיאנה חתי יכון ויחלף
עלי דלך כמה קאל ופן אורש [וגו'] יעני אחלף באסמה כאדכא והיא הו דבר כזב
אלדי יבני אן יסל פי אצראפה ענה ועלי מא צח לך אן אנשים רקים ופחיים
(שופטים ט' ד') אנטא תבעו אבימלך לגועהם ופקרם. ואלאצלח ללעבר אן יכון
מתוסטא פי נעמתה כמה סאל הטריפני לחם חקי⁴). ואלמעני אלתיאני פי אתבאע
אלנאשי מדהב אבאיה פימא נקלו אליה וצורתה בצורה אלחק קאל

10 לא תסע באלעבר אלי מולאה כילא ישתמך פתאתם: 11 יא
גיל שאתם אבאה ולא יבארך עלי אמה: 12 גיל טאהר ענד נפסה ולם

אותנו לקבלם גם כן לפי שהבורא לא צוה בלי סבה והשם יתן שכר עליהן. ולפי שאין מעשה
בלא תלמוד ותתלמוד צריך זכירה ושמירה חייב האדם לדרוש ולחקור בהן. ובאמרו אל תוסף
וכי נכלל חייב ללמוד המצוות ולעשותם מפני שלא יתכן להזתיר מלהוסיף על דבר אם אין חייב
האדם ללמוד הדבר בעצמו ולעשותו. ויש שכר טוב לאדם הלומד ועושה אותם כאמרו מנן הוא
וגו' ר"ל שהשם הוא כמנן לשומרו מכל רע ובאמרו שהשם יגן על הצדיקים מן הרע נכלל גם
כן שהוא ייטוב להם מפני שאי אפשר שימנע מהם הטוב וגם הרע יחד כי אז לא ימצאו
(הצדיקים) כלל. ואמרו אגור אחר זה שמי שאינו למד ועושה יכרת וזה יוצא מקל וחומר שאם
יענש המוסף על המצוות כל שכן העווב אותן כמו שפירשנו בספר ויקרא. וזאת הכריתה על
פנים רבים כפי גודל החטאים אם בחולי המונע את האדם מן התנועה והתאוה או במכאובים
שיעצרוהו מלכת בתוך הקהל או בפירוד מן אוהביו או כמות שהוא מפריד בין הנשמה והגוף או
בעונש בעולם הבא שיכרת מקהל הצדיקים. ואחר שדיבר אגור על יסודות העולם ועל יסודות האמונה
הביא ששה ענינים שכל אחד מהם כולל ארבעה דברים ויש תועלת בכל אחד מהם לתלמידים.

¹ בכ"ו א' תמנעהמא ובכ"ו ג' תמנעהמא מני.

² בכ"ו ב' וגו' מוסף וכו'.

³ ראש גדול.

⁴ ביאור: הענין הראשון מה שראוי לאדם לשאול מהשם קודם כל דבר. ואף על פי
שהזכיר ארבעה דברים שהם שוא ודבר כזב וראש ועשר לא שאל באמת אלא שנים וחשנים האחרים
הם פרים הרגיל להולד מהם בכחירת האדם. והעקרים השנים הם ראש ועושר ואמרו החכם שהיותר
טוב לבני אדם הוא שלא יהיו עשירים יותר מראי עד שיבאו לידי כפירה כמו סנחריב ופרעה
ונבוכדנצר ומלך צור שכל אחד מהם כחש בשם וזהו אמרו שוא. וכן שלא יהיו עניים יותר מראי
עד שיבואו לידי גזל ורמאות ולסוף ישבעו לשקר וזה אמרו דבר כזב וכבר ידעת שאנשים רקים
ופחיים נאספו עם אבימלך לפי שהיו רעבים ודלים והיותר נאות להצלחת האדם שיהא בינוני
לא דל ולא עשיר וזה אמרו הטריפני וכו'.

ו זמיע אקואל אללה מסבוכה וזהו מגן ללמסתכנן אליה: 6 פלא תזר עלי כלאמה שיא לילא יובכך פתנקטע:

פסרת ונכזבת אנקטאע מאל קולה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו (ירמיה ט"ו י"ח) ואיצא כמו אכזב מים (ישעיה נ"ח י"א) ואשבאחהם. וגמע פי קולה כל אמרת אלשראיע אלעקליה ואלסמעיה זמיעא וקאל עליהא אנהא כאלמסכוך ומעני אלסכך אלתחריר לאן אלעאקל אדא אנאר אלתפכר וגז עקלה יקצי בפעל אלחק ואלצדק ואלעדל ומא שאכל דלך ותרך אלגור ואלטלם ואלבאטל ומא אשבה דלך והדאן אלאלעאלן ינצם אליהמא אלתר אלשראיע. ואמא מא בקי מן אלשראיע ממא לא יחיס בה הדאן אלקסמאן אלא אן קד צח אן אלבארי קד אמר בה או נהי ענה כלאממר כאלחג ואלנהי ען אלעמל פי אלסבת פאן אלעקל יונב קכול דלך אד כאן אלחכיים לם יאמר בה עכתא וקד געל עליה אלחואב אלגזיל סקר אנתמעט אלשראיע כלהא פי אן אלעקל יונב פעלהא. ולמא כאן פעלהא לא ידרך אלא במסאיל ותעלם ותדבר וחספ קאל אנור ינב אן חסתעמל זמיע דלך. ופי טי קולה אל חספ על דבריו ונב אלעלם ואלעמל במא קאל כאצה לאנה לא ינהא ען זיאה עלי שי אלא בעד אינאב אלעלם בה ואלעמל. חם אכבר אן ללמתעלם ואלפאעל דלך תואבא עשימא זהו קולה מן הוא לכל החסים בו ונעל אלתשביה במן למא עלמנא מן אלתרם אנה יבן ויקר. ופי טי קולה אן אללה ויקי אלצאלחין אלשר ונב אנה ינעם עליהם לאסתחאל חצול מנעהם אלזיר ואלשר זמיעא פלא יכנו חניד מונורין. חם אכבר אן לחארך דלך עקאבא אלימא זהו קולה פן יוכיח כך ונכזבת קאל אן ודת עלי שראיעה וככך במא¹) בה ינטוי תחת אלקול אנך אדא לם תעלם או תעמל מא שרע עליך פכאלחרי אן יובכך במא יולמד עלי סביל קל וחומר אלתי כנת שרחתהא פי ספר ויקרא. ואלאנקטאע אלדי יורב בה פרו עלי וגוה אמא כמרין פינקטע ען חרכתהא ושהואתה כמא קאל והוכח במכאוב על משכבו והמתו חיתו לחם ונפשו מאכל תאוה (איוב י"ט ב') או כאלאם תקטעה ען אלזמאעה כמא קאל פי עויה כי נגזר מבית ה' (ד"ה ב' כי נ"א) או בפרקו²) [פ]יפק בינה ובין אצדקאיה כמא קאל ודל מרעהו יסרד (משלי י"ט ד) אר באלמות אלאקצי³) פיפק בין רוחה ובין גסדה או בעקאב אלאכרה פיקטעה ען מרה אלצאלחין כמא קאל פי אלחוראה פי מואצע שתי והכרתי ונכרתה עלי קד עצם אלדנב. ובעד מא קאל אנור הדא אלקול אלגליל פי ארכאן אלדניא וארכאן אלרין אתי בסתא⁴) מעאן כל ואחד מנהא פיה ארבעה אשיא יסתפיד אלמתעלם מן כל מעני פאידה או פואיד⁴). אלמעני אלאלול פי אהם מא יבני אן יסל אלעבד רבה קאל

שידורש במצוות השכליות מפני שהבורא נתן לאדם דעת כדי שיבחין בשכלו הוה בין הטוב ובין הרע והמצוות השמעייות שכל אדם יוכל להכין מה שנצטוו מאת השם בקבלה ואע"פ שלא יוכל אדם להכיר טעמו כל המצוות כולן ככל זאת הוא יודע שהאל צווה בהן כדי שנקבל שבו עליהן.

¹ נראה שחסר כאן תנקטע.

² אפשר שצ"ל אלארצי.

³ בכ"י בסכע והוחלף ו' ב'.

⁴ ביאור: פירוש ונכזבת ונכרת מלשון יכזבו מימיו. ואמרו כל אמרת כולל המצוות השכליות והשמעייות. וענין צרופה מזוקקת מפני שבעל שכל כשיחבונן היסב ימצא ששכלו מתייב לעשות צדק ואמת ולעזוב חסם ושקר ורוב המצוות תלויות באלו שני השרשים. והעצוים וההחזרות הנשארם כמו תראון וביטול המלאכה בשבת ברור לנו שהשם צווה עליתן ולפיכך השכל מתייב

בני כל פי אלעדר ממא לה גדר ומא לים לה גדר אלאחתנאנ פי דלך אנמע ואחד והו
 אן יקול אלהכים כדו סכיל הדא אלשי ועלי הדא בניתה. ואנמא אלפחין ואלבחה
 ווקוע אלמסאיל אלחקיקיה אלתי להא אלאנובה אלצחיהה בעד תסלים הדא אלאצול
 בלהא באן תנעל קולא תאכתא לא תטלב עליה עלה לס צאר כדו פחיניד ינסאג
 אלסואל עמא בעד הדא ואיאה טלב אלטאלבון ופיה אנשית אלכתב ועליה תכלם
 אלמתכלמון והו אלמררך. ואמא אנור פאנה [למא] ראי הדא אלזוויאת לאחקה
 ללענאצאר אלארבעה פי מעני אנה לא יגו אן תטלב עליהא עלה לס תרך אן יחיתהא
 כלהא ותרך אן יקול איצא אן אלמסאיל חסתקים עמא בעד דלך מן אלמוגודאת
 אתבאלא עלי אן אלתלמיד אלפיהם יקה עלי דלך באן יכון כל מא ראה כאלאצל
 ואלרכן משאבהא ללענאצאר אלארבעה תרך אלמסלה ענה ואלזויף פיה ומא ראה אנה
 בעד דלך ואספל מנה [סאל ענה וזאיף] פיה. ואקבל אנור בעד דלך אלי אלשראיע
 [אלעקליה ו] אלסמעייה [אעני אלתי] יסתדל עליהא בעקלה מן גיר סממע ואלתי לא
 עלמהא או סמעהא פקאל לה והדא איצא חכמה תלחק פאטלבהא פאנך תגדהא מן
 אנל אנה כלמא גרם אללה פי עקול אלנאם חסנהא או קבחהא פהו מעלוס יקה
 עליהא כל צחיה אלעקל וכל מא שרעה עליהם מן נהה אלכבר פקד וקפו עליה ועלי
 עלה אלזמיע אנה אנמא שרע עליהם אלקסמין גמיעא ליערצהם אלי אלחואב ועלי
 אנהם לא יקסון עלי עלל ואחרה ואחרה מן בעץ אלסמעיית פי נפסהא כאצה אלא
 אנהם קד עלמו אן אלזמלה אנמא כאנת ליערצהם אללה אלי אלחואב¹. פקאל

¹ ביאור: הזכיר שמים (שהם מאש) רוח מים וארץ שהם הארבעה יסודות. והחכם ירע
 שמו שנתעבב אצל חלק אחד (מן הידיעה) אינו יכול לידע מה שאחריו (ר"ל מה שלמעלה ממנו)
 שאין דרך להגיע אל הרחוק אלא מן הקרוב ויתכן שלפיכך לא הזהיר את התלמיד שלא ישאל על
 בריאת יש מאין שהוא המדרגה הראשונה ולא הזהירו גם כן שלא ישאל למה אש עולה ורוח
 אינה נתפסת בידים והמים ניגרים והעפר שוקע שהיא המדרגה השנית והתחיל למנוע אותו
 מלשאל לאיזה סיבה האש לא תשקע כמו העפר עד שיעלו עליה בעלי חיים וירדו ולמה הרוח
 אינה עכה כמו העפר עד שיאספנה אדם בידיו ולאיזה סיבה המים אינם מתעבים עד שלא יזבו
 מן הכלים המחוללים כשמצלה ולמה העפר אינו מתנועע כאופן שלא יהיה לו קיום והתדבקות
 לפי שאלו השאלות אף על פי שהן למטה מן המדרגה השנית והראשונה אין להם תשובה
 ואפילו החכם היותר נבון אינו יכול לומר כי אם כן תבונתם וכן בריאתם. ואמרו מה שמו ומה
 שם בנו ירצה בו שאם יחשוב אדם שאחד מהחכמים הראשונים שהיו רבים ונבונים היה יודע
 אלו הדברים או קצתם הוא טועה לפי שבמאמר אנור בן יקה נתאמת לנו שאין אדם יכול
 להשיגם ואילו היה חכם כזה מקודם היה נשאר לנו איזה דבר מספריו ומאמריו או נמצאו
 אנשים שלמדו ממנו לפיכך לא אמר מה שמו ומה שם אביו שכיוון אל מה שנשאר לנו מקבלת
 החכם הקדמון הזה. וכמו שאין לאדם תשובה בענין היסודות כן אי אפשר לו להשיב על השאלות
 בענין טבע הכוכבים לידע למה נבראו נופיהם ומרחיקותם ותנועותיהם וכיוצא בזה כמו שהם וכן
 נעלמה ממנו סבת טבע החרים והימים והאבנים וכיוצא בזה וכן סבת טבע החיות ואבריהם
 ותאוותיהם וכן אין לנו לשאול למה נבראו כולם במספר הזה ולא פחות ולא יותר והמספר
 בעצמו לא ידענו למה יש שורש למספר הזה ואין שורש למספר אחר מפני שהחכם היותר
 מופלא לא יוכל להשיב כי אם זה תבונתם וזה טבעם. ואין חקירה ודרישה אמיתית כי אם אחר
 שהוסכם שאין לשאול על כל אלה העיקרים הנוכחים אבל על הדברים הכאים אחריהם יש לשאול
 ולהשיב ועליהם נתחברו ספרים ויתוכחו המדברים. ואנור לא דבר בפרטי הדברים האלה שהם
 נבישכים אחר היסודות ולא אמר גם כן שכל הנמצאים למטה מהארבעה יסודות אפשר
 לשאול עליהם לפי שהיה בוטח שהתלמיד ימצא כל זה ויבחין בכח שכלו בין הדברים הדומים
 ליסודות הארבעה ובין הדברים שהם אחריהם ולמטה מהם. ואחר זה אמר אנור לתלמידו

אלא באלקריב תרך אן ינהא אלמתעלם ען אלמסלה כ״ף אכרתע אללה אלענאצער
 אלארבעה לא מן שי ותרך איצא אן ימנעה ען אלמסלה כ״ף געל טבע אלנאר תעכלו
 ואלריח לא תצבט ואלמא מאיע ואלתראב ראסב ועלי אן הרה אלמסלה דרנה תאביה
 בעד אלאולי. ואכ״ף פי אן ימנעה מן דרנה תאלתה ויקול לא תסל ען אלנאר לם לא
 כאנת ראסבה ספלא כטבע אלתראב חתי תציר מכאנא ללחיואן ליצעד עליהא
 וינול בקולה מי עלה שמים וירד ולא ען אלריח לם לא כאנת כתיסה כאלתראב
 איצא חתי ימעהא אלאנסאן פי כפיה בקולה מי אסף רוח בחפניו ולא ען אלמא
 לם לא צאר מסכתפא חתי לא יסיר מן אלטרופ אלמתבללה מתלא אדא צב פיהא
 כאלתיאב ואשבאהא בקולה מי צרר מים בשמלה ולא ען אלתראב לם לא כאן
 נאהצא מתחרא [חתי לא יכון] לה קואם ואסתלקא בקולה מי הקים כל אפסי ארץ
 פאן הרה אלאקואל מנך ליסת במסאיל ולא עליהא גואב אד לים הו פי טאקיה
 אלנאטקין אן יעלמוהא. פכיף מא ורא דלך באן תסל לם צארת אלנאר מרתקיה
 צעדא ואלריח הבאה לטיפה ואלמא מאיעא לא יקום כנססה אלא פי ועא ואלתראב
 סאכנא ירסב תחת אלכל פכיף מא ורא דלך כ״ף בלקת אלנאר לא מן נאר ואבדע
 הוא לא מן הוא ואנשי מא לא מן מא ואכרתע תראב לא מן תראב פכאלחרי אבך
 לא תקף עלי שי מן דלך אד האתאן אלמסלתאן ורא אלמסלה איתי ערפתך אן
 אלנאם לא יעלמונהא פמא וראהא אבעד ואסחק. ולו סיל אכלנ אלנאם ען הרה אלעלה
 להרה אלענאצער וטבעדהא לם יכן לה גואב אכתר מן אן יקול כדי רסמת וטבעת.
 ואראד בקולה מה שמו ומה שם בנו כי תרע אנה אן שן שאן אן קר כאן פי בעיץ
 אלומאן אלמאצי ככתרה אלעלמא פיה ובלאנתהם ועלוהם פי אלעלום חנים כאן יקה
 עלי הרה אלמעאני או בעצהא כאן דלך שנא כטאא לאנא נחן מעאשר אלעלמא
 בקול אגור בן יקה קר חכמת לנא עקולנא אן הרה אלפגון לא תדרך ולים ינו אן
 יכון אלעאקל ידרך מא קר חכם הו בה אנה ניר צחית¹ מדרך ואיצא לו כאן אלאסר
 כמא תוהם אלמתוהם לכאן קר בקי אחר מן אחר דלך אלחכים ומן כתבה ואקאלה
 ומתעלמון מנה ומא אשבה דלך כמא קאל מה שמו ומה שם בנו ולם יקל מה שמו
 ומה שם אביו לאנה קצד אלאת[א]ר אלבאקיה בעד אלסאלף. וכמא לא גואב ען
 הרה אלארקאן ואלענאצער הו אכתר מן אן יקאל כדי בלקת וכדי טבעת כדאך אלגואב
 איצא ען אלאותאר מן אלאשיא [אלסמיה] מתל אנראם אלנואכב ומקדאר דאח כל
 ואחר מנהא ומסאחה אפלאכהא ואבעארהא ואבעאר אפלאכהא ומא כאן מנהא
 מרכוה מרכו אלארין ומא כאן צאירג אלמרכו וחרכתהא אלמסאוייה ואלמכאלפא כאחרי
 מן [אן] תקול אלעלמא כדי בלקת וכדי וגרנאהא וכדלך אלאותאר אלארציה מן
 אלנבאל ואלבחאר ואלאנהאר וכדלך אלגוויאת מן צנוף אלחנארה עויוהא ויונהא
 ואנואע אלנבאת ואלחיואן ואשכאצהא כלהא ועלי אן אלעלמא לא יחישון כאחצא
 אשכאצהא כל לא באנואעהא אלמחצה איתי תלי אלאשכאין אד לים אלגואב ען כל
 דלך אלא אן יקול אלבלג פי אלחכמה כדי הו וכדי עלמנאה. וכמא קאל פי הרה
 אלאצול כדאך אלקול פי אלגוויאת מן אלחיואן ופי אנואע אלעעצא וכיפיה אלחריב
 וכמיה אלנואהין ומא גרי פי הרה אלמגרי פאנה לא תוגר חילה מן באב אלחנה תיל
 סום אליוארה פיה או אלנקצאן אן תקול בה אכתר מן אן יקאל כדי בלק ועלי הרה

¹ נראה שצריך למוחק כאן צחית או לחוסף אחרית ולא.

[סיהא] וכדלך איצא פי שביה באלנצף מן אלמגרב ממא ילי אלשמאל לא תמלכה איצא תם. ולכן אמלכה פי שביה באלנצף מן אלמגרב ממא ילי אלגנוב וליכן מלכך לה פי כל שהר עלי תנקל פי אמאכן מן הווא אלנצף פמן אטול יום פי אלסנה אלי אקצרה תראה מתנקלא מן נצף אלמגרב אלי טרף מהב אלגנוב ומן אקצר יום אלי אטולה תוקעה מנתקלא שהרא שהרא מן ימנה אלגנוב אלי אלנצף מן אפק אלמגרב. פאדא פתח לה הרה אלטרק תרך מא לא יטמע בה וקצר מקצודה וטפר במטלובה. כדאך צנע אנור קאל ללמתעלם לא תמלב אלחכמה מן ברעה אלארכאן כף אברעת ולא מן טבע כף טבע אצרף הדין ען באלך פאנה ללה לא ללנאם לילא תתקסם קוי פכרך בשגלך פיה ואקצר במלח קוה פכרך אלי מא ימכנך אן תקף עליה ממא הו ללנאטקין¹). תם שרח אלחכמה אלאלהיה מא הי פקאל

4 מן ארתקא אלי אלסמא פנזל או גמע אלריח פי חפניה או צר אלמא פי מנדיל או אקאם גמיע אקטאר אלארין פמא אסמה ומא אסם נשוה²) הל תעלם.

דבר עיון אלארבעה ענאצר אף קאל שמים ורוח ומים וארץ. ולעל אלחכים למא³) וקף ענד נו מא לם ינו אן יכון עאלמא במא וראה אף לא סביל אלי אלבעיד

(1) ביאור: אמרו ולא למדתי חכמה ודעת קדושים אדע ענינו ולא דעת קדושים ארע. ר"ל אחר שלימדני איתואל חכמת המון העם ואחר כן חכמת הנבונים נשארה חכמה אחת שלא מסרה לי לפי שהוא בעצמו לא ידע אותה והיא נעלמת מכל בני אדם והיא דעת קדושים ר"ל דעת האל הקדוש וכבר נמצא בהרבה מלות לשון רבים במקום יהוד כמו אדונים אלהים כפורים שטורים מלואים. וזאת החכמה היא לאל לבדו והיא חכמת בריאת יש מאין וחכמת טבע כל דבר כפי טה שאנחנו רואים אותו. וכבר הזכיר איוב גס כן שאלו שתי החכמות ר"ל חכמת הבריאה וחכמת הטבע אי אפשר למדברים ולזולתם להשיגן וזה בפרשת החכמה מאין תמצא וכמו שפירשתי את כל זה שם וביארתי שבסוף הפרשה הזכיר איוב הארבעה היסודות ואמר שאין אדם יכול להכין איך נבראו מאין ואיך נהיה להם טבע מיוחד באמרו כי הוא לקצות זכר. ואיוב ואנור שניהם מיחסים אלו החכמות אל השם לבדו אבל כוונת איוב במאמרו אינה ככוונת אנור במאמרו הזה והוא שאיוב היה מתוכב עס חכריו בענין הטוב והרע הבאים על בני אדם והם היו אומרים שתשובה לצדיקים והרעה לרשעים והוא אומר שכבר נמצא צדיק ורע לו ורשע וטוב לו והשם יודע סבת זה ולא אנחנו והביא ראיה לדבריו מכריאות היסודות וטבעם להורות שיש ידיעה הנעלמת מכל אדם והשם לבדו יודעת. אבל אנור לא היה לו ויכוח כלל ולא כיוון אלא להורות את דורש החכמה איך יבקשנה ומה הם הדברים שיוכל להשיגם וכזה הם הדברים שלא יוכל להשיגם. וזה שהנער המתחיל לדרוש החכמה הוא שוקק בלימודו וכאשר יראה דבר חדש ישאל עליו וכבר שיש תשובה על שאלתו ולפיכך אמר לו אנור כמפלא טבני אדם אל תחקור ואל תשאל על מה שאין עליו תשובה מפני ששאלות כאלו אין להן ענין. ואתן לך מושל על זה ואומר שהרב הרוצה ללמד את תלמידו איך יבקש לראות את הלבנה בחידושה יודע שאם יבקשנה התלמיד סבלי שיורה לו הדרך לא ימצא אותה ולפיכך יאמר לו לא תמצא הלבנה לעולם לא במזרח ולא בדרום ולא בצפון ולא בכמו חצי המערב מצד צפון אבל בקש אותה בכמו חצי המערב מצד דרום מפני שהלבנה מתהלכת בכל הודש וחודש במקומות מזה החצי ומן היום האריך עד היום הקצר מתהלכת מחצי המערב עד קצה רות דרומית ומיום הקצר עד יום האריך תשוב מימין הדרום עד חצי המערב ואחר שפתח הרב זאת הדרך ימצא התלמיד את מבוקשו וכן עשה אנור והזהיר את תלמידיו מלדרוש בחידושו היסודות וטבעם ומלפזר כוחות שכלו עליהן לפי שזאת החכמה היא לשם לבדו ולא לאדם.

(2) בכ"י ב' ו' ג' נסלה.

(3) נראה שחסר כאן מלות עלם אן מן.

(ויקרא כ"ג כ"ח) נפראן מפרד וליל שמרים (שמות י"ב מ"ב) חספ מפרד ואיל
המלאים (שם כ"ט כ"ב) כמאל פראד כדאך אלהים אללה פראד וארנים סיד פראד
וקרשים קרום פראד. פכשף ען הדה אלחכמה אלכפיה אלתי לא יצל אליה אתד
אנהא חכמה אללה עז וגל אלתי תפרד כהא וחכמתה אבראע שי לא מן שי וטכע
כל שי עלי מא נראה וקר כאן איוב איצא דכר אן הדה אלחכמה לא ילחקת אוד
מן אלנאטקין ולא מן נירחה כמה קאל פי פצל והחכמה מאין תבא וגו' (איוב כ"ח כ')

והחכמה מאין תמצא וגו' (שם י"ב) עלי מא כנת פסרת הנאך¹) וכמא שרחת אנה
פי אכר אלקצה וצף אלענאצר אלארבעה אלמא ואלהוא ואלנאר ואלתראב ובין אן
אלחכמה אלתי לא תדרך הי אכרתאע הדה אלענאצר לא מן שי ורסם כל ענצו מנהא
בטבע יצעה דאך קולה כי הוא לקצות הארץ יביט וגו' (שם כ"ד) לעשות לחח
משקל ומים תכן במדה (שם כ"ה) דכר ארץ ושמים ורוח ומים וצף ארץ באלחכמה
בקולה יביט ואלסמא באלעלו בקולה תחת ואלריח באלחכוב בקולה משקל ואלמא
באלמיע לקולה במדה. כדאך קול אנור האהנא אן אלחכמה אלתי לא תדרך הי חכמה
אלארבעה ענאצר ואנשאהא וטבעהא. וכמא רד איוב אלעלם בדלך אנמע אלי אלנארי
תקדסת אסמאה בקולה אלהים הבין דרכה (שם כ"ג) כדלך קרום אנור אן אלעלם
בדלך אנמע ללה עז וגל כמה קאל ודעת קרשים אדע. ולכן לים אלסבב אלתי דע
איוב אלי [אלקול] אן האהנא עלמא לא יעלמה אלא אללה הו אלסבב אלתי דע
אנור אלי קול דלך כל סכבאהמא מכלפאן לאן איוב אנמא לנאה אלי אלאסתשהאר
כהא אלקול אלמנאוועה אלתי כאנת בינה ובין אצחאבה פי אסעאר אלנאטקין מן
ענד אללה פי דאר אלדניא ואלאמהם וכאנו הם יקולון לא יסעד אלא אלמטעין
ולא יולם אלא אלעאציין ורו יקול לא כל קד ינעם עלי אלכאפר וקר יבלי אלעאלה
לכלאל יעלמהא הו לא נקף נחן עליהא וכאן יקול להם [פאן קלתם לי] והל האתא
עלומא) לא ילחקת אלצחיה אלעקל מן אלנאם אקול לכם נעם אליס תקון אן
חכמה אכרתאע אלאצול ואלאסתקסאת לים פי מכנה אלמחרתין אן ילחקתה כדאך
אקול אנה פי חכמה אלסעארה ואלשקא פאנמא הרב איוב אלי וצף הדה אלארבעה
אלארבעה לינעלהא מתאלא ויטבק עליהא מא כאן ידעיה וקר כנת שרחת אוד
עליה הנאך שרחה שאפא. ואמא אנור פלם יכן לה מנאווע[ה] פי שי קאלה
פיסתשהר באבראע אלענאצר ואנמא כאן קצרה תעריף טאלב אלחכמה כף יטלבהא
וטא אלאמור אלתי יתפכר פיהא פיקף עליהא ומא אלאמור אלתי לא וקוף לה
עליהא ליקל תעבה ויקצד מקצורה. ודלך אן אלנאשי אדא אבתדי ליטלב אלחכמה
יכרז אליהא והו צאר חאד פכלמא לאח לה שי אכר אכר אן יסל ענה מקדרא אנה
מא מן שי יסל ענה אלא ולה גואב [פקאל לה אנור לא תסל ען הדה אלאמור אלתי
לא וקוף] עליהא ואד לא גואב ענהא פליסת מסאיל בתה אלא באלאסם לא באלמעני
פלא תלין פיהא פאנך לא תלחקתה. ואצרב להיא מתללא ואקול כמן קצר אן יוקף
תלמידה עלי טלב אלהלאל כף יטלבה פלעלמה אנה אן תרך אתלמיו יטלבה
עלי רסלה לעלה אן יחיר בצרה פי גיר מוצע אלהלאל וינויו ען מוצעה פלא יראה
יתקדם אליה ויקול אמא אלחלת אלנהאת אלמשרק ואלנוב ואלשמאל לא תטלבה

¹ בפירושו איוב שבידנו לא נמצא כי אם מעט מוער מזה הביאור אבל הוא בפירושו
לספר יצירה ועיין שם פרק א' הלכה א'.

דאוד אבוה אלנאמע אלנאמא פלמנה [יקה] משתקא מן ויקהל (שמות ל"ה) בסקוט אללמד מתל קולה בחל יורעאל (מלכים א' כ"ג) הו בחלק יורעאל באסקאט אלקוף. והו איצא מעה אלטאקא ללחכמא ואלאסתטאעא פלמב באנה איתאל עלי אשתקאק מן אילוחי (תהלים כ"ב) ואוכל מן יבלת (במדבר י"ד ט"ז). והו איצא אלמאוי כל קול בקול יחתמלה פלמב לדאך למואל עלי אנהא לסמא תתצרף מן מול אלדי הו אזא ונחו ועלי אנה מפמם באלף כתפלים והוניחו וכונה והאזניחו ומא מאתלה אלא אן הדה אללכאריג ואן אסתקאמת ואמכנת פאני ארי תרך אללסמא עבראניא בחאלהא ולא אנרי¹) עלי אנהא כלהא לסלימן ואגד בכסיט אלנין פיכון אנור ירוי ען איתאל מעלמה אנה עלמה מא יצפה²).

2 פיקול³ ערפניה⁴) בעד מא כנת גאהלא מן אלרגל ולא פהם אלנאם לי:

יקול אני אולא כנת אנהל מא עלמניה איתאל ולא אקף עליה וקוף אלנאמא הו קולה מאיש ולא וקוף אלעאמא אלדי הו ארון הו קולה אדם ודלך אן אלעאמא כמא קד תערף אלחסאב לא דיקקה ואלמסאחא לא דיקקהא כדאך תקף עלי טרף מן אלנשר ואלחמיו לא עלי דיקקה וצפיה פיקול אנור אני אולא כנת אנהל אלנשר אלנאצי ואלעאמי נמיעא חתי אכתדי אסתאדי פערפני אלעאמי תם אלנאצי פעלמתהמא⁵).

3 ואד עלמניה איצא⁶) פלים אעלם כל אלחכמא ולא מערפה אללה אערפהא:

קאל ועלי אני קד וצפת לכם אן איתאל עלמני אלעלום אלעאמיה תם אלנאציא סקר תבקת חכמא לם יעלמניהא לא אנה כאן יערפהא וככל עלי בהא כל הו איצא לם יבן יערפהא ולים איתאל וחרה אלדי צפית ענה הדה אלחכמא כל נמיע אלנאטקין לא ימכן אן יעלמוהא בונה בתא פלדלך קאל ולא למדתי חכמה תם ודעת קדשים פיציר מענאה ולא דעת קדשים. פיכון קדשים אסם אללה עלי מעני קדוש וכמא קדמת אולא אן אסם אלהים עלי מעני אלוה וכמא קדמת אן יום כפרים

¹ בכ"י אנר.

² ביאור: לפי פשוטו של מקרא אנור הוא שם איש שהיה מפורסם אצל אומתנו ושם רבו איתאל ושוה התלמיד העתיק בשם רבו אלו הדברים הבאים בשם שאנשי חוקיהו העתיקו משלים בשם שלמה ולמואל בשם אמו. ואפשר גם כן שכל אלו השמות כנויים לשלמה ונקרא אנור לפי שאגר את החכמה ונקרא דוד יקה מפני שהקהיל את העם והלמד חסרה במלת יקה כמו הקוף במלת חל שהיא במקום חלק ונקרא שלמה איתאל שעמו הכח ללמוד חכמה ונקרא אוכל כלשון יכולת וכן נקרא למואל מלשון מול בהוספת האלף כמו שנמצא והאזניחו במקום והזניחו לפי שהיה משיב דבר כנגד דבר כראוי ואני רואה שלא להוציא מקרא מירי פשוטו ולפי זה אנור מספר בשם איתאל רבו מה שיאמר.

³ בכ"י ב' וג' יקול.

⁴ ר"ל ויאמר אנור הודיעני זה איתאל.

⁵ ביאור: אמרו כי בער אנכי ר"ל קודם שלימדני איתאל רבי לא היתה לי לא ידיעת נבונים וזה ענין מאיש וגם לא ידיעת המון העם וזה אמרו כינת אדם לפי שבכל הידיעות כמו החשבון והמדורה המון העם אינו יורד אל תכליתן ואחר שלימדני איתאל ידעתי ידיעת ההמון ואחר זה ידיעת הנבונים.

⁶ וגם כאשר למדתי זה.

26 בתירון יטלבון וגה אלסלטאן ומן ענד אללה חכם כל רגל מנהם:

יקול לים כל מן יצל אלי אלסלטאן אנאה כמא אנה לים כל מן אהר רבא ולא כל מן אולד רבא ולא כל מן עמר עמר¹ פיה בל מנהם אלסעיד ומנהם אלשקי וכל בעדל וחכם. ומה' משפט איש עלי מא קאל אסף כי אלהים שופט זה ישפיל זה ירים (תהלים ע"ה ח') פלא תסארען איצא אלי אחד הדה אלמראני אלא בעד אלחלאן עליה ואלחסלים לה ותוטן נפסך עלי ארצא במא יקציה לך²).

27 כמא יכרה אלצאלחון דוי אלגור כדלך יכרה אלסאלמן אלמסתקימין אלטריק:

קולה הדיא תקרמא³ כבר אלי מן ידעוה אן יכון צאלחא יקול לה לא תפנן אנך אדיא אצלחת אחבך אלנאם אנמעין בל כמא יחבך אלבעין ישנאך אלבעין אלגור פעלי הדיא תקדם וכמא קאל בעין אלדבא לולדה יא בני אכתר ממא תתעב מן גהל אלנאהל תעגב אלנאהל מן עקלך ואנמא קדם אליה הדיא אלקול לילא ירי קומא יקלונה פייהוד סי עלמה פקאל לה כמא אנה מן נעתך אן יחבך אלצאלחון ואלעקלא כדאך מן וצפך אן ישנאך אלנאהל ואלטאלח³).

(ל)

1 בלאם אנור בן יקה פי צרב אלמאתאל⁴ קאל ארנגל ען איתאל איתואל עלמני דלך⁵:

בסיט אלנין אלדי תסמיה עלמאנא פשוטו של מקרא אן יכון רגל יקאל לה אנור ולה אסתאד יקאל לה איתואל פנקל הדיא אלתלמיד ען אסתאדה הדיא אלאקואל אלמסתאנפא⁶ כמא נקל קום חוקיה ען שלמה אלאקואל אלתי מצת וכמא ירוי למואל ען ואלדתה ארבא ארבתה בה והו כאן משהורא בין אלמא⁷. וימכן איצא אן יכון מא יקאל אן אנור ואיתואל ולמואל אלקאב לשלמה צחיחא עלי מעני אנה אועא אלחכמא⁸ פלקב אנור מצרפא מן אנרה בקציר מאכלה (משלי ו' ח') וכאן

מה שצריך השם או הזהיר ממנו ואם אין בדבר צווי והזהרה כוון את לכך לעשות הטוב בעיני השם ועל שני האופנים חגלה בשהונך בו.

¹ בכ"י עמר עמר.

² ביאור: המושל אינו מוטיב לכל מבקשו פניו כמו שלא כל סוחר ריווח ולא כל מוליד בנים יגדלם ולא כל עובד אדמה יתקיים בה אבל יש מי שמצליח ויש מי שהוא בערה והטובה והרעה באות מאת ה' על בני אדם בצדק ובמשפט לפיכך אל תמהר אל אחד מאלו הרברים שיש בהן תקוה כי אם אחר שבטחת בשם וקבלת עליך באהבה מה שיתן לך.

³ ביאור: זהו הקדמה מאת החכם למי שיעוררהו להיות צדיק ויאמר לו אל תחשוב שאם תעשה טוב ויאהבך כל בני אדם אבל יש מי שיאהבך ויש מי שישנאך ועל פי זה לך ושתור את דרכך. וכן אמר אחד מחכמי המוסר לבנו יותר ממה שתתמה על סבלות הכסילים יתנוהם על שכלך ופתח לו זה כדי שלא יקוץ בחכמתו כשיראה אנשים מבזים אותו ואמר לו כמו שיאות לך שיאהבך הצדיקים והנבונים כן יאות לך שישנאך הכסיל והרשע.

⁴ נראה שהשמיט המוסר כאן: נשלם החלק השלישי וזה תחלת החלק הרביעי.

⁵ בכ"י ב' וגי' אלמאל. — לפי דעת הגאון משא מלשון וישא את משלו.

⁶ «איתואל למדני זה» נראה שאלו השלש מלות העתקת לאיתואל ואכל ר"ל שבעזרת רבו היה לו יכולת ללמוד חכמה ולפי הפירוש האחר אוכל הוא שם עצם פריטי.

כמא קאל ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אנכי (בראשית ל' ב') ואיצא ויחר אף שאול וגו' (שמואל א' כ' ל') ואיצא ויחר אפס מאד כיהודה וגו' (ד"ה ב' כ"ה י') ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל [וגו'] (בראשית ל"ד ז') ואיצא ויחר אף אליהוא בן ברכאל הבווי וגו' (איוב ל"ב ב'). ומן אלהאנכס פיה אלאחד לחאל כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט וגו' (דברים כ"ה א') ואלגרם לחאל וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו וגו' (שמות כ"א י"ח) ואלקתל לחאל וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה (שם כ"ב) ומן ענד אללה אמא אן יחלף פיהנת או ידע שיא מן דינה אעתיאד קלה אלאחד וייל הדה אלאפאת נמיעא¹).

23 אקתדאר אלדמי ממא² יצע בה ואלמתואצע ממן ידעם

אלבראמא³:

כמא אן האהנא אשיא כתירה תצע מן אלאנסאן אלצלף אחרהא כדאך האהנא אשיא כתירה תונב לה אלבראמא אלצשוע אחרהא וקר עלמת אן קרח דתן ואבירם טלבו אלכהנה פהבט בהם ואלדר ומידר לס יטלבו אלוחי ששרפו בה ואכרמו³).

24 מקאסם אלסארק באגין נפסה וכדלך מן יסמע אלאחרג ולא יכבר:

שרכא אלסארק⁴ תכון עלי צרוב אמא אן ישיר בה עליה או יחסנה לה קבל אלפעל או יראה פלא ישחר עליה או יחצר בין ידיה פלא יחכס עליה באלחק ועלי אן האולי כלהם לס יאצרו שיא ממא אצ אלסארק פאנהם שרכאה למא עאנונה או נאפקוה. וכדלך אלשאהר עלי קרצה או ודיעה ויחרג עליה ולא יודיאה פהו שריך אלנאחד או אלצאין עלי מא קאלת אלתוראא אם לא יגיד ונשא עונו (ויקרא ה' א')⁵.

25 רבמא כאן קלק אלאנסאן לה והקא ואלואתק באללה יחגב:

יקול לא תנהין אלי כל מא ראית נפסך תקלק אליה פאנה רבמא לס תך פיה אלצירה בל אערצה עלי מא אמרך רבך או נהאך פאן ונדה לה מפתאחא פי דלך פאמתתלה ואלא אלצין ניתך אלי רבך ואפעלה פתכון עלי אלהאלין נמיעא קד ותקת בה⁶).

וכל שכן לעבדו לצחק עמו מפני שסופם לעשות מה שלא יוכל לסבול. ובנסתר הוא הזוהר לאדם מלהמשול תאוותיו בעצמו עד שיוציאוהו מן האמונה והצדק אבל הוא צריך להזכר בדברים קודם שישחקו בהן.

¹ ביאור: חרון האף בין אדם לחבירו הוא סבת החטא לפי שהוא מוליד נאצה וגידוף וריב ומלחמה. והדיין יענוש בעלי חימה בין במלקות בין בממון בין במיתה. והשם יפרע ממנו אם ישכע לשקר או יעווב דבר מאמונתו. והמרגיל עצמו שלא להתעבר ימלט מכל אלו הצרות.

² "ממה" ר"ל מן הדברים אשר וכן "ממן" ר"ל מן האנשים אשר ועיין ביאורו.

³ ביאור: כמו שיש דברים הרבה המשפילים את האדם והגאווה אחד מהם כן יש דברים רבים המגביהים אותו ואחד מהם הענוה ראה מה שאורע לקרה ולערתו שבקשו את הכתובה וירדו שאולה ומה שקרה לאלדר ומידר שלא בקשו את הנבואה ונתכבדו בה.

⁴ אפשר שצריך להוסיף כאן פי אלסרק שאם לא כן לשוננו אינו מדויק.

⁵ ביאור: המסית את הגנב לגנוב או האומר לו ששוב לגנוב או הרואה אותו ואינו מעיד עליו והדיין שאינו שופט את הגנב כפי האמת כל אלו הם חברי נכמים אף על פי שלא לקחו כלום מן הגניבה. וכן מי שהוא עד במלוה או בפקדון ושמע קול אלה ולא הגיד הוא שותף המכחש או הרמאי.

⁶ ביאור: אל תמהר ללכת אחרי כל מה שראית לכך חרד אליו כי אם הנהג עצמך כפי

19 ובאלכלאם פקט לא יתאדב אלעבד אויפהם¹) מן גיר מנטק:
 ה'א עכס אלכלאם אלאול קאל וכמא אן אלעבר לא בר להם [מן אלסמעיאת
 כ'אך לא בר להם] מע אלסמעיאת איצא מן שראיע יכון אסתחסאנהא ואסתקבאחהא
 מנרוסא פי עקולהם לאנהם לא יתארבון באלכלאם פקט וכיף יפהמון מן גיר מנטק
 ותמיו ועקל. פקד וזב אן תתקדם אלשראיע אלכבריה אלשראיע אלסנטקיה אלעדל
 ואלחק ואלאנצאף ואחכב לגירך כנפסק כאלמתאל אלדי יקאל איצא מאי דסני כ'ך²)
 כחברך לא תעבר (שבת ל"א א') פהו מא אסתקבחהה לנפסק פלא תפעלה פי גירך³). והו
 אן גרנע אלי אלכלאם אלאול לינתסק אלקול פאדא אנתמע אלקסמאן כמלת אלטאעה⁴):
 20 וואדא ראית רגלא ילח פי אמורה אעלם אן ללגאהל רנא
 אכתר מנה:

אלקולאן נמיעא מלצוצאן קולה אין בדבריו לים פי אמור מסתחסנה בל פי
 אמור מנכרה וקולה תקוה לכסיל ממנו לים הו כל נאהל בל אלנאהל אלכסיס אלי
 יעלם באנה יגהל דלך אלשי פהו ירגא מנה אן יכון אדא כשף לה מא פיה רנע ענה.
 ואמא מן קד כשף לה או קד תבין לה כטא מא הו עליה והודא ילח פיה פנעיד
 אן ירגא לה אלאקלאע ענה וליס ינקטע אלרנא מנה ולכן אלאול ארנא⁵).

21 מן ידלל עבדה פי צבאיה יציר פי אלעאקבה מתסיטרא עליה:
 עלי אלפאהר חדר מן אן תנעל לולרך פכיף האשיתך פכיף עברך דאלח עלך
 פאנה יתדרג מן שי אלי שי חתי יציר אלי מא לא תחתמלה. ובאטנה לא תמך
 אלשהואת נפסק פאנך תציר עבדא להא לא תסתיע כלפאהא אלי אן תלך מן
 חרוד אלדין ואלמרוה נמיעא ולכן אקצד פי אלמור קבל אלתוחל פיהא⁶).

22 דו אלנצב מחרש אלכצומה ודו אלחמיה כתיר אלדטוב:
 מקרון באלחדה אברא כטא עלי אלנאם באלאסמאע ואלקדף ואלכצומה ואלחזי

¹ בכ"י או יפהם שתי מלות אבל לפי דעת הגאון מלת כי משמשת בלשון תחיה
 לפיכך תרגם בדברים בלבד וכו' הכי יכין וכו'.

² בנוסחא שלנו דעלך סני.

³ הגאון פירש כאן ואהבת לרעך כמוך על פי מאמר הילל מאי דסני וגו' ועיין גם
 חרומטו על ויקרא י"ט י"ח ואפשר שצ"ל והו כאלמתל במקום כאלמתאל.

⁴ ביאור: הפסוק הזה הפך הפסוק שלפניו והו שכמו שעבר השם אי אפשר לו בלא
 מצוות שמעיות כן הוא צריך עם השמעיות לשכליות ר"ל שיצווה על דברים שהכרת זונתם או
 גנותם נמועה בשכלו לפי שלא יוסר אדם בדברים בלבד ואיך יבינם אם אין לו מענה ונחיצה
 ושכל. וצריך שיקדמו לשמעיות השכליות והן הצדק והאמת והיושר וצויו ואהבת לרעך כסוך והוא
 כמשל שאמרו מאי דסני כך לחברך לא תעביר ועינונו מה שהוא מונגה בעיניך לעצמך לא תעשה
 אותו לחברך. ולפי זה נשוב אחרי כן אל הפסוק הראשון כדי שיהיו הדברים על סדרן ואם נתחברו
 שכליות עם שמעיות יהיה האדם חסיד גמור.

⁵ ביאור: אמרו בדבריו אנו רוצה בו כל הדברים כי אם הדברים המנוגים וכן אמרו
 כסיל לא ירצה בו כי אם הכסיל הפשוט שהוא יודע שהדבר הזה נעלם ממנו ויש תקוה שיפלא
 חסרון ידיעתו כשתתגלה לו ממות הדבר אבל האין בדבריו והוא העומד בדעתו אחר שנגלה לו
 אותו נתברר לו שגיונו יותר רחוק לקוות שישבו מדרכו אף על פי שאין להתאוש מסנו.

⁶ ביאור: בנגלה הפסוק הזה הוא הזהרה לבעל הבית שלא יתן רשות לכנו ולכני ביתו

ישמעו וייראון (דברים י"ז י"ג) ואמא אלצרב ואלכלאם שהמא ארב ללמצרוב ואלמכלם פאן תערי¹) אלנלאם מנהמא אסי אלי ואלריה פי אלדין ואלדניא²).

16 בריאסה אלטאלמין תכתר אלדנוב³) ואלצאלחון ירון וקועהם:

עבארה ברבות איצא האהנא מן לנא אלתרנום. אפארנא פי היא אלסוק אן אלצאלחין ארא לם ימננהם אן יגירו עלי אלטאלמין מא יפעלונה פי איאם דולתהם פיקול⁴) מא ינב עליהם אן ידעו אלי רבהם באזאלף ידהם ותגייר דולתהם כאנה אצמר פי קולה במסלתם יראו ישועו לראות במסלתם⁵). תם עאר אלי אלתרניב פי ארב אלולד פקאל

17 ארב אבנך יריחך ויעטי נפסך אלמלאד⁶:

אלראהה פי אלדניא מן אלננאיאת ואלמסאראת ואלמטאלבאת מתל מטאלבה אלסלאטין ופי אלאזרה מן מטאלבה אללה לואלדיה עלי מא לם יודבאה. ובער אסתרפאע אלמצרה יסתברל מכאנהא נעמא ולדה פי אלדניא כבר ולדה לה⁶) באלמעאם ואלכסומא ואלזרמה ופי אלאזרה בתואב אללה אלעשים אלואסע עלי חסן ענאייתה בולדה⁷).

18 מן גיר וחי ינהתך אלקום פחאפט אלשריעה טובאה:

ערפנא אלחכים אן לים כל אלמצאלח מגרוסה פי עקול אלנאם פלדלך יחתאנן אלי מעלמין ומבצרין יפהמונהם ען רבהם אלשראיע אלסמיעיה ולים כמא יקול בעין אלתארכין אנה לא חאנה ללללק⁸) אלי רסול והם אלבראהמה ומן יקול בקולתם. תם קאל פאדא כאן היא אמר[א] לא בד מנה פטובא מן יחפט אלשראיע אלתי אוזי בהא אלי אלנביא מתל אלסבת ואלעיר ואלצום ואלטהארה ואלמטאריח⁹).

¹ בכ"י תערי.

² ביאור: המוסר הוא על שני פנים האחד בשכט לילד הקטן והשני בתוכחה לנער הגדול. ובאמת יש מוסר אחר בעונש מיתה (לבן סורר ומורה) אבל אינו מועיל למומת אלא לרואים ושומעים אבל המוסר בשכט ותוכחה מועיל לנער ואם אין מוסרים אותו בהם ירע לאכזי ולאכו בתוריות והמונות.

³ בכ"י אי אלרייב.

⁴ בכ"י פאקול.

⁵ ביאור: טעם ברבות מלשון תרגום כמו למעלה (פסוק ב'). והחכם הורנו בזה הפסוק מה יעשו הצדיקים בימי מלכות הרשעים אם אינם יכולים לעורר קנאה נגדם ואמר שצריך שיחפלו אל השם כדי שיסיר ממשלתם וכאילו אמר ישועו לראות במסלתם.

⁶ בכ"י לא.

⁷ ביאור: אמרו ויניחך ורצה בו הן בדברי העולם שיהיה האב נקי מן העונשים ואבוד ממון ושלא יבא למשפט לפני המלך על אדות בנו ובעולם הבא שלא יתן חשבון לפני השם על שהתירשל מליסרו. ואז לא בלבד ינצל מן הצרה אלא שבהפך זה יתן לו בנו מערנים בעולם הזה שיספיק לו כל צרכיו והשם יתן לו שכר בעולם הבא על אשר נתן לבנו מוסר טוב.

⁸ בכ"י באלללק.

⁹ ביאור: זה הפסוק יורה שלא כל מה שאדם צריך להצלחתו נטוע בשכלו ולפיכך הוא ילמד מן החכמים ונבונים המצוות השמיעיות וזה נגד הברהמים ודומיהם האומרים שאין צורך לבני אדם בגבוי. ואחר זה אמר לפי שנצטרך לנביאים אשרי מי שישמע למה שצווה השם על ידם כמו הלכות שבת ויום טוב ותענית וטהרה ודיני ירושה.

תספר האשיתה ובפסאד האשיתה יסדרון תבאעהם חתי יעם דלך גמיע ארעיה וכמא
כאן מן חאל אלמלוך אלעצאף כלהם מתל פרעה וסנחריב ונירהם לא אשיל אלשה פי
דלך. וכדלך בצלאחה תצלח אלהאשיה ובצלאחה תבאעהם חתי ינצלח גמיע
ארעיה. כמא כאן מן חאל מלוך בני אסראיל אלצאלחין וכאלקול פי אלמלוך כדאך
פי כל רים לאהל בלדה או ביתה או אולאדה או תלאמדה יגב אן יסתעשם אלוה
אליסירה¹).

13 אלפקיר ואלמתוסט מן ארגאל אדא תפאניא יגב אן ועלמא
אן אללה אלמצי עיונהמא:

צרפת תככים מן תוך אלדי הו וסט כאן קד קדם אולא עשיר ורש נפשו
(משלי כ"ב ב') פתקצי פי דלך אלמעני האהנא וקאל לים עלי אלמוסר סקט תגב
הדה אלקציף בל עלי אלמתוסט אלחאל אלא יבכל עלי אלצעיף ולים ללמוסר סקט
יגב עלי אלצעיף אלא יחסדה בל ללמתוסט איצא²).

14 מלך יחכם ללצעפא באלחך כרסיה יתבת אלי אלדהר:

עלי מא כאן קדם איצא פי אול אלכתאב אן אלארץ כמא אן מסתקיהא
בערל ואעתראל מן אלחרכאת וכדלך סאיר אלענאצר כדאך גמיע אלסבאב אנמא
תגבת בערל ואעתראל פאלממלכה אלהא. וואד האהנא קולה כסאו לעד יבון וישיו
בדלך אלי גלסה אלמסמין כסא אד יקול לדויד גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך
(תהלים קל"ב י"ב)³ [ו]קולה מפרי בטנך אשית לכסא לך (שם י"א) כאן חסנאת
אבאיהם תאידהם⁴).

15 אלקציב ואלעטף יעטיאן אלחכמה ואלגלאם אלמכלא יסי אלי
ואלדיה⁵:

געל אלדאב האהנא צרבין מנה באלצרב אדא כאן אלולד פי חאל אלמסוליה
ומנה באלכלאם אדא הו צאר אלי חאל אלשבאב. ולעמרי אן האהנא ארבא באלקתל
לכנה לים הו ארב ללמקתול ואנמא הו ארב אעתבאר ללחאצין כמא קאל וכל העם

מתבונן במה שעשו לענוש אותם כפי חטאם ולא במה שיוולד מהעונש אשר יענשם בו והחכמים
בהפך זה כמו שאמרו רבותינו שמי שהוא חייב מלקות שומן אותו כמה יוכל לסבול.

¹ ביאור: צריך המושל לילך בדרך ישרה להזהר מן החטא יותר מכל בני אדם שאם
הוא חוטא מחטיא את שריו ושריו מחטיאים את הנלוים עליהם עד שיפסד כל העם כמו שראינו
בפרעה וסנחריב ודומיהם. ובהפך זה אם המושל צדיק יהיו שריו ועבדיהם והעם כולם צדיקים
כמו שראינו במלכי ארץ ישראל הצדיקים וכן צריך כל אדון אצל אנשי עירו או ביתו או בניו
או תלמידיו שיהיו בעיניו עבירות קלות כחבורות.

² ביאור: נזרתי תככים מן תוך. ולמעלה (כ"ב ב') דבר ברש ועשיר והפליג כאן ואמר
שחובה גם על האיש הבינוני (ר"ל שאינו עשיר ולא רש) שיחמול על העני ועל העני שלא יקנא בו.

³ גם בתרגום הגאון שם העתיק מלת כסא כלפא.

⁴ ביאור: זה כמו שאמר בראש הספר (ב' כ"א) שכמו שהארץ ושאר היסודות יכוננו
בשווי התנועות כן כל הדברים יכוננו בצדק ובשווי והמלכות היא הדבר היותר יקר שבהם. ואמרו
כסאו רוצה בו בניו ובני בניו הנקראים כסא ואמר שהם יכוננו לעד בזכות אבותם.

⁵ "אביו ואמו".

9 תרי אלהים אלה הוא האלהים אלה או חרד או צחק
לם יגד ענדה ראה:

הוא פי אלמאהר אלה הוא נאטרה או¹ לטף בה או כאשנה לא ינתפע בה
כמא עלמת אן בני אפרים לטף בהם גרעון ואן יפתח כאשנהם ולם ינפע פיהם שיא
ופי אלכאטן אן אלעבר אלעאצי סואא עליה אסערה רבה או אשקאה לא יומן אלא
תרי אן אחו אשפר אללה בה אערהא אהל דמשק פעבר אצנאמהם כמא קאל יויבח
לאלהי דרמשק המכים בו (ד"ה ב' כ"ח כ"ג) ואמציה אשפרה אללה באערהא בני אדום
פסגד לאותאנהם כמא קאל ויהי אחרי בוא אמציהו (שם כ"ה י"ד)².

10 תגד דוו אלמעאצי ישנון אלצהחיה ואלמסתקימון וטאלבונה:
בקשת נפש פי היא אלמוצע ליסת ללקתל כקול אליהו ויבקשו את נפשי
לקחתה (מלכים א' י"ט י') לכנהא ללצון ליכוננו מעה ויראפקוה אד כל שי יחן אלי
שכלה וקד קאל דוד חבר אני לכל אשר יראוך (תהלים קי"ט ס"ג) וקאל אליהוא וארה
לחברה עם פעלי און (איוב ל"ד ח')³.

11 ותגד אלגאהל יכרז כל גיטה ואלהים באלעאקבה יהדי' דלך:
עלי אני קד רסמת פי אלנץ תפסיר אהור אלעאקבה פהו⁴ יקע איצא עלי מא
תקדם מן אלומאן כמא יקע עלי מא יאתי מנה כמא קאל הגידו האותיות לאהור ונו'
(ישעיה ס"א כ"ג) ומא מצ'י פקד צאר לך אלנאטקין פאלגאהל לא ינפך אדא הו
עאקב פי מא מצ'י פיעלם כם אלגנאיה וכם תסתחק מן אלתקים ולא אלי מא יסתאנף
טמא יתולד מן עקובתה תלך אלא יפעל נואפא בנמיע חרדה. ואלעאקל ינפך פי
אלאמרין נמיעא ועלי מא תצמנת אלאתאר⁵ אן אלהכאם לם יכוננו יחדון אהרא או
יקדרו כם יחתמל⁷.

12 ואדא כאן אלסלטאן יצני אלי אלקול אלכאטל כאן נמיע
כדאמה טאלמין:

אונב עלי כל רים אן יתהרא ויתוקא אלולל אכתר מן אלעאמף לאנה בסמארה

שיסירו אנשי לצון רעה ובהלק השנו ושיבו אף ולא אמר לא יפיתו קריה שאין לירא שיאכדו
הצדיקים טובת בני אדם וידוע שפינחס הסיר את המנפה ושהמרגלים כרתו תקות בני ישראל.

(1) נראה שצ"ל סוא.

(2) ביאור: על דרך גלה החכם הנשפט עם האויל בין שידבר עמו קשות כמו יפתח
עם בני אפרים או בנחת כמו שעשה גרעון עמהם כל זה לא יועיל. ועל דרך נסתר המטרה עם
השם בין שייטיב עמו או שירע לו לא יאמין כמו אחו שאחר שניצחוחו אנשי דמשק עבר את
אלהיהם ואמציה אחר אשר הכה את בני אדום השתחוה לגלוליהם.

(3) ביאור: אמרו ויקש נפשו אין ענינו כאן להמיתו כי אם לשמרו ולהיות בחברתו
ולחננו שכל דבר יאהב את הדומה לו.

(4) עיין תרגומו תהלים ס"ה ח' ופ"ט י' ושרשי אבן גנאה בערך שבת.

(5) בכ"י פיה.

(6) מכות ג' י"א.

(7) ביאור: אף על פי שתרגמתי מלת אהור מה שעתידי להיות יתכן גם כן שתפול על
מה שקדם מן הזמן שמה שעבר הוא מאחורי בני אדם והנה הכסיל כשהוא שופט בני אדם אינו

5 אמר מלין אלכשין¹ לצאחבה פהו באסט אלשרך עלי קדמיה =
 אלתליין² ואלשרך פי אלזמיע מכסוט ללזאדע ואלמזדוע נמיעא לאחתמא
 עטפה פעמיו עליהמא פתליין אלעסר מן אמר אלדניא הו מן ישיר באלהגוס אל-
 אלאהואל ואלאקראם עלי אלזטר פהו טלאח³ ללמשאר עליה [נ]בעקבה ללמשיר
 ותליין אלעסר מן אמר אלאכרה אן מן יפתי בתחליל אלהראם ותבדיל אלקדם ותטהיר
 אלגוס פהי שבכה ללמפתא בדכולה פי מא נהאה רבה וללמפתי אף יעאקבה אלכיה
 עלי דלך אמא לאזאלתה אלחק במערפתה או לתערצה מא לא עלם לה בה⁴.

6 בדנב אלמר ינאלה שר והק⁵ ואלצאלח ירנן ויפרח:

פי אלדארין נמיעא איה פי אלדניא והאצל פי אלאכרה⁶:

7 יעלם אלצאלח חכם אלצעפא ואלטאלם לא יפהם אלמערפה:

עלי מא פסרת פי אלזמאעה אלמתקדמין אנשי רע לא יבינו משפט (משלי
 כ"ח ה') כדאך אעאר האהנא פי אלפראד יודע צדיק רשע לא יבין פאמא אן לא
 יתבין אלחכם בתה או יתבינה ויחיד ענה ואלצאלח בכלאף דלך יקצר אלחפסה ויעמל
 כמא יפהם⁷.

8 דוו אלדהאה יזיבון אהל אלבלד ואלחכמא ירדון אלנצב ענה:

היא נפיר מא כאן קאל פי מא תקדם מגורת רשע היא תבואנו (משלי י"ג)
 פי אלקסם אלאול מן אלפסוק ותאות צדיקים יתן פי אלתאני כדאך קאל האהנא אנשי
 לצון יפיתו קריה ולם יקל לא ישיבו אף לאנהם גיר מטמוע להם אן יוילו אפה ואנמא
 הם יזיבון אלקום מן זיר ירגונה⁸ וקאל פי נצף אלפסוק אלתאני וחכמים ישיבו אף
 ולם יקל וחכמים לא יפיתו קריה לאנהם גיר מתכופ מנהם אן יציעו מצלחה ואנמא הם
 ירפעון ען קומהם אלמצאר כמא פעל פינחם ורד אלנצב ען אלקום אף יקול השיב
 את חמתי מעל בני ישראל (כמדבר כ"ה י"א) ופעל אלמרנלים וקטעו רגהם⁹.

יתמעטו וישבי הארץ לפי שיעזבו אותה או יתמעט מכונם לפי שיביאותו אל מקום נאמן ואם
 הוא מושל בצדק ישב העם בארץ ויניחו שם את מכונם.

¹ תוסף הגאון מלה זאת ר"ל הדבר הקשה וכן ענין מלת עסר שבביאורו.

² נראה שחסרו כאן איזה מלות ואולי הן: אלתליין הו תליין אלעסר פי אמור אלדניא
 ואלאכרה = ההחלקה כאן היא החלקת דברים קשים מדברי העולם הזה ומדברי העולם הבא.

³ בכ"י צלאח.

⁴ ביאור: אמרו פעמיו ירצה בו שהרשת פרושה תחת רגלי המפתה והמפותה לפי
 שהמביא את הכרו לירי סכנה בהמוניות מפיל אותו ברע ונענש הוא על זה וכתוריות המתיר
 האסור והמחלל קודש והמטהר טמא מחטיא את חבירו והוא נענש כין שהוא ידע את האמת
 ותעלים אותה או שהוא דן במה שאינו יודע.

⁵ בכ"י א' ווהק.

⁶ ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא הוא על פי גור דין.

⁷ ביאור: החכם דבר למעלה (כ"ח א') על הרבים וכאן על היחיד ואמר שהרשע לא
 יבין את הדין בין שלא יתבונן בו או שיבין אותו ויסור ממנו והצדיק בהפך זה יבקש להבין
 ויעשה על פי מה שהבין.

⁸ בכ"י לא ירגונה.

⁹ ביאור: כמו שהשתמש למעלה (י' כ"ד) בלשון חיוב בשני חלקי הפסוק ולא בלשון
 שלילה כן אמר כאן בחלק הראשון מפיח קריה ולא אמר לא ישיבו אף טנני שאין תקוה

אתם קובעים ונו (מלאכי ג' ט') וקאל הביאו את כל המעשר אל בית האוצר (שם י')
[וכדלך] פי אלצדקאת¹.

28 בקיאם אלטאלמין ינחגב אלנאם ובאבאדתהם יכתר אלצאלחון:
יסתקים אן יכון היא תרניבא ללמלך פי אן יקלד אעמאלה מן מעונה ואסתבראג
וקצא ללצאלחין מן אלנאם אף בהם יצלח אלבלד לא ללטאלמין אף בהם יסתחר
אלנאם נוסא².

כט.

1 אלמצעב רקבתה מן אלתוביך³ ינכסר בגתה פלא שפא לה:
אן כאנת צעובה אלקבה פי שי מן אמר אלדניא פלם יקבל מן מורבה או מן
טביבה או אסתאדה או סלטאנה כאן אלכסר מן דלך אלנוע ואן כאנת פי שי מן אמר
אלאזרה פלם יקבל מן רבה או נביה או אלנאקלין אליה כאן אלכסר (מן דלך אלנוע)
באפס מן ענר אללה פי אלדאר אלעאגלה⁴.

2 ובישרף אלצאלחין יגב אן יפרח אלקום ובתסלט אלטאלמין יכני
אן יתנהדו:

לכי תתשאבה אלקציתאן צרפת ברבות מן לנף אלחרנום פפסרתה שרפא קאל
ואן לס תכן להם חילה [עלי] אלסלטאן אלטאלם פלינתמו ויתנהדו פאן להם אנר [א]
עלי תנועהם כמה קאל אללה ללמלאך בחצרה יחוקאל והתוית תו על מצחות האנשים
[הנאנחים] ונוי [יחוקאל ט' ד']⁵.

3 ואמר מהב אלחכמה יפרה אבאה ומצאחב אלזואני יציע מאלה:
ליס היא פקט הו ממא ידם בה אלאבן אלפאסק כמה ליס דאך פקט הו מא
טרח בה אלאבן אלחכים ולכן היא בעין והיא בעין⁶.

4 אלמלך באלקצא יתבת אלבלאד ודו אלרפאיע יהדמהא:
יריד באלרפאיע אלנאזאל ואלושאף וטרחהא עלי אלבלד חתי ירבה ודאך
בען יקל⁷) אלה באלאנתקאל ענה או יקל מאלהם בנקלה [אלי] מאמנה ואיזא סאסהם
בקסט וקצא תבתו פיה בתבאת אלמאל⁸.

¹ ביאור: זה יארע על פי נס כטו שאמר מלאכי שמי שאינו מוציא כל המעשר יואר
וכן בצדקה.

² ביאור: יתכן שזה הפסוק הערה למלכים שיפקידו הפרנסה והוצאת המסים והמשפט
בידי הצדיקים ולא בידי הרשעים.

³ בכ"ו ב' ונ' דו אלתוביך.

⁴ ביאור: אם יקשה אדם ערפו בהמוניות שאינו שומע לקול מוכיחו או רוסאו או רבו
או מלכו יהיה שברו ממין הדבר שהקשה בו את ערפו ואם בתוריות שהוא ממרה את פי השם
או הנביאים או הקבלה ישבר במכה הבאה בידי שמים בעולם הזה.

⁵ ביאור: פירשתי ברבות בענין שררה מלשון תרנום כדו שידמו שני חלקי הפסוק
זה לזה ואמר החכם שאם אין לעם תחבולה נגד מושל רשע יאנחו ויקבלו שכר על זה.

⁶ ביאור: אין שמחת האב אלא מקצת מה שישוכח בו הכן החכם ואין אכוד הון אלא
מקצת מה שיגונה בו הכן הרועה זונות.

⁷ בכ"י וקול.

⁸ ביאור: אמרו תרומות ירצה בו המתנות והמסים שאם יקח אותם המלך תמיד

לצאחבה פי דינה ואלמחסן לה אלקיכה יכון ענדה מחשווא זלאף מן יעשה ויסתבריה וליס אלאמר כדאך כל אלצארק אלואעט הו אלמחשוט ענד אלעאקל מן אלנאס באלואנב נקול חוקיה לישעיהו טוב דבר ה' אשר דברת (מלכים ב' כ' י"ט) וכמא קאל בעיך אלצאלחין למלך [סאלה] כיף עלמה פיה פקאל תגמע אלמואל מן גיר חלהא ותצרסאה פי גיר וזוהאה פקר [טן] מן הצר אנה יבטש בה פוהב פעאנקה וקבלה וקאל פדית מן לס תאזדה פי אללה לומה לאיס. ומן נהל דלך פקר יחדת אללה איה לואעטה חתי ינעל לה בהא הוודה כמא קאל גם האיש משה גדול מאד ונני (שמות י"א ג')¹.

24 מן יגצב אכאה ואמה ויקול לא דנב לי פהו צאחב אלאמר
אלמפסד:

נהי בקולה היא ען זיאנה אלקרבה מתל אלואלדין ונירהמא ועלי אנהס יתנאסלון לזאינהם דלך מן²) יזון צאחבה עאזמא אן ירדה עליה בעד וקת פהו מן דיואן אלפאלמין לים יזרנ³).

25 אלואסע אלבטן יחרש אלצכב ואלמתוכל עלי אללה ידסם:

היא אלצכב לים הו מע אלנאס כל מע אללה קאל אלחכים מן כאן ואסע אלנפס רניכא פהו אברא יצאכב רבה פלמא אנאלה שיא מלב מא פוקה עלי מא כאן קדם ועיני האדם לא תשבענה (משלי כ"ז כ') כמא קאל המן וכל זה איננו שוח לי ונני (אסתר ה' י"ג). ולכן ובטח על ה' ירשן מתל יעקב אלדי קאל ונתן לי לחם לאכל ובנד ללבש (בראשית כ"ב)⁴

26 אלואתק בראיה הו גאהל ואלסאלך בחכמה הו יפלת:

היא איצא מן אלנשירין אלניר מתסאויין ויונבאן עכסהמא. ואלתקה באלארא אלמדומה פי אמור אלדין ואלדניא וכדלך אלמסיר פי אלחכמה אלדניאיה [אלדניאיה] גמיעא⁵).

27 מן יעטי אלצעפה לא ינקצה דאך ומן יגבי עינה כתייר אלמחק:

עלי סביל אלאיה יכונאן גמיעא כמא קאל מלאכי במארה אתם נארים ואתי

¹ ביאור: אמרו אחרי רוצה בו אחד מצוותי והפסוק הוא מאמר כפי השם והוא אומר לא יחשוב האדם שהמחליק לשונו לחברו ומשכח את המנוגה ימצא חן בעיניו בהפך מי שיוכיחנו כי אם צריך שימצא המוכיח הנאמן חן בעיני המבינים. ומעשה במלך אחד ששאל צדיק אחד מה אתה יודע בי וחשוב לו אתה מקבץ הון באיסור ומפזר אותו שלא כראוי והשומעים חשבו שהמלך יקפוץ עליו אבל המלך נשקף על ראשו ואמר אהיה פרוץ מי שלא אחזו שום גנאי בדבריו השם. ולפעמים מוצא המוכיח חן אף בעיני הכסילים על פי גם כמו שאירע למשה עם המצריים.
² נראה שצ"ל כמן.

³ ביאור: הזהיר בזה המאמר מלהונות אביו ואמו וקרוביו אף על פי שאין מקפידים עליו אם הונת אותם והוא כמנוה את חבירו וברעתו להחזיר לו את האונאה שאינו יוצא מכלל המשפחותים.

⁴ ביאור: אמרו מרון אין ענינו עם בני אדם אלא עם השם שמי שתאוותיו רבות יריב תמיד עם השם ואם קיבל איזה דבר יבקש יותר ממנו כמו חסן. ואמרו ובטח וכי כמו יעקב.

⁵ ביאור: שני חלקי הפסוק אינם מקבילים זה לזה וסחייבים גם הפך כל אחד מהם (ר"ל פוטח בלבו יאבד והולך בחכמה הוא נכון) ושניהם בחכמות ותורות.

20 דו אלמאנה בתיר אלברכאת ואללאה פי אליסאר לא יברו:

יקול לא יטן אלמין אן אמאנתה תחרמה מאלא כתירא או תכסרה¹ בל הי אלתי תכתר מאלה אד אללה אלמכארך ולא יטן אכד אלחראם אנה יגניה בל יפקרה אד אללה הו אלמחקק והדא מן אלחכים חכאיה מא פי קרה אללה אן יפעל כמא קאל פי אלמחקק והנה למעט (חגי א' ט') ופי אלברכה כמא פעל ללצרפית פי אלדקיך ואלדהן ולווגה אלנבי פי אלדסת².

21 לא כיר פי מחאבאה אלוגה ולא אן יכפר אלמר עלי כסרה

מן אלכבוז:

קולה אלואל לא טוב ינוב ען אלקסם אלחאני ועל פת לחם געל אלאעפם אלמחאבאה פאנכרה בקול לא טוב חם צם אליה אלמיל אלדי ימיל אלנאם בעצהם בעצא פי חאל אלמואלח ואלמשארבה פקאל לא טוב איצא אן יכון על פת לחם יפשע נבר חכאה באחקר אלוגוא³.

22 יבאדר אלי אלמאל ארנל אלשחיה⁴ ולא יעלם אן נקצא

יאתיה⁵:

שראיע הדא אלקול כתירא מן אמור אלדניא ואלאכרה אלסרקה ואלזיאנה ואלכסר עלי אלסלמאן ואללם [ואד] אלחראם ואכד אלמסתגני אלזכאף ואלצדקאת ואכד אלמחחאנז להא מן אלכסאר ואלנבן ואלרכא ואלרשא וקלה אלנצאף ללמסאכין פי אלעשר ואלזכואת ומא יסבל פי אלצואע ואלאקרה ונקן כל ואחר מן הדא עלי קרה וחסב אמכאנה⁶.

23 מן יעט אנסאנא לטאעתי יגד חטא ענדה אכתר מן אלמלין

לה לסאנה:

עברת לספח אחרי פי הדא אלמוצע טאעה מתל קולה פי יהושע וכלב כי מלאו אחרי [הי']⁷ (במדבר ל"ב י"ב) יקול אללה תבארך לעל אן יטן אלנאם אן אלמסהל⁸)

¹ בכ"ו תכסבה.

² בכ"ו אלדסתע. — ביאור: אל יחשוב האיש הנאמן שאמונתו המנעהו מלהעשיר ותפסיד את ממונו שהשם הוא הנותן ברכה ואל יחשוב הנוטל דבר אסור שיעשיר בזאת שהשם הוא הנותן קלה והחכם סיפר מה שביכולת השם לעשות וידוע מה שנעשה לצרפית בקמח ובשמן ולאשת הנביא בסך השמן.

³ ביאור: אמרו לא טוב מוסב גם כן על החלק השני ועל פת לחם שהחכם דבר תחלה בהכרת פנים שהוא היותר קשה ואמר עליה לא טוב והוסיף עליו שהאדם נוטה אל דעת תבירו כשהוא אוכל ושוחה עמו ואמר לא טוב גם כן שיפשע גבר על פת לחם שהוא השכר היותר נבזה.

⁴ כן הוא בכ"ו ב' וג' ועיניו הכילו. וכן תרגם הגאון ורעה עיניך באחיק (דברים פ"ו ט')

ותשח עלי אכ"ך ובכ"ו א' כל אמר סי אלגטר.

⁵ בכ"ו ב' וג' מן אין יאתיה אלנקן.

⁶ ביאור: זה המאמר כולל דינים רבים בדברי העולם ובדברי האמונה שחזיר את האדם מלגנוב ולרמות ולמנוע מס המלך ולכחש בחובו ולמעיל ולקבל צדקה אם אין צריך לה או לקבלה מן הכופרים ולהונות וליתן כגשך וליתן שוחד ולמעט מתנות העניים מן המעשר ולקטש ושכחה. והחסר הבא על עושי אלה יהיה מדה במדה.

⁷ עיין תרגום הגאון שם. — בכ"ו אלמסהל.

וסרירה ונעקש דרכים הו מא יקולה דוו אלארב מן וקע פי מא בין שיין פליצתו
אכפהמא ודלך אנה לים מן דאתה תחרת¹ פיוגר להא ונה מן אלחרביר תכון למיע
חואשיה צאלחה לא ישובהא גם בתה כל ולא בד מן גם מא יכון פי נהה סנה אלא
אנה יכון באלאכטר ובאלאקל. ולדלך ראו² אלעלמא ואלבצרא אן יכתארו מא לים
סיה צרר כחיר לילא יודע אלמר מרסלא פיתאר ניר אלבציר מא סיה אלציר
אלאעטם. פלדלך קאל שלמה יפול באחת ועלי אנה למ ישרה איתמהא הי פלא שך
פי אנה ותק אן אלעלמא כל אלחלאמידי לא יסון כה אלטן פיתומון אנה אמי
באיתאר אשרמהא. ולסעה היא אלבאב אמחל מן כל פן ואחרא מן אלמכאסב נטא
קד תסתעמל אלסמארה פי אלחנארה ליסתדפע אכטר מנהא ופי אלמנאטרה יצנר
עלי כלמה אסתמעת לילא יסמע אנלש מנהא ובאלחרביר כמא אפתאר דויד אלהונ
מן בין ידי אבשלום לילא תכרב מדינא אלסלם ופי אמר אלדין כמא אפתאר אברהם
יצחק ויעקב ויהונתן וירמיהו תנייר אלקול עלי תסביב קתל אלנפוס³.

19 מן פלח ארצה שבע טעאמא ומן כלב אלפראג אסתכתר מן

אלפקר:

היא איצא מן אלנפירין ניר אלמתסאויין טוא פי דרנהמא אלעכסין אן עבר ארין
מלחה לא ישבע לחם אד הו עכס עבר אדמתו ישבע לחם ואן יכון מררף שודעים
ישבע הון לאנה עכס ומררף רקים ישבע ריש ואלארבע קצאיא למעהא פי אמור
אלדניא פי מן יתרך חרפתה ומעישתה ויקבל עלי מא לא יעניה ולא יגדי עליה נסעא
וסי אמור אללכרה מן יתרך עבאדה אללה ויקבל עלי אלאותאן או אלתוחר פרימיל
אלי אלאתנין או אכטר מן דלך או אסתמאע אלניב מן אלאנביא ויציר אלי אלמנצמין
ואלזנארין ואלטיארין ואלמתפאלין או מא נקלה אלאבא ויתבע אצהאב אלראי
ואלמנאלסין⁴.

¹ מלות מן דאתה תחרת אינן ברורות.

² בכ"י ראד.

³ ביאור: אמרו הולך וכו' ר"ל שלפעמים יש מאורעות קשות הבאות על הצדיק וראוי
לבנו אדם לעזור לו אם בעזרה הנראית לעינים או במענות שילמדוהו ויציל את נפשו בהן
או במתנות שפייסו בהן את רודפיו. ואמרו ונעקש דרכים הוא כמו שאמרו חכמי המוסר אם
יש לפני אדם שני דרכים יבחר ביותר קל מהם וזה אם אי אפשר לחדש עצם הדברים עד
שיבצא מה שיעלח לו מכל צדדיו וצריך שיבחין בין היותר קשה והיותר קל. ולפיכך ראו אבשי
שכל ובינה לבחור כמה שאין בו רעה גדולה והכסילים בוחרים בדבר היותר רע. וזה מה שאמר
שלמה יפול באחת ולא ביאר באיזה משתי הדרכים לפי שהיה בוטח שהחכמים וגם התלמידים
לא יחשבו שיעזב לבחור ביותר קשה. וזה מצוי אצל החגרים שמכילים הפסד מועט כדי שלא
יפסידו הרבה וכן המתוכחים שוכלים נאצה קלה כדי שלא ישמעו קשה ממנה וכמו שברר דוד
מפני אבשלום כדי שלא תחרב ירושלם וכמו ששינו האבות ויהונתן וירמיהו את דבריהם מפני
פיקוח נפש.

⁴ ביאור: שני חלקי הפסוק הזה גם כן אינם מקבילים זה אל זה ולכן יש להבחין מתוכנם
שעובר ארין מלחה לא ישבע לחם והוא הפך עובד אדמתו וכו' ומררף שודעים ישבע הון והראו
הפך מררף ריקים וכו'. והפסוק מוסב בדברי העולם הזה על העווב אומוטתו ועושה מה שאין לו
עסק בו ואין מועיל לו ובדברי העולם הבא על עווב עבודת השם לעבוד אלהים אחרים או האהדות
להיות כבעלי שנים או וחרר ואל מי שאינו שומע לדברי סתר מן הנביאים ופונה אל האטות
והידוענים ואל המואם בדברי הקבלה לירבק בהולכים אחר דעותם ובמתנגדים.

אלסאידה מן הדא אלמחלל אן יסתרפע¹) איקאע אלערץ מן ענד אללה חתי לא ימלך אלנאירין בסככה באמתחאל טאעה אללה ובעד אלחמליך באלאנתקאל ען נוארה סאן לס ימכן סבמדארתה כמה אנתקל דויד ען שאול אלי אביש ודארא אביש²).

16 ומדבר בתיר אלמנאשם פהו נאקין אלפדם ושאני אלטמע תמול איאמה:

אלקציתאן גמיעא יגבאן בחכם אללה אן יסמי אלנאשם נאקין אלפדם ואן ישיל איאם אלעדל סי נעים אלגנף. וינבני סי חכם אלנאם אן³) יורי אלמלך וינקין במן כאן מן זלסאיה טאלמא ואן יקר אירי אלמנצסין מנדם. וקד יתסקאן סי דאר אלדניא מן ענד אללה עלי זהה אלאיף⁴) יויל עקול אלנאשמין באפאת וישיל אעמאר⁵) דוי אלעדל וקד צח לך אנה אואל פהם שאול לתעדיה הו וואד סי עמר יחוקיהו אף יקול הנני יסף על ימיד וגוי (ישעיה ליה ה)⁶).

17 תרי אנסאן מגשום בדם יהרב אלי אלחכם ולא ידעמה אחד: הדא מן אלחכים אנכאר מא ונד אלנאירין עליה מן אנהם אף קצרו אן ינשמו אנסאנא במטאלבה דם אמא אן ירידו קתלה הו פיקדפה⁷) כבעין אלנאייאת אלכבאר או ירעון עליה אלקתל פיהאסבונה⁸) ויעדבונה וליס לה מן דאעם ולא סנד. והדא אלאיף תנחטפ⁹) מע אלתי קבלהא מן ורב מעשקות ומע אלתי בעדהא¹⁰).

18 ויגב למן סלך בצחתה אן יגאת ועלי מן עסרת עליה טריקאן אן יקע פי אחרהמא:

אמא מנותף אלעפיף אלתי אמר בהא אן כאן לסלאמה פאחיתה¹¹) רבמא תהיאת עליה אלאמור אלחארה פהו אן יוגד בידה אמא כנצרה טאהרה ללחם¹²) או בתלקינה חנה יתלזין בהא או בטדארה ענה במאל או בוסילף או במא אשבה דלך.

¹) אפשר שצריך להוסיף אלנאסאן.

²) ביאור: אחר שהמשיל המלך לאריה נראה שהמשיל משנהו לרוב. ותועלת המשל היא שיבקשו בני אדם בעשיית מצוות השם להרחיק הפגע הבא מאתו עד שלא ימליך עליהם מתוך זה מלך רשע ואם המליכו השם ירחיקו עצמם משכנותו ואם אי אפשר להם יחליקו עליו כמו שברח דוד מפני שאול והחליק על אביש.

³) בכ"י אד. — ⁴) בכ"י אלגאיה.

⁵) בכ"י אעתמאר.

⁶) ביאור: בגזרת האל רב מעשקות יקרא חסר לב ויאריו ימי הצדיק בגן עדן. וכן לפי משפט בני אדם ראוי שימאס המלך במנהיגים העושים וירחיקם ויחוק ידי המנהיגים הטובים. ויארעו שני הדברים האלה בעולם הזה על פי נס שהשם יסכל דעת העושים כמו שעשה לשאול ויארק ימי חיי אנשי צדק כמו שעשה ליחזקיהו.

⁷) בכ"י פיקדפה.

⁸) אפשר שצ"ל והאבסונה.

⁹) אפשר שצ"ל תנתטם.

¹⁰) ביאור: החכם מדבר נגד אנשי חסם המבקשים נפש אדם אם שיהו אומרים שהוא חטא חטא משפט מות או שיענו שהוא רוצח ונותנים אותו בבית האסורים ואין סומך לו. וזה חסוק דבק בחסוק שלפניו ושלאחריו.

¹¹) אפשר שצ"ל לסלובה בצחתה.

¹²) בכ"י ללחק.

12 ובסרור אלצאלחין יכתר אלאפתכאר ובקואם אלטאלמין יטלב אלנאם פלא יצאבון¹:

הוא אלקול עלי אלוגראן אן אלצאלחין אדא כאנת להם דולה תנר אלנאם יפתרון באמואלהם ויתבאהון כהא לאמנהם² מנהם עלי אנפסהם ואמואלהם ואדא צארת אלדולה ללטאלמין אנטמר אלנאם ואטהרו אלפקר זופא עלי אנפסהם ומאלהם. ועלי אלאמר איצא יקול כמה יגב אן יתבאהא אלנאם פי דולה אלצאלחין כדאך יבני אן ינסתרו עלי עהר אלטאלמין לילא יעטח[ם] רונהם³.

13 מגטי דנובה לא ינגח ואלמקֶרֶ ביהא אלתארך להא ירחם:

והוא ענר אלנאם וענר אללה. פי אלגמיע פהו באלקול יעני בה אלנודו [ואלאקראר]. סאמא ענר אלנאם מן אלאקראר סכמא אקר אבימלך ואחוזת מרעוהו ופיבל ליצחק ואזוף יוסף לה וזקני גלעד ליפתח וצפחו להם וענר אללה סכמא אקר דוד ורחבעם ומנשה ללה ונפר להם⁴. ואמא עבן ושאל אללדין אקרא פלם יצפח ענהמא פי אלדניא⁵ בל קר נפר להמא פי אלאכרה ואנמא אלומא עקובה פי דאי אלדניא פקט למצע חתם תקדם מן אללה. ואמא אלנאחד פמטאלב פי אלדניא ואלאכרה כמה קאל הנני נשפט אותך על אמרך ונני (ירמיה ב' ליה)⁶.

14 טובא אנסאן יפוע דאימא ומצעב קלבה יקע פי שר:

פי אמור אלדניא כמה תוקא יעקב פבעת ודארא עשו ותלדין וכמא ענב קול אמציה מלך יהודה פהארבה יואש וזקע. ופי אמור אלאכרה כמה פועו אנשי ננוה וזאפו פתלצו וכמא לם יפוע יהויקים ממא ועט בה פהלך חתי אלצנאיר מן אמור אלדניא יגב אן תחרר מתל קמצא ובן קמצא אללדין בסככהמא זרב אלבית אלזאני¹.

16 וכאסר ינהם ודב מתלט סלטאן טאלם עלי שעב צעוף:

אלאקרב אן יכון למא שבה אלמלך באלאסר שבה איצא ווירה באלרב ותכון

¹ ולא ימצאו וככ"י ב' ונ' יוגרן.

² בכ"י לאמהם.

³ בכ"י דונחם. — ביאור: החכם דבר כמה שנמצא שכני אדם מתפארים בעשום אם הממשלה בידו צדקים וחסתירו את ממונם אם המושל הוא רשע. ודבר גם כן על דרך עזי שהאדם חייב להתפאר אם המושל הוא צדיק ולהסתיר תחת ממשלת רשע כדי שלא ירע להם בתוסו⁴ בכ"י אנה יגפלהם.

⁵ בכ"י אלאכרה.

⁶ ביאור: הכיחוש והודיו על הפשעים בין אדם לחבירו ובין אדם למקום הם בדומה. והודיו בין אדם לאדם כמו שהודו אבימלך ואחוזת מרעוהו ופיבל ליצחק ואחיו יוסף ליוסף חקני גלעד ליפתח. והודיו בין אדם למקום כמו שהתודו דוד ורחבעם ומנשה את פשעיהם ונסלח להם. ועבן ושאל אף על פי שהתודו נענשו בעולם הזה ונסלח להם בעולם הבא אבל המנחה והוא המכסה פשעיו ואומר לא חטאתי יענש בשני עולמות.

⁷ ביאור: זה בדברי העולם הזה כמו שירא יעקב מן עשו ושלח לפייסו וניצל ואמציה דבר קשות עם יואש ונפל ברע. ובדברי העולם הבא כמו שיראו אנשי ניטוה וניצלו וחזיקים לא פחד מן התוכחה ואבר. וראוי שיפחד אדם גם מפני דבר קטן שכעבור קמצא ובר קמצא נחרב בית שני (עין גיטין כ"ה ב').

גלת אלתאר אן יצרפה פי מסאקי מא ואצלחא אלטרק כמא קאלו ושאינ מכירין
שה בהם צורני צבורי¹ (כבא קמא ציד עיב²).

9 מזיל סמעה ען אסתמאע אלתוראה צלותה איצא מברוהא:

יקול לא תסל ען דעאיה אלדי יתנפל בה פאנה ניר מסתנאב לה חתי צלותה
צא אלתי הו אלפריצה תכון ניר מקבולה והיא מן אקל מא יונבה אלמעקול עבר
ו יסמע מן מולאה כוף יסמע מנה מולאה³.

10 מצל אלמסתקימין פי טריק אלסו פי הותתה⁴ הו יקע ואלאצהא

אלון כירא:

טאהר היא אלאצלאל פי אמר אלדניא כמן ישיר עלי אליה אלמומן כמא
יד עליה בפסאד סוי פי דלך עאדת תלך אלמשורה עלי אלמשיר בעלחא אם לא.
אטנה מן יפתי פי אלדין בניר מא יגב סוי פי דלך כאן לה סכב מן דואעי אלדניא
ולה עלי דאך אם לא. פאן כליחמא יקעאן פי תלך אלהותה אלתי בהא אצל אמה
שי מן גנסהא אנה מהלך פי דאר אלדניא או פי עקובתהא פי אלאכרה. ומן יצחח
צורתה אלדניאיה ואלדיאניה ינאל כירא ענד אלהה וענד אלנאס צאר מעני
מימים פי אלמשורה וצאר ינחלו טוב אמא מן גנס מא אשאר בה פי אלדניא או
תואבה פי אלאכרה⁵.

11 תרי אלמוסר חכים ענד נפסה ואלפקיר אלפהם יסתבריה:

היא מוגור פי אלנאס מן בלג פיהם מנולה מא יתוהם אנה ימכנה אן יבלג
יע אלמנאול פאן מנחה אלהה מאלא קצר אן יקבל אלנאס פתיאה. וכדלך אן כאן
ירא בעלם מן אלעלוס תעאטא נירה או כלמא כאן סואה והיא טטא בל קד
⁶ מן הו אפצל אקל מנה פימא פצל הו בה פיסתבריה פי דלך אלפן אלדי
אטאה והו בה קליל אלכצר לכרה מערפה אלמסתברי בה פלא יפי פיגלה בל
ואגב אן יתחל מא קד פצל בה וידע אנתחאל ניר מא הו פיה⁷.

¹ בכ"י בור.

² ביאור: הפסוק הזה הוא דבר הלכה שמי שהעשיר בנשך ובתרבות (עיון ב"מ פ"ה מ"א)
ב לעשות בהן צרכי צבור והם חפירת בורות ותקון דרכים אם אין יכול להחזיר הסמון לבעליו.
³ ביאור: אכרו גם תפלתו ר"ל לא די שתפלה רשות שלו אינה נשמעת אלא גם
ילת טובה אינה מקובלת שעבד שאינו שומע לקול רבו כל שכן שרבו אינו שומע אליו.

⁴ בכ"י א' הוהא.

⁵ ביאור: אמרו משנה בדרך גולה ר"ל נתן עצה רעה בדברי העולם בין שתהיה לטובת
עין או לא. וכדרך נסתר המשנה הוא חכם המורה הוראה שלא כדון בין שתהא לתועלתו או
ושניהם יפלו בשחת אשר כרו בין שתארע להם רעה בעולם הזה כרעה שחשבו להביא על
ורם או או שיענשו בעולם הבא. ואמרו תמימים ירצה בו נתני עצה הגונה בהמוניות או בתורות
טוב אשר ינחלו יהיה דומה למה שיעצו בעולם הזה או יקבלו שכר על זה בעולם הבא.
⁶ בכ"י יגור.

⁷ ביאור: זה דבר מצוי בין בני אדם שמי שעלה למדרגה אחת חושב שהוא יכול
שיג כל המדרגות ואם הוא עשיר רוצה שיקבלו הכל את הוראתו. וכן אם הוא בקי באחת מן
הכמות רואה עצמו כאלו הוא בקי בכולה או ככולן ולפעמים ימצא איש שאינו בקי כמוהו
בר הידוע לו אבל יש לאיש הזה יחרון עליו בדברים הנעלמים ממנו ויחקרנו עליהם ויביישהו
ויכך צריך שיהיה כל אדם רק מה שהוא בקי בו.

4 ואן מדה¹ אלפאלם תארכו אלשראיע פינבגי לחאפטיהא אן
יתחרשו בהם:

יעני לא יהולהם מדיח נירהם לה ולא יקולון נירנא יתקרב אליה ונחן נעאדיה².

5 אהל אלישר לא יפהמון אלחכם ומלאב אללה יפהמון אלבל:

אמא לאנהם לם יתעלמוה קצרא חתי לא יקפון עלי מא ינב או תעלמוה אלא
אנהם לא יגורון אלסחממע מן אלצום לילא יפהמו אלחק עלי מן³ הו או יסתמעון
ויערפון אלחק ויתגאפלוון כאנהם לם יפהמוה ואלצאלחוון בעכס דלך כלה יתעלמוון
ויסתמעון ויגורון אלחפכר ויפהמוון⁴.

6 ולפקיר יסלך בעהתה כיר מן עסר אלטרויק והו מוסר:

ימכן אן יכון מענאה פי דרכים טרויק ואחד אלא אנה נסבה באלמתי א'⁵
כאנת אלרגלאן חסלכה וימכן בעד דלך אן יכון אראד מן אמור אלרגיא אלשרא
ואלביע ואלאצ' ואלעטא ומן אמור אלצ' אלצ' ואלנה⁶.

7 ואלאבן אלפדם יחפטי אלתורא' ומן צאחב אלמסרפין יכזי אכאה:

נעל אלנפירין לא יתשאבהאן ליוגב עכסין אכרין לקציתה סיכון נוצר תוה
יהדר אכיו אד הו עכס יכלים אכיו ורעה זוללים בן כסיל לאנה עכס בן מכין ועלי
היא תעבר כל נפירין לא יתשאבהאן⁶

8 מן כתר מאלה מן אלעינה או אלרבה פיגב אן יגמעה לראפה

אלצעפי:

היא מן באב אלפקה קאל מן גמע מאלא מן ניר חלה מתל אלעינה אלתי הו
דרהם בדרהם ודנק או מן אלרבה אלדי הו אלמקאבל' פי אלאתמאר פיגב עליה
א'א הו תאב ולם יערף לה צאחב ירדהא עליה אן יכרנה פי מצאלה אלצעפי

ויגיד לו שיאבד ממנו גם המועט אשר לו בצרה שוטפת כמטר וכן המתנצל ואומר שהוא
עושה כיו שתחתיו כמו שעשקו מי שלמעלה ממנו ויחידהו שתבוא עליו צרה מן השמים
כמטר שהוא למעלה מן הכל. והצרות נמשלות למטר כמו כנבואת יחזקאל על ירושלים.

¹ בכ"ו ב' ונ' מאדחי.

² ביאור: לא ייראו שומרי תורה סמה שזולתם מתללים את הרשע ולא יאסרו אן
נתקוסם נגדו וזולתנו מתקרבים אליו.

³ אפשר שצ"ל כא.

⁴ ביאור: אנשי רע אינם רוצים ללמוד משפט או למדים ואינם שומעים טענת בעלי
דינים או ודעיים את האמת ומראים עצמם כאילו לא ידעו אותה ותצדקים הפך זה שחם למדים
ושומעים ומשכילים ומבינים.

⁵ ביאור: אפשר שאמרו דרכים ירצה בו דרך אחד והשתמש בלשון שנים מפני שזו
הרגלים החולכות בדרך וגם יחבן שכיון אל תלקיחה וחסידיה והנטיילה והנחיתות בדברי עולם
הזה והעזו וההזרה בדברי עולם הבא.

⁶ ביאור: בני העני הפסוק שונים זה מזה כדי שיהא לכל אחד מהן הפך אחר נוצר
תורת יהדר אכיו והוא הפך מכלים אכיו ורעה זוללים בן כסיל והוא הפך בן מכין וכן הפך
כל פסוק שחציו הראשון אינו דומה לשני.

כח

1 יהרב אלטאלמון ולא כאלב להם ואלצאלחון כאלצראגמ^ה

זמאנון:

קולה רשע יריד רשעים עלי מא יגזו מן תפריד אלנמע. היא הלהרב סי דניא עלי סביל אליא^ה כמחנה שלשתים מרתין בימי שאול ומחנה ארם בימי אב וכימי יהורם. ופי אלמנרה^ה פהו הרב אלי מכאן אלעקאב אלאלים אלדאים¹).

2 בדנב אלבלאד יכתרון רוטאהא ובראים ואחד פהם עאלם כדאך
עול מדתהא²):

היא מן אלמעקול אן אלחדביר אלתאם אנמא הו לואחד ואלנמאע^ה לאכתלאסהם יתם להם תרביר וכמא עלמת אן סרכיא והם אהנאן ואחשדרפניא מאיה ועשרון דין כאנו מע דריוש לס יכן יתבת להם אמר ובדניאל וחדה כאן יתבת כמא קאל דין דניאל הוה מתנצח (דניאל ו' ד'). וקולה בפשע ארין רבים [שריה] לים הו יב^ה מן אללה להם בל אנמא וצפ אחדי מעאציהם כמא אן [מן] אלמעאצי כתר^ה מעבודות וכתרה^ה אלהיאכל כדלך כתר^ה אלרוסא. ולא תשבה היה אלקצא קצא^ה י אלפים ושרי מאות לאנקיאר נמיעהם אלי משה וכדלך עלי טול אלומאן ואי כתר אלריסא פלא בר מן אן ינקאדו אלי ואחד³).

3 רגל פקיר יגשם אלצעפי יכבה אלמטר פלא יבקא לה טעאם:

קטע עיר מן יעתר באן אלדי חמלה עלי אלסלם פקרה וקלה נתה בל ועדה באן אלקליל אלדי לה מן טעאם תמחזה אפה מגרקה כאלמטר או יתעד^ה מן הו ועלי יד מנה כמא שלמה כדאך יאלם הו איצא מן הו דונה בל תואעדה אפה סמאוי^ה כאלמטר אלדי הו ועלי מן אלכל תפני שיה אליסיר ותשבה אפאת באלמטר נשיר קול יחוקאל ען אלה פי דאר אלסלם היה גשם שטף ואתנה ני אלנביש תפלנה (יחוקאל י"ג י"א)⁴).

וא עלול בדבר עלול שהצאן הוא עלול כדשא והדשא כמטר והמטר ברצון הכורא אכל הכסחון לס הוא בשם שהוא עילת כל העילות. ואמר פני הצאן רצה לומר המוכרחים שבתם וקרא שאר שים עדרים וכינת אותן בשם חוסן ופני הצאן בשם נור מפני שהם ככתר לשאר הצאן. ורצה נרו חציר ודשא ועשב שמאכל הצאן משלשה מינים והם הגרגרים והעלים והחשש. ואמר צאן יועיל לשלשה דברים ללבוש ולמזון ולפרנסת בני הבית במחיר מה שימכר מן הצאן.

¹ ביאור: רשע במקום רשעים מפני שמשתמשים בלשון יחיד במקום רבים. וזאת המנוסה ה בעולם הזה על פי נס כמחנה שלשתים שתי פעמים בימי שאול ומחנה ארם בימי אחאב זי יהורם. ובעולם הבא הרשעים נסים אל מקום העונש הקשה והתמיד.

² „ואירכו ימי הארץ“ ר"ל בשלוח.

³ ביאור: מן המושכל שההנהגה השלמה אינה אלא במנהיג אחד וכמו שידעת סרכיא שנים והאחשדרפנים מאה ועשרים ולא קמה מלכות דריוש אלא בעצת דניאל. ואמרו מע הארץ וכי אינו רוצה בו שרוב מספר השרים עונש מאת השם כי אם הוא אחר מפשעי דין שיהיו לה שרים רבים כמו שהוא חטא שיהיו לה אלהים רבים ומקדשים רבים. ואין זה דומה שתי שרי אלפים ושרי מאות לפי שהיו כולם שומעים לקול משה וכן בכל הדורות כשהיו זים רבים כהכרח היו תחת הנהגת איש אחד.

⁴ ביאור: העושק את חדל ומתנצל ואומר שעניותו הכריחה אותו לזה יאחידתו החכם

22 ולו דקקת אלגאהל מתלא פי מדק או פי וסט אלכאסנא?¹
באלהראוה לם יזל ענה גהלה:

קולה היא פי אלגאהל אלמתנאהי והו אלדי לא יעדק באן [פי] אלדיא
עלמא כאלסופסטאייא קאל לו צרבחה למצרה לה או לצלאח לם ינפע דלך שא
פאלמצרה לה אלצרב אלדי שבה במכתש ואלצלאח הו צרב אלעדב ישבה בתך
הריפות אלדי לצלאח כמא יצרב אלסמסס ולדלך נהי אלצואין אן ינאשרו אלמתנאהלין
ואנמא יצרבון ליחאדב גירחם בהם²).

23 יבגני אן תעלם האל מקדמי גנמד ותדד באלך פי סאור
קטועהא: 24 אנה לים ותאקהא אלי אלדהר ולא תאגהא אלי גיל בער
גיל: 25 ואנמא אדא תגלא אלחשיש וטהר אלכלא ואגתמעט אעשאב
אלגבאל: 26 צאר מן אלנעאג לבאסך ומן תמן אלציעה פי מואעד:
27 ומן כפאיה לבנהא פי טעאמך וטעאם מנולך ועיש צביאנדך:

אלמחיש בגמלה היה אלמקאלא הו אנה כמא כאן קאל לרב אלדהב ואלסנא
לא תחך בדלך הו קולה אל תינע להעשיר (משלי כג די) כדאך קאל האהנא לרב
אלמאשיא לא תחך במאשיתך לאנה אנמא קואמהא באלכלא ואלנבאת מן אלארין
ואלכלא נפסה פלו כאן דאימא להא לכאנת אלתפאסיר³) אליהא כמא הי אלי סאור
אלחיואן פכיף והו רבמא לם ינבת פכאלחרי אן לא תתכל עלי מעלול במעלול.
ונעלהא קסמין מלתארוהא קאל פיהם פני צאנדך וחי וגוההא כמא קאל ען יעקב ויתן
פני הצאן אל עקוד (בראשית לי מ') ואלבאקי קאל פיה לעדרים ועטף עלי⁴)
אלמדכורין אכירא בקול חסן ועלי אלמוצופין אולא בקול נור אד הם כאלתאג לסאור
אלנגס. ווצף מאבלהא בתלתא אשיא חציר ודשא ועשב אסמא אלחב ואלורק
ואלחשיש ויתרא מנהא תלתא אשיא מא יכתסי בה לקולה ללבושך ומא יתארם
בה קאל פיה ללחמך ומא יבאע ויתעיש מנה אי בתמנה קאל פיה וחיים לנעיתך.
וקעד בקולה היא אן אלתכלאן אלתאם אנמא הו עלי אלצאלק עו וגל [אלדי]
היה כלהא מעלולא בה אלחיואן באלנבאת ואלנבאת באלמטר ואלמטר במשיה
אלבארי וקאל אקצר אלצלאלקאים בהיה כלהא כמא קאל משה פי אלחוראה פי
קצף כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים (דברים י"א י') אלקצה
אלי אכרהא⁵).

לשבתם וכשיבתנו אותם נמצא עיכס אמת. ונתן משל בשני דברים שהאחד בהם יקר מהשני לשי
שיש מעלות רבות בחכמות וכן יש מדרגות במעשי החסד והצדקה וכן באומניות וכיוצא בתן.
¹ ענינו שק גדול ועבה ונותנים בו השומשומין ומכין עליו במקל כדי להוציא סבסב.
² ביאור: החכם מדבר בכסיל גמור שאין מודה שיש בעולם ידיעה והוא הנקרא
סופיסט ואומר אם תכתשהו במדוכה להזיקו או אם תכהו במקל ליסור לא יועיל לו ולכן החזיר
שלא להתוכח עם כסיל כזה ולא יכו אותו כי אם כרי שיראו אחרים וילמדו.
³ בכ"י אלתפאסיר.
⁴ בכ"י אלי.

⁵ ביאור: כמו שאמר למעלה שאין לבטוח בכסף וכוהב אמר כאן שלא ישן האדם
על רוב סקנהו מפני שאין קיומו אלא בדשא הארץ ואפילו יצמח תמיד הדשא אפשי שיאבד
לצאן שום הזק כמו לשאר חבתמות כל שכן שלפעמים לא יצמח הדשא ולכן אין ראוי לבטח בכח

כאן אלצאחב הו רב אלעאלמין כמא חספו בני צדוק וקאל סיהם והכהנים הלויים צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל (יחזקאל ד' ט"ו)¹.

19 כאלמא אלמוגה לוגוה כדאך קלב אלנאם ללנאם:

למא כאן אלמא מן בין אלארבעה ענאצר הו אלדי יחתמל אן תמילה כין אף כאן אלטרב תקילא ואלריח ואלנאר² לא תמלכהא שבה אלחכים תמייל קלוב בה. סאן קלת כדאך קלוב אלנאם בעצהם לבעין אן שאו מילוהא ואן שאו אדוהא כאן אלקול לאצא ואן קלת כדאך קלוב אלנאם כל ואחד לנפסה כין שא ה פי טאעה אלה או צנאעה או תנארף או עשרה קום כאן דלך עאמא והו חקך אן יכון אלא אנה עלי אלונהין גמיעא ינפי מא יתוהמה אלנאם אנהם ורון³.

20 ובמא אן אלטריו ואלאבארדף לא תשבע מתלא כדאך עינא

נאם לא תשבע נילא:

נהי בדלך אלקול ען אַתבאע אלחמני פאנה לא תדרך גאיתה אף כאן אלנאסאן וצל מנה אלי חאל אלא ותמנא פיהא חאל[א] אכרי וקד עלמת אן קין כאן לא לנצף אלארין פלם יקנעה פקתל הבל ליחוו אלכל או למא אשבה דלך⁴.

21 ובמא אן אלמסבך ללפצה ואלכור ללדהב כדאך יבני אן יכון

מר עלי קדר מדיחה:

ואד פי אלחף עלי טלב אלעלם בכאב אכר קאל ומן דאע לה אסם סימא קומה באנה קד בלג פי אלעלם אלי חאל ואנמא הו עלי אלחקיקף עלי בעצהא יגי אן יענא בנפסה חתי יציר בחית יצפונה וחתי אדא אמתחן לרנ עלי עיאר מא לה כאלדהב פי אלכור ואלפצה פי אלמסבך. ומתל דלך בשיין אהדהמא אעו מן ובר חסב תפאצל אלעלום פי אננאסהא ואנואעהא. וכאלקול פי אלעלם כדאך פי לאה ואלכר וכדאך פי אלמהארף ואלחרין פי אלצנאיע וכל פן מן הדה איצא סנאול⁵.

¹ ביאור: יש אילנות רבים נושאים פרי אלא שהתאנה צריכה שמירה יתרה לפי שאין ימים את פריה בבת אחת כי אם מעט מעט בכל יום בעת מיוחדת מן היום ואם עברה יפסדו התאנים וכן צריך העבד לשמור את אדוניו בכל עת וזה בכני אדם וכל שכן אם אין הוא השם.

² בכ"י אלמא.

³ ביאור: המשיל לב האדם למים מפני שהאדם יכול להגיר את המים לכל צד כפי מה שאינו כן בשלושה יסודות האחרים לפי שהעפר כבד והרוח והאש אינם נתפסים. וכן וכו' אם תפרשהו שאדם יכול להטות את לב אדם ורעהו אל דבר אחר או להשיבו ממנו ומאמר פרטי ואם תפרשהו שכל אדם יכול לנהג את לבו כפי רצונו הן למצוות הן לדברי הזה המאמר הוא כללי. ועל כל פנים הכתוב מיעד נגד החושבים שהאדם מוכרח.

⁴ ביאור: הזהרה לאדם שלא ילך אחר תאוותיו לפי שאין להן סוף ואם מלא תאוה אחת אחרת כסו שקין וזה להצי הארץ והרג הבל לאחוז את הארץ כולה או לסבת אחרת לזה (ועיין בראשית רבה על בראשית ד' ח).

⁵ ביאור: החכם חוסף להעיר לדרישת החכמה מטעם אחר והוא שיש בני אדם שיצא שם יותר גדול ממה שראויים לו וחוכנה עליהם להשתדל בחכמה כרי שתהא חכמתם שוה

15 אלוכה אלמתתאבע פי יום זמהריר ואלאמראא אלצאבה
תסאויא: 16 מן דברהא פקד דכר אליה ונהד¹ ימינה ילקא:

שבההא באלוכה לאנה יאתי מן אלמא מן וכפ² אלמתתאבע מנה לנהר
כלאמהא תם שבההא באלריה אלתי לא יטיק אחד אן יצבטהא קאל פמן טן אנה
יטיק אן יען או יקצר צכב אלאמראא אלשררה פקד טן אלבעיד כל אלמחאל.
וימינה אלתי יתוהם אנה יקודה בהא ויענהא כמא יען אלדאבה אנמא תלקא נהרא
ותעבא³.

17 כמא אן אלחדיד באלחדיד ינחד כדאך אלמר ינחד בחצרה
צאחבה:

טאהר דלך אלמבאראא אלמונודה בין אלנאם פי אלבניה⁴ ואלנרום
ואלאלת ומה אשבה דלך. היא עלי סביל אלונדאן וכאצה אלמחל פי אלנדל אך⁵
אלתקא עאלמין פי אלמצאפה מן מנאלם אלנשר אלמחץ ישחר⁶ כל ואתד מנהמא פכר
אלאזר שחדא בינא ויחצר לה מן נאטרה אבוואבא לם תך ענדה קבל דלך ויטפיק
אלי אלרד עלי מטאען כאן לא יעלמהא אנהא עליה ומה שאכל דלך. ואנמא קלת
אלנשר אלמחץ לאן כתיירא מן אהל זמאננא היא לים יתכלמון ליעלמו ואנמא
יתכלמון לינלבו פלים אלמלם מחץ ללנשר⁷.

18 כמא אן מן חפט אלתינה אכל מן תמרהא כדאך מן חפט
מולאה יכרם:

ממא אלשררה אלמתמרה עלי אנהא כתיירה וכל מן חפט ואתדה מנהא אנתפע
בתמרהא פאנה קצר אלתינה לכאציה פיהא אנהא לא תלקט דפעא ואתדה כל פי כל
יום קליל ופי וקת מן אליום נאצה פמן⁸ אגאו דלך בוקוע אלשמם עליהא או בנירה
ססדת כדאך מן יחפט צאחבה וירעא חקה ינב אן ילומה פי כל וקת היא אלקל⁹

¹ טעמו עמל ויגיעה ולא ידענו איך העזיק הגאון מלת שמן בן ואפשר שהשמן הברא
משל לבריאות הגוף ולכחו.

² יש כאן חסרון ומלאוהו בביאור כפי השערתנו.

³ ביאור: המשיל אשת מדנים דלף לפי שהוא בא מן המים (שלא יוכלו להיות צוררים
בשמלה) והוסיף לומר דלף טורד לפי שהיא מרבת תמיד והמשילה עוד לרוח שאי אפשר לאדם
לאספו בחפזו וכמו כן הוא דבר רחוק או נמנע להשקיש את אשת מדנים ואם יחשוב הכתוב
שינהג אותה בסינינה כמו שינהג את הבחמה לא תמצא ידו כי אם עמל ויגיעה.

⁴ בכ"י כאלבניה.

⁵ אפשר שצ"ל אי.

⁶ בכ"י ישחד וכן שהרא.

⁷ ביאור: לפי פשוטו הכתוב מדבר בקנאת האומנים זה בזה להוסיב לבנות וייסוב
ולעשות כלים. וסגולת המשל לשני חכמים הנושאים ונותנים בבית המדרש להוציא אמת על טרדיו
שיחד כל אחד מהם שכל חברו ויוציא לו טבינתו חירושים ויעור אותו להשיב על טענות
שלא הרגיש בהן עדין. ואמרנו להוציא אמת על בוריו לפי שיש אנשים רבים בזמננו זה שאינם
מתוכחים אלא להתגבר איש על רעהו ולא לטוד זה מזה.

⁸ נראה שצ"ל פאן.

⁹ נראה שצריך להוסיף פי אלנאם פכיה ר"ל וזה המאמר בבני אדם וכל שכן אם
הארון הוא השם.

בכתך ואלאכר יבאלג פי אלמר יקול חתי אכך ואן כאן אבן אמך ואבך פלא
 בטהרה עלי נכתך כל בתמאנך לאמורך אצלח לך. ואלתאלת טוב שכן קרוב מאח
 דיוק ולה מעאן מנהא אן נארך אלחאצר אנפע לך מן אכך אלנאיב פלא תפאסדן¹)
 נדא להדא ומנהא אן נארך אלמאיל אליך אנפע לך מן אכך אלמנחרף ענך סיכון
 דיוק וקרוב האהנא באלאעתקאד כמה כאן פי אלול באלשפין ומנהא אן נארך
 לקריב אלי אללה בכה אצלח מן אכך אלבעיד מן רבה במעציתה סיכון קרוב
 דיוק פי הדא אלחריני ואלתאלת פי אלדין²).

11 תעלם³) יא בני ופרח קלבי וחתי ארד עלי מעירי קולא:

קד כאן רנב תלמידה אולא פי אלחעלם ליסרה אף סורה אחר אלחקוק
 ולואנבה עלי אלחלמיד ודדה האהנא תרניבא אכר פקאל וחתי מן עירני בלאל מן
 בלאלך רדתי עליה לואבא [ו]כסרת מא בה ישען עליך⁴).

12 ותרי אלנהין אדא ראי אלשר אחתנב ענה ואלגפל ימרון בה
 סינכבון: 13 חתי אן חכמא יקאל פיה⁵) כד תובה למא צמן אננביא
 וען אלגריב רהנה: 14 פכס מן דאע לצאחכה בצות עאל פי דלנה מן
 אלגדאה ודי מחסובה ענדה פריה:

קולה הדא כאלנהאיה פי תוקי אלחכס אי אנה מן שדף הרה לא ידל פימא
 לא יעניה חתי אלצמאן אלדי אנמא עאקבתה אן [ויכד תובה פכף פימא עאקבתה
 אן] תוכד רוחה פכף פימא עאקבתה אן ילד פי אלנאר. ולמא דכר אלצמאן קאל
 עלי מתל הדא אלחאל כס מן מברך רעהו וגוי יעני אלמצמן ענה ידעו ללצאמן
 קאציא לדמאמה ולו כאן אפתי עליה ולס יצמנה כאן ענדה אסהל או מתלא
 כמתל פכף אן הו קדם נפסה ללצר דונה⁶).

¹) בכ"י תפאסדן.

²) ביאור: בפסוק הזה שלשה חלקים האחד אמרו רעך וכו' וענינו אל תעזוב את רעך
 אם היטיב לך והדל אחר כך אז הוא חכם מוכר לעזוב אותו ואם הרע לך עזב לאלוה לו
 ש' שהוא אוהבך ואם אין לך סבה לעזוב אותו אז אתה כשוטה. ורעה אבך לפעמים יעמוד
 במקום רעך אם רעך אינו עמך. והשני אמרו ובית אחיך וכו' הערה שלא תגלה את צרתך
 לאחיך שלא תעזיבו או לא תגלה אפילו לאחיך אף על פי שהוא בן אמך ואבך טוב לך
 והסתיר ממנו את ענינך. והשלישי אמרו טוב וכו' יש בו כמה ענינים מהם שהשכן היושב
 נמך טוב כמא שהיא רחוק מוכר ואל תתבאש עם הראשון מפני השני ועוד ששכן שלבו דבק כך
 טוב מאח שלבו סר מוכר ועוד ששכן הקרוב אל השם בצדקתו טוב מאח הרחוק מהשם בפשעו.

³) בכ"י ב' תחכס.

⁴) ביאור: אחר שאמר שהובה על החלמיד לשמה את רבו (למעלה כ"ג פ"ו) העיר
 ואן עוד את החלמיד ואמר לו חכם כדו שאוכל להשיב דבר למי שיחרפני במרה ממדותיך.

⁵) "עד שיגור עליו הדין לומר".

⁶) ביאור: אמרו ערום וכו' ר"ל שהערום נשמר מלבוא במשפט ולכן לא יתעסק במה
 שאינו שלו עד שלא ירצה להיות ערב כדו שלא יקחו את בגדו וכל שכן במה שיביא את חייו
 בסכנה ועל אחת כמה וכמה במה שיענש עליו כאש של גיהנום. ואמרו מברך רעהו וכו' ענינו
 לפעמים יברך הלווה מי שערב בעדו לשלם את המובה שגמלו ואילו קיללו ולא עשהו לערב
 היה יותר נוח לו או הברכה בעיניו שזה לקללה ואין צריך לזכר כמביא את עצמו בסכנה
 זחת אחר.

פי אלמאל כדלך פי אלמאיכל ואלמשארב ואלמנאכח אלחראם. ופי אלעלום אלמחרם
אסתעמאלהא כאלוגר ואלפאל ואלתבליח¹ ומא גרי נחו דלך².

8 וכטאיר נאיד מן וכרה כדאך אמר נאיד מן מוצעה:

כסיט הדי אלמחל אשר באן לא נפני אלמעמאר סי אלספר פאן סיה וחשיל
וכטר ונקין סי אלחאנאת וניר דלך ממא נמלחה תנאל אלטאיר אלמסארק וכרה. וי
איצא אן יכון אמר באלשפקה עלי אלגריב אד הו בהדה אלחאל ולו כאן מלכ
כמא עלמת מן דויד מלך ישראל חין זרג הארבא מן בין ידי אבשלום³.

9 כמא אן אלהן ואלבכור אוכד לפרח אלקלב מן אחרהמ
כדאך משורה אלצאחב אחלא מן משורה אלנפס וחרהא⁴:

אמר האהנא במשאורה בציר (צארק) צדיק נאצח וקד כנא בינא אן אלכ
הו מן קאם לה אלדליל באנה בציר כדלך אלמר אלדי תריר תשאורה סיה דיאיר
כאן אם צנאעיא אם תנאריא ואלצדיק הו מן קד אנכשפת לך האלה באלמסאנא
בניר חד להא⁵ ואלנאצח הו אלדי תראה לא ישיר חתי יחיש באקטאר מא סיה
תשאורה סמא חרחתה מנה אנאר אסתמעעה ומא תרכתה טאלבך כשרח דלך⁶.

10 צאחבך או צאחב אביך לא תתרך ובית אביך לא תדכל
יום נכבתך ונארך אלקריב אנפע מן אביך אלבעיד:

הדי אלפסוק חלח אבואב אלבאב אלאול רעך ורעה אביך אל תעונ יקדל
ליס מן אלחש לך אן תתרך צאחבך לאן תרכך לה לא יצלו מן אן יכון עלי איד
חלח אבואב אמא לאחסאן חרת מנה פקטעה [פטרבך לה] חניד גור או לסיח
חרת פינבני אן תצפחהא אד הו צדיקך או לא לשי חרת פמן פעל לא לעל
כאנת ולא תכון באעת⁷. וקד יקום צדיק אביך מקאם צדיקך אד נאב צדיקך. ואלחאב
ובית אחיך אל תבא ביום אידך אחרו⁸ אלא תטהר אלאך לאצח עלי נכבתך ולד
תפסיראן אחרהמא יכעין אלאך לאצח כאנה לס ירד אן תנם אלאך בוקוסה עלי

¹ המלה הזאת נגזרת ממלת בכת שענינה מול טוב.

² ביאור: מתוך זה הפסוק נלמד שהשמה בחלקו מן המסון המותר יבוה כל הן יקר מן האסור ואוהב כסף כל איסור מותר בעיניו וכן במאכל וכמשתה ובעריות ובחכמות האסורות כמעשי המכשף והידעוני.

³ ביאור: לפי פשוטו הפסוק הזה הוראה שלא נאבד חיינו בחליבת דרך לפי שנה יש בדיה וסכנה וחסרון צרכינו כמו שיארע לצפור הנודדת מקנה. ויתכן גם כן שהוא צווי לחמול על האורה לפי שהוא בזה המצב ואפילו אם הוא מלך כמו שהיה דוד בכרתו מפני אנשום.
⁴ «כמו שהשמן והקטרת ראויים לשמח לב יותר מאחד מהם כן עצת הרע מחקרית יותר מעצת הנפש לכרה».

⁵ המלות האלו קשות להבין והעתקנום כפי ההשערנוטן בביאורנו. ועיין למעלה כז כ"ד.
⁶ ביאור: תחכם צוותו לשאל בעצת איש נכון ואוהב ונאמן וכבר ביארנו שהנבון הוא המבין בדבר אשר תשאלהו עליו והאוהב הוא מי שנגלה לך לבו מיד כשהפגשנו ואין ליתן גדר בענין הזה והנאמן הוא היועץ אחר דרישה וחקירה ושומע לסה שאתה אומר ושאל על מה שלא ביררת.

⁷ אין אנו מבינים ענין המלה הזאת והעתקנוה כפי השערנוטן.

⁸ בכ"ו אחרץ.

כאלחצר ומנהם מן יתפנן פי צרוב מן אלניש פהו כאלרמל. ויתנה אן יכון תצדירה בהרה אלמור אנמא קצר בה אלנהי ען מאלטה אלנאהל פי מנאורה או מעאמלה או מצאהרה או מנארמה או מנארה¹.

5 ולעטה מכשופה ביר מן מחבה מסתורה:

לה ונהאן אחרמה אן תצדק צדיקך אצלח מן אן תסאתרה ועלי מא קאלת אלתורה הוכח תוכיח את עמיתך (ויקרא י"ט י"ז) פאן סאתרתה אנטאת עליה ועלי נפסך איצא. ואלאזר אן אלעטה ועלי אנהא מולמה פאד הי לטאעה אללה וימכן אטהארהא ינבני אן תבון אסר ללמועו² מן מחבה לים לטאעה אללה ולא ימכן טהורהא בל תבקא מכתומה³.

6 ושנא אלמחב מאמונה וקבל אלשאני מסתרפה⁴:

ונערתות יתצרף מן קול יחוקאל והערתם עלי דבריכם (יחוקאל ליה י"ג) ואסרפתם. ממה הו צחיה אן אלמחב לא יולם אלא לאצלחה ואלשאני לא ילדד אלא לאפסאר עלי נמיע אלפנון פי אפעאל אלשאני ואלמחב נמיעא. וקר עלמת אן כלאם משה רבינו ממרים הייתם (דברים ט' ז') הו אסר אלינא מן קול בלעם⁵ מה טבו אהלך יעקב ונני (במדבר כ"ד ה') ועלי אן דלך מן ענד אללה עלי פיה. וכדלך אדא אעתקדנא אן אלבארי גל גלאלה מחב צלאחנא יכון כל מא יחלה בנא מאמונא ענרנא ניר מסתנש⁶.

7 תרי אלנפס אלשבעי תבשם אלישהד ואלנפס אלנאיעה כל מר

ענדהא כחלו:

פי טי הדא אלקול אנה מן קנע במא רוקה רבה מן חלה עאפת נפסה כל מאל גזיל מן אחראם ומן כאן רניבא פי דלך פכל חראם ענדה כחלאל. וכאלקול

¹ ביאור: החכם מדבר באחד משלושה כוחות הנפש (והוא כח הכעס) והזכיר שלשה חלקים אף וחיסמה וקנאה כנגד שלשה מיני הכעס והם המין הפחות והוא החימה המביאה לידי אכזריות שלא יתן אדם את לבו על הצרות הבאות על מי שהתעבר עליו והבינוני והוא האף והוא שיקום על שונאו וישטפנו והיותר חזק הוא הקנאה ואמר שאין ביכולת אדם לשער כמותה. ואם הוא כן בכל בני אדם כל שכן באויילים שכעסם ככד מחול ומאבן. ואפשר שהשתמש בשני דמיונים לפי שלפעמים כעס האויל הוא ממין אחד ואז הוא דומה לאבן או ממינים שונים והוא דומה לחול. ואולי התחיל באמרו כובד וכי' להזהיר שלא להתחבר עם הכסיל להיות שכנו או שותפו או להתחתן בו או לאכול משולחנו או להתוכח עמו.

² בכ"י ללמועט.

³ ביאור: יש לפסוק הזה שני פירושים האחד שטוב לאדם שיוכח את חברו ויאמר לו האמת משיעלים אז עיניו מתמאיו. והשני שהתוכחה אף על פי שהיא מכאבת אם היא לשם שמים ואפשר לגלותה ראויה להיות חביבה על המוכח יותר מאהבה שאינה לשם שמים ושצריך להסתירה.

⁴ בכ"י ב' וג' מסתפטה.

⁵ עיון תענית כ' ע"א.

⁶ ביאור: נערתות נגזר מן והערתם שענינו הרבייתם יותר מדאי. ופירוש הפסוק שהאובד יבאיבך להצלתך ותשונא ישמח אותך לרעתך וכן היתה תוכחת משה רבנו חביבה לנו מברכת בלעם אף על פי ששמה השם בפיו וכן לפי שהשם יחפוץ בטובתנו יהיו יסוריו בעינונו נאמנים ובלי עול.

ואיצא פי אמור אלטאעאת מן תעלם עלם¹) או צום או צלוף לא תסוף בה אלי נר
ובער נר לאנך לא תאמן מא יחדת פישנלך ומנה קאל אלעלמא אל תאמר לכשאפנה
אשנה שמא לא תפנה (אבות ב' ד'). ואיצא פי אלאמטראח באלצלואח ולו בלנת
סבעין סנף או תמאנין פי צלאח לא תתחקק באן אלאכרה לך פאנך לא תעלם איה
מעציה או זלף תחדת מנך פתנתקל מרתבתך והו קולהם איצא אל תאמן בעצמך עד
יום מותך (שם)²).

2 ימדהך אלאננבי לא פוך אלגריב לא שפתאך:

יחמל מעניין אחרהמא אן יכון מנע אן ימדה אלמר נפסה לאסתקבאחה דאך
ומע דלך לס ילומה אן ימנע אלנאם מן אן ימרהזה בל נעלהא חאלא מתוסמף לילא
יפן בעצנא אן מנע אלמדיח כלה אצלה אד דלך באב מן אלזשוע או קולה מן
צאחבה ומן נירה צואב לירנב אלנאם פי אלבר. ואלאכר אמר באסתעמאל אלנפס פי
מא יכון אלאננסאן בה מחמורא ענד נפסה וענד אלנאם גמיעא כאנה קאל יהלדך
זר איצא ולא פיך פקט נכרי ואל שפתוך פקט. והיא איצא קולהם אי זה היא
דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם (אבות
ב' א') ומעני קולנא יכון פכרא ענד נפסה נעני בינה ובין רבה³).

3 אן אלחנר לתקיל ואלרמל לרזין וגיש אלגאהל אתקל מן
כליהמא: 4 אד אלחמיה חנק ואלגצב גרק ומן יקף בין ידי אלגירה:

אנר פי האתינ אלאתין אן יצף אחרי אלקוי מן אלחלאת אלתי הי ללנפס.
פקסמה תלאתה אקסאם חמה ואף וקנאה תלקא אלחלאתה צרוב מן קוה אלגצב
אעני אנהא תכון אמא אלי אלזיאה או אלי אלנקצאן או אלאעתדאל פסמי אלנאקן
מן אנוזיהא חמה והו יורת אלחנק אלא יבאלי אלמר במא יחדת פי אלזמאן עלי מן
הו חנק עליה לכן לים יבאשר הו באדיאה וסמי אלמערתל אף והו יורת אלנרן אן
יבטש אלמר במן הו נצבאן עליה פינרקה וסמי אלזאיר קנאה ולם ינעל למא יורתה
מקדארא בל קאל ומי יעמד אד לא תערף כמיה דלך. קאל פאדא כאנת הדה אלחלאת
מנאול מן אלינף פי אלמתוסטין מן אלנאם פכיף אלגהאל אחרי אן תמן הדה
אלדרגאת פי אללאקהם אתקל מן אלרמל ואלחצא. ויגו אן יכון תשביחה כהין
אלשיין לאן אלגהאל פי אללאקהם עלי צרכין מנהם מן יחבת עלי ללק ואחר סוו

¹ נראה שהוא מדבר כאן בחכמת התורה.

² ביאור: יש בזה הרבה ענינים אחד מהם והוא היותר קרוב שלא יאמר אדם מחר
אעשה כן והוא אינו יודע מה תהיה מחרתו כמו שאירע לסנחריב באמרו כן אעשה ליוזבבים.
ומהם שלא יאמר מחר יעשה השם כן בין שיאמר זה מדרך הנבואה כמו שעשו נבואי השף
וחנני בן עזור בימי ירמיה בין שיחשוב שהוא מבין באותות השמים כמו שעשו חכמי בבל.
ומהם שלא יאחר לעשות מצווה הבאה לידו כמו תלמוד תורה וצום ותפלה מפני שנעלם סמנו
אם יוכל לקיימה מחר. ומהם שלא יתהלל בצדקתו אפילו בעת זקנתו שמא יחטא למחר ויד
סמעתו.

³ ביאור: פתרון זה הפסוק על שני פנים האחד הזוהרה שלא ישבת אדם את עש
מפני שזוהו דבר מגונה אבל אינו חייב להיות עניו עד שימנע בני אדם מלהלל אותו או טוב
הוא שישבחו אותו אחרים כדי שיתאוו בני אדם לעשות הטוב כמוהו. והשני שיתנתג אדם
במעשיו באופן שיחיה משוכח אצל עצמו ואצל אחרים יחדו כאלו אמר יהלך זר גם הוא ולא
פיך לבדו נכרי גם הוא ואל שפתוך לברך ואמרנו משוכח אצל עצמו נרצה בו בינו ובין השם.

רבמא וקע פיהא ורבמא לם יקע אף כאנת פי אלכולאם¹ מן אלארין אעני אלצלבה וקר יחכם באנה ואקע פיהא לא מחאלה אדא כאנת פי אלרמל לבעד² צעודה מנהא ומן דחרג חגרא רבמא רגעת³ עליה ורבמא לם תרנע אדא כאנת פי בעין קותה וקר יחכם באנה לא בד מן אן ירנע עליה אדא כאן פוק קותה כדאך אלבאני ואלסאעי רבמא רד אללה כיודהמא פי נתורהמא ורבמא לם ירד פי דאר אלדניא כמא עלמת אן סרכיא ואחשררפניא אצחאב דניאל קצרו טרחה ללאסד ואנקלב עליהם ואלכסדאניון קצרו אחראק חגניה מישאל ועוריה ולם ינין אלעקאב עליהם⁴. ואמא פי דאר אלארף סבאלחכם ישדר אללה אלעקאב עלי כל סאע וכאני סו כמא קאל מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי נבור שנונים עם גחלי רתמים (תהלים ק"ב ד'—ה'). ויתגה אן יכון געל אלמתל מתלין שחת ואבן באזא קסמי אלנאם אלגליל ואלוציע ואלעאמי ואלצאצי⁵.

28 דו אלקול אלבאטל ישנא חתי צעפאה ואלקול אללין יצנע אלמדחא:

ערפנא אן אלנמאמין ואלכדאבין מעהם קמוף לא יסתקים אמרהם אלא בהא פהם לא ירחמון אחרא קויא כל לא צעיפא נריבא כל לא צעיפיהם הם אלדי יערפונה כמא קאל ישנא דכיו וינצבון אלמדחאוי ללנאם כלהם בניר שפקה⁶.

כז

1 ולא תמתדה בנגד פאנך לא תעלם מא יחדת פיה:

יתנאוע הדיה אלאיף אמור שתי אהדהא פי אלחדתאן והו אקרב אלי אלנין מן באב פעלך יקול ולא תקל אפעל גרא כדי ואצנע כדי פאנך לא תעלם הל יחדת מות או כצומה תמנעך דלך וכמא קאל סנחריב כן אעשה לירושלים ולעצביה (ישעיה י' י"א) פחדת אלספף פואל דלך. ואיצא פי אלחדתאן מן באב פעל אללה אמא בדעוי נבוף כמא קאל נביאי השקר לא תראו חרב ורעב לא יהיה (ירמיה י"ד י"ג) וכמא קאל חגניה בן עוזר בעוד שנתים ימים (שם כ"ח ג') וחדת אלספאת ואואלת דלך או דעוי בצר בהויף אלפלך ומא יקצי עלי כל חאל מן חרכתה כמא אדעו אהל באבל חין וצפהם אים איפה חכמין (ישעיה י"ט י"ב) ואבטלת אלמצאיב כל דלך.

¹ בלשון פרסית כלאם ענינו אדמה עבה וקשה.

² אפשר שצ"ל ויבעד ר"ל ואחר שנפל בשחת יקשה עליו לעלות מכנה.

³ נראה שהשמש כאן הגאון בלשון נקבת מפני שאכן לשון נקבת.

⁴ לפי זה המלשינים לא נשרפו כי אם האנשים אשר אסרו חגניה מישאל ועוריה. והוא

פירוש קטל המון (דניאל ג' כ"ג) וזה סותר למה שאמר חגאון למעלה כ"א י"ח.

⁵ ביאור: אליו במקום עליו. והחופר שחת כארץ קשה אפשר שיפול בה ואפשר שלא יפול ואם יחפור בחול יפול בלי ספק וכן הגולל אכן שאינה כברה מאוד אפשר שתשוב עליו או לא ואם לא יספיק כורו תשוב עליו על כורו. כמו כן עושה בערמה אפשר שיענש בעולם הזה כמו שאירע לישנאי דניאל או לא יענש כמו שלא נכתב במקרא עונש הכשראים אשר הלשינו בחגניה מישאל ועוריה אבל בעולם הבא יענש בלי ספק. ויחכן שרמו בשני משלים שחת ואבן אל נכבדים גדולים ואל המון השפלים.

⁶ ביאור: המלשינים והמכובים הם אנשים קשים ולא יחוסו גם על הנדכאים ואפילו על חבריהם הנדכאים ונתתם מכשולות לפני כל בני אדם בלי חמלה.

שיא מן ערץ אלדניא קאל פלא תנתר במא תראה מן טאהרה פאן לים במקדארה מן אלשר פי קלבה כל באצעאפה לקולה כי שבע ודאך כמא אטור יואב לאבנר ועמשא חתי קתלהמא וכמא נאפק ישמעאל בן נתניה גדליה בן אחיקם חתי קתלה. וקר צרבת אלעלמא להדא אמטאלא אכר כתיבה מנהא באלנאר אלכאמנה פי אלחנר אלצלד אלדי זארגה בארר ודאזלה האר ומנהא באלעסל אלמשוב בסם קאתל טאהרה חלאוה ובאטנה מהלכה ומא אשבה דלך. ומעני קולה תכסה שגאה יקול ומן אלמתרללין מן יבצע לך בינד ובניה פאדא חצר אלמלא כאשפך באלעדאוה פאחורה. פאן קאל קאיל וכיא אערף מן הו בהרה אלצורה ואלחכים אלדי הו מעלמי לס יחיה¹) פיה הדא קלנא אנה מסתגן ען אן יחד לה דרא לאנה קר אמר והו יאמר דאימא באכתסאב אלחכמה ואנמא כל מלאטבתה מע מכתסבהא פמן אכתסבהא²) פלים יכא עליה הדא אלומר לאנה שי יערף בדאתה מתל אלשבע ואלנוע ואלועד ואלתואעד ואלרצא ואלסכט אלדין לא חרוד להם ואנמא יערפון באנפסהם בל במלה אלאל אלדי צרבה כסף סיגים כמא יערף אלנאקר אלניד מן אלרדי בודא אלבצר ואלתאמל כדאך יערף אלמנאפק. ואדא כאנת הדא אלמזומאט פי מן ינאפק אלנאם פכאלחרי מן ינאפק רבה ודאך באן ידעוה אלדעא אלכתיור בעד מא יוחרה ויסבחה אלתסביח אלגליל וישכרה אלשכר אלואסע ולים [פי] קלבה מן אלומיע שי או יבון אלבעץ פי ניתה ואלבעץ לא כמא דם קומא קאל פיהם ויזכרו כי אלהים צורם וגו' ויפתוהו בפיהם וגו' ולבם לא נכון עמו (תהלים ע"ח ל"ה—ל"ז) פקולה ויזכרו לים הו פי אלנפס בל פי אלקול דכרו בין ידיה כאנהם מסכתון אנה צורם ונואלם הם דעוה ובאתהלו והם עלי אחרי האלין אמא ולבם לא נכון עמו פהו אלתקציר או לא נאמנו כבריתו פהו אלכפר³).

27 מן כרא הותה סיקע פיה ומן דחרג חגרא סירע עליה:

אליו האהנא מקאם עליו. כמא אן אלמתל מנקסם אלוגדאן לאן מן חפר הנתה

¹ בכ"י יחך. — ² בכ"י אכתסאבהא.

³ ביאור: המתנכר הוא המראה ברו שלא כתובו בין לשוב בין לרע כמו שקרא אחיה לאשת ירבעם מתנכרה. ואמרו דולקים (שחרגם הגאון מלשון הרלקת ר"ל בשלהבת האהבה) יוכל גם כן להיות מלשון דלקת אחרי שידבר החנף הרבה (כאילו דבריו רודפים זה את זה). והמשיל החנף כפרט לכסף המזוייף או לכלי חרס המצופה בכסף מפני שהמזוייף על איזה אופן שיהיה כוונתו תמיד להראות הפך מה שבמצויאות כדי שיריות בזה וכן המסלף את דבריו פעם יקצר את דבריו ואז הוא דומה למעות כסף מזוייפות שמשקלן מועט כפירוש הראשון של מלת דולקים ופעם יאריך בדבריו ואז הוא דומה לכלי חרש מצופה בכסף שמשקלו כבר כפירוש שני של דולקים. ואמרו שבע תועבות בלבו ר"ל שמרת הרע שבקרבו יותר גדולה מסדת השוב שבשפתיו וכן היה יואב עם אבנר ועמשא וכן ישמעאל בן נתניה עם גדליה בן אחיקם. ובגו המשילו החכמים את החניפה לאש טמונה בחלמיש שחוצו קר וחובו הם ולדבש המעורב בסם מות שבתחלה הוא מתוק ובסוף הוא מומית. ואמרו תכסה שגאת ענינו שיש מן המדליקים שיפתוך כשהם עמך לבדך ויגלו את שנאחם כשיחיו בקהל. ואם יאמר אומר איך נוכל להבחין בין האותה הנאמן והחנף והחכם לא נתן גדר בזה נשיב שהחכם יעורר תמיד לקנות את החכמה והיא כספקת להבדיל ביניהם כשם שהשובע ניכר מן הרעב וההבטחה מן היעדר והתיון מן חרון האף. ואם החניפות מגונה בין אדם לחברו על אחת כמה וכמה בין אדם לאש וזה כמתפלל הרבה ואומר שמע ומומורים ותמורה לאלהו בלי שום כוונה או מקצתו ככוונה ומקצתו בלא כוונה כמו שגינת הכתוב בני אדם המזכירים את השם בפיהם ולא בלבם לפי שאין להם כוונה כאמרו ולבם לא נכון להם או לפי שהם כופרים וזה אמרו לא נאמנו כבריתו.

יכון פי אלסר כאלנאר פי אלפחס לא צות ולא עלו להא ומנה פי אלטאהר נאר פי אלחטב להא צות ועלו. וקד יסתקים אן נקול אן אלתחריץן ללמנאטרף פי כם כאלנאר פי אלפחס לים תתעדאה וללמחארבה כאלנאר פי אלחטב תסעי אלי גירד. ותצאעף אלמחל באלמונוד ואלמעדום לחאנתנא אליהמא לאן אלנאר וגורדא תחיק ותפני כדאך אלצומף והי מוגרדף פארף אנשפאת לס יבק להא כדאך אהל אלשר ואלצאאים. ואעאר דברי נרגן לינבה אלעאקל עלי אן כלאם חרץ לא יפא עליה אנה מנה תחריץן כל תצל מערפתה אלי קלבה אמא בתאמל ולכלאם כמא סעי שפטיה בן מתן וגרליה בן פשחור בירמיהו או כנסק גנאיאת צפה כמא חרץ המן אחשורוש עלי ישראל או ברפיעף דעוי עואקב סו כמא רחום בעל טעם ושמשי ספרא פי ורבבל ודויה או כמא אשבה דלך¹). ואיר כים מא וצפה מן מחנה אלמגרי בקולה בעד הדא

23 וכפצה זוף או²) מטליה עלי זוף כדאך שפתאן תשתעל בכלאם קלב רדי: 24 בשפתיה יתנכר אלשאני ופי קלבה קד געל אלמכר: פארף יחנן צותה לא תאמנה פאן כתורא מן אלמכארה פי קלבה: תנסתר ענך שנאתה פי אלכלוה ויתכשף לך שרה פי אלגמאעה:

אלתנכר הו אלתטאהר בכלאף מא פי אלחקיקף זירא כאן אם שר[א] כמא קאל ה לאמראף ירבעם למה זה את מתנכרה (מלכים א' י"ד ו'). וימכן אן יתצרף דלקים א מתראדפין יעני אנה יתכלם כלאמא מתואתרא מחל כי דלקת אחרי (בראשית ל"ג). ועלי אן האהנא אשיא כתורה טאהרה[א] בכלאף באטנהא אלא אן אלאחק זולי אן ישבה אלעדו אלמטרה צדאקה באלפצה אלזוף אן כאנת אלצורה בצורה ס או באלמנשא עלי אלזוף אן כאנת אלצורה צורה אניה ודלך אן אלמרכב הדא שוש אן כאנת מלאא או מפרנא או כאנת אכסירא קצר בהא אעלאן³) פי אהר צד מא פי אלכאטן לנפע יתלבה מן ערץ אלדניא וכדלך אלגאש פי מה עלי צרכין מנהם מן יעזו כלאמה ויקול באלמכתצר פהו כאלדרהם אלזוף קליל ומונהם מן ימיל אלי אלסעה פי אלקול ואלאנבעאת פהו כאנא זוף מטלי סצה קיל אלזון. ושפטים דלקים עלי אלאשתקאק אלאול ילאאם כסף ועלי אלתצירף אני ילאאם חרש לבתרתה אלא אן עלי אלחאלין גמיעא ולב רע. פלמא וצע אלמחל קאל בשפתיו ינכר כדאך אלעדו יריך נפסה פי תיאב צדיק ליטלב

¹) ביאר: המשיל המריכה לאש שאין דבר עולה למעלה ממנה. וכמו שיש שני מיני האחד בפחם שאינו נשמע ואינו עולה והאש בעצים שנותנת קול ולהכיתה עולה כן יש שני ס לחרות ריב כסתר ובגלוי. וגם אפשר לומר שהמגרה ריב לפני השופטים דומה לאש הפחם ודה במקומה והמגרה מלחמה דומה לאש העצים המתפשטת. וכפסל המשל במציאות והעדרה מפני שהאש שורפת כל זמן שהיא נמצאת וכשתכבה אין לה עוד שום רושם וכן הריב. והזר לומר דברי נרגן לעורר הנכון שאין נעלם מן הנרגן שדבריו דברי נרגן כי אם ודע פועלתם אם שהוא חוקר ומדקדק בדברי איש צדיק כמו שעשו שפטיה בן מתן וגרליה שחור בירמיה (ירמיהו ל"ח א) או ישים עליו פשעים רצופים כמו שעשה המן לפני אחשורוש ישראל או מפיל חשד על תכלית מעשהו כמו שעשו רחום בעל טעם ושמשי ספרא בזרובבל וי.

²) כ"י ב' וג' חסר או.

³) אפשר שצ"ל אעלאנא או אעלאנת.

צלחה קאל עלי דלך ואלכסלאן תגדה יסתנהל כל מן יתעב וישקא פילגיה ענבה
בראיה אלי אן יתצור אלכאשל מן דואם אלאפאת אלמהלכה כמה קאל שחל בדרך
ואלי מלאומא אלגום אלדי הו ככסארה מן אלחיוה פיתקלב עלי סרירה ולא יוול מנה
כמא ידור מצראע אלכאב עלי עקבה ולא יפארקה חתי אנה לא יתנאול לקמא מן
נצארה ולא בעד גמסה ידה פיהא ואלשרח עלי מא כנת קדמת פי מתל הדא אלפסוק
בל באוכד לקולה נלאה להשיבה אל פי כאן אולא מכתארה הם צאר עאנוא למא
אלף אלכסל פי אמור אלדין ואלרניא גמיעא¹).

17 וכמאסך באדן כלב מאר כדאך אלמחתד פי צומא ליסת לה :

שבה מן ידל סימא לא יעניה במן יתעלק בשי מאר לים לה מעה צנע פאך
כאן דלולה כדאך פי צומא פהו מתעלק בכלב מאר לא יתפע בה כל ילחקה מן²)
ססתא אכסאם חמיתה ומן וסכה תלוה ידה ומן כלביתה אלעין [1]אלנהש ומן נבאחה
אלקרע ואלצראע³).

18 וכמאזח ירמי במודיאית וסהאם ממיתה: 19 כדאך אנסאן ימאכר

צאחבה ויקול אנמא אנא לאעב:

יפעל הדא אלמנאפקון ידברון עלי מן יקצדונה אלסו פאן הו פטן בהם קאלו
מאזחנאך ואלא בלנו פיה אלמראד וכמא צנע אכנר⁴ אלעראבי פי הרם אלכית
אלתאני מע טיטוס⁵).

20 כמא אנה מן כלו אלחטב תטפא אלנאר כדאך מן כלו אלמחרין

יסכת אלצלב: 21 וכמא אן אלפחם מאדה ללגמר ואלחטב ללנאר
כדאך דו אלצכאיב לאשעאל נאר אלצומא: 22 וכלאמה כאלמזאה⁶
וקד וצל אלי כדור אלקלב:

למא לס יך אעלי תצאעד מן אלנאר שבה אלצומא בהא ושבה איצא
מוארהא במוארהא וגעל למאדה אלנאר שייך כמא אן אלתחריין עלי צרבין פסנה

¹ ביאור: אמרו שבעה במקום הרבה כמו שכבר ביארנו או אפשר שמדרך המלכים
הקדמונים התועין בשבעה יועצים כמו שמצאנו באתחשתא. ואחר שאמר שאין תקוה לסי
שהוא חכם בעיניו דבר כאן בעצל שבעיניו הטורח והעמל הם כסילות וזה יביאנו לצייר בנפש
תמיד סכנות שאינן נמצאות ולישן תמיד והוא כממעט את חייו וליסוב על מסתו כדלה על
צירה וגם אם טמן ידו בצלחת ליטול פרוסה אין כח בידה להשיבה אל פיו כמו שפירשו
למעלה (י"ט כ"ד) וכאן הדבר יותר קשה ששם לא היה רוצה להשיב את ידו וכאן אין לו עז
כוח לזה מפני שתורגל בעצלות.

² ככ"י מנה.

³ ביאור: המכנים את עצמו במה שאינו שלו כאילו אוהו בדבר העובר לפניו שאין לו
עסק בו ואם נכנס כריב שאינו שלו דומה למחזיק באוני כלב עובר שלא ימצא בו תועלת כי
אם יבזה בו את כבודו והכלב מלכלכו ונישכו וגורם לו לחוש בראשו בעבור ניבוחו.

⁴ עיין פדרש איכה רבתי א' ה' וצריך להגיה שם אכנר במקום פגנר.

⁵ ביאור: החנפים מבקשים לעשות הרע לאדם ואם הוא סכור בהם אומרים משחקים
אנחנו ואם לא יכיר עושים מה שכוונו לעשות וכמו שעשה אכנר הערבי כשהלך עם טיטוס
להחריב את בית שני.

⁶ ככ"י א' כאלמזוח וכן למעלה י"ח ח'.

מנכר¹ מעה יתכבט בהא ולא יעקלהא¹ כסכראן תעלק בידה שוך פהו ינכסה ויתשבת בה. קאל ומע דאך פתגרה ישׁה בתלך אלכלמא אליסירא² אלת קד סמעהא וימנעהא מן ינהלהא חתי מארה אלטריק ויצול בהא ויתצלף. והיא משאהד פי כל קליל אלעלם פכיף אלגאהל. ואשתקאק ושוכר כסיל מן ויסכרו מעינות תהום (בראשית ח' ב')².

11 ככלב ראנע אלי קיה כדאך גאהל יעאוד חמאקתה:

אמא אן כאן יסי אלי אלגאם פחלף אנה לא יעאוד פעאוד כמא קאל שאול לדוד כי לא ארע לך עור (שמואל א' כ"ו ב"א) או כאן ידנב לרבה פעאהרה תם נקיין אלעהר כמא כנא נצנע פי איאם אלשופטים עדאד מראת. ואמא נסם אלחמיל בכלב עאד פשרב קיה אן אלעקובה תמלל כשרב אלזמר אלמסרף חתי יסכר ויקיי כמא קאל ירמיהו שתו ושכרו וקיו ונסלו ולא תקומו (ירמיהו כ"ה ב"ו) פאדא עאוד דנבה עאודתה תלך אלכאם פאסכרתה אלחאניא³.

12 אדא ראית רגלא חכימא ענד נפסה פאעלם אן ללגאהל רגאא

אכתר מנה:

היא שרח מא כנא קרמנאה אן אלגהל נהלאן נהל בסיט ונהל מרכב פאלכסיט הו אן יכון אלמר ינהל שיא ויעלם אנה ינהלה פהו ירגא לה ואלמרכב הו אן יכון אלמר ינהל שיא וינהל אנה ינהלה פלים ירגא לה אן יעלמה ולדלך קאל תקוה לכסיל ממנו⁴.

13 תרי אלכסלאן יקול פי אלטריק שבל ובין אלרחאב אסד:

14 ובמא ידור אלמצראע עלי צירה כדאך אלכסלאן ידור עלי סרירה:

15 ולו גמם אצבעה מתלא פי גצארה לעגו אן ירדהא אלי פיה: 16 ומע

דאך פהו ענד נפסה אעקל מן וזרא כתירין:

קד כנת שרחת אן אלעבראניין יחכון אלכתיר בשבעה ועשרה ואלף סלדלך פסרת משבעה משיכי טעם וזרא כתירין ולעל אלואלין קד כאן מן רסמהם אן יסתור אלמלך מנהם סכעה וזרא כמא קאל ען ארתחששתא כל קבל די מן קדם מלכא ושבעת יעטוהי (דניאל ז' י"ד). פלמא כאן קדם אן אלעאקל ענד נפסה לא ירגא

(1) בכ"י יעלקחא.

(2) ביאור: אם עלה חוח ביד שכור לא יסירו כי אם יתחבחו בידו כן הכסיל אם למד דבר מועט מן החכמה הוא זר אצלו כי לא יבינתו ועם כל זה ירום את קולו ויתנאה בו ותרע עינו בו ולא ילמדנו לאחרים ואפילו לעוברי דרכים. ומלת שוכר נגזרה מן ויסכרו (ועיין הגהות מכלל יופי שהביאו פירוש רב סעדיה).

(3) ביאור: החכם מדבר בעושה הרע לחבירו ונשבע שלא להרע לו עוד ואחר זה ישוב וירע כמו שעשה שאול עם דוד או בחומא לשם ואוכר שלא יחטא עוד ואינו מקיים את דברו כמו שעשינו בימי השופטים כמה פעמים. והמשיל את החוטא לכלב שב על קיאו מפני שהעונש נמשל לשתיית יין הרבה עד שישכר בו האדם ויקיא ואם ישוב ויחטא ישתה כוס שנית וישכר עוד.

(4) ביאור: כבר אמרנו (למעלה כ"ה ב') שיש שני מיני כסילות הכסילות הפשוטה שנעלם מאדם איזה דבר והוא יודע שנעלם ממנו ולו יש תקוה והכסילות המורכבת שיחשוב אדם שהוא יודע מה שאינו יודע והוא לא יחכם לעולם.

6 בקאיִן אלארגל ושארב אלטלם מן יבעת ברסאלה ביד אלגאהל:

נרץ הדה אלאיה תכליף מא לים פי אלמאקה יקול מן כלף אלגאהל רסאלה וידיהא סקד נאר עליה ועלי נפסה ושבה גורה עלי אלרסול במן יקין רגלי אנסאן ויקול לה אנהיִן וסר ושבה גורה עלי נפסה הו במן ישרב אלטלם סילס נפסה בדלך. ונעל תכליף אלרסאלה מן לא יטיק תאדיתהא נמודנא לסאיר אלכלף אלתי לא יטיקהא אלמכלפון וחכם באן מכלסהא⁽¹⁾ יגור עלי נפסה ומאמורה נמיעא⁽²⁾.

7 וכמא ארתפע אלמשי מן אלמקעד כדאך ארתפעת אלחכמה

מן פואה⁽³⁾ אלגהאל:

היא אלקול איצא פי אלמגרין פי אלגהל יקול כמא אן אלמקעד בעד נפסאף אעצאבה או אסתרכאיהא ניר מטמוע לה במשי כדאך לא יטמע להם בעלם. ויתצרף דליו ארתפאע מן ארוממך ה' כי דליתני (תהלים ל' ב') אלדי הו שיל. ויכון שקים משי כמא כאן שפתים נטק ולב חכמה עלי מא קדמת אן אלעבראנין יסמון אלשעל כאסם אלעצו אלדי מן שאנה אן יפעלה⁽⁴⁾.

8 וכחגר גוהר פי מרגמה כדאך מעטי אלגאהל אלכראמה:

יסמי אלחגר אלצניר באלשאם צרארא ואלמרגמה הו מוצע יכון סיה הנארה מנתמעה מלל תל או רגם. קאל אלחכים כמא אן מן טרח חגר גוהר פי מא בין הנארה וננארל סקד ציעה כדאך מן אנאל אלכראמה ניר אלעלמא קד ציעהא. והיא נפיר מא קאל אולא אן אלמכלף מא לא יטאק יצטי עלי אלמאמור ועלי נפסה הו כדאך מן אכרם נאהלא יצטי עלי אלגאהל ועלי אלכראמה נפסהא שטאווה עלי אלבר אנה ציעה ועלי אלגאהל אנה אוהמה אנה יכרם לתבאתה עלי אלגהל פילומה⁽⁵⁾.

9 וכשוך תעלק פי יד סכראן כדאך שי מן אלחכמה פי פואה

אלגהאל: 10 תראהם ירדעון בה אלכל ויסדונה עמן יגלהו וען אלמארה:

ערסנא בהיא אלקול אן אלגאהל אדא וקעת לה כלמה מן אלחכמה תראהא

סגוליים ולכן אם יחרף הכסיל את החכם בדברי העולם לא ישיבהו גם הוא בחיורופים אבל אם יטעון הכסיל בדברי אמונה או יחלוק עמו במצוות השמיעות חובה על החכם להשיבו דבריו שלא יחשוב הכסיל שהאמת עמו ומן הפסוקים עצמם ברור שאין סותרים זה את זה.
(1) בכ"י מכלשהמא.

(2) ביאור: הפסוק הזה הוא הזהרה שלא להפריח אדם כמה שאין בכוחו לעשות ונתן משל מהשולח דברים ביד כסיל שהוא חומס שלוחו כאילו הוא סקצץ רגלי אדם ואומר לו קם ולך וחומס נפשו כאילו הוא שותה חמס ועושה רע לעצמו.

(3) בכ"י ב' פאה ובכ"י ג' אפואה.

(4) ביאור: הפסוק הזה מוסב גם כן על הנשקעים באולתן ואמר שאין תקוה שיחבטו כמו שאין תקוה שילך הפסח. ואמרו דליו מלשון דליתני ר"ל נשאתני. ושוקים עינים הליכה כמו שענין שפתים דבור וענין לכ חכמה מפני שהעבריים נוהגים לקרות הסעשה כשם האבר שיעשה בו.

(5) ביאור: אכן קמנה נקראת בארץ ישראל צראר ומרגמה הוא סקום שבו נקבצו אבנים הרבה. ואמר כמו שהמשליך אבן טובה בשאר אבנים אבד אותה כן הנתון כבוד לכסילים חסא נגד הכבוד שהוא משחיתו ונגד הכסיל שיחשוב שהוא טובוד מפני כסילותו וירבך בה וזה דומה למה שנאמר בשולח דברים ביד כסיל שגורם חטא לעצמו ולשולחו.

מן אלאכר כמה אן אלהלנ אעטס מן אלמטר כדלך אלבר אלכתיר קביח באלנהאל
בל אלקליל איצא סמנ בה¹).

2 ובעצפור ינוד וכדרי² יטיר כדאך אללען אלמגאן לא יציב:

ושבה איצא אללענא³ אתי ילען בעין אלנאס בעצהם בהא בשיין אחרמא
אכתיר חרכה מן אלאכר לאן אלמיראן אסרע מן אלנוד כדלך מן ילען צאחבה בניר
אסתחאקא אמא אן תוול ען אלמשתום ולא תרנע עלי אלשאתם כטיראן אלדורי
אלדי יבעד מן גרועה [או] אן יבון מע וואלהא ען אלמסבוב תעוד אלי אלסאב כנוד
אלעצפור אלי מוצעה כמה עלמת מן גלית ולענה דויר בניר אסתיהאל פאנעכס
אלאמר עליה בל בלעם קצד כדאך פי ישראל פאנקלב אליה³).

3 וכאלמוט ללפרס ואלמקרעה ללחמאר כדאך אלעצא לשהור
אלנהאל:

שבה אלנהאל באלכהאים וקאל כמה אן ארב אלדואב עלי גהתינ מנהא
באלמוט ומנהא באלמקרעה ואחרמא אצעב מן אלאכר כדאך אלנהאל ינבני אן
תנעלהם⁴ עלי צריבין אלואחד ברפס ואלאכר בצעובה עלי קדר נרקחם פי אלנהל.
והיא אלתאדיב קד יבון מן אלאסתאד למן ינהל⁵ אלצנעה ומן אלחכים למן ינהל
אלעלם ומן רב אלעאלמין למן ינהל אמרה ונהיה⁶).

4 לא תנב אלנהאל חסב חמאקתה פימא תכאף⁷ אן תסאויה אנת
איצא: 5 בל אנבה ען חמאקתה פימא תכאף אן יבון חכימא ענד נפסה:

אלמסאיל ואלנואבאת קסמאן אחרמא פי אמור אלעאמא⁸ ואלאכר פי אמור
אלצאצה פאדא עארצך אלנהאל פי אמור דניאך באסמאע או קדיפה פלא תנבה עלי
דאך במא תסאויה פתולל פי מתל מא אנכרתה. ואדא עארצך פי אמר דינך ושען פי
אמאנתך או כאלפך פי אלשראיע אלסמיעיה פרד עליה לילא יתודם אנה קד אתי בחנה
ואן קולה חק פמן ניץ אלפסוקין יחבין אנהמא ליסא מתנאקצין⁸).

¹ ביאור: המשיל מה שלא יאות מן המעשה למה שלא יאות מן הזמן שהשגל והמטר
אין עתם בקיץ ואין מועילים בו לפי שהארץ ובני אדם אינם מוכנים לזה כן הכסיל אינו ראוי
לכבוד. ונתן שני משלים השגל והמטר והראשון יותר קשה מן השני לומר שהוא מוגנה ליתן לכסיל
כבוד בין הרבה בין מעט.

² בביאור נמצא דורי ובהעתקת תהלים פ"ד ד' בכ"י אחד דוריה וככ"י אחר דריה
ד עיין דווי בהוספה שלו.

³ ביאור: המשיל גם כן קללת חנם לשני מיני תנועות שהאחת קלה מן האחרת ולפיכך
מטר תנוד ותעוף שהצפור ישוב למקומו וכן קללת חנם תשוב לפעמים על המקלל כמו שאירע
גלית שקלל את דוד וגם לבלעם שהיה רק ברצונו לקלל את ישראל והדרור הוא רחוק מלשוב
וכן קללת חנם כשלא תשוב על המקלל.

⁴ אפשר שצ"ל תעלגהם. — ⁵ כ"י יגעל.

⁶ ביאור: יש שני דרכים ליסר הבהמות האחת יותר קשה מן האחרת והם השוט
המתג וכן צריך ליסר הכסילים הנמשלים לבהמות פעם בנחת ופעם בקושי כפי גודל אולתם
הכסיל הוא מי שאינו יודע אומונתו או חכמתו או מצות השם.

⁷ בכ"י ב' וג' ינכר.

⁸ ביאור: השאלות והתשובות הן משני מינים האחד בדברים המוניים והשני בדברים

אלי נפסה. היא אדא פעל אלצאלח לרנא כמה צנע יהושפט באחאב ואחזיה ואמא
 אן צנע דאך לזוסה מנה פלא גנאח עליה כמה צנע יעקב בעשו. ואמא בכסט יד מן
 אללה ללמאלח פולך לה אסתדראג¹ וללצאלח מחנא וזי ענד מן יעקל מציבה לא
 אן יגור אלקצא לכן ליתונע ויחמד עלי דלך².

27 כמה אן אכל אלעסל בתירא לא כיר פיה כדאך לנהאיה
 אכראמהם אכראם:

לם ימחל האולי אלאצדקא באלעסל אלא לאנהם זואין פקאל לא תקבל מן
 זואין אצדקאך בלמא ינילונך מן אלבר פאנה אדא אנתחת גמלה מן ברהם שלבו
 מנך אלמנאזאח עליה וחקר כבודם כבוד מן ענדך פאן לם תנאזהם דמוך ורבמא
 אנקלבו פעאדוך³.

28 ובקריה מתגורה בגיר סור כדאך אמר לים מחצול לראיה:

כמא אן אלקריה בלא סיאג מן אראד אן ידלל דלל ומן אראד אן יתרנ זרנ כדאך
 אלאמר אלמתקלב ישיר עליה ראובן בשי פיקבלה ושמעון בשי אר פיקבלה ולא
 נעמה מחצל ולא לאה מחצל וקר עלמת אן שאול כאן מתקלכא פי בלאמה לדריד
 וצדקיה פי אמרה מע ירמיהו ונחן מרה⁴ פי אמורנא מע רבנא ואלכל מדמום⁵.

כו

1 כאלתלג פי אלציף וכאלמטר פי אלחצאד כדאך מעטי אלגאהל
 אלכראמה⁶:

שבה אלחכים אלמנכר פי אלפעל באלמנכר פי אלזמאן ודאך אן אלמטר
 ואלתלג לים פי אלציף וקתמא ולו חדתא פיה לם ינפעאנא אד לים אלארין ואלבאם
 מתעלמין לדאך כדאך אלבר ואלכראמה לים אלגאהל אהל[א] להמא ואן אנילהמא
 לם ישבהה ואסתחש להמא ונעל אלמקראר מן אלגאנכאר מקרארין אחרהמא אעשם

¹ ענין מלה הזאת הוא הצלחת הרשע שאחריה צרה גדולה.

² ביאור: אין הפסוק מוסב אלא על העולם הזה והוא על שני פנים האחד שתצדיק
 וכנע ברצונו לפני הרשע והוא כמי שמכה את המים ועוברים זה כשיש לו תוחלת מן הרשע
 כמו שעשה יהושפט עם אחאב ואחזיהו אבל אם יעשה זה מפני שירא ממנו כמו שעשה יעקב
 עם עשו אין עליו עון. והשני שהשם ישלום הרשע על הצדיק וזה מכשול לרשע ונסיון לצדיק
 ובעיני המושל הוא צרה לא שיתרעם נגד גזרת השם כי אם יתעצב בלבו וישובת על זה.

³ ביאור: נתן משלו בדבש לפי שהוא מדבר על האוהבים היותר טובים ואמר אל תקח
 אפילו מהם מחנות יותר מדאי מפני שחקר כבודם כבוד ממך ר"ל שאחר שכלו לכבוד סומם
 לחבוע נמולם ואם לא תתן להם יגנוך ולפעמים ישנאוך (ועיון לעיל הפסוקים מ"ו וי"ז).

⁴ אפשר שצ"ל מרה ען מרה = פעם אחר פעם.

⁵ ביאור: המושל לעיר שאין לו חוכמה ובני אדם באים ויוצאים בה לרצונם האיש שצ"ל
 עומד בדבורו כמו שאול עם דוד וצדקיה עם ירמיה ואומתנו עם השם והכל מגונה.

⁶ בכ"ו גי' לא יחסן באלגאהל אלכראמה וזה מסכים עם הפסוק שלפנינו ובכ"ו א' ובי'
 החליפו פסוק זה עם פסוק ח' וכבר מצאנו כעין זה עיון למעלה מ"ו י"ח.

ואלצפח קבלה ואנמא יציר אחסאנה בלאא עלי ערוה כסו אכתיאר ערוה או יכון הו יחסן אליה ודאך יעתקד לה אלשר. וקר עלמת כיף פעלת אסתר בהמן עלי אנה לים רעב¹) ואלישע בגדר מלך ארם עלי אנהם לים רעבים סכיף אלמחחאנין²).

23 כמא אן ריח אלשמאל תרדע אלמטר כדאך אלכלאם ארפיך ללוגה אלכטים: 24 ולדלך אלגלום עלי זאויה מן סמח אצלח מן אמראה צכאבה דאת נקאר:

רדעה אלמטר תסכינה. ונעלת מוצע לשון סתר אלכלאם ארפיך לאנה יעמל באלסר ומכאן נועמים אלכטם והו אלעכסח פי אלוגה. וכאב תאליף היין אלסוקין מן אלעכס יקול אולא אן ריח אלשמאל כמא תראהא תברד אלנים ותפרקה ותסכן אלמטר כדאך אלסר ואלכלאם אללטיף יסכן אלנצב ויבסט אלוגה אלמעכס וכמא אן ריח אלנוב תרקי אלנים ותגול אלמטר כדאך אלכלאם אלצשן ואלנקאר יעבס אלוגה ויכלחה פלדלך לא תכוני מע זוגה מנאקרה ולא רפיך מנאקר פאן אלגלום פי זאויה מן סמח מע ציק אלמוצע וזטר אלסקוט ואחחמאל אחר ואלכרד אהון מן תלך אלמעאשרה³):

25 כאלמא אלכארד עלי נפס לגבה כדאך כבר צאלח מן בלד בעיד:

תמחילה היא מלל תמחילה כענת שלג ביום קציר לאן מן לה כבר פי בלד בעיד פקלכה מתעלק בה ונפסה לקלקהא תברו קותהא אלי טאהר אלגסם לחסאלע מא יכון פתחמי טאהרה פאדא סמעת מן אלכבר מא יסרהא סכנת ותראנעת אלי מוצעהא וואל דאך אלחמא אלמפרט כמא אן אללגב תעלו אחרארה טאהר נסמה למא עדס מן רטובא אלמא פאדא שרבה נאיך מן אחרארה אלנו אלמסרף ועאדת אלי אעתדאל⁴).

26 כמעין מנכבס ומגרא מנפסד כדאך צאלח ימיל בין ידי אלטאלח:

אד לים יגוז היא פי אלכרה פהו פי אלדניא עלי צרכין⁵) אמא באכתיאר אלצאלח אן יתדלל ללטאלח פהו כמן (אן) יכבט אלמא ויכדרה ויעברה וקר אסי

¹ עיין מגילה ט"ו ב.

² ביאור: אמרו כי אחה חותה וגי' אין ענינו שצוה החכם את האישה השנוא ליתן להם ומים לשונאו כדי להוסיף על צרתו אלא להיטיבו ולסלוח לו קודם זה והטובה לא תחפץ על האויב לצרה כי אם ברוע בחירת האויב או שהשונא יחשוב את הטובה שקיבל לרעה וכמו שעשתה אסתר להמן ואלישע לחיל ארם אף על פי שלא היו רעבים וכל שכן ברעבים.

³ ביאור: החולל ענינו בערבי תרדע ר"ל תמנע ותפסיק. ואמרו לשון סתר ענינו מענה רך שהוא בקול נמוך וענין נועמים זועפים. ושני הפסוקים דבוקים בענין הזעף ואמר החכם כמו שרוח צפון תפוז רעבים כן מענה רך ישקיט חרון האף ויצחיל הפנים וכמו שרוח דרום תוריד הגשם כן דבור קשה מחשיך את הפנים ולכן טוב לשבת על פנת גג אף על פי שהוא מקום צר ויש בו סכנה ליפול וסובלים שם הקור והחום מלהתחבר עם אשת מרמים.

⁴ ביאור: המשל הזה דומה לטשל של מעלה (פסוק י"ג) לפי שהמחיל לשמועה מאריך רחוקה ידאג לבו ויצא כת נפשו אל שטח הגוף לדעת מה יהיה והוא מתחמם וכששמעה שמועה טובה תשקט הנפש ותשוב למקומה ותסיר החמימות הגדולה כמו שהעיקר תעלה החמימות אל שטח גופו מחזרון תמים וכשישטת יסור מותר החמימות ותשוב אל שיוויה.

⁵ ר"ל שהכנעת הצדיק היא כמעין גרפש או כמקור משחת.

קאל אלה לא בר מן אן אחלִּי בה שְׁדֵהָ¹) פי אלדניא לם יך בר מנהא ולכנה רבמא חאב בער דלך שנפעתה תובתה ללא־כִרָה ואמא עקאב אלא־כִרָה ששבהה בזואל אלקם אלדי יוקע אלאנסאן פי אלהלאך אף יוול נמיע גסמה כדאך עקאב אלא־כִרָה לא בר מן כונה פי אלהה ולא זלאין ולא תובִּי בעדה. ואמא אלצאלחון פאן אלהה מיתאק להם פי דאר אלדניא כמא קאל ותשועת צדיקים מהי (תהלים ל"ז י"ט) ופי דאר אלא־כִרָה איצא קאל הי עוי ומעווי ומנוסי ביום צרה (ירמיה ט"ז י"ט)².

20 כנאזע תובה פי יום קר וכל עלי נטרון³) כדאך מן יגני בנגא

עלי קלב מגתם:

לפשא מעדה נאזע מלל מהעדא מלכין (דניאל ב' כ"א) מן אלטרנום. וצאחב היא לב רע לים הו דו אלנם אליסיר לאן אללחון תצרף דלך אליסיר ולכנה צאחב אלנם אלכתייר אלדי קר בלג אלנהאיף פאן אללחון קר תוידה נמא וקלקא אף באשרתה סכנתתה פיגד לצותהא כרבא כתיורא פהי לא תנפעה כמא אן נאזע תובה פי יום קר לא ירפא בל תצרה כשארב כל מע נטרון פהו ילקא חמוצף ומלוחף מכתלשין. ויכון לב רע איצא פי אלנהל וליס יקצר בה אלנאהל אלבסיט אלנהל לאן דאך כלאם אלחכמה אלמשבה באללחון יעמל פיה ולכנה ייריד אלנאהל אלמבאלנ סכלאמך⁴) יא עאלם לא יבלג מנה כמא לא ירפא נאזע תובה בל יוידה תהלא כלל ונטרון יקול אנמא היא הו מקדאר כלאם אלארבא. ויכון לב רע איצא פי אלכסר ולם ירד איצא אלמקצר ולא אלעאצי בל קצר אלכאסר אלגרק פי כפרה לא ינפע פיה כלאם אלמוננין כנאזע אלחוב בל קר יוידה כפרא כלל ונטרון וכמא עלמת מן ידגריקים אנה חין קרית עליה אלמגלה אחרקאא ולא תסל ען נירה מן מלך אלאמס אלכסר. ואנמא אלוזה פי אלמגתם ואלנאהל ואלכאסר אן יקצר מסתצלחהם אן ינקלהם ען דהאלהם קלילא קלילא פי כל גו מן אלומאן גו מן אלחרירך להם חתי ינתקלון וינצלדחין⁵.

21 אן גאע שאניך אטעמה טעאמא ואן עטש אסקה שראבא⁶:

22 פאנך תחתו גמרא עלי ראסה בדלך ואללה יכאפך:

לם יאמר אלמשנו בהיא אלפעל ליורד בה שאניה בליף בל אמרה באלאחסאן

¹ בכ"י חדה.

² ביאור: הצרות על שני פנים והן הצרות בעולם הזה הנמשלות לשן רעועה לפי שבחכרה תעקר אלא שלפעמים תחליף בימי נערות כן החוטא כשנור עליו השם צרה בעולם הזה יענש בהכרה אלא שתשובתו מועלת לו לעולם הבא. והצרות בעולם תבא נמשל לנגל מוערת שהיא סכה לכליון הגוף כולו ואין הצלה מהן ואין תשובה בעולם הבא. אבל בספח הצדיקים הוא השם בשני עולמות.

³ בכ"י אי נטר. — ⁴ בכ"י פי כלאמך.

⁵ ביאור: אמרו מעדה ענינו מופשיט מלשון תרגום. ואמרו לב רע ירצה בו לב נמא מאוד מפני שאז השוים לא ישיקו את אנתו כמו שהמסיר בנדו ביום קרה לא יחס לו אבל יוסיפו עליו מכאוב כמו שהשותה חומץ עם נתר ירגיש בחמיצות ומליחות יחד. וירצה גם כן בלב רע איש שאולתו גדולה מאוד עד שלא יקבל מוסר מן החכמים וזה כמעדה וכו' כי אם יוסיף על כסילותו כחומץ עם הנתר. ויהיה גם כן לב רע כופר גמור שרברי המאמינים לא יעילו לו וזה כמעדה וכו' כי אם יוסיפו על כפירתו כחומץ עם הנתר. וכן ידעת שיהיוקים כשקרא לשנו המגלה שרף אותה ואין צריך להזכיר כפירת מלכי אומות העולם. ולכן ראוי לכתם את הנכמים וללמד את הכסיל ולהוכיח את הכופר בנחת ובמתון.

⁶ העתיק הגאון מים במלת שראב וענינו כל משקה וכפרט יין.

15 בטול אלמהל יכדע אלמדבֿר ואללסאן אללין יכסר אלעטם

מתלא:

אראד כסר אלחדֿה ונעל אלעטם מתאלא לצלאבתה. וקד עלמת מן יהודה כף אטאל רוחה מע יוסף מקדרא אנה בעיֿן אלמלוך אלגרנא מנה ועלמת מן עברי מלך ארם חיֿן לטפו באחאב כף אסתבקא מולאהם¹).

16 כמא אנך אדא וזרת אלעסל אכלת מנה כפוך לילא תסתכתרה

פתתקיאה: 17 כדאך אעז רגלך מן בית צאחבך כילא ימלך פישנאך:

לם ימתל אלסרף פי דגול מנאול אלנאס באלטעאם אלמודי ולא כאלמתוסט² בל אלטיב ליעלמנא אנה לם ינה ען דלך פי אלצדיק אלדני³ ולא אלמתוסט בל אלגליל לא תשאועה אלי תוסט מנולה כתירא לאן פי אכלאק אלנפס גלאק יקאל לה אלמלל רבמא נלב עלי אלצדאקה ואלרעאיה⁴ וכדלך בל אצעב פי מסלתהם אלחואינ⁵).

18 וכמברזין וסיף וסהם מסנון כדאך מן ישחד עלי צאחבה

שהאדֿה באטלה:

הדה אללפֿטֿה פי תלאתֿה מואצע מפיֿן וחרב מפיֿן אתה לי כלי מלחמה (ירמיה נ"א כ') ואיש כלי מפצו בירו (יחזקאל ט' ב'). וקולה הדא תרהיב ללשאהר אלזור יקול לה לא תתוהם אנך אנמא תקולת עלי אביֿך כלאמא פקט בל אעלם אנך אנמא אכרת סהמא או סיפא או טברוינא פצרבתה בה פאן כאנת אלשהאדֿה פי גלד פהי כאלטברזין⁶ ואן כאנת פי קתל פהי כאלסיף ואן כאנת פי גרם פהי כאלסהם וכדלך הי מנעכסֿה עלי אלשאהד כמא קאלת אלתוראֿה ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו (דברים י"ט י"ט)⁷).

19 וכסן מצטרבה וקדם ואילה כדאך מיתאק אלכאפר פי יום שדֿה:

למא כאנת אלשדֿה עלי צרביֿן פי אלדניא ואלאכרה מתלהא בשייֿן אחרהמא אצעב מן אלאכר פאמא שדאיד אלדניא פשבההא באלסן אלמתקלקלה אלתי לא בד להא מן אלקלע ולכנהא רבמא אכלפת פי חאל אלצבא כדלך אלכאפר אדא

¹ ביאור: מלת גרם היא משל לחמה מפני שהעצם קשה. וכבר ידעת שיהודה האריך אפו עם יוסף בחשבו שהוא מלך נכרי ועברי מלך ארם דברו בנחת אל אחאב וחמל על ארוניהם.

² בכ"י אלתוסט.

³ בכ"י אלדין.

⁴ בכ"י אלדעאיה.

⁵ ביאור: החכם ציוה שלא ילך ארם יותר מדאי אל בית רעהו אם הוא אחר מן

הגדולים מן יקוץ בו רעהו לפי שהקיצה נזכרת על האהבה והרעות לפיכך המשיל זה באכילת דבש יותר מדאי אף על פי שהדבש אינו דבר מזיק כי אם מתוק ושוב.

⁶ בכ"י באלטברזין, באלסיף, באלסהם.

⁷ ביאור: לשון ספיֿן נמצא שלש פעמים במקרא. והחכם רצה להפחיד את עד שקר באמרו לו אל תחשוב שעדותך אינה כי אם ביטוי שפתים בלבד אלא שהיא גורמת מלקות והיא כמפיֿן או מיתה והיא כחרב או הפסד ממון והיא כחץ. וכן ישובו אלו העונשים על ראש עד זומם.

12 וכשנפה מן דהב וחלי מן פצוין ואעט חכים עלי סמע קאבל:

נעל אלעטף קסמין אחרהמא מתלה בנוס זהב והו מא יעט אלואעט כפן ואחר אמא בתרניב דניא או ברהבף מנהא או בתרניב אכרה או ברהבף מנהא או במסלה או בנבר או בחיא או במא שאכל דלך כל ואחר מפרדא כמא אן שנה אלדהב הו מן דהב פקט לים ישובה גירה והדא אלכאב מן אלעטף יקנע אדא כאנת אלהארדה אלמועוט להא יסירה ואלרגל לין אלעריכה וקר ובך יצחק לאבימלך ויפתח לשיוף גלעד באלאגנאל פקט ועורא לקומה באלתרניב וריסא בני אפרים¹) באלחורף פקט. ואלאכר שבהה בחלי כתם חלי פיה פצוין כתירה מן אנואע כתירה והו מא יעט כה אלואעט באקואל מנתמעף מן סעאדה אלדארין למן יקבל מנה ושקא פיהמא למן יכאלמה ויקול בחויתו ויקול לא בר גומא ויקול אפלא תסתחי ומא נחי הדא אלברו יחתג אלי גמיע הדא אדא כאנת אלהארדה אלתי תריר אן תוול עטימה ובאן אלמועוט צעב אלקיאר כמא עלמת מן אלאנביא יעשונא בפנון כתירה מנתלמה² :

18 בברודה מן אלחלג פי יום אלחצאד אלספיר אלמין לראסלה

וכאנה ירד נפס מולאה:

כמא אן אלאנסאן יחמא פי יום חר פאדא חס בברודה אלחלג רנעט נפסה אליה כדלך ראסל ארסול יחמא ויקלק ללגואב פאדא הו אנאבה במא יצלח נאכה ירד קלבה ונפסה. בל הו ירדהא עלי אלחקיקה לאן מאן[א]הא אלקלב פכאן קלק אלראסל לתוקע אלגואב קד אטאשהא ען מרכוהא פלמא סכנהא חסן אלגואב עארת אלי מנאנהא. וליס עלי ארסול אן יתם מא ארסל פיה ואנמא עליה אלצדק ען באעלה ואללטף במן בעת אליה ובהמא ינעת³).

14 כסחאב וריאח וליס גית רגל ימתדח בעטא באטל:

האהנא צרוב כתירה מן אלכלא ואלפראנ כאן לה אן ימתל כהא ולכן אלאטמאע פי אמר אלמטר אנלטהא פלדלך שבה כה מן לא יפי במא יקולה. וקר יכון קלה ופאה ללה אצעב חסב גלאלה ועזה וקר יכון קלה ופאה ללנאס אצעב חסב פקרהם וחאנתהם⁴).

¹ אפשר שחסרה מלת ליפתח.

² ביאור: המשול כנוס זהב שהוא ממין אחד את התוכחה שהיא באופן אחד וזאת התוכחה ראויה למוכיח על דבר קל איש רך הטבע וזה שיפחיד המוכיח את השומע לדבריו בין מעונש העולם הזה בין מעונש העולם הבא או שיכטיח לו שכרו באחד משני עולמות או שיוכיחו בלשון שאלה או בלשון הכרה או שיכוישוהו כמו שבויש יצחק את אבימלך ויפתח את זקני גלעד ועורא (פי' י"ב) הבטיח את עמו וראשי אפרים הפחידו את יפתח. והמשול בחלי כתם שהוא מורכב מכמה מיני אבנים את התוכחה המורכבת ממינים הרבה והיא ראויה למוכיח על דבר חמור איש קשה עורף כמו שהוכיחו הנביאים את ישראל.

³ ביאור: כיום החום יחם לאדם ובצנת השלג תשוב אליו נפשו כן השולח שילח יתחמם ויחרד עד שיביא לו השוכה על שאלתו ואז ינוח כאלו נפשו תשוב אליו. ולא עוד אלא שנפשו תשוב אליו באמת לפי שהנפש שוכנת בלב וכשהאדם חרד תצא ממרכזה וכשהוא שקט תשוב אל מקומה. ולא על השליח להצליח את שליחותו כי אם לדבר אמת בשם שולחו ובגות למי שהוא שולח אליו וזה תואר ציר נאמן.

⁴ ביאור: יש הרבה דברים שהיה החכם יכול לישא משלו מזהם אבל הקשה שנתן העבים שאין בהם מטר ולפיכך המשול להם מי שאינו שומר הבטחתו. ומתת שקר היא לפעמים יותר רעה נגד השם בעבור כבודו וגדולתו ולפעמים נגד בני אדם מפני עניותם וצרכיהם.

יבדרי אלמר פי אלאחתגאג לנפסה באסהל אלהג ענדה בעד אן תכון צחיחא פארא
 הו בין וגובהא אתבעהא בחגה אקוי מנהא אס אתבעהמא בחגה אקוי מנהמא אלי אן
 יבלג אלי אקוי חגה לה ולא יאתי באלחגה אליסירה בעד אלקוייה פתרי צעיפה וכאנהא
 באררה כל ירבי אלהגה תרביח. ואלחאבטה הי אן יבדרי אלמר פי נקין חגה לצמה
 באקוי שבהה לה פיזילהא אס יתבעהא באלתי הי דונהא פיחלהא חתי יבלג אלי
 אצעה שבהה לצמה פכלמא אודרת שבהה לצמה צעפא אודאד טענה עליהא
 ורצה להא קוה ולא יבדרי באלצעיפה פינצעהא באלקול אלקוי אס יאג פי נקין
 אלקוייה בקול הו אצעה מנה פיצטרב אלכלאס. ועלי הוא תגרי אמור אלפקה אלדיאני
 אן תבדרי פי מוצע אלאחבאת מן אלאצעה אס תקול וכל שכן ופי מוצע אלסלב מן
 אלאקוי אס תקול ואין צריך לומר. פארא אחכמת הדה אלעשרה פנון כל ואחד עלי
 גהתה כאן דבר דבור על אפניו. ולואצעי אלכתב ולמולפיהא גהאת אכר אדק מן הדה
 מערפה ואגל לטרא יסתעמלונהא פי סוק אלכלאס פי כתבהם ביה יסוקונהא יטול
 שרחהא ולא תחוט בהא אקסאס כלאמה אד הי אנמא הי מבניה עלי גרין מולף
 אלכתאב פעלי קדר מקצודה יפתח כלאמה ויקוד אלכלאס קודא אלי מא אראד
 אלא אן ממה יעס אלכתאב אן יכון צדרה מוצחא ען גרצה ואן אמכן אן תקדם למל
 מנה או כלהא פי צדרה פרו אתקן ואנטס¹):

¹ ביאור: המשיל הדבר המתוקן כראוי לזבח וכסף מפני שאין דבר יקר משניהם והזבח שהוא יותר יקר הוא הנשוא והכסף הוא הנושא. ותיקון הדברים על עשרה אופנים שלשה בכתיבה ושלושה בדיבור וארבעה בשכל ואין לנו עסק במציאות הדברים בעצמם לפי שאינה תלויה בבחירתנו ואין השכל והגנאי נופלים עליה. ושלושה אופני הכתיבה הם האחד שיכתוב הסופר כל אות ואת היטב ושלא יחבר האותיות שאין מדרבן להיות דבוקות ותשני שיעשה בין מלה ומלה רוח גדול מהרוח שבין אות ואת ובשניהם מעלה יתירה למכתב העברים והשלישי שיפריד בין פרק לפרק כדי שיכיר הקורא תחלת כל ענין ואם עירוב הפרקים וכל שכן המלות וכל שכן האותיות יפסד הענין. ואופני הדיבור הם האחד שלא יחבר המדבר שתי מלות נפרדות. והשני שיבדיל חלקי המאמר כפי הראוי שאם ישנה חיבור המלות בפסוק אחד ויכל להיות ככופר. והשלישי שיהיה מלהשתמש במלות משותפות כדי שיבין השומע כוננת מאמרו ומה שנאמר בתורה ונתנו בני אהרן במקום וביערו וממחרת השבת במקום המועד הוא לפי שהשומעים הבינו ענין המצווה ממה שעשה הנביא לעיניהם. והארבעה אופנים שבשכל נוהגים בכל ספרי החכמות ואני קורא אותם המתקצר והמתפור והעולה והיורד. והמתקצר הוא שיעסוק אדם בעיקר אחד ויבאר כל הענינים הנכללים בזה העיקר כגון שיעסוק במועד פסח ויכלול בו זבח פסח ומצות ומוריים וכי וכן מי שהוא עוסק בניחות העין ומבאר כל חלקיה כמו הגידים והעיקרים והעפעפים וכו'. והמתפור הוא שיאסוף אדם מכמה עיקרים ענף אחד הנמצא בכלם כגון שימנה השלישים וששה כריתות ויאסוף אותם מקדשים ועריות וממאות וכן הרוצה למנות השש תנועות ימצא שמים בעצם והם ההווה וההפסד ושמים בכמות והם הגידול והפירוד ושמים באיכות והן ההתקפה והמנוחה. והעולה הוא שיעלה מן היותר רפה אל היותר חזק והיורד הוא הפך זה ושני האופנים נמצאים במלאת הרפואה שיתחיל הרופא בסמים היותר קלים ועלה אל הסמים היותר קשים או שידבר בתחילה על החליים היותר קשים וירד אל היותר קלים. וכן יש שני דרכים בויכוח העולה הוא שיתחיל להביא ראיה קלה ואחר כך יבוא ראיה חזקה והיורד שיתחיל לטורח טענת המתוכח הקשה ואחר כך יסתור טענתו הקלה וכן בדברי הלכה מתחילים בחיוב דבר קל ואומרים וכל שכן ומתחילים בשלילת דבר חמור ואומרים ואין צריך לומר. ומחברי הספרים יש להם עוד אופנים אחרים יותר דקים ויקרים הנוגעים בסידור הספר וחילוקו ואין להאריך בביאורם לפי שהם תלויים ברצון המחבר ובכוננתו אלא שבכל ספר ראוי שיגיד המחבר בפתיחה כוננת הספר ואם יכול יקדים בה מקצת עניני ספרו או כולם.

אלכלאם אלי צמיה עלי מא תונבה אלמעאני פאן צמת עלי זלאף דלך אספרתהא נפיר קול אלכתאב מי תכן את רוח ה' (ישעיה מ' י"ג) פאדא צם אלקאיל אלארבע כלמאת עלי חדא ואלזאמסה עלי חדא צאר מי תכן את רוח מסלה וה' גואב¹) ואן הו צם כלמתין עלי חדא ואלתלאת עלי חדא צארת אלמסלה מי תכן את רוח ה' סן זלק רוח אללה וכאן דלך כפרא וכדלך קולה שרפים עומדים ממעל לו (שם ד' ב') אדא צם תלאת כלמאת עלי חדא ואלראבעה עלי חדא כאן אלקול אן לה מל'איכה פי אלסמא ואן הו צם אהנין עלי חדא ואהנין עלי חדא סקאל שרפים עומדים אס קאל ממעל לו צאר דלך כפרא אד ינעל אלמלאיכה פוק זאלקהא ומתל הדיא כתיב מן כלאם אללה ומן כלאם אלנאם לא אטול. ואן יתקי מן אלכלאם מא ירפע אלאשתבאה ען אלסאמע באנהר מא ימכנה לילא יקול כאנת לפלאן עין חסנה סבעין אלסאמעין ישנהא חרקהא ואזר יתוהמהא עין מא ואזר יחסבהא סכאא והדיא אלהי תרי פי אלתוריה בעין אלמצות בלפט מתשאבה מתל ונתנו בני אהרן הכהן (דקרא א' ו') מוצע ובערו²) ממחרת השבת (שם כ"ג ט"ו) מוצע המועד אנמא צאר דלך חכמה לאנה לס ירפע אלא למן לא תדכל עליה שבהא אד קר וקעת לה אלמשאדהא ללרסול כף צנע פדלך פי נאיה אלאחכאם. ושרח אלארבע אלתו פי אלסכר סהי נאילה פי כל כתב אלעלום ואלקבהא באלמכתצרה ואלמנתשרה ואלצאערה ואלהאבטה. פאמא אלמכתצרה סהי אלתו תכתצר עלי דאת ואחדה פתשרח כלמא פיהא ועלי אן אנזאהא מכתלפה כמן יקצר מן אלעלום אלדיאניה אלי שריעה מועד ססח פישרח פיהא זבח פסח וביעור חמץ ואכילת מצה ומרורים והג ועומר וכלמא אנצם אלי דלך אלצאען. ומן ניר אלדיאניה כמן יקצר אן יצף תשריח אלעין פהו יצף [אל] אעצאב [אל] ערוקו [אל] חג [אל] רטובא [אל] אנפאן ומא שאכל דלך ועלי אן צורהא מכתלפה אלא אן נאכערהא אנמא אכתצר עלי צפה אלעין פקט ולדלך סמית הדיא אלנהא אלמכתצרה. ואמא אלמנחשרה סהי אלתו תמתד פי אצול כתיבה לתצם מן כל אצל שעבא ישאבה בעצהא בעצה ומתאל דלך מן אמור אלדיאניה כמן אראד אן יחצי כריתות אנהא לו פהו יחשר מן אלקדשים ומן אלערויות ומן אלטמאות ועלי אן אלאצול מכתלפה אלא אן אלשעבה אלתו אראדהא מן חסאוי אלכרת פהו שאיעה פי אלכל. ומן ניר אלדיאניה כמן אראד אן יעד אחרכאת אנהא סתף פהו ימע ממא הו פי אלגורו אהנתין והמא חרבתא אלכון ואלפסאד וממא הו פי אלכס אהנתין והמא חרבתא אלרבה ואלאצמחלאל וממא הו פי אלכיה אהנתין והמא חרבתא אלנקלה ואלסכון ולא יבאלי אן תכון אלאצול מכתלפה אד יגד אחרכה מנתשרה פי כלהא ולדלך לקבתהא באלמנתשרה או אלשאיעה. ואמא אלצאערה ואלהאבטה פהמא אצראד ושרח אלצאערה אן יבתדי באלאקסאם אדא כאנת מן אלאצעף פאלאצעף חתי ירפע אלי אלאקוי ואלהאבטה אן יבתדי מן אלאקסאם מן אלאנל פאלאנל חתי יתהי אלי אלאדון ומתאל אלצאערה פי אמור אלטב כמן יבתדי פי וצף אלעלאג מן אלאצעף פאלאצעף פאן אסתני בה וואלת אלעלה ואלא פכאקוי מנה חתי ירתקי אלי אקוי אלעלאג ואלהאבטה פי תעדיד אלאמראין מן אלמריץ אלאצעב תם מא הו אקל מנה חתי יתהי אבר אלגו או אלכתאב אלי איסר זמר פי דלך אלמריץ. ומתאל אלצאערה מן אמור אלגורו הו אן

¹ כן תרגם הגאון מי תכן את הרוח הוא ה' וכן ולי שרפים עומדים ממעל. ואם חתנו רוח עם מלת ה' או ממעל עם מלת לו יהיה חירוף וגירוף.

² עיין הערתנו שם.

ילומה מנה עמד עליה בנפי ונחד או ינאבר פי בעיץ אלמחוסוסאת אלפאהרה והיה
אלתלאהה די צרוב אלאנקטאע. פדועה ען אלתקלב פי אעטא אלעלה בקול בהכלים
אתך רעך לילא יבכתה לצמה ויקול לים כדא קלת וכסה מן נחד מא כאן קד אקר
בה בקול פן יחסךך שומע לילא יעיבה אלדין חפשו עליה קולה וזגרה ען נחד אלעיאן
ואלשאהד בקול ודכתך לא תשוב לילא ישנע עליה אנה מתנאהל¹). פאזר הדה
אלתלאהה פנון מן אלאנקטאע אלא אלסכות פאנה אצלח(חא) אן יכון אלמר
אדא לומה אלכלאם סכת ואצלח מנה ארנוע אלי אלק באלקול ואלעמל זמיעא²).

11 כתפאפיה מן דהב פי מזכרפאת מן פצה אלכללאם אלמקול

עלי גהתה³:

למא לם יך ממא יצאנ שי⁴) הו אגל מן אלהב ואלפצה מתל בהמא אלכללאם
אלמנטום עלי גהתה ונעל אלהב לגלאתה הו אלמחמול ואלפצה אלחאמלה לקולה
תסחוי זהב [וגו]. ונטאם אלקול עלי גהתה עשרה צרוב מנהא תלאהה פי אלכתאב
ותלאהה פי אלקול וארבעה⁵) פי אלתימיו וזגור אלאשיא פי אנפסהא אלדי הו אלצרוב
אלראבע לא ידכל פי היה אלאקסאם אד לים דאך באכתיאר פיקע עליה חמד או
דס בל אנמא יקעאן עלי אלצה ואלקול ואלפכר אלדי יכתאר אלמר אלענאיהה בהא
או אלחרך⁶). ושרח אלתלאהה אלתי פי אלכתאב אן יכתב אלחרוף עלי צחה ולא
ילזק מא לים סבילה דאך ואנאר אלעבראניון פי דלך אד לים שי מן חרופהם ילזק
בתה תם אן אלכלמאת מתפרק בעצהא מן בעיץ באכתר מן תפרק אלחרף מן אלחרף
ופי הדיא איצא אנאר אלעבראניון תם אן תכון לאוואיל אלמעאני פצול מפעלה חתי
יקף אלקארי עלי רווס אלמעאני כמא וקף עלי אוואיל אלכלמאת ואכתרא אלחרוף
סהדה אלתלאהה פי גהאת אלכתאב פאן זלטת אלפצול פכיף⁷) אן זלטת אלכלמאת
[פכיף אן זלטת אלחרוף אפסר אלמעני. ואלתלאהה גהאת אלתי פי אלקול הי אן
יפרק בין אלכלמאת]⁸) אלתי אן הי אלתעלת אפסדת אלמעני כמן יריד אן יגיב
צאחבה בקול לא פיקול לא אעזה אללה⁹) פיססר אלמעני. ואן תצם כל זמאעז מן

¹ עיון אמאנאת דף 69.

² ביאור: על דרך נגלה הזהיר מי שיש לו ריב לפני הדיון שלא יצא מנדר הטענה והתשובה
ויבא לחרף ולקלל את בעל דינו. והפחידו בשלשה דברים האחד שמא יגבר עליו בעל ריבו
בשוכמו את לבו על גוף הדיון בזמן שהוא עסוק בקלותיו והוא אמרו בהכלים וגוי ועוד שמא הדיון
יגער בו וזה אמרו פן יחסךך שומע רצה לומר הדיון ועוד שמא יחרפתו בעל דינו בדברים יותר
מנונים שלא יוכל הוא לבטלים וזה אמרו ודכתך לא תשוב. ועל דרך נסתר הזהיר את החכמים
המתוכחים בדבר תורה או באחת מן החכמות שימנעו עצמן משלשה דברים שלא יצאו מתוכחה
להוכחה אחת וימנעו פעם בראיה אחת ופעם בראיה אחרת ושלא יכחשו במה שכבר הודו בו
אחר שיכירו מה שיוזר מתודותיהם ושלא יכפרו במה שתוא מוחש וגלוי לכל. ולא הזכיר השחוקת
שהיא טובה מכל זה וטוב יותר שישבו האדם אל האמת בדבריו וכמעשו.

³ בכ"י ב' וג' אלמנטום עלי גהתיה = מסודר על שני צדדיו ואין אנו יודעים מה
ענין לשון שונים כאן.

⁴ בכ"י שיא וכן למטה. — ⁵ בכ"י וג'.

⁶ עיון ספר יצירה ד' 22 (42).

⁷ בכ"י או כ"ף.

⁸ מלאנו החסרון כפי השערותנו.

⁹ אם תחובר מלת לא עם מה שאחריו תהפך הכרחה לקללה.

אללה או לם ירע חק מסיחה ובאלחרי אלחבארו בין ידי אללה בפעל אלעאלחאחא
 אדא כאנת או לא מנה למכתדא עלי מבתדיה פכיף אן כאנת אלעמאל סיאת סרו
 אשרד ואמר. ואלוקף פי מרצע אלגלא הגומא יורה פי אמור אלדניא אלגל ואלשרד
 פאלעלח ללמסתחק אן ירפע מגלסה אן יצבר חתי ירפעה מאלך אלמחל. ואדם מנה
 פי אלעאקבה אלהגום פי אמר אלדין¹ אמא בפתיא פלעל אלבעיר בהא ירדהא או
 בצמאן אנאבה דעא לקום ען אללה ולעל אלמגיב לא ישא דלך. ובאלחרי אן כאן
 אלסאיל לא יסתחק אלגאבה כמא כאן באלחרי אן כאן אלמרתפע לא יסתאהל חלך
 אלמרתבה. ומן אבעד אלבעד אן יכון אלמצמון ענה אלגאבה לא יקדר עליהא נמא
 פעלו נביאי הבעל וכמא אנה מן אבעד אלבעד אן תכון אלמרתבה נפסהא קד נענת
 לגיר מסתחק אעני צאחב אלמגלם נפסה²). הרה אלפואסיק פי גלסא אלמלך חם
 קאל פי אלכצום אלדין יקפון ללחכם

8 לא תכרזן אלי כצומה סריעא כילא מא תצנע פי אלעאקבה
 אדא אזואך צאחבך: 9 טאלב צאחבך מטאלבתך ולא תכשפן סרא
 אכרא: 10 כילא ימקתך סאמעך ושנאעתך לא תרנע:

טאהר הדיא אלקול פי אלמתנאוועין פי מאל או עקאר בחצרה האכס ינוי כל
 ואחד מנהמא ען אלכרוג ען חר אלמנאטרה אלתי הי אלדעוי ואלגואב אלי חר
 אלספה ואלשתם. וירועה בתלאתה אשיא אלאול לילא יפלג עליה כצמה באשתנאל
 פכרה הו פי אלסב ואלקדף ואעמאל דאך פכרה פי נפס אלמנאטרה פקאל בהגלים
 אתך רעך. ואלתאני לילא ינהרה אלחאכס ויסתכף בה קאל פן יחסדך שומע וינערף
 הדיא אלאסס אלי אלחאכס כמא קאל שמוע בין אחיכם (דברים א' טו). ואלתאלת
 לילא יקאבלה כצמה באקבה ממא קדפה בה פלא ימננה אסתנאע מא קד קיל פיה
 לדלך קאל ורבתיך לא תשוב. ובאטנה פי אלמתנאוועין פי נטר פי [אל]דין או ניה מן
 אלעלום נהי כל ואחד ען אלכרוג מן חר אלמנאטרה אלתי הי טריק לזום אלגפר
 ומקאבלה שי³) במתלה ואגרא חכס אלעלה פי אלמעלול אלי אחד תלאת מגואל
 אמא אן ירנ מן אעתלאל אלי אעתלאל נירה באנה יונב שי[א] לשי מרה בסכב
 ומרה בסכב אכר או⁴) יעטי אלשי לכצמה באלאקראר פאדא תבין עאקבה מא

מפניו. והמשל בזה שכמו שישגיח המלך על בתי המטכעות שלא יזייפו המעות שזה סכנת מסון
 כן צריך שישגיח על הסמוגים על שמירת דתותיו שלא תשחת הנהגתו הטובה על ידי הרשעים
 שזה סכנת נפש.

(1) בכ"י אלדניא.

(2) ביאור: לפי הפשט המתהדר לפני המלך מקנאים בו ומשפילים אותו ועל דרך נסתור
 השם יקבנו לפי שאינו עושה מה שהוא חייב למשיחו וכל שכן שלא יתפאר אדם לפני השם בפעולותיו
 הטובות שאין לנבוא לתבוע שכרו מבוראו ועל אחת כמה וכמה אם פעולותיו רעות. והנבחה
 בהמוניות להתייבץ לפני גדולים יבואו בו וקלון וטוב לאדם שימתין עד שיגביהנו ראש
 המעמד אל המעלה הראויה לו. ומגונה מזה בתורות המסחר לרון בדבר הליכה ואפשר שישיר
 חכס את דבריו או הטכסית בני אדם שתפלתו בעדם נשמעת ואפשר שהשם לא ירצה בת. וכל
 שכן אם השואל אינו ראוי שיענהו השם וזה כמו המעלה את עצמו למדרגה שאינו ראוי לה.
 ועל אחת כמה וכמה אם מי שנשאל ממנו אינו יכול לקיים הבטחה השואל כמו שעשו נביאי
 הבעל וכן הוא בראש המעמד שאינו ראוי למעלתו.

(3) בכ"י אלי. — (4) בכ"י אן.

י כאן דלך נעתה ווצפה. ומנהא אן אללה עו וגל יעלם אלאמור אלכסיה פארא
תה והבא או צפחה פאצמר פאן דלך ירנעה ואמא אלמלוך פאנהם לא יעלמן
אלאמור אלטאהרה דואת אלנהואיאת פארא סאלתהם שיא פאשרח ובין¹).

3 וכמא אן אלסמא פי גאייה ארפע ואלאריץ פי גאייה אלעמק
אך ראי אלמלוך לא נהאייה לה:

קולה היא יונב אן יבון ראי אלמלוך לא ראי פוקה כמא אן אלסמא לא עלו
זא אד לא ענצר אעלי מן אלנאר ואלאריץ לא ספל תחתהא אד לא טביעה תחת
ראב כדלך ינבני כל ינב אן יבון תדביר אלממלכה לא אגור מנה פאן כאן
לך אלמנצוב יפי בדלך ראייה ואלא סינב אן תבון אלחאשייה תפי בדלך חתי
אלתדביר פי אגור אלגורה אלממכנה אמא כאלמלך אלמפרד או כה ובקומה²).

4 וכמא אנך אדא נחית³ אלזיף מן אלפצה כרנ ללסבאך אנא
5 כדאך אדא נחית אלטאלם מן בין ידי אלמלך תבת כרסיה בעדל:

לאמם קולה היא אלקול אלאול אן אלמלך אד⁴ כאן רכנ[א] מן ארכאן
אלם ובאן אלסמא לא תחיש ואלאריץ לא תסתחיש אלא כאעתדאל מן אלטבע
זרכה כאן אלמלך איצא לא יתבת מלכה אלא בעדל ואעתדאל פי סיאסתה
זה סינב עלי היא אן יזאל כל טאלם מן חצרתה לילא יפסד עלי אלמלך אלתדביר.
אעתבאר פי דלך אן אלמלוך תשרד פי חפש דור צרב אלדראהם ואלדנאניר
ס תפסד נקור אלנאם בדגול אלזיף פיהא פכדאך ינבני אן תשרד פי חפש מתלוי
ש ואלרסום⁵ לילא תפסד אלסיאסא בדגול אלטאלמין פיהא כל באוכד מן דלך
אלאול פי צטר אלמאול ואלתאני פי צטר אלרואח⁶).

6 ולא תתבאה בין ידי אלמלך ופי מוצע אלאגלא לא תקף:
אנה אצלה אן יקאל לך ארתפע האהנא מן אכסאסך בחצרה נביל
א קד ראת עינאך:

אלתבאהי בין ידי אלמלך פי אלטאהר יורת חסדא וחטוטא ופי אלכאטן ידמה

¹ ביאור: יש כפסוק הזה ענינים רבים האחד מהם כמו שאי אפשר בתוכנתנו להשיג
בבדוד האל יתברך כן ראוי שלא נבקש לשום גבול וקץ לכבוד המלכים כאילו לא נוכל לחקרו.
ש שכבוד השם נודע לנו רק במעשיו הנסתרים שהוא כורא יש מאין ומחיה וממית ומעשיר
ש וזהו תואר לו ומעשי המלכים גלויים לכל כשמגביהים ומשפילים וזה תארם שיראו
תם. והשלישי שמכבוד השם שלא יאריך האדם בשאלותיו שהשם יודע תעלומות לבו אבל
המלכים צריך אדם לבאר ולפרש בקשותיו.

² ביאור: הפסוק וחיוב שיחא לב המלך למעלה מלכות כל בני אדם כמו שהשמים
זית הגובה שטבעם אש והארץ בתכלית העומק שטבעה עפר ולכן ראוי וגם צריך שינהיג
ד מלכותו היטב ובדרך ישרה בין לבדו בין הוא ויועציו.

³ כן תרגם הגאון ישעיה כ"ז ח'.

⁴ בכ"י אדא.

⁵ נראה שרצה לומר הממונים להרחיק העול ולשמור החוקים או אפשר שצ"ל אנשא אלרסום.

⁶ ביאור: המלך הוא אחר טעמוי העולם וכמו שהשמים והארץ הם שקולים זה כנגד
טבעם ובתנועתם כן לא יבין כסא המלך כי אם בצדק ובישר ועל כן צריך להרחיק הרשעים

אלגז אל תאלת מנה

קאל פי אולה

כה

1 והדא איצא מן אמטאל סלימן אלתי נקלהא קום חוקיה סלך

יהודה:

קול אלכתאב הדא ידלנא עלי אן אכבארא כתירא אקאם אבאנא יתנאקלובדא מדה מן אלומאן ניר מכתובה תם אנהא כתבת בעד דלך אד פצח באן הדא אלאתאל שלמה קאלהא ואקאמת זמאנא ניר מרונה חתי דונהא קום חוקיה וכמא שרה ירמיהו אן אללה אמר אבאנא פי וקת לרוגהם מן מצר ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת (ירמיהו י"ז כ"ב) כדאך אסתקאם ללאבא אן ינקלו אן מצות כתירה סמעהא מן משה ולם יתבתוהא אלי וקת כתבה אלמשנה ווקת כתבה אלתלמוד. אבתרו בתדה אלאתני עשר פסוקא פי תרביר אלמלך וגלסא אלמלך ומן יחצר ללחכם ואלמחאכבם בין ידיה פקאלו אולא¹).

2 כרם אללה מן כפי אלמור וכרם אלמלוך מן נהאיה אלמדור:

להדא אלקול מעאן מנהא אן אללה עז ותברך כמא אן נהאיה כרמה לא תדרך אד הי מן אלמור אלכפיה ענא כדאך אלמלוך ינב עלינא אלא ננאדי כראמתהם בל ננעל נאיתהא לא תלחק פאלאול הו מעווס באלכניה ואלרסם ואלתאבני באלאתיאר אן ננעל²) אלמלוך פוק גמיע אלמנאול. ומנהא אן כרם אללה יערף פי אלמור אלמסתורה כיה יללק שיא לא מן שי וכיה יהי ויסת וירוק ויסקר ויסעד וישקי בל יפעלה כפיה ואלמלוך פאנמא תפעל גמיע מא תפעלה טאהרא מן רפע חט ונגא ופקר פכלמא אטרת כאן נעתהא ליטער עוהא כמא אן אלכארי כלמא

החלק השלישי

¹ ביאור: זה הפסוק יורנו שהרכב דברים היו מקובלים בירי אבותינו ולא נכתבו על ספר ער אחר זמן וכן אמר ירמיהו בפירושו שאיסור הוצאה בשבת ניתן לישראל בעת יציאת מצרים וכן מצוות הרבה ששמענו אבותינו מפי משה נשארו בקבלה עד שנכתבו במשנה ובתלמוד. והתחילו אנשי חזקיהו בשנים עשר הפסוקים האלו על הנהגת המלך והיושבים לפניו והבאים למשפט לפניו.

² בכ"י נגל.

30 למא גזת עלי ציעה רגל כסלאן וכרם אנסאן נאקין אלעקל:
 דא קד נבת אכרתה קריצא וגטא ונהה אלחרשף וחגארה גזארה
 נהדמת: 32 פאד ראית אנא דלך רדדת אליה באלי ואד נטרחה
 יתה אדבא: 33 ען קליל מן אלסנאת ואלנומאת ולזום אלאיאדי
 טנאע: 34 חתי יקבל פקרך באלסאיר⁽¹⁾ ועווד כרגל די תרס⁽²⁾:

קד קדמת מעני הדא אלמחל וקלת אן אלחכים לים ילום צרורה אן יבון קד
 יעה כסלאן פאדאהא קד אנבתת חרשפא וקריצא ולכנה עלם דלך בעקלה
 מתלא כאלכבר או כאן אלאעתבאר במא כאן הו אצעב. פהדר אלמתכאסל
 אן אדמן אלכסל צאר פי אחואלה אלי תלאת מנאול במא אן אלציעה תנקסם
 אקסאם אדונהא ואוסטהא ואקואהא. פאול מא יבחדו אלכסלאן באלתואני
 אלאדון מן ציעתה פינאלה והנה עלה כלו קמשונים. תם יציר אמרה אלי
 נ פי אלזו אלאוסט פינאלה כסו פניו חרלים לאן ונה אלציעה אנור. תם יאלף
 פיסתעמלה פי אקוי מא פי אלציעה וחי אלחגארה אלמכנייה פילחקאה ונדר אבניו
 פעלי הדא אלצנאיע ואלתגאראת ואלעלוס ואלדיאנאת תנקסם תלאתה אקסאם
 זאן יבחדו פי אדונהא תם אוסטהא תם אנלהא אול מא יא³ אלכסלאן פי
 תם פי אלתאני תם פי אלתאלת. אקסאם⁽⁴⁾ אלצנאיע הבאתהא ואגרתהא
 אקסאם אלתגאראת אלארכאה ואלחילולה ורוס אלאמואל. ואקסאם אלעלוס
 נבאט ואלתחפס ואלתעלם ויקאל אלפצול ואלאבואב ונפס אלכתאב. ואקסאם
 יאח אלנואפל ואלסמעיה ואלעקליה אול מא יתואנא אלמתואני פי אלנואפל
 ורה מן צום וצדקה וצלוה תם יתואנא פי אלשראיע אלסמעיה תם יציר אמרה
 ולכבאיר פידע אלעקליה איצא. וקולה ואחזה אנכי ערפנא אן אלתחזיר עלי
 צרוב אצעפהא אן יקול אלנאדי ללמנהי לא תפעל הדא ויסכת ואקוי מנה
 לה לא תפעל הדא לילא תהלך ואקוי מנהמא אן יקול לה לא תפעל הדא
 תהלך במא הלך פלאן פמאל אלחכים אלי הדא אלקסם אלאעשם מן אלתחזיר
 על שדה איש עצל עברתי וגוי ואחזה וגוי. ואלקול פי מעט שנות וגוי ובא
 רישך וגוי חסב מא קדמת פי תפסירהמא אלאול (משלי ו' י'—יא⁽⁵⁾).

תם אלזו אלתאני מן תפסיר כתאב טלב אלחכמה ואבתדו

(1) כ"ו א' כרגל סיאר.

(2) כ"ו א' כדו מנגן. — (3) גראה שצ"ל וואכר. — (4) כ"ו אקסם.

(5) ביאור: כבר ביארתי בפתיחה ענין זה המשל ואמרתי שהחכם מספר לפעמים מה
 שכלו כאילו ראהו, בעיניו כדי שישבר המוסר אזני השומע. והזהיר את העצל ואמר שאם
 עצלותו תביאנהו לשלש כדרגות כמו שהשרה מתחלק לשלש חלקים החלק הנקלה הוא
 והכינוני הנקרא פני השדה לפי שהוא טוב מהראשון ויפסד אחר כך והיותר חזק והם
 דר שיהרסו גם הם בסוף. וכן האומנות והתגרות והיריעות והתוריות מתחלקות לשלש
 לקי האומנות הם המתנות והשכר והמלאכה עצמה. וחלקי התגרות הרווח ותשומת יד והקרן.
 וענת התולדה והשמירה והלמידה ובספרים הפרקים והשערים וגוף הספר. וחלקי התוריות
 וות וחובות שמעיות וחובות שכליות ובכל אלו תהפסד תולך וגדל לפי החלק שיתעצל בו
 יאמרו ואחזה וגוי יורה שההוהרת היא על שלש דרכים שיאמר המצוה למצוה רק לא תעשה
 נעשה פן תאבד או לא תעשה פן תאבד כמו שאבד פלוני ובחר החכם בדרך השלישית.

גשלם החלק השני מספר דרישת החכמה והתחיל

אלא דואם מכסכה ותק באללה אן ידימה לה סיכון בית פי הרה אלעבארה וונא. ומן באטנה אן יתדי אלמר בנואיב אלדניא אלצרווייה קבל אלארה אף כאן לא יעל אמור אלארה אלא בחאנה אלטבע מן אלקות ואלסתר ואלכן אעני אלטעאם ואלכסוה ואלמגול¹) ואיצא אצלח אלמואז ואלחרכה בתדביר ואלסכון בתקדיר אעני אלטם פאן הו תרך אלענאיה בהדה אלאשיא ואקבל עלי אלצום ואלצלוה לם ילתם דלך ולם יתם סיכון בית פי הרה אלעבארה דאר אלארה. וכדלך אלעלם לא יתם אלא בכפאיה. ומן סראירה אן ללחכמה אבתראת הי כאלדהליו ללמנאול לא תעל אלי דלך אלזו אלחכמי חתי תקדמהא קבלה אף הו יפתחהא ואליונאניה תסמי אלמדל אלי כל עלם מן מנטק ונזום והנדסה וטב איסאנוני. פאן סבק אלמתעלם באלכתאב בעינה קבל אלמדל אליה לם יפהמה. וכדלך ללשאעאת מכאדי הי מפאתיה להא לא ינתפע אלעבר כבעצהא דון בעין ושרח דלך אן אלשראיע אלסמיעיה מתל אלסבת ואלעיר ואלצום ואלחז ואלפסיר לא ינפע אלעבר אלתמסך בהא דון אן יקדם קבלהא אלשראיע אלעקליה אלחק ואלערל ואלאנצאף ותרך אלקתל ואלזנא ואלסרקף ומא אשבה דלך מן אלכבאיר סיכון אלמעני אצלח מעאמלתך מע אלנאם ובעד דלך בינד ובין רבך לא תסרק ותצדק מנה ולא תון ותצום באואיה²).

28 ולא תבן שאהד מגאן לאטיך תכדעה³ בנטקך: 29 ולא תקל

כמא צנע בי אצנע בה ארד אליה כפעלה:

נהי בהאתין אלאיתין ען נוע מן אלנפאק והו אן ישחד אלמר עלי צאחבה כפצאיל ליסת פיה יכאדעה בדלך. הם אטבק עלי הדיא אלקול אלמקארצה ואלרפא והו אן יבון אחר אלאתנין ינעת אלאר ויצפה כגורה⁴) זואא למא תקדם לה מבנה מתל דלך אן אבתדי ליכאפיה הו איצא במתל דלך. ופי טי הרה אלמנאפאה אלממנועה אלתי הי באלכיר מנע מכאפאה אלשר באלשר כל דלך אוכד⁵). הם כסי מעני יעלמה אלחכים אנה כדאך כלאמא געלה כאנה כבר כאן פקאל

¹ עיין למעלה דף 3 ושם הזכיר גם כן אלו השלש מלות ופירשם אחר כן ועיין עוד אכאנא דף 288, 313.

² ביאור: על דרך נגלה לא ישא אדם אשה ויוליד בנים אלא אחר שהשנה ירו לפרנסם ולפי זה בית ענינו אשה ועל דרך נסתר פירושו שיתעסק אדם תחלה בצרכי העולם הזה והם חמון והלבוש והמושב וכבריות גופו וכיוצא בהן ואחר כך בתפלה ובצום וכל עניני העולם הבא וזוהו הפירוש בית הוא עולם הבא. וכן אי אפשר לאדם שישלם לימודו אם אין לו די מחותו. ומנסרות הפסוק שיש להכמה התחלות שהם כמו הפרוזדור לטרקלין והיונים קודמים אכנו לפתיחות החכמות כמו חכמת ההגיון ומלאכת הכוכבים וההנדסה והרפואה וכלי אלו התחלות אי אפשר ללמוד החכמה. וכן יש למצות מבוא ומפתח שאין תועלת לאדם בקיום המצות השמיעיות כגון שבת ומועדים וכיוצא בהן כי אם אחר שקיים מצות השכליות כגון צדק ויסעם ונזהר מן הנגיבה והרציחה ודומיהם ולפי זה טעם הפסוק שיכין האדמ מעשיו כינו ובין אדם ואחר כך ביו ובין השם שלא יגנוב ויעשה בו צדקה ולא ינאף ויוצם כנגד זה.

³ בכ"ו א' תכאיעה.

⁴ בכ"ו בגירה.

⁵ ביאור: בשני אלו הפסוקים דבר החכם באחד ממיני החניפה והזהיר שלא ישב אדם את חבירו במדות טובות שאינן בו לפתותו וכן לא יהלל את רעהו כדי לשלם לו נסול השבה ששבת אותו בו קודם לכן וכל שכן שלא ישלם רעה תחת רעה.

למחאבא^א בתלאת^א (אנואע) אבואב אן אללה ידמהא והו קולה כל טוב עלי נסב^א
 טוב בעיני יי^י (דברים ו' י"ח) חם אלנאס אלמנאר עליהם ידמונהא כמא קאל יקבוהו עמים
 אצעב מן (הדא) דלך אן אלקום אלדין האבאהם אלחאכם אנפסהם ידמונה פי דלך כמא
 אל יזעמיהו לאמים. אעתבר מן איובל באנהא אסתאגרת שאהדין לישהדו¹) עלי נבות
 זנאי^י יסתחק בהא אלקתל והי נפסהה תסמיהם פנר^א כמא קאלת והושיבו [שנים]
 נשים בני בליעל נגרו (מלכים א' כ' י') פכפא בדלך לאהל אלגור דלא והואנא
 אסתפטע אלחכים הדה אלחאל ללעלמא פקאל גם אלה לחכמים ידמהם רבהם
 אלצטמאן זמיעא²). חם קאל

25 וללואעטין ינעם ותחל בהם ברכה אלכור: 26 לאן מן ירד
 :לאמא צואבא כמן יקבל אלשפתין:

באזא הדה אללאת^א אלאחואל אלמדמומ^א מן אלמחאבי תלאת^א משכור^א
 לצאדק אלנאצח קולה ינעם אלנעמ^א ללה בקולה ויהי נעם יי^י אלהינו עלינו
 תהלים צ' י"ז) וקולה תבוא ברכת טוב מן אלמחכום לה בחק לאנה ידעו למנצפה
 ברכה כמא קאל איוב ברכת אובר עלי תבא (איוב כ"ט י"ג) וקולה שפתים ישק מן
 ולמחכום עליה קאל יגב אן יכון כלאם קאיל אלהק ענד סאמעה ועלי אנה ימצ^א
 מן יקבל פאה מחכ^א ולים כמא יתוהם בעין אלעאמ^א אן תפסיר שפתים ישק אנה
 זן קאל אלצואב ינבני אן יקבל עלי פמה לאנה לם יקל יושק ואנמא קאל ישק הו
 ולדי יקבל פא³) אלצצם אלמחכום [עליה] באצטנאעה אליה אלמערופ בללאצה מן
 ולשלם. וקד מתל דויד עט^א אלואעט ענד אלצאלח באלדהן עלי אלארס כמא קאל
 זיכחיני שמן ראש (תהלים קמ"א ה') חתי צרכה ללמועוט^א הו מנה פצל ואחסאן
 מא קאל אולא יהלמני צדיק חסד ויזיחיני (שם)⁴).

27 אצלח⁵) פי אלסוק צנאעתך ואעדהא פי אלציעה לך בעד דלך

ובן ביתך:

טאהר הוד אלקול אלמשור^א עלי מן יקצר תווינ[ה] באמרא^א אלא יבתרי
 :דלך חתי יעד לה מכסבא ויעלם אן פימא ידלל עליה מן מכסבה מא יקום בהא
 כולד או באתנין לעלהמא אן יכונא לה. פאר^א תוונ עלי הדה אלשריט^א ולם יבק

¹ בכ"ו לישהדון.

² ביאור: גם אלה בלשון תמיחה וענינו הגם אלה יאותו לחכמים ונגה הכרת פנים
 משפט בשלשה דברים ואמר שהיא תועבת השם ועוד שהזכאי שהרשיעו השופט יקוב אותו
 גם הרשע בעצמו שהצדיקו יזעום אותו כמו שאתה רואה מאיובל ששכרה שני אנשים להעיד
 נד נבות וקראה להם בני בליעל.

³ בכ"ו פי.

⁴ ביאור: נגד שלשה הענינים המגונים שהזכיר בהכרת פנים הזכיר כאן שלשה ענינים
 ושוכחים באיש ישר ונאמן והם נעם השם עליו והוא אמרו נעם וברכת הזכאי והוא אמרו
 רכת טוב וכר וגם החיוב ירצה בדברי דובר אמת אף על פי שהם נושכים אותו כאילו נשקו על
 זפתיו לפי שהצילו מלעשות חסם ולא כמנו שמפרש החמון שבני אדם ישקו שפתי המשיב דברים
 נוחים שאז היה צריך להיות יושק ולא ישק. וכבר המשיל דוד תוכחת אמת בשמן ראש ואפילו
 בות המוכיח לגמילות חסד.

⁵ בכ"ו ב' אלתב.

נמיעא יקאלאן עלי מן יחיד ען ואנב רבה וואנב אלנאם ואיאהמא נמיעא עני בקולה
אן לים להמא עאקבה¹ פי אלאכרה באלחכם וסראנהם ישפא פי דאר אלדניא עלי
סביל אלאיה עלי מתל מא קלת פי שמע בני מוסר אביך (משלי א' ח') אן אלסמין
מוצועאן ואלחכמין מחמולאן עלי כל ואחר מנהמא¹.

21 אתק אללה יא בני וכליפתה ולא תכאלט אלמשרכין: 22 לאן

אלתעם מנהם יקום גפלה ואלובם מן כליהמא מן דא יערף וקתה:

אלמשרכין עלי צרכין אמא באללה פיעברון אתנין כאלתנויה או יעתקדן
טינה קדימה כאצחאב אלהיולי או יגונה תלתה אגוא כאלנצארי או ינעלון אלמברדין
סבעה או אתנין עשר² ואכתר מן דלך כאלדהריין ואמא בכליפה אללה כמן יעתקד
טאעה ללשראה אלזוארג ומא מוי (דלך) אלסלטאן אלשאהר אלדולה. פנף אלנמיע
בסרעה חלול אלעקובה מן אללה ומן כליפתה פיהם אי קאל כי פתאם יקום אידם
ולם יען בקולה אידם ופיר שניהם אן תכון אלמציבה ואלתעם חאלה באלמברדין
לאסתחאלה דלך פי אלקרומ³ ואנמא יעני⁴ אנהא תחל מנהמא פי מזאליהמא
ואלמשרכין בהמא פאנמא נסב איד ופיר אלי יי ומלך לאנהמא אלפאעלאן להמא.
וקד יגו אן נפסר עם שונים אלמגירין מן ישנא הכתם הטוב (איכה ד' א). וקד יגו
אן יצרף איצא מן ולא שנה לו (שמואל ב' י') ולא אישנה לו (שמואל א' כיה ח')
אללדין המא מעאודה פיקול לא תכאלט אלמעאודין לא תכן איה אדכך רכך
וסלטאנך תעאוד דנכך. ויגו איצא מע אלמחכין מן ושננתם (במדבר ו' ז') יעניה לא
תכן ממן יקולון מא לא יפעלון⁵.

23 אהדה⁶ איצא מן שאן אלחכמא אתבאת⁷ אלזונה פי

אלחכם לא כיר פיה: 24 לאן אלקאיל ללטאלם אנת זכי תהגוה אלשעוב
ותדמה אלאחזאב:

קולה גם אלה קול תענב עלי סביל הנם אלה ועלי אנה לים פיה הא מדאד
פדו מתל קול בעץ אלקום שאול ימלך עלינו (שמואל י"א י"ב) תענבא בלא הי. דים

¹ ביאור: אמרו אל תתחר אל תהי כמותם במעשיך ואמרו אל תקנא באמונתך ואין
הפרש בין טרעים ורשעים שאלו ואלו אינן יוצאים ידי חובותיהם נגד אלהים ואדם ואין להם
אחרית בעולם הבא על פי דין וגרם יכבה בעולם הזה על פי נס ושני הושאים מוסבים על שבי
הנשואים כמו שאמרנו למעלה בפסוק שמע בני.

² ר"ל השבע כוכבים והשנים עשר מזלות.

³ בכ"י אלקדים.

⁴ בכ"י איני.

⁵ ביאור: השונים בדבר האל הם המשתפים לו אל אחר כמו השנים או הסמכונים

בחומר הקדמון או המחלקים אותו לשלשה חלקים כמו הנוצרים או המודים בשבעה מנתונים
או בשנים עשר או יותר מזה כאנשי קדמות העולם וכדבר המלכות הם המשתפים לה רשות אחרת
כמו השומעים למורדים או לכו שאינו מורע המלוכה ואפשר שאלת שונים מענין שנוי וחילוף והם
הממירים טוב ברע או אפשר שהשונים הם התחורים למעטם מגזרת ולא שנה לו או המספרים
מה שאינם עושים מגזרת ושננתם. ואמרו אידם ופיר שניהם רוצה בו האיד והפיר הכאים מאת
השם והמלך לפי שאי אפשר שיחולו איד ופיר על הקדוש ברוך הוא.

⁶ בכ"י ב' וג' והדא.

⁷ בכ"י א' ואתבאת.

קאל ויש אחרית ואיצא אן אלעסל ונמיע אלנדיה סריעה אלוואל ואלחכמה תאבתה אלבקא ולדלך קאל לא תכרת¹).

15 לא תבמן עלי מאוי אלזכי פאנך טאלם לה ולא תנהב מחלה:
16 פאן אלצאלח לו וקע כתירא לקאם ואלטאלמון יערתון פי אלשר:

היא אלבמן אלדי נהי ענה הו חילה אלצם אלדי יטלב אן יטלמה כמא קאל רבצו²) כל יבני לה אן יקול דעואה וחגתה עלי צאחבה ולא יחרף כלאמה ישלב אלגלבה. וקולה כי שבע אראד בה אלכירה כמא תקדם מן שבעה ועשרה ומאה ואלף לאנהא חסאב מזבור ומשהור. ונמיענא קד שאהר אן אמתנא וקעת מרארא כתירה תם ארתפעת כמא קאל פעמים רבות יצילם וגוי (תהלים ק"ז מיג) וסאיר אלאמם מתל מצרים ופלשתיים ושבעה נים מגד וקעו לס ירתפעו וכדלך צח ענרנא אן אברהם יצחק ויעקב ויוסף ואליהו ואלישע ודניאל ומרדכי דלו ועוו מרארא כתירה וכמא קאל פי אלפראד איצא רבות רעות צדיק וגוי (שם ל"ד כ') ונירהם מן אפראד אלכפאר וקע פלם ירתפע³). תם נהי ען אלשמאתה בקולה

17 ואדא וקע עדוך לא תפרח בה ואדא נכב לא יסר קלכך:
18 כילא ירי דלך אללה פיסו ענדה פירד ענה נצבה אליך:

קולה אל תשמח באלכלאם וקולה אל יגל לכך פי אלנפס. וודת פי אלתפסיר אליך פקלת והשיב מעליו אפו עליך ליכון תחירה חין חרר אלשאמת אנמא חדרה מן חלול אלעוקבה אף לס יגב אן יחירה מן אעפא ערוה מן מציבתה ואקאלתה עתרתה סיכון אנמא אמרה חניף אן יתאר דואם אלעקובה לערוה פלא ישמת בה חתי לא תזול⁴).

19 ולא תגתבט⁵ באלאשראר ולא תחסד אלטאלמין: 20 פאן אלשריר לא תבקי לה עאקבה וסראג אלטאלמין סיטפא⁶):

אל תתחר לא תכן מתלהם באלפעל ואל תקנא באלעתקאר ומרעים ורשעים

¹ ביאור: החוש מרגיש במתיקות הדבש ותאות האוכל שהיא בכבר הרוץ אליו יותר מבשאר המאכלים לפי שמוג הבכד חם ולח כמוג הדבש לכן המישול החכמה לדבש ובפרט לנופת שהיא עונג לגוף וכן החכמה יונג לנפש לפי שהנפש נר לגוף והחכמה נר לנפש. ויש יתרון לחכמה על הדבש שהדבש משנה ונעכה חלב ועצם ועור וכשר והחכמה היא חומר לצדק ומשפט ולטהרה לשררה ולהנהגה וזה אמרו לנפשך ועוד שהדבש והמאכלים אינם מועילים בעולם הבא והחכמה תועיל בשני עולמות וזה אמרו ויש אחרית ועוד שהדבש והמאכלים יאבדו מהרה והחכמה תקום לעולם וזה אמרו לא תכרת.

² אפשר שצ"ל רשע.

³ ביאור: אמרו אל תארוך רוצה בו תחבולת בעל ריב להרשיע את הצדיק והראוי לבעל ריב לכאר את מענתו נגד רעהו ושלא יסלף אמריו בכקשו הניצוח. ואמרו שבע ענינו הרבה ואנחנו ראוי כי אומתנו נפלה כמה פעמים וקטנו ולא כן אומות העולם ונתאמת לנו שאברהם ויצחק ודומיתם נבזו ואחר כן נתכבדו ולא כן הכופרים שלא קבו אחר נפילתם.

⁴ ביאור: אל תשמח בדיבור ואל יגל לכך כנפש. והוספתי בסוף הפסוק עליך שאי אפשר שהזהירונו החכם שלא נלעג לאויבנו כדי שלא יסור העונש מעליו כי אם כדי שלא ישיב השם אפו עלינו.

⁵ כן חרגם בתהלים ל"ז א. — ⁶ בכ"י ב' יכמד.

סתלצה מן אלעקובה או במא סוי דלך מן אנווע אלזלאין. וקולה אן אסתריית צאק קואך קול תהדר יעני אנך אן תכאסלת ותראמית ען זלאין אפך טלבת קוֹתך לנפסך לתלצהא פלם תגדהא. ולקולה כי תאמר הן לא ידעתי מעאן מנהא מא ישיר אלי אלמחתאנ אן יזלין יקול אן כאן גריבא לא תקל לא אלצה לאני לא אערפה סאן אללה אלדי ערפה יגאוּיך זירא. ומנהא מא ישיר אלי אלחילה אלתי בהא יזלין יקול לא תקל כיף אחתאל פי זלאצה וליס לה ענדי וזה סאן אללה עאלם באלתדביד יהדיך וירשרך ומנהא מא ישיר אלי אלזוא יקול לא תקל כיף אציע מאלי וסעירי פי זלאין הדיא וליס אעלם מקדאר מא אשתריה בהא מן אלחובא סאן אללה לה מקרא [ו] לא יעלמה אלא אללה מן כרתה כמא קאל עין לא ראתה אלהים וולתך יעשה לסכתה לו (ישעיה ס"ד ג')¹. וצאר בעד הדיא [אלי] אלחרינב פי אכתסאב אלמערסא סקאל

13 כמא אנך יא בני תאכל אלעסל לאנה טיב ואלשהד לאנה חלו פי חנכך: 14 כדאך אערף אלחכמה פאנהא לנפסך ואן וגדרתהא וזדת אלעאקבה ורגאוך לא ינקטע:

למא כאנת אלחאסה תחס בחלאוה אלעסל צרוה וכאנת שהוה אלגוא מע דאך תנשט אליה אפעל מן סאיר אלטעום לעלה אן אלכבד אלתי שהוה אלשעאם מרכבא סיהא מזאנהא חאר רטב וכאנת אלחלאוה משאכלה פי אלמזאנ למזאנ אלכבו ולדלך צאר אלאשתיאק אלי אלטעאם אלחלו פי אלנאם אכתר מן גירה שבה אלחבים אלחכמה באלעסל סימא באלשהד מנה לקולה דבש ונפת תקריבא אלי אלמתעלסין יקול כמא יחס נסמך דיה לחלאוה אלעסל [כדלך] אלחכמה [דהא ללבס] למשאכלתהא להא אד אלנפס סראג אלכרן ואלחכמה סראג אלנפס וכמא תגד אלכביע פי אלכתאב קד סמי אור. כל אפעל מן אלעסל ללנפס כמא קאל ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים י"ט י"א) לאן אלנפס אלתי הי נור אלנפס למא כאן אלעקל ינירהא צאר אלמתל באן חלאוה אלעלם תחלו חלאוה אלעסל ומן שרף אחר אלחלאותין עלי אלאזרי אן אלעסל ללנפס יסתחיל פי ציר מעאדה ללשחם ואלעסלם ואלגלד ואללחם ונירהם ואלחכמה מאדה ללערל² ואלאנצאף ואלשהד ואלתרביד ואלתקדים ואלאצלחא ואלסיאסאת ולדלך קאל לנפשך ואיצא אן אלעסל וסאיר אלאגדיה לא תנפע פי אלדאר אלחאניה ואלחכמה תנפע פי אלדארין גמיעא ולדלך

¹ ביאור: אמרו ביום צרה ר"ל אם אחיך סן המאמינים הוא בצרה וזאת הצרה היא היותר גדולה ר"ל סכנת נפש ואמרו מטים ר"ל היוצאים להרג וחנק ולקוחים הם היוצאים לשריפה וסקילה על פי דין תורה או למיתות אחרות על פי דין אחר. וצוה החכם להצילם בין מיד שופט בעדות שיעידו להם לפני בית דין או לתחזיק בידם ולהוציאם מכור או למלטם מן השריפה או מיד רוצח או להורותם מה שצוה השם ומה שהחזיר ממנו כדי שימלטו מן העונש וכיוצא בהן מדרכי ההצלה. ואמרו צר כחך ר"ל אם חדלת מלעזור לאחיך לא תמצא כחך להציל את עצמך כשתהיה אתה בצרה. ואמרו לא ידעתי ר"ל אל תאמר אני יודע את האדם הצריך לעזרתי או באיזה תחבולה אעזור לו או מה יהיה שכרו אם אצילו אבל השם יודע את האדם הזה והוא יישורך למצא התחבולה והוא יודע שיעור הנמול אשר ישיב לך. ואחר זה עורר החכם את האדם לבקש דעה.

² בכ"ו ללעסל.

7 ירי אלגהאל אלחכמה מרתפעה ענה פהו פי אלמחאל לא
יפתח פאה:

פי אחואל כתיב¹ יראה¹ מרתפעה אולא פי וקת אלחעלם יקרר אנה לא
יעל אליהא פלא יענא בה תם פי וקת אלמסלה פכיף פי וקת אלגואב חתי וקת
אלאסתמאע אלדי הו אסהל אלאשיא לא יצבר לדלך פהו בין אלנאסקין כאלאגרים².

8 וכם מן מפכר פי אלשר ואלנאם יסמונה דא אלהמם:

הדא כאב פי אלדהאה ולים הו עאם בל לאין יקול כתיב מן אלנאם יכון
קצדהם וטויהתם סוא ושרא ואלעאמה יקימונהם מקאם אצחאב אלפכר אלצחח לאן
מומה ומומות ענדה מחמודה יקול לאן לא תנתר במא תסמע אלעאמה יקולונה פיה
חתי תחצלה אנת³.

9 אלגהל פאחשה וכטיה ואלדהאה מכרוהה ללנאסאן:

ועלי אן אלגהל נפסה לים הו דאת אלפאחשה ולא דאת אלכטיה אלא אנה
[סכבהמא] ומאדתהמא אד כאן זלל אלעאלם אנמא יכון סהוא ואנפאלא. וכרה
אלדהאה אלעאם אלואסע לאן צאחבהא יקול בפיה מא לים פי קלבה פנפסה תנבר
דאך עליה ועקלה אשד אנכארא ואלנאם איצא ישכונה ורב אלעאלמין יבנצה⁴.

10 אן אסתרכית פי יום אלשרה צאק קואך: 11 כלין אלמקדמין
ללאמאתה ואלממילון ללקתל יבני⁵ אן תצדהם: 12 פאן קלת מא
נערף הדא אלא אן מהיי אלקלוב הו יפהם וחאפס נפסך הו יעלם פיכאפי
אלאנסאן עליה⁶ פעלה:

יום צרה אלדי יצפה לים הו יום צרה ללסאמע ואנמא הו יום צרה לגירה
פאמרה אלחכים אדא ראית אנאך אלמומן פי שרה פלצה ואומי אלי אעסם
אלשראיד והו כטר אלנפס ושרחה הצל לקחים למות לקחים מקדמין מתל ואקחה פת
לחם (בראשית י"ח ה) פאלממילון אלדין תכאד אן תצרב אענאקהם ואלמאכודון הם
אלמחרקון או אלמרגמון פי חכם אלתוראה או אלממאתון בניד הדא אלאנואע פי ניר
חכמהא. פאמר בכלאין מן הו פי כטר אלמות אמא כשהאדה תערפהא לה תשהר
בהא פתלצה מן יד אלחאכם או באכד ידה מן ביר או חריק או סבע או טאלב
קתלה פתאכד בידה או בפתיא ואיצאח תוקפה בה עלי מא אמרה אללה או נהאה

(1) ביאור: האויל חושב בשעת הלומוד שלא יוכל להגיע אל החכמה ולא יגיע בה וגם
בעת עריכת השאלה וכל שכן בשעת התשובה ואפילו בשעת השמיעה והוא כאלם בין בני אדם.
(2) ביאור: הכתוב מוסב על ה'צון ואינו כללי כי אם פרטי כלומר יש הרבה בני אדם
שכקרבם הוות וההמון יחשכם לחמימי דעות. ומלות מומה ומזמות בספר הזה הט לשבח ואמר
החכם אל תתפתה כמה שיאמר ההמון על הלץ עד שתבחרו בעצמך.

(3) ביאור: האולת אינה זכות וחטאת בעצמה כי אם סבתם לפי שבעולם אין כשיון כי אם
בשגגה. והלצון הוא חועבה לכל מפני שהלץ אינו אומר מה שבלבו ונפשו ושכלו יקוצו בזה
ובני אדם יתרעמו עליו והשם ישנאהו.

(4) בכ"ו ב' וגי' לאכן כאלין.

(5) בכ"ו ב' וגי' וגי'.

(6) בכ"ו ב' עלי קדר = כפי פעלו.

כד

1 לא תגר עלי אהל אלשר ולא תשתה אן תכון מעהם: ² אן קלובהם תדרם אלנהב ושפתאהם תתכלם בדגל:

זהרנא פי אלגתמאע מע אלאשראר כאן מא לא בר מנה אן יוצפו¹ בה אנהם תרכו אלחכמה ומא תאמר בה ותערו מנהא ולזמו אצדאדהא פצארו אעד² הא פכפא בהם אן אלגהל קד גמרהם פכיף ועליהם מע דלך ריב³ אלנאם ופוע אלס⁴ אן ואעשם מן אלכל עקאב אללה⁵.

3 בחכמה תבנא אלבייות ובפהם תתכת: ⁴ ובמערפה תבלא אלכדור כל מאל עזיז הני:

בנא אלבייות ואלכדור פי דאר אלדניא עלי טאהרה כמא תשאהר אללבים ילפף כסכה ומעאשה חתי ינאל אלאמור אלגלילה ופי דאר אלגרה בנא אלבייות (אל)מתל ותאווילהא אלחיוה אלדאימה ואלסעארה אלתאמה³).

5 יא רגל חכים בעז ודו מערפה מאיד אלקוה: ⁶ אעלם אגך תצנע אלחרב במדאראה¹ ואלמגותה בכתרה אלמשורה:

אואל כהיא והם מן יתוהם אן אלחרב בקוה אלגסם ומנאעתה וקאל לא כל הו באללטה ואלחילה עלי מא כנא שרחנא⁵ פמן כאן רגלא בחכמה פהו אלעזיז ומן כאן יא מערפה פהו אלמאיד בקוה⁶).

תארים אשר יפתח בהן והם מראתו ריחו וטעמו וזה מה שאמר לחקור וכי אל תרא וכי יחלך וכי. והמשול אחרית היין בארס הנחש המתפשט מעט מעט בגוף האדם ומקלל את מנועי עד שיאמר רע לטוב ולטוב רע והוא אצרו עיניך יראו זרות וידבר פעם כזה ופעם הפכו והוא אמרו ולכך וגו'. והמשול עוד המיית היין בהמיית גלי תיס ובתנועת הרוחות והוא אמרו והיית וגו' ובשוכב וגו'. ואמרו הכוני וכי ענינו שהיין עצמו מכה את השותה ויחלה או שהמשכרים אותו הכותו אחר השתייה ולא הרגיש ועל שני פנים ענין מתי אקיץ אם איקיץ אוסיף לשתות עוד. ובשלישה הכתובים האחרונים הרהיב החכם לדבר בגנות היין ואמר אל יפתוך ריחו פן תבאיש את ריחך בהשחיתו את טבעך ואל יסיתך מראה ופן ישתנה מראה פניך כהשתנות הגלים והרוחות ואל ישיאך טעם היין פן חרגיש כטעם המכות.

(1) בכ"י יצפו.

(2) ביאור: הזחירנו מלהתחבר עם הרשעים לפי שכבדתו יאמרו עליהם שעובדו את החכמה וצווייה ונעשו שונאיה ולא די שטובעו בסכלות אלא שהם חשודים אצל בני אדם והמלך מפחידם והשם יענשם.

(3) ביאור: זה ברור על פשוטו בעולם הזה ובעולם הבא הוא משל לחיי העולם וההצלחה השלמה.

(4) בכ"י א' וגו' באלמדארא בלא ה' ובכ"י ב' באלמדארה בלא א' ונראה שלפעמים הסופרים החסירו אחת משתי אלו אותיות כי מצאנו דברים ל"ב מ"א בהענתקת מלת שלם אלמואפה במקום אלמואפאה. — (5) לעיל ב' ו"ח.

(6) ביאור: הסיר החכם טעות החושב שהמלחמה נעשית בגבורת אדם ובכחו ואמר שהיא צריכה לתחבולת ורוב יועץ ותגבר החכם הוא עזוז ואיש דעת הוא מאומץ בכח.

חכמיות אלא אהנין חכילי עינים (בראשית מ"ט י"ב) אזוראר והאהנא סכנא אלעין¹) מתל נטראיה. ואלנבוק הו וצל שרב אלליל באלנהאר כמא אן אלעבוח הו וצל שרב אלנהאר באלליל ויקאל להרא מאהרי כמא יקאל לדאך משכימי (ישעיה ה' י"א). ואמא אבוי עייל, יפריש ים. חבל דקל פהי מפרדאת. אוי כמא נאל אלפלתים מן קבל אלסכר. אבוי כמא נאל אמנון מן קבל[ה]. מדינים כמא נאל רחבעם מן הילדים אשר גדלו אתו (מ"א י"ב ה')²). שיח כמא נאל בן הדר והוא שחה הוא והמלכים בסכות (שם כ' ט"ו)³). פצעים כמא נאל בלשאצר מן אלשרב. חכמיות עינים כמא נאל אחשוורוש אד קתל ושתי ועלי אנה ימכן אן יכוון לכל לפשא מן הדה אלסתה נאציה. וועף אלכמר באללהל צפאת אלתי בהא ידע בלונה וראיחתה ושעמה פאלראיחה קאל פיהא לחקר ממסך ימתחנה ואללון אל תרא יין ואלטעם יתהלך במישרים וקאל אן עאקבתה כסם אלחיה וחאצל הדה אלמתל לאנה ירב פי אלברן קלילא קלילא ופסר אן הדה אלסם אנמא הו קלב אלננסאן ען גזורה ותניירה ען אללאקה חתי יציר כל מא כאן ינאנבה ענדה מסתחסנא הו קולה עיניך יראו ורות ותראה יתכלם ככלאם גיר מחצל מרה יקול כדי ומרה יקול כדי אלשי וצדה והו קולה ולבך ידבר תהפכות. ומתל אצטראב אלסכראן בשיין אחרמא אלמא ואלאכר אלריח אמא אלמא פקאל פיה והיית כשכב בלב ים תצרכה אלמואג ואלריאח קאל פיהא וכשכב בראש חבל תחרכה אלריאח. ולקולה הכוני כל חליתי [וגוי] מעניאן אחרמא נעת⁴) אלשרב נפסה יקול אלשרב ען אלדין אסכרוה לקד צרכוני וצרכא מדאללא ולם אשער בה ואלאכר וצף האלה בעד שרבה יקול צרכוני והבגוני פלם אעלם בהם מן שרה אלסכר ועלי אלחאלין יכוון (מתי) מעני מתי אקיין כאנה יקול לא ערת⁵) אברא אטלבה. בסט מן מדמומאת אלסכר הדה אלמואר אלעעבה ליקאום בהא מא קדם אולא מן גרוראתה אלתי ינתר אלנאם בהא יקול לא תגדך הדה ראיחתה פאנאה תקלבך ען גזורך חתי תעמל אלנכראת ואלפואחש פחול טיב ראיחתך פי נפסך ולא ידענך לונה פאנה ילונך צרכובא שתי כאכתלאף אלמואג ואלריאח ולא יכלבנך טעמה פאנה ידיקך מן אנואע אלצרב ואלהבג טעומא מכרוה נעל עיניך יראו באוא לחקר ממסך והיית כשכב באוא אל תרא יין הכוני כל חליתי מקאבלה יתהלך במישרים ואעלם אן אלאוצאף כלהא באלמקאטע וכדלך אלעמל⁶) באלנאמא⁷).

¹ הפירוש הזה תובא בביאור שמואל בן חפני על בראשית מ"ט י"ב ונראה שיש שיעין מלה אזוראר יופי ומנחם ואכן פרחון הלכו אחר דעת אונקלוס שתרגם יסמקון.

² לא מצאנו בשום מקום שרחבעם שחה יין עם הנערים.

³ הגאון לא הזכיר הכתוב כלשונו.

⁴ בכ"ו בעת. — ⁵ נראה שצ"ל לו אסתיקטת לעדת

⁶ ר"ל שתחארים כולם תלויים בסופם וכן המעשים תלויים בהתימתם והמאמר השני חובא במשלים ערביים (Freytag I. p. 211, 441) ואפשר שצ"ל אלעמאל במקום אלעמל.

⁷ ביאור: שיח הוא דבור במירוץ דעת אם הוא מחובר עם ענין כאב. ולשון חכמיות שנים במקרא האחד חכילי עינים והוא יפי העינים וכאן מעמו חכמות העינים. והמאחרים על היין הם השותים כל היום עד תלילה והמשכימים הם השותים כל הלילה עד היום. מלות אבוי יפרוש חבל אין להן אח ורע. ואמרו אוי כמו שאירע לפלשתים מחמת שכרותם ואבוי כמו שקרה לאמנון ומדינים כמה שגרכו לרחבעם הנערים אשר גדלו אתו ושיח כמו שקרה לבן הדר ופצעים כמו שהוכה בלשאצר במשחה היין וחכמיות עינים כמו שאירע לאחשוורוש כשהמית ושתי. ואפשר גם כן שרמו בכל אחת משש המלות אל אחת מפעולות היין. ותיאר היין בשלשה

שי אי תתרחקא פלא תתעלמהא. ואנמא יפרח אלרגל באבנה אלחכים לאנה מע
אלחכמא קד אמן עליה שר אלדניא ושר אלגריבה ושר אלגריבה ושר אלגריבה ושר אלגריבה
לה עלי היא אלמעני⁽¹⁾.

26 רד' יא בני באלך אלי ועינאך תחפש טרקי: 27 פאן אלזאביה.
הותה עמיקה ואלגריבה כביר ציקה: 28 והי איצא כאלוסואס⁽²⁾ תבמן
ותויד פי אלנאם גדארין:

למא כאנת הרה אלמעציה אולהא אלנשר ואלתאני לפקאן אלקלב קדם
אלחכים פי וצאתה אן יעטיה מסתמעה קלבה ועיניה חתי לא תויגה⁽³⁾ עמא יאמרה רעלי
מא קאל אלהה פי אלתוראה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (במדבר טו ל"ב).
ומעני תמליה ללזאניה כביר והותה לאן אלוקוע פי אלביר סריע כדלך היא אלסעל
יכון שביה[א] בלמח אלבצר ואיצא לאן אלצעוד בעיד כדלך אלללאין מנהא בעיד
ורבמא לס יתלץ בתה כמא אן אלביר רבמא לס ימכן אלצעוד מנהא. תם קאל אף
היא כחחף והי איצא תעאקב עלי מא יוסוס פי צדרהא מן אלכמון ללנאם לתויד דם
כפרא וגררא לאן אכרה⁽⁴⁾ בנידה פי היא אלכתאב כסר וקד כאן שרח כמון אלזאביה
פי אול אלספר⁽⁵⁾.

29 למן אלזיל ולמן אלעיל ולמן אלצבב ולמן אלהדיאן ולמן
אלשגג מגאנא ולמן סכנה אלעיון: 30 ללמגתבקן עלי אלכביר
ואלמקבלין לאסתברא אלמזאג: 31 לא תר אלכמר אד יתחמר ויעסיד
פי אלכאם לונה ויסלך מסתקימא: 32 פאן אכרתה⁽⁶⁾ ילסע כאלתעבאן
ויסם כאלרקש⁽⁷⁾ מנהא: 33 עינאך תרי אלמגתנכאת וקלכך ידרס
אלאנהפאכאת: 34 ותכון כנאים פי קער בחר או כנאים עלי ראס דקל:
35 תקול צרבוני פמא מרצת הבגוני פמא עלמת מתי אסתיקט אעבר
פאטלבה אבדא:

פסרת שיח הדיאן לאנה כדאך אדיא קארן אלונע. ולים פי אלמקרא לישון

(1) ביאור: פסע וילדחך כאן אבות האבות שכבר הזכיר את האם. ויש בלשוננו מלת זה
בענין אשר ומטנו דוגמאות במקרא. ואמרו כי זקנה ר"ל שאף על פי שמוח הנער גדול כמוח הזקן
לא יבז הנער את הזקן מפני שנשיון זה ויעיל יותר מתריוצות זה. ואמרו אל תמכור אין ענינו שלא
ימכור את החכמה במחיר אלא בלא כלום ר"ל שלא יעובנה. והאב ישמח בחכמת הבן לפי
שהיא מצלת את הבן מן הרעה בעולם הזה ובעולם הבא ועל זה מברכים בני אדם את האב.
(2) נראה שהגאון פירש חחף מן חחף בלשון ערבי והוא קול נשמע מבלי שיראה המוכר.
(3) בכ"י יוגה.
(4) בכ"י אכרתה.
(5) ביאור: הזכיר החכם הלב והעינים מפני שהן סירסורי החטא. והמשיל הזונה בשוחח

ובכאר לפי שאדם נופל בהם במהרה וקשה לעלות מהם ולפעמים לא יעלה כלל. ואמרו אף היא
רוצה לומר שהיא גם כן תענש על מה שיתעורר בלבה לארוב לבני אדם ולהטותם לעשות
מהם כופרים. ובגידה על הרוב כספר הזה טעמו כפירה. וכבר דבר החכם (למעלה ז) על טורב
הזונה בחלק הראשון מן הספר.

(6) בכ"י ב' וגי עאקבתה.

(7) בכ"י ב' גי כאלארקש.

17 לא יגר קלבך עלי אלבטאין אלא פי תקוי אללה טול אלזמאן:
זאנה מוגוד לך עאקבה ורגאוך לא ינקטע:

עלם אן אלצאלח אלמכאבד¹) אפכארה אלזאטם עלי נצבה אלמאנע נפסה אתהא אדא הו שאהר מן יבסט פי אהוא נפסה ולא ימנעהא שיא מן אלדואעי עליה ויכאדה אן ינפסר פצברה וקאל לא תנטר אלי סאעתך תלך אלתי תנקצי הא ויבקי זורהא אנטר אלי דאר אלבקא ואלעאקבה אלתי לא תנקטע כיה ידהב ועב ויחצל אלזואב בל אדא ראת צאלחין יתסאבקון פי אלכר נר עליהם לקולה גם ביראת ה' כל היום²).

19 אסמע אנת יא בני ותחכם וארשד פי אלמדאהב קלבך:
ולא תכן מן אלמפרטין פי אלכמר ולא מן אלמסרפין פי אללחם:
לאן אלמפרט ואלמסרף יפתקראן וכתרד אלנום ילבס אלכלקאן:

עאר אלי אלתיחיר מן אלאנהמאך עלי אלאכל אלכחיר ואלשרב אלכחיר בר באן עאקבה דלך אלפקר ובעד אלפקר יוטן אלמר נפסה עלי אלנקב ואלסרק³) צרב ואלחכם ואלקתל ואלצלב וקאל ואלדי יכסל ען אלעמל ויכתר מן אלנום כיה זה וקד לבס אלכלקאן ממא לם יבק לה שי. אלחכים אנמא יתבלם עלי בנייה אלעאלם א לא תחתמל מתל הדא אלכדף לים עלי אלפראר מן אלנאם אלדי נעמתה ליסת כסבה ולא תעבה והי תחתמל אסראף אלאכל ואלשרב בל יגב אן ירנע הדא וראר אלי מא רסמתה אלחכמה לגמיע אלנאם⁴).

22 אקבל מן אביך אלדי אולרך ולא תורי באמך אדא שאבת:
אשתר חקא ולא תבע אלחכמה ואלאדב ואלפהם: 24 סרורא יסר
אלצאלח וואלד אלחכים יפרח בה: 25 אדא קיל לה יפרח אבוך
ך ויסר אנדארך:

למא אסתגנת אלאם אן יעטף עליהא ותגל יולדתך עטפתה עלי מא פוקהא. א פי אללגה זה אלדי קולה הר ציון זה שכנת בו (תהלים צ"ד ב') אל מקום זה ת להם (שם ק"ד ח'). קולה ואל תבוז כי זקנה אמך הו מא יקולה אלנאם אן שאב ועלי אנה אוסר דמאן מן אלשיף פיגב אן יקבל מן אלשיף ולא יורא בה אלשיף יוציה ממא קד גרבה ואלדרבה תפעל אכתר ממא תפעל אלהה. וקול ת קנה ואל תמכר לם יען אנה יביעה בתמן ולכנה יקול לה לא תבע אלחכמה בלא

¹ בכ"י אלמכאבר.

² ביאור: החכם יודע שהצדיק הכובש את יצרו ואת תאוותיו כשהוא רואה שהרשע ימלא כל חפץ נפשו כמעט יקנא בו וישחית את דרכו ויצוה אותו ואמר לו אל תבט אל עונג השענה שהוא עובר וישאר הענין כי אם תבט אל גמול הצדק בעולם הבא וקנא תמיד ביראי כ כשאתה רואה אותם עמלים.

³ נראה שיש כאן חסרון.

⁴ ביאור: החכם ישוב להזהיר האדם מלאכול ולשתות יותר מדאי מפני שזה מביאו עניות ואחר זה לידי גול וסופו ללקות ולהרג. והחכם אינו מדבר אלא בנוהג שבקולם וגם יסר אף על פי שלא יפול בעניות אם יאכל וישתה הרבה צריך שיתנהג בזה כפי מה חכמה מצווה את כל בני אדם.

10 ולא תזג תבמא מן אלדהר¹ ופי ציעה יתאמי לא תדלל:

11 לאן וליהם שדיד והו יכצמך² כצומתהם:

היא אלחמם³ אלהרוד ואלאצוא אלתי תגעל ללאקרה ואלמוזארע נבה עלי תגיר שי מנהא לידלל אמר מן ציעה גירה אלי ציעתה כמה קאל ישעיהו הו מניעי בית בבית שרה בשרה יקריבו (ישעיה ה' ח') חם קאל פכיף אן כאנו יתאמי פאלעקובה ענהם אצעב לאן אללה וליהם יכצם ענהם. וכאן קר קאל אנה יכצם ען כל פקיר פי פצל אל תגול דל (משלי כ"ב כ"ב) ולכן אליהם ועלי אנה נני אללה יכצם לה⁴):

12 מיל קלבך אלי אלאדב ואדנך אלי אקואל אלמערפה: 13 דלא

תמנע מן אלצבי אלאדב ואן תצרכה באלקציב לא ימות מנה: 14 פאצך

תצרכה בקציב ותכלין נפסה מן אלהלאך:

מעני הביאה האהנא מעני תמייל למשארכה אונך. ולעלמה אן האהנא כלקא יקאל לה אלשפקה וסימא מן אלאב עלי ולדה אתבת האהנא מא יקאומה פקאל אן כנת תכאף אן תצרכה לתורבה פימות פלך אלאמאן מן האפט אלנפוס אן אלאדב לא יקתלה ואן כנת תשפק אן תראה מולמא פאנך תסתרפע בהיא אלאלס אלדי יזול אלאמ[א] לא תזול מן עקובאת אלנאס לילא יקתל ויסרק ויפסק פיצרב באלוסט ויהבם ויקתל ויצלב ומן עקובאת אללה לילא יעציה פיבליה פי אלהניא באלאפאת איף וילדה⁵ פי אלארה⁶).

15 יא בני אן תחכם קלבך פרח קלבי אנה איצא: 16 וסרת בואמני

אדא תכלמת שפתאך מסתקימא:

רנב ולדה ומן יקימה מקאמה פי אלעלס איצא באן קאל לה תעלם אן לי עליך חקוקא אהרהא אן תטיב כנפסי ותסרני ואלעלס הודא אקול לך אנה אפצל סארף פאצף אלי אלונה אלתי להא תענא כאלעלס היא אלונה איצא. ויקול לה מעני אכר אדא כנת אנה אלמברך⁷ כדא אסר פכיף אנת ינב אן תסרח אצעאף דלך⁸).

¹ בכ"י ב' וגי' חמס אלדהר.

² בכ"י ב' וגי' יכצם.

³ בכ"י אלחכס.

⁴ ביאור: זה הגבול הם הציונים המבדילים בין שדה לשרה ותחזיר מלהסינס כרי שיבוא ארם משדה חברו אל שדהו וכל שכן בשדה יתומים. וכבר אמר למעלה שהשם יריב ריב עני ואמר כאן שיריב ריב היתום אפילו אם הוא עשיר.

⁵ נראה שחסר כאן אלנאר או פי אלנאר.

⁶ ביאור: הביאה כאן לשון הטיה לפי שהוא מחובר עם אונך. ותחכם היה יודע שמטבע האב לחמול על בנו לפיכך אמר לו אל תירא מליסרו פן ימות כי השם הכטיה שלא ימות ועוד שבבער עובר תצילנו מצער עומד שאם ישאר בלא מוסר יגנוב וירצח ובנו אדם יענישו אותו וימרוד בשם ויפרע ממנו בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא באש של גיהנום.

⁷ בכ"י מוכר ועיון למטה סוף פירושו לפסוק כ"ה.

⁸ ביאור: האב אוסר לבנו או הרב לתלמידו אתה חייב לשמחני ולכן למד חכמה שאין לי שמוחה גדולה כזאת. ועוד ענין אחר שאם אשמח אני האב לפי שמברכין אותי על חכמתך כל שכן שאתה תשמח עצמך כפלים.

לדלך אמור אלדניא ענר אלאכרָהּ. הָיָא סוּי מָא ילחק מן אפאת אלמלוך מן חסרהם ותקלבהם ותעקבהם ומא אשבה דלך¹).

4 ולא תתעב תטלב אן תוסר אנתה מן פהמך הָיָא: 5 פאנה מהמא עינאך תמקלה חתי לים הו בל יציר לה אננחה כנסר יטיר פי אלסמא:

נהאנא ען אחרין עלי אלדניא פאן גמיע יסארהא ונגאהא לא ידום כמא מתלה באלנסר לאנה אעלי אלטאיר ואסרעהא טיראנא ולאנה אעטמהא פמוצע אלעטם אן אלכאון יאכר יסירא יסירא והו ידהב נמלה ומוצע אלסרעה אנה יאכר פי מדר וידהב מנה פי וקת ואחר ומכאן אלעלו עטם אלוור ואלבליה עליה. וקולה מבינתך חרל אנקין מן הָיָא אלפסה וד פי נירה יעני אבואב אלבר ואלצאלהאת אלתי תחבת פלא תוול בל תגדר בריש אלנסר וקוי ה' יחליפו כח וגוי (ישעיה מ' ל"א)².

6 לא תטעם טעאם שחיה ולא תשתה אלואנה: 7 פאנה כמא קדר פי נפסה כדאך הו יקול לך כל ואשרב וקלבה לים מעך: 8 פאדא אכלת כסרתך אקאתהא פתכון קד אפסדת אמורך אלהניה:

נהי ען אכל טעאם אלשחיה ואכבר באן אלנסס להא מאכר לטיף אנהא לא תקבל טעאמא מן ניר ניה בל תקדסה בער דלך אלגרב ואדא ביה אלטעאם מן צדק ניה הנא וכדלך אלקול אדא הו קיל מן ניה קבלה אלסאמע והדה מן צאל אלנסס אלשריפ³).

9 בחצרה אלאחמק לא תתבלם במא יזרי באלמעקול מן בלאמך: לם ימנע אלכלאם בחצרה אלנאהל בתה ולכנה קאל ינבני אן יכון לך צרוב מן אלכלאם תחבתה מע אלעקלא בחיה יפהמון ותבסטה מע אלנאהל בחיה יבלג פכרהם וכמא אנך אן אכדת מע אלעלמא פי אלכסיט אורו בה כדאך אן אכדת מע מן לים בעאלם פי אלעמיק לם יקף עליה⁴):

¹ ביאור: לע הוא גרון בלשון ארמית ובעל נפש הוא המתאוה לאכול ואין לו חבר. וטעם לחם כזבים מה שסופו לחסר. וענין הכתוב שלא ירגיל אדם את עצמו במה שלא יתמיד כגון אם קרא אותו המלך לאכול עמו או אם הוא בעבודת המלך אינו ראוי שיאכל יותר מדאי שאם הוא חסר אחרי כן יבקש המאכל שלא בדרך הגונה ועוד שתקרה לו רעה מהקפדת המלך ותהפוכותיו ועונשיו. וכן בכל התענוגים העוברים וכל שכן שלא ישחקע בדברי העולם הזה בזכרו העולם הבא.

² ביאור: הזהרה לאדם שלא ייגע בדברי העולם שכל עשרו אינו קיים והמשילו בנשר שהוא עולה למעלה מכל העופות והוא חקל במרוצתו והיותר חזק וכן העושר יביא לידי חטאים גדולים וצרות קשות ויאסף בזמן רב ויאבד ברגע אחד ויתקבץ מעט מעט ויכלה כולו ביחד. ואמרו מבינתך חרל ר"ל המעט הבנתך בעושר והרבה אותה בעדקה שהיא קיימת ומתחדשת כנוצת הנשר. ³ ביאור: הזהרה שלא לאכול לחם הכולי לפי שכטבע האדם שיקא האוכל הניתן לו בעין רעה ואם ניתן לו בעין טובה נהנה ממנו וכן מקבל האדם השומע מה שנאמר לו באמונה וזה מן מדות הנפש היקרות.

⁴ ביאור: לא תחזיר מלדבר עם כסיל כלל אבל אמר שאין ראוי לאדם לדבר עם הכסיל כמו שמתברר עם חכם שלא ירבה את דבריו עם החכם אבל יפרש את דבריו עם הכסיל כאדם שיבינים לפי שהחכם יבוא דברים פשוטים והכסיל דברים עמוקים.

26 לא תכן מע מסאפקי אלכף וצמנא אלנסיאת: 27 פאנך אן לם
יכן לך מא תסלם לא יאכד פראשך מן תחתך:

נהי ען דכול אלמר פי מא לא יעניה ונעל אלצמאן אחרהא¹) ומתלא ליה
והיא מן צפאת אלעאקל לא יתכלף מא עפי ענה ולא יציע מא תולאה ולא ידדה
מן לא יסתמעה ולא יזור מן יסתתקלה ולא יסתעין במן יזונה פי אלמעונה. וקדלה
למה יקה משכבך מתחתך יעניה אן לם תצמן לם יאכד פראשך ולא ילומה השב
חשוב לואת העבוט (דברים כ"ד י"ג) לאן דאך אנמא הו רסם אלמסתרין נפסה²).

28 לא תזג תבם אלדדה אלדי צנעה אבאוך: 29 אדא ראית
רגלא מאהרא פי צנעתה יקף בין ידי אלמלוך ולא יקף בין ידי אלרעאע:

יקול אלחכים אן האהנא אצלחאת פי אלמעאיש ואלמכאסב לם תשרע פיהא
אלשריעה שיא אלא אנהא רדת דלך אלי מא יצטלח עליה אלנאס פאדא דגרת
אבאך קד אתפקו עלי אן אלבוואוין להם יום אלאחד וללעטארין אלאהנין וללדלווין
אלתלחא וללצפארין אלארבעא פלא תאלפן דאך פאנה יקום מקאם אלחכם. דכדלך
אן אתפקו עלי אן פלאנא חרף אלמלך ופלאנא לחירה ופלאנא מעאמל אלאמרא
וסלאנא ללקואר כאן גמיע דלך נאיון[א] לא יגזו אלתערי פיה ולדלך יצל בה חיות
אלי אן יתפקו אתפאקא אכר ויצטלחון עלי גירה³).

כג

1 ודא גלסת אלי טעאם אלמלוך פאפהם מא בין ידיך: 2 רציר
סכינא פי חלקך אן כנת דא רגבה: 3 ולא תשתה אלואנה פאנה
טעאם מקצר:

פסרת לעך חלקך מן לנא אלחרגום ובעל נפש [ד] רגבה מפרד זכובים מקצר-
מתל אשר לא יכובו מימיו (ישעיה ל"ח י"א). וגרין הדה אלקצה אלנהי ען תעוד אלנאס מא
לא ירום מתלא כמן דעאה אלמלך אלי טעאמה לא יסתכר מן אלטעאם לילא יאלפה פאדא
הו קצר ענה מלכה מן ניר גתה וכדלך אן הם⁴) אסתעמלוה לא יסתכוז מן
אלטעאם (הם) להדה אלעלה וכדלך כל להה מנקטעה לים ינבני אן תתבע ואחרי

¹ מלות אחרהא ולהא מוסבות על מא = אשיא (דברים).

² ביאור: הוהרה אדם שלא יכניס את עצמו בדבר שאינו שלו ונשא משלו מן הערב
והנבון לא יטרוח את עצמו במה שהוא פסור ממנו ולא יספיד מה שניתן תחת ידו ולא ידבר
עם מי שאינו שומע אליו ולא יבקר האנשים שאינם רוצים בו ולא יבקש עזר ממי שיונחו בעזרו.
ואמרו למס יקה וגוי לפי שהמלוה אינו חייב להשיב את המשכון אלא ללוה עצמו (תעין
למעלה כ"י פ"ז).

³ ביאור: בענין המלאכות ומשא מתן יש מנחנים שהסכימו עליהן בני אדם ושאיין
לסוד מהם כגון אם נקבע יום ראשון למוכרי בגדים ויום שני למוכרי בשמים ויום שלישי למוכרי
פנינים ויום רביעי למוכרי נחושת אין ראוי לעבור על זה המנהג. וכן אם הסכימו שיהא זה
אוסן המלך וזה עושה מלאכת הרוזנים או השרים או השלישים ראוי שיעמוד כל אחד על
משמרתו ולפי זה שני הפסוקים דבקים זה בזה.

⁴ ר"ל המלכים.

נחפז פיה אלי וקת אלחננה פינטק אללסאן בהא סקאל כי נעים כי תשמרם בעד
 א' הש אויך ושמע. תם עלם אלתייו אלדי ראסה ומקדמה ואשרפה אלמערפה
 ללה אד לים ימכן אן יחס בחאסה קאל פיה להיות בה' מכשחך. תם עלם
 מכתוב קאל פיה הלא כתבתי לך שלשים. תם עלם אלתיירי אלדי הו מולף מן
 ד אלארבע מעארף קאל פיה להודיעך קשט לאן אלחננה פיה תשר ופיה יקע
 אסתנבאט יתאר אלמחנה אצלה אלטרק ללכלאם לילא יאזר טריקא תרנה אלי
 שעה לים אנה יברע מדהבא כל אנמא יברע מא יחוט בה אלמדהב אלחק. ועלי מא
 ורה קד כאן אלאולי אן ירחב הדה אלמסה פנון עלי מא צרנא אן יכון אלשאהד
 א' תם אלמעקול תם אלמכתוב תם אלמנקול תם אלחננה לכן ליעטם ענדנא מא
 א' אלצאדקן רתבה אולא ואיצא לאן אלארבע¹ ינמעה אלנקל אלצחיה¹.

22 לא תגצב אלפקיר לאנה פקיר ולא תצטהר אלמסכין פי
 מחאל: 23 לאן אללה יצטם לצומהם² ויפית באכסיהם נפוסהם:

לים אנה אבאח טלם אלני ולכן נעל טלם אלפקיר אשנע אד הו אחונג ולים
 יטלמהם אדא הם סרקן מאלא פאפאתהם נפסא לאן דלך אלמאל הו קואם
 סהם כמה קדם יצפנו לנפשם (משלי א' י"ח)³.

24 לא תצאחבן דא גצב ומע די אלחמיה לא תדבל: 25 כילא
 עלם מן מדאהבה פתאכד לנפסך והקא:

עלי אלטאהר אן אלטר אדא ראפק דא אלחרה ואלנוק יכאר אן יאזר מן
 אדה ויתניר טבעה. ועלי אלכאטן אן מן כאן בעל אף מסכוט עליה מן ענר אללה
 תראפנה פאנה מוקש כמה קאל ען שבעה גוים לא ישבו בארצך וגו' כי יהיה
 מוקש (שמות כ"ג) וכמא עלמונא עלמונא אל תהי חבר⁴ לרשע (אבות א' ז')⁵.

¹ ביאור: השלישים הם השרים וענינו כאן המלכים (והוא בלשון ערבית ספרים יותר
 2) מפני שהעבריים קוראים כלל הדבר בשם חלקו ואמרו שולחך ענינו שואליך ששולחים
 שאלה לירע תשובתה. והנה אחר המשלים הנפרדים הביא החכם פרישה אחת ובה חמשה
 י הידיעה והם החושים והשכל והכתוב והקבלה והתולדה והתחיל כמה שירענו בקבלה והוא
 שמוסרים החכמים דור אחר דור על פה ואינו כתוב והשכל לא יורה עליו ולא ימנעוהו זה
 חס אויך וגו' ואמר לדעתי ולא לדעתם לפי ששלמה גם הוא אחר מהחכמים. ואחר זה
 מה שירענו בחושים והוא מה שהשמע והראייה מביאים אל הלב ואל הלשון וזה אמרו כי
 וכו'. ואחר זה מה שירענו בבחינה בשכל שראשיתה דעת האל שאינו מושג בחוש וזה אמרו
 ת בה' וגו'. ואחר זה מה שירענו בכתוב והוא אמרו הלא כתבתי וכו'. ואחר זה מה שירענו
 ת דבר סתוך דבר והיא מחוברת מארבע אלו הידיעות ובה יבחר אדם הדרך היותר טובה שלא
 והו למען ולמצוא דעה חדשה כי אם לקיים כראיות חדשות הדעה האמיתות. והיה לחכם
 החמשה ידיעות כמו שרשמנו בתחלת זה הביאור אלא שהתחיל בקבלה כדי שתתקן
 ינו ועוד שהקבלה האמיתית כוללת ארבע הידיעות האחרות.

² ככ"ו ב' ו' כצומאתהם.

³ ביאור: לא התיר לגזול את העשיר אלא שיותר רע לגזול עני שהוא חסר כל
 א אינו עושה עול כשסמית העשירים תחת אשר גזלו לפי שהגזול ממון העני לוקח את נפשו.

⁴ בנוסחתנו: אל תחבר.

⁵ ביאור: על דרך גלגלה בעל אף הוא רגזן ואמר אל תחבר עמו פן יפסיד את סכךך
 דרך נסתר בעל אף הוא מי שחרת בו אף תאל ואל תחבר עמו מפני שהוא מוקש לך.

ועימה דם מתל קול בלעם מה אועם לא זעם ה' (במדבר כינ ח') ואקואל אלמנתנבאת הי אלקראיף ואלשתימה מן יפעל היא באלנאם ידמה אללה עלי ולן כמה קאל כי נבל נבלה ידבר וגו' (ישעיה ל"ב ו').¹

15 אללה אלמנעקד פי קלב אלצבי יבעדה ענה קציב אלעדב: לים היא אלמנעקאר ללנהל פי אלקלב מן אללאק ענצר אלנפס אלממיוף לן מחץ בלקהא אלחק ואלצרק כמה קדמנא ולכן היא אללה ינעקד ללאחדאח טמא ירונה ויסמעונה פי צנרהם קבל אן יקוי תמיוחה פיכאדון אן יתמסכו בה חתי יחול אלעדב בינהם וכינה צנרא. ואן קיל היא איצא עלי קותי אלנפס אללברתין אלנצב ואלשהוה² אלהי אלעקל יסקמהא ויצלחהא חתי תדען תחתה ותקבל מנה אסתקאם ולך³).

16 ומן יגשם פקירא ליסתכתר לנפסה או ליעטיה למוסר פאנבא אלנמיע לנקין:

יקול למן יאלם פי חכם יחכם בה או שהאדה או מעונה סוי עליך שלמת פאנבחה לנפסך או צאר אלי נירך פאלנמיע לנקין מנך יא טאלם לנפסה או טאלם לנירה⁴). ואתבע הדה אלמנורה בפצל נמע פיה נמסה אצול אלחכמה ודי אלשאחר ואלעקל ואלמכתוב ואלמנקול ואלאסתנבאט וכדא באלמנקול לראנה ינמע אשיא שחי.

17 מיל אדנך ואסמע כלאם אלחכמא ורד באלך אלי מערפתי: 18 אנה ללדיד אן תחפטהא פי צדרך ויתבת נמיעהא פי נטקך: 19 ויבון באללה מיתאקך ערפתך אליום אנת איצא: 20 אולים קד כתבת לך מלובא במשוראת ומערפה: 21 לתערף אקואל אלקסט ואלחק ותרד אקואל חק עלי ראסליך:

מחץ שלישים קואר לאנה מן עלמי אן אלעבראניין רבמא לקבו אלכל באלננו. ומעני שלחך האהנא מסתפתיך עלי מעני אנהם בעתו כך פי רסאלה מסלה מאדא גואבהא. אבתדי מן אלכמס מעארף בעלם אלנקל אלדי ינקלה אלעלמא טבקה בעד טבקה גיר מכתוב ולא אלעקל ידל עליה ולא ימנעה פקאל פיה הש אויך וגו' וקולה לדעתי ולם יקל לדעתם עלי תאויל אנה אחרהם ואנהם מתלה פי נוע אלחכמה ואן כאנת אלכמיה מכתלפא. חם עלם אלחואם אלהי יודיהא אלסמע ואלבצר אלי אלקלב

¹ ביאור: ועימה לשון גערה ופי זרות הן דברי חרפה וקללות ואמר החכם שהסגף את רעהו השם יעוים אותו.

² עיין בפירוש על ספר יצירה פרק א' הלכה ד'.

³ ביאור: האולת הקשורה בלב אדם איננה מוסר הנפש המבחינת מספר שיסוד האמת והאמונה כמו שהקדמנו (למעלה כ' י"א) אבל האולת חכנם בלבו בעת קטנותו מסתעף ורואה קודם שיחזק שכלו ובפעולת המוסר יקוץ הנער באולת. ואם נפרש שהאולת היא שני כוחות הנפש האחרונים חכנם והתאוה שינהגם ויתקנם השכל גם זה אמת.

⁴ ביאור: ר"ל שהעושה את הדל בין במשפטו בין בעדותו בין בעדותו אם לתועלת עצמו או לתועלת אחר כל זה לחסרונו.

10 אמרד אלהי יכרנ אלצבב ותעמל אלמחאכמה ואלהואן:

אִדָּא כַאן אַלצַחַב דַּאֲהִיא פְּהוּ לְדַהֲאִיהּ לֹא יַדַּע אַלְתּוֹאֲרַתְּ חֲסִיר מִסִּירָהּ כַּל יַחְתָּאֵל הוּא עֲלִיהָא פִּמְהֵמָּה הוּא מְקִים פִּאלְצַבֵּב מוֹנֹד לֵאנָה יִקְדֵר אָנָה אָן לֹם יַצְאֵב לֹם יִטְמַע בְּשִׁי וַיּוֹל אַלְצַבֵּב אֵלֵי אַלְמַחְאֲכֵמָה וּפִי חָאֵל מִנְאַשְׁרַתָּה יִמְתְּחֵן¹ בְּצַמְתָּ חֵם יִסְתַּבֵּף פִּאֲדָא טְרַדְתָּה יִהְרָא אַלְנִמִּיעַ סוּא פִי דְלִךְ כַּאן הָיָא אַלְעִשִׁיר זֹנָה אִם נִיר דְלִךְ מִן אַלְמַעֲמִלִין וְהָיָא מִשְׁאֲהַר אָן אֹול חִילָה אַלְמַתְעֲדִי אִיקַעַע אַלְשַׁנֵּב חֲתִי יִקוּל אַלְנָאֵם פִּאֲצַטְלָחוּ פִּתְרַבֵּל דַּגַּל אַלְבַּאֲטַל מַע אַלְחַק².

11 מן אחב נקא אלקלב פלנטקה חשא ואלמלוך אצחאבה:

אַלְאֲנַסְמָן אִדָּא עֵרַף בַּאֲלַצְרַק אֲלֵדִי תְּמַרָה נִקָּא אַלְקַלֵּב כַּאן לְנִטְקָה עַנְדַּא אַלְנָאֵם חֲשָׂא יַעֲנִי אָנָהִם יִקְבִּלוּן קוּלָה אַפְצַל מַמָּא יִקְבִּלוּן כִּלְאֵם אַלְמִלְךְ לֵאן קְבוּלָהִם לְכִלְאֵם אַלְמִלְךְ לֹפֵא וְרַבָּה וְקְבוּלָהִם כִּלְאֵם אַלְצַאֲרַק סְכּוּנָא וְאַרְכָּאֲנָא וְלִדְלִךְ לֹם יִקַּל וְהוּא רַעָה הַמֶּלֶךְ פִּינְעַל אַלְמִלְךְ פּוֹקָה בַּל קַאֵל רַעְהוּ מֶלֶךְ נַעַל אַלְמִלְךְ דֹּוּנָה³.

12 ענאיה אללה תחפש אהל אלמערפה ויויה כלאם אלגדארין:

פִי אֲלִדְנִיא עֲלִי סְבִיל אֲלֵאֲמַר וּבַאֲלַפְעַל עֲלִי נַחוּ אֵלֵאִיָּהּ וּפִי אֲלֵאֲרָה עֲלִי סְבִיל אַלְתְּרִיבִי וְאַלְאֲמַאזָה נְמִיעָא⁴.

13 תרי אלכסלאן יקול פי אלסוק אסד ופי וסט אלרחאב אכאף

אן אקתל:

עֲלִי טְאֲהַרְהָה תְּגַדֵּר אַלְכְּסִלְאָן יִקַּע כַּל לֹפֵף וְכַל בִּלְא יַחְתַּנֵּב בַּה חֲתִי לֹא יַפְעַל שִׁיא לֹא יַפְעַל אַלְצַנְאִיעַ אַלְנַאֲרִיָּה לְזֹפֵה אַלְחַרְק וְלֹא אַלְמַאֲוִיָּה לְזֹפֵה אַלְנַרְק וְלֹא יִסְאֲפֵר לְזֹפֵה קְטַע אַלְטְרִיק וְאַלְחֹוֹשׁ וְלֹא יִתְגַּדֵּר לִילָא יִכְסֵר. וּמִן אַלְבַּאֲטָן לֹא יַצּוּם לִילָא יִמְרִין וְלֹא יַצְדִּיק לִילָא יַפְתַּקֵּר וְלֹא יִתְעַלֵּם לִילָא יִנְסִי וְהָיָה כִּלְהָא מִנָּה תַעֲלִיל וְתַבְרִיד לִים קַצְרָה אֵלֵא אַלְרַאחָה מִן אַלְתַּעֵב⁵.

14 אלהותה אלעמיקה אקואל אלמגתנבאת ידמ אללה מן יקע הנאך:

¹ בתוך הספר ימתחן בחי'ת ובגליון הגיה הסופר וכתב באותיות ערביות ימתחן כה"א.
² ביאור: אם תתחבר עם לץ יבקש בכל המאורעות תחבולות עד שיחיה לו ריב ומדו עמך ולפני בית דין יחרף ויגדף אותך ואם תגרשהו יחדל כל זה בין שיחיה זה החבר אשתך או זולתה. וידוע שהמריב בתחלה ירים את קולו עד שיאמרו בני אדם השלימו ביניכם מבלין שיודע למי האמת ולמי השקר.

³ ביאור: מי שהוא ידוע באמונתו שמפריה פהרת לב שומעים בני אדם לדבריו יותר מלדברי המלך לפי שמקשיבים לקולו בנחת וברצון ולקול המלך ביראה ופחד ולפיכך לא אמר והוא רעה המלך אלא המלך רעהו שהמלך תחתיו.

⁴ ביאור: בעולם הזה על דרך צווי (ר"ל שהשם מצווה את בני אדם לנצור אנשי דעת ולהרחיק את הבוגדים) או במעשה (שהשם בעצמו נוצרם) על דרך כופת ובעולם הבא ישם השם את אנשי דעת ואת הבוגדים כל אחד מהם כמדרגתו ויבחין ביניהם.

⁵ ביאור: העצל יבקש תמיד תואנות כדי שלא יעשה כלום ולכן יעווב טלאכות הצריכות לאש ביראתו שישרף וכן הצריכות למים בפחדו שיטבע וכיוצא בהן וזה פירוש הפסוק על דרך גללה. ועל דרך נסתר לא יצום פן יחלה ולא יעשה צדקה פן יעני וכל זה התגללות בדברים שמה בכך ואינו מבקש כי אם מנוחה.

מאל ופי אלנאיאת לאלואם חכם¹) ואלעאקל יחתאל פיתללין מנהא. ופי אלטרויק
אלמעלוס זכרא אהאם עקובתהא אלהי ומעאין עקובתהא אלקתל ופי חכם אללה
אצלא נאר נהגם ומן עקל תללין מנהא ותוקאהא²).

6 סם אלצבי עלי קדר סנה פאנה אן שאך לם יזל ען תלך אלסיאסה:
נעל אלארב אהנהא אגואא יעטי מנה אלהת פי כל סן חסב אחתמאלה
לקולה על פי דרכו ונא פי אלאהאר³) אנה מן זמס סנין אלי עשר יראין פי אלקראן
ואלי זמס עשרה פי אלפקה ואלי תמאני עשרה פי אלתחירי ואלי עשרין אלתויג
ומן חם פמא בעד פי אמור אלהרב⁴) וסאיר אלאעמאל⁵).

7 וכמא יתסלט אלמוסר עלי אלפקיר כדאך ינבגי אן יכון אלמקתרין
כאלעבד ללמקריין:

אלאלו הו אלונדאן קאל ראית אלפקרא ינעלון אלמיאסיר מתסלטין עליהם אכתיארא
סכדלך יגב באלחק אן יכון אלמקתרין למקרצה כעבד ילשף בה וידאריה אד לה מקאל⁶).

8 מן זרע גורא חצד גלא ופני קציב עברתה:

נחן נעלם אן אלנור לא יזרע ולא יחצד ולכן אלמתל קד נעל אלפעל כאלזרע
ואלנזא כאלחצאר תקריבא ללטבע ועלי מא קאל אלנבי זרעו לכס לצדקה קצרו לפי
חסד (הושע י' י"ב) פאנכס מאל מא חרשתם רשע עולתה קצרתם אכלתם פרי כחש
(שם י"ג). ומעני ושכט עברתו יכלה יעני סמותה עלי אלנאם וחדתה ללשלם⁷) תפני
אמא כמותה אלטביעי או כמותה אלאתיארי או כקצור יד יחרת עליה או כמא
אשבה דלך עלי תאוויל שבר ה' מטה רשעים שכט מושלים (ישעיה י"ד ה')⁸).

9 אלסכי הו אלדי יבארך לה אדא אעמי מן טעאמה ללמסכין:

יברכה אלנאם פי אלארין מן אחסן אליה שכרא לה ומן לם יחסן אליה סרורא
בה ויברכה אללה מן אלסמא פי אלדניא עלי סכיל אלאיה ופי אלארה דאת אלנזא⁹).

¹ בכ"י חכמא.

² ביאור: הצנים מכאיבים לשעתם והפחים סמיחים. ואם נפרש מלת דרך עקש לפי פשוטו אז הצנים והפחים הם ההרים והגבעות והאבנים ושאר המכשולים ואם נפרשנה הדרך הידועה בשכל אז הצנים והפחים הם החבולות האדם במשאו ומתנו וכריבו ואם נכאר מלת דרך שהיא הדרך הידועה על פי הקבלה אז הם עבירות שענשן מלקות וחטאים שענשן מיתה ובמשישם האל שרפת אש של גיהנום והחכם ישמור את נפשו מכל אלו.

³ עיין אבות ה' כ"א. — ⁴ נראה שצ"ל אלהרב = האוסניות.

⁵ ביאור: אמרו על פי דרכו ר"ל שהלימוד נחלק לחלקים שילמדם הנער לפי שני חייו וכן אמרו חכמינו שמחמש שנים עד עשר שנים ילמד הנער מקרא ועד חמש עשרה משנה ועד שמונה עשרה שנה תלמוד ועד עשרים ישא אשה ומכאן ואילך יעסוק במלחמה ושאר המלאכות. ⁶ כן בלשון התלמוד ועד עשרים ישא אשה ומכאן ואילך יעסוק במלחמה ושאר המלאכות. מדברת במה שהוא במציאות וסופו במה שראוי להיות שצריך שיהיה הלוה כעבד למלוה ויכבד תחתיו שהוא בעל דבריו.

⁷ בכ"י ללשלם

⁸ ביאור: זריעה וקצירה משל לפועל אדם ולגמולו. ואמרו ושכט וכי ר"ל שעברת הרשע על בני אדם הכלה בין שימות לפי טבע בין שימות ברצונו בין שתקצר ידו.

⁹ ביאור: אמרו יבורך ר"ל שמי שהיטיב לו סכני אדם ויברכהו לתודות לו ומי שלא היטיב לו לפי שישמח בראותו טוב עין וגם השם ויברכהו בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא יתן לו עצם הנטול.

2 אִדָּא תַפְאָא אַלְגִּי וְאַלְפִקִיר יִגְבֵי אֵן יַעֲלֵמָא אֵן אַלְלָה כְּלַקְהֵמָא¹ :
 פִּינֹד אַלְגִּי עַלִי אַלְפִקִיר אִדָּ יִדְכֵר אֵן אַלְלָה קְאָדֵר אֵן יַעֲלָה פִקִירָא פִכָּאן
 ב אַלְפִצֵּל פִיחֵב לָה כִנְפֵסָה וְלֹא יַחֲסֵד אַלְפִקִיר אַלְגִּי אִדָּ יִדְכֵר אֵן אַלְצֵאֲלֵק לֹו
 גַּעֲלָה הִו אַלְגִּי לֹם יִרְץ לִנְפֵסָה אֵן יַחֲסֵדָה אַחַד פִּלֵּא יִסְתַּחֲסֵן דְּאֵךְ פִּי נִירָה² .
 3 אַלְנֵהִץ יִרִי אַלְשֵׁר פִּינְסֵתֵר³ עֵנָה וְאַלְנִפֵּל יִמְרוֹן פִּינְכִבּוֹן :

לֵנָא עֹוּנֵשׁ גִּרָאמָהּ וְעֹוּנֵשׁ נִכְבֵּהּ. תַּחַת הָיָא אַלְקוֹל מַעָאן כְּתִירָה מְנַהָא שֵׁר
 קִי אַלְחֵם מֵתָל אַלְנָר וְאַלְתֵּלֵג וְאַלְחֵגֵר וְאַלְחֵרִיד וְסֵאִיר אַלְמוֹדִיאַת אַלְתִּי יִתּוֹקֵ אַהָא
 נְאֻקֵל וַיִּנְפֵל עֵנָהּ אַלְנָהָל פִּתּוֹלְמָה. תָּם אַלְאֵדוּיָהּ אַלְתִּי קֵד תַּקְתֵּל אִדָּא לֹם תַּחֲכֵם
 מָא יִנְבְּנִי פִי אַלְכִיפִיָּה וְאַלְכִמִּיָּה וְאַלְסֵץ וְאַלְזוּמָאן וְאַלְמוּאֵג מֵתָל שֵׁרֵב אַלְצֵרֵבֵק
 פִּרְמִיִן וְאַלְבִּלְאֵדֵר וְנִיר דִּלְךָ. תָּם אַחֻוּאֵל אַלְדִּנְיָא מִן רִכֵּב אַלְבַּחָר וְאַלְמִסִּיר פִּי
 זַפְאֻזַּת וְזֵרְמָהּ אַלְסֵלֵאֲשִׁין וְמָא שֵׁאֲכֵל דִּלְךָ אַלְתִּי תַהֲלֵךְ מִן לָא יַתְחִרֻו מְנַהָא. תָּם
 זִמֵּר וְאַלְנֵהִי אַלְדִּי גַמְלָתָה תִּרְיִיג שֵׁרִיעֵהּ מְנַהָא עַקְלִיָּהּ וּמְנַהָא סַמְעִיָּהּ אַלְתִּי תַהֲלֵךְ
 לָא יִקִּים כְּהָא וְתַלְלֵץ מִן יִקִּים כְּהָא כִּמָּא קֵאל כִּי יִשְׁרִים דִּרְכֵי הִו וְצִדִּיקִים יִלְכוּ
 וּפְרֻשְׁעִים יִכְשֻׁלוּ בֵם (הוֹשֵׁעַ י"ב י').⁴

4 גִּזָּא אַלְצִשׁוּעַ וּמְכַאֲפָה⁵ אַלְלָה אַלְגִּנָּא וְאַלְכִרָאמָהּ וְאַלְחִוּוּהָ :

אַלְצִשׁוּעַ הִו אַלְתַּעֲבֵד אֵן יַעֲלֵ אַלְאֲנִסָּאן מָא אִמֵּר וְאַלְתַּקִּי הִי אַלְצִשִׁיָּה אֵן
 י עֵמָא נְהִי וְזוּגָא אַלְזַמְעֵ עוֹשֵׁר וּכְבוֹד וַחֲיִים פִּי דֵאֵר אַלְדִּנְיָא כְּאַלְיָהּ וְפִי דֵאֵר
 זִכְרָהּ בְּאַלְאֲסַחְתַּקֵּאקָא⁶ .

5 אַמְסָאֵל⁷ וּפִכָּאֵךְ פִּי אַלְטֵרִיק⁸ אַלְעֵסֵר מִן חַפְטָא נַפְסָה תַבְאֵעַד

זֵא :

אַלְאֲמִסָּאֵל תּוֹלֵם לּוֹקְתָהָא וְאַלְפִכָּאֵךְ תַּקְתֵּל אַלְנִפֵּס. פִּי אַלְטֵרִיק אַלְמִשְׁהוֹר קֵד
 אַלְלִנְכָךְ וְאַלְכִדִּי וְאַלְחֵגֵרָהּ וְסֵאִיר אַלְמַעֲאֵרָהּ וְהִי מַחְתָּאֲנָהּ אַלִּי עַקֵּל יַחִיד אַלְאֲנִסָּאן
 א. וְפִי אַלְטֵרִיק אַלְמַעֲרוֹף עֵלְמָא קֵד תַּכּוֹן חִיל אַלְנָאֵם פִּי אַלְמַעֲאֵמָלֵאֵת לֵאֲזָר

¹ בכ"י ב' וג' כֵּאלֵךְ אַלְגִּמִיעַ רַב אַלְעֵאֲלִמִין.

² ביאור: ראו לעשיר לחון את הדל שיאהב לו כנפשו בזכרו שאם היה הוא העני היה לבקש צדקה מאחרים וכן העני לא יראה בעין רעה את העשיר בזכרו שאם הוא היה עשיר היה רוצה שיקנא בו זולתו.

³ בכ"י פינחגב.

⁴ ביאור: מלת עונש תורה על עונש ממון ועל הרעות שהערום מתרחק מהן והפתי בהן ובוה ענינים רבים מהן הרעות שחוש מרגיש בהן כמו האש והשולג והאבן והברזל א בהן. ומהן הרפואות המזיקות אם אינן מתוקנות כפי איכותם וכמותם ושני חיי החולה ומוגו. עניני העולם כמו הפלגה בים והליכה במדבר ועבודת המלכים. ומהן הצוו והאזהרה שהן ב מצוות בין שכליות בין שמעיות שהעובר עליהן יאבד והמקיים אותן יצליח.

⁵ בכ"י ב' וג' תקוא (וצ"ל ותקוא).

⁶ ביאור: אמרו ענה ענינו שוכניע אדם את עצמו לעשות מצוות עשה וענין יראת ה' מלעבור על מצוות לא תעשה ובשכר זה ימצא עושר וכו' בעולם הזה על פי נס ובעולם כפי זכותו.

⁷ בכ"י ב' וג' מסאל.

⁸ בכ"י ב' וג' טריק

29 אִדָּא וְקַח אֲלֵאנְסָאן אֲלִטְאֵלִים וְגַהּ פִּינְבְּנִי לְלִמְסַתְקִים אֵן יִפְהֵם
טְרִיקָה:

מעני יפהם טריקה חתי יזאנבהא חתי ידאריה חתי יסתביבה חתי יעגבר בה
במא יציבה¹).

30 לֹא חֲכַמָּהּ וְלֹא תַפְהֵם² וְלֹא מִשׁוּרָה עֲנֵד³ אֱלֹהִים:

פי היא וגוה אחרהא אן אללה ניר מחתאנז אלי אן יתחכם או יתפם או
ישאור אד' הו מעדן אלחכמא. חם אן אללה לא ירי ללחכמא וללפחמא ואלמשירין
קדרא פי אלחכם. חם אנה לא תגו עליה חילא אלחכמא ואלפחמא ואלמשירין. חם
אנא לו תחכמנא ותפחמנא ותשאורנא גהרנא לם נלחק חכמתה ולנמיע הדה ואכתי
מנהא אחתגנא⁴ בפואסיק מן כל עצו⁵).

31 תְּהִיָּא אֲלִכִּיל לְיוֹם אֲלִמְלַחְמָהּ וְלֵלֵה אֲלִמְנוּתָהּ:

יעני יא מהיי אלכיל לא תתכל עליהא דון רבך כל עליה דונהא ואנמא
תצלחהא לאנך ראיתה רבמא געלהא סבבא עלי מא קאל אין המלך נושע ברבן חיל
וגו שקר הסוס לתשועה וגו' (תהלים ל"ג ט"ז—י"ז). וכדלך אלהאנר ואלצאנע לים
ינבני לכל ואחד אן יתכל עלי מהנתה דון רבה כל עלי רבה דונהא ואנמא ילתמסחא
לאנה רבמא כאנת סבבא ללרוק ועלי מא קאל כולם אליך ישברון וגו' תתן להם
ילקמן וגו' (שם ק"ד כ"ז—כ"ח) וכדלך⁶ סאיר אלאעמאל אלמנא⁷).

כב

1 אֲלֵאסִים יִתְתָּאֵר עֲלֵי אֲלִנְגָא אֲלִכְבִּיר וְאֲלַחֶט אֲלִזִּיר עֲלֵי אֲלַפְסָה

וְאֲלִדְהַב:

יִעֲזֵי אֲלִנְאִטְקִין אֵן יִכּוֹן אִדָּא קִיל לְלִמְר אִימָא אַחַב אֲלִיךְ מֵאֵל עֵשִׂים או אסס
גִּיד פְּלִיכְתֵר אֲלֵאסִים אֲלִנְיִד לְלִזְלֵאֵל⁸ אֱלֹהִים דְּכִרְהָא⁹ פִּי תַפְצִילָה פִּי קִצָּה טוֹב שֶׁם
מִשְׁמֵן טוֹב (קְהֵלֵת ז' א') וְאֲגֵלְהָא אֵן אֲלִמְאֵל יִדְהַב וְאֲלֵאסִים אֲלִנְיִד יִבְקִי¹⁰).

כח ששמע ואינו גורע ממנו וכן לנצה והשני חייב האדם לספר עונש עדים זוממין כדי שישמע
הנשואים ויוראו והשלישי ראוי שנרע שעד שקר יאבד והשומע בקול השם יאריך ימים.

¹ ביאור: אמרו יבין דרכו רוצה לומר שיבין דרך הרשע להתרחק ממנה או לדבר על
לבו או להעירו לתשובה או ללמוד מטה שיארע לרשע. — ² בכ"י ב' ג' פהם.

³ כן הוא בכ"י א' וזה לפירוש הראשון ובכ"י ב' ו' חרא וזה מסכים עם הפירושים האחרים.
⁴ אפשר שצ"ל אחתגנא וגם מלות מן כל עצו קשות להבין.

⁵ ביאור: יש בפסוק ענינים רבים שהשם הוא מקור החכמה ואינו צריך חכמה
ותבונה ועצה ועוד שהשם אינו חושב חכמת האדם ותבונתו ועצתו לבלום במשפטו ועוד שאין
לחכמים ונבונים ויועצים תחבולה נגד האל ועוד שחכמתנו בכל יגיעתנו לא תשיג חכמת האל
ולכל אלו הענינים יש ראיות בפסוקים.

⁶ נראה שענין אלו המלות הוא וכן המעשים שייחל אדם בהם לעזרת האל.

⁷ ביאור: רוצה לומר אל תכסח בסוסך כי אם בשם ואין לך להכין הסוסים אלא
לפי שהם לפעמים סבת התשועה כיד השם. וכן הסותר והאומן לא ינפשו במחירותם אלא בעזרת
השם הנותן להם את מחיתם באמצעות מלאכתם. — ⁸ בכ"י ללאכאל

⁹ אפשר שצ"ל דכרתהא = זכרתים ולפי זה הגאון מזכיר פירושו לקהלת.

¹⁰ ביאור: מעני יתרון שם טוב על העושר נזכרים בפרשת טוב שם וכו' והגדרת
שכבולם שהממן אובר ושם טוב קיים.

25 תכבד שהוה אלכסלאן אן תקתלה⁽¹⁾ אד אבת ידאה אן תעמל
שיא: 26 טול⁽²⁾ אלנהאר יתשהי שהואת ואלצאלח יעטיהא נפסה
ולא⁽³⁾ יצדהא:

חין געל פי אלפסוק אלאול עצל ופי אלהאני חין עכסה צדיק עלמנא אן קולה
יגמע נשאט אמר ארדין ואלדניא ואלכסל ען אלאמרין גמיעא. פפי אלשאהר הודא
תרי אלכסלאן אלדי לא יחתרף כיה ירי אלטרף ואלשהואת ואלתיאב אלסריה פיתחסר
עליהא כיה קד חרמחא ואלנשיט אמלחתרף ינאלהא ופי זום אלגוזא כמא וצף אללה
אן אלרשעים יתחצרון⁽⁴⁾ ויתאספון פי דאר אלאכרה אדא שאהרו נעמה אלצאלחין
בקול רשע יראה וכעס שניו יחרק ונמס וגוי (תהלים קי"ב י') וקאל יחווי ויבשו קנאת
עם וגוי (ישעיה כ"ז י"א) ועלי מא וצף פי קצה הנה עברי יאכלו (שם ס"ה י"ג) וסאיר
אלקצה⁽⁵⁾.

27 קרבאן אלטאלמין מכרוה פכיה אנהם אנמא יאתון בה בפאחשה:
אלונה (כרה) פי כרה קרבאנהם אלאול לאנה מן נצב וזיאנה ולא יחל אן יקרב
מן מאל חראם ומא כפאהם דאך חתי צאר לכרהה ונה תאן הו אנהם לא יקרבון
תברעא ולא תנשלא אלא עלי פאחשה יעמלונהא יטמעון אן ינסלו שי[א] כשי סליהם
לא יכסיון ולא יקרבון אד הם מע דאך גיר מקלעין ועלי מעני קולה ללאבא למה זה
לי לבונה משבא תבא וגוי (ירמיה ו' כ') כי אם תעלו עולה מנחתיכם לא ארצה וגוי
(עמוס ה' כ"ב) כי יצומו אינני שומע אל רנתם וגוי (ירמיה י"ד י"ב) ומא שאכל דלך⁽⁶⁾.

28 כמא אן שאהד אלזור יביד אלרגל אלסאמע ללנאיה יתכלם:

יחתמל הדא ונהא כתייה מנהא אן יכון אלשאהר אלזור כמא מן חכמה אן
יביד כדאך מן חכי מא סמע בלא ויאדה ולא נקצאן יבקי אלי אלאבד עלי מא כאן
קאל שפת אמת תכון לעד וגוי (משלי י"ב י"ט). ואיצא אדא באד אלשאהר אלזור
פמן סמע בכברה יגב אן יחכיה אלי אלאבד חתי יעתבר אלנאם עלי מא קאל דויד
ויכשילולה עלימו וגוי ויראו כל אדם וגוי (תהלים ס"ד ט'—י'). ואיצא ינבני אן נעלם
אן מן ישחד בזור יביד ומן יסמע ללה ויטיע יתבת אלי אלדרה עלי מא קאל איצא
זרע יעברנו וגוי יבאו וינידו צדקתו וגוי (שם כ"ב ל"א—ל"ב)⁽⁷⁾.

סלחראות מה שאינו בלבו ואז הוא זר וזה הלך כשהוא רוצה לאבד את אויבו יעשה עצמו
כמתעבר עליו כדי שיראה כאוהב נאמן וכאילו חרונו אינו בא אלא מחמתו עליו. ואפשר שפעם
עושה וגוי שזר יהיר תבוא עליו עברת השם על מה שעשה בודון.

⁽¹⁾ „כמעט תמותני“.

⁽²⁾ בכ"ז ב' בל תראה טול.

⁽³⁾ בכ"ז א' לילא.

⁽⁴⁾ אולי צ"ל יתחסרון.

⁽⁵⁾ ביאור: אחר שהוכיח בתחלה את העצל ובסוף את הצדיק נראה שכיוון אל החריצות
והעצלות בדברי העולם ובדברי האמונה ואמר שבעולם הזה העצל שאין לו אומנות מתעצב על
שהוא חסר כל מה שיתאוות והתרוץ יתן לנפשו כל חפצה. ובעולם הבא הרשעים יהיו נאנחים
כשיראו עונג הצדיקים (ועיין אמונאות 814).

⁽⁶⁾ ביאור: זבח רשעים תועבה לפי שבא מן החסם ומן הנזל וזה אסור ולא די להם בזה
אלא שאין מביאין אותו לנדבה ולמתנה כי אם למחות בו חטאם ולשוב לחטאם ואין זה תשובה.
⁽⁷⁾ ביאור: בזה הפסוק יש ענינים הרבה האחד שעד שקר יאבד ומי שלא יוסף על

פאיה ואחרת מן הדה פעלת מחקת אלמאל פכיף כלהא ואלחכים אלמתפרו מנהא
יבקי מאלה¹).

21 מן טלב אלעדל ואלפצל יגד אלחיוה ואלזכוה ואלכראמה:

אלעדל הו אן אלמר ירנ ממה ילזמה באלחכם ואלפצל הו אן יעשי אחי אנא
פוק מא ינב עליה פמן פעלהמא ימצא חיים צדקה וכבוד פי אלדניא טול אלעמר
עלי זהא אלאיה ו[פי אלזכרה] אלזכוה ואלכראמה ענד אללה²).

22 קד יצעד אלחכים אלי חצן אלזבאברה ויהד עז מיתאקהם:

ירידה הד עלי מא קאל והצר לך בכל שעריך עד רדת חמתיך וגו' (דברים
כ"ח נ"ב). פקאל ימכן אלעאלם אן יחתאל עלי חצן מן אלחצון חתי יפתחה. ולקר
אראד בעיך אלמלוך אן ינטר כיף חילה אלעלמא פכני מילא טוילא ואצעד פוקה
בעצהם פאחתאל בכיוט ממלוה עסל חתי אסעדהא אליה אלנמל פצם בעצהא אלי
בעיך פתעלק בהא ונול³).

23 מן חפט פאה ולסאנה חפט נפסה מן אלשדאיד:

לאן מואד אלבלאיא ומוארד אלבלא תלאה אלפס באקתצאה אלמאכול
ואלפרג בטלבה אלחלקיה ואללסאן כבירה חרכתה ותעביר[ה] עמא פי אלקלב
פאנתצר האהנא דכר אלפרג אד כאן קד אטנב פיה אול אלספר ואקבל עלי אלפס
אלדי בה יכון אלטעאם ואללסאן אלדי בה יכון אלכלאם פקאל מן חפטמהא פקד
זליך נפסה מן אלשדאיד אמא פי אלדניא פמן זנאיאת אלסלאטין ועקובאת אלחכאם
ופי אלזכרה מן אלנאר פי זהנם⁴).

24 אלוקה אלצלף אסמה אלדאהי יצנע אלקתה בעברה:

מאדתא אלדהא אן יענב אלמר בראיה פיכון יהיר ולא יסתהי מן אטהאד מא
לים פי טויתה פיכון וד פאן כמל פיה האתאן צנע מא הו מתקח בה בעברה וסנב
באנה לא ירצי יסתעמל עדוה פי מא ידבר בה עליה אלהאך אלא בסנב יסנב
עליה ויריה באנה נאצח לה וכאן נצבה דאך אנמא הו שפקה. וימכן אן יכרך עכרת
ודון מן ענד אללה עלי פעל דלך⁵).

¹ ביאור: אמרו כסיל וכו' ענינו מי שאינו נוהג כראוי בהוצאותיו ובמשאו ומתנו ואינו מתרצה
אל המלך ואינו מוציא מעשרות ותרומות מאבד את אוצרותיו והחכם שאינו עושה כן ייטור את מטונו.
² ביאור: צדקה הוא מה שיוצא בו אדם מידי חובתו וחסד מה שעושה לפעמים
לפנים משורת הדין. ואמרו ימצא וגו' ירצה בו שעושה שניהם ויהיה לו בעולם הזה אורך ימים על
פי נס ו[בעולם הבא] צדקה וכבוד אצל השם.

³ ביאור: אמרו ויורד ענינו ויהרום ורוצה לוטר שחכמם בערמתו ויכל לכבוש מכצר.
וכבר רצה מלך אחר לנסות בינת החכמים ואמר לבנות תל חול גבוה והעלה עליו חכמים אחד
וחכמם צווה להניח חופים סלאים רבש בתחתיתו והגמלים העלו את החופים והחכם עשה מהם
חבל ונתלה בו וירד.

⁴ ביאור: אמרו שומר וגו' מפני שסבות הרעות המורידות אל אבדון הן שלוש הפס
שזוא צריך למאכל והערות לפי שתבקש הכעילה והלשון לפי שתוא מנלה מה שכלב ולא
הזכיר הערות שכבר האריך לדבר עליה בתחילת הספר ואמר שהשומר פיו ולשונו יעיל את נפשו
בעולם הזה מעונש המלכים והשופטים ובעולם הבא מאש של גיהנום.

⁵ ביאור: האדם נעשה לך כשהוא מתחלל בחכמתו ואז הוא יחיר וכשאו כיש

16 אי אנסאן צל ען טריק אלעקל פדאך פי גוק אלהאלכין יהל:
פי אלדניא עלי מא תרי מן לים מעה עקל יהלך [אד] בלא פהם ולא תמיו יקע
אלבלא. ופי אלזרה לא יצל אלי אלסעארה אד לא וצול אליהא אלא בטאעא
סביל אלי טאעא אלא במערפא¹).

17 מחב אלזפראח דו עוז ומחב אלזמר ואלדהן לא יסתגני:
קולה הרא מן כאב אלסיאסה ימנע מן אלזנהמאך פי אלזכל ואלשרב
לקצה ואללזאת ואן אמכן דלך לאן אלמר גיר ואתק באלרוואס פינבני לה אן ינאל
דלך במקדאר יקרב דואמה ואלא פקר ושן נססה עלי אלפקר ובעד אלפקר עלי
זלם ובעדהמא עלי אלסרק ובעד דלך עלי אלקתל ועלי מא שרחת פי חנם בן
ד פי אלזורה²).

18 וקד יכון אלזאלח פדא אלזאלח ואלגאדר בדל אלמסתקים:
פי אלדניא עלי סביל אליהא כמה כאן המן פדא מרדכי ואלסעאח בדל חנניה
ואל ועזריה לקולה קטל המון שביבא די נורא (דניאל ג' כ"ג) ואלקואד פדא
אל כמה קאל ולא ממו לארעית נובא (שם ו' כ"ה). ופי וקת אלישועה אלממס
אל ישראל כמה ועד בי אני ה' אליהך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים
מאשר יקרת בעיני וגו' (ישעיה מ"ד ג'—ד'). ופי אלזורה אלכפאר בדל אלמומנין
אלגאר כמה בין וקאל לכן כה אמר ה' אלהים הנה עבדי יאכלו וגו' (שם ס"ה י"ג)
חתם שמכם לשבועה (שם ט"ו) פדאך מענו והרא אסתחקאק³).

19 לגלוס פי ארץ בריה כיר מן גלוס מע אמראה דאת צכב וכיאד:
אולא טוב לשבת על פנת נג (לעיל ט') ואלמטח פהו סטח אלעמארה פכאלג
זגא פקאל לא בל אלגלוס פי אלבריה אצלח מן קרין סו וימכן אן יכון אנמא
אלבריה למא זאד וכעס והו אלכיאד אלדי הו אשר מן אלנקאר כדאך אלבר
ד מן אלעמראן⁴).

20 כזאין אלמנא ואלדסם פי מאוי אלחכים ואלזאהל מן אלנאם
לבה:

כיפיה אהלך אלזאהל למזונה בסו אלזכיר לנפקתה וכניר אחכאם
ארחה ולא מדאראה לסלטאנה ולא ארזא אלחקוק אתי אוגבהא אללה עליה

¹ ביאור: בעולם הזה מי שאין לו שכל יפול ברע ויאבד ובעולם הבא ההצלחה וידית היא שמורה לעושי מצוות ואין קיום מצוות בלא דעת.

² ביאור: החכם מדבר בהנהגת האדם ומוחיו מלהרבות התענוגים ואפילו אם הוא עשיר שאינו יודע אורך ימיו ואם הוא מפור את ממונו סופו לבוא לידי עניות וחמס וגזל זה כמו שביארתי בפרשת בן סורר.

³ ביאור: אמרו כופר וגו' ענינו בעולם הזה על דרך מופת כמו שהיה המן כופר יכי והמלשינים לחנניה מישאל ועזריה ושרי דרוש לרניאל. ובעת הישועה אומות העולם כופר אל על פי נס ובעולם הבא הרשעים כופר לצדיקים לירד לגיהנם בעבור מעשיהם.

⁴ ביאור: כבר אמר למעלה טוב לשבת וגו' והפליג כאן לומר גם בארץ מדבר ואפשר ז"ף כאן מדבר שהוא יותר רע מהישוב כמו שהוסיף כעס שענינו הרמאות שהוא רע מהמריבה.

מאיף ולמסין כדאב מדעי אלנבוא. ואן לם יעקל כיה יצנע פכונה מעה אפה עליה
כמא עאתב יהוא בן חנני יהושפט עלי כונה ענד אחאב הדרשע לעור ולשנאי
תאהב (דברי הימים ב' י"ט ב')⁽¹⁾.

13 אלצאם אדנה ען זעיק אלפקיר הו איצא ידעו פלא יגאב:

אנת תעלם אן כל אלנאם מחתאנ בעצהם אלי בעיף והם פי האל אלפקיר
יפוע אלדני אלי מן הו אנל מנה ומן פוקה אלי פוקה ולא יזאל אלמטר ידעיק
אלי אן יבלג אנל אלנאם אלדי לים פוקה אחד ילגא אליה אלא אלחאנא אלי רב
אלעאלמין וחרה אף כל אלללאיק מפתקרון אליה באלבנייה ואלטבע פכל אנמאן
עלי קדרה אדא הו לם יקף חאנא מן הו דונה סימא רנב אליה סיה מנעה אללה
קצא חואיגה הו מן ענדה באלפעל וסכב ערצא חתי ימנעה מן הו פוקה מן אלנאם
חאנתה לאנה קאל ולא יענה קולא גאמעא מן ענד אללה ומן ענד אלנאם⁽²⁾.

14 אלעמא פי אלסר ינכם אלנצב ואלרשא פי אלכם יבף חמיה עויזיה:

טאהר הדא כמא יחד אלסלמאן אלנאיר עלי אלמר פאדא הו רשאה כף
ענה כמא עלמת מן (א)בן הדר בן סברמון בן חויין [מע אסא ומן פול מע מנחם]
בן גדי ומן סנחריב מע חזקיה ומן נכה מלך מצרים מע יהויקים. וכאמנה אן אלצדקא
תרד סכט אללה וחמיתה ען עבאדה כמא צנע בעיף אלנאם מע ר' עקיבא ועלי
מא צנע תלמידא ר' חנניה⁽³⁾. וזיארדה בסתר ובחק לאנה אבלג ענד אלנאם אף לים
יעלם בה אחד ואפעל ענד אללה⁽⁴⁾ אף לים יפעל אלפאעל ריאה⁽⁵⁾.

15 כמא יפרח אלצאלח בעמל אלחכם כדאך ינדך מנה פעלה אלגל:

יעני לא ישאון דלך פמן תוליי אלחכם יהולה⁽⁶⁾ מא יכרהה אלסאלמון מנה⁽⁷⁾.

⁽¹⁾ ביאור: הצדיק בבית הרשע כמאסין בארץ האויבים שיכול להערים עליהם עד
שיאכידם השם על ידו כמו שנבב דוד את לב אכיש אבל הפלשתים הכירו את ערמתו וכבו
שעשה עובדיה בבית אחאב ונשבע לו אליהו שיראה לפני אחאב ונתגלגל הדבר עד שהרג
נביאי הכעל. ואם הצדיק אינו משכיל אז רע לו להיות עם הרשע כמו שהוכיח יהוא בן חבני את
יהושפט על שהיה עם אחאב.

⁽²⁾ ביאור: בני אדם צריכין כל אחד מהם למי שהוא למעלה ממנו עד שיגיעו אל היותר
נכבד שהוא צריך רק לעורת השם ואם לא ישמע אדם לזעקת מי שהוא תחתיו לא יענהו אלהים
בעת צרתו וימנע גם בן הגדולים ממנו מלשמוע לחמתו ולפיכך אמר לא יענה דרך כלל בין
מאת השם בין מאת בני אדם.

⁽³⁾ לא ידענו מקור המעשים האלה ועיין שבת קנ"ז ב' ושם נמצא מבת ר' עקיבא
שהצדקה הצילתה ממות ובכתובות ס"ד ב' סיפר התלמוד מצדקת מר עוקבא ולפעמים נתחלף
מר עוקבא בר' עקיבא ועיין עוד בירושלמי סוף פיאה מה שמסופר מר' חנינא בר פפא.
⁽⁴⁾ כביי אלנאם.

⁽⁵⁾ ביאור: על דרך גלגל שלפעמים יקצוף המלך הרשע על אדם אחד ואם יתן לו
שחד יכפה אפו כמו שעשה בן הדר עם אסא וזול עם מנחם וכיוצא בהן. ועל דרך נסתור
הצדקה תעביר חרון אף השם כמו שעשו קצת אנשים עם ר' עקיבא וכמו שעשו שני תלמידיו
ר' חנניה. ואמרו בסתר ובחק ר"ל שמתן בסתר יותר טוב בעיני בני אדם שלא ידע איש דבר מסבבו
ובעיני אלהים לפי שאין הנותן רוצה להתפאר בו.

⁽⁶⁾ נראה שצ"ל יחלו לה.

⁽⁷⁾ ביאור: אמרו מוחתת ענינו שוינן רוצים במשפט והשופט ימתק לו מה שהרשע ישנאוהו.

9 לגלום עלי זאוויה מן סמח אצלה מן גלום מע אמראה מצאכבה

דאת נקאר:

לפשה חבר פי היא אלמוצע מתל חבר חבר (דברים י"ח י"א) אלדי תפסירה
ראקי רקא פכדל אלדקא האהנא אלנקאר. וכדלך כל קרין יכאצם או יודי ועלי אן
אלחאנה תדעו אליה פאלאנפראד ענה אצלה והו מא יסתעמל אלנאם אלוחדה וחשה
והי מר¹) מן קרין סו²).

10 ותרי אלטאלם אדא אשתהת נפסה אלטלם פלא יחטו ענדה

צאחבה:

לו לטף בה ואנתהר לם יחד פיה שיא אן כאן שלמה מאלא לם ירדה עליה
ואן כאן קצד מכרווה לם ירנע ענה כמה צרע יוסף אלי אמתה לילא יביעוה
פלם יקבלו³).

11 מן גרם אלדאהי יתחכם אלנאפל ומן תעלים אלחכים יקבל

אלמערפה:

קולה היא אעתבאר מנה פי אלדניא אנה אלצואב אן יעתבר אלנאסאן פי
אלמאכל ואלמשארב ואלאודיה במא גרבה אלאולון מן קבלה אמא גהאלהם באנפסהם
פהלכו ואמא עלמאודם פי נירחם פתעלמו⁴) ולא יחתאג הו אלי תגרבה אלטא עלי
נפסה פאלמפסד הו לין ואלמצלה הו אלחכים⁵).

12 אדא עקל אלצאלח פי בית אלטאלח זיף אלטאלמין אלי שר:

שרח דלך אן אלצדיק אדא כאן פי מנול אלרשע פהו כאלמומן פי חגר
ימננה אן יחתאל עלי אלטאלמין חתי יהלכום אללה עלי ידה כמה אחתאל דויד
חין כאן ענד אביש לם יול ילטף פי אלאמר חתי ירד⁶) [אלי] אלהרב מע פלשתים
וכאן קצרה אלאנתקאם מנהם כמה קאל כי לא אבוא ונלחמתי באויבי אדוני המלך
(שמואל כ"ט ח') וקד עלמו הם איצא בה פקאלו וכמה יתרצה זה אל ארניו הלא
בראשי האנשים ההם (שם ד'). וכמא פעל עובדיהו חין כאן פי מנול אחאב לטף
כאליהו חתי חלף לה אן לא בר מן אן ילקי אחאב ואל אלאמר אלי אן קתל ארבע

¹) אפשר שצ"ל ואלוחשה והי כיר.

²) ביאור: אמרו בית חבר נגזר מלשון חובר חבר שענינו מכשף והכישוף כאן במקום
הטריבה. וכן כל חבר רע צריכים אנו לפרוש ממנו ולפיכך יש בני אדם היושבים יחידים וזה טוב
להם מלהיות עם שכני רע.

³) ביאור: אפילו ידבר עם הרשע בנחת ויתחנן לו לא יעשה רושם בלבו כמו שהתחנן
יוסף אל אחיו שלא ימכרוהו ולא שמעו אליו.

⁴) נראה שיש כאן חסרון ומלאוהו בביאורנו כפי השערתנו.

⁵) ביאור: ראוי לאדם שיתבונן במאכל ומשתה וברפואות אל מה שנסו הראשונים
שקדמו לו שהכסילים מהם אבדו וחכמיהם השכילו בנסיון האחרים. [וכן בדברי אמונה צריך
שיתבונן האדם אל מעשי אבותיו שהרשעים חטאו ואבדו והצדיקים השכילו וניצלו] ואין תפתי
צריך לנסות את עצמו בחטא לראות אם הוא לטובתו או לרעתו והלץ הוא החוטא והחכם
הוא הצדיק.

⁶) בכ"י ודר.

נבוכדנצר נבר יהיר ולא ינוה אשר הרחיב כשאול נפשו והוא כמות ולא ישבע (חבקוק ב' ה'). ואמא מן סימא אלצאלחין פאלצשוע ואלקנוע צִדא הדין¹).

5 אמא מחאסב אלנשיט פהי לפצל ואמא אלצנך פהו לנקין:

אלצנך הו ציק אלצדר והדה אללפטה פי ספר יהושע ציקא אד יקול לבני יוסף כי אין לך הר אפרים (יהושע י"ז ט"ו) קאל תרי אלנשיט יקרר אן יסיר תלתיין מיל[א] פיסיר ארבעין ויקרר [אלצנך] אן יעמל סתה אנזא פיצנע כמסה²).

6 אצלואח אלכזאין מן אקואל אלכאמל הבא מנדפע מן טאלבי אלמרת:

יעני גמע אלמאל מן גיר חלה לא יתבת פי אלדניא לאנה הבא ומע דאך עקובחה פי אלאזרה מהלכה לאן אלמות הלאך כתירא מא יכון פאשר מש פי אלאמר אן אלטאלם יתרך אלשי אלדי שלמה ויפארקה באלמות ודלך אלשי לא יתרכה בל יחאסב עלי כל חבה פיה מן אין הי פלו תרכה ותרנה כאנת מציבה פכיה אנה יתרכה ולא יתרכה³).

7 שלם אלטאלמין יגרהם אד אבו אן יקבלו אלחכם:

אמא פי אחכאם אלנאם פאן אלטאלם אדא לס יקבל מא יחכם עליה אלחאנם רגב איצא אדא הו טלב אן יחכם לה אלחאכם אן ימתנע עליה ויקול לה אמא אן תקבל אלחכם לך ועליך או לא לך כמא לא עליך. ופי אחכאם אלה שד רשעים יעום יפן אלטאלמין אנהם נהבו גירהם ואנמא גירהם אלדי נהבם עלי מא קאל ישעיהו למן שלם כהתימך שודר תושד כנלוחק לבגוד יבגרו כך (ישעיהו כ"ג א')⁴).

8 תרי אלמר יתקלב פי טריקה ויגאנבהא ואלוכי אלמסתקים פעלה:

יעני בהדא אלקול אלמתקלבין אלדין יצארקד אליום ויעארוד גרא ויעודן פיצארקוד בעדה בלא אסבאב תונב דאך וכדלך מן ישיע רבה אליום ויעציה גרא ויעוד פטיעה בניר אקלאע ען כלביניה⁵ כמא כאן יפעל שאול ויחלה אליום [אן] לא יקתל דויד ויעוד פי טלבה גרא תם יעאחרה ויעמיה אלאמאן תם יעוד פי טלב נסה כמא עלמת מן תקלבה ואלמחמוד פהו מן ידום עלי האל צלאח מסתקימא לא יגדף⁶).

¹ ביאור: רום עינים היא ההתנאות ורחב לב הוא גדול התאוה ותם מסימני הרשעים והפכם בצדיקים שהם עניים ושמוחים בחלקם.

² ביאור: אמרו אין ענינו קצר רוח וכן בספר יהושע מלת אין תורה על מקום צר וענין הכתוב שהתרוץ יעשה יותר ממה שהיה הושב והעצל פחות מזה.

³ ביאור: המאסף ממון שלא בצדק לא יתקיים עשרו בעולם הזה ויענש בעולם הבא לפי שמות בהרבה מקומות מעמו אבדן (של גיהנום). והיותר קשה לו הוא שלא די שהוא יניח כמותו את עשקו אלא שהעשק לא יניחנו אחריו מותרו שהוא יתן השכון על כל דבר ודבר שישק.

⁴ ביאור: בדיני אדם מו שאינו מקבל משפט השופט כשהרשיעו סופו שלא יוצא השופט לדין את דינו כשהצדק עמו. ובמשפט השם ענין הפוסק שרשעים חושבים שהם שודדים אחרים והאחרים הם השודדים אותם.

⁵ אפשר שצ"ל כלאביצה.

⁶ ביאור: אמרו הפסך וכי ענינו שיש בני אדם שחיים יאהבך ומחר ישנאך ואחי כן יחזרו לאהבתם מבלי סבה וכן היום הם צדיקים ומחר רשעים ואחרי כן יחזרו לצדקתם מבלי שיעזבו את התוליהם כמו שהיה שאול עושה עם דוד והמשובח הוא העומד תמיד בישו.

אלסמא ואלארין יעארונה אנמעין כמא קאל יגלו שמים עונו וארין מתקוממה לו (איוב כ' ב"ז)¹.

כא

1 קלב אלמלך פי טאעה אללה כאקסאם מא אלי גמיע מא ירוד ינבגי אן ימילה:

מענאה אן אלמלך יקדר אן ימיל קלבה אלי טאעה אללה כמא יקדר אלאנסאן עלי תמייל אלמא חיה ירוד פינבגי אן יפעל אלמלך דלך. ולים אלמלך וחדה מזיר מסכן כל כל אלנאם ואנמא וצף אלמלך לאנה אקדר עלי אבואב אלטאעה באליר אלעאליה וכתרף אלמאל וכתרף אלעואן וגורף אלראי².

2 גמיע טרק אלמר יראהא ענדה מסתקימה ואללה מהיי אלארואח³:

3 באן פעל אלחכם ואלאנצאף מכתאר ענדה מן אלדבאיח:

אלפסוקאן מנמעואן יקול וגרת אלנאם ירון אמורהם מסתקימה כל ישלמון וקתא ויצדקון אכר ויעצון חינא ויצומון פי אכר ויכדבון תארה ויצלון אכרי פיקדון אן היא קד רג בהדא ולא יעלמון אן אלאלוף מן אלצלואת ואלצום ואלצדקה לא יקום מקאם מעציה ואחדה עלי סביל אלבדל וכמא קאל שמואל לשאול החפין להי בעולות וזבחים כשמע בקול ה' וגו' כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר (שמואל א' ט"ז כ"ב—כ"ג) קאל וכמא אן פי אלטאעה טאעה אפצל מן אכרי כדאך פי אלמעאצי שי אשר מן שי עבאדה אלאצנאם אלתי הי תרפים אשר מן קסם אלדי הו זגר ופאל אללהם אלא אן יכון מע אלצום ואלצלואה ואלצדקה תובה פדי תנפע חיני⁴.

4 מן סימא אלפאלמין פי כמאיהם רפע אלעינין וסעה אלקלב:

פאמא רפע אלעינין פהו אלצלף ואלאקתדאר כמא קאל פי סנחריב על פרי גדל לכב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו (ישעיהו י"ב) וסעה אלקלב הי אלחכרה ואלרגבה חתי לא ימלא קלב אלאנסאן שי ולא ישבע כמא קאל פי

¹ ביאור: אמרו המרוק ברע רוצה בו הראות אדם את רעתו והוא מלשון תמרוקי נשים שהם הסמים שמיפות בהן הנשים את פניהן. ואמר שהמראה את רעתו ישנאוהו אלהים ואדם ושנאת אדם דומה להבורה ופצע הנראים ושנאת השם למכה שהיא בקרב תגוף. והחגף והמסתיר את רעתו מנגנה גם כן אלא שהמראה את רוע לבו הוא יותר רע.

² עיין אמאנת 168. — ביאור: יש למלך יכולת לנהג את לבו בעבודת השם כמו שיטה אדם את המים לאיזה מקום שורצה ולפיכך ראוי לו לעשות כן. ולא למלך לבד יש בחירה ויכולת כי אם לכל אדם אלא שהמלך יש לאל ידו לעשות כן יותר משאר בני אדם מפני שהוא מושל ועשיר ועוזרו רבים ויעצויו טובים.

³ בכ"ז א' יהוי קלבה.

⁴ ביאור: שני הפסוקים האלה מחוברים זה עם זה ואמר שהאדם פעם יחוסם ופעם יגמול חסד פעם יחטא ופעם יצום פעם יכזב ופעם יתפלל וחושב שזה חליפת זה והדבר אינו כן שכל התפילות והצומות והצדקות אינן מכפרים אפילו עוון אחד אלא אם יש עמחן תשובה כמו שאמר שמואל החפין וכי כי חטאת וכי ופירוש זה הפסוק כמו שיש מעלות במצות כן יש מעלות בעבודת עוון עבודה וזה חתיא עיני תרפים יותר תמור מעוון המנחש והמעונן וזה עיני קסם.

27 עלם אללה סראג נפום אלנאם יפתש גמיע כדור אלכואטן:

כמא תרי אלבית אלמטלם לא יעלם אלנאם מא פיה חתי ידלון אליה סראג פּיכשף להם כל מא דאזלה כדלך תרי אלנאסאן ולא תעלם מא פי קלבה ועלם אללה יגון מתלא פי בואטנה ויעלם אלכל ולא יגון אן יעלם דלך ניר אללה כמא לא יגון אן יבצר מא פי אלכדור אלא בצו אמא סראג או נירה ולדלך קאל עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו אני ה' הקר לב ובחן כליות וגו' (ירמיהו י"ז ט'). ותמתילה באלסראג מן בין גמיע אלמנירות לזהאת לאעתדאל נורה ואסתקאמתה ואמכאן איצאלה אלי חית יריד אלנאסאן ווגודה פי כל וקת וכל מכאן מא לים כדלך לכל מצי סואה¹).

28 יגב אן יחאפט אלמלך אלהק ואלאחסאן פאן בהמא יסנר

כרסיה:

אכתצר פי אלליאמאת² כמא עאדתה אן יפעל אף קאל אולא להותיה למאני דהבא וכספא (דניאל ה' ב') תם קאל באדין היתיו מאני דהבא (שם) כדלך קרם אולא חסד ואמת תם אכתצר פי אלעאדה³).

29 מן פכר אלשבאב אלקוה ומן בהא אלשיוף אלשיבה:

יריד אנה כמא אן האהנא נעותא ואוצאפא תליק במן תקאל עליה ופי אלוקת אלדי יצלח כדאך האהנא אפעאל דיאניה תגב באלאוכר פי אוקאת. פממא יקבת באלטבע אלכסל פי אלשאב ואלרנבה פי אלשיוף ואלנראה פי אלמראא. וממא יסמג לעלה אלוין אלביאנה פי אלמוסר ואלפסק פי אלשיוף ואלצלח פי אלמסכין פאצדאד אלואויל תחסן באצחאבהא ואצדאד אלנאני תסמג איצא אלא אן אלמסוס אצעב⁴).

30 אלתטאהר באלשר גראהת ושגג וצרבאת מדאללה:

תמרוק תטאהר כמא קאל ובתמרוקי האנשים (אסתר ב' י"ב) נמר אלנסא. ומתל אלטטאהר פי הוא אלמוצע באלנמרה אלתי תכון עלי טאהר אלונה פיקול מן טאהר אלעבאד באלשר עאדאה אללה ואלנאם פעדאוה אלנאם הי באלשגה ואלנראה אלתי מרצהא טאהר ועדאוה אללה הי כאלצרבאת אלכאטנה אלתי לא תטאהר. וליים אנה אסתחסן חאל מן הו שריר וליים יטאהר שרה בל ראי הוא אסי חאל אף אדאל

בחבורם. ואמרו וישב וכי הן שירושם המלך החכם בגלגל ממש הן שוישב בגלגל שלהם על ידיהם ר"ל רעתם אשר כוונו לעשות כעדיקים.

¹ ביאור: כמו שאין רואים מה שבבית אפל עד שויבאו נר לתוכו כן אין אנחנו יודעים מה שבלב האדם והשם לברו ידענו. והמשיל דעת השם לגר לפי שאור הנר אינו משתנה וידובל אדם לשלטו כפי רצונו ונמצא בכל עת ובכל מקום מה שאין כן בשאר המאורות.

² בכ"י אללאמאת.

³ ביאור: קיצר הכתוב (ולא הזכיר מלת אמת) בחלק השני וכן המנהג בכל הסקרא.

⁴ ביאור: ר"ל כמו שבדברי העולם כל דבר יפה בעתו ולפי מצב כל אחר ואחר כן בדברי אמונה. והדברים המגונים בטבע הם העצלות בכחור והתאוה בזקן ואומץ חלב באשה ומה שהוא מכווער מצד האמונה הרמאות בעשיר והזנות בזקן ועוות פנים בעניי והפני אלו התארים בדברי העולם הם משוכחים והפני התארים בדברי אמונה הם גם כן מגונים (ר"ל שהרמאות גם כן מגונה בעניי והזנות בכחור והעוות בעשיר) אלא שהמדות הנזכרות הם יותר קשות.

23 וכמא יכרה אללה אלצנגנתין אלמכתלפתין כדאך מיוזאן אלמכר

לא כיר פיה:

מאזני מרמה הו ניר אלמעיר יקול כמא לא יחל אן תויד [או תנקין] פי אלצנגנת ואלאביאל תעמרא כדאך לא ינו אן תרעהא בניר עיאר פתויד או תנקין ואנת לא תעלם לאן עלמך באנך אדא תרכתהא ניר מעירד' וזדת ונקצת יקום מקאם קצרך לתניירהא לאן חקוק אלנאם מן אלאמואל לא יעדך אלעבר עלי מא פי ניתה כמא¹) יעדך פי חקוק אללה²).

24 מן ענד אללה אצלחה כמא אלמר ואלאדמי מא דא יפהם

מן טריקה:

טי הדא אלקול אן אלאנסאן רבמא עום עלי ספר כחר פעאקה עאיס פאנתם לתפרדה ויוכין רבה קד אראד בה אלזלאין מן אלגרכ וכדלך פי ספר אלבר מן אלקתל וכדלך פי אלורע מן אלגרב ופי אלחרב מן אלהלאך ומא אשבה דלך יתם אלאנסאן אדא לס יתם לה אמלה ממא לים יעלם אימא אלדי הו כיר לה ולו עלם לשנר פטאבת נפסה³).

25 ומן וחק אלאנסאן אסתרמטה אלאקדאם ופחצה ען אלנדור:

תחת הדא אלקול אפעאל מתעמדה וזו אן יאכר אלאנסאן שיא ממא אהל ללה סיבתלעה ואן יכון איצא יסל ען אלנדור אין הי ליאנדהא אמא עלי סביל אלאמאנה או אלחלב. ותחתה איצא⁴) בתואפי כאנה יאכר שיא ללה פלא יסלמה מגרדא בל יוקע פי אמרה מסלה ופתיא פלעל אלמסול לא יחצל כלאמה נעמא או אלסאיל לא יפצה כמעאני אלבר נעמא סיפתי באבאחה אלמחשור סיציר וחקא ללנמיע⁵).

26 אלמלך אלהכים מן דרי אלטאלמין ואדאר עליהם אללולב:

אלתדריה הי תכדיר אלשמל לאנהם כלמא אנתמעו כאנו עעבא ולם יפעלו עלי אלחבריר מתל דלך. ואדארה אללולב עלי אלצרבין עלי אלשאהר אן יטחנהם כמא קאל והרוך רשעים תחתם (איוב מ' י"ב) ועלי אלכאטן אן ידיר עליהם לולכהם הם חתי יחל בהם מא קצרו אחלאלה באלצאלחין⁶).

¹ בכ"י ומא.

² ביאור: אינו די שאסור לך להוסיף ולגרוע במדות ובאכנים כמויד אלא שגם אסור שתשמור בבידת מדות שאינן מתוקנות מבלי שתדע אם אתה נותן יותר או פחות לפי שלא תוכל להתנצל לומר שכונתך טובה בממון שאתה חייב לחברך כמו שתצטרך כמה שאהה חייב לשם.
³ ביאור: אמרו ואדם וכו' כמו שהיה רוצה להפליג בספינה ועיכבו שום דבר והוא דואג על זה ואפשר שהשם הצילו מלשבוץ בים וכן הרוצה לילך לדרך ולא הלך אולי נמלט מההריגה וכיוצא בזה שאדם אינו יודע מה שהוא לטובתו.

⁴ דברי חגאון כאן אינם ברורים ונראה שיש חסרון והעתקנו כפי השערתנו.

⁵ ביאור: הכתוב מוסב על זדונות כגון שואכל אדם בקדשום או שיוחקר לידע איה הנדרים ליטלם ברצון הנודר או בחמס וגם על שילום הנדרים שהנודר לא ישלם את נדרו כי אם אחר שאלה להכם ואפשר שתחכם לא יבין את השאלה או שהנודר לא יבאר אותה היטב והחכם יתיר את הנדר שלא כדיון וזה מוקש לשניהם.

⁶ ביאור: אמרו מורה ר"ל מספר את הרשעים לפי שלא יוכלו להרע בפיוורם כמו

ימכן אן דבר ואיצא לאן פנון אלפתוח ואלהואים כתיבה מנהא בחילה ומנהא בקוה
כמא פעל אמרפל ואצאחכה ככרע וברשע ואצאחכהמא. ואמא פעל יהושע פי עי
אד כמן להא כמונא ופעל גרעון פי מדין בתלת מאיה בוק פלים אלחילה אכסבת
דלך בל אמר אללה¹).

19 באשף אלסר פהו מאר מאחלא פלא תכאלטן מגפלא פי נטקה:

געל מן ירג אלחרית עלי צרבין אמא תעמרא פהו גולה סוד ואקאמה מקאם
אלמאעי ואלמאחל כמא פעל דואג וויפיים ומן אשבהתם ואמא עלי גפלה פיסתנסקה
אלמסאיל פיהלתה בנמיע מא כאן פהו פותה שפתיו מתל איש מצרי גלא] איש
עמלקי אלדי וגרה דויד עלי מא הו משרוח פחר מן מאלטה אלנמיע אלמסתכרג
פכיף אלמתעמר²).

20 שאתם אביה ואמה יכמד סראנה פי גנה אלטלאם: 21 ותבון

נחלתה מדהשה פי אולהא ולא יבארך לה פי אכרהא:

מנע מן אלמטה עלי אלואלדין ואכבר אן מן עקובה אלכאשי עליהמא ב סוד
אלסראג וקת אלחאנה והיא מתל תחתה מעאן מנהא וקת יחתאנ אלי ראה ותדבירה
יעמי ען אלצואב נטיר קולה והיית ממשש כצהרים כאשר ימשש העור באפלה
(דברים כ"ח כ"ח) ואיצא וקת ידעו רבה מן שרה וציק לא יניכה עלי מא ימתל
אנאכה אללה באלגור האירה פניך על עבדך (תהלים ל"א י"ז) ואיצא פי תנאב
אלצאלחין אלמסמי נורא לא יכון פי זמרתהם עלי מא ימתלה אור ורוע לצדיק
(שם צ"ו י"א). ואלנחלה עלי צרבין מאל אלדניא עלי אלטאהר ונעים אלגנה עלי
מא קאל זאת נחלת עבדי ה' וצדקתם מאתי נאום ה' (ישעיה נ"ד י"ז) ולמיעא
יפחאנה³).

22 ולא תקל אכאפי בשר ארג אללה יגתך:

כמא עלמת אן כתירא מן אלצאלחין ארתנעו ען אלמכאפא בשר סאנארתם
אללה ולם יקל לא תכאף פקט בל לא תקל קולא פכיף אלפעל⁴).

¹ ביאור: כבר קדם (למעלה י"א י"ד) שאם יארע לאדם שום דבר יצטרך לעת
חברו מפני שהוא כעצמו דעתו טרופה במה שאירע לו ואמר כאן שכל שבן במלחמה שהוא
סכנה לנפשות רבות ולמדינות רבות והיועצים רבים ואופניה שונים והניצוח הוא פקט
בתחבולות ופעם כגבורה כמו מלחמת המלכים בימי אברהם. אבל מארב יהושוע בעיר עי וטענה
גרען בשלוש מאות שופרות לא היו בתחבולה כי אם בצווי השם.

² ביאור: גולה סוד הוא המספר את המאורע בודון כמו שעשו דואג והויפיים ופיה
שפתיו הוא מי שיוציא השואל מפיו את הסוד והוא מסיח לפי תוכו כמו שעשה נער מצוי
עם דוד והחכם הזהיר מלהתחבר עם שניהם.

³ ביאור: הזהיר החכם את האדם מלמרוד באביו ואמו שאם יעשה כן ירעך נזו והוא
משל לענינים רבים האחד שבעת שיוצרך המקלל להשתמש בשכלו ובתנהגתו לא יראה הדרך הישרה
והשני שכשקרא אל השם לא יענהו והשלישי שלא יבוא בקהל הצדיקים לקבל שכרו ונקרא
אור. ואמרו נחלה מוסב על העושר בעולם הזה ועל העונג בעולם הבא ששניהם יברחו מסו.
⁴ ביאור: אמרו אל תאמר ירצה בו לא די שלא תשלם רע אלא שלא תאמר אשלה
רע. וזאת היתה מרת צדיקים רבים.

14 תגד אלמשתרי יקול רדי רדי ואלא צאר אליה מדחה:

חכי אלוגראן ודום פיה אלמתקלכין אלדין אליום ימדחון וגדא ידמון תעצבא כמא ידום אלאנסאן תנארה נירה ויחמד תנארתה הו ואלואנב נפסה פהו אלקול עלי אלרדי אנה רדי ועלי אלניר אנה ניר כאן ללמר אם לנירה¹).

15 מוגוד אלדהב ובתרה אלגואהר ואלאנא אלעזיז מע אלנטק

באלמערפה:

פי דאר אלדניא קד ינסב אלעקל צאחבה מאלא וגואהרא ואתאמא ועקארא ופי אלגוארה אלחואב אלממלל בגנאן פיה נוהר ויאקות ומהא ודהב כמא וצפה יחוקאל (כ"ח י"ג) בערן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסוכתך אדם פפרה ויהלום וסאיר אלקצה²).

16 וגאיז אן תאכד תובה אד צמן אגנביא ורהנה ען אלגריב:

כאן עאלמא כמא חטר אלה פיה אלגוארה עלי אלמקרין אן יעתקל תוב אלמקתרין כמא קאל לא תבא אל ביתו לעבט עבטו (דברים כ"ד י') פשרה האהנא אן אלצאמן ען אלמקתרין יחל אן יוכד תובה ואלא אעתבר הו אלקול אלעאקל וגדה כדאך לאן אלצאמן מן סעה יצמן ואלמקתרין מן ציק³).

17 ותרי אלמאל אלהראם ילד ללמר ובעד דלך ימתלי פמה חצמא:

הו מנה תחיר מן אלנאר ללעאגל עלי מא ילתד בה אלטבע יתרך אלעאקבה אלתי חסי ותמר וקד עלמת מא צנע עכן אף לה אלמאל אלצואפי פאג מנה מאיתין דרהם ונטסין מתקאל דהב וכסא לו פכאן דאך הלאכה וכדלך אחאב כמא אגד מן נבות ונירהמא⁴).

18 עלי אן גמיע אלמחאסב⁵ תלתת במשורה פאחרי אן יחתאג

אלחרב אלי חיל:

כאן קדם אן כל תדביר פהו יחתאג אלי ראי ניר מן ניר צאחב אלחארה ימיוה [לתחור] ראי מן הדת עליה חארה וצפא דהן נירה אף לס יחדת עליה הו שי פקאל האהנא אן אלחרב באלאוכד אן יחתאג אלי תדביר אף לים הו כטר נפס ואחדה כל נפוס שתי בל בלדאן כתירה ואיצא לאן אלנטור כתיר אלעדד פכל ואחד מנהם

¹ ביאור: הכתוב סיפר מה שבנמצא ומננה המשינים בדבורם כמו שבני אדם מגנים סחורת זולתם ומשכחים את סחורתם והראוי לאדם שיאמר לרע רע ולטוב טוב בין שהדבר לו או לאחרים.

² ביאור: הן בעולם הזה שיקנה האדם עושר ונכסים בשכלו הן בעולם הבא שיקנה בו שכר טוב אשר המשילו יחוקאל לעדן גן אלהים שבו אכנים טובות.

³ ביאור: החכם היה יודע שאסור למלוה לחבול בגד הלוח אבל מותר לו לקחת בגד הערב וזה כפי השכל שהערב ערב מפני עשרו וחלוה ממשכן מחמת דחקו (ועיין בבא מציעא קמ"ו א').

⁴ ביאור: הכתוב אזכרה שישטר אדם מעונש של גיהנום וישל ימחר לילך אחר שרירות לבו וישכח אחריותה כמו שעשו עכן בחרם ואחאב בשדה נבות וכיוצא בהן.

⁵ כן הוא בכ"י ב' ג' ובכ"י א' אלמכאסב וזה טעות וכלת מחאסב לא נמצאת בערבי והגאון העתיק בכל מקום מלת מחשבות אפכאר חוץ מכאן ולמטה כ"א ה' וענין מחאסב כמו מחאסבא ר"ל חשבונית.

ואביאלה חתי לא תויד עלי אלעיאר ולא תנקץ פלים הו זכ ולא ברי מן אלכסא
ולדך קאל אללה פי אלתורא'ה אבן שלמה וצדק איפה שלמה וצדק (דברים כיה ס"ד)
פקולה פי אלגמיע שלמה יריד אלופא וקולה וצדק יריד בה אלעיאר. ובאלג אלחכים
האהנא אד קאל גם שניהם יעניך אנך לו אגדת באלכיל אלנאקין ואעשית באלזאיד
בעד אן תכון פי מלכך מהמא טמא יכרהמא אללה⁽¹⁾).

11 ואלצבי איצא יערף מן שמאילה אן כאן פעלה זביא או

מסתקימא:

קולה היא חת עלי אלארב יריד בה ארב ולדך חתי יבלג אלי אחדי מנולתין
אמא אן יציר זביא ולדך אלצלחה אלתאם או יבקי מסתקימא עלי רסל אלנפס אלא
אנה פי אלחאלין נמיעא [י]לאף אלשר ולא יגתריה לאן אלנפס רסמה אלמגרסל
אלסאדני'ה כמא קאל פי כתאבה אלאר לבר ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים
את האדם ישר (קהלת ז' כ"ט)⁽²⁾ פלא יחל ללאנסאן אן יפעל אלא ואחד'ה מן
תנתין אמא ראצהא אלי פעל אלציר ואמא תרכהא עלי סאדגיתה ולם ירצהא אלי
אלשר ויעודהא כמא קאל כי לחמו לחם רשע (משלי ד' י"ו)⁽³⁾.

12 כמא אן אלאדן אלסאמע'ה ואלעין אלבאצרה אללה ללקהמא:

יעני כדאך מרסל טבע אלנפס ציר וצלחה וא[נ]מא אלאנסאן הו אלדי יורצהא
ויריף חואסה כלהא אלי אלשר בסו אלאצתיאר כמא קאל למדו לשונם דבר ישר
(ירמיה ט' ד'). ואלמוצ'ה לגמיע דלך אלא תרי אן טבע אלאנסאן אן יצדק חתי
יחסן הו לנפסה אלכרב פיציר לה דאך כאלעאד'ה אלתי לא ימכנה אלאנתקאל ענהא
כמא קאל גם אתם תוכלו להטיב למודי הרע (שם י"ג כ"ג)⁽⁴⁾.

18 לא תחב אלנום לילא תפתקר אפתח עיניך תנתעש:

עאד אלי אלהת עלי אלתכסב פי אלדניא ועמל אלצאלחאת פי אלאצרה
ואנמא אחתגנא אלי אן יעיד דלך לנא לאנה ק'ם דבר אלהואם און שוטעת רעין
ראה פקאל אלצנאיע אלמהני'ה אנמא הי תעלים ליסת טבעא כאלהואם פינבני אן
תגהין אליהא ולא תקדר אנך בפכרך והואסך תקף עליהא⁽⁵⁾.

(1) ביאור: החכם אומר למי שעוסק במקרה ומסכר שכל זמן שלא תיקן מדותיו ברו
שלא יהיה בהם לא פחות ולא יותר אינו יכול לומר זכותי לבי וטהרתי מחטאתי וכן אמרת
התורה שתהא המורה שלמה ומתוקנת. והפליג החכם באסרו גם שניהם לומר שאיש רשאי
אפילו לקבל במדה פחותה וליתן במדה יתרה מפני שאסור לשמור כביתו מדות שאינן מתוקנות.
(2) עיין אסאנאת דף 194.

(3) ביאור: זה המאמר הערה לאב ליתן מוסר לבנו אם כדי שיוכה את ארצו עד שיגיד
לשלמות או כדי שישאר על ישרו הטבעי כי יצר לב הנער הוא טוב סבריותו ובלבד שלא
ירגיל את נפשו בדבר רע.

(4) ביאור: ר"ל (כמו שכרא השם את חושי האדם לטוב) כן לבו ישר בטבעו והוא
לברו ישחיתו ברוע בחירתו וכן אנו רואים שאדם דובר אמת עד שירגיל את לשונו לדבר
שקר ואחר זה לא יסור מלעשות כן.

(5) ביאור: החכם חוזר להעירנו לעמול למחיתנו בעולם הזה וכן להצלתנו לעולם
הבא מפני שהאומות שהן לפרנסתנו אינן בטבע האדם כחוששים שקדם זכרם אבל צריכות לומר.

אלאמרא^א אתקועית לדוד חתי אכרת מרפועה¹) כמא הו משרוח פי קצתהא
 ר אלהיל מן אלרנאל יכאטב צאחבת בכלאם חתי יעלם מקדורה פמנה בלין
 ה בכוונה ומנה עלי סביל אתכוף ומנה עלי נהא² אתרניב כל אמר חסב טבעה
 יתה²).

6 תגד אכתר אלנאם יצף כל ואחד פצלה ודו אלמאנה עלי
 צחה³ מן יגד:

היא מנה איצא אנכאר מא יסתעמלה אלנאם מן וצף כל אנסאן מנהם מחאסן
 זה וינסי מסאויה ולעל מא תרכה מן אלמאמר אלמדומה⁴ אצעאף מא קאלה מן
 מחסוד ולעל מא קאלה איצא מן אלמחמוד אמא אן יחצל מנה בעצה או לא שי
 א כאן אבשלוס יקול מי ישימני שופט בארץ ועלי יביא כל איש אשר יהיה לו
 : ומשפט והצדקתיו (שמואל ב' טו ד') וכאנת מויתה בכלאף דלך כמא שהר
 ליה עליה ויננב אבשלוס את לב אנשי ישראל (שם ו'). ולם ירד בקולה ואיש
 וזנים מי ימצא אנה לא יוגד בתה⁵ ואנמא אראד אנה עויו³).

7 אלצאלה יסיר פי צחתה וטובי בניה מן בעדה:

כמא ועד אלה אן אלבנין אלצלאחין יודאדון סעאדה⁶ בעלאה אבאיהם היא
 סביל אלתפצל כמא קאל ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי (שמות
 ד') ואמא אן כאנו טאלחין לים ינפעדם אבאיהם שיא כמא קאל צדקת הצדיק
 יד תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה (יחזקאל י"ח כ').⁴

8 וינבני ללמלך אלגאלם עלי כרסי אלחכם אן ידרי מן הצרתה
 ל שר:

שרחה אן אלחאכם לא יחל לה אן יחצר בין יריה שהאדה⁷ בוור ולא מעין
 אלם ול[א מח]תג לנירה כשי ולא מן יסר סרא פי מלסה פאן הדה אלאפעאל
 ומתאלהא שר פי אלחכם מספדה⁸ לה⁵).

9 מן דא יקול אני זכית קלבי וטהרת מן כטיתי: 10 ואלצננתאן
 למכתלפתאן ואלכילאן גיר מעתדלין יכרההם אללה אנמעין:
 אומי כהיא אלקול אלי מן יביע או ישתי פיקול מהמא לם יעיר צננתה

¹ אפשר שצ"ל מרפועה.

² ביאור: הנבון יוציא בנחת העצה הטמונה בלב אדם כמו שדולים מים מן הכאר
 עשה יחודה עם יוסף והאשה התקועית עם דוד. והערום המבקש לידע מה שבלב חבר
 ד עמו קשות או רכות ויאיימתו או יבטיחוו והכל כפי טבע חברו ומוגו.

³ ביאור: מדרך בני אדם לפרסם מדותיהם הטובות ולכסות את מדותיהם הרעות ואפשר
 ה טוב שמתחללין בו הוא שקר במקצתו או בכלולו כמו שעשה אבשלוס עם בני ישראל
 תפאר בעדקתו ולא כן היה בלבו. ואמרו מי ימצא ר"ל שאנשי אמת אינו מצויין כי אם מעטים.

⁴ ביאור: הכמית השם בני הצדיקים שיוסף בחסדו על הצלתם אם ילכו בדרך אביהם
 אם יעשו הרע לא תועיל להם צדקת אביהם כלום.

⁵ ביאור: אזהרת לשופט שירחיק מפניו עדות שקר ועוזר בחכמו וטוען לזולתו ועושה
 שם בפניו שכל אלה מטים את המשפט.

אלצטער קאל פיה ליץ ואלנביד אלדי עלי סרעה יויד פי אלאצ[טר]א[ב] קאל פיה
הומה אלא אנהמא גמיעא אצדאר אלחכמה אלמרסלה מן מצאדתהמא אלחשאבל
בשרכה[מ]א ען אלאשראף עלי אלעלום ובעד דלך מא יפעלאנה פי אלדמאג לאץ
אלשראב ינפף ואלנביד ירטב פיזגאן אלעצו ען אלאעדאל¹).

2 והיבא אלמלך איצא כנהים אלצרגאם פמן תנאוזהא קד אכטא
עלי נפסה:

באלג פי היא אלפסוק אלהאני אכתר מן אלאול (י"ט י"ב) לאנה קאל פי
אלאול ועף מלך שבה סמטה בויראן אלאסר. פביף היבא אללה עז ונל אלדי הו מלך
אלמלוך וסיד אלסאדה וקד עלמת מא קאל אריה שאג מי לא יירא ה' אלהים ובו
(עמוס ג' ח'²).

3 בראמה אלמר אלגלום ען אלצומה ובל גאהל ילג פיהא:

היא אקעאר לכל מתנאוועין מן אן יתנאוועו ודלך אן אלמנאווע לך לא יכלו
מן אן יכון מלך או פוקך או דונך פאן כאן פוקך פאעטרף לה בחקה ואן כאן דונך
פלא תקתרון עליה ואן כאן נטירך פאפעל עליה ולו אסתעמל אלנאם היה אל[חדר]ר
לם יתצם אתנאן מנהם. והיה אלקציה פי אלמנאוועה אלתי ליסת פי אלמאל כל פי
אלתרם³).

4 אלכסלאן לא יחרת פי אלכריף פיטלב שיא פי וקת אלחצאר
פלא יגד:

פאהר היא מעלום ובאטנה פי מן לם יעד חסנת מן דניאה לאצרתה פהו
כמן לם יפלה ארצה מן אלשתא ללציף וכמן לם יתווד והו פי אלכר ללבחר וכמן לם
יכבו ויטבך מן יום אלנמעה ללסבת וגמלה אלחכמה אלנטר פי אלעאקבה נמא קאל
אללה יבינו לאחריתם (דברים ל"ב כ"ט)⁴).

5 אלמשורה פי קלב אלמר באלמא אלעמיק לא ידלוח אלא מן
כאן דא פהם:

למא כאן אסתקא אלמא באללמף יכון שבה אלראי אלמסתור פי אלקלוב בה
ואלאעתבאר פי היא מא נאטב יהודה ליוסף חתי אסתקי מא פי נפסה ומא נאטבת

¹ ביאור: קרא ליין ליץ לפי שהוא מחזק בתחלה כח המדמה ולשכר הומה מפני שהוא
מוסיף מיד על בלבול הדעת והם יחד בטבעם הפכי החכמה והתנגדותם היא ששתיית היין והשכר
מונעת מלעסוק בידועות ועוד שהיין ייבש את המוח והשכר ילחלתו ושניהם יוציאוהו ממוחו.
² ביאור: הפליג בזה הפסוק יותר מבפסוק שלמעלה שא לא ועף המלך בלבד אלא גם
כן אימתו היא בשאנת אריה ואם כן במלך כשר ודם כל שכן במלך המלכים.

³ ביאור: הכתוב אינו מוסב על המריב במסון אלא על המריב בשררה ואמר לו אם
בעל ריבך למעלה ממך הורה לו ואם הוא למטה ממך אל תתגאה עליו ואם הוא כמך עשה
חסד עמו ואילו יעשו כן בני אדם לא יהיה ריב לעולם.

⁴ ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו ועל דרך נסתר ענינו כפי שא הכין מעשים טובים
מעולם הזה לעולם הבא והוא כמו שלא עבד את אדמתו מתורף לקיץ וכמו שלא הנין
צידתו מיבשה לים ומערב שבת לשבת וכלל החכמה לראות את הגורל.

27 אנתה יא בני אן תקבל אדבא יסהיך ען אקואל אלמערפּה:

היא אלמוסר אליי הו לשנות מאמרי דעת אנמא הו אדב כאלאסס לא באלמעני
אן אלאצנאם אלהים כאלאסס לא באלמעני פאועי וקאל מן אתאך בקול זעם אנה
א וראית קולה דאך יסומך אן תוול ען הרה אלמערפּה אלהי עלמתך פלא תקבלה
פא כד חצלת נמיע אלקול והוא אצחה¹ ועלי מא קאל משה כי בקש להריחך מעל
הי אלהיך (דברים י"ג י"א)².

28 מן יתרגם פי אלחכם פהו בשאהד זור וקול אלטאלמין יסתר

אטלם:

שרה היא אלפסוק הו מא יסתעמלה בעיף אלנאם יחצרון מנלם אלחכם פיחצרון
לא אחד אלצמין ויקולון ימכן אן יכ[ון] לה [מ]ללין הו כדי וכדי וימכן אן תמון עליה
הזוהי די כדי פהיא מנחם מקאם שהאדה זור לאן אלצמם נפסה אערף בחאלה פלו כאן
שי לאחתג בה וכדלך אלחאכם אן הו סמע מנחם. ופסרת יבלע און יסתר מתל קולה
ולו יבאו לראות כבלע (במדבר ד' כ') אלדי תפסירה סתרה. וגרף היא אלקול אנה לא
יסתר עלי אלטאלם אלא טאלם מתלה כמא קאל אללה ולא תחמל ולא תכסה עלי
(דברים י"ג ט"ו)³.

29 קד היית ללדהאף אלאחכאם ומהאבג לשהור אלגהאל:

היא מן אלחכים קול תחזיר ינשו עלי תלאתה אשיא אחרהא אחכאם אלדניא
כפ על אלנאם פאן אללה אנמא אבאחחם קתל היא וחרק היא ונלד היא לבי יעתבר
אל כאקון כמא יקול והנשארים ישמעו וייראו (שם י"ט כ'). ואלתאני אלעקובאת אלהי
יתגהא אללה באלעצאף פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה קאל פיהם והאלהים עשה
שיו או מלפניו (קהלת נ' י"ד). ואלתאלת אלעקאב אלשריד ואלאלאם אלהי אעדהא
לל פאר ואלעצאף פי דאר אלאכרה קאל פיהא ויצאו וראו [וכי] והיו דראון לכל בשר
(י"ט עזיה ס"ו כ"ד)⁴.

כ

1 אן אלכמר לדאה ואלמסכר למהים כל מן מהג פיהמא לא יתחכם:

וצף אלה[ים] כל ואחד] מן היין בפעלה אלכמר אלדי עלי אלעאנל יקוי

והא להביא את הכן לפניו והאם תברה ומוכרים נכסי האב לשלם את הגולה. והודיע אחרית
חד לעיור את האב והאם ליסר את בנם.

¹ אלו המלות אינן ברורות ואפשר שיש כאן חסרון.

² ביאור: המוסר הזה נקרא בשם מוסר ואינו מוסר באמת כמו שהאילולים נקראים אלהים
ואינם אלהים והחכם הזהיר מלשבוץ לדברי המסות והמדיח שהם סותרים מה שלימד מן החכמה.

³ ביאור: המליץ כאן הוא מי שיבוא מעצמו לפני בית דין ובורה מלכנו טענות וראיות
לבי הריב או נגדם וזה כעדות שקר שאילו היו טענותיו אמת היה בעל דין עצמו מוען
בהן וכן הוא בשופט אם ישמע אל טענות המליץ. ואמרו מבלע ענינו יסתיר וכוונת חפסוק שלא
יכסו על הרשע כי אם מי שהוא רשע ככוהו

⁴ ביאור: בזה שלשה ענינים האחד שניתנה רשות לבני אדם לענוש את החוטאים למען
ולמנו ד וייראו הנשארים. והשני שהשם מביא רעות על הרשעים בעולם הזה על פי נם. והשלישי
ש"פ השם מהכופרים בעולם הבא.

23 תקוי אללה ללחיוהו ואלמסתכתר מן לזומהא לא יטאלב¹ בישר:

לנא לפטח לינה ושכיבה עלי סביל אללוזם כמא קאל איוב ובהמרותם תלך עיני (איוב י"ב) וקול דוד אם תשכבון בין שפתים (תהלים ס"ח ד). ונרין הדיה אלאיז יקול אלחכים אן אלעבאר לים יכארון אן יללו מן סיה וחסנה פתקוי אללה הי לדאר אלבקא אלחיוהו אלדאימיה וקד בקית אלולאת אלתי תלהק אלעבד תחתאנז אלי אדאב תזהבהא ענה אללהם אלא אן יסתכתר מן מלאומיה אלתיקוי פאנה אדא פעל [דלך] לס יטאלב בהדיה אלולאת אליסירה אמא לאנה חין עוד נפסה אלזיר ארתפע ענה אלולל ואלאנפאל או יכון לכתרה חסנאתה מחית ענה אלצנאיר עלי מא קאל בחסד ואמת יכפר עון וביראת ה' סור טרע (משלי ט"ז ו)².

24 תרי אלכסלאן קד נמס ידה פי אלגצארה³ פענזי⁴ אן ירדהא

אלי פיה:

כאלג אלחכים פי כסל היא אלמדכור אנה יכסל אן יאכד לקמה מן נצארה פיסעמהא בעד נמס ידה פיהא כדאך תגרה פי אמר דניאה אלמטאעס בין ידיה פלא ילתפת אליהא ופי אמור דינה אלצלוח ואלבר בין ידיה פלא ינהין אליהא ופיכמא ינמעחא ורו אלחכמה נטיע אלעלוס מוצועה בין ידיה פלא יתעלם מנהא שיא⁵.

25 כמא תצרב אלדאהי פינהין מן גפלתה⁶ כדאך אדא ועפדת

אלדהן יפהם אלמערפה:

יריד אן כלאמך יעמל פי אלעאקל מתל צרכך ללגאהל בל הו אעמל כמא יקבל תחת נערה במבין (משלי י"ז י)⁷.

26 תרי אלאבן אלמסי אלמגלל ינהב אבאה ויהרב אמה:

עלי אלגוזי מן אלבלאם פאנה רכמא סיק מן מאל אביה שיא פאחונה אלי אן יטלק אמה או לס תחפטה. ועלי אלבלאם אלגמלי פאנה קד ינקב ויתלצין שיא⁸ מאלא⁹ ויהרב פישאלב אלסלשאן אבויה באחצארה פתהרב אלאם פתסתת או הי אמראה ויזד אלאב בכיע ציעתה ליגרם מא סרק. פכשף הדיה אלעאקבה ליחת עלי אלארב⁹.

¹ בכ"י ב' ג' ו' ילאום.

² ביאור: מלות לינה ושכיבה יורו לפעמים על החתמדה. וכוונת הפסוק היא שנשבע האדם לעשות רע וטוב והגה יראת השם תביאחו לחיי עולם וישארו שגיאות הצדיקות לכפרה והמתמיד ביראק השם לא יפקד באלו השגיאות תקלות אם שיתנתג במעשים טובים ולא יכסל כלל או שיסלחו לו השגיאות כעבור רוב צדקתו.

³ בכ"י ב' ג' מתלא.

⁴ "בלאחי" ונראה שהגאון החלף הפסוק הזה עם הפסוק שלמטה כ"ז מ"ו ועיין ביאורו שם.
⁵ ביאור: הפליג החכם בעציות העצל שהמאכלים לפניו ולא ישעם סחם וכן הוא בדברי העולם ודברי אמונה ודבריו חכמה שהם לפניו ולא יביט אליהם.

⁶ "כמו שתכה הלץ ויתעורר ספתותו כן וכו'".

⁷ ביאור: פעולת הריבור לאיש נכון היא כחכמת הלץ וגם יותר חזקה.

⁸ בכ"י סאלה.

⁹ ביאור: ענין הפסוק אם נפרש כל חלק סמנו לברו שתכן נוזל את אכיו והאב יגרם את אכיו לפי שלא שמתה אחר ועל דרך כללית הבן יהיה נבב או גולף והמטף יצוה את האב

19 אלכתיר אלחמיה יחמל אוזארא פאנך אן תכלצת מן שי

ודדת פי גירה:

יסתקים אן יכון הדיא אלקול [עלי הדי]ה אל[עכא]רה יחירנא בה מן אסתעמאל חרה וכתרה אלסכט ויערפנא סו עאקבה דלך אן אלנאסאן יתללין מן מציבה וידכל ארי. ועלי עכארה ארי ינתסם מע אלפסוק אלואל יקול לא תרע ולרך בלא ארב תלכה סיכרנ גדל חמה נשא ענש כתיר אלחמיה עלי אלנאס חאמל אוזאר(א) ענד ה בל כלצה מן גמיע דלך ווד פי ארבה והדיא אנסם ואטבע¹). וכמא אמר אלואב יורב אמר אלולד איצא בקבול אלארב הו קול

20 אסמע אלמשורה ואקבל אלארב לקבל אן תתחכם פי אכרתך:

ופי תנאזיה אלי אלעאקבה אקואל מנהא ירני אלמורב ואלמורב גמיעא ויקול ברו עליה פאן נפעה לים יתבין אלסאעה אלא פי אלעאקבה. ומנהא יקול לולד יך וקת תטלב תתארב סיה פלא ימכנך לעסוך ען דלך פתארב מהמא ימכנך אלקבול. תהא אן יכון ישיר אלי דאר אלאכרה פיקול אדכך פי אלדניא ינפעך פי אלכרה א לך ממא יתגר בה מן עאלם אלי עאלם אכר²).

21 ואעלם אן אפכארא כתירה פי קלב אלמר ותקדיר אללה הו

לדי יתבת:

תחת הדיא מעאן אולהא ימנע אל[מר] מן אן [יקצי] יחתם עלי שי בעינה מן תוארת אנה יכון. תם ילוטה אלעתקאר דאימא אנה מחאט מדבר פי כל אחואלה בלא אלמר ואלנהי³).

22 יהוה כל אנאסאן אלחאסאן אליה⁴ ומטהר פקרה ליר מן די כדב:

נרצה אלא יטמע בעין אלנאס בעצא פי אנה יחסן אליה תם לא יפעל ועלי כל אנאסאן ישתהי מנך אן תחסן אליה פאן אמכנך מא סאלך ואלא פאטהר לה דר מא סאלך ופקרך מנה אצלח מן אן תערה ותלפסה ולו לס יועד בלק בלעם⁵) במא יפעל כאן אצלח ולו לס יועד אבימלך בעלי שכס במא לס יף להם בה כאן אסהל⁶).

ת כרו שלא ימיתום והשני שלא יוראו שימיתום כאשר ייסרום והשלישי והוא היותר טוב שיחיו תם במוסר ולא ימיתום בעינכם אותם על אולתם.

¹ ביאור: לפי מה שהעסקנו אטרו כי אם מציל וכו' יתכן שהחזיר האדם מלהיות כעסן וף הדבר שאם ניצל מצרה יבוא לצרה אחרת. ועוד נראה שהפסוק הזה מחובר עם הפסוק שניו ואמר שאם האב אינו מוסר את בנו מאבד אותו ויחיה ענין גדל חמה וכו' שהכוונת חסיד בני אדם ישא עונש לפני השם ולפיכך חייב האב שיעזיל את בנו מכל זה ויוסיף ליסרו.

² ביאור: אחר שצוה האב ליסר את בנו צוה את הבן לקבל את המוסר. וכאמרו חריתך יש ענינים רבים וזה שהחכם אומר למיטר ולמיסר שבאחריתם יכירו תועלת המוסר. ד יחזיר את הבן שולטר עתה לפי שבזקנתו לא יוכל עוד ללמוד. ועוד אומר שאם קיבל וסר בעולם הזה יועיל לו בעולם הבא ומה טוב ומה נעים סחר כזה.

³ ביאור: כזה הפסוק יש כמה ענינים האחד שלא יגזור אדם על דבר ויחליט שיחיה שני צריך שיאמין שהוא מונבל בהנהגת השם חוץ מדבריו צויו והזהרה.

⁴ בכ"ו ב' וגי' חסר. — ⁵ אפשר שצ"ל בלעם בלק.

⁶ ביאור: כל אדם ותאוה שייטיב לו רעהו אבל טוב לאדם שיודה שאין ביכולתו למלא ולת השואל שייטיבחהו ולא יעשה כמו שהבטיח בלעם את בלק ואימלך את בעלי שכס ולא נס שיע.

מאלך ולא תקרר אן תורה עלמך לאן אלחכמה קד כאן מתלהא באשה כמא קדום
 חכמות בנתה ביתה (משלי ט' א') ואלסאידה פי [היא אנה] איה כאן אלמטר נד-אך
 פינבני ללולד אן יגד פי טלב אלעלם וכמא סאסנא¹) אלאולון והתקן עצמך לל כבוד
 תורה שאינה ירושה (אבות ב' י"ב)²).

15 ומן פעל אלכסל אן יוקע אלסכאת ותגד אלנפס אלמלולה תגדע:

חל בהדין אלקולין עלי אלנשאט אלי אלפעל אלדיאני ואלדניאיי ואנמא צארי
 אלכסל יוקע אלסכאת לאן אלכבאר אלדי סכילה אן יתחלל פי מסאם אלכרן בתרבה
 אלכמש איה הי סכנת פלם תחללה תרקי אלי אלדמאנ פאחדה נומא ינחל בה³).

16 מן חפטי אלוציה חפטי נפסה ומן אזרא בטריק אללה יהלך:

אשאר בקולה בוזה דרכיו אלי אללה וכאן נרצה פי היא תרך אלמאמתנאן סן
 אלמאיעין עלי רבהם יקול להם אנמא עמלתם ל[נפ]סכם וחפטימחוא וכעכסה יקול
 ללע[צאיה] לם ת[נ]וה ואנמא אנטתם אנפסכם כמא קאל ירמיה ען קול אללה הארתי
 הם מכעיסים נאום ה' הלא אותם למען בשת פניהם (ירמיה ד' י"ט)⁴).

17 אלארואף עלי אלמסכין הו מקריץ אללה ואילאווה יסלמה לה:

היא איצא חל עלי אלצדקה יקול ללמומן לא תשנן אן אלדרהם אלדי תצדק
 בה קד ציעתה ואנמא אודעתה ביד מסתודע ענד רב אלעאלמין עו ונל כל לא
 כאלודיעה אלתי סכילהא פי אחכאם אלנאם לים עלי אלמסתודע שי מן דרכהא אלא
 כאלדין אלדי דרבה וצמאנה עלי אלמקתרין חתי יופיה איאה כדלך צמן אללה אלגזא
 ללמתצדקין⁵).

18 אדב ולדך פאן אלרגא מוגוד ולא תחמל נפסך עלי קתלה:

להיא אלקול תלאה מעאן אחרהא אנה אמר אן יורב אלאב ולדה ואלמאסתאף
 תלמידה ברסק מן חיה לא יתחמלאן עלי תלה אלנפוס. הם עכס דלך אנה אעשי
 אלמודב אמאנא מן תלה נפס מן יורבה פקאל לא תכטר אלי באלך מותה. ואלהאלה
 והו אחסנהא אנה אמר באדב אלולד ואלתלמיד פקאל אחיהמא באלאדב ולא תדעהמא
 עלי גהלהמא פתקתלהמא⁶).

¹ אולי צ"ל סנו לנא.

² ביאור: כאלו אמר אפשר שתגחיל את כנך ממוגד ואי אפשר שתתן לו חבר ששכיל
 חזק הערה לאדם שאם ראה שחברו אינו מועיל להצלחתו ולטיבתו יחליפנו. ויש עוד לפסוק
 הזה ענין נסתר והוא שנמשלה כבר החכמה לאשה ואמר שהאב אינו יכול להגחיל את בבו
 חכמה ולכן ישתדל הבן בעצמו לקנותה.

³ ביאור: המאמר הזה הערה לזריות בין כדברי העולם בין כדברי תורה. ואסרו עצלה
 וגי ספני שההכל הנהוג להתפור דרך נקבי הגוף כשהאדם עמל עולה אל המות אם הוא עצל
 ומפיל עלי תרדמה.

⁴ ביאור: אמרו דרכיו רוצה לומר דרכי ה'. ואמר ששומר מצותיו לא ייטיב כי אם
 לנפשו והמורה את פי ה' אינו מכעיס אותו כי אם מכעיס את עצמו.

⁵ ביאור: הפסוק הזה הוא הערה לצדקה ואמר שמה שנותן האדם לעניים אינו אבוד
 כי אם הוא שומר ביד השם ולא כפקרון בידו אדם שאין אחריותו על השומר אלא כמלה
 שאחריותו על הלוה שהשם הבטיח לשלם את גבול חונן דלים.

⁶ ביאור: יש בפסוק הזה שלשה ענינים האחד שהאב ייסר את בנו והרב את תלמידו

זר עבר על פשעאן אבימלך אסי אלי אברהם ושרה גמיעא פלמא אעתדר וסאלה נסח צפח לה ורעא לה ויתפלל אברהם וגו' (בראשית כ' י"ז) וכדלך יצחק אסו ה אבימלך ואצחאבה פצפח ענהם ואעטאהם אמאנא כמה קאל וישכימו בכקר בעו איש וגו' (שם כ"ז ל"א) ואז"ה יוסף אסו אליה באלחסר ואלביע ומא אנצם המא פנפר להם וכלמדם באלכלאם אלחסן כמה קאל ועתה אל תיראו וגו' (שם ל"א) ואנמא כתבת היה אלקציץ לנעתבר בהא⁽¹⁾.

12 תרי זבר אלמלך כנהים אלצרגאם ותגדר רצאה בטל עלי עשב:
עלי אלפאהר יסתקים אן יכון תמתילה לסט אלמלך באלאסר ולרצאיה
גנדי לאן אלנאמי [אנמע] נועאן⁽²⁾ נבאת וחיואן פאכתר אלחיואן לא קואם לה אלא
נבאת פשבה ארצא באלטל אלדי הו מאדה אלנבאת אלדי הו קואם אלחיואן
ה אלסטט באלאסר אלדי יפני אלחיואן אלדי הו יפני אלנבאת פאכר אלחאשיה
בל פן. ועלי אלכאשן יקול אדא כאן הדיא שאן מלך מן מלוך אלנאם פכף מלך
זלוך וסיד אלסאדה אחרי אן יכון סטטה כאלאסר וכמא מתל פקאל אריה שאג מי
יירא וגו' (עמוס ג' ח') ואן יכון רצאה כאלטל כמה שבה פקאל אהיה בטל לישראל
שע יד ו'⁽³⁾.

13 וכמא אן אלולד אלגאהל אפה עלי אבויה כדאך צכאב אלזוגה
לזכף אלמתתאבע:

עול פי היה אלקציץ עלי מא כאן קדם וכן כסיל תונת אמו (משלי י' א')
ול אן אלזוגה איצא להא זעלה באלבעל כועלה אלאבן באלאב פאדא כאנת צכאבה
בלאוהא עליה ככלא אלולד [אלגאהל] עלי ואלדיה ולכן אלזואלד לא ימכנה אן יציר
ולאדה] לא ואלד ואלבעל ימכנה אן יציר לזוגתה לא בעל באלטלאק⁽⁴⁾.

14 אלעקאר ואלמאל מן נחלה אלאבא ותופיק אלזוגה אלמנגחה
ענד אללה:

כאנה⁽⁵⁾ יקול ימכנך⁽⁶⁾ אן תעטי ולרך מאלא ועקארא ולא תקדר אן תעטיה
דא צאלחא ואל[פאי]ר[ה] פי הדיא אן אמר אלעשיר אליה אן ראה מנגחא צאלחא
ואלא אסתבדלה. וקד ימכן אן יכון להדיא⁽⁷⁾ באשן פיקול תקדר אן תורת אבנך

⁽¹⁾ ביאור: כמו שהאריך משה אפו לבני גד ובני ראובן והרבה עמחם דברים עד שנצטרקו
שחשדם והודה להם וכן עשה יהושע וישראל עמחם. ואמרו ותפארתו וכי כמו שסלח
זם לאבימלך וכן עשה יצחק שלום עם אבימלך ורעיו ויוסף עבר על פשע אחיו ולא נכתבו
המעשים כי אם כדי שנלמד מהם.

⁽²⁾ בכ"ו . . . מאלך.
⁽³⁾ ביאור: לפי שהאריה מורף בעלי חיים שהן ניוונים על הרוב בצמחים שהם גדלים
הזכיר החכם שתי הקצוות והמשיל זעם המלך לשאגת אריה ורצונו לנזולת הטל. ועל דרך
כוננת הפסוק היא אם כן הוא במלך בשר ודם במלך המלכים לא כל שבן.

⁽⁴⁾ ביאור: אמרו אביו ר"ל אביו ואמו ונסמך זה הפסוק על מה שאמר למעלה בן
תונת אמו. ואמר שיש חיבור בין הבעל ואשתו כחיבור האב עם בנו ואם היא אשת מדנים
הווה לבעלה כבן כסיל לילדיו אבל האב אינו יכול להיות לא אב והבעל יוכל להיות לא
בגירושין.

⁽⁵⁾ בכ"ו באנת.

⁽⁶⁾ בכ"ו אבנך. — בכ"ו לידהא.

קאל אלחכים כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני (קהלת ב' כ"ד). ואמא אלנאהל סאן
 נעמתה מאד¹ לנהלה פינבסט פי אלאכל ואלשרב ואלנשיאן פי גיר וקתה סיכטי על-
 טבעה ותתנאולה אלעלל ואלאמראין ומן גיר חלה פסי אלי נפסה במא וקעהא סי
 שריד אלעקאב וכמא קאל עמוס ען אלמנעמין והם ינהלון פי פצל הוי השאב ב-ים
 בציון (עמוס ו' א') אלי אברה. וקולה אף כי לעבר משל בשרים אצלה אנה יחסן בסון
 הו מן. נסל אלמלך אלתסל[ט ו]אל[תרום] פהו ישפק עלי רעיתו וירי להם [לנ]תגות
 מנהא ליקים דבר אבאיה ויחיי דולתהם ואיצא ליבקי סננהם וינאו כל מן כאן ול-א
 וכאדמא להם ואיצא לאנה ירגו מתל דרך לנסלה כמא עלמת מן שלמה אנה מן נבדיע
 סנן אביה ותבתהא ויאהב שלמה את ה' ללכת בחקות דוד אביו (מ"א ג' ג') ואדא דלי
 אלקום עבר פאנמא קצדה[אן] יגיר סנן מולאה ויקתל אוליאה ואצחאבה ועמאלה אלי אן
 ינתהי אלי אדונהם כמא קאל פי בעשא ען ירבעם לא השאיר כל נשמה לירבעם עד
 השמידו (שם ט"ז ב"ט) וקאל פי מא פעל זמרי באלה לא השאיר לו משרתין
 בקיר (שם ט"ז י"א) ולים ירגו איצא אן יתבת אלמלך לנסלה פהו יסוסהם בלא שפקה.
 ואנמא צאר הווא אלבאב אלתאני קצה אלעבר אענב מן אלאל אלדי הו קצה אלאהמק
 חתי קאל פיה אף כי לעבר לאן אלאל בטאוה עלי נפסה פקט והווא אלתאני בטאוה
 עלי אמה או נמאעה. ואלנאהל איצא¹ יסמי עבדא כמא קאל ועבר אויל לחכם לב
 (משלי י"א כ"ט) ואמא אלמקרתין פלא יסמי עבדא אלא למן אקרצה פקט כמא קאל
 ועבר לוח לאיש מלוה (שם כ"ב ו')².

11 מן עקל אלנאסאן טול מהלה ומן פברה אלנאזוז ען אלדנב:

קד עלמת אן [משה רבינו] טול אלמהל לבני ראובן ובני גד ואוסעהם אלכלאם
 חתי תבין בראתהם ממא כאן יטן בהם פשכרהם וקאל אם תעשון את הדבר הזה
 ועבר לכם כל חלוץ וגו' ונכבשה הארץ וגו' (במדבר ל"ב ב'—כ"ב) וכדלך יהושע וכל
 ישראל אוסעהם איצא מהלא וחלמא לבני ראובן ונד³ איצא טמא כאנו אתהמהם בה
 פשכרו אללה כמא קאל וייטב הדבר בעיני כל ישראל ויברכו אלהים בני ישראל ולא
 אמרו לעלות עליהם לצבא וגו' (יהושע כ"ב ל"ג) הווא מן מחמוד האריך אמו. ומן

¹ בסוף ביאורו הוסיף הנאון ואמר והכסיל יקרא גם כן עבד כאמרו ועבר אויל לחכם לב אבל הלוח לא יקרא עבד אלא למי שהלוחו בלבר באמרו עבד לוח לאיש מלוח ונראה שזאת ההוספה היא פירושו שני שאמרו אף כי עבד וכי אפשר שענינו שאינו ראוי לכסיל למשול על חכמו לב והם השרים אבל או אפשר לפרש שהפסוק מוסב על הלוח שהוא גם כן נקרא עבד לפי שאינו נקרא כן אלא אצל המלוח.

² ביאור: עיקר שני חלקי הפסוק הוא שטובת האדם אשר מעניפה התענוג היא נאה לנכון לפי שישמור בה ארבעה כוחותיו הנזכרים בפתיחה ועוד שלא ישתקע בתענוגו הנוג יותר פראי לפי שהוא דבק בחכמה והכסיל אינו יודע לכלכל תאוותיו במדה ומשורה וירע לנפשו ונפול בחליים וירע לנפשו שיחטא ויענש. ואמרו אף כי וכי רוצה לומר שמי שהוא סורע המלכים הסלובה ראוי לו לפי שהוא ירחם על עמו להעמיד זכרון אבותיו ולהקים מלכותם ולשמור חוקותיהם ויטיב לרעייהם ולמשרתייהם ועוד שהוא מקוה שיעשה ורעו במותו וכן עשה שלמה ואינו כן בעבר מושל שהוא ישנה חוקי אדונו וישמור כל בית המלך עד שלא ישאיר לו שרידו כמא בעשא עם ירבעם וזמרי עם אלה. ואמר אף כי לפי שהכסיל לא ידע אלא לעצמו והעבד המושל ידע לכל העם או לכל הקהל.

³ הלשון אינו מתוקן ויש כאן חסרון איוה מלות אבל הענין ברור ודיל שיהושע וישראל גם כן האריכו אפס עם בני גד ובני ראובן עד שהראו שהם נקיים מכל חשד והודו להם כל ישראל.

5 כמא אן¹ שאהד אלוור לא יברו כדאך אלמתפוח² באלכדב יפלת:

6 תרו כתירא יבתהלון וגה אלסכי ואכתר אלאצחאב לדי אלעמא:
היא איצא וצפה למא וגד פי אלדניא ואמא עלי אלחקיקה פאנמא יגב אן יכון
יתרון יבתהלון וגה אלצאלח כמא קאל צופר ען איוב ורבעת ואין מחריד וחלו פניך
ס (איוב י"א י"ט)³.

7 ותרי כתירא מן אכואן אלפקיר קד שנוה פכיף אן נדמאה קד
דו ענה ויטלב מנהם אמורא לים הי מתואתיה:

היא איצא מא אכתארה אלנאם עלי גהל ווצפה הו ענהם ואמא אלואנב פהו
יכון גמיע אכואן אלעאצי ישנונה כמא קדם יראת ה' שנאת רע (משלי ח' י"ג)
יכון גמיע נדמא אלכדאב יבעדון ענה כמא קאלת אלתורא⁴ מדבר שקר תרחק
ות כ"ג ז') ואן יכון אלטאלם אדא טלב מן אלנאם אמורא לא יואתונה עליהא כמא
אללה פקאל אל תשת ירך עם רשע (שם א')⁴.

8 מן אקתני אלחכמה פקד אחב נפסה ומן חפט אלפהם וגד כירא:
יקע איצא אסם אלחכמה עלי אלשראיע אלעקליה ואסם תבונה עלי אלסמעיה
באח בהא ולם יכדב פיהא פהו אלדי יסלם וינאל כירא⁵.

9 כמא אן שאהד אלוור לא יברו כדאך אלמתפוח באלכדב יביד:
היא איצא עלי אלמקדמה אלתי פי אלתורא⁴ כמא אנהא חכמת באן יחל
שאהד אלוור מתל מא קצר אחלאלה באלברי כדאך [מן כד] ב עלי אפיה אלמומן
יד מגלם אלחכם פלא תהצל ללחאכם מגאזאתה ינתקם אללה מנה אלדי אשלע
ה במתל מא כדב עלי אפיה⁶.

10 לא יחסן באלגאהל אלדלאל פכיף יחסן באלעבד אלחסלמ
אלריסא:

אלאצל פי האתין אלקציתין הו אן אלנעמה אלתי אלדלאל מן פרהא תחסן
עאקל כמא קאל והתענג על ה' (תהלים כ"ז ד') והתענגו על רב שלום (שם י"א)
ה כלמא תנעם צפא דהנה ואעתדל מזאנה וקוי לאשרה וגאד פכרה ותמכנת
ורבע קוי אלתי דכרנאהא פי צדר אלכתאב ואיצא אד' הו חכים פלים יסרף פי ליה
ה פוק מא יבני לתעלק קלבה באלחכמה פהי לעמרי תשבהה ותצלח לה כמא

¹ בכ"י ב' ג' חסר.

² בכ"י ב' ו' ג' ואלמתפוח.

³ ביאור: דבר החכם בהווה אבל הראוי שלא יחלו לבני אדם כי אם פני צדיק.

⁴ ביאור: זה על דרך מציאות אבל הראוי לבני אדם שישנאו הרשעים ויתרחקו מדוברי
וימאנו מולתן לחומסים בקשתם.

⁵ ביאור: שם החכמה (והוא לפי דעתו פירוש לב) נופל על המצות השכליות ותכונה
המצות השמיעיות והמפרסם אותם ואינו מכחש בהם ימצא טוב.

⁶ ביאור: החרה אמרה כעדים זוממין ועשיתם לו כאשר זמם וזה ענין תחלת הפסוק
אם ענה שקר באחיו באופן שא"א להביאו לפני בית דין השם יענשנו כפי מה שהלשין בחברו.

תכלאן וליס הו גהל מתל וכסיל לא יבין את זאת (תהלים צ"ב ו'). והיא הו אלוהבב לים עלי מא אכתארה אלעאמה כל ינב אן יפצל אלפקיר אלצאלח עלי אלמורסר אלטאלח ואקתצר מן גמיע פנון אלטאלח עלי עקש שפתיו עלי מא כאן קדם מן מות וחיים ביד לשון (משלי י"ח כ"א)¹.

2 ואלנפס איצא בלא מערפה לא כיר פיהא ואללאח פי אחואלה

יכטיהא:

ברגלים האהנא נפיר קול יעקב לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים (בראשית ל"ג י"ד) אלדי תפסירהמא לחאל. וואדנא בקולה היא חתא עלי אלעלם פקאל מע גמיע אלמור מן מאל וגאה וגיר דלך אדא לס תכן מערפה פלא כיר פי אלכל לאן קולה גם ירל עלי אן תחת כלאמה אשיא אכר מצמרה גם הון וכבוד בלא דעת נפש לא טוב. חם קאל וליס תכאר אן תגדהא פי מן הו מלחאח פי אמורה ומנעקפ עלי מכאסב אלדניא כל תגדה יכטיהא ויחיד ענהא בכתרה שגל פכרה ובטשה²).

3 גהל אלנפסאן יזיף טרקה ועלי אללה יצגר קלבה:

קאל היא ליבה אלנפסאן ען אחאלה מא יעאנתה מן אלגדה פי דניאה עלי רבה כמה פעל אלא[כ"ה] פקאלו מה זאת עשה אלהים לנו (בראשית מ"ב כ"ח) וכאן דאך ממה כסבת אידיהם כל נקול ענד כל הארתה כמה קאלו פי וקת נדמו³) עליה אבל אשמים אנחנו על אחינו (שם שם כ"א) לאנה לא יפעל בנא אלא אלצאלח ולדלך תגד עלי יקול והי [הוא] הטוב בעיניו יעשה (ש"א ג' י"ח) ותרי דוד יקול יעשה לו הטוב בעיניו (מ"א י"ט י"ג) ויקול יחוקיהו טוב דבר ה' אשר דבר (ישעיה ל"ט ה') ועלי אלצאל אלמקדם⁴) אן כל אלם יחדתה פי עבארה פליס יבלו מן אן יכון אמא תמחיצא למא סלף או מחנה ליעוץ עליה אלנפסאן תואבא וגואא⁵).

4 אלמאל יזיד אצהאבא⁶ כתירין ואלצעוף ינפרד חתי מן

אצהאבה:

¹ ביאור: מלת כסיל שענינה כאן איש שבוטחים בו נגזרה מלשון יקוט כסלו והוא בטחון ולא מלשון וכסיל לא יבין. ודיבר כמה שראוי לעשות ולא כמו שעושה המון העם וצריך לכבד את הצדיק אם הוא עני יותר מן העשיר שהוא רשע ופרט כאן עקשות פה טבל מינו הרשעות לפי שאמר שמות וחיים ביד לשון.

² ביאור: אמרו ברגלים פירושו בעינים כמו שאמר יעקב לרגל המלאכה. ומלת גם תורה על דבר טובן שלא נכתב כאלו אמר גם הון וכבוד בלא דעת נפש לא טוב. ואל תחשוב שאולי תמצאם כמו שהוא אף במעשיו ונתוץ בעסקי העולם הזה מפני שהוא יפסידם ברוב השתדלותו ופחזותו.

³ בכ"ו חמדו.

⁴ עיון למעלה י"ח י"ב.

⁵ ביאור: אין ראוי לאדם שיתרעם על השם בעת צרתו כמו שעשו אחי יוסף באמרם מה זאת עשה אלהים לנו אבל יהודה על עונו כמו שאמרו אבל אשמים אנחנו וכן עשו עלי דוד וחזקיה מפני שכל צרה הבאה עלינו היא רק לכפרתנו או לגנותנו כדי שנקבל שכר על דת.

⁶ בכ"ו ב' ג' אצדקא.

פעל עבר מלך הכושי (ירמיה ל"ח ו') במא תכלם עלי ירמיהו זמות אלאר"ה קד יכתסב בכלמ"ה כמא פעל אלמקלל (ויקרא כ"ד ו') וזירה¹).

22 מן רזק זוג"ה פקד רזק לירא ופסך אלרצ"א מן ענר אללה:

אנ"ה אלחכים פי הד"א אלפסוק שלצ"א ואחר"א מן גמל"ה גנס פחנס פיה בשי ליוזב דלך אלחכם לכל אלגנס בחג"ה עקלי"ה ודלך אן אלעקל יונב אן יכון עלי כל נעמ"ה שבר למן אנעמה"א ממן אנעמת עליה פלעל"ה אן אול נעמ"ה אנעם אללה בה"א עלי אדם ואול מלך מלכה וסמאה טוב הד"א חוה כמא קאל לא טוב היות האדם לבדו (בראשית כ' י"ח) געלה"א אלחכים האהנא מתאל"א ופאתח"ה לגמיע אלנעם ואינ"אב אלשכר עליה"א ועלי כל נעמ"ה וכמא גאת אלאתאר באן אלמומן יקול עלי כל מא ינעם בה ברוך הטוב והמטיב (ברכות נ"ט ע"ב)².

23 תרי אלפקיר יתכלם בתחנן ואלמוסר בעז"ה:

הד"א טנה הכאי"ה אלזגראן אלד"י זגרה פי אלעאל"ם ואמ"א אלואנב פיה אן יכון צאחב אלחך יתכלם בקו"ה גני"א כאן אם פקיר"א וכדלך צאחב אלשך יתכלם בצעף וצאחב אלכטל לא יתכלם בת"ה וכדלך אלקול פי אלסאיל ואלמגיב ואלעאל"ם ואלמתעל"ם³).

24 כס מן ד"י אצחאב ירת"ן בהם וכס מן צדיק ילאזם אכתר

מן א"ך:

פי דרנ"ה הד"א אלכלא"ם ד"ם אלאתכתאר מן מכלמ"ה אלנא"ם פאן פיה"ם מן הו צדיק והו אפ"ה אלא מן אמתחנתה פוגדתה לירא מן א"ך⁴).

יט

1 אלפקיר אלסאלך בצחתה ליר ממן הו עסר פי נטקה והו

אתכאל:

הד"א אלאתכאל יתצרף מן [אש] יקוט כסלו (איוב ח' י"ד) אלד"י תפסירה

¹ ביאור: יסוד העולם ותקונו אינם כי אם בדיבור פת כמו התפלה לאל והתודאה מלך והמשא ומתן והנשואין והגירושין והעדות והמשפטים וכל זה כשאלה והשובת וייכוח ונהג הדברים מצליחין ונפסדין ביד הלשון בין בעולם הזה בין בעולם הבא. ואמרו תשבע בטנו הוא נגד החיים לפי שהחיים הוא משל לטובה ולעונג ואמרו ישבע נגד המות שענינו כאן שתנפש קצה מפני הצרות הבאות עליה. ואפילו בדבור אחד די להחיות אדם בעולם הזה כמו שעשו שרי מלך ארם עם אחאב או להחיותו כמו שאירע לעבד מלך הכושי כשדבר נגד ירמיה וכן בעולם הבא כמו שאירע למקלל.

² ביאור: החכם מדבר כאן בדבר פרטי מכלל הטובות שיתנן אותנו בהן השם והשכל מחייב שנודה לו כמו כן על כל טובה וטובה ונתן למשל האשה לפי שחיה היתה המתנה הראשונה לאדם מאת השם ונקראה טוב לפי מה שאמר השם לא טוב היות וגו' ואמרו חכמים שחייב האדם לברך על כל טובה ברוך הטוב והמטיב.

³ ביאור: דבר החכם בחוזה אבל ראוי לאדם להגביה את קולו אם האמת עמו ולתשפילו אם הוא בספק ולשתוק אם הוא בעל שקר. וזה גם כן בשואל ובמשיב ברב ובתלמיד.

⁴ ביאור: הזחינו החכם שלא להתחבר עם בני אדם יותר מדאי לפי שיש בהם דומה לרע והוא משחית אלא אם כן ניכר שהוא דבק מאה.

18 אלסהם יבטל אלצנב ויפרק בין אלמתשאגריין: 19 אכוה באנו¹ מן קריה עז וצנב עטים כנגר אלקצר:

נעת אלסחאם אלתי ילקיחא אלאכוה או אלשרכא פימא בינהם וקת אלקטמא פחמדהא ונעלהא תופיקא מן ענר אללה לכל ואחד ועלי מא קאל אללה פי אלחוראה [ו]ה[התנחלת]ם את הארץ בגורל (כמדבר ל"ג נ"ד) פלמא נעל הדיא הקא כמא קאל מדינים ישבית הגורל אוגב עלי אלצמין אן ירציא בה ויעטלא אלצמומא אלו כאנת ואלמשאגרה לאן לפטא עצומים משאגרה ודי תתצרף ממא קאל ישעיהו קיבו ריבכם הגישו עצומתיכם (ישעיה מ"א כ"ב) צאר עצומים מקאם יריבים. תם נעת אלמתשאגריין באן כל ואחד קד בעד ען אכיה באלחושא מלל קריה עז יעני חנן שאחק ונעת אלצנב באנה שדיד כשרה מתרס קצר אלמלך. פכלמא זאד פי נעת מדינים ואחים באלעעובה זאד פי נעת אלגורל באלצלחא ואלאנצאף יקול לים מדינים ואחים קד כלנו פי אלצמומא אלי חאל צעיפא יצלחהם פקט כל לו כלנו פי צצומתהם אלי חאל גליפא צעכה לאצלח בינהמא איצא ואנצפהמא².)

20 מן תמר קול אלמר תשבע בטנה ומן גלה נטקה יסתבתר:
21 ולדלך צאר אלמות ואלחיוה פי טאקה אללסאן פמן אחב איהמא אכל תמרה:

חצל אלחכים פי הדיא אלאיא אן אלאכטמא אלמאסכא ללעאלם הי אלנסק אלפי בה יהיי פיה³) וכמא הו משאהר אן אלצלוה ללה ואלביעה [ללמלך ואלשרא] ואלביע ואלחוויה ואלטלאק ואלא... פיה⁴) ואלשהארה ואלחכם כל דלך באלנלאם ואלמסלה ואלגואב ואלמנאטרה איצא סבה תנצלה אלאישי ותנפסד פלדלך קאל אן פי טאקתה אלמות ואלחיוה פי אלדניא ואלאכרה. פכאזא מות קאל קבלה תבראת שפתיו ישבע ולם יקל תשבע בטנו לאן אלמות אנמא הו אסתכתאר מן אלמקאם פי אלכלא וכאזא חיים קאל קבלה מפרי פי איש תשבע בטנו לאנה נעמה וסעארה וכמא הו משאהר מן אן חיוה אלדניא קד תנאל בכלמה כמא פעל קואד מלך ארם באהאב וקאלו עבדך בן הדד אמר תחי נא נפשי (מ"א ב' ל"ב) ומות אלדניא ככלמא כמא

לאיש אחד ולפי תגראת השרה לו ובא אחר והביא ראייה שלא היה לאשה שום קנין חוץ מזאת השרה ושאתר כך נשאת תשוב השרה אליה מפני שגלה שהיא הסתירה זאת השרה מאת האיש אשר כוונה להנשא לו. והשני שבא איש אחד ואמר שאביו מת והניח לו שדה ובא איש אחר ואחו בה ואחר כך בא זה האיש והביא ראייה שהמת היה גר ובנו נולד קודם שנתגייר וזכה בו שהשרה הפקר. וזה המאמר רמו גם כן למאמינים שלא ישמעו לקול הכופרים והמתנגדים עד שיביאו טענותיהם לפני חכמינו אבל אינו צריך להביא דעותינו לפני הכופרים והמתנגדים מפני שיש לנו אותיות ומשפטים עליהן.

¹) בשלשה כ"י באנו וככ"י ב' וגי' פי במקום מן וענין העתקה אינו ברור ואפשר שרצה לומר שהאחים שנתרחקו זה מזה הם מעין קרית עוז.

²) ביאור: האחים והשותפים הבאים לחלוק צריכים להרחיק הריב ולהשלים טעוהם בגורל ואמרו עצומים כמו יריבים. ואמרו את נפשע ר"ל אפילו אחים שנתרחקו זה מזה במשפחתם כאילו כל אחד מהם עיר בצורה שאי אפשר לכבשה וריבם חזק ככרות ארמון הגורל ויכול להשנית את הריב שביניהם.

³) אולי צ"ל כלה.

⁴) אולי צ"ל אלמור ואלנחי = הצווי והאזהרה.

וימכן אן יכון וצפה בהמא בעד חכמתה יעני אנה כלמא אמען פי אלעלם טלב אלתויר ועלי מא הו משאחד מן לה מאל אמען עלי אליוארד¹ פיה אכתר ממן לים לה².

16 עמא אלנאנסאן ירחב בה² ובין ידי אלנאלא יס'רה:

אלעטא עטאאן אמא פי אלדניא פמעלום אנה מן בר אלמלך וחאשיתחם ואהרא אליהם קרבוה ואגלוה כמא אכרם בן הרד לאסא ותגלת פלסר לאחו³) למא אהר[י]א אליהמא. ופי אלנארד⁴ פמן אטאע רבה במאלה וזכי בלה[י]אתה רחב בה אלצאלחון ואכרמוה כמא קאל לכן אחלק לו ברבים ונוי (ישעיה נ"ג י"ב) מתל אברהם יצחק ויעקב ונניהם מן אלצאלחון. ואלרחב ואלסעה⁵ פי לנא אלערב עלי מעני ואחד⁴.

17 יכאד אול אלכצמין אן יזכו פי דעואה חתי יני צאחכה

פינאהיהא⁶:

טאהר הוּא אלקול תחזיר ללחכם מן קטע אלחכם עלי קול אחד אלכצמין דון אלנאר פאנה רבמא ראי אלחק כאנה מע אהדהמא בכינא פארט סמע כלאם אלנאני תבין אן אלנאר כאן טאלמא ולדלך קאל ועמדו שני האנשים אשר להם הריב ונוי (דברים י"ט י"ז). ולו דהבת אן אכסס מן שרד הוּא כתירא לטאל לכני אדכר בעצא ואקול מן דלך כאן אלכינא קאמת ליהודי בכתאב מתנה מן אמראא לים אהא בעל פעלי הוּא אלטאהר אלציעה לה תם חצר כצמה פאקאם אלכינא כאן אלציעה וי נביע מלך אלנאמראא תם תוונת בעד דלך [פינב אן] תרד עליהא למ[א] אנ[כשף אן הוּא אלנאמ]ראא מוויא שיהא עמן קצרת אן תוונת בה. ומן דלך איצא כאן כינא קאמת לרגל אן הוּא אלציעה לאביה ומאת והו מאלכהא תם תגלב עליהא רגל אר עי פעלי אלטאהר ינב אכראנהא מן ירה פלמא חצר כצמה אקאם אלכינא כאן אלמתופי אן דכילא ואן ולדה הוּא למ ינסלה עלי אליהודי פנב אקראהא פי יד אלרגל ולדילי סבק אליהא או אלנאמא כלהא וארתו דאך אלמתופי ומתל הוּא כתייר. ופי ש' הוּא אלקול אן יכון אלמומין אדא סמע כלאם אלמלחדין לא יסארע אלי קבולה חת יערצה עלי אלמומין וכדלך אדא סמע צאחב אלחק כלאם אלמלחדין פלא יעבני לה אן ידאלל קלבה שיהא מנה חתי יערצה עלי אלמואפקין ולא ינב אן יעכס דלך כאן יקאל לא יקבל כלאם אלמומין ואלמואפקין חתי יסמע כלאם מלאלסיהם מצע אלאיאת ואלבראהין אלתי קאמת להם⁶.

¹ ביאור: הכתוב מוסב בין על מי שרצה להתחכם ולפיכך למד בין על מי שהוא כבר חכם ורוצה לחוסף על חכמתו כמו שמי שיש לו ממון מבקש להרבות את עשרו יותר ממי שאין לו כלום.

² בכ"י ב' יוסע לה והגאון רומז לזה בסוף ביאורו באמרו שענין רחב וסע בערכי אחר. בכ"י תגלת כאן.

³ ביאור: אם בדבריו העולם הזה ידוע שנותן מתנות למלכים ולשריהם מכבדים אותו כמו שזכר בן הרד את אסא ותגלת פלאסר את אחז ואם בדבריו העולם הבא העושה מצות במסוגו וגומל חסד לאכיונים ירחיבו לו הצדיקים כמו אברהם ויעקב ויושיבוהו ביניהם. בכ"י ב' וגי פינחאה.

⁴ ביאור: הפסוק הזה לפי פשוטו הזהיר לדיונים שלא יגורו המשפט אלא אחר ששמעו בעלי ריב שניהם מפני שלפעמים יביא אדם אחד הראייה שתצדק עמו וכשבא בעל ריבו יבטל את ראייתו ואתן לך מזה שני משלים האחד שאשה פנייה כתבה שטר מתנה על שדה אחת

קלנא אשה היא מסררא כאן נטאא חתי נקול אם בעל אשה הוא (שמות כ"א נ')
 וכדלך אדא קלנא והוא אשה פקט כאן נטאא חתי נקול והוא אשה בבתוליה יקח
 (ויקרא כ"א י"ג) וכדלך אין אלהים חתי נקול ומבלעדי אין אלהים (ישעיה מ"ד ו')
 וכדלך לא אלה סי לנא אלערב חתי תצם אליה אלא אלה וסא אשכהה פמא
 אחסן אלנאא חתי יחאט באקטאר אלארץ כלהא¹).

14 רוח אלמר תחתמל אלאמה ואלרוח אלכאבה מן יחתמלהא:

להא מעניאן אחרמא עלי אלנראן יקול ונרת אלאלאם אדא ערצת סי
 אלנסר אחתמלתהא אלוה ודברתהא ולטפת להא בנודא אלאי ואלפעל נמיעא חתי
 תעאלנה ולכן אדא וקע אלאלם סי אלוה פמא אחילה סיה ומן ידברה או יצלחה
 וליס פוקה סי אלנאסאן נוהר אכר אעלי מנה כאלצעף אדא ערץ² סי קוה אלסכר
 ואלדכר ואלתמייו אללאתי סי אלדמאנ ופי אלוה אלכאצר ואלסאמע ואלדאיס
 ואלמסתנשק אלהי סי אלארבעא אלעצא וכדלך סי אלקוה אלנאדבה ואלמאסכה
 ואלהאצמה ואלדאפעף סי כל עצו וכדלך אלמולדה ואלמריבה ואלנאדיה סי עסק
 אלנסר וכדלך סי אלוה אלכאצר אלמתחרך אלחאסם³ אלנאשיתין מן אלקלב
 סהדה אלסת עשר קוה מן אלנפס אדא צעפת ליס פוקהא מאסתמד מנה שיא מביעיא
 אלא אלדעא אלי אלבארי אלדי הו סוק אלכל. ואלאכר עלי נהא אלמסר(וקול) יקול
 ללמר אלעאקל אן יחתמל אלאלאם אדא חלת בה ולא יצגר לאנהא לא תגלו מן אן
 תכון אמא תמחיצא למא סלף מן סיאתה או מחנה עליה תעויין עלי מא בינא סי
 כתאב איוב הם קאל ועלי אני ראית אלנאס יקולון מן יחתמל אלאלם ורוח נכאה סי
 ישאנה יכון סי הדה אלעכארה אלתאנייה קול אלנאס⁴).

16 קלב אלפהם יקתני אלמערפה ואדאן אלחכמא תמלבהא:

הדאן אלפעלאן יקנה דעת ותבקש דעת ימכן אן יכון אלחכים וצף כל עאלם
 בהמא סי האל תעלמה פקאל קבל אן יציר חכימא כדא פעל חתי צאר עאלמא

¹ ביאור: כמו שאי אפשר שישבו אדם כראוי אם לא שמע מפי השואל כי אם הצי
 מלה כן הוא בחצי ענין ולכן ימתין המשוב עד שישלים השואל את דבריו ואם אינו עשה כן
 ומשוב אחר זה שנית והוא סותר את תשובתו הראשונה יכלם ואם ישתוק תחשב לו לעולה
 ואם יתריש עד שישבו השואל לשאלו ואינו משוב יהיה לו כלמה ואולת יחד ומה יפת הסתוה
 עד שיקוף האדם כל אפסי הארץ (כלומר שאדם צריך להיות מתון עד שיכין כל חלקי הוטר).
² בכ"י ערף.

³ אחר מלת אלנאדבה בכ"י חסרון עד אלנאשיתין ומילואי סופר אחר ולזה נפל שיטת
 בסוף ונראת שצ"ל וכדלך סי אלקוה אלמתחרכה ואלקוה אלחאסמה.

⁴ ביאור: הפסוק סובל שני ענינים אחד על דרך מציאות שהאדם יוכל לרפא חלי
 גופו ברוחו והוא שיוכלכלם בהנהגתו הטובה ובמעשיו ואי אפשר לאדם לרפא חליו נפש בנכח
 כי אם כשיתפלל אל הבורא וזה כשתארע הלשות כאחד מששה עשר כותות הנפש והם כה
 השכל והזכרון והבחינה שהם כמות ורוח הראיה והשמע והמסע והריתה שהם בארבעה איברים
 ובה המושך והכחויק והמעכל והרוחה שהם בכל אבר (מן הבטן) ובה התולדה והגידול
 והמזון שהם בעוסק הגוף וכוחות התנועה והחוש הטלדים בלב. והשני על דרך צווי שהייב
 האדם לסבול יסוריו ולא יתערם נגד השם מפני שהם לכפרת עונותיו או לנסותו ואף על פי
 שיש בגי אדם שאומרים רוח נכאה כי ישאנה.

11 וכמא אן מאל אלגני קריה עזה וכחצן מניע פי זכרפתה:

היא עמטף עלי אלססוק אלאול יקול אן שם ה' הון עשיר והו איצא יקאל אלדניא באלאינאב אן יכון אלעבאר ינעלון מאלהם וכנוהם טאעף רבהם ועלי ום אלססוקין אללדין קאל אצחאב אויב לה ובצור נחלים אוסיר (אויב כיב כיד) [ד'הב ר] ענך כצואן אלאודיה [וכסף תועפות לך] [שם כיה) ואנעל אלכאסי הו מאלך אחר לך פנצמא אלססוקין אלאולאן מתקאבלאן ונצמאהמא אלאזיראן מתואונאן. אלאזרה באלנוזא באלסעארה אלאדימא כמא קאל הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו ציה מ' י') וקאל איצא מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים ל"א כ').¹⁾

12 תבע מא ישמך קלב אלמר אלכסר ותבע אלכשוע אלכרם:

היא אלקול ועלי אנה קד עכסנאה פי אלתססיר מהו איצא אדא עברה עבר עלי נצה אתנה והו אן אל[נבי] קאל למא צח אן אלצלף מן עקובתה סר²⁾ ואלכשוע מן גואה אלכרם כאנת [מ]ק[דמ]א אלכסר אלצלף ומקרמא רם אלכשוע כמא עלמת מן שאול חין כאן גאשעא והרב מן אלחרום כמא קאל הוא נחבא אל הכלים (שי"א י' כ"ג) אלתארה אללה וחין תעטם וקאל אלי לארב כיב י"ג) ומא אשבה דלך אויל³⁾.

13 מן רד גואב קול⁴⁾ קבל אן יסמע תמאמה פדאך גהל מנה

לה:

למא כאנת אנצאף אלכלמאת לא יסתפאר מנהא מעני מתל יין וחק יע ואנמא הי ענר אלתחציל כאלסכות אלדי לא יסיר שיא כאנת איצא אנצאף ועאני ואנזארהא לא תסיר שיא ומקאמהא מקאם אלסכות ען דלך אלמעני א אנה לא גואב עלי אנזא אלכלמאת אד לא גואב עלי אלסכות כדלך לא גואב אבעאין אלמעאני פמן לם יסתתם מן סאילה גמלא אלמעני אלדי ענה יסלה בל בה והו פי וסט כלאמה לחקה אחד אמרין אמא גלל או תגהיל או המא גמיעא הי יכון קר אנאבה עלי מא אסתחק אול אלכלאם פאדא סמע תמאמה אנתקיין ואב פאן הו תרך אן ינ[יב]ה [כגואב] תאן כאן גאהלא ופיה קאל אולת ואן הו בה לם יכן פי אלהאל אלתאניה גאהלא בל גלא ופיה יקול וכלמה פאן אמסך ישאלבה סאילה באלגואב לזמאה אלאמראן גמיעא אולת וכלמה וכמא אנא לו

וחן בשם למגדל כן נמשל במקרא לנה ולמעון ולחרר לסלע ומצודה ולפיכך נקרא השם מקום ום המקום ברוך הוא לפי שהוא יותר כללי מן החלקים. ובעולם הבא ענין הפסוק שהכל ג' אליו וגמול הצדיקים נמשל למגדל בנוי ששוכנים בו לכשת ועונש הרשעים כפרץ חומה ול על חרסית וימתנה כמו שפירשנו בישעיה.

¹⁾ ביאור: הפסוק הזה מחובר עם הפסוק שלפניו ואומר שם ה' הון עשיר וזה נאמר כן בעולם הזה לפי שצריך אדם לחשוב קיום מצות השם כממונו ואוצרו וכן עשו חברי אויב ששלו בתחלה הכסתחון בשם בבצר ואחר זה בכתם אוסיר. ובעולם הבא האוצר הוא גמול ולחה החמודית.

²⁾ ככ"ו אלכרם.

³⁾ ביאור: הרברים מהופכים בהעתקה שהשבר יבוא אחר הגאות והכבוד אחר הענות פתרים כמו שהם הטעם אחר. וידענו שכחר השם בשאל בעת ענותנותו והורד ממלכותו בגאותו.

⁴⁾ ככ"ו ג' כלאם וככ"ו ב' חסר.

עפר בצר והיה שדי בצריך (איוב כ"ב כ"ד, כ"ה) יקולן דע אלחצון אלי אלחרב הוא¹ ואורא ואנעל אלכאפי חצנך אעתקאדא²). תם קאל ולא ינפע אלנפע אלתאם אלתכלאן עלי אללה אלא למן כאן צאלחא לאנה קאל בו ירויך צדיק ונשנב ואמא מן כאן כאפרא או פאסקא פתקדירה קרבה מן רבה באלמעאצי אוכר לעקובתה כמא קאל אלנבי ראשיה בשחד ישפטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסמו ועל ה' נשענו (מיכה ג' י"א) תם קאל לכן בגללכם ציון שרה תחרש וגו' (שם י"ב). וקולה ונשנב ינצר ויצאן פי אלדניא. ומעני אכר פי תמתילה ללתכלאן באלחצן לאן אלחצן יחתאג אליה פי אשד³) וקת והו וקת אלחרב כמא קאל פי אבימלך ומגרל עו היה בתוך העם וינסו שמה וגו' (שופטים ט' ג') כדלך אסם אללה פי אשר מא כאן עברה ינצר כמא קאל ועת צרה היא ליעקב [וממנה יו] שע [ירמיה ל' ו'] ואלשינוב יכון מן אעדא כמא קאל ממתקוטמי תשנבני (תהלים נ"ט ב') וקאל דויד יענך ה' כיום צרה ישנבך (שם כ' ב') וקד עלמת מן קול דויד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות (שי"א י"ז מ"ו). ומעני אכר לתמתילה באלחצן לאן מן דכל חצנא סבילה אן יגלק עליה אלאבואב פלא יערף מכאנא סוי דלך אלחצן כדלך יגב אן יקטע אלמוטן גמיע אלמואטיק ואלמתכלאת אלא מן ענר אללה סקט ולדלך וצל בה דוד ולא פנה אל רהבים ושמי כוב (תהלים מ' ה') ועלי ה'א אלתאויל קאל ישעיהו איצא לך עמי בא בחרריך וסגר דלתך בערך (ישעיה כ"ז ב') לאן אלאעתמאר עלי אללה ימתל בכל מכאן מן מאוי ומוטן וחצן וכדר וכהף ונבל ומא אשבה דלך קאל פי אלמאוי זה אלי ואנוהו (שמות ט"ז ב') אוי אליה וקאל פי אלמוטן מעון מעון אתה היית לנו (תהלים צ' א') וקאל פי אלחצן מגרל עו שם י"י וקאל פי אלכרר לך עמי בא בחרריך ופי אלכהף ואלנבל י"י סלעי ומצורתה (ש"ב כ"ב ב') ומא שאכל דלך ועלי אנה עלי ה'ה אלפנון נקלת אלאמה אן אסמה טקום ולדלך יקולן א'הא הם דעו המקום ברוך הוא א'הא אעס⁴) אלאקסאם. ותאליסה מע חאל אלאזרה לאן אללה עו וגל ה[נ] אלדי אליה יציר אלכל פתואבה ללצאלחין [חצן] מבני יסכנונה ואחקין כמא קאל בני עברדיך [ישכנונ] ו[ורע]ם לשנבך יכון (תהלים קי"ב כ"ט) ועקאבה עלי אלטאלמין [ב]קטעה מן חצן תקע עלי אנא זוף פתמתנה כמא קאל כפרין נופל נבעה בחומה נשנבה אשר פתאם לפתע יבא שברה כשבר נבל ויצרים (ישעיה ל' י"ג—י"ד) וכמא שרחנא ה'הא פי מוצעה⁵):

¹ בכ"י הדא.

² חגאן חוסיף פסוק הזה ובפסוק שלאחריו ביאור שני הפסוקים של איוב.

³ בכ"י אשר.

⁴ אפשר שצריך להוסיף מן.

⁵ ביאור: הכתוב הזה מוסב הן על העולם הזה בכחירת אדם הן על העולם הבא בנפול ועונש. בעולם הזה יש לאמרו מגרל עו ענינים רבים האחד שאמר מגרל עו ולא אמר הר גבוה ולא ארץ נשאה מפני שאף על פי שהשם הוא מעמיד הכל לא יועיל זה לאדם אלא אם הוא בעצמו ישים בטרונו כאל כמו שלא יציל מקום גבוה את האדם אלא אם בנה מצודה לנפשו. ואמרו בו ירויך צדיק ענינו שהבטחון אינו מועיל אלא למי שהוא תמים דרך ולא לרשע שתחושב להתקרב אל השם בעבירות ענינו יוזר גדול. ואמרו ונשנב ר"ל שהשם יעורט וישפוט בעולם הזה. וענין שני שבני אדם אין צריכים למגדל אלא כעת היותר קשה והיא עת מלחמת וכן השם הוא מנוס לצדיק כשהוא כמזוק ומלת שינוב תורה על זה הענין. וענין שלישי שהבטח בנגדל סוגר הדלת בעדו ולא ישגיח במקום אחר כן צריך אדם לבטוח בשם לבדו. וכמו שבבטח

4 ינבני אן יכון בלאם אלמר כאלמא אלעמיק לאן ינבוע אלחכמא
כאלואדי אלנאבע:

פעלי דאך ינב אן יסתעמל סכרה וישחיה חתי יכון כלאמה דארֵא צואבא¹).

5 ומחאבאיה אלטאלם לא כיר פיהא ולא אלמיל עלי אלזכי
פי אלחכם:

לא כיר פיהא ללחאכס לגורה ולא ללזכי לכסארתה ולא ללטאלם למעונתה
עלי אלטלם [ולא לאה]ל אלבלאר אלמפעול דלך בינהם [לאר]תפאע אלברכאת²).

6 נטק אלנאהל ידבל פי אלכצומה ופיה ידעו אלהבנאת:

חכי מא הו משאהר בין אלנאס³).

7 ופס אלנאהל אנדקאקה⁴ ושפתאה והק נפסה:

8 בלאם אלמחרץ כאלמזאח⁵ וקד וצל אלי כדור אלקלב:

עלי אלמשהאר אן אלמחרץ אנמא ילקי כלאמה פאן אחר שי[א] ואלא נעלה
מוזאח⁶).

9 ואלמסתרכי איצא⁷ פי צנאעתה פהו אף למפסדהא⁸:

לאן אלמפסאר כמא יקע בפעל אלמפסאר כדאך יקע בתרך אלמצלאח
ולדלך קאל נס⁹).

10 ואסם אללה כמגדל עז אליה יחאצר אלמצאלה פינצר:

הדא אלקול עלי אלדניא באצתיאר אלמצאלה ועלי אלאצרה בנוא אללה.
ותרכיבה עלי חאל אלדניא פאנה לס יקל הר גבוה שם ה' ולא ארץ נשאה שם ה'
בל קאל מגדל עז קצר מא סביל אלנאס יצלחונה הם יקול ללמומן אעלם אן אללה
עלי א[נה] מעתמד אלכל באלקדרה לים ינפעך א[קל] שי אלא¹⁰ אן תנעלה
מעתמדך באלאעתקאר כמא אן אלמרתפע מן אלארץ ואלשאמך מן אלנבאל לא
יחבך מן ערוך ואנמא יחבך חצן אצלחתה אנת לנפסך והדא נשיר קולה אשרי
הגבר אשר שם ה' מבטחו (תהלים מ' ה') ועלי מא קאל אצחאב אויב לה ושית על

¹ ביאור: לפיכך צריך אדם שישתדל כשכלו ושישגן אותו עד שיהיה כנחל נובע.
² ביאור: אמרו לא טוב ר"ל לשופט לפי שהוא חוכם ולא לצדיק מפני הפסדו ולא לרשע שהוא עוזר לעשות חסם ולא לאנשי העיר שהברכה תסתלק מהם.

³ ביאור: חגיר מה שבנמצא בין בני אדם.

⁴ בכ"י ב' וגי' אנדקאק לה.

⁵ בכ"י א' כאלמזאח.

⁶ ביאור: אנו רואים שהנגדן כאילו ישליך דבריו ואם יעשו רושם וישמח ואם לא יאמר

שהוא מצחק.

⁷ חסר בכ"י א' וגי'.

⁸ בכ"י ב' וגי' ללרגל אלמפסדהא.

⁹ ביאור: אמרו גם ירצה בו שמי שאינו מתקן מלאכתו הוא כמי שמשחיתת בירו.

¹⁰ בכ"י לא.

קולה גם הוּ מן חרוף אלמצאף דל עלי שי מעתקד קבלה מומא אליה והוּ
אלקתל קאל אמא קתל אלזכי פמסלם אנכארה כמא קאל אללה ונקי וצדיק אל תהרב
(שמות כיג ו') וכדלך גרמה איצא [מנכר] כמא קאל וענשו אתו מאה כסף (דברים
כ"ב י"ט) וכדלך צרבה וחדה¹) כמא קאל והיה אם בן הכות וגוי' (שם כה ב')²).

27 אלצאד אקואלה הוּ עאלם באלמערפא ואלעזיו אלרוח דו פהם:

מראדה בהדא צד אלכלאם אלמכתדא בה חתי יסל ענה. וקולה יקר רוח
אשאר אלי אלרואנה אלתי תרי אלדגל להאלהא אנך תחרכה פלא יתחרך ותהוה
פלא יתו³).

28 חתי אן⁴) אלגאהל אלממסך קד יחסב חכימא ואלצאם⁵)

שפתיה פהמא:

הדא אלקול יונב חסן אלטן יוציך אדא ראית אלמר סאכתא פאעדרה בעלם
חתי יפהר לך גהלה וכדלך אלמסתור אעתקדה צאלחא חתי יבין לך ססקה ולדלך
יצי קדמאנה הוי דן את כל האדם לכף זכות (אבות א' ו')⁶).

יח

1 אלמנפרד אנמא יטלב שהותה עלי כל פקה ילאגך:

יעני בקולה נפרד אלמלאפין אלמנפרדין ען אלאמא פאכבר ענהם אנהם
אנמא יטלכון [שהותה]ם ולו אורדת עליהם כל חנה ודל[יל] מחנוך וכאכרוך⁷).

2 ותגד אלגאהל לא יריד אלפהם בל הו סאיר פי לגאג קלבה:

אלפסוק אלאול פי שאהרהם והדא אלחאני פי באטנהם יקול לים יפעלון הדא
ענד אלמנאטרה פקט בל ענד זלותהם איצא לא ירדון אלעלום בל אללנאג⁸).

3 אדא אתי אלפאסק חצר אלזורא איצא ומע דו אלהואן אלעאר:

יונב אן⁹) תרפע לה ראפעא כמא קאל אלישע ליהורם כי לולא פני יהושפט
מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך (מ"ב ג' י"ד)¹⁰).

¹ בכ"ו ולדה.

² ביאור: מלת גם ממלות החבור ותורה על דבר שתכל מודים בו והוא שאסור להרוג
את הצדיק ואמר החכם שאסור גם כן לעונשו בממון ובמלקות.

³ ביאור: אמרו חושך וכו' ר"ל כי שלא יתחיל לדבר עד שישאלו אתו. ואמרו יקר רוח
ר"ל מי שיש לו כבוד ראש עד שלא יניעתו דבר.

⁴ בכ"ו ב' באן.

⁵ כן הוא בכ"ו ב' ג' ובכ"ו א' אלצאד = חושך.

⁶ ביאור: המאמר הזה יחייב לדון כל אדם לכף זכות ולחשבו לחכם עד שתודע סכלותו
ולצדיק עד שתודע רשעותו.

⁷ ביאור: אמרו נפרד יורה בו על המתנגדים הפורשים מן הצבור ועומדים על דעותם
ואם תרבה עליהם ראיות וטענות ישנאוך ויתנאו עליך (ועיון אפאנאת 89, 306).

⁸ ביאור: לא בוכוהם בלבד. ככו שאמר בפסוק הקודם אלא גם בלבם ימאסו חכמה
ויעמדו ברעותם.

⁹ נראה שצריך להוסיף כולת לא.

¹⁰ ביאור: צריך שלא ליתן כבוד לרשע כמו שמנע אלישע ליתן כבוד ליהורם.

אדניהו בן חגית מתנשא ונוי (מ"א א' ה') וכמא פעל עויהו וכחוקתו נבה לבו עד להשחית וימעל ונוי (ד"ה כ"ז ט"ז)¹.

20 אלעסר אלקלב לא יציב כירא ואלמתקלב פי לסאנה יקע פי שר:
אמא אלעסרה פכמא עסר סיהון ועונ אן יטרקו ללאמא ואלמתקלב כפרעה
וקומה² עשר מנאולאת³.

21 ואלד אלגאהל לה אלחסרה ולא יפרח אבן אלספיה:
22 אלקלב אלפרח יגוד אלסחנה⁴ ואלרוח אלכאביה תגפא אלעטם:
אמא פי היא⁵ באצראף אלאהתמאם ואלתוכל עלי אלה⁶:

23 אלטאלם יאכד אלרשוה מן אלכם ליזיל סבל אלחכם:
לנא חק כם נקולה הבא נא ידך בחיקך (שמות ד' ו') [. . .] אלנאיר אנה קד
סתר אמרה בכמה⁷.

24 בחצרה אלפהם אלחכמה ועינא אלגאהל פי אקאצי אלארץ:
מעני דלך אן אלפהם כמא תלוח לה באלקול ותומי אליה באלאמר קד וקפ
עליה ואלגאהל סהו כאנה לים באלחצרה בל כמן הו פי בעד מסאפה כמא עלמת
אן משה אעתול ען זונתה באלאימא אלדי קאל לה אללה לך אמר להם שובו לכם
לאהליכם ואתה סה עמד ונוי (דברים ה' כ"ז—כ"ח)⁸ ונירה השכם ושלוה (ירמיה
ד' כ"ה) ולם יחך פיהם⁹.

25 אלאבן אלגאהל גיט לאביה וממר לו אלדרתה:
יתנה היא עלי מא יפעל בהמא באלכמש ואלאדא כמא פעל אכשלוס בן
מעכה וינצרה איצא אלי מא יסמעאנה מן אפעאלה סינתמאן כמא קאל ועלי זקן
מאר ושמע את אשר יעשון ונוי (ש"א ב' כ"ב)¹⁰.

26 וגרם אלזכי איצא לא כיר פיה ולא צרב אלנבל עלי מסתקימהם¹¹:

¹ ביאור: אמרו אוהב מצה וכו' כמו שאירע למשה שלא רצה שלא לחכות את המצרי והרגו. ואמרו מנבית וכו' כמו שהתנשאו אדוניה בן חגית ועויה מלך יהודה.

² אפשר שחסרו כאן איזה מלות.

³ ביאור: אמרו עקש לב כמו סיהון ועונ שלא נתנו לישראל לעבוד בארצם. ואמרו נחשך ונ' כמו פרעה ועמו שהשכו את לבם עשר פעמים.

⁴ עיין שרשים לאבן גנאח ע' 126 ואפשר שכיוון הגאון אל המלה הערבית נהה = ונה.

⁵ אלו השלוש מלות אינן ברורות ואפשר שצ"ל אשאר במקום אמא ר"ל יעץ בוח.

⁶ ביאור: לכן יסיר האדם מלבו הדאגות ויבטחו על השם.

⁷ ביאור: חיק הוא בית זרוע והרשע מסתיר שחדו שם.

⁸ עיין שבת פ"ז א'.

⁹ ביאור: כשתדבר לחכם ברמיזה יבין מיד והכסיל כאילו הוא רחוק מאד מהמדבר עמו כמו שירעת ממשעה שהיה די לו ברמיזה ופרש מאשתו ובני ישראל לא שמעו לדברי הנביאים אחר שהזהירום פעמים רבות.

¹⁰ ביאור: בין שיעשה הבן הרע לאביו ולאמו כמו אכשלוס בן סעכה בין שישמעו את רוע מעשי הבן ויהעצב לבם כמו עלי ששמע מה שעשו בניו.

¹¹ בכ"ו א' מסתקימה.

לה קלב דוד חתי רדה מן נשור באחראק נלחה באלנאר וכמא קאבל יואש יהודיע
הכהן אלדי זלצה מן אלקתל וחפט לה אלמלך בקתל ולדה וקר סמעת עואקב
נמיעהם. פאן כאפי בדל אלשר שרא ילחה שר איצא לקול אללה לא תקם
(ויקרא י"ט י"ח) ולכנה יקים מדה תם ימיש מביתו⁽¹⁾.

14 כבתק אלמא אול אלצכב פלדלך קבל אללנאנ דר אלכצומה:

יריד בה אן אלשר ואלמנאזעה לים פי טאקתך אן תחתימהמא⁽²⁾ עלי מקראר
רבמא עומת אן תנאצם בעשרה כלמאת פאתסעת אלי מאיה כאלמא אלדי תפתח
מנה יסירא סיפתח הו לנפסה כתיירא וכמא אתסעת מנאשרה בני אפרים מע יפתח
חתי קתל ארכעין ואתנין אלמא (שופטים י"ב ו') ולכן גרעון בעקלה קטע אלכצומה
ולטף בהם סקאל הלא טוב עוללות אפרים מכציר ונו' (שם ח' ב')⁽³⁾.

15 מזכי אלטאלם ומטלם אלזכי אן אללה יכרה כליהמא:

יעני אן האנהא פעל[א] ואחד[א] לה אתמאן היא ונשראה⁽⁴⁾:

16 למא דא יכון תמן מע אלנאהל יריד אן יקתני אלחכמה בניר

עקל: 17 פהו פי כל וקת יחבב אצחאבא וכס מן אף ינשא לשדה:

היאן ססוקאן מנמועאן קאל סיהמא יטן אלנאהל אן אלחכמה אלכחמא מן
אלאצדקא פישתריהם בתמן ולא יעלם אנה כס מן צדיק יכון מצרה כצדאקה זבול
לנעל⁽⁵⁾ ויוגרב לאמנון ודלילה לשמשון ונשראיהם⁽⁶⁾.

18 אלאנסאן אלנאקין אלעקל יצאפה בכפה ויצמן צמאנא

לצאחבה:

ימע היא אלדאכל סימא לא יעניה פהו מנקוין מדמום⁽⁷⁾.

19 מן אחב אלמנאצאה פקד אחב אלדנב ומן שמך באבה פקד

טלב אלכסר:

ולך אן אלמנאזעה קד יכרנ מנהא טא לא תירד כמא אראד משה צרב
ארנל אלמצרי כמא צרב הו אליהודי פצרבה פמאת. וקולה מגביה פתחו כמא פעל

⁽¹⁾ ביאור: הכתוב מוסב תחלה על היחיד או על העדה המשלמים רע תחת כל טובות
האל ויסרו את פיהו ועוד על כפויי טובה בין אדם לחבירו כמו שנישו המצרים לאחי יוסף
ואבשלום ליואב ויואש ליהודיע. ואם ישוב האדם רעה תחת רעה עובר בלא תקום ותבוא עליו רעה
אלא שאחר זמן תביש מביתו.

⁽²⁾ בכ"י תחתימהמא.

⁽³⁾ ביאור: רוצה לומר שלא תוכל להגביל את הריב שאם בונת לומר עשר מלות וירבו
לחיות מאה כמו שאם יפתח אדם מעט הסכורה המעכבת המים יפתחו הם הריבה כמו שנדל הריב
בין יפתח ובני אפרים עד שחרג מהם מ"ב אלף אבל גרעון דבר עממה כנחת ושקטת חמסה.

⁽⁴⁾ ביאור: אמרו גם שניהם ר"ל שיש מעשה אחד שבו שני המאים.

⁽⁵⁾ בכ"י יכול לעגל (ועיין שופטים ט').

⁽⁶⁾ ביאור: אלו שני הפסוקים מוסבים על תכסיל החושב שיקנה הכמה אם יקנה רעים
כרים ואינו יודע שכמה רעים הם לרעה כמו זבול לנעל ויוגרב לאמנון ודלילה לשמשון ודוכיהם.

⁽⁷⁾ ביאור: תפסוק כולל מי שמתעסק בדברים שאינם שלו ומגנתו.

- 8 אלרישא ענד צאחבה חגר דו חט חית¹ תוגה יננח:
 הכדי יפן צאחבה בה והו ענד אללה בצד דלך יקול כי השחד יעור עיני
 חכמים ויסלף רברי צריקים (דברים ט"ז י"ט)².
- 9 מגני אלדנב טאלב מחבב ומעיד³ אלכלאם יפרק אלאלפא:
 היא פי אמור אלדניא נאצה אן אלצדיק אדא לם יעף ען אלה סלא רנבה סיה
 וכדלך אדא הו לם יקבל אלעדד בל כלמא אעתרת אליה אעאד אלתוביך עליך⁴.
- 10 תננע⁵ אלזגרה פי אלפהם אכתר מן צרב אלגאהל כתירא:
 קולה מאה ליס הו עדר מחקק לכנה עלי מעני אלעדד אלגברי וכקולה אם
 יוליד איש מאה (קהלת ו' ג') יבון אקל או אכתר⁷.
- 11 אנמא יריד אלמכאלף אלשר ורסול צאר יבעת סיה:
 פי אלדניא מן נאלף עלי אלמלטאן בעת עליה רסלא נשנא כמא בעת נבוכדנצר
 עלי יהויקים וצדקיה חין עציאה ואחרי לדלך מן נאלף עלי אללה קאל סיה משלחת
 מלאכי רעים (תהלים ע"ח ט"ט)⁸.
- 12 ליפאני אלמר אלדב אלמתכל ולא אלגאהל בנהלה:
 לאן אלדב יחל קתלה ואלגאהל תריד⁹ קתלה לך וקתלך לה ולאן אלדב לא
 יואתך¹⁰ אלחכם ואלגאהל יחאמך לא פי אלחק ואלדב לא ילחק בך שניעא ואלגאהל
 יפעל דלך ומתל היא כתר ואנמא אקחצר עלי אלדב ללגאנה¹¹.
- 13 מן כאפא שרא בדל כיר לא יברח אלשר מן מנולה:
 אול דלך מן יקאבל רבה עלי אבדאיה¹² איאה ואחיהא וארואקה ותצחיהח
 וסאיר אחסאנה באלמעאצי פי אלפראד קאל משמרים הבלי שוא חסדם יעזבו
 (יונה ב' ט') ופי אלנמע קאל בכל צרתם לא צר וגוי והמה מרו וגוי (ישעיה ס"ג
 ט'—י'). הם מכאפי אלנאם שרא בדל כיר כמא כאפי אהל מצר אלוה יוסף אלדין
 אחיהאם אללה עלי ידיה באלאסתעבאד וכמא נאוי אבשלוס יואב אלדי אסתעטף
- ¹ בכ"ו ב' וגי אין מא.
² ביאור: כן בעיני הנותן שוחד ואינו כן בעיני השם.
³ בכ"ו א' מגיר = משנה דיבורו.
⁴ בכ"ו א' אלאלף.
⁵ ביאור: הפסוק מדבר בפרט בדברי העולם שהאוחב שאינו מוחל לחביוו חם ויתרחקו
 ממנו וכן אם אינו מקבל התנצלותם וישוב להוכיחם.
⁶ "תועיל" ובכ"ו ב' וגי תונע = תכאיב.
⁷ ביאור: אמרו וסאה אינו מספר מצומצם כי אם ענינו הרבה.
⁸ ביאור: בדברי העולם כמו שעשה נבוכדנצר ביהויקים וצדקיה כשמרדו בו וכל שכן
 הסמרת את פי השם.
⁹ צ"ל חרם.
¹⁰ בכ"ו יגאתך.
¹¹ ביאור: לפי שהרוב מותר להרגו ולא יבוא אותך למשפט ולא יקלך ואינו כן בכסיל
 והכויר את הדוב מפני שהוא קשה להרחיקו.
¹² בכ"ו אבראיה.

ארץ טוב (שופטים י"א ג') כאסם אלפריק אלדי יסכנהא לקולה ואיש טוב חמש מאות¹) אלה איש (שמואל ב' י' ו').²

2 אלעבד אלעאקל יסתחק אן יתסלמ עלי אלאבן אלמסי ובין אלאבוה יקתסם נחלה:

כמא תצמן אכבארנא אנה מן כאן ולדה מסין[א] וכתב מאלה לבעיד כאן אלך לה³).

3 אלמסבך ללפצה ואלכור ללדהב וממתחן אלקלוב אללה: לאן אלקלוב לפיה לא יעלם מא פיהא סואה נקולה הנה צרפתוך וגוי (ישעיה מ"ח י') וקצה בן אדם היו לי בית ישראל לסינ וגוי (יחזקאל כ"ב י"ח)⁴.

4 אלמסי יצני אלי נטק אלגל וינצת אלי באטל מן לסאן די אלאפאת:

יעלם אנה כארב ויסמע מנה וקר נהי אללה ען קבול אלמחאל אד קאל לא תשא שמע שוא (שמות כ"ג א')⁵.

5 אלהאזי באלפקיר קד עיר צאנעה ואלסאר בתעם לא יברו: הוא אלפקיר האהנא הו אלדי יצאב במציבה פמן שמת כה פלים יגנו מן בליח⁶).

6 תאג אלמשאיך בנו אלבנין ופכר אלבנין אבאודם: קצר פי אול אלפסוק אלתרניב פי אקאמא אלנסל ותוינ אלבנין ותאריבהם ותעלימהם אד כנוהם תאג אנראדהם ופי אלנצה אלתאני ענאיה אלבנין כאנפסהם חתי תפתר אלאבא בהם⁷).

7 לא יחסן באלספיה אלפצול⁸ פכיה באלנכיל אלנטק באלבאטל: אסתפצע אלחכים אלפצול מן אלספיה פכיה לא יסתשנע למן יריר אלנבל⁹).

¹ ציל שנים עשר אלה.

² ביאור: כמו שעשה יפתח שברח מפני אחיו וישב במדבר ארץ טוב וזאת הארץ נקראת כן על שם העם היושב שם.

³ ביאור: כמו שמסרו לנו בתלמוד (בבא בתרא פ"ה כ"ו ה') ועיין גמרא ק"ג ע"ב) שמי שיש לו בן שאין נוהג כשורה וכתב נכסיו לאחר מה שעשה עשוי.

⁴ ביאור: לפי שהשם לבדו יודע מה שהוא צפון בלב האדם.

⁵ ביאור: רוצה בו שהוא יודע שמת שאומרים לו הוא שקר ואף על פי כן הוא שומע והשם הזהיר מלשמע לדבר שאו (עיון תרגומו שהעתיק לא תשא כמו לא תשמע).

⁶ ביאור: רש בזה המקום עינונו מי שבאה עליו צרת ומחרפו לא ינצל מן הרעת.

⁷ הפירוש הזה אינו מסכים עם הפסוק והעתיקו שלפי הביאור היה צ"ל ותפארת האבות בניהם. — ביאור: אמרו עמרת וכי זה הערה לאבות לגדל את בניהם בחכמה ומוסר כדי שיהיו בני אלה הבנים תגונים שיהיו עמרת לוקניהם ואסרו ותפארת וכי צווי שישניהו תבנים בעצמם כדי שיתפארו האבות בהם.

⁸ בכ"ו ב' וג' אלנטק באלפאצ'ל.

⁹ ביאור: החכם גינה אצל הכסיל הרבות הדברים וכל שכן במי שרוצה להיות נדיב.

28 דו אלתקלב ינשי אלצכאיב ואלמחרין יפרק אלאלפא:
 הכי מא ונדה והוא פי אמר אלדין ואלדניא¹).

29 דו אלטלם יכדע צאחבה ויסירה פי טריק לא כיר פיה:
 והוא איצא פי אלמרין גמיעא כמא יטני אלמלחרון בעין אלמוחרין ויגד
 אלמאלפון בעין אלנמאעה²).

30 וכס מן גאין טרפה יפכר פי אלתקלב ונאמו עלי שפתיה קד
 אכמל אלשר:
 הוא מן אשכאל אהל אלסו יתנאמו[ון] באלעיון ואלשפאת³).

31 תאג אלפכר אלשיבה תוגד פי טריק אלזכוה:
 אראד בה אן אלשיבה תאג ודלך ארא קארנהא אלצלחא ואלא פלא כיר פיה
 וקר עלמת אן משיאיכא חצרו מנלם⁴ אבשלום וחסנו לה אלזנא כמא קאל ויישר הרבר
 בעיני אבשלום ובעיני זקני ישראל (שיב יז די⁵):

32 אלטויל⁶ אלמהל כיר מן אלגבאר ואלמתסלט עלי ראייה אצלח
 מן פאתח בלד:
 לאן אלגבאר בלא טול מהל יתהור כמא עלמת מן שמשון יכאפי שלשתים
 ונדרהם עלי סרעה ואמא פאתח בלד פהו תסלט עלי נירה פאן לס ימלך נססה קבל
 נירה פמא רא יסאוי⁷).

33 סביל אלסהם אן ילקא פי אלחגר ומן ענד אללה גמיע חכמה:
 אראד בה אן גמיע אלאשיא אלמופקה מא לס ירד פיהא אמר ולא נהי פהו
 מן ענד אלמוסק⁸).

יז

1 לכסרה גאפה מעה סלו כיר מן בית ממלו דבאיחא בכצומה:
 כמא הרב יפתח מן בין אמותה לחאל אלצומה ונלם פי אלקפר ואנמא סמית

בפכעו יגדל כעסו תחלה ובסוף הוא שקט ואם הוא שקט במכעו תרבה שקטותו ובסוף תצא אש
 חמתו ואם הרשע כן צריך להזהר מכנו.

¹ ביאור: סיפר מה שמצא בין המוניות בין בתוריות.

² ביאור: זה גם כן בהמוניות ותוריות כמו שעושים הכופרים עם המיחידים והמתנגדים
 עם הכנסייה.

³ ביאור: החכם מצויר אנשי רעה הרומזים בעיניהם וכשפתיהם.

⁴ בכ"ו פגלס.

⁵ ביאור: אם השיבה בלא צדקה או לא תהיה עמרת לבעליה כמו שידעת שהוקנים
 הסכימו עם אבשלום שיבוא על פלגשי אביו.

⁶ אפשר שצ"ל לטויל.

⁷ ביאור: לפי שהגבור שהוא קצר אפים יתעבר ויארע לו מה שאירע לשמשון והמושל

באחרים ולא כנפשו מה הוא שוה.

⁸ ביאור: ירעה בו שכל הדברים שאין בהם צווי ואזהרה נתונים לנו מאת השם.

- 20 מן עקל לאמרה אצאב לירא ואלואתק באללה טובאה:
 21 אלחכים אלקלב ידעא ד'הנא¹ ואלחלו אלנטק זודאד בתא:
 יעני אן אלנאס יתמונן אלמואר מן כלאמה².
 22 אלעקל לצאחבה מעדן אלחיווה וארב אלגהאל גהלהם:
 יריד בה מא ראי אלגהאל עליה אנהם א'א ראו אחרהם יטלב אלחכמה ראצוה
 וסאמה אלי תרכהא ואלבקא בחאל גהלה³.
 23 קלב אלחכים יחכם קולה ופי נטקה זודאד בתא:
 אחתנא אלי ה'א אלקול לאן אלארט ואלמעתיקדאט אלמכנונה פי קלוב
 אלנאס מלפיה בעצה ען בעי' ואנמא אלמטהרהא ואלמעבר ענהא הו אלנטק ואלכלאם
 אלל'אן געלא דלילין עלי מטאוי אלאצמאר טאע' או מעציה חכמה או גהל⁴.
 24 כפאיך אלשהד אקואל אלחכמה חלו ללנפם שפא ללגסם⁵:
 כל אפצל מנה לקולה ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים י"ט י"א) ודלך
 אן אלאכתאר מן אלעסל יצר ואלאודיאד מן אלחכמה ינפע ואלעסל יצר שיא ונפע
 שיא ואלחכמה תנפע אלכל ואלעסל בחמן ולא ידום ואלחכמה כלאף דלך⁶.
 25 כם מן טרויק מסתקים ענד' אלמר ועקבהא טרק אלמות:
 ה'א פי אמור אלדניא ואלאול פי אמור אלדין⁷.
 26 נפם אלשקי תשקא א'א תנכס ענה מקדארה⁸:
 אמא ב'ל בעד עז או נוע בעד שבע או ספר בעד חצר פינב אן תראפע
 אלסאפת באלעמל אלצאלה¹⁰.
 27 דו אלפגור יכרא אלשרור תראהא עלי נטקה כנאר משוטה:
 יעני אן דלך לא ילפי עלי אלחכים ומחנתה אן כאן טבע אלסאגר אחרה פהו
 פי חאל תדבירה תודאד חרתה פאן באלג אנתקל אלי אלסכון ואן כאן טבעה אלסכון
 זאד פי סכונה פאן הו נאהי אנקלב אלי אחרה פא'א ראיתה כ'אך פאחרה¹¹.
-
- (¹) עיין בפתיחה 10.
 (²) ביאור: לפי שבני אדם מתאויס שיוסיף מתק שפתים לדבר.
 (³) ביאור: ירצה בו החכם שראה הכסילים מיסירים את הבריות אם יבקשו חכמה.
 (⁴) ביאור: הוצרכנו לזה המאמר לפי שדעות והאמונות טמונות בלבבות בני אדם ושפתותיהם
 הן מגלות אותן זה לזה בין לטוב בין לרע.
 (⁵) בכ"י ב' ללעטאם.
 (⁶) ביאור: ולא עוד אלא שהחכמה יש לה יתרון על הדבש שאכילת דבש יוצרת סדאי
 מזקת את תנוף והדבש מועיל לדבר אחד ומזיק לדבר אחר וצריך לקנותו בכסף ואיכר מתקיים
 והחכמה אינה כן.
 (⁷) בכ"י ב' בין ידי = לגני.
 (⁸) ביאור: הפסוק הזה בדברי העולם והראשון (י"ד י"ב) בדברי האמונה.
 (⁹) הגאון תרגם אכף מלשון אפך = הפך ופיהו מלשון פי שנים.
 (¹⁰) ביאור: אמרו אכף עליו פיהו ירצה בו אם באה עליו תרפת אחר הכבוד וירדון אחר
 השובע וחליבה בדרך אחר הישוב ולפיכך צריך שירחיק את הצרות במעשים טובים.
 (¹¹) ביאור: כשהחכם רואה את הרשע יוכל להכיר שהוא חורש רעה וזה שאמר רבן

מֵא ב' ז') וְקָדַד עֲלַמַּת כִּיפּ רַפְעָהּ חֲתִי צָאֵר אֲלַכְהָנִים יִנְסַכּוּן אֱלִיהֶם כְּמֵא קָאֵל
אֲשֶׁר לִקַּח מִבְּנוֹת בְּרוּלֵי וְגו' (עוֹרֵא ב' סִיד) סְכִיפּ מִן קָאֵל אֲלַעֲוִיו לֵה וְהַקְּרַבְתִּיו
נִנְשׁ אֱלִי וְגו' (יִרְמִיָּה ל' בִּיא) וְקָאֵל אַחְשׁוּרוּשׁ עֵץ מִרְדְּבֵי אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חֲפִין בִּיקְרוּ
אֶסְתֵּר ו' ו' וְקָדַד רִי'¹) כִּיפּ בִּלְנֵה בַּהּ סְכִיפּ מִן קָאֵל אֲלַכְרִים לֵה מֵאֲשֶׁר יִקְרַת וְגו'
יִשְׁעִיה מִיַּד ד'²).

16 אַקְתָּנֵא אֲלַחְכְּמָהּ מֵא אַגְוֵדָה מִן אֲלַקְרֵאצֵּהּ וְאַקְתָּנֵא אֲלַפְהֶם
יִר מִן אֲלוֹרְק:

לְלוֹנָה אֲלֹתִי וְצַפְנָהָא בַּל לֹאכְתָּר מִנְהָא³).

17 מַחְנֵהּ אֲלַמְסַתְקִימִין אֲלוֹזָאֵל עֵץ אֲלִשֶׁר פִּינָב אֵן יִכּוּן אֲלַמְר'
חֲאָרִם נַפְסָה חֲאֲפֵט מְרַקָּה:

אֲלַתָּהִיב פִּי דְלֶךְ לֹא יִר אַנְהָ אֲנִמָּא יַחְפֵּט טְרִיקָא אִו חֲאֵלֵא לִים אֲלַמְר כְּדֶלֶךְ
בַּל נַפְסָה אֲלַעֲוִיָּה יַחְפֵּט⁴).

18 עַקִּיב אֲלַאֲקַתְדָּאֵר אֲלַכְשׁוּעַ וְעַקִּיב אֲלַכְשׁוּעַ אֲלַכְרָאמָה⁵):

כְּמֵא עֲלַמַּת מִן אַנְרַחֵם יִקּוּל אַנְכִי עֶפֶר וְאֶפֶר (בְּרֵאשִׁית י"ח כ"ו) וּמִשֶׁה וְאֶהֱרִן
וְנַחְנוּ מַה (שְׁמוֹת ט"ז ז') וְדוֹד וְאֲנִכִי תוֹלַעַת (תְּהִלִּים כ"ב ז') וְגִדְעוֹן הִנֵּה אֲלַפִּי הִדֵּל
בְּמִנְשֵׁה (שׁוֹפְטִים ו' ט"ז) וְשִׁאֹל הֵלֵא בֵּן יִמִּינִי אַנְכִי (שִׁאֵ ט' ב"א) וּמֵא אֲשַׁבְּחֶהֶם
וְאֶעֱקְבֶהֶם אֲלַעֲוִי וְאֲלִשְׁרָף. וּפְרַעָה יִקּוּל מִי ה' (שְׁמוֹת ה' ב') וְגִלִּית אֲנִי חֲרַפְתִּי אַת
מְעַרְבוֹת יִשְׂרָאֵל (שִׁאֵ י"ו י"י) וּסְנַחְרִיב מִי בְּכָל אֱלֹהֵי הָאָרְצוֹת (מִיֵּב י"ח ל"ה) וְנִכְוֹדְנִצֵּר
וּמֵן הוּא אֱלֹהֵי דִי יִשְׁוִיבִיכּוֹן מִיִּדִי (דְּנִיָּאֵל ג' ט"ז) וּמֵן מֵאֲתֵלְהֶם וְאַתְבַּע אֲקוּאֵלְהֶם
(אֲדִלְהָ⁷) וְאֲלַחְטִיטָה⁸).

19 לְתוֹאצֵּעַ אֲלַרוּחַ מַעַ אֲלַכְּאֲשַׁעִין לִיר מִן תְּקַסֵּם אֲלַמְלַב מַע
אֲלַמְקַתְדָּרִין:

לְצִלָּחַ עַאֲקֵבָהּ אֲלַאוּל וּפְסָאֵר עַאֲקֵבָהּ אֲלַתָּאֵנִי⁹).

¹) אֲלוֹי צִיל רִוּי.

²) בִּיאֹר: זֶה נִרְאֵה בְּמַלְכֵי בִשָּׁר וְדַם הַמִּנְשָׂאִים אַתְּ אַתְּוִיכֵם וַיְדוּעַ בְּמֶלֶךְ הַעוֹלָמִים כְּמוֹ
שִׁמְצָאֵנוּ שִׁפְרַעַת הַרִים אַתְּ יוֹסֵף וְדוֹד הַקְּרִיב אֲלוֹי אַתְּ בְּנוֹ בְּרוּלֵי וְאַחְשׁוּרוּשׁ נִתָּן יִקְרַ לְמִרְכְּבֵי
וְכָל שַׁכְּנֵי שְׁחָאֵל יָרוּם אַתְּ עַמּוֹ וַיִּקְרִיבֵנוּ אֲלוֹי וַיִּתֵּן לּוֹ יִקְרַ וְכַבּוֹד.

³) בִּיאֹר: לַעֲנִינִים אֲשֶׁר תִּקְדַּמְנוּם וְלִיּוֹתֵר מֵהֶם.

⁴) „וְלִפְיֶכֶךְ צִירֶךְ שׁוּחַ אֲדָרַם וְכוּ” וּבְכִי א' חֲסֵרָה מֵלֵת פִּינָב.

⁵) בִּיאֹר: זֶה הָעִירָה לְאָדָם שֶׁבִשְׁמֵרוֹ אַתְּ דְּרַכּוֹ וְשִׁמּוֹר גַּם כֵּן אַתְּ נַפְשׁוֹ הִיקְרָה.

⁶) בְּכִי ב' וְגו' עַאֲקֵבָהּ אֲלַאֲקַתְדָּאֵר אֲלַכְסֵר וְעַאֲקֵבָהּ אֲלַכְבֵּר אֲלַחְטִיטָהּ וְזֹאת הִיא הַעֲתָקָה
הַמְסַכְמַת עִם הַפְּסוּק וְנִרְאֵה שֶׁבְּחֵלֶק הָרֵאשׁוֹן צִיל אֲלַכְסֵר גַּם בְּכִי א' אֲבָל הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי בְּכִי
ב' וְגו' הוּא הַגֵּתָת אִיזָה סוֹפֵר לְפִי שִׁמְטוֹךְ בִּיאֹר הַגָּאוֹן גִּכְ נִרְאֵה שִׁטְעָה וְהַחֲלִיף זֶה הַפְּסוּק
עִם פְּסוּק שְׁלִמְטָה י"ח י"ב.

⁷) בְּכִי אֲדִלְהִי.

⁸) בִּיאֹר: כְּמוֹ שִׁדְעַת מֵאֲכַרְחֵם וּמִשֶׁה וְאֶהֱרִן וְדוּמִיָּהֶם שְׁהִיוּ נִכְבְּדִים מִפְּנֵי עַנְוָתָם וּפְרַעַת
גִּלִּית וְדוּמִיָּהֶם נִכְנַעוּ מִפְּנֵי גֵאוּתָם.

⁹) בִּיאֹר: לְפִי שִׁאֲחֵרִית הָעַנְוָה הִיא לְטוֹבָה וּסוֹף הַגֵּאוּת לְרַעָה.

9 קלב אלמר יפכר פי אמורה ואללה יהי כטאה:

היא קול לאין פי אמור ארוק ואלפאידה ואלשפא ואלולד ואלעמא
אלדניאיה אלתי לא ינפע אלנסאן אלחקלב פיהא או ישא רבה פיהא יקול ירמי
(ה) ידעתי ה' כי [לא] לאדם דרכו וגו' (ירמיה י' כ"ג)¹.

10 ינבגי אן יכון אלחתם עלי נטק אלמלך ובאלחכם לא ינב
בקולה:

היא איצא לאין אדא אמרך אלמלך כשי מבאח מן ענר אללה פחט
אלמלך או אונבה פלא תאלפנה פאחרי ואוכד מלך אלמלוך ורב אלארבאב אל
תאלפנה וכמא געלה אלחכים אעטבארא אני פי מלך שמור ועל דברת שבו
אלהים (קהלת ח' ב')².

11 לאן אלתסקים ומואזין אלעדל ללה ועמלה כמא יוון באלענגאר
היא זיארד פי אלאעטבאר אדא וגב אן תשיע מן יקע פי אעמאלה אלה
ואלגואף פכיה מן עמלה כאלמיואן ואלקסט³.

12 יגב אן יכרה אלמלוך עמל אלטלם לאן אלכרסי אנמא יתבת
בעדל: 18 ויגב אן יכון רצאהם נטק אלצדק ואלבלאם אלמסתקים יחבר
היא אלפסקאן עלי מא קרמנא אן אלטאבע טבע בניה אלעאלם עלי אל
ואלצאתם תמה בעדל לא יתבת בנירה⁴.

14 חמיה אלמלך כרסל אלמות ואלרגל אלחכים יזילהא:

דלך פי אלנסאן כמא לטף יהודה ביוסף אד קאל ויגש אליו יהודה ו
(בראשית מ"ד י"ח) וקואר מלך ארם באחאב אד קאל ויחנרו שקים במתניהם וחבלים
בראשיהם (מ"א כ' ל"ב) ופי מלך אלמלוך גל תנאה כמא פעל משה פי הר סיני
ומדבר פארן וכמא פעל פינחס בשטים ומן פעל מלהם⁵.

15 בנור וגה אלמלך אלחיוה ורצאזה כאלגים אללקים:

דלך איצא פי מלוך אלנאם מחסום כיה ירפעון מן אחבה⁶ ופי
אלעאלמין מעלום ונצף מנה תלאתה מן אלאעטבאר קאל פרעה ליוסף אני פ
(בראשית מ"ד י"ח) וקד ראית אלי מא דא צאר פכיה מן קאל אללה לה אני
אלהיך מלמדך להועיל (ישעיה מ"ח י"ח) וקאל דויד לבני ברזלי כי כן קרבו אלי

¹ ביאור: זה מאמר פרטי בכל צרכי האדם ותענוגיו בעולם הזה לא ימצאם כי ברצון השם.

² ביאור: זה גם כן מאמר פרטי בדברי רשות שישמור האדם מצות המלך ולא יאחז את פיו וכל שכן מצות מלך המלכים.

³ ביאור: תוסף לומר שאם הרבר כן במי שעושה לפעמים בחפז ובקלות כל במי שכל מעשיו הם שקולים במאזנים.

⁴ ביאור: ענין שני הפסוקים שהבורא חקק צורת העולם על האמת וחתמו בעדקה.

⁵ ביאור: זה בחמת מלך כשר ודם כמו שעשה יהודה עם יוסף ושרי מלך ארם אחאב וכן בחרון אף מלך המלכים כמו שעשה משה בהר סיני ומדבר פארן ופינחס בשיטים.

⁶ בכ"י אחשה.

3 גַּל אֱלֹהִים אֶעֱמַלְךָ תִּתְּבַת אִפְכָּאֲרְךָ:

אלתגלית לה עלי צרבין אן כאן אלעמל אלדי קצדתה מן אלמבאח פאסתכרה סיה וסלה אלגנאה כמא כאנו אלאלון יפעלון אן חצרת אורים ותמים סאלו בהא כמא עלמת מן יהושע ושמואל ושאלו ודוד ואן לא יסלון אלגנביא כמא קאל יהושפט דרש נא כיום את דבר ה' (דהיב י"ח ד') ואלא צאמו ודעו כמא קאל עזרא קבל אן ינבא ונצומה ונבקשה מאלהינו (עזרא ח' כ"ג). ואן כאן ממה סיה אמר ונהי פאערצה עלי סמעה ואתאר רסולה פמא ונב אפעלה ומא לס ינב פאתרכה¹).

4 כֹּל פֶּעַל אֱלֹהִים לְסַבְכָּה וְאֵלֶּטְאֵלִים אֵינְיָא לְיוֹם סוּ:

יעני אן מא מן שי אלא ולה מעני אוגבתה חכמה אלבארי חתי אליום אלסו ואלעקובאת פרו ללשאלם ופי דלך צלאח לה לימהין ענה אלכטאיא וללעכאר ליעתברו בה והדא קול מעכוס ויום רעה לרשע²).

5 יִכְרֶה אֱלֹהִים כֹּל שֹׂאמֵךְ אֶלְקֶלֶב כִּתְקֶלֶב יָד לִיד לֹא יִבְרוּ:

יעני אנה יכיר בסרעה³).

6 בְּאֵלֶבֶד וְאֵלֶּאחֶסֶאן יִגְפֹר אֶלְגֶּרֶם וּבִתְקוּי אֱלֹהִים אֵלֻוֹאֵל עֵן אֲלִשֶׁר:

אראד אן אלצאלחין מא יבין⁴ אהנין תאיב קד נפר דנכה כנדמה וצומה וצלותה וצדקתה וחק' לס יול ואילא ען אלשר⁵).

7 אֲדָא רְצִי אֱלֹהִים אַחֻוֹאֵל אֶלְמֶר סִלְמִים⁶ לֹה אַעֲדָא:

כאבימלך לאברהם ויצחק ועבדי הדרעור ותעו ונירהם לדוד וכמא קאל רבינו הקדוש לר' חייא⁷).

8 לְקִלְיָל בְּנִצְפֹה צִיר מִן גִּלְאֵת כְּתִירָה בְּגִיר חֲכָם:

הדא פי אלוארת אלגנא שיה ושי קסימה ואלשריך אלמתערי אלי מאל שריכה וסאיר אלכלטא ואלמעמלין⁸ לדלך קרן בה משפט וצדקה⁹).

¹ ביאור: גילוי המעשים לפני השם הוא על שני אופנים אם בדברי רשות ראוי שידרוש אדם את השם וכן עשו אבותינו על ידי אורים ותמים כמו יהושע ושמואל ושאלו ודוד או על ידי נביאים כמו יהושפט או על ידי צום ותפלה כמו שעשה עזרא קודם שנסע. ואם בדברי צווי ואזהרה ידרוש אדם מה ששמע מפי השם ומה שקבל מנביאו.

² ביאור: לכל דבר נכרא יש סבה שהצריכה אותה חכמת השם ואפילו יום רעה כדי שישב הרשע מרשעתו ושיראו וילמדו הצדיקים והפסוק הפוך כאלו אמר ויום רעה לרשע.

³ ביאור: אמרו יד ליד ר"ל יאכד מהרה. — ⁴ אפשר שצ"ל מא בין.

⁵ ביאור: הצדיקים הם על שני פנים בעלי תשובה שכופר עונם או יראי השם שלא יעשו רע כמיניהם.

⁶ בכ"י א' סאלם לה אעראוה.

⁷ עיין מועד קמן ס"ז ב. — ביאור: כמו אבימלך עם אברהם ויצחק והדרעור ותעו עם דוד וזולתם וכמו שאמר רבי לר' חייא.

⁸ נראה שחסר כאן ולא די שיעשה במשפט כלומר כפי הדין אלא גם בצדקה כלומר לפנים משורת הדין ולפיכך הזכיר צדקה עם משפט.

⁹ ביאור: הכתוב מדבר ביורשים ושוחטים וכיוצא בהם שנושלים חלקם וחלק חבריהם בלא משפט.

29 לדלך¹ אללה בעיד מן אלטאלחין וצלוח אלצאלחין יסמע:
30 כמא אן נור אלעינין יפרח אלקלב כדאך אלכבר אלצאלח
ידסם אלעטם:

אלקיאם סי דלך קריב אף המא חאסתאן וידיאן אלעציון².

31 אדן סאמעה עטף אלחיוה ענד אלעלמא תוגד:

יעני אלעטף לא יסתעמא אלא חכים³.

32 אן מגדב אלאדב לזאהד פי נפסה וקאבל אלעטף למקתן קלבא:
לקב אלחכמה באלקלב אף הי תחל פי אלקלב כמא תסמי אלערב אלמטר
סמאא לנוולה מן אלסמא⁴.

33 תקוי אללה אדב אלחכמה ועקובה אלכשוע אלבראמה:

קולה יראת ה' מוסר חכמה ערענא בה אנה לא תקוי אלא בחכמה ומא תורב
הי בה ותסום אלמר ואומי מן קולה ולפני כבוד ענוה אלי עכסה אלדי הו ואחר ענוה
כבוד ואלקולאן ואחד⁵.

מז

1 ללאנסאן מצאף קלבה ומן ענד אללה נטק לסאנה⁶:

אמא לאדם מערבי לב סהו וייד אלקול באלאכתיאר אף נסב סעל קלב
אלאנסאן לה ולכן ומה' מענה לשון הו יוסס⁷ אלקול באלגבר וליס חקיקתה כדלך
לאנה אנמא אשאר אלי אלכניף אלצליה אן אללה אעמא אלאנסאן קוה אלגטק
נשיר קולה און שמעת ועין ראה ה' עשה גם שניהם (משלי כ' י"ב) סאהב⁸ עלי
אלאנסאן וקאל אף הו מזיר סינבני לה אן יסכר פי אן אללה זלקה נאטקא⁹.

2 כל טריק אלאנסאן יראהא דכיה ענדה ולכן אללה מהיי אלארואח:

חכי סי היא מא ונד אלנאם עליה מן קלה אלעתראף בנמאיהם בל ירון
דלך צואבא ולכן אללה הו אלכציר באעמאלהם וצמאיריהם¹⁰.

¹ "לכן רחוק וכו'".

² בכ"י אלי עציון. — ביאור: ההיקש בין שני חלקי הפסוק קל להבין שחוש הראות
וחוש השמע מחזקים את הלב והעצם.

³ ביאור: רוצה לומר שהתוכחה אינה נשמעת כי אם מחכם.

⁴ ביאור: הלב הוא כינוי לחכמה לפי שהחכמה יושבת בו כמו שבני ערב יכנו הסטר
בשמים לפי שיורד מן השמים.

⁵ ביאור: אמרו ויראת ה' ילמדנו שאין יראת ה' כי אם בחכמה. ואמרו ולפני כבוד
ענוה יורה על הפכו והוא אחר ענוה כבוד והענין אחד.

⁶ עיון אמאנאט 168. — אפשר שציל יוחם.

⁷ ענין אהב כענין אבה וזאת התמורה נמצאת גם כן למטה בפסוק י"ז.

⁸ ביאור: אמרו לאדם וכו' הוא ראיית שיש לאדם בחירות ואמרו ומה' וכו' אין פעמו
שארם סוכרה במעשיו אלא רמו אל היסוד שנברא עליו והוא שהשם נתן לו כח הדבור והעיר
אותו ואמר שלמי שיש לו הבחירה ראוי לו שיוכר שהשם בראו חי מדבר.

¹⁰ ביאור: האדם אינו מודה על חטאיו והשם רואה מעשיו ומה שכלבו.

כתמאן אלאמור אלתי לא כטא פיהא לים במנכר אף הו אחד וגוה אלתדביר סימא
אן כאנת הנאך תקיף אעני כוף כמא כאן אברהם יצחק ודוד וירמיה בכתמאן¹ אמורהם
אעני קצה אחתי היא (בראשית י"א י"ט) וקצה המלך המלך צוני דבר (שיא כ"א ג')
וקצה מפיל אני תחנתי לפני המלך (ירמיה ל"ח כ"ו)².

23 ללמר סרור בגואב פיה ואלכלאם פי וקתה מא אחסנה:
יריד בה הצור אלגואב וסרעתה לים³ מן גיר גתה לאנה לו כאן כדאך לכאן
אלנאם באנמעמהם נאשרין מהגאנין לכן מן גתה⁴:

24 סביל אלחיוה פי עלו ללעאקל לבי יוול מן אלגחים אלספלי:
פי אלדארין גמיעא⁵.

25 אללה יקלע בית אלמקתדרין וינצב תכום אלצעפא:
דבר מן גמלא אלצעפא אלמנה כמא דבר מן גמלא אלחריר חרב אף קאל כי
חרבך הנפת ותחללה (שמות כ' כ"ה) ומן גמיע אלצנאם מולך ושביה הוא מן
אלמסתעמל⁶.

26 יכרה אללה אפכאר אלסו⁷ ואקואל אלחכמה מאהרה:
לקב אלחכמה האהנא באלנעמ⁸ עלי מא קדם דרכיה דרכי נעם (משלי ג' י"ו)⁹:

27 אלטאמע טמע הו פאצה אהלה ושאני אלמואהב יחיא:
אראד בה אלמואהב אלחראם מלל מא אף אמרפל ואצחאבה מן ברע וברשע
ואצחאבהמא ועלי אנהא כאנת הלאה לאברהם אבאהא וקאל אם מחוט ועד שרוך
נעל (בראשית י"ד כ"ג) וכמא עלמת אן אלישע רד עלי נעמן אלברור אלדהב
ואלפצה ונחוי אסף עליהא ומא כאן מן כסכה¹⁰.

28 קלב אלצאלח ידרם מא בה יגיב ופם אלטאלחין ירוי אלשרור:
מעני הוא הו מא יתעב אלמוחרון ואלרבוניון פי מא ירוון בה עלי אלמלחרין
ואלמכאלסין והודא תרי כצומהם אנמא הם אבדא פי טלב ענתה¹¹:

¹ אפשר שצ"ל יכתמון.

² ביאור: מותר לאדם לכסות הרברים שאין בהם חטא ובפרט במקום סכנה כמו שעשו
אברהם ויצחק ודוד וירמיה.

³ גראה שצ"ל לים יריד בה הצור אלגואב וסרעתה מן גיר גתה.

⁴ ביאור: לא רצה כזה שישימה אדם במהירות תשובתו אם איננה כראוי שאם היה כן
יהיו כל בני אדם בעלי שכל וחרופים אבל צריך שתהא התשובה נכוחה.

⁵ ביאור: בשני עולמות.

⁶ ביאור: הזכיר האלמנה במקום העניים כמו שהזכיר חרב במקום כל כלי ברזל ומוֹלך
במקום כל האלילים.

⁷ בכ"ו ב' ו' אלשר.

⁸ ביאור: אמרי נעם הם כאן אמרי חכמה כמו שאמר למעלה דרכיה דרכי נעם.

⁹ ביאור: ירצה בו המתנות האסורות כמו השלל שיקחו אמרפל וחביריו מאויבותם
ואברהם מאם בו אף על פי שהיה מותר לו וכן אלישע לא קיבל מתנות נעמן ועבדו גיחוי נעצב
על זה ולקחן ונענש.

¹⁰ ביאור: כמו המיחרים והרבנים המתועבים בתשובותיהם על הכופרים והמתנגדים ואלו
האנשים אינם מבקשים כי אם הרע.

- 14 קלב אלפהם יטלב אלחכמה וקצד אלנהאל יראעי אלנהל :
היה איצא חכמה מא ונד¹).
- 15 כל איאם אלצעיף אלראי רדיה וגודה אלקלב הו שרב דאים :
היא אלעני לים הו פקיר בל צעיף אלעקל ואלניד אלעקל סרורה דאים אפצל
מן אלשרב כמה קאל כי טובים דריך מיין (שהיש א' ב')²).
- 16 לקליל בתקוי אללה כיר מן כנו בתיר פיה אלאהאמה :
אי אלמחק. היאן פי אלמאל אלחלאל אלקליל ואלחראם אלכחיר וקולה היא
פי אצראג אלעשור וחקוק אללה³).
- 17 ולבאקה מן בקל ומחבה הנאך כיר מן תור מעלוף מעה שנאה :
היא עלי צרבין אמא פי מחבה אלנאם פכמא אכד דוד כמסה רנפאן מן
אחימלך אחב אליה מן אלאכל ענד שאול טעאם אלמלך ופי מחבה אללה כאן גוע
עדו החוזה אצלה מן אלאכל ענד ירבעם אד אעריץ עליה פאנאבה אם תתן לי את
חצי ביתך ונוי (מיא י"ג ח')⁴).
- 18 דו אלחמיה יחריץ אלצכב ואלטויל אלמהל יקרר אלכצומה :
19 טרויק אלכסלאן כאלמסיגה⁵ באלחרק וטרק אלמסתקמיון
כאלצה :
- אלחרק גוע מן אלשוך ואלמוגוד מן אסמאיה פי אלמקרא אלתאן⁶). והיא
אלקול יעם כסלאן אלטאעה ואלתכסב דו כאנה ימשי פי שוך לים ינבעה⁷).
- 20 אלבאבן אלחכים יפרח אבאה ואלאנסאן אלנאהל יזרי באמה :
מא קיל פי אלאב מפרד[א] או פי אלאם מפרדה פהו לגמיעהמא כמא
צדנא⁸).
- 21 אלנהל פרחו ללנאקין אלעקל ודו אלפהם יסהל מסירה :
22 פסך אלאפכאר מן עדם סתרה⁹ אלסר ובכרתה אלמשורין
תלבת :

¹ ביאור: החכם יגיד מה שמצא.

² ביאור: באסרו עני ירצה חסר לב וחכם ישמח בשכלו יותר מכמשתה יין.

³ ביאור: אמרו מחומת ר"ל קללת השם. ואמר ששוב מעם מדבר המותר מהן רב
מדבר האסור וזה במעשרות ומה שחייב אדם ליתן לה.

⁴ ביאור: הכתוב מדבר הן באהבה שבין אדם לחבירו כמו שהיה לחם אחימלך יותר
חביב לדוד משולחן שאול המלך הן באהבת השם כמו שלא רצת עדו החוזה לאכול אצל ירבעם.

⁵ בכ"ו ג' כאלמכסוטה.

⁶ ר"ל כאן ומיכה ד' ר.

⁷ ביאור: מלת חרק ענינו מין קוץ והוא שם הנמצא שתי פעמים במקרא והעצם מוכר
מצוח או במשא ומתן הוא כחולך על קוצים לאט לאט.

⁸ ביאור: שני המאמרים כוללים תאב והאם כמו שהקדמנו.

⁹ בכ"ו ב' וגי' כתם.

7 שפתא אלעלמא חדרי אלמערפּה וקלב אלגהאל לים כדלד:
יעני אן אלעלמא יבוחן כחיר מא ענדהם ואלגהאל ישחון עלי אלנכתא אלתי
חקע להם⁽¹⁾.

8 דבּח אלפּאסקין ממא יכרה אללה וצלוה אלמסתקמין רצאה:
מעני דלך אן אלצלוה הי אכּף מונה מן אלדבאית וחי מן אלצאלח אפצל מן
אלדבּח מן אלטאלח לאן אלצאלח יצלי לא עלי דנב ואלרשע אנמא יקרב עלי
כשיה וכמא קאל הגה שמוע מובח טוב (שיא טיו כ"ב)⁽²⁾.

9 ויכרה אללה טריק אלפּאסק ויחב כאלב אלזכוה:
יעני באלכלב שריד אלטלב⁽³⁾.

10 אדב סו לתארך אלסביל ושאני אלעטא יהלך:
פי אלדניא במענה ופי אלגרה בפצל אלחכם. ואלארב אלסו הו אלפּאט
אלעטימא⁽⁴⁾.

11 אלתי ואלאבאדה מכשוּפּאן ענד אללה פביק קלוב בני אדם:
אלתי הו אלתיאב ודאר אלאבאדה הו אלקבר ואנמא צרב אלמלל כהדין
לאנהמא אעמק שי נעלמה יקול ללנאם לא תתודהו אן מא תסרוה פי אנפסכם
יכפי עלי אללה פחל יכון אעמק מן הדין נפיר קולה ערום שאול נגרו ואין כסות
לאברון (איוב כ"ו)⁽⁵⁾.

12 תגד אלדאדהי לא ישא אן תעטה ולא ימצי אלי אלעלמא:
אלאול לא יריד אן תעטה נאצה ואלתאני ולא יחצר מגלם עאלם פישתך
פי עטתה מע עואם אלנאם⁽⁶⁾.

13 אלקלב אלפרה יחסן אלוגה ובמשקה אלקלב תכתאב אלרוח:
כמא טהר יוסף עלי מא פי קלב סריסי פרעה למא ראי וגוההם כלחא והגם
זעפים (בראשית מ' ו') וכדלך שר הסריסים קאל לדניאל חנניה מישאל ועוריה אשר
למה יראה את פניכם זעפים וגו' (דניאל א' י')⁽⁷⁾.

⁽¹⁾ ביאור: ר"ל שהחכם מפזר את ידיעותיו הרבות והכסיל כילי בדבר הקטן שידע.
⁽²⁾ ביאור: ואף על פי שהתפלה יותר קלה מן הקרבן תפלת הצדוק רצויה מקרבן
הרשע לפי שהצדוק מתפלל מבלי שיחטא והרשע יקריב אחר שחטא.

⁽³⁾ ביאור: אמרו מרדך ר"ל המבקש בכל כוחו.
⁽⁴⁾ ביאור: ירצה במוסר רע המכות הגדולות הבאות על דרך מופת בעולם הזה ובעולם
הבא בגזר דין.

⁽⁵⁾ ביאור: שאול הוא העפר ואברון הקבר עצמו ואמר שאין דבר עמוק משניהם חס
גלויים לפני השם וכל שכן מה שבלב האדם.

⁽⁶⁾ ביאור: לא ירצה הלך שתוכיחוהו בינך לבין עצמו ולא ילך לבית המרש לשמוע
דברי מוסר עם הקהל.

⁽⁷⁾ ביאור: כמו שידע יוסף מה שבלב שני סריסי פרעה בראותו את פניהם זעפים
וכמו שהיה ירא שר הסריסים שיהיו פני דניאל וחביריו זעפים.

85 רצא אלמלך לעבד עאקל¹ ועברתה תכון עלי אלמסי:
הוא פי מלך אלמלוך גל תנאה ופי מלוך אלנאס איצא².

מז

1 אלמרד אללין ירד אלחמיה ואלבלאם אלשאק יצעד אלנצב:

כמא עלמת מן רחבעם אנה חין קאל לקומה קשני עבה (מ"א י"ב י"א) קאלו לה מה לנו חלק ברוד (שם ט"ז) ומן קאיד אחויה אלתאלת ומא רד עלי אליהו תיקר נא נפשי וגו' (מ"ב א' י"ג) כיה נאלה בלאף אלקאידין אלולין. ופי אמור אלדין אן שמעיה ועט רחבעם וקומה סרדו עליה מרדא חסנא ויכנעו שרי ישראל והמלך ויאמרו צדיק ה' (דה"ב ב' י"ב ו') כיה נאלהם בלאף מא נאל יוחנן ושריה ובני עיפ³ אלדין רדו עלי ירמיהו מרדא שאקא וקאלו הדבר אשר דברת בשם ה' איננו שומעים אליך (ירמיה מ"ד ט"ז)⁴.

2 לסאן אלחכמא יגוד אלמערפה ופם אלגאהל ירוי אלגהל:

מענאה אן אלעאלם יגוד אלעבארה ויקרב אלמאמור אלמסתתלקה אלי אלמפהאם ואלנאהל ירוי אלשי עלי אסמג עבארה ואקבה תאויל⁵.

3 פי כל מוצע עינא אללה תמלע אלאישראר ואלאכיואר:

מעני דלך עלמה⁶.

4 צדק אללסאן שגרה אלחיוה ואליוה פיה כסר אלרוח:

לקב אלצדק האנהא באלשפא. דלך כאלמפתי אלדי יסלה אחר אלנצמין סאן הו צדקה אלפתיא קלל תעבה ואן הו קצד אלחקרב אליה וקאל לה אלחק מעך אתעבה ועדבה ואלחק בה אלאם ואלאסם אלסו וליס ינסעה דלך מע אלחאכם שיא⁷.

5 אלגאהל ירפיץ באדב אכיה וחאפט אלעטה ינהין:

6 פי בית אלצאלח אלותאק אלכתיר ופי גלה אלפאסק אלפציחה⁸:

פי אלעאנל איה מענוה ופי אלאנל חכם קאטע⁹.

¹ כ"ו א' אלעבד אלעאקל.

² ביאור: הפסוק מוסב על מלך המלכים וגם על מלכי ארץ.

³ אלו השמות נזכרו בירמיהו מ' ח'.

⁴ ביאור: בידוע שרחבעם דבר קשות עם העם ונפרדו עשרת השבטים ממנו והשר השלישי של אחאב דבר בנחת עם אליהו והציל את נפשו. ובעניני האמונה ידוע מה בין רחבעם ועמו שתשיבו בנחת לשמיעה ובין יוחנן ושריה וחבריו שדברו קשות עם ירמיה.

⁵ ביאור: החכם ייטיב לפרש ולברר דברים הסתומים ופירושי הכסיל הם מנונים ומכוערים.

⁶ ביאור: ר"ל שהשם יודע.

⁷ ביאור: מרפא לשון מעכו כאן אמתת הלשון. וזה כשישאל אחד סכעלי דיבים עצמת חכם על ריבו צריך שישכחו כפי אמת ואז ימעט את יגיעת השואל ואם לא יעשה כן כדרי לתינת רצוי לו ירבה את עמל השואל ויתן עליו שם רע ולא יועיל לו אצל הדיון.

⁸ עיין אצול ע' 521 שי 21.

⁹ ביאור: על דרך מופת בעולם הזה ועל פי גור דין בעולם הבא:

29 אלטויל אלמהל כתיר אלפהם ואלקציר אלרוח כתיר אלגהל:
לקב אלכרף האהנא באלארטפאע אד קאל מרים¹).

30 אלקלב אלמעאפי חיוה אלבדן ואלגורה סום אלעטאם:

היא משאהר פי אמור אלדניא אן אלהאסדין פי נהד ובלא ופי אמר אלמנארה
מן יחסד אהל אלנצב ואלמעאצי פהו פי בלא ועדאב ומנהא קאל אל תקנא באיש
חמס וגו' (משלי ג' ל"א) אל יקנא לכך בחטאים וגו' (שם כ"ג י"ז)².

31 גאשם אלפקיר קד עיר צאנעה ואלמכרמה הו אלראוף
באלמסכין:

היא אלנשם לים הו פי אלמאל ואנמא הו פי אללקא ואלסלאם ואלמנאטרה
לאנה צד ומכברו³ ואלאשארה באלואו אלדי פי ומכברו תומי אלי אללה ול לאלה⁴.

32 פי שדיתה⁵ ינדחי אלפאסק ואמא אלצאלח פהו יסתכן פי
נכבתה:

מענאה אן אלרשע אדא חלת בה אפה אודאר פי טניאנה כמא קאל פי אחו
ובעת הצר לו ויוסף למעל בה' (ד"ה ב' כ"ח כ"ב) ואמא דוד ותצר לדוד מאד וגו'
ויתחוק דוד בה' אלהיו (שי"א ל' ו') וכדלך יחזקיהו וגירחם⁶.

33 פי קלב אלפהם תחל אלחכמה וענד אלגהאל תעלם⁷ גרבתהא⁸:
אלא תרי אן אלעאמי אדא סמע כלמה מן אלעלם פהו יטלב אלחבאדי בהא
סיקולהא פי גיר מוצעהא מן אלמנאלם וגיר וקתהא מן אלומאן ולא יודיהא עלי מא
ינבני ואן עורף פיהא בארני שי וקפ⁹.

34 אלזוכה תרפע אמתהא ועאר אלאחזאב אלכטיה:

חסד האהנא מתל ואיש אשר יקח את אחותו (ויקרא כ' י"ט) ומשתק מן
קולה מן יחסדך שמע (משלי ג"ה י') וקד עלמת אן זוכה אלקיני ללצתהם ויעירון
אהל סדום וכנען ומצר וגירחם במא אכטאו¹⁰.

¹ ביאור: מרים אולת טעמו כאן רב אולת.

² ביאור: הן בדברי העולם הזה שרעי עין הם כעצב וצרה תמיד הן בדברי העולם
הבא שהמקנא באנשי חמס הוא געש.

³ לשון הגאון אינו ברור שמלת עושק אינה הפך מכברו.

⁴ ביאור: אמרו עושק אין טעמו כאן שיעשוק אותו בממונו אלא שלא ישאל בשלמו
ואינו מקבלו בסבר פנים יפות לפי שהוא הפך מכברו. והואו של מכברו מוסבה אל השם.

⁵ כ"ו ב' ו' שרה.

⁶ ביאור: כשהרשע ברע הוא מחזיק ברשעתו כמו אחו והצדיק בעת צרה מתחזק
בשם אלהיו כדוד וחזקיהו.

⁷ בכ"ו ב' ו' הפהם.

⁸ "תודע זרותה" ר"ל שהכל מכירין שאין אצלם מקום החכמה.

⁹ ביאור: כשהכסיל לכד דבר חכמה מבקש להתפאר בו ואומריו שלא במקומו ושלא
בזמנו ומביאו שלא כראוי ואם ישענו עליו אין יכול להשיב.

¹⁰ ביאור: חסד טעמו כאן הרפה ונגזר מן יחסדך וכידוע שהקיני נצלו בצדקתם
(שמואל א' מ"ו ו') וחפאת אנשי סדום וכנען ומצרים גרמה להם קלון.

19 יבני אן ינכפין אלאשראר בין ידי אלניאר ואלטלחא עלי
אבואב אלצאלחין:

יעני ליתעלמו מן גודהם וצלחהם¹).

20 חתי לצאחבה יבגין אלפקיר ומחבו אלגני כתירון:
היה איצא חכאיף אלונראן והו ענדהם² (מזמום³).

21 פאלמזרי בצאחבה כדאך מכטי ואלראוף באלמסכין טובאה:
ודת פי אלמזראנ כדאך לאני עטפת בה עלי אלסמוק אלואל אלדי קאל פיה
אן אצחאב אלמסכין ישננה ויזרון בה פסמאהם אלנבי מטיין⁴).

22 אלא יצל מתערצו אלשר וינאל אלבר ואלחק מתערצו אלכיר:
האהנא כלמא מצמרא⁵ הי וימצאו⁶).

23 כתייר מן אלגהד יכון לפצל וכס מן כלאם הו לנקצאן:
כטא הו מעלום אן אלמר עלי מא לס יתכלם בה אקרר מנה עלי מא תכלם
בה ואנה אן תכלם בכלמא מלכתה וקבל אן יתכלם בהא הו מאלכהא⁶).

24 תאנ אלחכמא דלך גנאהם וגהל אלגהאל גהלהם:

מראדה פי היא אן אלעלמא סארון בעלמהם ומן אלגהאל מן יגהל אנה גאהל
בל יתוהם אנה עאקל ודלך אנהם עלי תלאתה צרוב גאהל (אן) יעלם באנה גאהל
איאה גאדת אלחכמא וקאלת וכסילים הבינו לב (משלי ח' ו') וגאהל יתוהם אנה עאלם
פיה קאלת ראית איש חכם בעיניו (שם כ"ו י"ב) וגאהל יקדר עלי סאר אלנאם אלגהל
פיה קאלת וגם בדרך כשהסכל הולך (קהלת י' ג') והיאן אלקריבאן יגהלאן גהלמא⁷).

25 אלשאהד אלחק יכלין אלנפום ואלמתפוה באלכרב דו סכר:

26 אלסאלך בתקוי אללה לה מיתאק עז ולבניה יכון מכנא:
פי היא הולך מצמר⁸

27 תקוי אללה ינבוע אלחיוה ללוואל מן אוהאק אלמות:

28 בכתרה אלקום בהא אלמלך ובכלו אלחוב אנדקאק אלזויר:

¹ ביאור: רוצה לומר למען ולטרו מהם לעשות הטוב.

² אפשר שציל ענדה ר"ל בעיני החכם.

³ ביאור: החכם יספר מה שבמציאות וזה דבר מנוגה.

⁴ ביאור: הוספתי בהעתקתי מלת כדאך (= כן) לסמוך זה הפסוק לפסוק הקודם לומר

שחשונא את רעהו מפני עניותו נקרא חוטא.

⁵ ביאור: שיעורו וימצאו חסד ואמת.

⁶ ביאור: ידוע שאדם קודם שידבר הוא מושל בדברו ואחר שדובר דברו מושל בו.

⁷ ביאור: החכם שמח בחכמתו ויש כסיל שיחשוב עצמו לחכם לפי שהכסילים על שלשת

מינים מי שידע שהוא כסיל ומי שהוא חכם בעיניו ומי שחושב האחרים לכסילים ועל שני

מינים האחרונים הכתוב מדבר.

⁸ ביאור: שיעורו ההולך ביראת יי'.

- 11 בית אלטאלמין ינפד וכבא אלמסתקימין יפֿרע:
 פי אלדניא עלי סביל אלאיח ופי אלארֿה באלחכס¹.)
- 12 כס מן טריקה מסתקימה בין ידי אלמר עאקבתהא טרק אלמות:
 דלך מא סר אלטבע וסא אלעקל².)
- 13 ואלצחך איצא יונע אלקלב ועאקבה אלפרחה תרחה:
 הֿא זאיֿן סימא נהי ענה מן אלצחך ואלפרח³.)
- 14 סיסתכתר מן טרקה אלגאש אלקלב ומן פוקה אלרגל אלגיד:
 דלך כמא יצנר אלגאש מן גשה כאלואגב וליס ינבני ללצאלח אן יצנר מן
 חסנאתה⁴.)

15 אלגאפל יצדק בכל אמר ואלנהיֿן יפהם רשדה:

כמא צדק חנון קול אצחאבה פי דוד חיֿן קאלו לה הלא בעבור לחקר ולהפך ולרגל וגו' (מ"א י"ט ג') פותב אלי רסלה פחלק לחאהם וקטע אקביתחם ואלצאלח לא יקבל כמא קאל גדליהו ליוחנן בן קרח כי שקר אתה דובר אל ישמעאל (ירמיה מ' טז) בל יפעל כמא אמר אללה וררשת וחקרת ושאלת היטב וגו' (דברים י"ג ט"ז).⁵

16 אלחכים יתקי ויוול ען אלשר ואלגאהל יתגאזו ויתק:

פאול אלגהאל מן יתכל עלי אלחסהיל ואנהל מנה מן יתכל עלי בעיֿן חסנאתה ואנהל סנהמא מן יתכל עלי אלרחמה ואנהל מנהם מן יתכל עלי אלחשיל פי אלואל יקול אלכתאב דברו לנו חלקות וגו' (ישעיה ל' ג') ופי אלחאני הננוב רצוח ונאוף וגו' ובאתם ועמדתם לפני וגו' (ירמיה ז' ט'—י') ופי אלחאלת ויוכרו כי אלהים צורם וגו' ויפתוהו בפיהם וגו' (תהלים ע"ח ל"ח—ל"ז) ופי אלראבע ויאמרו לא יראה יה וגו' (שם צ"ד ז') ואלחכים יתקי דלך אגמע⁶.)

17 קצר אלמהל מן עמל אלגהל וכס מן די המס מבנויֿן:

יעני כס ממן מעה אנאה ותאידי יבנצה אלגאס ויקולון מא אשר תואניה ויאמר שלא ילתפת אלי קולה. פאצבר ותרפס אֿד צח לך אן אלעגלה מן אוצאף אלגהל⁷.)

18 תרי אלגפל קד אנתחלו אלגהל ואלנהצון יתתגון באלמערפה:

¹ ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא על פי הגזרה.

² ביאור: אמרו דרך וכי ר"ל מה שיטמת הטבע וירע לשכל.

³ ביאור: הכתוב מדבר בפרש על מה שאינו ראוי לצחק בו ולשמח עליו.

⁴ ביאור: צריך שיקוץ הרשע ברשעתו והצדיק אין ראוי שישבע מלעשות טוב.

⁵ ביאור: כמו שהאמין חנון כמה שאמרו חכמיו על דוד אבל הצדיק אינו שומע לכל דבר כמו שגדליה לא האמין לדבריו ויוחנן בן קרח על ישמעאל אבל הוא דורש וחוקר.

⁶ ביאור: הכסיל מאמין אם ידברו אליו המוכיחים חלקות או יבטח על איזה מעשים טובים שעשה או על רחמי האל או יחשוב שהשם לא ישגוה על מעשי בני אדם ויש פסוקים באלו ארבעה מיני הכסילות והחכם ישמר מכולן.

⁷ ביאור: הרבה פעמים ישנאו בני אדם האיש העושה את מעשיו בנחת ומעצר רוח

ובלוינים עליו אבל ראוי להיות מתון לפי שהחפזון הוא מתארי הכסילות.

אלא בתעב ואנתהאר ולא יעלם אן ארסק אבלג. וקד ובך אללה במתל דלך וקאל אפרים עגלה מלמדה אהבתי לרוש זרעו לכס לצדקה ונז' חרשתם רשע ונז' (הרשע י"א—י"ג) טאל מא תוהמתם דלך פאבדלוה באלבר ואלרסק¹).

4 אלשאהד אל אמין מן לא יכדב ואלמתפוה באלכדב שאהד זור :
מענאה לעל אלמחרת באבאטיל² יטן אנהא לא תכתב עליה שהאד³ זור והי עליה כדאך אד אלסאמעון יחקונהא³.

6 יטלב אלדאהי אלחכמה ולא יגדהא ואלמערפה עלי אלפיהם סהלה :

יריד מן אנתמע לה אלמסס[ם] אלאמור⁴.

7 מר⁵ מן קבאלה⁶ אלרגל אלגאהל ואלא פלם⁷ תערף שיא מן אקואל אלמערפה :

דלך כמא קאל דוד אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי (תהלים ל"ב ב') ופי היא אלפסוק כלמה מצמרה⁸ הי ואלא⁸.

8 חכמה אלנהיך תפהם אחואלה וזהל אלגהאל מכרהם :
יעני אן מכרהם הו גלהם⁹.

9 יתרנם ען אלגהאל אתמהם ובין אלמסתקימין אלרצא :
דאת¹⁰ קולה תהדיד יקול אן אמתך ישחד עליך ויתרנם ענך¹¹

10 אלקלב יעלם מרארה נפסה ופי פרחה לא יכאלטה אננבי :
יעני הו ינסרד בנמה וסרורה לו שני או שבר אצעאפא לם יקף אלמשכא אליה ולא אלמשכור ענדה עלי אלחקיקה כהו פאדא כאן אלאמר כדאך פלא תשך פאנהם מע מא לם ינסעוך רבמא לם יצדוקך¹².

¹ ביאור : הכסיל יחשוב שצריך לעשות הכל בקושי כמו שעובדים את הארמה בעצבון ואינו יודע שיש לנחת יתרון על הקושי כמו שהוכיח הנביא ואמר אפרים ונז' זרעו לכס ונז' חרשתם ונז' ופירושו זמן רב השבתם זה (שאתם צריכים לרוש ולשרד ולרוש) עשו במקום זה צדקה וחסד.

² בכ"י באלכאטל.

³ ביאור : אולי ידמה בנפשו המספר דברי כזב שאין זה נחשב לו לעדות שקר ובאמת הן כעדות לפי השומעים דבריו הושבים אותם לאמת.

⁴ ביאור : הנבון מי שיש לו חמשה הרברים (עיין בפתוחה 15).

⁵ ובכ"י בי סר.

⁶ בכ"י בי ונז' מקאבלה.

⁷ בכ"י אי פלו.

⁸ ביאור : יש בזה הפסוק מלה נסתרת וחיא אם לא ושעורו ואם לא כל ידעת.

⁹ ביאור : רצה לוטר שמרמת אוילים היא כסילותם.

¹⁰ בכ"י דאר.

¹¹ ביאור : מפתח את הכסיל ואומר שאשם הכסיל יעיד על אולתו.

¹² ביאור : האדם לברו יודע שמחת לבו ויגונו ועל כן הוא טוב לו להעלימם מהזרים

לפי שלא יועילו לו ואולי לא יאמינו לו.

מענאה רבמא יאכל אלמר אכלא סיכון סיהא¹ סקרה כאלרניב בחצרה אלמלוך
 סי אלדניא או כאלפאעל מעציה פתהלכה פי אלאצרה. ואלדי יביד בניר חנם לים
 בחכם מן ענד אללה בל לא יערף חנם אללה נטיר קולה הוא ימות באין מוסר
 (משלי ה' כ"ג) ואיצא וינועו בבלי דעת (איוב ל"ו י"ב). ויתגה אן נקול אנה ימות בניר
 חכם אלעאדא אעני בנרק או חרק או [מא] מאתלהמא².

24 אלצאד קציבה שאני ולדה ואלמחבה יבאברה באלאדב:
 לעלה ישן אן דלך שפקא ואנמא הו קסוף אד יגריה עלי אלססק ואלסרק
 ואלהתך³.

25 אלצאלח יאכל שבע נפסה ובטון אלפאלמין תנקין⁴:
 כמא עלמת מן נחמיה ואלולאה⁵ אלדין מן קבלה אד קאל והפחות הראשונים
 אשר לפני הכבירו על העם ויקחו מהם בלחם ויין (נחמיה ה' ט"ו) ואמא הו סקאל
 הפחה לא אכלתי (שם י"ד)⁶.

יד

1 אלחכימא⁷: מן אלנסא תבני ביתהא ואלגאהלה בידהא תהדמה:
 לאנד תעלם מן אביניל אנהא זלצת זוגהא ונעמטה מן אלתלף כמא קאל
 ותפל על רגליו וגוי (שמואל א' כ"ד) אל נא ישים אדני את לבו וגוי (שם כ"ה)
 שא נא לפשע אחיך (שם כ"ה) ואן איזבל אשארית בקתל נבות פאהלכת אחאב ונפסהא
 כמא קאל ותכתב ספרים בשם אחאב (מ"א כ"א ח') וסאיר אלקצה⁸.

2 אלסאלך באסתקאמתה תקי אללה ואלראיג פי מרקה מזורי בה:

3 פי קול אלגאהל עצא אלאקתדאר ונטק אלחכמא יחפטהם:

לאנד⁹ תראה יתכלם בפטאטא ובשאעה ואלעלמא ברסק ודעה¹⁰.

4 כמא אן מן עדם אלבקר ינדהין אלבר ובתרה אלגלאת בקותהא:

יקול פי הו אלמתל אן אלגאהל יתוהם אן אלמור אנמא באבהא וסכילהא
 ואלתטרק אליהא מן אלענף ואלכד ואלצעובא מתל פלאחא אלארין אלתי לא תכון

¹ אפשר שצ"ל סימא.

² ביאור: כמה פעמים יאכל אדם ומראה באכלו את עניותו הן בעולם הזה כשאוכל
 בפני סלך כרעבתן הן בעולם הבא כשעובר עבירה שתאבדהו. ואמרו בלא משפט אין רוצה בו מבלי
 משפט השם כי אם מכילי שודע משפט השם או במיתה משונה כגון שיטבע בים או שישורף.
³ ביאור: אמרו חושך ובר ר"ל אולי יחשוב האב שהוא יחמול על בנו ואינו כן
 שירגלוהו לעשות הרע.

⁴ עיין אמאנא 292. — בכ"ו ואלולא.

⁵ ביאור: כמו שהפחות שלפני נחמיה הכבירו על העם והוא נשמר מזה.

⁷ עיין אמאנא 224.

⁸ ביאור: כמו אביגיל שהצילה נבל מיד דוד כחכמתה ואיזבל שאיברה אחאב באולתה.

⁹ בכ"ו לכרך.

¹⁰ ביאור: הכסיל ידבר קשות וחכם ידבר בנחת.

14 שריעה אלחכים ינבוע אלחיוה ללוואל מן אוהאק אלמורת :

15 אלעקל אלגיד יעמי אלחטוה וטריק אלגדארין צעב:

יעני יגב אן יסתצעב פלא יסלך סיהא. הרה אלצעובה מלל אלצעובה
אלמצאפא אלי אלאודיה חתי לא תפלה כמא קאל אל נחל איתן אשר לא יעבד
בו ולא יודע (רברים כ"א ד')¹.

16 כל נהיג יעמל אמרה בטערפה ואלגאהל יבסט גהלה:

כמא עלמת מן דוד אנה נאדא מן לה אכנא וחצרהא אלי אלמלך ויבקשו
נערה יפה (מלכים א' א' ג') ואחשורוש אמר בטלכהן ושנע אלומר כמא קאל ויסקד
המלך סקידים וגו' (אסתר ב' ג')².

17 אלרסול אלטאלם יקע פי שר ואלספיר אלטמין שפא:

היא פי תאדיה רסאלה אללה ואלנאס איצא³.

18 אלפקר ואלהואן למגדב אלמדב וחאפט אלעטה יכרם:

דלך פי אלדארין⁴.

19 תרי אלשהוה אלכאינה תלד ללנפס ולדלך יכרה אלגהאל

אלוואל ען אלשר :

קד כנא קדמנא אן אלגהאל אנמא אסתכפו אללהו ואלהו ואללעב לאן לדתה
חאצרה ואסתקלו אלחכמה ומא תאמר בה לבעד לדתהא ונעימהא ען באלהם⁵ -

20 מסאיר אלחכמא יתחכם ומראעי אלגהאל ירדו:

ללנפס גלק יקאל לה אלאלף לא בר מן אן יתעלם ממן ינאורה ויעאשרה שיא
קלילא כאן אם כתירא⁶.

21 אלכטאון יכלבהם שרהם ואללה יכאפי אלצאלחין בכיר :

22 אלכיר ינחל בני בניה איצא וקד ידבר ללצאלח אתאת אלצאמי :

כמא דבר לבני אסראיל מאל שבעה נויים אף קאל ובתים מלאים כל טוב וכו'
(רברים ו' י"א) וליים היא שרט כל קד ישא אלחכים אן יפעל דלך⁷.

23 וכם מן טעאם יכון סימא אלפקר וכם מן מנסאף בנר חכם :

¹ ביאור: אמרו ודרך בוגדים איתן ירצה בו שראוי לאדם שיחשוב דרך בוגדים
קשה ושלא ולך בה כמו שנחל איתן הוא נחל קשה עד שלא יעבר.

² ביאור: כמו שצוה דוד לבקש נערה אחת והביאות אליו ואחשורוש צוה
נערות רבות בדרך מוגנת (עיון מגילה י"ב ע"ב).

³ ביאור: זה בשליחות השם ובשליחות בני אדם.

⁴ ביאור: זה בשני עולמות.

⁵ ביאור: כבר הקדמנו שהשתוק וההוללות קלים בעיני הכסילים טפני שתענוגם
מיד והחכמה כבדה בעיניהם טפנו שתענוגו רחוק מאד.

⁶ ביאור: יש מדה באדם הנקראת ההתחכרות שבהכרח ילמד מחבריו מעט או

⁷ ביאור: כמו שהיה צפון לבני ישראל חיל שבעה נויים וזה יארע לפעמים ברצון

אלמאעאת ובשוב צדיק מצדקתו וגו' (יחזקאל י"ח כ"ד) ובשוב רשע מרשעתו (שם שם י"ח)¹.

8 פדא נפס אלמר מאלה ואלפקיר מן לם יסמע זגרה אללה:

היא פי אלנדור ואלצדקאת ואלקראבין ומעני זגרה אללה האהנא אן אלמצאיב די זגראת אללה פמן ובה להא פנדר וקרֶב וצדק תלֶין כמא קאל זבה לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך וקראני ביום צרה וגו' (תהלים ג' י"ד—ט"ז)².

9 נור אלצאלחין יתויד וסראג אלטאלחין יכמד:

לקב אלתיוד האהנא באלסרח³.

10 עדא אן באלקחה תצנע אלמנאצאה ומע אלמתשאורין

אלחכמה:

ידיד בהיא בחת אלמשנבין פי אלנשר ומכאברתהם ומנע מן דלך⁴.

11 אלמאל מן קבל אלגרור יקל ואלגאמע אלי ידה יכתר מאלה:

פי מאל אלדניא וחסנאת אלצרה⁵.

12 אלצבר אלמתמאדי ימרין אלקלב ושגרה אלחיוה אלשהוה

אלהאצרה:

כמא תשאחד אלצאבר ואלמנתטר פי עזאב ולדלך צמן אללה עו וגל ללצאברין לירא כמא קאל אשרי כל חוכי לו (ישעיה ל' י"ח) וקאל לבן חבו לי (צפניה ג' ח') וקאל אשר לא יבשו קוי (ישעיה ל"ט כ"ג)⁶.

18 אלמזרי באמר ירתהן לה ומתקי אלוציה הו יסלם:

היא כמא אורא פלשתים ביצחק ואמרה יוסף בה ואהל גלעד ביפתח ואמרה דוד בה אף קאל לה אליאב אנכי ידעתי את זדונך (שמואל א' י"ז כ"ח) ואלני אלגמיע אלי אלגמיע וכמא אורא סנבלט וטוביה בנחמיה ואצחאבה לקולהם וילענו לנו ויבוו עלינו (נחמיה ב' י"ט) ואלתנו אליהם לעשות לו נשכה בחצרי בית האלהים (שם י"ז ג')⁷.

¹ ביאור: בפסוק הזה ענינים רבים האחד יש שמראה עצמו כעשיר ואין לו כלום ויש שמראה את נפשו כעני והוא עשיר. והשני יש עשיר המפסיד את ממונו ויש עני שמצליח ושומר הדבר המועט שיש לו. וענין שלישי יש מי שהיה עשיר ויעני ויש שהיה רש ויעשיר וזה גם כן בצדוק שנעשה רשע ורשע שנעשה צדיק.

² ביאור: הפסוק מוסב על הנדרים וקרבתות וגמילות חסדים ובהן ינצל האדם מהצרות והן גערת השם.

³ ביאור: טעם ישמח חולך וגדל.

⁴ ביאור: הפסוק מדבר על בני אדם שמבקשים ריב בדברי עיון ומתנאים על הבריות והזהיר מזה.

⁵ ביאור: הכתוב מדבר על הממון בעולם הזה ועל מעשים הטובים לעולם הבא.

⁶ ביאור: אתה רואה שהמיתלים והמחכים הם כואבים ולפיכך הבטיח השם שכר למיתלים לו.

⁷ ביאור: כמו שבזו פלשתים את יצחק ואחר כך נצטרכו לו וכן אחי יוסף עם יוסף

ואנשי גלעד עם יפתח ואחי דוד עם דוד וסנבלט וטוביה עם נחמיה וחבריו.

27 לא יצאדף אלמלול זאדה ומאל אלמר אלעיוז הו אלנשאט :
פי אלדארין נמיעא¹).

28 פי טריק אלעדל אלחיוה וחי סכ׳ לא מות פיהא :
יירד אן אלשר ואן קארנתה אלחיוה פתלך בעדה[א] אלמות ותואב אלצאלחין
לא מות בעדה²).

יג

1 אלאבן אלחכים קאבל אדב אלאב ואלדאהי מן לא יקבל זגרתה :
2 מן תמר קול אלרגל ינכני אן יאכל אלכיר ותגד פי נפס
אלגדארין אלטלם :

נצף היא אלפסוק אלאול אמר ואלתאני וצף ולדלך ועלת בה תגר³).

3 אלחאפט פאה הו חארם נפסה וכס מן שאכ׳ שפתיה במא הו
אנדקאק לה :

היאן אלקולאן מצצאן פי אלבלאם אלהראם אלמנהי ענה⁴).

4 אלכסלאן נפסה משתהיה ולים שי ונפוס אלנשימין תדסם :
פי אלדארין נמיעא אף קאל שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג ברשן
נפשכם (ישעיה נ"ח ב') וקאל הנה עבדי יאכלו (שם ס"ה י"ג)⁵).

5 אלקול אלבאטל ישנאה אלצאלאה ואלטאלאה יסי ויכגל :

כדי ישאהר מן יסי אלי צאחבה ויבהתה כמא קאל אחאב לאליהו האתה זה עובר
ישראל (מלכים א' י"ח י"ז) והו עלי אלחיקקה אלדי כאן עובר כמא רד עליה אליהו
פקאל לא עכרתי (שם שם י"ח)⁶).

6 אלזכוה תחפט צחיה אלטריק ואלטלאח ואלכטיה יזיפאן :

7 כס מן מסתגן בגיר שי ומתפאקר במאל כתיר :

היא עלי וגוה מנהא עלי טריק אלוגראן אנך תרי מן ידעי אנה פקיר ולה מאל
או אנה נני ולים לה שי ומנהא כס ממן לה אליסיר יצלחה פיבקי עליה ומן יפסד
אלכתיר פיתלפה ומנהא כס מן מסכין יסתגני וגני יפתקר פי אמר אלדניא וכדלך פי

אחר שניצחו כמו שעשה דוד עם שאול ויהיה נדיב כמשאו ומתנו כמו שיען ר' יוחנן לתלמידיו
(עין בכא מציעא פ"ג א' אכל שם לא נזכר ר' יוחנן).

¹ ביאור: זה בשני עולמות (ועיין אמאנאת דף כ"ח).

² ביאור: רוצה לומר שהרשע אף על פי שהוא חי סופו למות ואין מות אחר גמול הצדיק.

³ ביאור: החלק הראשון מן הפסוק הוא צווי וחשני הוא טה שבנסצא וכן תרגומי.

⁴ ביאור: שני חלקי הפסוק מיוחדים במה שאסור לבטא בשפתיו.

⁵ ביאור: זה בשני עולמות.

⁶ ביאור: אמרו וכאיש ויחפיר רוצה לומר עושה רע לחבירו ומביישו בדרכי שקר כמו
שקרא אחאב לאליהו עובר ישראל והוא בעצמו היה העובר.

18 כִּם מִן לֹא־שֵׁט כְּבַעֲנָאֵת אֶלְסִיף וְלִסְאֵן אֶלְחַכְמָא שְׂפָא:

היא פי אמר אלוין כאלמפתי ואלכאפר ואלמשיר באלמו ואלמאחל ואלנאמו וכמא פי כל פן מן דלך פואסיק מגרדף. ופי אמר אלדניא אלדי זיור פי ניר מוצעה פי אלביע¹) ויקר במא לא ילוס פי אלחכס ויצמן וידלל בין אלצעים בניר מערפף ומא אשכה דלך²).

19 מִנְטֹק אֶלְחֶךְ יִתְבַּת אֵלַי אֶלְאֲבָד וְאֵלַי טְרַפֶּה אֶלְלִסְאֵן אֶלְמִבְטַל:

יחצרף ארגיעה מן רגע³).

20 אֶלְמִכְר פִּי קֶלֶב מִתְעַרְצִי אֶלְשֵׁר וְלִלְמִשִּׁירִין בְּאֶלְסִלְאֵם אֶלְפֶּרַח:

21 לֹא יֵצֵל אֵלַי אֶלְצִאֲלָחָה שׁוּי מִן אֶלְגָּל וְאֶלְמִטְאֶלְחֹון יַעֲמֶהֱם אֶלְשֵׁר:

פי אלדניא באלאיף ופי אללרף באלחכס⁴).

22 יִכְרַה אֱלֹהֵה נֶטֶק אֶלְבִּאֲטַל וְעֵאֱמִלוּ וְעֵאֱמֵנָה רִצָּאָה:

23 אֶלְאֵנְסֵאֵן אֶלְנֶהֱץ הוּא אֶלְמַחְטוּשׁ בְּאֶלְמֶעְרַפֶּה וְקֶלֶב אֶלְגֶּאֱהֵל

יִדְעוּ אֶלְגֶּהֱל⁵):

יחצרף כוסה מן קולה ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו במכסת נפשות

(שמות י"ב ד'⁶).

24 יֵד אֶלְנִשְׁמִיִן תִּתְסַלֵּט וְאֶלְמִלּוּלָהּ תִּצִיר דִּמְהָ:

כל מא כאן פי משלי מן חרוץ וחרוצים פהו נשאט ובעכסה כל רמיה מלל

והיא פי אלדארין נמיעא⁷).

25 אֱלֹהִים פִּי קֶלֶב אֶלְמֶר יִכְפֹּצָה וְאֶלְאֶמֶר אֶלְגִּיד יִפְרָחָה:

כמא קאל ארתחשטתא לנחמיה מדוע פניך רעים ואתה אין חולה אין זה כי אם

רע לב (נחמיה ב' כ') פאלפאידה תרך אלאהתמאם אלמסרף⁸).

26 אֶלְצִאֲלָחָה אֶפְצֵל מִן צִאֲחֻבָה וְטֶרֶק אֶלְטְאֶלְמִין תִּצְלֶהֱם:

יעני אנה יבקי עליה אן נאצמה כמא אבקי יעקב עלי לבן ויחסן אלשפר בה

א"א אמכנה כמא אחסן רוד ויוסע עליה א"א עאמלה כמא אשאר ר' יוחנן עלי תלמידה⁹).

¹ העתקנו בביאורנו מלה במלה ואפשר שרצה לומר האומר שיתן מחיר יותר גדול מחברו ויכריחנו להרבות הוצאתו או המוכר המונה את הלוקח בדברי שקר.

² ביאור: הפסוק מדבר בדברי תורה על המקלל את רעהו והכופר ויועץ רע והולך רכול והמדבר ברמיוות וכדברי העולם על המוסף שלא כראוי כמכירה ומניד מה שאין צריך לו לפני בית דין והערב ומכניס עצמו בין בעלי ריב מבלי שידע דבר הריב.

³ ביאור: ארגיעה נגזר מן רגע.

⁴ ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא על פי גזר דין.

⁵ בכ"ו ב' וגי' אלגהאל ובכ"י א' חסר סוף הפסוק.

⁶ ביאור: כוסה נגזר מן במכסת (שמות י"ב ד').

⁷ ביאור: כל לשון חרוץ במשלי הוא זריזות וכל לשון רמיה היא קיצה וזה בשני עולמות.

⁸ ביאור: הועלת הפסוק שלא ידאג אדם יותר מדאי.

⁹ ביאור: הצדיק יחמול על רעהו בריבו כמה שעשה יעקב עם לבן ויעשה טוב לאויבו

יעני מן כאנת לה המה גידה והו אלכאמר אלדי קדמנאה פי אלצדרר¹ ובה אמר אלחכים לשמר מזמות (משלי ה: ב') פהו יפלג פי חגתה ויגלב לצמה²).

3 לא יתבת אנסאן בפסק ואצל אלצלחא לא ימיל:
עלי מא קדמנא³):

4 מרה דאת חיל תאג בעלהא ובאלעפן פי עטאמה אלמסיה:
וכלך כל עשירין יתעאשראן מן אשראך וזיראן וגיר דלך ואנמא מתל באלוונא
אד הי אול עשיר אעני חוה⁴).

5 אפכאר אלצלחין פי אלחכם וחיל אלטאלחין פי אלמכר:
מעני היא אן אלצלחא יחרר שרטה פא"א ראה אנה יכרג עלי אלחכם אקנעה
ואלרשע לא ינפע מעה דלך שיא הו יתקלב ויחתאל כמא עלמת מן יעקב⁵) אד אוחק
אלשרוט מע לבן פקאל אעכרך שבע שנים כרחל בתך הקטנה (בראשית כ"ט י"ח) פקולה
כרחל לצאה וזיארחה הקטנה לילא יקלב אסמהא ולם ינפע שי כמא קאל ולמה
רמיתני (שם כ"ח)⁶).

6 בלאם אלטאלמין אלכמון ללדם וקול אלמסתקימין יגיהם:
לאנך תעלם [אן] אחותפל אשר אכחה נא שנים עשר אלף וגו' (שמואל
ב' י"ז א') פאתי חושי וחל אלמשורה⁷).

7 יקלב אלטאלחין פיעדמון וביות אלצלחין תקף:
8 עלי קדר עקלה ימדה אלמר ואלמעונג אלקלב יציר מזרא:
9 להין ולה עבד כיר מן מתנבל עוז אלטעאם:
היא פי אלטאהר מעלום וכאטנה צאלח לא יוגב לה אלנאם חקא אצלח מן
רשע יכרמונה וקד עלמת⁸) מא אכרם צדקיה בן כנענה וא"ל מיכה⁹).

10 יתעאהד אלצלחח חתי נפס בהימתה ורחמה אלפאסקין
אלקסאודה:

לם ירד אן אלצלחח יפתקד בהימתה וחרהא כל גמיע עיאלה חתי גמיע

¹ בכ"י אלצדקה.

² ביאור: אמרו איש מזמות ירצה בו איש מזמות טובות והוא העיון אשר הזכרנו בפתיחה וכו' ינצח האדם את בעל דינו.

³ ביאור: כמו שהקדמנו (עיון לעיל י' כ"ח).

⁴ ביאור: כן הוא לכל החברים כמו השותפים והשכנים ונתן כושל באשה לפי שחיה היתה החברת הראשונה.

⁵ עיון בראשית רבה פ' ע' ס' י"ז.

⁶ ביאור: הצדיק יברר תנאיו על פי הדין ודי לו והרשע יבקש תחבולות לרמות את חברו כמו שעשה לבן עס יעקב שהחנה כרחל בתך הקטנה ולא הועיל לו.

⁷ ביאור: כמו שיעץ אחותפל אכחה וגו' והפר חושי את עצתו.

⁸ עיון מלכום ב' כ"ב.

⁹ ביאור: פשוטו של פסוק ידוע ועל דרך נסתר יורה שצדיק שאין נוחגין בו כפי מעלתו טוב מרשע שחולקין לו כבוד כמו שזכירו צדקיה בן כנענה וביוז מיכה.

אלמאחר אלצחיה פי אלטעאם וכאטנה פי אלעלם. פאחרמא יבכל בעלמה
ואלאר יפיץ בה וקד עלמת אן רבי עקיבא כאן יביח עלמה עלי סעתה והוגרם בן לני
בכל בה עלי קלחה¹).

27 טאלב אלכיר יטלב ארצא ומלתמם אלבלא יחל **בה**:

28 אלואתק ביסארה הו יקע ואלצאלחון יפרעון כאלורק:

מא ישבה אלחמליל כאלורק חתי ינעל עכס בוטח בעשרו אלא לאן אלצאלחון
לא יתקון באנססהם ולא ירונחא אצלא בל פרעא בל כאלורק אלצעף וכמא קאל **איוב**
העלה גרף תערץ (איוב י"ג כ"ה) וקד עלמת מן קרה וסנחריב והמן כף אקתדרו
באמואלם פחלכו²).

29 אלמנתחל אלגהל פאצח אלהי³ פיגב אן יכון אלגאהל **עבדא**

ללחכים:

אלגהל יסמי רוח כמא יקול החכם יענה דעת רוח (איוב ט"ו ב') ולרוח אמר
גואש (שם ו' ב"ו)⁴).

30 תמרה אלצאלח שגרה אלחיוה ומקתני אלנפום חכים:

יקע אקתנא אלנפום עלי וגוה כלהא מחמודה מנהא אלענאיה כאלולד לאקאמה
אלצורה כמא קאל ואתם פרו ורבו (בראשית ט' ז') ואקאמה אלחלאמיד כמא קאל ואם
תוציא יקר מזולל כפי תהיה (ירמיה ט"ו י"ט) ואצטנאע אלמערופ ואלאחסאן כמא קאל
איוב ברכת אובר עלי תבא (איוב כ"ט י"ג) ואלקצא כאלחק ואלאנצאף כמא קאל מתוך
ומחמם ינאל נפשם (תהלים ע"ב י"ד) ומא שאכל דלך⁵).

31 לית אלצאלח פי אלדאר יסלם פכיה אלפאסק ואלכאטי:

יעני אן אלצאלח לא בר ממה ינאלח פי דאר אלדניא גם אמא פי אלטבע או
פי אלקרובה או פי אהל אלבלד או מחנה מא כמא עלמת מן אלצאלחין בל נלהם
אברהם יצחק ויעקב משה ושמואל ודוד פכיה ילום אלפאסק תדביר אלחכים אף אצ"ב
בשי והו אהל לה⁶).

יב

1 אלמתב אלדב מחב אלמערפה ושאני אלעטה הו גאהל:

2 אלכיר יופק⁷ ארצא מן ענד אללה ודו אלהם יפלג:

¹ עיין יוסא ג' י"א. — ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו ותוא גם כן משל למי שהוא
גדיב בחכמתו הגדולה כרי עקיבא ולמי שהוא כילי בידיעתו הקטנה כמו הוגרם בן לוי.

² ביאור: אין סוף הפסוק הפך תחלתו כי אם לפי שבמתוך הצדיקים בנפשותם הוא קל עד
שהם עצמם בעיניהם כענף ובעלה ולא כשורש וידוע איך התגאו קרה וסנחריב והמן בעשרם ואברו.
³ בכ"ו ב' וגי' אהלה.

⁴ ביאור: אמרו רוח טעמו כסילות (ועיין תרגום הגאון וביאורו באיוב ט"ו ב').

⁵ ביאור: אמרו לוקח נפשות כולל כמה ענינים משובחים והם שוליד האדם בנים או
שועמיד תלמידים ויעשה צדקה ודין דין אמת.

⁶ ביאור: אמרו הן וכו' ר"ל שהצדיק יקרחהו בהכרח יסורין ונפיונות בעולם הזה סכל
שכן שהשם יביא רעה על הרשע שהוא ראוי לה.

⁷ בכ"ו ב' וגי' יואפק.

ובאלקתל עלי אלסרק ואלצאלה יסתעין באלזיר עלי אלזיר באלצום עלי תרך אלצטא
ובאלצלוף ואלקראף עלי קטע אלצום ולדלך קאלו אלחכמים שכר מצוה מצוה שכר
עבירה עבירה (אבות ד' ב')¹.

19 כדאך אלצלאח לחיוה ובאלב אלשר למותה:

20 יכרה אללה עסרי אלקלב ורצאוה אצהא אלטריק:

21 כתקלב יד ליד לא יברו² אלרדי ונסל אלצאלחין ינגו:

יעני לא תסל ען אלצאלה נפסה פי אנה ינגו אלא נסלה איצא כמא קאל נצר
חסד לאלסים וגו' (שמות ליד ו')³.

22 כשנף דהב פי אנה כנזיר כדאך אמראף חסנה זאילה אלראוי:

אולא הוא עלי שאהרה ולמוצע אנה מתל יגרי עלי עבר לה מאל לא יחסן
ידברה ולא כוף ינסקה ועלי עבר לה עלם לא יעמל בה ועלי עבר לה חסב ונסב יציעה
וינעה ומא נחי הוא אלנחו פהוא לה מתל⁴.

23 שהוה אלצאלחין אלי כיר ורגא אלטאלמין עברדף:

הוא פי אלדארין גמיעא⁵.

24 כם מן מבדר⁶ יודאד איצא ואלצאד מן אלסמאחה פהו אלי נקיץ:

הוא יגרי מגרי אלצדקאת אלתי קיל פיהא כי בגלל הדבר הזה יברכך (דברים
טו י') קאל ואדא צדקת בשו וזונת אלדראחם פוגרתהא קד נקצת לא תתוהמן אנה
קד תלף מנך שי בל אנמא הו שי קד נקלחה מן דניאך אלי אצרתך מן חית לא יבקי
אלי חית יבקי מן חית תחתאג תחפשה אלי חית יחפשך⁷.

25 אלנפס אלמברכה תדסם ואלמרויה הו איצא תרוי:

יעני כמא תטעם ותסקי פי אלדניא ינעם אללה עליך פי אלצארה כמא מתלה
באלדסם ואלרווא כמא קאל ירויון מדשן ביתך ונחל ערנדך תשקם (תהלים לז ט')⁸.

26 מאנע אלבר תדמה אלמלה ואלברכה תחל בראם אלממיר:

¹ ביאור: העושה עבירה מסתייע בעבירה אחרת כמו שהזוטת מביאה לידי גזל וגזל
לידי שפיכת דמים והצדיק יסתיע למצוה כמצוה אחרת כמו בצום לעזוב את החטא ובקריאת
התורה ותפלה לסיים את הצום ולכן אמרו שכר מצוה וכו'.

² עיון למטה ט"ז ח'.

³ ביאור: אמרו זרע צדקים ענינו שלא הצדיק בלבר גמלם כי אם גם זרעו.

⁴ ביאור: הפסוק יפורש תחלה כפי פשוטו והוא גם כן כמשל לעשיר שאינו יודע לשמור
את ממונו ולנהג הוצאותיו ולהכס שאינו עושה כחכמתו ולמי שיש לו שם ויחוס ויקללם וכיוצא בהן.

⁵ ביאור: בשני עולמות.

⁶ בכ"ו ב' ו' מבדר.

⁷ עיון ירושלמי פאה א' ט"ז ע"ב. — ביאור: הפסוק הזה מוסב על הצדק שאם תתן
בהונך לעניים אל תחשוב שאבד מנך אלא שהעתקת אותו מעולם הזה לעולם הבא ממקום
שאיננו קיים בו וצריך שמירה למקום שהוא קיים בו והוא שומרך.

⁸ ביאור: הנותן להם לרעב ומים לצמא בעולם הזה ייטיב לו השם בעולם הבא במה
המשיל לרשן ורויה באמרו ורויון וגו'.

אך קאל הניחו לו ויקלל וגי' אולי יראה ה' וגי' (שמואל ב' ט"ז י"א—י"ב) ואמא אר"י
אורא בה פי אמר אלדין סליגבה כמה קאל פי גלית ויבט הפלשתי ויראה את דוד
ויבוהו וגי' (שמואל א' י"ז מ"ב) תם קאל לה דוד אתה בא אלי בחרב ובחנית וגד'
(שם מ"ה)¹.

18 כאשרף אלסר כאלמנטלק מאחלא וכאתמה אמין אלרוח:

היא אלקול פי אלסראר אלתי הי מבאה פי אלדיאנה².

14 בגיר חיל יקע אלקום ואלמנותה בכרתה אלמשורה:

אלחיל צרבאן ואלמשורה נועאן בגמיעהמא תתם אלמור והמא אלדיאניא
ואלדיאניא כמה תתם אלחיוף ואלרוק ומא מאתלהמא בהמא³.

15 שר' ישר למן⁴ צמן אנביא ושאני אלמצאפחין הו ואתק:

כמא וצפנא אולא⁵. וימנן אן נקול רץ ירץ מתל וכפרולא די מרעע (דניאל
ב' מ') פאלשר מן אלצמס ואלרץ מן אלחאכס⁶.

16 תנד דאעמף אליסאר⁷ דאת חט ודאעמי אלגנא רהבין.

לס יזב אלחכים היין ואנמא חכי ממא וגד אלנאס עליה מן אן אלגנאי ינאלין
חטא וירהבון⁸.

17 אלמחסן לאהלה דו אלפצל ופאצח אקרבאה הו קאס⁹.

ויתנה אן תקול פאטס נפסה דו אלפצל ופאצח אקרבאה הו קאס אלול יתצוף
מן קולה לאל גמל עלי (תהלים נ"ז ג') ואלתאני מן ויגדל הילד ויגמל (בראשית כ"א ה')
יעני יפטמהא מן אלמעאצי¹⁰.

18 אלטאלם יפעל מא אנרתה אלבאמל וזארע אלנצפה אנרתה

אלחק¹¹:

מעני דלך אן אלרשע אנמא יסתעין שרה בשר כמה יסתעין באלטרק עלי אלזנא

¹ ביאור: אמרו יתרוש ר"ל שלא ישיב למבוה את נפשו כמו שעשה דוד עם
בן גרא אבל אם יבוהו בדבר אמונה צריך שיושב לחורפו דבר כמו שעשה דוד עם גלית.

² ביאור: הפסוק הזה נאמר בסודות שאין נוגעים בדבריו אמונה (ועי' למטה ט"ז כ"ב).

³ ביאור: תחבולות ועצות על שני פנים בדבריו האמונה ובדבריו העולם ובשניהם אבתנו
חיים ומספיקים את צרכינו.

⁴ בכ"ו א' למא.

⁵ למעלה ו' א'—ה' (ושם דיבר על ריב שיארע לערב עם בעל החוב).

⁶ ביאור: כמו שאמרנו למעלה ואפשר לפרש רע ירוע מענין רצף ר"ל שהדיין ירוצצהו.

⁷ בכ"ו ב' וג' וקאר.

⁸ ביאור: אין החכם מצוה בזה כי אם מדבר על החוה שהעשירים נכבדים וכני אדם
יראים מהם.

⁹ בכ"ו ב' וג' אלקאסי.

¹⁰ ביאור: אמרו גומל וכו' ר"ל המטיב למשפחתו והוא מענין לאל גומל עלי ואפשר גם
כן שהיה מענין ויגמל ר"ל הסתעיק עצמו מן החסאים.

¹¹ בכ"ו א' אלחיוה והגאון או הסופר החליף זה הפסוק עם הפסוק שלמעלה ו' ב"ד.

6 צלאח אלצחיה יסהל טריקה ואלטאלם יקע בשלמה: 6 וצלאח אלמסתקימין ינניהם ואלטאלמין¹ יעלקון באפאתהם:

יעני אלתי כננו יסתעמלונהא פי אלמוואהא כמא קאל אדני בוק שבעים מלכים כהנות ידיהם ורגליהם מקוצצים וגוי (שופטים א' ז')².

7 אדא מאת אלנמאן אלפאסק פקד אנקטע ארנא כמא אן רנא אלמגלין³ יביד:

פי היא אלפסק מעניאן פי אולה אן ארשע ירנא לה אן יתוב מהמא דו חי פאדא מאת אויס מנה אד לא תוכה פי אלאזרה⁴ ופי אבר אלפסק אן ארשע אנמא רנאה וננתה ענד נפסה דניאה פמהמא דו חי פהו ענד נפסה פי אלנעים פאדא מאת פקד הלך ואנקטע רנאה ענד נפסה פכל מא תקדם אלצאלח יומא פי אלומאן אלי מא ירנה תאזר ארשע ובעד עמא עינה אליה⁵.

8 יבלין אלצאלח מן אלשדה וידכל אלפאסק מבאנה:

9 אלדנס יהלך צאחבה בקולה ובאלמערפה אלצאלחון יתכלצון:

היא באב אלנור פי אלדי לא דין לה יתתי במא לא יעלמה ויניב במא לא יקף עליה פינה אלנאם ואלצאלח במערפתה יקול אלחק⁶:

10 ככיר אלצאלחין יגב אן יפרח אהל אלבלד ובהלאך אלפאסקין

ינבני אן ירננו: 11 כברכה אלמסתקימין ירתפע אלסקף ובקול אלטאלמין ינהדם:

יעני ארשע אדא ברך אנסאנא ודעי לה פהו שון⁷ עליה כמא עלמת מן אלכפאר אלדין דעו לרבקה וקאלו להא את היי לאלפי רבבה (בראשית כ"ב ס'). פאקאמת עשרין סנה עאקרא חתי דעי להא יצחק ויעתר יצחק לה וגוי (שם כ"ה א')⁸.

12 אלמזרי בצאחבה נאקיין אלעקל ודו אלפיהם ימסך ענה:

היא אלמסאך אדא כאן יסמעה פי נפסה דו כמא פעל דור מע שמעי בן גרא

¹ "הרשעים" מדרך הגאון בשר מוקמות לתרגם בוגרים גדארין ולא ידענו למה שינה כאן תרגומו ואפשר שעלה בזכרונו הפסוק "ג".

² ביאור: אמרו בהות וכי ר"ל שיעשה להם מה שהיו עושים לאחרים וזה כמו שאורע לאדוני בוק.

³ הגאון תרגם אוניס כמו פועלי און.

⁴ עיין אמאנאת דף קצ"ח.

⁵ ביאור: בזה הפסוק שני ענינים אמרו במות רשע וכי ר"ל שאחרי מותו אין תקוה שישבו מדרכו הרעה לפי שאין תשובה בעולם הבא ואמרו תוחלת אוניס וכי מעמו שפועלי און אין תוחלתם אלא בתענוגי העולם הזה והם כלים במיתתם.

⁶ ביאור: זה הפסוק במתעה את בני אדם בהשיבו לשואליו במה שלא ידע ובמה שלא יבין והצדיק בידיעתו יאמר האמת.

⁷ בכ"י א': שו.

⁸ ביאור: ברכת רשע ותפלתו סימן רע לאדם כמו שהתפללו קרובי רבקה שתהיה לאלפי רבבה ונשארה עשרים שנה עקרה ולא ילדה אלא אחר תפלתו של יצחק.

ידעיה עאדה מל קול אליהוא כי לא ידעתי אכנה (איוב ל"ב כ"ב) הו יחסן
 אן יכני ולכנה מא אעתאד דלך¹ סממא תעור אלגמיע דלך קד צאר להם כאלטביעה
 אלתאניה יצעב עליהם אלאנתקאל ענהא² כמה קאל אללה היהפוך נושי עורו ונמר
 חברברותיו ונו³ (ירמיה י"ג כ"ג).

יא

1 מואזין אלמכר ממא יכרה אללה ואלצנגגאת אלתאמה רצאה :

היא אולא עלי טאהרה ופי באטנה אן מקאבלה אלאחסאן באחסאן מקאם
 אלון אלעאדל ומקאבלתה באלסיה כאלון אלכאם סוא פי דלך אחסאן אללה או
 אלנאם⁴.

2 אדא אתת אלקחה אתי אלהואן ומע אלמתואצעין אלחכמה :

היא איצא פי אלדניא כמה תגר אלנאם יתקלון⁵ אלוקאח ויסתכפון בהם ופי
 אלאכרה קאל והווי כל זדים וכל עושי רשעה קש ונו⁶ (מלאכי ג' י"ט) וקאל הגני אליך
 דון ונו⁷ (ירמיה ג' ל"א) וכשל דון ונפל ואין לו מקום (שם ל"ב) ⁸.

3 צחה אלמסתקימין תסירהם וזף אלגדארין ינהבהם :

נשיר קולה פי אלצדיקים והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספק (ישעיה נ"ח ה')
 וקאל פי אלרשעים והיה החסן לנעורת ונו⁹ (שם א' ל"א).

4 לא ינפע אלמאל פי יום אלקיאמה¹⁰ ואלצדקה¹¹ תנני מן אלמות :

סמי יום אלקיאמה כדלך כמה קאל קרוב יום ה' הגדול ונו¹² יום עברה היום
 ההוא ונו¹³ (צפניה א' י"ד ט"ז) וקר תכלין אלצדקה מן אלמות אלדניאי כמה עאשת
 אלצרפית פי סני אלנוע מע אלהו ומן עקאב אלאכרה אלמסמי מות כמה תלצת יתרו
 פי מא קאל קראן לו ויאכל לחם¹⁴ (שמות ב' כ') ומן הו נשירה¹⁵.

¹ כן תרגם סעדיה באיוב לם אעתד = לא הורגלתי בזה.

² בכ"י לאנחא.

³ ביאור: אמרו ידעון ר"ל הורגלו בזה כמו שאמר אליהוא לא ידעתי אכנה והוא ידע
 הישב לכנות אבל לא הורגל בזה וההרגל כשבע שני שקשה לסור ממנו.

⁴ ביאור: זה הפסוק בתחלה כפשוטו ועל דרך נסתר ענינו שגמילת טובה תחת טובה
 כאבן שלמה וגמילת רעה תחת טובה כאבן פחותה בין שהטובה מאת השם או מאת בני אדם.

⁵ אפשר שצ"ל יסתקלון = מכזים אותם.

⁶ ביאור: זה נמצא בעולם הזה שהודון קשה לבני אדם וכזוי בעיניהם זה גם כן
 בעולם הבא שהזדים יאבדו בו.

⁷ כן הוא בכ"י ב' ונ' ובביאור וכן תרגם הגאון מלך עברות איוב כ"א ל"א ובכ"י א' אלנקמה.

⁸ בכ"י א' אלצדקאת.

⁹ עיין סנהדרין ק"ד ע"א.

¹⁰ ביאור: יום עברה הוא יום תחיית המתים והצדקה תציל ממות בין בעולם הזה כמו
 שניצלה הצרפית כשני הרעב בין מועוש העולם הבא הנקרא מות כמו שניצל יתרו לפי שקרא
 למשה לאכול עמו.

27 תקוי אללה יזיד¹ פי אלעמר וסנו אלפאסקין תקצר:

לים הדיא אלקול חתם אן ימון כל צאלח מואדא פי חיותה וכל טאלח מקצרא מנהא לכנה עלי אלמשיח פקר ישא אללה אן יזיד צאלחא פי עמרה כמא זאר יחוקיהו וקר ישא אן יבתר עמר אלרשע כמא פעל פי מגפת זמרי וקרה ונירהמא אלא אנה אן לם יזר צאלחא פי אלדניא ולם נקיין טאלחא לקיא אנריהמא כמלא פי אלצרה וקר עלמת אן בית ראשון לצלאח אלכהנים אנמא גרם פיה י"ח כהן ואלחאני לפסאדהם גרם פיה ש' כהן ופצל (יומא ט' א')².

28 צבר אלצאלחין אלי פרה ורגא אלטאלחין יביד:

הדיא פי אלצרה באלחכם ופי אלדניא עלי סביל אלאיח³:

29 טריק אללה עז לדוי אלצחה ואנדקאק לפעלה אלגל:

דלך אן אלצאלח מן חית תקול לה אפעל ישיע⁴ ומן חית תקול לה אנתה ימתנע ואלרשע אנמא ירצד⁵ מא אמרתה עכסה וכמא קאל הושע כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע י"ד י')⁶.

30 ואלצאלח אלי אלדהר לא ימיל ואלטאלמון לא יסכנון אלדאר:

הדיא איצא פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיח אלמענוה כמא אהלך מנהא טלמה בכחרה ופי אלצרה בחכם ואנב⁷.

31 פם אלצאלח ינמו אלחכמה ואללסאן אלמתקלב ינקטע:

ינוב יתצרף מן תנובה ותנובות שדי (דברים ל"ב י"ג) אלדי הו נמו פאלצאלח אד כלאמה באצל ועלי קאנון פהו ינמו ויתפרע ודו אלכאטל אד כלאמה לא אצל לה ינקטע ולא יתבת בחצרה אלחק⁸.

32 שפתא אלצאלח קד תעודת אלרצא ופם אלטאלחין תעוד

אלתקלב:

בענינו ולדבר בפיו. וזה השליח הוא בין עצל בדברי העולם בין עוזב מצות השם כמו שידעת מהמרגלים ודומיהם.

¹ בכ"ו ב' תזיד.

² ביאור: אין זה דבר מוחלט לפי שהכל ברצון האל ולפעמים יוסיף על ימי צדיק כמו עשה לחזקיה וקצר ימי הרשע כמו שאירע לזמרי וקרה רק שאם אינו עושה כן ישלים גמול הצדיק ועונש הרשע בעולם הבא וידוע שבבית הראשון לא שמשו אלא י"ח כהנים לפי שהיו צדיקים ובבית שני שמשו יותר משלש מאות כהנים לפי שהיו רשעים.

³ ביאור: בעולם הבא כגור דין ובעולם הזה על פי נס.

⁴ בכ"ו ישיק.

⁵ יסתכל כך כאלו הוא במארב.

⁶ ביאור: אם תאמר לצדיק עשה הוא עושה ואם תאמר אל תעשה ימנע ממנו והרשע עשה מה שתצווה אותו.

⁷ ביאור: בעולם הזה על דרך אות ומופת כמו שאבדו רשעים רבים ובעולם הבא ירד דין.

⁸ ביאור: ינוב מלשון תנובה ודברי צדיק שיש להם שורש עושים פרי ודברי הרשע שיש להם לא יקומו לפני האמת.

22 ברכוֹ אֱלֹהִים תִּגְנִי וְחַדְהָא¹ וְלֹא תִזְיֵד אֶלְמִשְׁקָהּ מַעְהָא:

כמא בארְךְ אֱלֹהִים לְצַרְפִּית פִּי כִּד הַקְמַח וְצַפְחַת הַשֶּׁמֶן וְלִלְאָרְמִלָּהּ אֱלֹאֲזִי
פִּי אִסְךְ שֶׁמֶן בְּנִיר תַּעֲב וְלֹא עֵנָא².

23 פַּעַל אֶלְפֹּאחֻשָׁה עֵנַד אֶלְנֶאֱהֵל כְּאַלְצַחְךָ וְאַלְחַכְמָה לְדִי אֶלְפֶהֶם:

הָיָא מֵא יִשְׁאָהֵר מִן אֶלְנֶאֱהֵל אֶלְדִּין יֵאֲתוּן אֶלְמַעְצֵי וְיִקְלוּן אֲנַמָּא הָיָא לְעַב
וּמִזַּאח כְּמֵא סַמַת מִרָה פּוֹטִיפֵר אֶלְזֵנָא לְעַבָּא אִךְ קֵאלַת בָּא אֶלִי הַעֲבַד הַעֲבִירי [לְצַחֲךָ
בִּי] וְגו' (בְּרֵאשִׁית ל"ו י"ד) חֲתִי לֹו סַפְכו אֶלְדֵּמָא כֵּאֵן עֵנְדֵהֶם הוּוּא כְּמֵא קֵאל אֶבְנִי
יִקְוֹמו נֵא הַנְּעָרִים וְיִשְׁחַקוּ לְפָנֵינוּ (שְׁמוּאֵל ב' ב' י"ד) וְחֲתִי לֹו עֲכָרוּ אֶלְאֶצְנֵאִם כֵּאֵן
עֵנְדֵהֶם לְעַבָּא כְּמֵא קֵאל פִּי קֶצֶף [אַלְעֵנֵל] וְיִקְמו לְצַחֲךָ (שְׁמוֹת ל"ב ו') לְכֵן וְחַכְמָה לְאַרְשִׁי
תְּבוּנָה אֶלְחִים יִנְשָׁר פִּי אֶלְעֶאקְבָהּ וְיִנּוֹל אֶלְמַעְצֵי מְנוֹלְתָהָ³.

24 חֲדַר אֶלְפֶאֱלִם יִחַל בְּה וְשִׁהוּהָ אֶלְצֶאֱלַחִין יַעֲטִיהֶם אֱלֹהִים:

אֲנִשְׁר כִּיף וְצַף אֶלְצֶאֱלַחִין בְּתִמְרָה פַּעֲלֵהֶם אִךְ קִד אֲתוּ חֲסִנָּה פִּאנַמָּא בְּאַלְהֵם
מְצִרוּף אֶלִי אֶלְחַמְנִי וְכִדְלֶךְ יַעֲטִיהֶם כְּמֵא קֵאל לְדוּד יַעֵן אֲשֶׁר הִיָּה עִם לְבַבְךָ וְגו' (מְלָכִים א'
ח' י"ח) וְצַף אֶלְרִשְׁעִים בְּתִמְרָה פַּעֲלֵהֶם לְמֵא אֲתוּ אֶלְכְּשִׁיף קְלוּבְהֶם מִשְׁנוֹלָה בְּאַלְחֲדָר
וְהוּ יִחַל בְּהֶם כְּמֵא קֵאל לְעֶצֶאֱף וְהִיתָה הַחֲרִב אֲשֶׁר אֲתֵם יִרְאִים מִמֶּנָּה וְגו' (יִרְמִיָּה
מ"ב ט"ז) וְלִדְלֶךְ לֵם יִקַּל מְנוֹרַת צְדִיק לֹא תְבוּאֵנוּ וְתֵאוּת רִשְׁעִים לֹא יִתֵּן וְעֵלִי אֵן הָיָא
אִיצָא צַחִיָּה⁴.

25 כְּמִרּוֹר זֹוּבַעָה יַעֲדֵם אֶלְפֶאֱסֶךְ וְאַלְצֶאֱלַח אֲסֵאִם אֶלְעֶאֱלִם:

הָיָא אֹוֵלָא פִּי אֶלְדֵּנִיָּא כְּמֵא הֶלֶךְ גִּיל אֶלְטוֹפֵאֵן וּבְקִי נַח וְשַׁחַת לִנְה אֶהֱל אֶלְצֶרַח
וּבְקִי בְנו עֲבַר וְהֶלֶךְ קִרַח וְנֵנָא בְנוּה וְאַמְתָּאֵל הָאוּלִי וְפִי אֶלְאַרְרָה אִיצָא יִהְלֹכוּן אֶלְרִשְׁעִים
וְיִבְקוּן אֶלְצֶאֱלַחִין כְּמֵא קֵאל וְעַסוּתֶם רִשְׁעִים כִּי יִהְיוּ אִפֶּר תַּחַת כְּפוֹת וְגו' (מְלָאכִי ג' כ"א)
וּמַעֲנִי אֱלֹהֵאֲךָ אֶלְעִדָּאב⁵.

26 כְּאַלְכֵל לְלֵאֲסֵנָאֵן וְכְאַלְדֵּרְכָאֵן לְלַעֲיִנִין כְּדִלְךְ אֶלְכַסְלֵאֵן לְרֵאֲסֵלִיָּהּ:

וְאַנַמָּא מְתֵלָה כְּמֵא יוֹדִי הָדִין אֶלְעֶצִיִין כְּאַצָּה לֵאנְהֵמָא אֶלְמַסְתַּעְמֵלָאֵן פִּי אֶלְרִשְׁעִים
אֶעֱנִי אֵן יִנְשָׁר בְּעִינִיה וְיַחֲכִי בַפִּיה. וְאַלְכַסְלֵאֵן יַעֵם תֵּאֲרֶךְ אֶלְעֵנֵאִיָּהּ בְּאַלְדֵּנִיָּא וְתֵאֲרֶךְ
אֶלְעֵנֵאִיָּהּ בְּאַלְמֵאֶעֱף וְכְמֵא עֵלְמַת מִן אֶלְמֵרְגֵלִים וּמֵא אֲשַׁבְּחֵהֶם⁶.

¹ בכ"י ב' הי תגני.

² ביאור: כמו שבידך חשם את הצרפית ואת האלמנה האחרת ונתן להם מון כלי עמל ויגיעה.

³ ביאור: אנהנו רואים שהפשעים בעיני הכסילים כשחוק וכן קראה אשת מוטיפֵר לניאוף ואבנר לשפיכות דמים ובני ישראל למעשה העגל. והחכם יראה אחרית כל דבר וישיים את העבירות במדרגתם.

⁴ ביאור: החכם אומר שפרי צדקת הצדיקים שבעשותם הטוב מתאווים ומיחלים והרשעים יתן משאלותם ופרי רשעת הרשעים שאחר שחטאו להם טרוד בתרדה ומה שייראו יבא עליהם ולכן לא אכר מנורת צדיק לא תבואנו ותאות רשעים לא יתן אף על פי שגם זה אמת.

⁵ ביאור: בעולם הזה כמו שנשאר נח ובניו ברוד המבול ובני עבר ברוד התפלבה ובני קרח כמות אביהם ובעולם הבא ישארו הצדיקים והרשעים יאכזרו ר"ל יענשו.

⁶ ביאור: המשיל השליח העצל למה שיוזק שני אברים אלו מפני שהוא שלוח לראות

דלך לאן אלמכנין אלטראיי הו אשר מן אלמכאשף אלמטאהר וקר עלמת אן
 סכאט ועלי אנהם קר דמו בבנצ' יוסף פקר כאנת חאלתהם או טאהרה ב'דלך
 קאל ולא יכלו דברו לשלום (בראשית ל"ו ד') אצלח מן האל אבשלום אלדי
 אמנון בנצ'ה לה כמה קאל ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב וגו'
 ואל ב' י"ג כ"ב) וקאל איצא בפיו שלום את רעהו ידבר וגו' (ירמיה ט' י'). ואמא
 ילה ללמשנע פהו עלי אלחאלין נמיעא חקא כאן אם באטלא פאמא אלכאטל כמה
 אלמרגלים ואמא אלחק פכמא פעל יוסף חתי אנה לו שהר עליה בשהאדה ורו
 ד לכאן מנטיא וללומה הו אלחד (פסחים ק"ג ע"ב) והיא אלקול פי מן ישדה עלי
 ה בנצ'ה מן אלנצ'ה ורו ואחד ואמא אן ישדה עליה במאל או מא כאן
 ולמעאמלאת פלים ילומה חד בל יכון לשהאדה אחר אמא וגוב ימין או נירהא
 ה הו משרוח פי אלפקה (שבועות מ' ע"א)¹.

19 בכרתה אלכלאם לא יעדס גרם פאלצאד שפתיה ען דלך עאקל:

כמא עלמת מן יוסף חין ואד פי כלאמה כי אם זכרתי אתך וגו' (בראשית מ' י"ד)
 (2) בעד דלך סנתין (בראשית רבה ר"ש מקין) וכמא עלמת מן משה ואהרן חין
 א שמעו נא המורים (במדבר כ' י') לם ידללא אלכלד לא אן (3) אלקום לם יכונו
 ים בל קד קאל אללה קבל [דלך] למשמרת לאות לבני מרי (שם י"ז כ"ה) לכן
 האמהא אלקום אנה] (רחמון והם מורים)⁴.

20 לסאן אלצאלח כאלפצ'ה אלמכתארה וקלב אלמאלחין צניר:

מעני דלך אן אלצאלח קלבה ואתק בכלאמה אנה מחרר כאלפצ'ה אלמסכוכ'
 א קאל אמרות ה' אמרות טהורות וגו' (תהלים י"ב ז') בל אלמסכוכ' עלי אלנצ'ה
 ל צרופה אמרתך מאד וגו' (שם ק"ט ק"מ) ואמא אלשאלם פקלבה צניר ממא הו
 א אן אמרה מפלם מדלם)⁵.

21 נטק אלצאלח ידבר אלבתירין ואלגהאל בקלה עקולהם ימיתונהם:

נשיר מא עלמת מן תדביר משה ושמואל ורוד ויוחנן כהן גדול ושמעון בן
 חזנאריהם ללאמה באלצאלח ובעכס דלך יהלכונה אלגהאל מתל ירבעם ובעשא
 ו וצדוק וביתוס ונירהם)⁶.

(1) ביאור: הכרעה את שנאתו כאחי יוסף טוב ממי שהוא חנף כאבשלום עם אמנון.
 ו מוציא דבה הוא כסיל בין שמספר דבר שקר כמו המרגלים או דבר אמת כמו יוסף
 עד אחד המעיד בחבירו בדבר עבירה לוקה אבל בדיני ממונות אינו כן לפי שלפעמים
 יום מהייבין שבועה על פיו או זולת זה כמו שמבואר בתלמוד.

(2) בכ"י וכו'.

(3) בכ"י לאן.

(4) ביאור: לפי שהרבה יוסף בדברים עם שר המשקים לא יצא מכית האסורים אלא
 שתי שנים ומשה ואהרן נענשו באמרם שמעו נא המורים לא שלא היה ישראל מורים כי
 עצמו קראם כבר בני מרי אבל הטען אותם לחשוב שהשם ירחם עליהם אפילו הם מורים.

(5) ביאור: הצדיק בטוח שמאמריו צרופים ומוזקקים ככסף נבחר והרשע יודע בעצמו
 דיו אינם נאמנים ואין לסמוך עליהם.

(6) ביאור: הצדיק ינהל את הרבים בדרך ישר כמו משה ושמואל וכיוצא בהם והכסיל
 דם כמו ירבעם ובעשא ודומיהם.

12 אלשנאה תתיר אלצכב ואלמחבה תגמי גמיע אלגרום:

דלך אולא פי אלגאם כמא עלמת מן אמר גור פרעון [עלי ישראל] וישראל על
[ירמיה פי] עהר צדקיה¹ פי באב שנאה ומן אמר שמשון ודלילה פי באב אהבה
ובעד דלך פי אלדין כמא עלמת מן קול משה לבני נד ולבני ראובן כה עשו
אבותיכם וגו' (במדבר ל"ד ח') וקול שלמה לשמעני אתה ידעת את כל הרעה אשר
ידע לבבך וגו' (מלכים א' ב' מ"ד) פי באב שנאה ואלאחמאל אלכתיר לבני דוד כל
לנמיע אלמא פי באב אהבה כמא יקול כי למען דוד נתן ה' אלהיו לו ביר וגו'
(מלכים א' ט"ו ד') וישלח ה' אלהי אבותיהם אלהים (ד"ה ב' ל"ז ט')².

13 פי נטק אלפהם תוגד אלחכמה ואלקציב לטהר אלנאקי אלעקל:
הוא אלקול פי מן רוק קריחה דביה או חרמהא³:

14 אלחכמא ידכרון אלמערפה וקול אלגאהל ינדק ען קריב:
15 כמא אן מאל אלגני קריה עזה ואנדקאק אלפקרא רתאתהם:

להתן אלאתין מעניאן אלאל או אלחכים יבני לה אן יחפט עלמה ויצונה
כמא יחפט אלגני מאלה לאנה אן לס יחפטה כאן כאלפקיר בלא מאל ואלתאני אן
אלעלם מן שאנה אן יחצן צאחבה ויסתרה כמא יסתר אלמאל ואלחצן אצחאבהמא
בל אפצל מן דלך⁴.

16 אגד אלצאלח חיוה וגלה אלפאסק גוא כמיה:

מתל תואב אלצאלחין באלגלה ואלאתמאר כמא קאל אמרו צדיק כי טוב
(ישעיה ג' י') ועקאב אלטאלחין איצא בהמא כמא קאל הנה אנכי מביא רעה אל העם
הזה פרי וגו' (ירמיה ו' י"ט)⁵.

17 סביל ללחיוה חפט אלעדב ותארך אלעטה מצל:

יחתמל אן יכון מצל נפסה ומצל גירה⁶.

18 מגמי אלשנאה דו נטק באטל ומכרג שנאעה הו גאהל:

משוקעים בכסילותם ועוד דברי צדיקים נשמעים שהוא מצוח האחרים כמת שהוא עושה ולא כן
דברי הרשע לפי שיצות את האחרים כמת שאינו עושה.

¹ יש כאן חסרונים ומלאנים לפי השערתנו.

² ביאור: אמרו שנאה ואהבה הן בבני אדם כמו שנאת פרעה לישראל ושנאת ישראל
לירמיה בימי צדקיה וכמו אהבת שמשון ודלילה והן בדברי האמונה כחוכמת משה על בני
ובני ראובן ותוכחת שלמה על שמעי וזה בשער השנאה וכחמלת השם על זרע דוד ועל
ישראל וזה בשער האהבה.

³ ביאור: זה כמי שניתן לו לב טחור וכמי שנמנע ממנו.

⁴ ביאור: יש לשני הפסוקים אלו שני ענינים האחד ראוי שישמור התכם חכמתו
שהעשיר שומר את עשרו ועוד שהחכמה תגן על בעליו כקרית עוז כמו שהעושר מגן על העשיר
ויותר מזה.

⁵ ביאור: גמול הצדיק ועונש הרשע נמשלים לפרי ולתבואה.

⁶ ביאור: אפשר שענינו שיהיה עצמו ואחרים.

8 אלהכים אלקלב יקבל אלוציאויא וגאהל אלמנטק יתלבט:

אומי בהרא אלי אלשראיע אלסמעי'ה אלתי אנמא סבילהא אן תקבל ואלגאהל ימארי ענהא ולא יחצל מן מראהא¹) עלי שי כמא קאל ועם לא יבין ילבט (הושע די י"ד)²).

9 אלסאלך פי צחה יסיר ואתקא ואלמעסר טרקה יערף בדלך:

וממא זהר פי אלשר אן אלשריר לא יקבל אלנאס צרקה ממא קד ערפיה באלכ'ב. וונה א'ר פי ד'לך אלדי יטלב אלצה'ה ואלחק לא יחתאג אלי חיל³) לאנה יעלם אנה יפלג באלמסתקים ומן טלב ניר אלחק פהו יעסר טרקה ויעונהא תם יערף ולא ינסעה ד'לך שיא והרא ענד אללה וענד אלנאס כמא עונת מרה ירבעם עלי אחיה השילוני ולם ינסעהא ד'לך שיא בל קאל להא למה זה את מתנכרה ואנכי שלוח אליך קשה (מלכים א' י"ד ו') וכמא עונ' אלסלפתאן⁴) אלמכתצמתאן פי צבי חי ועבי מ[י]ת עלי שלמה ולם ינסעהן שיא. וונה תאלת אן מן לום אלעפה ואלורע אמן שר אלסלמאן ועקאב אללה כמן עיר מואוינה וצנאיתה פלים יאף מחחסבא ומן כאן דא ריב'ה יערף בוגלה ותפועה⁵):

10 אלגאמז בעינה יצנע משקה ואלגאהל בנטקה יתלבט איצא:

מענאה אן אלסארר צעב עלי אלעלמא וכד'לך גמיע אנואע ארביב ואלגאהל פהם מתלותון בדלך. פקולה עצבת יעני עלי אלכמא⁶).

11 קול אלצאלח יבוע אלחיוה וקול אלפאלמין יגמיה שלמהם:

פיה מעאן אן אלצאלחין כלאמהם מתתאבע כאלמעין ואלפאלמון לים כד'לך בל יקצרון ואן תערצוה מרה מא ואיצא אן אלאיאר יאמרון באלמערוף דאימא ואלאשראר יאפון אן יאמרו בה ממא נמרהם רטאהם ואיצא אן אלנאס יקבלון קול אלצאלח לאנה יאמרהם במא יפעל ויגאלפון אלטאלה לאנה יאמר במא לא יפעל⁷).

(1) בכ"י מראה.

(2) ביאור: רומז בזה הפסוק אל המצות השמיעות המפורות בקבלה והכסיל יפיל ספק עליו ואינו מכין כונתן.

(3) בכ"י קיל.

(4) "שתי יבמות" ועיון ילקוט מלכים א' ג' מ"ז.

(5) ביאור: מה שיעורר האדם למאוס ברע הוא שאין מאמינים לרשעים אפילו אם יאמרו אמת. ופירוש אחר שתמים דרך אינו צריך לבקש תהבולות לפי שהוא יודע שהוא ינצח בישרו ודברי המכוב נפתלים אבל שקרו ניכר מהרה ולא יועילו לו כמו אשת ירבעם עם אחיה השילוני ושתי יבמות שבאו לפני שלמה. ופירוש שלישי שירא האלחים אינו מתירא מעונש המלך ומפועננות השם כמו שמי שיש לו הין צדק ואיפת צדק אינו ירא מפני אגרנמים והרמאי ניכר בפחדו ובחררתו.

(6) ביאור: אמרו קורין וכו' ר"ל שהסתר הדברים וכל מיני הרמיזות נותנים עצבת לחכמים והכסילים מוזהמים בזה.

(7) ביאור: יש בזה הפסוק ענינים רבים דבור החכמים כמעין נובע תמיד ואין כן הרשעים שישתקו אף על פי שנתוכחו איזה זמן ועוד הצדיקים יצו כטוב והרשעים אינם עושין כן לפי שהם

אלאול. ודלך פי אלדניא כמה ועד אלה אלצאלחין ניר אלמתחנין באנה לא יגלהם וכמא פי ואם בחקתי תלכו ואם בחקתי תמאסו (ויקרא כיג ג' י"ג) אנמע. ותואעד אלטאלחין ניר אלממהלין לאחד אלסבעה אסבאב אלתי שרחנאהא פי תפסיר ה' ארך אפים ורב חסד וגו' (במדבר י"ד י"ח). והו פי אלגרה איצא ממלהא הנה עכדי יאכלו ואתם תרעבו וגו' (ישעיה ס"ה י"ג) וסאיר אלקצא¹).

4 אלפקר מן עמל אלכף אלמלולה ויד אלנשיטין תסתגני² :

דלך פי אלדניא במא ירוק אלמתכסבון ופי אלגרה במא יתאב אלעאמלון באלמאעה וקר יכון פקר לים מן אלמלאל ולא³ מן כסל אלרגאל אלא אן היה בניתה אלאולי⁴).

5 אלאבן אלעאקל יועי פי אלקיט ואלאבן אלמסי יסבת וקת אלחצאד :

ינצרף איצא אלי אעמאל אלדניא ואלגרה ואן לס ינס אלא אנה תרך פאלאמר ואחד⁵).

6 תחל אלברכאת בראם אלצאלח ווגוה⁶ אלטאלמין יגטיהא טלמהם :

רנב אלנאם פי אלזיר איצא למא סיה מן אלגנא אלחסן ענד אלה וענר אלנאם וחדרהם מן אלשר זאידא למא סיהא מן דבר אלסו ענד אלה וענר אלנאם⁷).

7 כדאך דבר אלצאלח ברכה ואסם אלטאלחין יבלא :

ומעני דלך אן אלגריאר מחבובון חתי אסמאהם ודלך אן אלנאם יסמון אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן ומאיר ועקיבה ואמתאל דלך ולא יסמון פרעה ולא סנחריב ולא המן ולא מיטוס ולא ביתוס ולא זונין⁸ ולא מא אשבההם⁹).

¹ ביאור: אפשר שהות כמו אות בחילוף אלף בה"א וטעמו שאינו נותן לרשעים מה שיתאוו ולפי זה סוף הפסוק הפך תחלתו. וענין הפסוק בעולם הזה שלא יעזוב השם את הצדיק כי אם לנסותו ולא יאחר לרשע כי אם לאחת מן השבע סבות המבוארות בפירוש ה' ארך אפים ולעולם חבא הוא על דרך משל כמו שאמר הנביא הנה עכדי יאכלו וכו'.

² עיין למטה ביאורו ל"ב כ"ד.

³ בכ"ו מן אלמאל אלא.

⁴ ביאור: בעולם הזה הזריוות מביאה לידי עושר ובעולם הבא הוא גמול מעשים טובים ועניות לא תבוא מהרמיה ומהעצלות לברן אבל הן סבתה הראשונה.

⁵ ביאור: הפסוק מוסב גם כן על עסקי העולם הזה והעולם הבא ואין חילוק אם הוא ישן או עצל.

⁶ תרגם כאן פי כמו פני.

⁷ ביאור: העיר את בני אדם לעשות הטוב מפני שיהללוהו אלהים ואדם ותהיה רר תרע בעבור שם רע הבא עליו מאת אלהים ואדם.

⁸ עיין בע"ז נ"ה א' וגראה שלדעת הגאון זונין היה גוי.

⁹ ביאור: הצדיקים חביבין עד שבני אדם יקראו בניהם על שמותם כאברהם ויעקב וכיוצא בהם ולא על שם הרשעים כפרעה וסנחריב ודומיהם.

אלגז אלתאני

אמתאל ואדאב מסרדא כלאמהא מנתור נהרא ודלך איא איא מסרדא
אלא אליסיר מנה יתצל.

7

1 ומן אמתאל סלימאן אלאבן אלחכים יפרח אבאה ואלאבן
אלנאהל חסרה אמה:

תונת סתל ינון. וקציה אלאב תנב ללאם וכדלך כאלעכס עלי מא קדמנא. ופי
קולה בן חכס וגו' אמראן מנמועאן אחרמא חת ללאבוין עלי תעלים ולדהמא ללעלס
במא אברהמא אנה זינהמא ופזרהמא. ואלאזר חת ללאבן עלי טלב אלחכמא אד כאן
ינב עליה בר אבויה תם אן עלמה ממא יפרחאן בה סקר לומה אן יתעלם איצא
ליפרחמא ולא יתנאהל לילא ינישהמא¹).

2 לא תנפע כזאין אלטלם ואלנצפה תנני מן אלמות:

הדא עלי אלדניא כמא תשאהר דוי אלריב ואלמעאצי רעבין² זאיסין ואהל
אלצלאח ואלעספא מטמאנין האדיין. ועלי אלאזרה כמא ועד אללה מן הלאך האולי
וננא האולי סקאל משוך חסוך וגו' אל תבואני וגו' שם נסלו פעלי און (תהלים לז
י"א, י"ב, י"ג)³.

3 לא יגיע אללה נפס אלצאלה ואפא אלטאלמין ידפע ענה:

וקר יחסן אן נקול ושהוה אלטאלמין ידפעאה ענהם בחנא מסתעמל אלאבראל
אד יקום הי מקאם אלף חתי יציר מא פי נצף אלסוק אלחאני צד מא פי נצפה

החלק השני

משלים ומוסרים נפרדים ומפורים בפסוקים נבדלים ורק מעטים הם מחוברים.

¹ ביאור: תונת כמו ינון. והשמחה והינון לאב ולאם כמו שחקדמנו (דף 15). ויש בזה
הפסוק שני צויים האחד הערה להורים ללמד את בנם שהוא תפארתם והשני הערה לבן
ללמוד שהוא חייב לכבד את אביו ואת אמו וחכמתו היא שמחה להם וכסילותו יגונם והוא
חייב לשמחם ולא להכעיסם.

² בכ"י דעבין.

³ ביאור: בעולם הזה אנו רואים הרשעים מפתחים וצדוקים שקמים ולעולם הבא
הבטיח השם שיוציל את הצדוקים ויאביד את הרשעים.

וכמא קאל אלחכמים דיל אם עשית תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נצוה
(אבות סיב מיט) ודלך ען רבן יוחנן בן זכאי¹).

תם אלגזו אלאול מן כתאב מלב אלחכמה.

¹ אמרו קדושים ירצה בו הקדוש ולשון רבים הוא במקום היחיד כמו אלהים ראדונים
ושמורים וכפורים. ובאמרו אם חכמת וכו' הזחיר ההלמיד שלא יתקומם על רבו ויהיה כפוי כונה
שמה שילמד אינו לומר אלא לעצמו. ואמרו תשא ר"ל תשא את עוונך כמו שנמצא בהרבה
בקצוות מן התורה ויש כמו זה הרבה מלות נסתרות אשר ענין המאמר יורה עליהם.

נשלם החלק הראשון מספר דרישת החכמה.

הראה ועט אסא פי נמאעא פנצב עליה כמה קאל ויכעס אסא על הראה וגוי (דברי הימים ב' ט"ז י') וקד קאל אללה הוכח תוכיח את עמיתך וגוי מן חיה ולא תשא עליו הטא (ויקרא י"ט י"ז) ואמא אלצאלח פכיף מא עדלחה פנאיו בל יחכך עלי דלך כמתל יחזקיהו חין ובהה ישעיהו קאל לה טוב דבר ה' אשר דברת וגוי (מלכים ב' כ' י"ט). וקאל תן לחכס ויחכס עוד הו מא קרמנא דכרה אן אלדכי יסמע אלשי אליסיר פיסתנבט מנה אשיא אכר באלתפריע ואלתנתיג והו אלדי נסמיה מבין דבר מתוך דבר¹). ופי מא בין אלקצתין אעני חכמות ואשת כסילות קאל תלאהא פואסיק

10 אול מא תאמר בה אלחכמה תקוי אללה ופור²) מא יוגבה אלפהס מערפה אלקדוס: 11 תקול אן בי תכתר איאמך ויודאד לך סנו חיודה: 12 פאן תחכמת פלנפסך ואן תדאהית המלת וזרך:

קדשים פי הרא אלמוצע הו פראד לא גמע והו קדוס מתל אלהים אללה פראד וכדלך אדנים סיד פראד ופי לנתנא כתיר מתל הרא ליל שמורים (שמות כ"ב מ"ב) חפט יום כפורים (ויקרא כ"ג כ"ז) נפראן איל מלאים (שמות כ"ט כ"ב) כמאל ואשבאה דלך. וקולה לברך תשא פיה כלמא מצמרה והי עון כאנה יקול לברך תשא עונך נפיר מא יקול פי עדה מואצע מן אלתוראה ונשא עונו (ויקרא י"ז ט"ז) ואלחנה פיה כלמיע אלמצמראת. ויכון גרין קולה אם חכמת וגוי ימנע אלמתעלם מן אלסטוף עלי מעלמה ואלאמתנאן עליה ולא עלי סאיר אלנאם אד כאן אלמתעלם אנמא יעמל פי נפע נפסה

¹ ביאור: אחר שהגיד החכם שבח החכמה כמה שקדם דבר בשני מאמרים על אנשי שקר ואנשי אמת. ואנשי אמת יגיעים בתחלה בדעותיהם וחוקרים כמה שיחייב השכל ושומרים את הקבלות וססירים טענות המתנגדים ואחר כך מודיעים את דעותיהם לרבים ומשלו לבעל הבית העורך היטב שלחנו קודם שיקרא לאחיו ולאוחביו וכן עשו המיחדים שהביאו ראיות על חידוש העולם אחר שהראו בכיורוד בבחינתם אמיתות מציאות הדברים ואחר זה השיבו על אנשי הקדמות ועל בעלי שנים ושלושה וכל מוני הכופרים אחר שהסירו הספקות שהטילו הסכלים באמונה הזאת והרבניים הם אשר מנו מספר הפרשיות והפסוקים והתיבות שבמקרא וחלקום לפי האמת ומנו כמה פעמים נמצאת כל מלה ומלה ושמרו מה שנמסר בקבלה בהלכות ירושה וזקון ואיסור וחיתר. אבל אנשי שקר דומין למי שלא בנה בית ולא ערך שלחנו ועם כל זה קורא לאחרים לאכול עמו והם הכופרים ועובדי עבודה זרה ודומיהם וזה שאמר ר' יחושע בן חנניה למלך רומי: אל תעבדו אלהים בעולם שברא אלהינו עבדו אותם בעולמות שיבראו להם ולכם. וכן האוילים ואנשי הקדמות אינם יגיעים בחכמה כי אם להטיל ספקות קלים לפני הפתי וכן המתנגדים מצאו ערך לפנים כל מה שעשו בעלי המסורה והקבלה והכינו מקצתו בלי יגיעה וטענו על איזה חלק מועט מזה בספקות קלים ועם כל זה הם מתגאים ויושבים על כסא בתוך האחרים שיושבים על גפי מרומי קרת והם מבקשים את עובדי דרך להטותם אבל החכמים מבקשים את הפתי להשיבו אל דרך טובה. וכמו שהמיחדים והרבניים רוצים בעויבת הכסילות כן הכופרים והמתנגדים רוצים בהתמדתה. ואמרו מים גנובים הוא הממון האסור ולחם סתרים בעילה אסורה והכופרים מתירים כל זה והמתנגדים קצתו. ואמרו יוסר ליץ וגוי אונו על דרך כלל אבל ענינו שיש מיסרים שאינו יודעים להטיב תוכחתם על הליץ ויבואו עמו לירי ריב וגם לירי חירוף וזה שיעתברו עליו או שראיותיהם חלושות או שזוכוהו אותם בשני רבים כמו שעשה נביא אחד והוכיח את העם בפרהסא ונהפך לו לעון וחנני הראה שהכעיס את אסא עליו אבל הצדיק מקבל את כל התוכחות בסבר פנים יפות כמו שעשה יחזקיהו עם ישעיהו. ואמרו תן לחכס שכו' שהחכם ישמע דבר מועט ויוציא ממנו תולדות הרבה ומבין דבר מתוך דבר.

² כ"י א' ופיר וכ"י ב' ופור ד' ואלאול ונראה שענין זאת המלה כמו ראשית

אצלחה והיאיה הם דעי אלוונה כמה קאל האהנא בנתה חצבה טבחה מסכה ערכה הם
שלחה נערתיה ונוי ודלך כמה פעל אלמוחרון או אוצחו דלאל חדה אלאשיא בעד
ביאנהם אן ללאשיא חקאיקא לאן אלנטר יכשפהא ויוצחהא הם ררו עלי אלדהריין
הם עלי אצחאב אלאתנין הם עלי אצחאב אלתלאהא הם עלי סאיר צנוף אלמלחרין
וכאן דלך בעד אלרד עלי אלמתגאהלה באואלה שבההם חיינד דעו¹ אלנאם אלי
קולהם. וכמא פעלו אלרבונין חררו אלכתאב כם סורהו ום איז וכלמה וקסמה
אקסאמא ונווה אנווא באלקסט ואחצו כלאמא כתירא כם יקע פיה מנהא הם חס
אלאתאר אלמחמולה מעהם מן אנביא אללה פי אלפקה ואלמואריה ואלאחכאם ואלחלה
ואלחראם וסאיר אלשראיע חתי צאר אלאמר כאלכבו אלמכבו אלמצוע בין ידי אלנא
אלדי לם יבק אלא אכלה חיינד דעו אלאמהא אלי אלאסתמאע מנהם. ואמא אר
אלבאטל פאנהם לא ישבהון אלא למן לם יבן ביתא ולם יצלה אלתה ולם יהיי טעאמ
ולא שראבא ואנמא הו מסתפל עלי באב מגול והו מע דלך ידעו קומא אלי מא
יעלם כיף יכון מן אמרה כמה לם יקל אלחכים פי אשת כסילות לא בנתה ולא טבחה
ולא מסכה ואנמא קאל וישבה לפתח ביתה פקט כדלך אמר גמיע אלמלחרין מן עבו
אלאצנאם ויירהם וכמא יקול בעין אלעלמא אעני ר' יהושע בן חנניה למלך אלרד
אלהתכם הדיה אן כנתם עאבריהא פאעכדוהא לארגא מן אלעאלם אלדי ללקה רכב
תעאלי פי עואלם תצטנעהא הי להא ולכם ואמא אן תסתללו פי מגול גירכם פל
יסתקים דלך²). וכדלך גמיע אלמתגאהלין ואלדהריין לא יענון בשלב אלחכמה בתה ואנמ
קצרהם וירדון שבהה צעיפה עלי גריר גבי. וכדלך אלמלחרון מן אמתא מן נמר
אלמכאלפין לם יען ואחד מנהם בחושה אלכתאב ותחרירה וזואירה ונאקצה ואעאבה
ואשכאלה ולא בשי מן אלפקה ולא אלאחכאם ולא סאיר מא תצמנתה אלאתאר מן
אלטאעאת ואנמא קד ואפו הדיה אלאשיא אנמעין מחכמה מצלחה פחצלו בעצהא
גיר תעב ואכדו פי אן יתעקבו אלתעבין פיהא אלחאמליהא פי פרוע יסירה בשבה צעיפה
עלי מתאל מא גוד אלחכים אלחמתיל להם הם מע דלך יתעטמן כמה קאל על
כסא ולא ירצון במא רצי בה אלאולון על גפי ואנמא יקצדון אלאגרא ואלאנביא
ליזיליהם ען שרקהם אלסהלף כמה קאל לקרא לעוברי דרך ונוי מי פתי ונוי כמה קצד
אלחכמא מן כאן נאפלא ליסתחיבה וירדוה. וכמא ירד אלמוחרון ואלרבונין תוך
אלנהול כמה קאל עזבו פתאים וחיו ונוי כדלך ירדון אלמלחרון ואלמכאלפון אבאחתהא
כמא קאל מים ננובים ונוי פמתל באלמא אלמסרוק אלמאל אלחראם ושבה באלטעאם
אלמסתור אלנשיאן אלחראם פאלמלחרון ישלקון כליהמא ואלמכאלפון אבעאצא מנהמא
כמא [הו] משרוח פי תפסיר אלתוריה. ואמא קולה יסר ליג ונוי פהדיא קול לאין לא עאם או
כאן אלשהאר יוגנא מודבא לנאהל לא ינאלה עאר ולא באם ולדלך ודת פי אלאגרא
כם מן ואנמא הדיא באצח פי מן לא יחסן אן יעט פתאול עשתה בה ובאלמואעט
אלי אלמנאועה ואלמשאגרה נעם חתי אלפריה ואלמקארה ודלך יכון אמא מן תחאמלה
עליה או מן אצעאפה חגז אלעשה או מן ועשה לה פי מלא מן נמאעה פמנהא קאל
לוקח לו קלון ונוי ואמא מן יחסן אן יעט פליובך ליג ורשע וגירהמא מן אננאם אלמכסיר
וקד עלמת אן אביה³) ובך אלקום פי אלמאעה פאנקלב דלך עליה כטאא ואן חנבי

¹ בכ"י תרעו.

² לא מצאנו מקום מאמר ר' יהושע.

³ לא ידענו מי הוא זה אביה ואולי צ"ל נביא = נביא ותוא איש האלהים הנזכר במי

ואלמבטלין מן אצחאב אלמדאהב כף כל פריק מנהם ידעון אלנאם אלי אתבאעה
ואלקול במדבה פקאל פי אהל אלחק והם דוו אלחכמא

ט

1 אלחכמא קד בנת ביתהא ונחתת עמדהא כתירא¹: 2 ודבחת
דבחהא ומוזגת למרהא ונצדת מאידתהא איצא: 3 תם בעלת בגואריהא
תנאדי עלי טהור אעלי אלסקוף: 4 תקול מן כאן גאפלא יעדל אלי
האהנא ומן כאן נאקיץ אלעקל אקול לה: 5 הלמו² אנתדו מן טעאמי
ואשרבו מן כמר מזנתה: 6 ואתרכו אלגפלאות ואחיו ואסתרשדו פי
טריק אלפסם: 7 פכס מן מודב דאה יתכד לנפסה אלהואן וואעט
טאלם דאך עיבה: 8 פלא תעטן אלדאהי במא ישנאך בה בל עט
אלחכים פאנה יחכך: 9 וואעט אלחכים מא יתחכס בה איצא וערף
אלצאלה מא יודאד בה בתא³:

וקאל פי אלמבטלין והם אהל אלגהל

13 ואלגהל כאמראא האימה גאפלה לא תערף מאדא: 14 וקד
גלסת עלי באב ביתהא עלי כרסו פי אעלי אלסקף: 15 תדעו במארה
אלטרויק אלמסתקימה טרקהם: 16 תקול מן כאן גאפלא יעדל אלי ומן
כאן נאקיץ אלעקל אקול לה: 17 אלמא אלמסרוק מא אהלאה ואלמעאם
אלמסתור מא אלדה: 18 ולא יעלם אן אלהלכי הנאך ופי אעמאק
אלגחים מדעיוהא:

וינבני אן נשרח אלקצתינ באשתראך עלי אלמקאבלה ואלמואזא. אמא אהל
אלחק פאנהם לא ידעון אחרא אלי אלקול במדאהבהם אלא וקד ענו הם בהא אולא
פחררו מא כאן פיהא ממא תוגבה אלעקול וחפטו מא חמלתה אלאגבאר מנהא ודכו
ענהא פדפעו אלמטאען אלתי ינשבהא מכלאפודהם פיהא וסרו אלגדר אלתי יתסלק
עליהם מנהא פחיניד אסתוי אלאמר להם ולמן יסתעטפונה והם ישבהון מן לס ידע
גדמאה ואצדקה חתי אבתני אלבית ואצלח אלאלה פיה ודבח וכוו וסבף חתי אלכואן

לדבריה. ולימוד החכמה צריך להתמדה ולעיון הרבה לפי שזאת המלאכה איננה כמלאכת אוסן
שאם קבל עליו לעשות את סעשהו בזמן קצוב יגמור בכל יום חלק שוה ממנו אבל התלמיד לא
ילמד בשנה הראשונה אלא דבר מועט ובשנה השנית כפלים ובשלישית כפלי כפלים וכן לעולם
עד שישלים חפצו וכן בחפלה ובמעשים טובים ובקיום מצות ובחקות הגמול צריך האדם למתינות
ולתמדה.

¹ כ"י א' וגי סבעה.

² כ"י ב' הא לכם ובכ"י ג' העאל.

³ הגאון השמיט כאן שלשה פסוקים י' י"א וי"ב והעתיקם בסוף הפרשה כדי לחבר
תארי אנשי דוברי כזב (י"ג עד י"ט) עם תארי אנשי אמת הנרשמים בתחלת הפרשה.

בשמו לים חקו וען יהי מארות (שם י"ד) באמצעו שחקים ממעל וגו' וען ישרצו חסים (שם ב') וען תוצא (שם ב"ד) עד לא עשה. פגאת אלחכמה¹ פי אלשרף בקולה ואחיה אצלו אמון וגו' אף בהא יחדת נטיע מא יחדתה ועליהא יתרעה ויזרנה ויוגדה. וזו לא שך עלי טריק אלמתל חסר ביום יום לאן אי שר זלק פי אי יום פהי מעה תחול ותפרח בכל וקת וקטעה מן אלזמאן יתגדרון לאנהא¹) פי דאת כל ברהא וגו מן אלזמאן תם פסרת אלמתל וקאלת ואנמא אעני בסרורי לים אנא לנפסי אף לים אנא נסם כל אנמא ירנע דלך אלי אהלי ואצחאבי כמה קאלת משחקת וגו' וקולי אני קרה. עין לים דאתי אף לא שנין די לכן מנתחלי ומכתסבי פיהם אקול ושעשעי את בני אדם והדה אלאקואל מן אלתנאיי ואלמבאלנה² פי שרף אלחכמה אף צנאעתהם צנאעה³ אלהיה אנפר במא דא עכס אלחכים תלך אלצפאת אלושה אלרלה⁴ פי אשה זונה².)

32 פאלאן יא מעאשר אלבנין אסמעו לי וטובא אלדין יחפטון טרקי:
33 אסמעו אלאדב ותחכמו ולא תגדבוה: 34 וטובא אנסאן יסמע לי
או יראבט עלי מצאריעי יום יום ויחפט עצאדאת פתוחי: 35 לאן כן
וגדני פקד וגד אלחיוה וופק אלרצא מן ענד אללה: 36 ומן אכטאבי
פקד פלם נפסה וכל שאניי פקד אחבו אלמות:

תקול אלן קול דאל פמן הו בהדה אלאחואל ינבני אן יקבל קולה ולא יבדב
תם אעלמת אן אלסרור בהא פי אלדניא ואלחיוה פי אלכרה לא ינאל אלא במואשבה
ולוום אף קאלת לשקד לשמר ואלדי דעאהא אלי דא לאן אלבאני ואלצאני ואלנאר
וכל מן יעמל צנאעתה תתם פי עשרה איאם מתלה פהו פי כל יום ירתפע לה מנהא
אלעשר במקדאר מתסאו ואלחכמה ליסת כדאך לאנא לו נולנא אלמר עלי אנהא תנטל
פי עשר סנין לס יכן אלעשר מתכאמלא פי אלסנה אלאולי כל יכן פי אלאל אלוקה
עלי זו מנהא יסיר ואלתאנייה עלי אצעאפה ופי אלתאלתה עלי אצעאף אלמצאעף ופי
אלראבעה עלי אצעאף [אצעאף] אלמצאעף חתי פוק אלמר אלוצף. פלדלך אחתאג
טאלבהא אלי אן יצבר ויטמאן לילא יקלק פיקל צברה וכדלך אלצלוה³) ואלחסנת
תחתאג [אלי] לוום וצבר כמה קאל חוקו ויאמין לבככם כל המיחלים לה' (תהלים
ל"א ב"ה) וכדלך סאיר אלטאעאת ורגא אלחואב כמה קאל חסד ומשפט שמר וקה
אל אלהיך תמיד (הושע י"ב ז')⁴). ובעד הדה אלכטוב וצף אלחכים קולין פי אלמחקין

¹ בכ"ו אלא אנהא.

² ביאור: לפי שהשם ברא את הכל בחכמה ובשכיחה אמר החכם שחכרה קרמה
לכל והיא היתה בתחלת הזמן שהזמן עצמו נברא על ידה והחכמה אינה עומדת בעצמת אלא
נמצאת עם בריאת כל דבר במעשה בראשית ואמרו בהכינו שמים וימינו אל יום ראשון ואמרו
בחוקי חוג נגד יחי ריקע ואמרו בשומו וכי נגד יקו חמים ואמרו באמצע וכי נגד יהי מאורות
ואמרו עד לא עשה נגד ישרצו חסים ותוצא הארץ. ואמרו ואחיה אמון רוצה בו שהמון הדברים
נבראו בחכמה. ואמרה ואחיה שעשועים וכי על דרך משל שהחכמה שמתה בכל יום ובכל עת
לפי שהיא מתודשת עם כל מה שנברא בכל יום ובכל זמן ואחר כן ביארה את משלה באמרה
אינני שמחה לעצמי שאינני נוף כי אם אוהבי וקוני הם השמחים בי ואלו התארים המשובחים
הם הפך התארים המנוגים הנאמרים באשה זונה.

³ כן הוא בתוך הספר ובגליון כתוב אלצלאח.

⁴ ביאור: אמרו ועתה ירצה בו שאחר שאלו הם תארי החכמה ראוי לאדם שישמע

ואין שרא ללעצא¹ כמה קאל אללה הלא הוא כמס עמדי וגו' (שם ל"ב ל"ד) ולהא קת פתח קאל סיה פתח ה' את אוצרו ויוצא את כל כלי זעמו (ירמיה נ' כ"ה)¹.
באלגת פי שרפהא אלי אנהא זלקת אול אלזלאיק ומענאהא פי דלך אד לם יזלק
פי אלא מחכמא ומן תדביר חכים פהי אדן אול אלמזלוקין:

22 אללה אכתרעני אול זלקה וקדים פעלה אול חין: 23 ומן אול
גלדהר אנתכתב וקדם אלארין מן אלאן: 24 בדי בי וליס גמור ולא עיון
זע גזר אלמא: 25 קבל אן תרסב אלזבאל וקבל אלזבאע אבתדית:
26 ואד לם יצנע אלארין באסואקהא ולא אול תרבאת אלדניא: 27 ומע
יצלאקה אלסמאואת אנה הנאלך ואד רסס חגאבא עלי וגה אלגמר:
28 ומע תאיידה אלשוואהק מן עלו ואעזאזה עיון אלגמר: 29 ותציירה
לכתר רסמה ואלמיאה לא תתגאזו אמרה ורסמה אסאמאת אלארין:
30 כנת² ענדה גמהורא³ וכנת קרה עין יום יום סארה בין ידיה פי
גל וקת: 31 סרור לאהל אלדניא ארצה וקרתי לבני אדם:

אד שהדת אלעקול ונצת אלכתב באן אלפאטר גל ועז זלק מא זלק בכחמה
ועני מחכמא תאמא צח בדלך מא קאל אלנבי ען אלחכמה אנהא סבכת גמיע אלזלאיק
אלזנוב אד אלכל אנמא זלק מן אנלהא ואנהא כאנת מע אלומאן כאלחרות פי אול
זן מנה אד אלומאן נפסה בהא זלק אעני מחכמא פעין אלחכמה ועלי אנהא ליסת
ואימה בדאתהא פאנהא לא תללו מן וגורחא פי כל זלק ממא זלקה אללה. ווצף
ואדנא גמיע מעשה בראשית קאל עמא צנע פי אליום אלאול בהכיניו שמים מקדמי
ארין וען יהי רקיע (בראשית א' ו') בחקו חוג על פני תהום וען יקו המים (שם ט')

(1) ביאור: אמרו ערמה אינו רוצה בה הערמה לעשות הרע אלא הערמה הטובה שהארם
אין וישכיל לעשות בה הטוב ועל זה אמרו לעולם יהא ארם ערום כיראה וכמו שעשה חושי הארמי
הציל את דוד וכמו שהערים ר' אליעזר באמרו נאמן עלי הריון ור' מאיר כשהביאו לפניו מרק
בשר חזיר ותלמיד ר' מאיר כשנס אליו איש אחד מפני רודף ותחביאו ועמד לפני הרודף
כבוד לו משעמתי לא ראיתיו. ואמרו יראת השם ר"ל שיש ארבעה דברים ששנאתם היא עבודת
השם והם גאה וטעמו ההתפארות כנפשו והגאון והוא ההתגאות על האחרים ודרך רע והוא
ליכח בדרך שנחשדים בה ופי תפוסות וזה דבור שאינו קיים ומוחלט. ואחר זה מתארת החכמה
עצמה בשמונה תארים רצופים והם: א) שהעצה אשר כל אדם צריך לה היא ענף מענפי
החכמה. ב) שהגבורה אינה מועלת לגבור כי אם בכינת. ג) שהמלכים וכל שריתם אינם
שלים בצדק כי אם על ידה. ד) שבדרישתה השופטים דנין ופוסקין. ה) שהסוחרים צריכים
למה לישא וליחן באמונה שאם לא כן אינם סוחרים כי אם גולנים. ו) שקנין החכמה היא
לרע. ח) והחתימה שהחכמה תתן לאותיות כל מה שבנמצא וזה ענין יש שהוא תפך אין
שהדברים נתלקים לסוגיהם ולמיניהם ולאישיהם והנמצא כולל כולם והשם שהוא יכול על כל
לאותבי החכמה את כל אשר הבטיחה בו וימלא את אוצרותיהם ויביא על שונאיה את כל
הפחידה בו שהוא ויוצא עליהם את כלי זעמו.

² בכ"י ב' ו' וכנת.

³ אמון כמו המון בחילוף היא באלף.

יגדוני: 18 אלגנא ואלכרם מעי ואלמאל אלגסים בנצפה: 19 ותמר
 ביר מן אלקראצה ואלפאיז וגלתי מכתארה מן אלורק: 20 ופי סבל מ
 צלאח אסלך ופי וסט סכך אלחכם: 21 לאנחל מחבי אלוגוד וכזאינה
 אמלאהא:

אמא קולה אני חכמה שכנתי ערמה פלים דלך זבת מן גהא אלמנכר לכנר
 פטנא ונהצה פי אלטאעה וכמא יקול אלחכים לעולם יהיה ארם ערום ביראה (ברטול
 י"ו א') וכמא פעל חושי הארכי פי אלמשורה חתי זלין דוד (שמואל ב' ט"ז. ט"ז) וכמא
 פעל רבי אליעזר אלדי קאל לקאציה אלרומי אן אלחאכם עדל (עבודה זרה ט"ז ב')
 יעני רב אלעאלמין¹) וכמא פעל ר' מאיר חין כאן מטלובא ליקתל פוקע פי איוויס
 סקרמו לה בשר חזיר פכאן יגמס אחדי אצאבעה פי מרקה וימין ניראה (שם י"ח ב')
 וכמא פעל בעין תלאמיד ר' מאיר אד תחרם בה רגל פאלפאה²) חם וקף וקא
 למאלבה מגד וקפת לס ארה³) ונשיר האולי כתיר פהדה אלמור ערמה מחמודה
 ואלערמה אלתי פי ניר דלך מן אלזשא קאל פיהא לכר חכמים בערמם (איוב ה' י"ג).
 ומן כאן⁴) פיה ואחדה מן הדה אלארבע זלאל פינב אן יבנצה אלנאם כמא קאל
 שנאת רע כל בנצתה עבארה ודי נאה ונאון ודרך רע ופי תהפכות. פתפסיר נאה אענאב
 אלמר בנפסה⁵) ונאון אקתדארה עלי קומה ודרך רע אתבאע אלריב ופי תהפכות
 כלאם ניר מחצל ולא תאכת. חם נעתת אלחכמה נפסהא בתמאניה אוצאף מתואליה
 אלואלי אלמשורה אלתי יצטר אליהא גמיע אלנאם אנמא תתפרע מן פרועהא כמא
 קאלת לי עצה וגוי ולא תנפע קוה אלנבאברה אלא מע גודה אלראי חם אלמלך
 והאשיתחם מן וורא וכתאב לא בר להם מן אסתעמאלאה אד בהא יסוסן אמורדם
 וירברונהא. חם אלקצאה ואלחכאם מן אלפקהא ואלעדול פהי עצמתחם אד מנהא
 יסתמדון אלפתיא פי אלנאם ואלמאל ואלפרונז ואלשראיע⁶). חם אן אלמכתסבין
 וטאלבי אלממאל מצטרון אליהא לאנהם לא יעלמון כף יתנרון בעדל ואנצאף אלא
 מן גהא אלחכמה. אללהם אלא אן יכסבו מן אין מא אתפק ולו בתגלב פלים יסמי דלך
 תגארה כל לצוציף. חם אן אלאשיא אלתי יסאו בהא אלפו באלחכמה ביר מנהא
 ללוגה אלתי וצפנאהא פי כי טוב סחרה. וקולהא בארח וגוי תעני אנהא תסוק אלי
 צלאח ותדעו אלי ביר לאן אלמסתעאן עלי אלציר אלציר ואלמסתעאן עלי אלשר
 אלשר אד כל שי יויד שנלה ויקויה. ותחמת עלי להנחיל אהבי יש וגוי ומעני יש אלוגוד
 לאנה צד אין גמעת פי הדיא אלקול כל מוגוד ודלך אן אלאשיא תתפרק פיסא בין
 גנם ושנין גנוע ויגמע גמיעהא אלוגוד. פמן כאן קאררא עלי דאת אלוגוד פהו יפי כסא
 תעד מן מלו אלזואין בירא כמא קאל ואוצרותיהם אמלא ולהא וקת תפתח קאל פיה
 יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וגוי (דברים כ"ח י"ב) וכדלך תתם כמא תואעדת כסלו

¹ לפי דעת הגאון השיב ר' אליעזר בערמה נאמן עלי הדיין שהוא כוון באמרו
 אל השם יתעלה והדיין הרומי חשב שהוא משבחו.

² התלמיד רצה לומר משאני עומד לפניך והרודף חשב שאמר מיום היותי על הארץ.

³ לא מצאנו מקום הספור הזה.

⁴ נראה שחסרה כאן: וקולה יראת ה' יריד בה אן מן וכו'.

⁵ בתרגומו פירש אלהו ותוא תלעג.

⁶ נראה שר"ל פסקים בדיני נפשות ובדיני ממונות ועריות ואיסור והיתר.

אלהגאל וארפע צותי אלי סאיר בני אדם: 5 אפהמויא נפל אלנהצה ויא
גהאל אפהמו קלובכס: 6 אסמעו פאני בתדביר אתכלם ואפתתאח נטקי
אלמסתקים: 7 ולסאני ידרם אלחק ושפתי תכרה אלטלם: 8 וגמיע
אקואל פאי בצדק לים פיהא מנפתל ולא עסר: 9 בלהא צואב ללפהם
וסהלה לואגדי אלמערפה: 10 כדו אדבי לא אלורק ואלמערפה כיר מן
אלקרמצה: 11 ואלחכמה כיר אלגואהר וכל אלמראדאת לא תסאווהא:

קולה אולא בראש מרמים תם קאל ליר שערים יעני¹) בולך אן אלחכמה
יראהא טאלכמה אולא בעידה ענה כאנהא פי מנאטר רסיעה פאדא רו עני בהא
סהלת ענדה חתי תציר כאלשי אלמוצע עלי אלארץ בין ידיה וקר קאל אללה חברך
ותעאלי לא נפלאת הוא ממך ולא רחוקה היא (דברים ל' י"א) וקאל שלמה אנהא
בעידה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז' כ"ג). ולים תתנאקין אלקולאן
לאנהא מן ניר ענאיף כאנהא בעידה פאדא עני בהא תבינת אנהא קריבא כמא קאל
בי קרוב אליך הרבר מאד וני (דברים ל' י"ד). אתבע אלחכים תלך אלקצה וכלאמהא²)
אלמדכמס אלוי לא יריד קאילה אן ינתקר עליה ולא ימתחן בכלאם אלחכמה אלתי אנמא
גרצהא ונאיתהא אן ימתחן קולהא לעלמה אן אלממתחן כלמא בלאה יודאר פיה רנבא או
ישר גוהרה פלדלך תנאדי שמעו כי ננידים וני כי אמת יהנה וני בצדק וני. וקר
צדקת אלחכמה [אן] כל מעאניהא טאהרה וכיר ורשר וצלחא ופלחא ונגאח וסכינא
והט ובר וחק ועדל ואנצאף ומא לא יחצא מן אבואב אלפצל ואלגלאל ועאדת אלי שרח
כי טוב סחרה אלמתקדם אן לים מענאהא פיה אן יתכסב אלמאל בהא ואנמא מרארהא
אן תברל ענאיף תכסב אלמאל באלענאיף בתעלמהא הי ואלוקף עליה ועלי מא
תאמר בה. פעמדת אלי שייך אלגואהר והי אעו אלמאל תם אלאמר אלנאמע והו כל
חפצים³):

12 אנא אלחכמה אסכן אלנהצה ואלמערפה אנד אלמהמאת:
18 ואד תקוי אללה שנאה אלשר פאלהוו ואלאקתדאר וטרק אלסו
וקול אלתקלב שנית דלך: 14 לי אלמשורה ואלפקה אנא אלפהם לי
אלגברוה: 15 בי תמלך אלמלוך ואלוורא תרסם אלעדל: 16 ובי תרום
אלרוסא ואלנבל וגמיע קצאה אלארץ⁴): 17 אנא מחבי אחאב וטאלבי

¹ בכ"י אעני.

² בכ"י בלאמחא.

³ ביאור: אחר שהזכיר במה שקדם דברי כוב היוצאים מפי הזונה והיא אינה רוצה
שיחקרו ויבחנו אמריה דבר כאן במאמרי החכמה שהיא רוצה בבחינתם לפי שהמעין בהם יכיר
את מהותה שכל עניניה טובים וישרים ומועילים להצלחת אדם וחזרה החכמה לכאן כי טוב
סחרה האמור למעלה (ג' מ"ז) שאין טעמה שהנושא ונותן בחכמה ירבה חונו אלא שהיוגיעה
לקנות חכמה טובה מהיוגיעה לקנות ממון ותזכיר שני דברים חפנינים שהם יקרים מאד וכל
חפציה על דרך כלל ואמרו בראש מרומים וכו' ביר שערים וכו' ר"ל שבתחלה החכמה נראית
רחוקה מן האדם וכאשר יתוגע בה מתקרבת אצלה ובוה אין סתירה בין מה שאמר השם כי לא
רחוקה היא ומה שאמר שלמה והיא רחוקה ממני.

⁴ בא' וני אלעדל = אלצדק.

24 ואלאן פיא מעאשר אלבנין פאסמעו לי ואמיעו ואצגו¹ לאקואל פאי: 25 לא יחד קלבך אלי טרקהא ולא תצל פי סככהא: 26 לאנהא אוקעת צרעי כתירין וקתלאהא עטימון: 27 אנמא ביתהא טרק ללתרי מורדה אלי כדור אלמות:

אמא עלי אלפאהר פקד אהלכת מעאצי אלזנא ואלסמא כתירא ניל אלטופאן ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו (כראשית ו' ב') ואהל סרום לחאל משכב זכר אף קאל הוציאם אלינו ונדעה אותם (שם י"ט ה') ולוט² חומרי ואבשלום ושמשון ואמנון ואלאלוף אלהאלבין אלמקתולין פי נבעת בנימן ואהל קריה שכס אנמעין היא ממא דון לנא ללאעתבאר ומא לם ידון פאכתר ואכתר. ועלי אלבאטן פאן אלדניא קד אהלבת אלקרון אלאוילי סימא אלמתמסכין בהא ואלקאילין בדרההא כמא קאל (יקול) האורח עולם חשמור אשר רכבו מתי און אשר קמטו ולא עת נהר יוצק יסודם (איוב כ"ב טו טו³) וכמא עלמת מן פרעה וסנחריב ונבוכדנצר וחירם הין שקו אלעצא⁴ ואדעו אלרכוביה כף אורד אללה עליהם עדאבא אלימא ועלהם עברה ללסאילין פקד קתל אלטמע פי אלחירה אלאהואב מן אלאוילין ומא לם נדכרה ולם נערה פאכתר עדרא⁵:

ח

1 אלא אן אלחכמה תנאדי ודאת אלפהם תעלם צותהא: 2 פי רווס אלארפאע⁶ עלי טרקהא ופי סככהא מנתצכה: 3 ומכאן אלאבואב וענד אלסקוף ופי מדאכל אלפתוח תרן: 4 תקול אנאדיכס יא מעאשר

תסוה בלי ספק והוא ישמע לדבריה ותולך אחריה ולא ידע כי הוא כשור המובל לטבח שמראים לו בליל חמיץ וממשימין אותו בראשו או ביון עיניו כדי שילך אל המטבח או כמבקש ללמד את האוילים ולהביאם אל המלחמה או לקמפון ונתעה ותחץ יבוא בכשרו או כצפור הסמתרת לאכול החטים אשר בפה ויפול בו ואמר ככדו מפני שהוא אחד מן המקומות שהחץ מסית שם והמרה מתפשטת מן הכבד אל כל הגוף. והאריך החכם בענינים המגונים האלה לפי שקל יותר לאדם להזהר ממה שידע כבר. ובדרך נסתר הוא רומז אל הבלי העולם ואמרו חסר לב הוא מי שאינו מתחכם בגמיון האחרים הקדומים לו. ובאמרו נשף רמו אל העולם הזה המלא מטובה וחושך לכסילים. ואמרו הומיה היא וכי פנים וכי ירצה בו שהעולם הזה משתנה תמיד ואין בו קיום וכמו שזנה קהלת כ"ח עתים שונים. וכמו שזפתה הזונה את הנער בחמשה החושים כן מכשיל העולם הזה את האדם בחם וכמו שהיא משכחת את הנואף את בעלה כן משכית יצר הרע את האדם שורענות השם והמפותה ישכח בתענוגי העולם עד שיבוא יום מותו ויתפש כצפור בפה ויש תועלת בדברי הנביא על דרך גללה ועל דרך נסתר.

(1) בכ"י ג' חסר.

(2) לא ידענו למה הזכיר לוט שלא אבד על מה שעשה עם בנותיו.

(3) עיין בתרגומו לאיוב ובפירושו לספר יצירה דף 16.

(4) תרגומו שכרו את המטה וטעמו המרו את פי השם.

(5) ביאור: על דרך הפשט שאבדו רבים בעון זנות כמו דוד המבול ואנשי סדום וכיצא בהם ממי שהזכירו במקרא ויותר מהם אשר לא הזכירו ועל דרך הנסתר שעניני העולם הזה האבידו הדורות הראשונים ובפרט המאמינים בקדמות העולם וכמו שירעת שפרעה וסנחריב ונבוכדנצר התרמו לשם ונענשו בעונש גדול וכבר ידענו שהעמים הראשונים נהרגו מפני תאוות להיות חפשים ואשר לא נודעו יותר מאד.

(6) בכ"י ב' אלופאע.

לקראתך וחמסה אללמס מן לון אלמהאר ונעימתה מן קולהא מרבדים וגו' וטיב אלריאה מן קולהא נפתי משכבי וצותהא מע דאך הודא יקע סמעה בלין ותרקי קמא קדם וקאל החליקה פתקול לה אנתמע לך¹) הדה אלמסה חמס דלך בלדא סארסה לכה נרוה וגו' תם תבסס לה אלמל אד תקול לה עד הבקר ותומן נוסה בקולהא כי אין האישי בביתו וגו' ותקול לעלך תפן אנה סרור מנקטע קד מצי אלצאהב אלי ספר טויל פהי לא מחאלה תמילה בלך פאלמנפל ענר סמעה הדה אלכלאם או אכתר מנה ינסאק מעהא והו לא יעלם אן אנסיאקה כאלתור לידבה ולעלה אן ידארא בשי מן קת או במסח ונהה ובין עיניה או כמן יסאק אלי תעלים אלנהאל ואדי בהם אלי חרב או מלעב פינתר באללעב וינתשב פיה אלסהם או כטאיר ינתר באלחנשא פיקע פי אלפך או במא שאכל דלך ואנמא צצין אלכבר לאנהא מקתל מן אלמקאתל ומנהא תנתשר [אלמרה]²) פי גמיע אלכרן. פגמע אלחכים הדה אלפואחש אלמנכרה פחר מנהא ואנמא תקרם בהא אלינא לאן אלמר אדא לקי מן אלכלאם במא קד עלמה כאן אסהל עליה מן אן ילקא במא לם יעלמה. וסראיר הדה אלקצה פי נרוראת אלדניא אלממתלה באשה וזנה ומעני נער חסר לב לאנה לא ינתר בהא אלא כל מן לא יסלם אלי אלמנרבין אלדין מצו מן קבלה חתי אחתאג אן יגרבאה הו בנפסה ויומי בקולה בנשף אלי הדה אלדאר אלתי אלנהאל פיהא פי חירה ושלום וקולה ען אלדניא המיה היא וגו' פעם בחוץ וגו' יעני בה תקלבהא ואנהא לא תתבת עלי חאל מרה פרה ומרה חון מרה לראובן ומרה לשמעון ועלי מעני עת ללדת אלי אלממניא ועשרין קולא (קהלת ג' ב') וכמא תגוי אלפאסקה ללרגל באלמסה חואם בלך תלהיה אלדניא (הם) בהא וכמא תויסה אלזאניא מן וזנהא בלך וייסה אלזאטר אלסו מן עקאב אללה כמן קאלו אכל ושתו כי מחר נמות (ישעיה כ"ב י"ג) וכאלדין קאלו לא ייטיב ה' ולא ירע (צפניה א' י"ב) פלא יואל אלגריר לאהויא באלדניא חתי יאתיה סהמה אעני יום אלמות פיקבין כאלטאיר פי אלפך או גירה מן סאיר אלחיואן כמא קאל כי לא ידע האדם את עתו (קהלת ט' י"ב) פאנמא אלחרר קבל אלוקוע פכאן כלאם אלנבי מצלחה לנא עלי טאהרה ועלי באטנה³):

¹ בכ"י לה.

² יש כאן מקום חלק ומלאנו החסרון כפי השערתנו.

³ ביאור: כבר הקדמנו בפתיחה (דף 7) שלפעמים החכם נותן משלים בחכמתו כאילו הם מעשים שראה בעיניו וזה אמרו כי בחלון ביתי נשקפתי וזה משל לעינים רבים מן הזנות ומשאר הפשעים וכנגה בו פעם את האשה ופעם את האישי ופעם שניהם. ואמרו כי בחלון וכי יורה על תחלת חרפת הנער והאשה והוא שמביטים אליהם מן החלונות. ואמרו וארא וגו' ירצה בו שהם נראים וניכרים ואמרו עובר וכי ר"ל שהנער הולך הלך וטפוף. ואמרו בנשף: כי ר"ל שהמעשים הרעים האלה אינם מצויים כי אם בחשך. ואמרו וחנה אשה ירצה בו שמנהגו וזאת האשה נתעבים. ואמרו הומיה וגו' ר"ל שלא תרוה לעולם את צמאת. ואמרו פעם בחוץ וגו' ר"ל שאין לה מנוחה. ואמרו ותחזיקה בו וגו' ר"ל שמדברת בפירוש בלא רמזיה כמו שאמרה אשת פוטיפר שכבה עמי ואמרו ובתי שלמים רוצה בו שהודים נושאים בשם האל על עבירותיהם ובכל זאת אינם זוכרים אותו לשוב אליו ואמרו על כן יצאתי וכי היא אומרת לו שקח לי לבדו ושכל תענוגי העולם מצויים בביתה וזה שמקור התענוגים הוא חמשה החושים לכן תדחיהו באמרה ובתי וכי והוא חוש הטעם על כן יצאתי זה חוש הראייה ומרבדים וכי זה חוש המשוש ונפתי וכי זה חוש הריח ואמריה החליקה זה חוש השמע ואומרת לו עוד לחשלים את התענוגים בעונג ששי וזה באמרה לכה נרוה דודים. ומארכת לו הזמן באמרת עד הבקר ומשקטת את יראתו באמרה כי אין תאישי בבית ושלא ישוב במהרה באמרה ביום חמסה. ובדבריים כאלה וכו' ויתר טהן

קדמאהא: 12 פמרה פי אלסוק ומרה פי אלרחאב וענד כל זאויה
 תכמן: 13 פאמסכתה וקבלתה ווקחת ונההא פקאלת לה: 14 ללה
 עלי דבאיה סלאמה ואליום אפי בנדורי: 15 עלי מא כרגת תלקאך
 וטלבת ונהך פוגדתך: 16 וקד נגדת סרירי נגודא ואראיכא מן חשו
 מצר: 17 ובכרת מצנעי במסך וענבר ועוד טיב: 18 תעאל נרוי מן
 אלודוד לילנא אלי אלצבח ונתמתע באלמחאב: 19 אן אלרגל לים
 פי ביתה וקד סאר פי טריק מן בעיד: 20 וקד אכד מעה כיסה פלים
 יגי אלי יום אלאצחי: 21 פמילתה מן כתררה בתהא ודחת בה בליאנה
 נטקהא: 22 ראיתה מנטלקא וראהא והו גאפל כתור ידכל אלי מקצב
 וכעאכס² אלי ארב אלגהאל: 23 אלי אן יפלע אלסהם כבדה
 כסרעה טיר אלי פך ולא יעלם אנה בנפסה:

קד כנא קדמנא פי צדר אלכתאב אן אלחכים וצע אמתאלא ילפט בהא עלי
 מרגז האדתי חדתה ואנמא דלך שי ראה באלחכמה פעלי היא קאל כי בחלון ביתי.
 טוי פי דרג היא אלמתל מעאניא כתירה מן קבא אלפגור ואלמעאצי ושניעהא וכלמא
 אמען פי אלקצה אתי בקול אחד מן אלזכר פמן היה אלקבאיה מא אנכרהא עלי
 אלנסא ומנהא מא אנכרה עלי אלרגאל ומנהא עלי אלזמיע. קולה כי בחלון ביתי
 ונוי היא אול הואנהם [ה]ן אשראף³ אלנאם עליהם מן אלמטאלע. וקולה וארא
 בפחאים אבינה ונוי טוי פיה מא יתפרסהם אלנאם ויקולון אתרי היא פלאן והל חיה
 פלאנה. וקולה עבר בשוק ונוי דרג פיה אלזכר ואלחמשי ואלתערין. ופי בנשך
 בערב ונוי קבא היה אלשוון⁴ אף לא תלתאם אלא פי אלחשאת ואלטלמא
 ופי דרג והנה אשה ונוי סמאנה אשכאל אלפאסקה אלדאעיה אליהא. ותחת המ
 היא ונוי תכיר⁵ סמאנתהא באנה לא ירויהא שי. ופי טאהר פעם ברוין ונוי אלזכר
 עליהא אנה לא יסתקר קרארהא. ואלואצח פי והחזיקה בו ונוי קביח מא תחנכ
 באלמנכר עלאניה בניר אכני כמא תקול מרה פוטיפר שכבה עמי (בראשית ל"ט
 מתל אלבהאים וינבה קולה זכחי שלמים ונוי עלי מא יחלף אלמנאן באסמא אל
 גל גלאלה ותקדם ויתעאהרון בהא עלי מעאציהם ומע דלך לא ידכרונה פירעון. ו
 קולהא על בן ונוי תקול אנמא אנה כמלה⁶ לך כל תוהמה אן אלדניא כלהא
 מעהא ולמא כננת מלאף אלנאם הי מא וקעת עליהא אלזמסא חואם אעני אלכ
 אלסמע ואלמשם ואלדוק ואללמס גמעת למסתהא פי תרניכהא היא פאמא אלמט
 סאומת אליה באלזכחים ואלנשר אשארית אליה ברויא ונההא אף קאלת יצא

(1) הוא יום שמקריבין בו קרבן וכן תרגם הגאון בתהלים פ"א ד' ואפשר שלפי דעת
 כסה נגור מלשון נכס בארמית.

(2) הגאון העתיק עכס במלה ערבית הדומה לו וענין עכס בערבית קשירת רגל הנסור
 בחבל ולפי הכינור נראה שענין עאכס מי שכופין לילך בעל כרחו.

(3) בכ"י ואסראף.

(4) בכ"י אלשוין.

(5) כ"י תרביד.

(6) בכ"י כמלא.

להם מן נאר נהנם ולא דיה ולא שפאעה וכמא יקול כי חמה פן יסיתך בשסק ורב
בפר אל יטך (איוב ל"ז י"ח):

ז

1 יא בני אחרם אקואלי ווצאיאי תדכרהא ענדך: 2 אחסטהא
תחיא בהא ותוראתי כגנני עיניך: 3 ואעקדהא עלי אצאבעך ואכתבהא
עלי לוח קלכך: 4 קל ללחכמה אנת אכתי ואדע אלפיהם מערפה:

פי קולה תצפן יוצח אן אלעלם הו אלכנו אלשרוף ואלדכאיר אלפאלצה
אלארב. ולקד ניד אלמתל פי חספ אלארב ואלעלם אד קאל כאישון עיניך אד לא
שי ענד אלנאסאן אעו מן חרקה בל²) מוצע מרג אלרוח אלכאצר וכדלך יעו
אללה מן יעוהמא אד קאל יסוכנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו (דברים ל"ב י"י)
ויבדל מגדכיהמא כמא קאל כל הנגע בכס נגע בכת עינו (זכריה ב' י"ב). ומתל
מראעתהא בארבעה אשיא באלשי אלמעקוד עלי אלאצאבע פהו לא ינסא וכמא
יצנע אלנאס אלחדרה לאסבאב להם פי אצאבעהם חם באלשי אלמכתוב עלי אלצדר
אלדי יטהר לכל מן אסתקבל צאחבה ובאלאמת ואלקראבאת אלדי לא יקדר אלמר
עלי אלנאספי מנהם אד מע כונה לזמתה אנסאבהם חם באלמערפה ואלצדיק אלדי
הו סאכן דאכל אלקלב ולא יוול שפעה פטובא מן געל הדה אלארבעה אשיא
ללחכמה פאנה לא ימיל אלי כמא ודאך מן בעיק³):

5 יחפסוך⁵ מן אמרה אנגביה ומן גריבה קד לינת אקואלהא:
6 פאני בינמא אטלע פי כוה מן מנולי ואתשרף מן אלמשכאה⁶ 7 ראת
מן אלגפל ותפהמת מן אלבנין בחדת נאקין אלעקל: 8 מאר פי
אלסוק ענד זאויתהא ופי טריק מנולהא יכמו⁷: 9 פי גלם מן עשייה
וענד תגן אלליל ואלאפל: 10 פאדא באמראה תלקאה פי היה זאניה
כאלבה⁸ אלקלוב: 11 האימה הי וזאילה ופי מנולהא מא יסכן

¹ ביאור: אחר שדבר בחרפה וקלון הבאים על הנואף בעולם הזה הוסיף כאן ענישו בעולם
הבא והוא משל לכל עובדי עבירות חמורות שאין להן כופר והצלה מאש של גיהנום.

² אפשר שצ"ל כל הו.

³ אלו שלוש מלות קשות להבין ואפשר שענינו ואחר מן החטאים הוא הזנות הנזכרת
בפסוקים הבאים

⁴ ביאור: כאמרו תצפון יורה שיהיו החכמה והמוסר כאוצר נחמד. וצוה החכם לשמור
את החכמה כדבר הקשור על האצקעות ולא ישכת כמו הסימנים שעושים להם בני אדם לזכר או
כדבר הכתוב על החוזה שהוא גלוי למי שיפגש בבעליו או כקרוכים שאין יכול לחדש ביחוסם מיום
היותו או כאוהב השמור בלבו ואשרי האיש השומר את החכמה כאלו הארבעה דברים לפי שבוה
יסור מן החמא.

⁵ בכ"י ב' וגי' ינגיאך כלומר החכמה והבינה יצילוך

⁶ אלו שלש מלות חסרות בכ"י א' ובמקומן נמצא עלי ען.

⁷ בכ"י א' וכמר.

⁸ בכ"י ב' סאלבה.

וצע מתלין ורכב עליהמא פעלין. אלמתל אלול ספו אלנאר פי אלחוב ולא תצל אלי אלנסם סאן אלחוב יחרק לא אלנסם כדלך כל הנוגע בה דלך אלדאני מן אמראה צאחבה בולע לא בנשיאן לא יברו מן עקאב מא. ואלתאני אלמשי עלי אלנאר אלדי יצל בה אלאלם אלי אלנסם ישבה בה כן הבא אל אשת רעהו לא ינקח וזו אלאתיהא אלדי לא זלאין לה מן נאר גהנס¹):

30 לא יזר באלסארק אלא הו סרק פאנה רבמא²) כאן דלך לישבע נפסה מן גוע: 31 ואדא וגד קד יגרם כתירא או גמיע מאלה יעטיה פיתכלין³): 32 מתל נאכח⁴) אמראה אלנאקין אלעקל מהלך נפסה הו יפעל דלך: 33 אלבלא ואלהואן יגדהמא ועארה לא ימחי:

קד יחזיר כתר מן אלנאם פי האתין אלאתין יקולון וכיף לא יורא באלסארק חם כיף לומה אן יגרם שבעתים. סאקול כמה נצצת אן אלחכים לס יקל לא יזי באלסארק וימסך כל קאל לא יבוזו לגנב מתל נאף אשה יעני אן הדיה מציבתאן אלנא ואלסרק ובליה אלואני אצעב מן אלסארק והיא כקול אלסלטאן לא תעאקבן אלסכראן מתל אלואני. ותפסיר שבעתים כתר וליס הו סבעה ווארה ולא סבעתין וכדלך כחור מן אלעאדאר אלנבריה פי אלמקרא מתל עשרה ומאה ואלף וכמא סאכין פי וסט חיא אלכתאב וצם אלסבעה אליהא אף הו משהורה פי אכתר אלשראיע. וקול אלנבי ען אלסארק ישלם שבעתים ליס הו חכם בה עליה ואנמא וצף חאלין אפה אלסארק פיהמא אכף מן אלואני אלואלי אן אלטעאם ואלשראב דאעיתהמא לא ימנ מדאפעתהא כמראפעף שהוה אלחלקיה ואלאכרי אן אלסארק קד ישא אן יגרם כחורא או גמיע מאלה באכתיארה הו פיתכלין ענר אללה וענר אלנאם ואמא אלואני פליס יקדר עלי רד מא קד עמל ולא אצלחא מא אפסדה כמה קאל וחרפתו לא תמחה⁵). וכעד וצפה מא יחל באלואני פי דאר אלדניא מן אלבלא ואלעאר ואלנסם ואלדראלה וצף מא ינאלה פי אלאכרה סקאל

34 אן אלעקאב כחמיה אלרגל ולא ישפק פי יום אלנקמה: 35 לא ישפע פיה כל דיה ולא ישא אן כתר אלרשא:

פוצע אלחכים עקאב אלפאסק מתאלא לגמיע מרתכבי אלכבאיר אנה לא מללין

(1) ביאור: הביא שני משלים לשני פעלים והמשול החוסר אשת איש מבלי שיבוא עליה בנושל אש בחיקו ואינו שורף כי אם בגדיו והבא אל אשת איש להולך על גחלים ויכוח גווא ולא ימלט מאש של גיהנם. — (2) בכ"י א' לאנה אנמא.
(3) הגאון חוסיף הטלה הזאת על דרך ביאור כלומר שיכפר הגנב בזה את עונו בעיני אלוהים ואדם.
(4) בכ"י ב' וגי' סאפת.

(5) ביאור: רבים נבוכו בשני הפסוקים האלה ואמרו איך לא יבוזו לגנב ואיך ישלם שבעתים ואומר שענין הפסוקים כן לא יבוזו לגנב כנואף שהם שתי רעות אך שרעה הנואף קשה מרעת הגנב וכן אמר מלך אחר אל תעניש את השכור כנואף. ואמרו שבעתים אין ענינו שבעה או כפל שבעה כי אם הרבה כענין עשרה ומאה ואלף שהם מספרים תמימים ומשתמשין גם כן בשבעה לש שהמספר הזה מצוי אצל מצות רבות עיון למטה כ"ז מ"ז. ובשני דברים יש יתרון לגנב על הנואף שהגנב לא יוכל לכבוש את רעבונו וצמאונו אבל הנואף יוכל לכבוש את חארתו והגנב יכפר את עונו בתשלום כסף הרבה או בתרו כל חוטו והנואף אי אפשר לו להיטיב את אשר הרע.

24 יחפֿטוך מן אמראה־ סו ומן לין לסאן אלגריבה: 25 לא תתמֿן
חסנהא פי קלבך ולא תאכדך במקלתיהא: 26 פאנה יטן אלזאני אנה
קד נאל אלמראה־¹ אלזאניה־ פי זאד² רגוף כבו ודי פאנמא תצטאד
אלנפס אלעיוזה:

צרת פקלת יחפֿטוך לאן אלמקדמין למאעה מצוה ותורה ותוכחח מוסר
ואלאקרב פי תצדירה מאשת רע קבל נכריה אן יכון יומי בה אלי זוגה אלרגל אלסייה
אלתי לא תחפֿט נפסהא³ ולא חיצהא ולא דינהא סקד יגב אלחפֿט מנהא
באלתסריה להא. תם דכר אלגריבה בעד דלך מחצנה־ כאנת אם עאזבה לקולה זונה
ואשת איש. ופי נדיה אל תחמד יפיה תקע לפֿטה־ יפי למסה־ מעאן אסתחסאן אלצורה־
ואלקאמה־ כמא קאל יפה תאר ויפה מראה (בראשית ל"ט ט') ואלאלחאש־ כמא קאל
יפה עינים (שמואל א' ט"ז י"ב) ואלצות כמא קאל בשיר ענבים יפה קול (יחזקאל
ל"ג ל"ב) ואלשער כמא קאל וכאבשלוס לא היה איש יפה בכל ישראל וגי' ובגלחו
את ראשו (שמואל ב' י"ד כ"ה). ולקולה כי בעד אשה זונה תלאה־ מעאן אלואל אן
אלנאהל יטן אנה נאל אלזאניה־ באכלה־ מן טעאם ולא יעלם אנה אנמא נאלהא באעו
מא עליה והו נפסה ואלתאני אנה יתוהם אן מקאמהא רגוף כבו יתדיה ליסד נועה
וליס עליה פיה אתם ולא יעלם אן פעלהא בצד פעל אלרגוף אן אלרגוף ימסך אלנפס
והי תהלכהא ואלתאלת לעלה יחסב אן כפארה־ פעלה דאך ואצלחהא ברגוף מן כבו
והו גאפל אד לים קצאזה אלא נפסה אלעמרה־⁴):

27 הל יתוה⁵ אלמר נארא פי חגרה ולא תחתרק אתואבה:
28 או ימשי עלי אלגמר ולא תנכוי רגלאה: 29 כדאך מן יאתי זוגה
צאחבה לא יברו כל מן דני בהא:

העולם הזה והוא אמרו בהתהלך ותצילוה במותו מחיבוט הקבר וזה אמרו בשכבך ותביאחו
לתחיית המתים והוא אמרו בתקיעותך. והמשיל מצות האב לנר ותורת השם לאור השמש מפני
שהנר יכבה במהרה ואור השמש לא ידעך אלא עם העולם וכן האב ימות והתורה עומדת לעד
ונר לא יאיר אלא בבית ואור השמש לעולם כולו וכן האב הוא לבנו ולברו והתורה לכל הבריות והנר
צריך הכנה והמטה וכן האב צריך אהבה וכבוד מאת בנו ואור השמש עומד תמיד בכללו וכן
התורה. וזה המאמר באב נפרד אבל כלל האבות אלמלא הם לא תורע התורה.

¹ בכ"י א' יטן אן זאד אלמראה.

² בכ"י ב' וגי' זוארה.

³ אולי צ"ל נפאסהא.

⁴ דרך הגאון לתרגם בזאת המלה מלת עקש ולא ידענו מה טובן המלה כאן.

⁵ ביאור: אמרו אשת רע ר"ל האשה שאינה שומרת המצוות שהנשים חייבות בהן.
ואמרו נכריה בין שהיא נשואה בין שהיא פגויה כמו שאמר אחר כך זונה ואשת איש. ופלת
יפסי תאמר על התואר ועל הקוסמה ועל העינים ועל הקול ועל השער. ובאמרו כי בעד וגי' שלשה
עינים שהאחד שיוחשוב הכסיל כי יקנה את האשה בפרוסת לחם והוא נוהג לה את נפשו היקרה
וחשני שהוא סובר שהזנות היא כאילו יאכל לחם המכלכל את הגוף ובהפך זה היא תמיתנו
והשלישי שיוחשוב שיתיה לו כפרה על זה בדבר מועט ככבר לחם ואינו יודע שישלם בנפשו.

⁶ בשלושת כ"י הוא בלא נקודה וכן למטה כ"ה כ"ב ובתרגומו לישעיה ל' י"ד אבל
בגליון השרשים ליונה אבן גנאה הוא נקוד.

כמא בעת יואב ורא אבנר עלי לסאן רויר סרדה כמא קאל וישבו אתו מבור הסרה ודוד לא ידע (שמואל ב' ג' כז) ואלכרב איצא מאדא ללגל ואלזיאנה כמא קאל כי ראיתי חמס וריב בעיר (תהלים נ"ה י') חם קאל און ועמל בקרבה (שם י"א) וכמא כ"ב נחזי. והו מאדא ללמסארעה אלמעאצי וכמא כ"ב אמנון וקאל אנה מריין ולם יכן עלילא אף קאל וישב אמנון ויתחל (שמואל ב' י"ג ב'). והו ינבוע שהאדה אלזור וכמא פעלת איזבל בנכות הזורעאלי והוא אצל ללחצריב ואנשא אלצ'ב כמא פעל אמציה כהן בית אל ותקול עלי עמוס מא לם יקל ליצ'רב בינה ובין ירבעם בן יאש (עמוס ד' י'). סקר תבין אן לשון הרע יפעל אלסתא נמיעא כל לא תלתאם אלא בה¹):

20 אחפס יא בני וציה אביך ואמך ודלאלתהמא ולא תדרהמא²:
21 ואעקדהא עלי קלכך דאימא ותזין בהא עלי נבכך: 22 פאנהא תסירך פי אנטלאקך ותחרסך פי נומך ותחאדתך פי יקסתך: 23 לאן אלוציה סראג ואלתוראה נור וטריק אלחיה הי עטאת אלארב:

נש'אם כל'אם נצר בני כנש'אם כל'אם שמע בני (משלי א' ח'). ואשתקקת ענדם מן קולה אענדנו עטרות לי (איוב ל"א ל"ו) פנעלתה וינא³). וקולה בהתהלכך יספר עלי אלדניא פקט אולא לאן אלאנסאן פיהא עלי תלא' אחואל אמא נוס או מקאם או טעון ואלחכמה פי נמיעהא תחפשה יעלם בהא כף יסיר ואין ינאם וחיה יקים. ויפטר עלי אלדניא ואלאז'ר' נמיעא פיכון אימאווה בהתהלכך אלי דאר אלדניא אלתי יתצ'רף אלמר פיהא פי אסבאבה ואשנאלה ובקול שכבך אלי חאל אלמות אלדי יקאל פיהא אברא וישכב עם אבותיו (מלכים א' י"ד כ') ובקול והקיצות אלי אלאז'ר' יום אלבעת אלדי יקול סיה הקיצו ורגנו שוכני עפר (ישעיה כ"ו י"ט) סקר נפעת אלחכמה פי אלדניא ודברת מסתעמלהא ואראחתה פי קברה מן אלים אלעד'אב ופי אלאז'ר' אחיתה מע אלצאלחין. חם שבה וציה אלאב לולדה בצו אלסראג ותוראה אללה אלתי נצבהא לעבאדה באלנור אלעט'ם דלך לזגה מנהא אן אלסראג ישפא עלי סרעה ונור אלשמם לא יפנא אלא מע אלעאלם כדלך אלאב יפנא ואלתוראה לא תפנא ואיצא פאן אלסראג למן הו פי מנולה נאצה כדלך אלאב לולדה נאצה. ואלנור לנמיע אלזלק כדלך אלתוראה להם אנמעין ואיצא לאן אלסראג יחתג [אלי] מדארא' ולטף כדלך אלאב יחתג [אלי] בר וכראמה ורסק ואלנור עאם דאיים ואלתוראה מתלה והיא אלקול פי אלאב אלפראד ואמא נמלה אלאבא פולאהם לם תערף אלתוראה וכמא אמר אללה סקאל שאל אביך ויגדך וגו' (דברים ל"ב ו' 4):

¹ ביאור: החכם מונה שש עבירות ועוד שבויעית שהיא לשון שקר והיא סיבת כולן לפי שהמתנאה מתנאה כמה שאין לו כמו שעשה אבשלום וכן שופך דם דובר שקר והורג כסו שעשה יואב עם אבנר וכן איש און מישקר וחוסם כמו שרימה גיתיו את נעמן והמסתר לעשות הרע סערים כמו אמנון באמרו שהוא חולה ולשון שקר הוא מעין לעדות שוא כמו שראינו באיזבל ונכות ומעורר ריב כמו שעשה אמציה כהן בית אל אצל ירבעם נגר עמוס.

² בכ"ו ב' ו' אחפס. . . אביך ולא תדר דלאלה אמך (ועיין למעלה א' ח').

³ בכ"ו ז"א.

⁴ אמרו נצור וכי סדר הפסוק הזה כסדר הפסוק שמע בני. אמרו ענדם מלשון עדי וגו' ואמרו בהתהלכך יבואר תחלה על העולם הזה בלבד שהחכמה תנהג את האדם בשכבו ובקומו וכלתו בדרך ויבואר גם כן על שני עולמות בחד שהחכמה תנהג את האדם בעסקי

אלשר פי כל וקת וינשי אלצכאיב: 15 לדלך יאתיה תעסה גפלה וינכסר בנתה ולא שפא לה:

היה אלסבע¹) כלאל אלתי וצפאה אלנבי אנמא חכאהא ליגהי ענהא ויחדר מנהא וחי אבואב ודרג ומפאתיה ללסבע אלחואני אלתי תליהא אולהא אלגל וחי אלסכרה אלסו כמא קאל און יהשב על משכבו. (תהלים ל"ז ה') הם עקשות פה וחי עסרה אלאנאבה לים סריעא יקול נעם ועלי אן אלמוצע מסתחקהא וכדלך לא. הם קרין בעיניו היה אשכאל אלמור אלסריה כאנת עלי ריבה או מסלמה יתנאמו פיה[א] באלעינין אן אמכן דלך ואלא רכל באלרגלין ואלא אשאר באלצאבע עלי קר אלמסכאן וקר נהי אללה ען נמיע דלך וקרנה באלגור אד קאל אם תסיר מתוכך מושה שלח אצבע ודבר און (ישעיה נ"ח ט') לאנה לו כאן לכיר לאעלן. הם תהפכות בלבו פי וקת ישרט אלשרט לים יוני אתמאמהא בל אלחקלב. הם חרש רע בכל עת יקצר מן לים לה מעה עמל פישלב שרה. הם מדינים ישלח ינשי אלצכאיב אמא בכבד או בצדק וקר עלמת מן רואנ ונירה אנה מע צדקהם נול עליהם אלעקאב אד קצרו בדלך איקאע אלצכאיב ואלצכאיב. ווצף מן גוא מן פעל דלך אן תעסה יאתיה בנתה כמא נמו ואשאר וצרב בין אלנאם והם נאפלון אד קאל האהנא פתע ישבר ושרח דלך ישעיהו וקאל כפרין נפל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאם לפתע יבא שברה ושברה כשבר נבל יוצרים (שם ל' י"ד) וביאן הדיא אלמחל כחלמה מן סור מדינה תקע עלי אני פכאר סכיה יכון חאלה והל תבקי לה באקיה²). ואתבע היה אלסבע אלתי מן דקאיך אלצכא בסבע כבאר פקאל אן תלך תפתח לך היה ותעשיך אלמארה עליהא ורו קולה

16 סתה ממא ישנאהא אללה ואלמאבע ממא יכרהה: 17 עינאן רפיעתאן ולסאן מבטלה וידאן תספך דם ברי: 18 וקלב מתערין אפכאר אלגל ורגלאן מסרעתאן אלחצאר ללשר: 19 ואלתפוח באלכרב הו שהאדה זור ואנשא אלצכב בין אלצדקא:

אקול פי קסמתה אלסבעה קסמין לאן אלואחד מנהא מקאבל אלסתה כלהא והו לשון שקר ודלך אן עינים רמות הו אלענב ואלצלף ולא יתהיא דלך [אלא] באלכרב אן יקול אלמאנאן עלי נפסה מן אלחסב ואלאדב ואלמאל ואלעלם ואלצלחא ממא לים להא כמא עלמת מן אבשלום יקול ועלי יבא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו (שמואל ב' ט"ז ד') והו כארב פי דלך וספך אלדס איצא באלכרב

¹) אם תחשוב שלש הרמויות לאחת נמצאו שש עבירות ואם תחשוב כל אחת לבדה נמצאו שמונה ואפשר שחשב לשביעית איש בלועל שהוא נגד שש העבירות האחרות כמו שמנה אחר כך לשון שקר נגד שש העבירות החמורות.

²) ביאור: הגאון חשב כאן שבע עבירות קלות שהן מבווא ופתח לשבע עבירות חמורות שיוכיר אחר כך. ואמרו איש און החושב מחשבות רע ואמרו עקשות פה הוא שאינו אומר לא הן ולא לאו במקום הראוי לזה ואמרו קורין וכו' שהוא רומז בעיניו או מולל ברגליו או מורה באצבעותיו וזה לחרוש רע שאם היה לשוב היה עושה בגלוי. ואמרו תהפכות שהוא עושה תנאים וברצונו שלא לקיים. ואמרו חרש רע שמבקש רעת מי שאין לו עסק עמו ואמרו מדינים ישלח שיעורר ריב בין ברברי כוב בין ברברי אמת כדואג האדומי. ואמרו שהעונש יבוא על איש בלועל הזה מבלי שידע כמו שהרע הוא לבני אדם מבלי שידע.

באלאעתבאר מן אלחיואן אלמראר צידה וחשא כאן אם טאירא אנה יחדר אנדא
אצטיאדה ווהוקה כמה קאל הנצל פמן אלנאם מן לא יחדר אן יפלג עליה נצמה פהר
אסי האל מן אלבהאים ולסנא נריר אן יפלג עליה בחילה או בנרובה כל ינצמה
ויעמל באלקטס חתי לא תבקא עליה חגא. ווצל אלחבים בהדא אעתבארא אנר
מן הואם אלארין אלתי הי ארני מן אלטאיר ואלוחש פקאל¹)

6 אמין אלי אלנמלה יא כסלאן אנטר אלי טרקאה ותחכם:
7 אלתי לים להא מדבר ולא עריף ולא סלמאן: 8 והי תהיי פי אלקיט
טעאמהא וקד אועת פי אלחצאד מאכלהא: 9 אלי מתי יא כסלאן
תנצנע מתי תסתיקט מן סנתך: 10 ען קליל מן אלסנה ואלנום ולוום
אלידין ללאצטנאע: 11 יאתי פקרך כאלסיאר ועוון ברנל די תרם:

צרב הדא אלמחל ללכסלאן אלדי יענו ען אלחכסב וקאל לה הודא אלנמ
וכדלך אלנחל בטבעהם בניר תמיו יועון טעאמהם מן וקת אלי וקת פביף אנת יא מן לי
אלנטק ואלחכמה. ואעתבאר אנר אנהם יתמעון בניר ראים פאנתם יא נאם לא תתפרק
ולכס אלרוסא דלך קאל אשר אין לה וגוי. וקולה לה עד מתי ינכהה קאילא אעל
אן אלנום תחלוה יקטף פמא עסאך צאנעא ענדהא פי גראיך ולעלך תחבל עלי מא
לך מגמועא אעלם אנך לים תרמן עלי דלך אלא אפתקרת עלי סרעה ולדלך שברת
אלפקר באלרנל אלסיאר ובמן מעה תרם פהו לים יכאף אהדא פיתלבת פי ספרת
בל יסרע. ואסתגהאין אלחכים ללכסלאן יעני בה אלכסלאנין גמיעא מן אמר אלר
ואמר אלארה סיכון קולה מעט שנות וכא כמהלך פי עבארה אלארה יעני אלמק
ען אלמאעא אלמנהמך פי אלמאעאי אנך תנפל מא כנת חתי קד דני אנלך ברנל
ומעה סלאח פלים יבטי פי טרקה פמא עסאך אן תצנע חינוף וכמא יקול ומה אע
כי יקום אל וגוי (איוב ל"א י"ד) ומה תעשו ליום פקדה (ישעיה י"ג) ומה שא
דלך מן תחדיר אלמות²):

12 אלנאסאן אלפאנר דו גל יסיר פי עסרה אלקול: 13 גא
בעיניה ראכל ברנליה משיר באצאבעה: 14 ואלתקלב פי נפסה מתער

¹ ביאור: החכם מדבר בדברים שעושה אדם בבחירתו ויהיו עליו בסוף לחובה ואם
אם ערב לישראל באמרו פיו או בתקיעת כף כמתנה התגרים ואין צורך לומר אם קיים
בשליפת נעל כהלכת הראשונים או בקטן סודר שהסכימו עליו אחר זה ואפילו אם ערב
וכל שכן אם נדר לשם או אם נשבע לעשות מצוה או שלא לעבור עברה. ואמרו טל
ירצה בו שאם ישאל הדיין את הערב האם ערבת ומשיב לא אז יהיה מכחש ואמרו כל
שאם יאמר הן תוכיעין ממנו. ואמרו התרפס אין לו אלא רע אחד במקרא וטעמו הכנע
ורחב התחנן לו. והעיר החכם את בני אדם להנצל מיד בעל דין כבעלי חיים השומרים
נפשם כדי שלא יפלו ביד הצדיקים ושלא יעשה במרמה כי אם בצדק ואמת. ואחר שלקח החכם
משלו מן החיות והעופות נתן עוד בפסוקים הבאים משל לקוח מן הרמשים ואמר
² ביאור: העיר החכם את העצל שיש לו דעת ובינה לעשות כנמלים ודבורים אשר יבינו
בטבעם את מאכלם בקיץ. ואמרו אשר אין לה זכר ר"ל שהם יעשו את צרכם ויהיו אף על פי
שאין להם מונחיג ומהם ילמדו בני אדם שיש להם שרים שלא להפריד איש מאחיו ואמרו עד
מתי ר"ל אם חישן הרבה מה תעשה למונחך כאשר תיקח ואל תבטח בטמון שאספת כבר לפי
שכחתיך יבוא רישך. ואמרו אוש מגן ר"ל החילך מחר ואיננו ירא משום דבר וזה המשל נוטל
גם כן על עיני העולם הבא שאם יתמיד הרשע ברשעתו יבוא מחרת מותו ולא ידע.

ו

1 יא בני אן אנת צמנת שיא לצאחבך או צאפחת אלגריב בכפך
 פי דלך: 2 פקד והקת באקואל פיך וקד עלקת בהא: 3 פאצנע כלף
 יא בני ואנג¹ אד קד הצלת פי כף צאחבך אדהב תמהל² וארגבה:
 4 לא תעט עיניך אלסנה ולא מקלתך אלנום: 5 תכלין כאלטבי מן
 אליד וכאלעצפור מן אלוהק:

צַרְף אֲלֹחִים כְּלֹמֶה הָאֵהָנָא אֵלֵי אֲלֹפְעָאֵל אֲלֵאֲתִיאֲרִיף אֲלֵתִי יִבְתְּרִיחָא
 אֲלֵאֲנִסָּאן פִּילֹמֶהָא נִפְסָה תָּם יִצְנַר מִנְהָא פִּיחָאוּל פִּסְכָּהָא פִּאֲהַב עֲלִיהָ הָאֵהָנָא וְקָאֵל
 לָהּ אֵנְהָא קָד צִאֲרַת עֲלִיךְ כְּאַלְפְרִיךְ אֲלֵלְאוּס לֹא בַד לָךְ מִן אֲלוֹפָא בְּהָא וְדִלְךָ³
 כְּאַלְצִמָּאן אֲלֵדִי תְצַמְנָה לֵאמֹר אֲלֵמֹמֶן בְּאַלְקוּל אוּ לֹם תְצַמְנָה בְּקוּל וּשְׁהוּד אֵלֵא
 בְּמָא אֲצַטְלַח עֲלִיהָ אֲלֵתְנָאֵר מִן אֲלִמְצִאֲפַחָהּ אוּ דַפְעָה כָּאֲתָם אוּ מָא אֲשַׁבְּהָ דִלְךָ לְקוּלָּהּ
 תִּקְעַת כְּפִיךְ סְכִיף דַּפְעָה אֲנִנְעֵל אֲלֵדִי כִּאֵן אֲלֵאֲבָא עֲלִיהָ מְצַטְלַחִין לְתַצְחִיחָא מְעֵאֲמֵלְתָּהֶם
 כְּמָא קָאֵל לְקִים כֹּל דְּבַר שְׁלָף אִישׁ נִעְלוּ וְנִתְּן לְרַעְדוּ (רוּת ד' ז') סְכִיף אֲלִקְנִין⁴ אֲלֵדִי
 אֲתַפֵּק עֲלִיהָ אֲלִמְתְּקִדְמוֹן מִן בְּעַד דִלְךָ וְהוּ אֵנְל מִן כֹּל לְבָאֵס אֲדָּהּ הוּ תְכִרְרָהּ אֲלוֹצִיאֵא.
 תָּם כְּאַלְבַּג פִּי אֲלִקוּל וְלוּ לֹם יִכֵּן אֲלִמְצִמּוֹן לָהּ מוּמְנָא אֲלֵא גְרִיבָא לֹם יִזּוּ לָךְ אֲלֵרְגוּעָה
 עֵמָא צְמַנְתָּ לָהּ לְקוּלָּהּ לִזְרֵר סְכִיף מִן אֲנִדָּר נִדְרָא לָלֵה עוּ וְגַל וְאוֹכְרֵ מִנְהָ מִן חֲלָף
 לִיקִים פְּרִצָא וְאוֹכְרֵ מִנְהֵמָא מִן חֲלָף אֲלֵא יֵאֲתִי מְעִצִיף. וְאַמָּא תְּאֵהִיבָה בְּקוּלָּהּ נֹקְשַׁת
 נִלְכַדְתָּ יַעֲנִי אֲלִמְוִצָא אֵנְהָ פִימָא בֵּין הָאֲלִין צַעֲבִתִין אֲדָּא סֵאלְתָּהּ אֲלֵחִכָּאֵם הֵל צְמַנְתָּ
 אִם לֹא אֵן הוּ קָאֵל לֹא כְּדָב וְנַחַד וְסִיחָה יְקוּל נֹקְשַׁת וְאֵן הוּ קָאֵל נַעֲם אֲכָדָּ בְּאַלְתֵּמָאֵם
 עֵנְהָ וְסִיחָה יְקוּל נִלְכַדְתָּ פֵּאלְאֲצִלָּהּ לָהּ אֵן יַעֲלָה אֵמְרָהּ בִּינָהּ וּבֵין צִאֲחָבָהּ כְּמָא קָאֵל
 עֵשָׂה זֹאת אִפְּסוּ וְגו' וְלֹא יִנְאַפְרָהּ פֵּאֵנְהָ אֵן כְּאַצְמָה חֲצֵל פִּי יָד כְּאַצְמָה כְּמָא קָאֵל כִּי
 בָּאת וְגו'. פִּסְרַת הִתְרַפֵּס תְּמַחֲלָא⁵ לֵאנְהֵמָא לְפִשְׁתָּאֵן מִפְּרִדְתָּאֵן הָדָּהּ וְצִאֲחָבְתָּהָּ
 מִתְרַפֵּס בְּרִצִי כִסְף (תְּהִלִּים ס"ח ל"א). וְאַשְׁתַּקְקַת וְרַהֲב [מִן] וְלֹא פִנָּה אֵל רַהֲבִים (שֵׁם
 מ' ה') וְכִדְלָךְ וְרַהֲבִים עֲמַל וְאוּן (שֵׁם צ' י').⁶ וְסִי קוּלָּהּ אֵל תִּתֵּן שְׁנָה אֲעִתְּבָאֵר אֵן
 אֲלֵדִי יִכּוֹן עֲלִיהָ דִין לֹא יִזּוּ לָהּ אֵן יִנְאַם מִטְּמָאֲנָא אוּ יִקְצִיחָהּ וְאַצְעֵב מִנְהָ מִן לָלֵה
 עֲלִיהָ דִין כְּמָא קָאֵל אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהּ אִם אֲבֹא בְּאַהֲלֵ בֵיתִי (שֵׁם ק"ב ב' ג') וְאַצְעֵב
 מִנְהֵמָא מִן לְרַבָּה עֲלִיהָ מִטְּאַלְבָּף בְּמַעֲאִין אֲקִתְרַפְּהָא קָאֵל פִּיחָא יַעֲתִי בְּאַנְחִתִי וְגו'
 (שֵׁם ו' ז'). תָּם נְבֵה אֲלֵנֵאֲטְקִין עֲלִי אֲלֵתְּלִין מִן מְרֹאֲדֵהֶם⁷ וְאַלְתֵּלֵאֲפִי מָא קָד לֹזְמֵהֶם

(1) בכ"י ב' ו' אנג בהא.

(2) כ"י ב' תמהל כ"י ג' תמהל.

(3) בכ"י כדלך.

(4) נראה שהסירה כאן מלת סודר והוא היותר נכבד מן הלוזשים מפני שהוא חייב
 בציצית שהיא לזכר המצוות.

(5) ענינו מפצר בו או תעשה עמו תחבולות ובתהלים ס"ח ל"א פירשו הגאון מלשון
 תרגום (דניאל ז' ד').

(6) בשני מקומות אלו של תהלים תרגם הגאון גם כן בלשון ערכי רגב אבל ענינו שם
 מלשון תאוה וכאן נראה שענינו התחנן לו.

(7) בכ"י מוארדהם.

16 אשרב אלמא מן בירך ואלהואטל מן צהריגך: 16 תפיץ עיונך
 בארמא ויכון פי אלרחאב אקסאם מא: 17 תכון לך וחדך וליס ללאגנביוך
 מעך: 18 ויכון נביעך מבארבא ואפרח בזוגה צבאיך: 19 ואלאילה
 דאת אלמחבה ואלועלה דאת אלהואדה תדיאהא ירויאנך פי כל וקת
 ובחבהא תמהג¹ דאימא: 20 ולא² תמהג יא בני באגנביה ותלוס
 חגר גריבה:

היה אלפואטיק תעבר אולא עלי טאהרהא פי אלזוגה אלמטהרה אלמקוס
 לבעלהא אלתי הי לה נאצה ואיהו אקבל עליהא סרה אללה בהא ונעל ולדה
 מבארבא כמא קאל יהי מקורך ברוך. ומתלהא] באלאילה ואלועלה לאן האתי
 בהימתאן מן אלחאל ואיצא לחסנהמא ואיצא לאסתטראפהמא ואיצא לסרעתהמא
 פי אלחצאר. וקך יפסר איצא עלי באטן לה והו אן יקבל אלמתעלם עלי מעלמי
 אלדין הם מן אלמחבה אלמחברה לאנהם מתלו בנביע אלמא ומגראה או יקול מקור
 חיים פי צדיק וגו' (משלי י י"א) תורת חכם מקור חיים וגו' (שם י"ג י"ד) וקאל בתל
 נובע מקור חכמה (שם י"ח ד'). פקאל אנך איהו שרבת אלעלם אולא מן מעלמי
 קוית בה חתי תנכסט ותסתבט כמא קאל יפוצו מעינתיך וגו' ותנשי עלומא תנסב אל
 נאצה יהיו לך וגו' ויתברך כך ולרך ותסר פי שינכותך כמא ענית ותכון אלחכמה
 אלמתלה באלאילה ואלועלה ללאל וצפנאהא תמדך³ דאימא⁴:

21 אן חיאל עיני אללה טרק אלמר וגמיע מסאלכה יסקמה
 22 ודנוב אלפאסק תעלקה ובחבאל למיתה ידעם צבאמה: 23
 ימות בגיר אדב ובכרתה גהלה יגלט:

היא אשר אלמחבה איה חקק אלמר פי קלבה אן עליה רקיבא יחפש
 גמיע אעמאלה כמא קאל כי נכח וגו' חתי אנהא מקאם אלמכתוב פי דיואן וכמא
 קדמואנא דע מה למעלה ממך עין רואה ואון שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים (פ"ב מ"א).
 וקולה עונותיו נסיר מא נאל שמשון מן חית אחב ומא נאל אבימלך מן
 בעלי שכם ומא נאל ישראל מן אשור ובבל כמא קאל לכן נתתיה ביד מאהבתי
 (יחזקאל כ"ג ט') וקאל פי דלך אגמע ויאמר אליו מה המכות האלה בין ידיך ואמר
 אשר הכיתי בית מאהבי (זכריה י"ג ו') וכדלך אלצאלחון ינאלון צורא מן אלצלאל
 אלדי אחבה כמא קאל אהבו את ה' (תהלים ל"א כ"ד)⁵.

¹ בכ"י ב' ו' חסוהו (מלשון שנגח). — ² בכ"י ב' ל"ס.

³ בכ"י ותמדך ואפשר שחסרה קודם המלה הזאת תסרך.

⁴ ביאור: אלו הפסוקים על פשוטם מוסבים על האשה הנקייה והצנועה שמשמח בה הדין
 את בעלה והיא נמשלת לאילת וליעלה שהן חיות שהורות ויפות ויקרות וקלות לרוץ ואמרו מקור
 ר"ל בגן. ועל דרך העברה אמר החכם אל התלמיד קנה לך רב מן האומה הנבחרת ותתע
 בלימודך עד שתחפשט חכמתך ותבין דבר טורח דבר ותמצא חכמות מיוחסות לך ויתברך
 בך ותשמח בזקונך כמה שיגיעת בו ואו תקיימך החכמה הנמשלת לאילת ויעלה לתואריתם שהקדמנו.
⁵ ביאור: אמרו ונכח ר"ל שאדם ירא וחרד מאד כשידע שיש צופה השוקד על גו
 מעשיו כאילו הם נכתבים בספר ואמרו עונותיו וגו' ענינו שהרשע יאבד ביד מאהביו כמו שקת
 לשמשון עם דלילה ולאבימלך עם אנשי שכם ולישראל עם אשור ובבל.

כִּיר או חִיוּהּ וּמֵא אוּהַמְתֵךְ אַנְהָא תַעֲלֵם עֵאקְבַתְהָ לֹא תַצְדַקְנָהּ פִּאנְהָא נִיר עֵאֲרַפֵּהּ
בַּה כְּמֵא קֹאֵל נַעֵו מַעְנַלְתִּיהָ לֹא תַדַע¹):

7 וְאַלְאֵן יֵא מַעֲאֲשֵׁר אֲלִבְנִין אִסְמַעֵו מִנִּי וְלֹא תִזְוֹלוּ מִן אִקְוֹאֵל
פִּאִי: 8 אֲבַעַד עֵנְהָ טְרִיקֵךְ וְלֹא תִקְרַב מִן בֵּיתָהּ: 9 כִּילֵא תַעֲמִי
אֲכְרִין בְּהַאֲךְ²) וּסְנִיךְ לְלַצְרֵאֵהּ: 10 כִּילֵא יִשְׁבַעוּ אֲלֵאֲגֻנְבִיוִן מִן קְוֹאֲךְ
וְתַצִּיר אֲכַסְאֲבֵךְ פִּי בֵית גְּרִיב: 11 וְתַנְדֵּם³) פִּי אֲכַרְתֵךְ אֵדֵא פִנִי לַחֲמֵךְ
וְנַסְמֵךְ: 12 וְתִקְוֵל יֵא לְהַפְאֵהָ⁴) כִּיף שְׁנִית אֲלֵאֲדַב וְרַפִּין קִלְבִּי אֲלַעֲטָהּ:
13 וְלֹם אִסְמַע קֹוֵל דֵּאֲלִי וְלֹם אֲמִיל סַמְעִי לְמַעֲלִמִי: 14 עֵן קִלִּיל כַּנַּת
פִּי כֹל שֵׁר פִּי וּסַט אֲלִגְזֹק וְאַלְגַּמְאֵהָ:

לְקַבֵּה לְמִן יוֹצִיָה בְּקוֹל בְּנֵי וּבְנִים לְמַעֲאֵן. מִנְהָא אֵן אֲלִמְקַדֵּם פִּי אֲלַתְעֵלֵם הוּ
זִמְאֵן אֲלִשְׁכָּאֵב לִיסְתַעֲמֵל דִּלְךָ פִּי טוֹל אֲלַעֲמֵר וְאִיֲצֵא לֵאנְהֵם מִלְתַּנּוּן אֲלִי וְצִיָּה
כְּמֵא אֵן אֲלוֹלֵד מִלְתַּנִּי לְמוֹנָה אֲבוּיָה לֵה וְאִיֲצֵא לֵאנְהָ יִמְחַצֵּהּ אֲלַנְצַח כֹּאֲלֵאֵב לִוְלֵדָה.
וְלֹם יַעֵן בְּקוֹלָהּ פִּן תַּתֵּן וְקוֹלָהּ פִּן יִשְׁבַעוּ וְגוֹי אֵן חִיוּהּ אֲנַסְאֵן תַּצִּיר אֲלִי אֲכֵר וְלֹא
בְּהַאֲוֵה לְכֵן יִזְוֵה וְיִקְוֵל כִּילֵא תַעֲמִי בְּהַאֲךְ לֵאֲכֵר פִּיטְפִיָּה וּסְנִיךְ לַצִּיָּר יִקְטַעְהָ
וְיִבְתַּרְהָ וְלֹא יִשְׁבַע אֲלֵאֲגֻנְבִיוִן מִן קְוֹאֲךְ כֹּאֲלַגְנִימָה וְאֲכַסְאֲבֵךְ פִּי בֵית גְּרִיב כֹּאֲלַנְהַב.
וְקַד תְּגִיר הִיָּה אֲלֵאֲפַעֲלֵ עֲלִי שֵׁאֲהֵרָהּ בְּמֵא יִסְתַּחֵל אֲלִסְלֵאֲשִׁין וְאַלְעֵאֲמָה קַתֵּל
אֲלַסְסֵאֵק וְנַחְבֵּהֵם וְעֲלִי שֵׁפִיָּהּ בְּמֵא יִסְלַט אֲלֵלָה עֲלִיהֵם מִן דִּלְךָ. חֵם וְצַף נְדֵאֲמָה
אֲלַעֲאֲצִי אֲלִמְאֵרֵד עֵנְד דֵּהֵאֵב אֲלֵלֵדֵאֵת וּבְקֵא אֲלֵאֲוֹזֵאֵר כְּמֵא קֹאֵל בְּכֹלוֹת בְּשַׂרְךָ
וְשֵׂאֲרֵךְ סְהוּ יִנְדֵּם עֲלִי מֵא עֵדֵם אֲלַחְכְּמָה וְאַמְרַת אִיךְ וְגוֹי וְעֲלִי מֵא קֵאוּם אֲלוֹאֲעֵשִׁין
לֵה וְלֹא שְׁמַעְתִּי וְעֲלִי מֵא אַחְתַּמֵּל אֲלַעֲאֵר וְאַלְסַצִּיָּהּ וְשֵׁן אַנְהָ פִּי שִׁי לֵה מַעְנֵי דֵאִים
כְּמַעֵט הִיִּיתִי וְגוֹי. וְקוֹלָהּ כְּמַעֵט הוּ אֵן אֲלַעֲאֲצִי יִרִי כֹל מֵא⁵) יִמַר בַּה מִן אֲלַהְתַּכֵּהּ
וְאַלְשֵׁהֲרֵהָ קִלִּילֵא פִּי הוּאֵה⁶):

¹ ביאור: אמר במה שקדם לדברי בלשון רבים לפי שסיפור בו צווי ואזהרה אשר תועלתם
גלויה ונעלם הפסדם וכאן בלשון יחיד מפני שסיפור בו צווי שנעומו גלויה והפסדו נסתר ואינו
ניכר לתושים כי אם לחכמה ולחכונה ואת אחריותו דימה לארבעת דברים שכל אחד מהם קשה
מן הקודם לו האחד הלענה מפני שמעמו מר והשני החרב המכאבת את הגוף והשלישי המות
הספירידי בין הגוף והנשמה והרביעי השאול המבלה את הגוף. והביא הזנות למשל על כל תענוגי
העולם הזה לפי שהיא רעה מכולם. ואל יסיתך העולם הזה באזרו לך כי אחרית תענוגיו לחיים
ולשובה כי לא ידע הוא בעצמו מה אחריתם.

² בכ"י א' יסאך.

³ תרגם ונחמת כמו ונחמת ובכ"י ב' וגי' תנחם.

⁴ כ"י א' אלספאהה.

⁵ בכ"י כלאמא.

⁶ ביאור: כינה אדם שומעו בבני ובנים לפי שימי הנעורים הם ימי עת הלימוד ועוד
שהשומעים צריכים לצווי החכם כבנים לפרנסת האב ועוד לפי שהחכם נותן להם עצות טובות
כמו האב לבנו. ואמרו פן תתן וגי' אין ענינו כמשמעו אלא שהיא הפחדה פן יאכדו זרים את
כבודך ויכרתו שנותיך ויקחו קניניך כבוה ושלל. ולפעמים אנוהו רואים בגלוי שהמלכים והמון העם
מסוהים את הנאפים והתושים את ממונם ולפעמים יארע זה בנסתר בגזרת השם. ואמרו כמעט
וכו' ירצה בו הכלימוני בתוך קהל ועדה על רוע מעללי ולא בושתי כי כל זה היה דבר מועט
בעיני מן רוב תאוותי.

אבראנהם: 28 ומן כל מחתרים אחפֿט קלבך לאן מנה תכרֿג אלהיוֹה:
 24 אזל ענך עסרהֿ אלקול ואבעד ענך רואג אלנטק: 25 עינאך תלתפת
 חיאלך ומקלאתך תסתקים חדאך: 26 סקם מסלך קדמך וגמיע טרקך
 תלבת: 27 לא תמילן ימנֿה ולא יסרהֿ אזל קדמך מן אלשר:

ואף כאן פעל אלחמאֿ הוּ אלאמר במא יצלה ואלנהי עמא יקבֿח נמעהמא
 אלחכים וקאל עלי אלאמר כי חיים הם למוצאיהם וגו' וקאל ען אלנהי מכל משמר
 נצר לכך וגו'. ולמא כאן פעל אלאשראר הוּ ללאף דלך אעני פעל מא יקבֿח ותך
 מא יצלה נהי ען דלך בנהיין אחרהמא עקשות פה וחי אלעסרהֿ אעני אמטנאע אלמר
 ממא יסאם פעלה ואלאזר לוֹת וחי אלוואג אעני בה מיל אלמר אלי מא קד צד
 ענה. וכדלך אלתלהֿ פואסיק אלאזרי אעני עינדֿ וגו' פלם וגו' אל חט וגו' יומי אלי
 היין אלנסיין⁽¹⁾:

ה

1 יא בני אצג לחכמתי ומיל סמעך לפהמי: 2 ואחרם אלמהמא
 ונטקך יחפֿט אלפהם: 3 לאן שפתי אלאגנביֿה תקטר שהדא וחנכדיֿה
 אליון מן אלהין: 4 ועאקבתהא מרהֿ כאלעלקם וחי חארהֿ כסיף
 פמין: 5 ורגלאהא יגולאן אלמות⁽²⁾ וכטאהא תדעם אלחרי: 6 סברי
 אלהיוֹה לא תסקם ואד אצטרבת מסאלכהא לא תעלם:

קאל פי אלפצל אלאול בני לדברי הקשיבה (משלי ד' כ') לאנה רצף
 אמרא ונהויא חאצר נפעהמא וקאל פי הדא לחכמתי לחבונתי לאנה רצף פיה אמר
 חאצר אללהֿ נאיב אלתהלכהֿ וחי קולה כי נפת תטפנה וגו' ואחריתה וגו' פלד
 צדר בחכמה ותבונה יעני אלדי יוציה אן הדא אלקול אלדי אצפה לך לים הו
 יקע עליה חסך פאנמא הו שי תפחמה בפהמך ותעקלה בעקלך ואמא חסך פאנמא
 עלי להו וסרור ולכן עאקבתה⁽³⁾ תשבה ארבעֿה אשיא אחרהא יולם אלהאסהֿ ו
 אלעלקם אד ימר אלדוק ואלתאני וחי אצעב מן אלאול והוא מא יולם אלנסם בק
 בעיך אלאעצא (מא יולם אלנסם)⁽⁴⁾ כצרבֿה סוף ואלתאלת אצעב מנהמא וחי אלמות
 ישרק בין אלנסם ואלנסד ואלראבע אצעב מן אלנמיע וחי אלחרי אד יכלי אלנס
 ויפניה. וכאן קצדה בהדא אלמתל נמיע דואעי אלדניא אלתי תכרע אלאנסאן בלדת
 אלהאצרהֿ אלא אנה ראי הדא אלמתל אחרהא פכאטכנא בה חס קאל ארה חיים ו
 יעני ומא דעתך אליה דאר אלדניא מן אלקביח פלא תסנן אן פיה צירבא יולל א

(1) ביאור: אמרו כי חיים הם וגו' מוסב על מה שראוי לאדם לעשות ואמרו סברי
 משמר על מה שיהיה מסוג ונתן שתי הוזהרות האחת באמרו עקשות פה והיא מרת מי שיסבוע
 בלעגת ידי תובתו ותשנית לזה פה והיא מרת העושה מה שאמרו עליו ובשלישה הסמוכים
 האחרונים רמו אל שני סינים האלו.
 (2) ככיי כי אלי אלמות.
 (3) ככיי עקבתהא.
 (4) שלם מלות אלו יתרות ונראת גיכ שציל בצרבֿה.

לא תדלל דלולא תם אל תאשר לא תסתרשר ענה¹ ולא תמל תם פרעהו אצרפה ען באלך ועתקארך תם אל תעבר בו מר אלטריק תם שטה מעליו תעמר אלחיאד ענה תם קאל ועבר וגו מסרעא לילא תתדרג מן שי אלי שי וכמא קאל דויד אשרי האישי אשר לא הלך תם לא עמר תם לא ישב (תהלים א' א') פאן הו משי סמצירה אן יקום ואן הו קאם סצירה אן יגלם. ואזכר ען שרהם אנהם ממא קד אעתאדוה קד צארת אלמעאצי להם כאלטבע חתי אן נומהם לא ינשאהם דון אן ירתכבונהא נפיר אלחיוואן אדראער אלדי קאל פיה לא ישכב עד יאכל טרף (במדבר כי' כ"ד) כדלך האולי כי לא ישנו אם לא ירעו. ובעכס דלך יפעל אלצאלחון לא ינאמון דון אן יחסנו ויטיעו כמא קאל דויד אם אתן שנת לעיני וגו' עד אמצא מקום לה' וגו' (תהלים קל"ב ד'—ה') וכמא קד צאר אלשלים להאולי כאלטעאם ואלשראב דאימא כדלך אלזיר ללצאלחון מסדרמאמא כמא נאדתהם (אלחכמה) סקאלת לכו לחמו בלחמי ושתו בין מסכתי (משלי ט' ה')²:

18 וסביל אלצאלחון כספר אלנור כלמא מר אצי אלי תבאת אלנהאר: 19 וטריק אלפאסקין שביהה באלאפל לא יעלמון במאדא יערתון:

מתל אלטאעא ואלצלחה באלנור לוגוה. מנהא לאן אלצאלח יעמל עמלה לוגה אללה לים יריד אן ינסתר בל ישתר לה אמאמה כמא קאל פיהם מבקשי פניך יעקב (תהלים כ"ד ו') ואלפאסק בעכס דלך והיה במחשך מעשיהם (ישעיה כ"ט ט"ו) ואלצלחה טראדהם אלחבאהי באעמאלהם לימתתלהא אלנאם ואלפאסק בעכס דלך ינאף טהור אלנאם עליה כמא קאל ועם נעלמים לא אבוא (שם כ"ו ד'). ואלאזר [לאן אלצאלחון] עמלהם עלי עדל ונפאם ותרתוב כמא יעמל אלעמל פי אלנור באתקאן ואלפאלמון עמלהם אלנואף ואלנטרסא כאלסאיר פי אלליל פהו יעתר ויתכבט. ואסתנאר ללצדיקים אלמתל אד מתלהם באלנור אלמתויד אלדי הו מן אול אלצבאח אלי אלזואל כמא קאל הולך ואור עד נכון היום תם קטע אלמתל מן הנאלך ותרך אן ימתלה באלנור אלדי בעד אלזואל לתנקצה פאשתרט עד נכון היום ולצצה³:

20 יא בני אצג לכלאמי ומיל סמעך לאקואלי: 21 לא ירוגו ען עיניך אחפטהם דאכל קלכך: 22 פאנהם חיוה לואגדיהם ושפא לכל

¹ נראה שצ"ל בה.

² ביאור: הזהיר את בנו מלהתערב עם הרשעים בששה מאמרים שלא יכנס בדרכם ושלא ילך בה ושירחיקה ממחשבתו ושלא יסור אליה ושיכוון לשטות ממנה ושיעבור במחירות כדי שלא ירד מסדרגה אל סדרגה כמו שהזהיר דוד מלכת עם הרשעים ולעמוד במקומם ולשבת עמם. ואמר שרעת הרשעים נעשה להם כטבע עד שלא יטמו אם לא ירעו וכן הצדיק לא יישן אם לא עשה הטוב.

³ ביאור: המשיל את הצדיק לאור לפי שכל מעשי הצדיקים הם לפני השם לא יסתורם ולפי שהם מתפארים בהם כדי שיעשו בני אדם כמותם והרשעים הפך זה ועוד לפי שכל מעשי הצדיקים מחוקקים כמלאכה הנעשית ביום ומעשי רשעים הם בחפזון וכשלו בהם כחולכים בחושך. ואמר עד נכון היום ירצה בו שהצדיקים דומים לאור היום החולך וגובר עד הצהרים ולא לאור המתמעט אחר הצות היום.

הִדָּה אֲלֵב־לֹאנָה אֲנִמָּא כֵּנֶת מִתְּלַךְ פִּי אוֹאִיל אֲמַרְי וְלִקְדַּךְ כִּאֵן אֲבֵאִי¹ יִשְׁפָקֵן עָלַי לֹאנִי
כֵּנֶת וְאֲחֻדְהֶם וּרְקִיק אֲלֵבְדֵּן עֲנֵדְהֶם וּמַעַד דָּאֵךְ לֹם יִשְׁפָקוּ עָלַי מִן אֲרֵב בַּל כִּאֵן מִן
שַׁחֲהֶם² וְיִרְנִי וְיֹאמְרוּ לִי וְגו'. וְקוֹלָה אֶל תִּשְׁכַּח וְאֵל תֵּט לֹא תִנֵּם סְהוּא וְלֹא תִמַּל
מִתְעַמְדָּא. וּמַעֲנֵי רֵאשִׁית חֲכָמָה קִנְהָ חֲכָמָה הִוּוּ אֵן אֲלֵאֲנִסְאֵן קִד יִכּוֹן לֹא יַעֲרַף קִדֵּר
אֲלֵחֲכֵמָה וְאֲלֵעֲדֵל מִהֲמָא לֹם יַעֲן בִּשְׂי מִנְהֲמָא פֹאדָא הִוּוּ אֲבִתְרֵי בִּשְׂי יִסִּיר לִדָּא לֵה חֵת
יִזְתְּרֵהֲמָא עָלַי גְּמִיעַ אֲמִלְאֲכָה לֹאנָה יַעֲזִיר חִינְיָד כִּמֵּן לֵה רֵאֵם מֵאֵל יִתְרִין פִּי אֲלוֹיֹאדָה
עָלִיהָ וְנִסְפִיר הִדָּא יִנְאֵל אֲלֵעֲבֵד פִּי אֲלֵמֵאֲעֵאֵת אִדָּא עֵלֶם אֵן חֲסִנְאֵת קִד חֲצֵלֵת לֵה אִשְׁתֵּאֵק
אֵלִי אֲלוֹיֹאדָה עָלִיהָ וְעֵנְהָ³ יִקּוֹל אֲלֵעֲלֵמָא שִׁכְרֵר מִצּוּחַ מִצּוּחַ (אֲבוֹת פִּיד מִיב) וְאִיֵּצָא מִצּוּחַ
נִוֹרֵת מִצּוּחַ (שֵׁם). וְקוֹלָה תִּתֵּן לְרֵאשֶׁךְ לְיִוִּית חֵן וְגו'. דִּכְרֵר אֲלֵלוֹא וְאֲלֵתֵאֵנִי יַעֲנֵי אֲלֵסֵאֲמַע
מִנָּה אֵנְךְ לֹו כֵּנֶת מִלְכָּא לֹם יִכּוֹן לֵתֵאֵנְךְ וְלוֹאִיךְ בִּהָא וְגוֹר אֵלֵא בֵּאֲלֵחֲכֵמָה כִּמָּא צִרְב
מִתְּלָה פִּי גִיר הִדָּא אֲלֵמוֹצֵעַ וְקֵאֵל טוֹב יִלְד מִסְכֵּן וְחֲסֵם מִמֶּלֶךְ וְזֵן (קֵהֵלֵת ד' י"ג)⁴. פִּלְמָא
תְּלִי אֵלֵאֵב דִּלְךְ עָלַי וְלִדְהָ עֵטֶף אֵלִיהָ וְקֵאֵל

- 10 אֲסַמַּע יֹא בְנֵי אֲנִת אִיֵּצָא וְכִדִּי אֲקוֹאִלִי תִכְתֵּר לְךְ סִנּוּ אֲלֵחִוִּיָּהּ:
11 פֹאנִי קִד דִּלְתֵךְ עָלַי טְרוֹיק אֲלֵחֲכֵמָה וְאֲסִלְכְתֵךְ מִסֵּאֵלְךְ אֲלֵאֲסִתְקֵאֲמָה:
12 אֲמָא פִּי סִוֶּרְךְ לֹא תִצִּיק לְטֹאֹוֶךְ וְאֵן אֲחֻצְרֵת לֹם תַּעֲתֵר: 13 פִּתְשֻׁדֶךְ
בֵּאֲלֵאֲדֵב לֹא תִמַּל עֵנָה וְאֲחַפְטֵ אֲלֵחֲכֵמָה אֲנֵהָ חִוִּיתְךְ:

קוֹלָה בִּלְכֵתְךְ וְאֵם תְּרוֹין אֲשֹׁאר בֵּה אֵלִי נִוְעִי אֲלֵתְדַבִּיר אֲלֵלְדִין יִחְתֵּאֵנִי אֲלֵמֵר
אֵלִיהֲמָא אֲחֻדְהֲמָא עֵאֵנֵל וְאֵלֵאֲכֵר אֵנֵל בִּשְׂי פִקֵּאֵל אֵן אֲלֵחֲכֵמָה תַּעֲרַפְכֵּמָא חֲתִי אֵן
אֲרֵדֵת אֲלֵסְרִיעַ לֹם תַּעֲתֵר פִּיהָ פִּתְהֵגֶם וְתִקְתַּחֶם עָלַי אֲלֵאֲמֹור⁵). תֵּם עֵאֵד אֵלִי אֲלֵנִי
עַן סְבֵל אֲלֵפִסְקִין פִּקֵּאֵל

- 14 פִּי סְבִיל אֲלֵפִסְאֵק לֹא תִדְכֵּל וְלֹא תִסְתַּרְשֵׁדֵן בְּטְרוֹיקָהֶם:
15 אֲגִדְבֵּהָ⁶ לֹא תִמֵּר פִּיהָ חֵד עֵנְהָ⁷ וְגו': 16 לֹאנְהֶם לֹא יִנְאִמֵן אוֹ
יִסוּ וְיִנְפֵר נִוְמָהֶם אֵן לֹם יַעֲתֵרוּ: 17 לִמָּא קִד תִּגְדוּ טַעֲאֵם אֲלֵטֵלֶם וְכִמֵּר
אֲלֵמִטְאֵלֶם יִשְׁרִבוּן:

בֵּאֵלֵנִי עַן מִכָּאֲלֵמָה אֲלֵאֲשֹׁארָר בִּסְתָה צִרְוֵב מִן אֲלֵקוֹל אֲלֵאוֹל אֵל תִּבֵּא

¹ בכ"י אביו.

² אפשר שצ"ל שאנחם.

³ בכ"י וכנהא.

⁴ ביאור: האב אומר לבנו כבר הגעתי אל המדרגה הזאת מן החכמה לשי שלא
נמנעו אביו מלהורותני וליסרני אף על פי שהייתי בן יחיד ורך. ואמרו אל תשכח בשוגג ואל
תט במזיד. וראשית חכמה וכו' ירצה בו שאם יתחיל האדם לקנות חכמה וצדק ינעם לו ואז יתן
לחם היתרון על כל קניניו ויתאוה לחוסף עליהם. ואמרו לזית חן וכו' כלומר שאין בכתי הסוף
הוד והדר כי אם כשיתחבר עמו החכמה.

⁵ ביאור: אחר שסיפר לבנו מה שצוהו אביו וזהירו שיעשה כמהו ושישמע מצוהו.
ואמר שהנתנת האדם היא על שתי דרכים אם שילך לאט או במהירות והחכמה תורתו שתי
ההליכות עד שאם ירוץ לא יכשל.

⁶ כ"י ב' פאתרכה כ"י ג' פאתחכה.

⁷ כ"י ב' וגי' לא תמר טריקה ותעמד מנה אלחיאד וגו' מסרעא ועיין בביאורו.

אִדָּא נָפֵר אֵלַי שִׁי הוּ מִמְנוּעַ מִנָּה קִד פִּעְלָה נִירָה סְקָדַר אֲלֵנְבִי תַסְכִּינָה בְכַשְׁף עוֹאֲקַב
אֲלֵאֲמַר לָהּ סְקָלָא אֵל תְּקַנָּא וְגו' כִּי תוֹעֵבֶת הִ' וְגו' מֵאֲרַת וְגו' (1):

34 אִנְהָ לִירְדֵי אֲלֵדְהָאָהּ וְיַעֲמִי אֲלֵכַאֲשַׁעִין אֲלַחֲטָא (2): 35 וְאֲלַחֲכַמָּא
יִנְחֹלֹן אֲלֵכַרְאֲמָהּ וְאֲלֵגְהָאֵל יַעֲטִם הוֹאֲנָהֶם:

ללעבראניין כלאם מסתעמל פי לנתחם יקאל לה אלתגויל ואלתרתוב הו כקול
אלערב אן אלקאצי טלם פלאנא וזור כתב פלאן וכדב קול פלאן וליס מענאהם פי דלך אן
אלחאכם געל פלאנא יטלם ולא אן יזור ולא אן יכדב ואנמא יריוון בגמיע דלך אן אלחאכם
נול פלאנא מנולא אֵלִמְאֵלִמִין או אֵלִכַאֲדִבִין או אֵלִצַאֲרִקִין כִּדְלִךְ פִי לִגְזָה אֲבֵאִינָא
יְקוֹלֹן עֵן אֵלִקְצָאָהּ וְהַצְדִיקוּ אֶת הַצְדִיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הִרְשָׁע (דְּבָרִים כ"ה א') יַעֲוֹן
אֲנָהֶם יִרְתַּבּוּן כֹּל וְאֶחָד פִי מִרְתַּבְתָּהּ וְכִדְלִךְ יִקוֹל אֵלֵלָה אֲנִי ה' פִּתִּי אֶת הַנְּבִיא הוּא
(יְחֻזְקָל י"ד ט') אֲנַמָּא יַעֲנִי אֲנָא אֲנוּלָה מִנוּלָה אֵלִמְכֻדְרֵעִין וּמְסֵלָה אֲלֵאֲבָא לְמָה
תַתְּעִנוּ ה' מִדְּרִיכִךְ (יִשְׁעִיָה ס"ג י"ז) אֲנַמָּא יִרְדוּן לֹא תַחֲלֵנָא מַחֵל אֲלֵצַאֲלִין וְעֵלִי מֵתֵל
דְלִךְ קָאֵל הַאֲהֵנָא אִם לְלִצִים הוּא יִלְיִין אֲנָה יִרְתַב אֲלֵדְהָאָהּ פִי מִרְתַּבְתָּהֶם וְכִדְלִךְ
אֲלַעְנוּסִים וְאֲלַחֲכַמִים וְאֲלִכְסִילִים אֲנַמְעִין וְלִים פִי דְלִךְ שִׁי מִן אֲלֵנְבֵרָה (4):

ד

1 יֵאִיְהֵא אֲלֵכַנִין אֲסַמְעוּ אֲדַב אֲלֵאֲבָא וְאֵצְנו לְמַעֲרַפָּה אֲלַפְהֶם:
2 פֵאֲנִי קִד אַעֲמִיתְכֶם בְּתָא גִידָא הִי תוֹרֵאֲתִי לֹא תִתְרַכּוּהָ: 3 וְאֲנִי
אֵיֲצָא כְנֵת מִתְלַכְּכֶם אֲבַנָּא לְאֲבִי רַכְצָא וְחִידָא לְאֲמִי: 4 פִדְלֵנִי וְקָאֵל לִי
יַדְעִם כִּלְאֲמִי קִלְכֵךְ אַחֲרִם וְצֵאִיאִי תַחִי: 5 אַקְתֵן אֲלַחֲכַמָּהּ וְאֲלַפְהֶם (5)
לֹא תַנְסִם וְלֹא תוֹל מִן אַקוּאֵל פֵאִי: 6 לֹא תִתְרַכּוּהָ פֵאֲנָהָ תַחֲרַסְךְ
אַחֲבַבְהָ תַחֲפִפְךְ: 7 אִוֵּל (6) אֲלַחֲכַמָּהּ הוּ אֵן תַקְתְּנִיְהָא פִתְצִיר תַשְׁתְּרִיְהָא
בְּכֹל מִלְכֵךְ (7): 8 אֲכַלְצֵהָ תַרְפַּעְךְ וְתַכְרַמְךְ אִד תַלְאֲזַמְהָ: 9 תַצַּע (8) עֵלִי
רֵאסְךְ לִוְאָא מִן הוֹאֲדָהּ וּבִתְאֵג מִן פִכֵר תִגְנֵךְ:

הִדָּה אֲלֵאֲקוּאֵל יַקְצֵהָ אֲלֵאֲבָא עֵלִי וְלִדָּה וְיִקוֹל לָהּ תֵרֵאֲנִי קִד בְּלֵנָת פִי אֲלַעֲלִם

(1) ביאור: יש כשבענו מדת הקנאה אשר תתעורר בנו על זולתנו עושה דבר הנמנע ממנו
וכוון הנביא להשקיפה בגלותו אחרית הרבר.

(2) כ"י א' אלחט.

(3) עיין אמאנאת ד' קס"א-קס"ב והובא הפירוש במאורי.

(4) ביאור: אמרו וליין רוצה בו ישימם במדרגת לצים ויפרסמם במת שהם וכן המנהג
בלשוננו כנו בלשון ערבי לומר והצדיק את הצדיק כלומר ושימו אותו במדרגת צדיק וכן אמרו
פתייתו ואמרו למת תתענו לא שהשם יפתח או יתעה אלא שהשם ישים האדם במדרגת מסוטה
או הועה.

(5) כ"י ב' וגי' ואשתרי אלפחם.

(6) כ"י ג' אול מא תאמר בה.

(7) כ"י ב' וגי' מאלך.

(8) כ"י א' תצנע.

למא כאן אלחיואן ענד ניאמה וענד אנתקאלה מן מתויו אלי אכר הו אשר
 כוסא מנה אדא אעטר עלי וטן בעינה אעטאה אלחכים אלמאן פי אלחאלין גמיעא
 אעני חאל אליקט¹ ואלמנאם בקול אז תלך וגוי אם תשכב וגוי ודלך אדא אסתעמל
 אלחכמה פהו לא יכאף אפה¹) סמאוי¹ תחל בה נפלה אדא כאן צדיקא ופיה יקול
 פחד פתאם ולא יגדאה שלם אלטאלמין מן אלנאם איצא כמא קאל ומשאת רשעים²).

27 לא תמנע אלכיר מן אהלה אדא³) טאקת ידך עמלה :

יטן אלסאמע הרה אלאי¹ אן אלחכים אשתרט פי פעל אלכיר אלא יצטנע אלא
 אלי קום הם לה אהל ולו כאן אלמר כדלך לבטל אלמערופ ואלבר בת¹ אד לא וקף
 מנא עלי אהל אלחכאן אלמסתחקה ולכן אלמעני פי קולה בעליו אלדין הם אהלה
 באלטלב פליכן אלטאלב הו אלמכאטר בה לא אלמטלוב אליה⁴):

28 לא תקל לצאחבך אמין ועד וגדא אעטיך ומוגוד מעך:

נהאנא פי הדיא ען אלמדאפע¹ פי קצא חקוק אלנאם פכיה פי חקוק אללה²):

29 לא תתערצן אלישר לצאחבך סימא והו גאלם מעך ואתקא:

לם יטלק בקולה הדיא תערין שר אלמסתפיק לפעלך בה לכנה געל עקאב
 אלמטערין שר אלמטמאן אליה אשר מן אחרד מנה כמא אן טפרה בה אסרע¹):

30 לא תכאצמן אנסאנא מגאנא סימא אדא לם יולך ישרא:

ולם יבח כהדיא איצא כצומה מן קר אולאך שרא לכנה געל עקאב מווי מן לם
 ים אליה אשר ואמר¹):

31 לא תגר עלי רגל טאלם ולא תכתר שיא מן טרקה: 32 אן

אללה יכרה אלראיגין וסרה מע אלמסתקימין: 33 ומחקה אללה פי מנאל
 אלטאלמין ויבארך עלי מאוי אלצאלחין:

אחלנא אלי תנביה אלחכים עלי דלך לאן פי טבענא בלקא יסמי אלגיה ידו

¹ בכ"ו אנה.

² ביאור: האדם יפחד יותר כשיסע ממקום למקום או כשישכב לנזם מכשישב במולדתו
 או כשהוא ער ואם ישמר את החכמה יבסה באל ויצילהו מרעה בירי שמים והוא פחד פתאום
 ומרעה בירי אדם והוא שואת רשעים.

³ כ"ו ב' סימא אדא.

⁴ ביאור: אמרו מבעליו ורצה בו השואלים שמוטל עליהם לדעת בעצמם אם הם ראויין
 לגמילות חסד ואינו רוצה בו שיחקרו הנשאלים לדעת אם השואלים ראויים לגמול להם חסד לפי
 שאין אנו יכולים לעמוד על מדותם ותבטל או הצדקה.

⁵ ביאור: הזהיר שלא יאחר אדם מה שחייב לשלם לרעהו וכל שכן מה שחייב לשב.

⁶ ביאור: לא התיר בזה להרוש רעה למי שהוא נשמר ממנו אבל העונש יותר גדול
 אם רעך הוא שקט אצלך.

⁷ ביאור: לא התיר בזה להרע למי שגמלך רע אבל העונש יותר גדול אם לא הרע
 לך רעך תחלה.

למא כננת אלספון אלתי בהא תנאל אלחכמה מנהא מא הו פי אלכנייה ואלענצר ומנהא מא הו אנתסאב קסם אלחכים אלקול סקאל פי אלנואע אלחכמה אשיי אדם מצא חכמה לאנה טלב פוגר וקאל פי אלספון אלענצרייה ואדם יסיק תבונה לאנהא תופיק מן אלמלתרע. ולם יום בקולה כי טוב סחרה אלי אלחכסב באלעלם לכנה אראר בה מתאנרה אלחכמה והי אלעמל בהא אעני במא תאמר בה. ספצל אמתלאכה עלי אלפצה ואלדהב ואלנואהר ועלי אלמלך אנמע לונה שתי מנהא אן אלמאל יחתאנ צאחכה יחספה ואלחכמה הי תחסט צאחכה כמא קאל מומה תשמר עליך (משלי ב' י"א) ואלמאל לא יתהיא לך קצא תואיך אלא באנרהנה ען ירך ואלחכמה תקצי מא תרירה בהא והי תאבתה לך ואלמאל קד ירבה פיה וקד יסר ואלחכמה רבחהא דאים ואלמאל לא יוידך חיוה ולא ידלך אלנה ואלחכמה תפעלחמא נמיעא וקד יכון אלמאל מצרה וקד תלסה לנירך וקד תנצב עליה ואלחכמה ליסת כדלך סמנהא קאל ארך ימים וגו' עין חיים וגו' ⁽¹⁾:

19 אללה אסם אלארין בחכמה והיא אלסמאואת בפהם:
20 ובמערתה אנשקת אלגמור ובהא אלשוואהק תדר אלמל: 21 פיא בני לא תרג ען עיניך אחפט אלפקה ואלמהמאת: 22 תכן חיוה לנפסך וחטוה עלי גבכך:

הוא אלפצל הו מא קדמא דכרה אן אלמלתרע עו וגל זלק עאלמה בחכמה אעני זלקה מחכמה לא נקיין פיה וכדלך נעל אסאסה אלדי עליה יתבת אלעדל אלדי בה תאמר אלחכמה. פוצף אלחכים האנהא ארבעה אשיי רסוב אלארין פי מרכוהא לקולה יסד ארין ואחאטה אלפלך בהא לקולה כונן שמים ותפנר אלעיון אלתי תסקי אלארין לקולה תרומות נבקעו ונוול אלניה ואלמל מן אלעלו לקולה ירעפו טל. ונעל קאעדף אלנמיע ומעתמדה אלחכמה אלמרה באלעדל סקאל פיהא פאדא כאן אלמאר כדלך פיא בני אל ילוו וגו' פהי חיים לנפשך פי אלנרה וכן לנרנרתך פי אלדניא ⁽²⁾:

23 חינוד תסיר פי טרויקך ואתקא ולא תצדם רגלך בשי: 24 ואן אנצנעת לם תפזע ואן נמת הנאתך סנתך: 25 לא תכף מן פזע אלנפלה ומן דוי אלטאלמין אדא אקבל: 26 לאן אללה יכון תכלאנדך יחפט קדמך מן אלתעלק:

⁽¹⁾ ביאור: אמרו מצא חכמה יורה על החכמה שיקנה האדם בלימודו ואמרו יסיק תבונה יורה על החכמה הנטועה בטבעו בחסד הבורא. ויתרון החכמה על המטון הוא בענינים רבים שהמטון צריך שמירת בעליו והחכמה תשמור את בעליה והמטון אינו מועיל אלא אם תוציאנו מידך והחכמה תועיל והיא קיימת אצלך וכמטון יש רוח ותסעד ובחכמה תרויה לעולם והמטון אינו מוסיף חיים ולא יביאך לכן עדין והחכמה תעשה זו וזו והמטון לפעמים מזיק ולפעמים תניחתי לאהרים ולפעמים תחמוס בעבורו והחכמה אינה כן.

⁽²⁾ ביאור: כבר הקדמנו שהשם ברא את העולם בחכמה ויסרו על הצדק ועל השווי שהחכמה תצוה בהם וכאן הזכיר החכם ארבעת דברים והם שהארץ עומדת על מרכוה והנגלגל סובב אותה והמעונות יוצאים להשקות את הארץ והטל והגשם יורדים מן השמים. ואחר שהחכמה היא מכוונת כל הדברים אמר החכם אל ילוו וגו' שהיא חיים בעולם הכא וכן לגרגרותיך בעולם הזה.

⁽³⁾ כ"י ב' והכוון לא תכאף.

מראדה במראשית כל תבואתך לאצה לאנהא אעו אלאחמאר ענד אלנאסאן
 אף הי משתהאף מסתמרפף יקול סיהא ככנורה כטרם קיין אשר יראה הרואה
 (ישעיה כ"ח ד') בדלך ינבני אן תכון טאעאט אלנאסאן לרבה מן אעו מא ימלכה. מן
 דלך אלצלואת פי אול אלנהאר אף הו עזיו ענד אלנאסאן ליתצרף סיה פי חואינה
 וכדלך אעטא אלבר ווסא אלנדור מן אנור אלנקוד כמה יקול וכל מבחר נדריכס
 (דברים י"ב י"א) וכדלך מא גא מן אלסמע באקדאם בכור אלנאס ואלבהאים נמיא¹).
 ואתבעה בקול וימלאו וגו' יעני אלמאמור ויקול לה לא תתוהמן אנך תציע מא תקדסה
 ללרב אמא באטעאמך איאה ללנאר או אלחיואן²) בל אנת בדלך מכתסב אצעאף מא
 תתוהם אנך ציעתה וימלאו אסמך וגו' פלא תנארה ארבה מן הדה אף תעטי רבך
 חסב טאקתך יעטיך הו חסב קדרתה³):

11 לא תזהרן יא בני פי ארב אללה ולא תצגר מן עשתה: 12 לאן
 אללה יעט מן יחבה יענע בה⁴) כמה ירצא אללב לאבנה:

הדאן אלפסוקאן המא אללדאן שרנא מענאחמא פי צדר כתאב איוב וקלנא
 אן אלאלאם אלתי יחדהא אלחכים גל גלאלה פי עבאדה עלי גמיע פנונהא הי עדל
 לא גור סיהא לאנה אנמא יפעל לאחרי עלתין אמא לתמחיין מא סלף מן אלסאיח
 ואדהאבהא או לתעוין יתלו אלעבר אלדי יצברה אלעבר עלי אלמחן אלא [אן]
 אלמאר כיף מא כאן פהו לצלאה כמה אן אללב אלמשפק יפעל בולדה אלמא
 למצלחתה אמא לאדהאב אמראצה בסקי אלדויה אלמרה אלבריהא ואמא לתעליטה
 אלכתאב ואלחסאב ואלענאיע ואלמכאסב באלצרב ואלקסר פלדלך קאל וכאב את נן
 ירצה וגמיר קולה כי כאשר ייסר איש וגו' (דברים ח' ה')⁵):

18 טובא אנסאן וגר אלחכמה וופק לה אלפיהם: 14 לאן
 מתאגרתהא ביר מן מתאגרה אלורק וגלתהא ביר מן אלקרואצה: 16 והי
 אעו מן אלגואהר וכל מראדאתך לא תסאוויהא: 16 טול אלעמר ען
 ימינהא וען יסארהא אלנא ואלכרם: 17 וטרקהא טרק נעמה וגמיע
 מסאלכהא סלאמה: 18 והי שגרה אלחיוה ללמתמסכין⁶) בהא
 ודאעמוהא ראשדון:

¹ עיין קידושין י"א ע"ב ובכורות מ"ט ע"ב.

² נראה שהגאון רומז אל תרומת מטאה שהיא בשרפה ואל כרשיני תרומת שמאכילין
 אותן לכהמה עיין תרומות (פ"א מ"ט).

³ ביאור: אמר מראשית לפי שראוי שיתן לשם היקר כמה שיש לו כמו בכורי ארבות
 ובכורות צאנו וכן מצות תפלה בתחלת היום לפי שהיא השעה הייחר טובה לאדם לעסוק
 בעסקיו וכן יעשה צדקה וישלם נדריו ממיטב מעותיו. ואמרו ימלאו ר"ל לא יחשוב אדם שאיבר
 בת שהקדיש לשם ושרפו או נתנו לכהמה ולחיה לפי שהשם יתזיר לו כפלים.
⁴ כ"י א' חסר.

⁵ ביאור: כבר ביארנו שני הפסוקים האלו בפתיחתנו לספר איוב שהיסורים הכאס על
 האדם הם רק להצלחתו אם לכפרת חסאיו שבכר חטא או ליתן לו גמול על מה שיסבול מן
 היסורים שינסתו השם בהם וכן עשה האב בכנו שיכאיבוהו להצלחתו בין לרפאתו מח"ל בין
 ללמדו הכתיבה והחשבון והאומנות ומשא ומתן.

⁶ כ"י א' ובי ללמסתכין.

5 תִּקַּח בְּאֵלֶיךָ מִלְּבָבָא וְלֹא תִתְוַבֵּל עָלַי פֶּה־מִדָּם: 6 וְפִי גְמִיעַ מִרְקָק
אֶעֱתֶרְפָּה לָהּ פֶּאֱנָה יִסְהַל סִבְלֶךָ: 7 לֹא תִכּוֹנֵן חֲבִימָא עֵנֶד נִפְסָךְ אֲתָן
אֵלֶיךָ וּלְ עַן אֲלֹשֶׁר: 8 יִכֵּן שִׁפְאָא לְאוּצֵאֲךָ וְיִשְׁרַבֵּא לְעֵטְאֲךָ:

אמר פי ה'ה' אלאיאת באַלְבָּאין אלתקָה באללה ומעני דלך אלא ימתחן אלעבר
רבה באן יקול אנרבה הל יקדר עלי ללאצי אם לא וקד עלמת מא כאן מן אבאר
אלמתחנין האימא. וקולה ואל בינתך אל תשען נהי בה אלקום אלחיולין אלדין
יתוהמון אנהם מסתגניון ען תדביר מדבר ולטף לטיפ בהם כל יקדרון אנהם בחילום
וקותהם יסתפידון אלפואיד והדא נטיר מא נהי אללה פי אלתוראָה פקאל ואמרת
בלבבך כחי ועעם ידי וגוי (דברים ח' י"ז) ואן¹ בדלך יסתחון אלבלדאן וישפון
באלמלך נטיר קולה כי אמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי בי נבנותי וגוי (ישעיה י" י"ג)
ואן¹ בדלך יעאפון מן אלאמראין ואלאונאע במא קאל וירא אפרים את חליו ויהודה
את מזווי (הושע ה' י"ג). וקולה בכל הרכיך דעהו יעני אעתרף לה בחקה לים יריד²
אערפה הו פי דאתה וכדלך ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך וגוי (דהיא כ"ח ט')
וכדלך ובני עלי בני בליעל לא ידעו את ה' (שמואל א' ב' י"ב) וכדלך פי פרעון
אשר לא ידע את יוסף (שמות א' ח') לים יריד אנה לם יערף זברה ואנמא יעני
אנה לם יערתרף לה בחקה ואן אללה אחיא אלמצריין עלי ידיה לאנה לו ערף לה דלך
לם יסתכר אבותה. וקולה אל תהי חכם בעיניך וגוי אם אתבעה בקול רפאות וגוי יקול
ללמציא אן מתלי מעך כאלטביב אלהאדק אלדי יוצי אלעליל ליבריה או אלצחיה
ליחפֵּט צחתה פיקול לה כל הדא לא הדא ואשרב כדי לא כדי ואנת תעלם אנה תעד
אערתאין אלמעאלנ עלי מעאלנה וטנה בנפסה אנה אבצר בדואיה מן טביבה כדלך
אלמודב אלמערתין עלי מודבה ואלשאן אנה אבצר מנה נאיר טאלם סלדלך קאל
אל תהי חכם וגוי רפאות וגוי. ולם יען בקולה שרך אלסרף ודהדא כל אראד גמיע
אלאעציא ולדלך פסרתה אוצאלא ואנמא נסב אלגמיע אלי אלסרף אד כאן אלגנין בהא
מעלק פי האל מכתה פי בטן אמה ומנהא יתדי כאלתמרה מן אלשנרף³). אם קאל

9 אֲכַרֵּם אֵלֶיךָ מִן מֵאֲלֶךָ וּמִן אוֹאִיל גְמִיעַ גִּלְאֲתָךְ: 10 תִּמְתְּלִי
אֶהֱרֹאךָ לְצַבֵּא וּתְפִיץ תְּנֵאֲרֶךְ⁴ עֲצִירָא:

החמישים השלישי שנכנע לפני אליהו ולא נשרף כשני השרים הראשונים. ואמרו קשרם וכו'
רומו אל הנשים שמדרכן להקשט ואומר להן אם יהיו התכשיטים מתוכרים עם החכמה תמצאנה
חן בעיני אלהים אבל בלי חכמה אין להן חן בעיני השם. ואמרו כתבם וכו' רומו אל האנשים
ואומר להם שיצפנו החכמה בלבם.

¹ כ"י אן.

² כ"י אריד.

³ ביאור: בכל לבך טעמו שיבטח אדם בשם בלב שלם ושלא ינסה אותו. ובאמרו
בינתך וכו' והחיר שלא יחשוב שדי לו בכינתו ובכחו ושאינו צריך במנהיג שינחתו להגיע אל
סבוקשו. ואמרו דעהו ר"ל שיכיר את חובתו נגד השם וכן נאמר בפרעת שלא ידע את יוסף אין
ענינו שלא ידע את מעשיו אבל לא הכיר את טובו שהחיה את המצויים בשני הרעב והעביד
את אחיו בפרך. וטעם תהי רפאות שמע אל עצתי כמו שצריך החולה לשמוע לדברי הרופא
שהוא בקי בסגלות הסמים ותר טמנו ולכן אמר אל תהי חכם. ומלת שרך אינו רוצה בה חטבור
בלבד אלא האכרים כלם והפריד את הטבור לפי שהעובר במעי אמו נתלה בו וניזון ממנו.

⁴ כ"י א' תנארך.

נון וכלב בן יסנה וכדלך איזא הו לם יקתרף מעציה לם יקתלה אלחאכם בשי מן צרוב
 ד' מיתות בית דין ואיצא קד יסל אלעבר רבה פיוד פי חיותה כמה פעל בחזקיהו
 כל קד ימות אלחאכסן וישא אללה אחיאה לפעלה או פעל ואלדיה בשי מן
 מונבאת אלחכמה כמה פעל ללצרפיה עלי ידי אליהו וללשונומית עלי ידי אלישע.
 ואמא דאר אלכרף פהי אלחיוף אלטוילה אלתי לא תנקטע אלמערף ללצלאלחין כמה
 קאל פי צלחא אלמלוך חיים שאל נתתה לו ונ' (תהלים כ"א ה'). ואלחכמה אלדניאיה
 איצא קד תללין מן אלקתל ביד אלסלשאן כמה ללצת אלחכמה אלתי
 כאנת פי אבל בית המעכה אהל מדינתהא מן יד יואב כמה קאל ותקרא אשה חכמה
 מן העיר שמעו שמעו אמרו נא אל יואב קרב עד הנה ואדברה אליך ויקרב
 אליה ותאמר אליה האתה יואב ויאמר אני ותאמר לו שמע דברי אמתך ויאמר
 שומע אנכי ותאמר לאמר דבר ידברו בראשונה [לאמר] שאלו ישאלו באבל וכן
 התמו (שמואל ב' כ' פ"ז—י"ז) ושרח תלך אלקצה באכתצאר אנהא קאלת ליואב קד
 כאן יב עלי אצחאבך אן יכלמונא אולא באלסלאם ויסלונא מא ירודה תם יחקקו
 עלינא אלטאעיה ואלמעציה בעד גואבנא כמה קאלת אלחוראה כי תקרב אל עיר
 להלחם עליה (דברים כ' י') וכמה ללצת חכמה אלדי קאל ללמלך אן אללה קד צנע
 מא ארדתה מן אלספר פאצנע מא ירודה מן אלעפו ואלדי קאל יאיהא אלמלך האולי
 קד אסו סמא אלדי תחסן אנת¹) ואמתאלהמא כתי'. כל קד תללין אלחכמה אלדניאיה
 אלתי הי דון אלדניאיה מן עקאב אללה איצא כמה עלמת מן אלקאידין אללדין
 אסיא אלדאב עלי אליהו וקאלא לה בה אמר המלך מהרה רדה (מלכים ב' א' י"א)
 כף אחתקרא באלנאר ואן אלקאיד אלחאלת אלדאדיב בלספה ולתוה בין ידי אלנבי
 ותחננה אליה תללין מן אלחריק. ואמא קולה ען חסד ואמת קשרם על גרירתך תם
 כתבם על לוח לכך פאנה ישיר בדלך אלי אלרגאל ואלנסא נמיעא לאן אלנסא מן
 שאנהן אן יתוין בעקוד מן דר ולולו עלי נכבהן סקאל להן אנכן תפעלן דלך תרין
 אלוינה ולא יזינך דלך דון אלחכמה כל הי אפצל מנהא לאנכן תחפון בהא ענד
 אללה ואלנסא אנמעין כמה קאל בעיני אללהים ואדם והיה אלעקוד פלא חסוה לוא
 ענד אללה²) אלכתה וקד ישך פי הוארתהא ענד אלמלוך. ואמא אלרגאל אלדי לים
 מן שאנהם עקוד ולא חלי קאל פיהם כתבם על לוח לכך יעני אחפשוהא פי
 צדורכם³). תם קאל

¹ תנאון הביא כאן שני משלים שמוצא בספרי מוסר אשר לערביים והם שתחכמת הצילה
 איש אחד שאמר למלך האל עשה רצונך ונתן לך תשועה ועתה עשה רצוני וסלח לאויביך ואיש
 אחר אמר הם הרעו לך ואתה כמה תטיב להם.

² בכ"י אלנאם.

³ ביאור: אלו חסדקים נאמרו תחלה על העולם הזה שתחכמה בדברי האמונת הציל
 ממגפת שהיא מיתה בידי שמים כמו שניצלו יהושע וכלב ממגפת הכורגלים וכן אם לא יעברו
 אדם עבירה לא ימיתו הריון באחת מארבע מיתות בית דין וכן תוספת החכמה שנים על
 הימים הקצובים כמו שעשה ה' בחזקיהו ותחיה מתים על ידי נבואים כעבור הטוב שעשו הם
 או הודיהם כמו שהחיה אליהו בן הצרפתית ואלישע בן השונמית. ונאמרו עוד על העולם הנא
 שהוא שמור לצדיקים והוא חיים נצחיים. והחכמה העולמית ג"כ הצילה ממותה בידי מושל כמו
 שעשתה אשה חכמה באבל בית הסעכת עם יואב באמרת דבר ידברו וכי וכיאוורו הוה ראי
 לאנשיך לקרא אלינו בראשונה לשלום ולשאלו ממנו את חפצם ושלאל להצדיקנו ולתשיענו כי
 אם אחר תשובתנו. ולפעמים הצילה החכמה העולמית גם ממותה בידי שמים כמו שאירע לשר

אריץ פי לגה אלעבראניין דאראן אלדניא ואלאכרה. פאמא דאר אלדניא סרבמא נאלהא מן תגלב כמא יקול ואיש זרוע לו האריץ (איוב כ"ב ח') ואמא דאר אלאכרה פלא ינאלהא אלא אלמתיקון בקולה וענוים ירשו אריץ (תהלים ל"ז י"א) פלדלך אפסר אריץ אלדאר. ואמא קולה פי הדא אלמוצע כי ישרים ישכנו אריץ ורשעים מאריץ יכרתו פאנה יחתמל אלמארין גמיעא פאדא פסר עלי דאר אלדניא פקר ונב אן יכעין ויקאל אן אלנבי אנמא אראד בהדא אלחבאת אלעאקבה לא אואיל אלמאור ודלך אן אלמלוך לא יתבת מלכהם אלא בערל כי בצדקה יכון כסא (משלי ס"ז י"ב) וכדלך אלוגיהון ודו אלמאואל לא תרום נעמתהם או יחסן גוארהם כמא יקול לא יכון אדם ברשע (שם י"ב ג') לאן אלומאן מכני עלי דלך כמא אן אנסאם אלחיואן מכניא עלי עדל מן אלארבעה אלממתונין וכמא אן אלנבאת ינמו עלי אעתדאל מן ברד וחר וכמא אן אלארץ סתתקר פי מרכוהא עלי עדל ואעתדאל מן חרכאת אלמחיט. פמן חגה אלעקל נעלם אן אלעאלם מאסס עלי עדל וקר קאל אלנבי כי אמרתי עולם חסד יבנה (תהלים פ"ט ג') וסאשרח דלך שרחה שפיא פי קצה ה' קנני ראשית דרכו (משלי ח' כ"ב). פקדם האהנא וקאל לא תנתר יא מגרור באול אלשלים ואלגור פאנה לא יתבת אד הו מנאפר לבניא אלעאלם. ואדא פסר עלי דאר אלאכרה פליווע עאמא ולא יכעין אד כאן אולהא ואכרהא שיא ואחדא לא יצל אליה אלא אלפאיוון באלצלאת ופיהא ינקטע אלפאלמון אנמעין בקולה שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום ופושעים נשמרו יחדו אחרית רשעים נכרתה (תהלים ל"ז ל"ז—ל"ח) ¹ תם קאל

ג

1 יא בני לא תנם תוראתי וליחפס קלכך וצאיאי: ² פאנה טול עמר וסני חיוה וסלאמה תזודך: ³ ואלפצל ואלחק לא יתרכאך בל אעקדהמא ² עלי גבכך ואכתבהמא ² עלי אלואח קלכך: ⁴ תגד אלחט ³ ואלעקל אלגיד ענד אלהא ואלגאם:

עאד אלחכים אלי אלטרניב פי אלחנמה בצרוב אר פקאל כי אורך ימים ושנות חיים והדא ינערף אלי אלדארין גמיעא. פאמא פי דאר אלדניא פמעלום אן אלחכמה אלדאיניא קד תויד פי חיותה אולא כמא תרפע ען אלעבר אלמות אלסנאה אעני אלמנפה כמא עלמת מן אלמרגלים וימתו וגי (במדבר י"ד ל"ז) ובקיא יהושע בן

¹ ביאור: סלת אריץ בעברי ומלת דאר בערבו נאסרות על העולם הזה ועל העולם הבא. ולפעמים העולם הזה נופל בידי בעלי זרוע אבל העולם הבא אינו אלא לצדיקים ואם הפרש שני הפסוקים על העולם הזה אינם נוסכים על תחילת הדברים כי אם על אחריתם וטעמם שלבסוף הצדיקים יצליחו והרשעים יאכזרו לפי שהעולם מוסר על הצדק לכן הטלחים והנכבדים והעשירים לא תכון הצלחתם כי אם בזאת המדה כמו שבעלי חיים קיימים בשווי ארבעה המזגים והצמחים בשווי הקור והחום והאריץ עומדת על מרכזה בשווי תנועת הגלגל. ואם הפרשם על העולם הבא אז המאמר כולל ואיננו פרטי שתחלת העולם הבא ואחריתו שוות כי לא יגיע אליו כי אם הצדיקים וכל הרשעים יכרתו

² בכ"י א' וב' אעקדהא. ואכתבהא.

³ בכ"י ב' וגי אלחטוה.

מעשה ירון עאנלא אנהם קד נאלו חיוה וקד עאשת נפוסהם באללהו ודלך פי אלעאקבה מות ממית. ופסרת רפאים הלכי לאנה כדאך פי מואצע שתי מנהא מתים בל יהיו רפאים בל יקומו (ישעיה כ"ו י"ד) וארין רפאים תפיל (שם י"ט) בקהל רפאים ינוח (משלי כ"א ט"ו) ואל רפאים מענלותיה (שם ב' י"ח) ולא ידע כי רפאים שם (שם ט' י"ח) ואלאצל פי דלך אלסטרנא תם יאול אלי אלמות. וקולה בל באיה לא ישובון יעני בה תלך מסאלך אלמות אלתי מן דללהא לם ימכנה אן ירנע הו מן נספה חתי יארן אללה לה פיהשרה וקת אלחשר ויהייה. הדא אלקול פי אלצאלחין ואמא אלצטאון ארדין לם יתובו פאנהם לא יסתמיעון ארננע מן אלמות בחילהם כקולה כל באיה לא ישובון ואללה איצא אדא אחיאהם לא ילחקהם בסבל אלחיוה בל ילדהם פי עדאב אלים פלדלך זאר פי אלקול ולא ישיגו ארחות חיים. סמן חית נהי אלחכים מסתמעה עין¹) מאלטה רנאלהם בהדה אלצורה ונסמהם בהדה אלצפה מן תם נהי אולאיך ארנאל ואלנסא ען אפתעאל הדה אלעמאל אלתי שרחהנאה נמיעא. תם לתם אלקול באלמר כעכס הדה ארנסום אף קאל למען תלך בדרך טובים ונני פקולה טובים ישיר בה אלי אלצאלחאת מן אלנסא כמא יקול והאשה טובת שכל (שמואל כ"ה א' כ"ה ג') ויומי בקולה צדיקים אלי אלצאלחין מן ארנאל כמא יקול איש צדיק תמים (בראשית ו' ט')²) תם קאל

21 אן אלמסתקימין יסכנון ארדאר ואלאצחא יבקון פיהא:

22 ואלטאלמון מנהא ינקטעון ואלגדארון מנהא יגדרסון:

קד ינבני אן תעלם אן ארדאר פי לגה אלערב דארין אלדניא ואלארנא וכדלך

(1) כ"י מען.

(2) ביאור: תרגמתי להצילך בפסוק י"ב וט"ז בלשון שנים לפי שהוא מוסב על המזמרה והתברכה שיצילוך מאנשים רעים ומנשים רעות ואמר באנשים דרך רע לפי שהם בעלי הרעות וישוירו דעתם וחחלת מעשיהם הרעים שמקבלים קבלה נפסרת ועושים נמוסים שהשכל מואס בהם ושאי אפשר לעבוד בהם וכל זה בלא תועלת. וממדותיהם המנוגות שהם נחפסים בלשונם תמיד וכבר ידעת שפרעה החליט את מאמרו עם משה עשר פעמים ואיך נענש על זה. ומחמאתים שאין די להם שיעזבו האמת עד שידבקו בשקר וכוה וכפל עונם ועל זה אמרו הוי מחשב וכי וכיאר זה שבעל שכל מתעורר בנפשו ההפריש שבין עשיית מצות שהיא לזכותו ועויתתה שהיא לחובתו שאז יהיה הפסדו כפול וההפריש שבין המניעה מן עבירה וזה לזכותו ובין עשייתה והיא לחובתו שאם ימנע ממנה יזכה שכרו כפול. ומחברת פניהם שאם ייטיבו הם כמוכרחים ופניהם וועפים ואם ירעו פניהם צדו זה וזה אמרו השמחים וכי. ומעלליהם עוד שהם בוראים טענות שקר בהתנחבם אתך ומרמים ארץ כמשאם ומתנב ומאמריהם תלוים עד שלא יצא מפיהם דבר נכון. ואמר בנשים מאשה וזה ואלאשה סתם לפי שישוב העולם ותקמת הצורה אי אפשר בלי אמצעות האיש והאשה. ואשה זה החליק את לשונה ותצחק עם האנשים כדי לפתותן ובעת השחוק תשכח את בעלה וזה אכזרית העזבת וכי ואינה זוכרת את השם שהוא העד בכרית נישואיה וזה כמו שהוכיח הנביא האבוגד באשתו וקראו מפר ברית אלהיו ואמר שלא תרצה תפלתו ולא מנחתו. והבאים עליה ימצאו חיים כמו שהשבו כי אם יאכדו. וענין רפאים מתים כמו במקומות רבים מן המקרא וענין טעם המלה רמיון הגוף. ואמרו וכל באיה וכי רוצה בו הבאים בדרך המות אשר לא ישובו מהן כי ברצון ח' בעת תחית המתים וזה בצדיקים אבל הרשעים שלא עשו תשובה לא יוכלו להנצל מן המות ולא יהיה אותם ח' כי אם לפורענות עולם וזה אמרו לא ישיגו ארחות חיים. ובהוהיה החכם את שומעיו מלהתערב עם האנשים והנשים שהזכיר תוארם יש הותרה לאנשים ולנשים האלה עצמם מלעשות את מעשיהם המנוגים. וחתם את מאמרו בצוותו ללכת בדרך טובים ר"ל העוקבות ובראות צדיקים והם האנשים.

אנה יכון מן חמר אלחכמה אן צאחבהא יציר באנצא לאהל אלשר¹ רנאלא כאנו
 אס נסאא. פאמא אלרנאל קאל פיהם להצילך מדרך רע מאיש מדבר תחפונות נסב
 דרך רע אלי אלרנאל לאנהם דונו אלמדאהב ומצמנוהא וחאמלוהא פאול מא יכרה
 מן אפעאלהם אן יסנו סנה סו או אן יצעו נאמוס סו תנכרה אלעקול פכוף אן כתר
 תעבה מע דלך פאנהם יתעבון תאבעיהם וינצוהם בלא נפע וקר אלחק בה אלציר
 ופי אלבאבין גמיעא יקול אללה ען אלאמס וינעו עמים בדי ריק (ירמיה נ"א נ"ח)
 הדא אלנאמוס אלכתיר אלתעב ניר קביח חס קאל ולאמים בדי אש ויעפו (שם)
 הדא אלנאמוס אלכתיר תעבה אלמנכר פי אלעקל. ומן אללאקהם אלמנכרה אלתקלב
 קאל פיה מאיש מדבר תחפונות אדא יקול לך נעם ולא תחצל מנה עלי שי ויקול
 לא ולא תחק בהא קאל אלחכים אנה יקע פי שדה ונהפך בלשונו יפול ברעה (משלי
 י"ז כ). וקר עלמת מא כאן מן פרעה ותקלבה עלי רסול אללה עשר מראת ומנאולתה
 לה עשר מנאולאת ומא חל בה עלי דלך. ומן בטאהם אנהם מא יכפיהם תרך אלחק
 אלא וחי יתבעון אלבאטל פיה יקול העובים ארחות ישר וגו' פצאר עליהם עקאבאן
 לאנהם לו תרכו אלחק ואלבאטל גמיעא פי שי מא ולם יערצו² לה כאן עליהם אתם
 ואחד שלמא עכסוה³ באדכאלהם מכאנה אלבאטל צאר אלאתם אחמין ולדלך יקול
 עלמאונא הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה (אבות' א')
 ושרחה אן אלעאקל יצארף נפסהמא בין אן יאתי חסנה פתכתב לה אלי אן יקצר ענהא פתכתב
 עליה סיה פיכסר כסארתין ומא בין אן ידע מעציף פתכתב לה חסנה אלי אן יאתיהא פתכתב
 עליה פירבת רבחין פלדלך אלחק פי אלקול ללכת בררכי חשך. ומן אשכאלהם איצא השמחים
 לעשות רע וגו' קד תראהם יפעלון אלחסנאת ומאנא טוילא פהם כאלמכרהין וזונהם כטימה
 פאדא הם עצו פרחו בלדך ונצרת וזונהם וכדלך כלמא תקלבו פיה מן חאל אלי אלצירי.
 ומן צניעהם איצא אשר ארחתיהם עקשים מעני אלעסרה ואלרואנו הו אנהם אן נאשרוך
 באהתך ואן עאמלוך כאתלוך ואן תכלמו כלמה נעלוהא כאלמעלקף חתי לא ירג
 קולהם אלי תחקיק בתה ודהא אלאמור ממא יכרההא אללה ולא יחבהא אלא אלסלאמה
 ואלסארניף ואלאסתקאמה אד קאל תועבת יי עקשי לב ורצונו תמימי דרך (משלי י"א ב').
 ואמא אלנסא קאל פיהן להצילך מאשה זרה וגו' למא אנרי אלחכים עמראן אלעאלם
 ואקאמה אלצורה בתוסט דבור ואנאת לם ינו אן יקול להצילך מאשה טרסלה בל
 אנמא אנכר אשה זרה אמראה הי גריבה מנך פאול כטאיהא אנהא מע גרבתהא מנך
 תכלמך באלכלאם אללין אלרפיק אלדי יאול אלי אלמוח ואלקרב חס פי חאל מא
 תמאזחך קד תרכת בעלהא כמא קאל העובת אלוף נעוריה ונסיתה. ולעלהא אסתהלת
 לנפסהא ותקול אנמא נסית אנסאנא מתלי פקט פלחעלם אן אלאמר לים כדלך בל
 לם תנס עהר בעלהא אלא וקבלה קד נסית עהר רבהא אלשאחד בינהמא כקולה
 ואת ברית אלהיה שכחה. אלא תרי אנה כמא נעל אלרנל ניר אלמנצף וזנתה תארכא
 לעהר רבה אלדי שהר בינהמא פאונב לדלך אלא יקבל קרבאנה ולא צלאתה אד
 קאל מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם ואמרתם על מה על כי ה' העיד
 בינך ובין אשת נעורך אשר אתה בנדת בה וגו' (מלאכי ב', י"ג י"ד) בדלך נעל
 אלמראה אלצאניה בעלהא פי הדא אלמנולף. וקולה כי שחה וגו' יעני אן אלמנתמעין

¹ כ"ו אלשרת.

² כ"ו יערצא.

³ כ"ו עכסאה.

או תבין צדק ומשפט ונוי ואמא בלא תעלם מן עאלם פלים ינסע אלחכבר שיא
 וכדלך תעלם בלא סבר ותמיו לא ינסע שיא ובאנתמאעהמא יכמל אלמראר. וקולה
 כי יי יתן חכמה היא עטא בסכב והו אלטלב מתל קולה נותן לחם לכל בשור
 (תהלים קל"ז כ"ה) והו בסכב והו אלטלב ומתל קולה האני אשביר ולא אוליד
 (ישעיה ס"ז ט') ודלך בסכב. חם אכבר בעד היא כאן אלנסם תלתד באלחכמה
 כמא ילתד אלנסם כמא יחסה אד קאל ודעת לנפשיך ינעם ודלך אן אלנסם
 אנמא תרור עלי מלאהא פאדא הי ונדת אלסרור ואללדא פי אלחכמה מע
 שרפדא ועוהא וטהארתהא ונטאפתהא פקד כמל להא גמיע מא תריר. ולכן בן
 לדא אלחכמה ולדא אלחכמה פרק והו אן אלחואם תלתד כמא הו להא מן אלעודא
 כמא יואקעהא ולדלך ינשט אליהא כל טבע ואלחכמה פלים ילתד בהא אלננסאן
 אלא בעד תאמל ותצפח ולדלך לים ינשט אליהא כל טבע. פלהדה אלעלה נב
 אלחכים היא אלפעל ליצבר טאלב אלחכמה ויקול לה לא תשן אנך מן אול מא תעני
 בהא תגד נפעהא ותלתד בהא כל אצבר פאן להא מקדמאת תעבד פאדא ענית בהא
 וצלת בעד דאך אלי ראהה ולדא וסרור דאים. ואנמא מתל אלחכמה ואלחכמה פי
 סרעה אלאלתדאד ובעדה כמלך קצד בנא קצד אלדי יאד אלפעלה ואלרוונאריון
 פי כל יום אנרתהם וינתפעון בהא עלי סרעה ואלמלך פהו לא ינתפע בקצרה אלי
 מדא מן אלומאן חתי תתם צנעתה לכן אלמלך אדא תם קצרה דאם לה אלנסע
 ואלסרור וכאן חניד גמיע מנאפע אלפעלה קד תקצי. וקאל פי אבר אלפעל אן
 אלחכמה אדא דללת פי קלב אלננסאן צארת לה כאלחאפש תחפשה מן אלפשא
 הו קולה מומה תשמר ונוי¹).

12 יחפשאנך² מן טריק סו ורגל מתכלם בתקלב: 13 ואלתארבין
 סבל אלמסתקים ואלדאהבין פי אלטרק אלמטלמה: 14 ואלסארין
 בעמל אלשר והם יגדלון באלתקלב פיה: 15 ואלדין סבלהם עסרה
 ראיונן פי מסאלכהם: 16 וינאיאנך מן אמראה אנגביה וגריבה לידה.³
 אקואלהא: 17 אלתארכה אלוף עבאיהא ועהד רבהא קד נסירת:
 18 וקד כפצת אלי אלמות ביתהא ואלי אלהאלבין מסאלכהא: 19 פכל
 דאכליהא לא ירגעון ולא ידרכון סבל אלחיוה: 20 לקבל אן תסלך
 פי טריק אלנאיאד וסבל אלצלחין תחפשהא:

נעלת פי אול אלקצה יכלצאנך לאני כנת אנתהית פי אלחפסיר אלי מדמה
 ותבונה פבראת באלעטף עליהמא פקלת יכלצאנך וכדלך ינאיאנך. פממא כסטה אלתכרים

¹ ביאור: כונת הפרשה להורות שראוי לאדם לקנות החכמה בלמידה ואחיכ יורשבה
 בעיון ובכחינה ובתאחדם יחד יגיע אל חפצו והשם יתן לו החכמה באמצעות החקירה ותשבת
 בה הנפש כמו שישבת הגוף בתענוגיו רק ההפרש בין שמחת הנפש ושמחת הגוף שהראשונה לא
 תכא אלא אחר יגיעה אבל היא קיימת והשנית תכא כמחרת ותכלה כמחרת וזה דומה לסלך
 שכנה פלמין והוא לא יהנה בו אלא אחר שנגמרה המלאכה והפעולים יקבלו את שכרם ככל
 יום אבל אחר זה אין להם עוד תועלת כמה שכנו. ואמר בסוף הפרשה שאחר שבאה החכמה
 בלב האדם תהיה לו כשומר להצילו מן החטא.

² בפירושו תרגם המלה הזאת יכלצאנך.

³ כ"ו בי לינה.

ב

1 יא בני אן קבלת כלאמי וכנות וצאיאי ענדך: 2 ואצנית
 ללחכמה אנך ומילת קלבך ללפהם: 3 ואן דעות באלדהן ואעלנת
 צותך ללפהם: 4 ומלבתהמא כמלב אלפצה וכאלדפאין פתשת עליהמא:
 5 חיינד תפהם תקוי אללה ומערפה אללה תגד: 6 לאן אללה מעמי
 אלחכמה ומן קולה אלמערפה ואלפהם: 7 ויכנו ללמסתקמין אלפקה
 והו מגן¹ ללסאלבין פי צחה: 8 יחפט סבל אלחכם וטרק אברארה
 יחרסהא: 9 וחיינד תפהם אלעדל ואלחכם ואלמסתקים וכל מסלך
 גיד: 10 אדא דבלת² אלחכמה פי קלבך ולדת אלמערפה לנפסך:
 11 צארת אלהמה תחרסך ואלפהם יחפטך:

גידך היא אלפעל הו אן אואיל אלעלום אכתסאב ותמאמהא כלאטר
 ותמיוז ולדלך צדר אולא בני אם תקח אמרי וגו'. תם קאל אם תבקשנה ככסף
 וגו' תם קאל אדא פעלת יא טאלב אלחכמה היין אלמארין אז תבין יראת יי וגו'

ואם לא תקנו ובא לידי חולי ימהר לרפא אותו קודם שיחוק כאבו וינקה את גופו מן הזוהמא
 וטמורתיו ואם חמתין עד שנבר החלי באחר מאיבריו יכרת האבר או יכוה קודם שיחפשט החלי בכל
 גופו. ובדברי אמונת ירגיל אדם עצמו בקיום המצוות עד שיהיה כאילו לא ידע מהות הרע
 ותחיה לו עשיית הטוב כטבע שני ואם ירגיש שיצרו תקפו ימנע עצמו מן הרע בהתרחק ממנו
 כמו יוסף עם אשת אדוניו או בשבועה כמו שנשבע דוד שלא יהרוג את שאול ואם התחיל
 לחטא יסור מהרה מחטאיו ואם נשתקע בהם יעשה תשובה ולא יחטא עוד. והארבעה אופנים האלה
 נמצאים גם כן בממשלת המלך שבתחלה ישים במדינות צבא ושרים נאמנים ואחר זה יבקש תחבולה
 כשיכינו המורדים את חילם ואחר זה כשיעשו מלחמה עמו ובסוף כשנברו אויביו אם נתרשל ולא עשה
 כלום. וכן במשא ומתן של התגרים ואצל החכמים במתלקותן שיהיו זהירים בהקדמותיהם ושיבקשו
 החבולות להסיר מן טענות המתנגדים ולהשיב על הטענות כשכאו וכן אחר שנפסק הדין. והנה בכל
 אלה הדברים שהמשלנו להם דברי האמונה אף המדרגה האחרונה מתקבלת אצל בדברי האמונה
 עצמם המדרגה האחרונה שהיא התשובה אינה פחותה ובתנאי שתהיה שלימה. וכנגד אלו הארבעה
 אופנים נתן שלמה ארבע מדרגות למאמר החכמה אם שתכרוז בשוקים או שתתן קולה ברהובות
 או שתקרא במצרי החוצות או שתדבר בפתחי הבתים שכל אחד מאלו ארבעה מקומות יותר רחב
 מהנזכר אחריו והקול הולך ומתמעט ואחר זה גינה בעלי האופנים האחרונים וקרא פתי למו שלא
 שמר עצמו ממה שחיה צריך להוחר ממנו וקרא לץ למו שלא ישגה עד שתתחיל עליו הרעה
 וקרא כסיל למו שלא נוהר עד שנגמרה עליו הרעה לפי שלא שם לבו על המדרגות הקדמות. והשווה
 אחרית עויבת ההתנגה לשני דברים ותם איד שהוא מורה על הצרות הבאות בעולם הזה ופחד שהוא
 מורה על העונש הבא מאת ה' על החטאים והעד שביאור שתי מלות אלו הוא נכון שתמשול כאן איד
 בסופה ופחד בשואה ומדרך המקרא לדמות צרות העולם הזה בסופה ועונש העולם הבא בשואה.
 ואם יעזוב הכסיל כל ההנהגה יקרא אל החכמה ולא ימצאנה והחולה יאבד את גופו והמלך את
 ממלכתו והסוחר את טמונו והמתוכב חבירו יגבר עליו. והיותר קשה מכולם שיתמיד האדם על
 פשיעיו ושלא יעשה תשובה. והזכיר כאן ההבטחה באמרו חשבונו ר"ל אם תשובו וגו' וההפחדה
 באמרו יען קראתי וכו' וכיום בהבטחה ושמע לי וכו' וענין זה שהחכם היודע לנהג עצמו בעולם
 הזה ישכן בטח מצרות העולם ובדברי האמונה לא יפחדוהו המות ולא יגור מהחכם בעולם הבא.

¹ כ"י ב' כאלתרים.

² כ"י ב' וצלת.

תרבה[מ]א מע אלתרביר אלמעי סמי כסיל אף נהל חלת טבקאת וכמא היא
 אלכלאם פי אמור אלדניא משאהדא כדאך הו פי אמר אלדין מעקולא ולדלך ישנה
 עאקבה תרך אלתרביר וסוה(א) בשיון איד ופחד פאמא איד פהי אלמציבה אלדניאיה
 כמא קאל קרוב איד מואב לבוא ורעתו מהרה מאד (ירמיה מ"ח ט"ז) וקאל אל תבא
 בשער עמי ביום אידם (עובדיה י"ג) ואל תרא נם אתה ברעתו ביום אידו (שם)
 ואל תשלחנה בחילו ביום אידו (שם) ואשבאה דלך כתיב פמן תרך תרביר אלדניא
 חל בה דלך כמא קאל נם אני באידכם אשחק. ואמא פחד פהו עקאב אללה לתארני
 אלדין כמא קאל פחדו בציון חטאים (ישעיה ל"ג י"ד) ואיצא שם פחדו פחד וניטר
 (תהלים נ"ג ו') ומא אשבה דלך פמן תרך תרביר אלדין חל בה דלך כמא קאל
 אלענ ביום פחדכם. ווייד תפסיר איד אנה פי אמור אלדניא אף שבהה בסופה וקאל
 ואידכם כסופה יאתה כמא סבילה אן ימתל מצאיב אלדניא ויקול בסער ביום סופה
 (עמוס א' י"ד) ואיצא ונגליו כסופה (ישעיה ה' כח) ומא אשבהמא ויקוי תפסיר
 פחד אנה פי אמר אלארף אף שבהה בשואה וקאל בבא כשואה פחדכם כמא ישנה
 יום אלקימא אף יקול ומה תעשו ליום פקדה ולשואה ממרחק תבוא (שם י' ג')
 וקאל פי אלטאלם תבאהו שואה לא ידע (תהלים ל"ח ה') ואמתאל דלך. פאן אנסאך
 אלנאנסאן מע נהלה חתי יהמל הרה אלארבעה תראביר כלהא טלב אלחכמה בער
 דלך פלם יגדהא כמא תקול באלמתל או יקראנני ולא אענה ונו. פאן כאן אלתרביר
 פי טב פסד אלנסם ואן כאן פי טלך זאל ואן כאנת תנארה כסרת ואן כאן פי נרד
 נלב צאחבה. ואצעב מן דלך אנמע אן כאן פי דין ופאתתה אלתובה איצא סיבשר
 בטול אלעקאב. ונעל פי היא אלמוצע תרניב ותרהיב פאמא אלתרניב פבקולה תשובד
 לתוכתי ונו באצמאר אם תשובו לתוכתי ואלתרהיב פהו יען קראתי ותמאנו אלי
 אבר אלקצה מא בלא ושמע לי ישכן בטח פאנה מנצם אלי אלתרניב. ופסרת הנה
 אביעה סאריו לאן הרה מן אלאלפאט אלעיוזה אלתי ליסת מסתפיצה אן אלסין
 אלמוודה פי אלועד מקאמהא פי אלעבראני הן והנה¹ אן יקול הנה ישכיל עברי
 (ישעיה נ"ב י"ג) הנה יום י"י בא (שם י"ג ט) הן גוי לא תדע תקרא (שם נ"ה ה')
 ואשכאל דלך כתיב. וכמא רוע אלחכים ונף אלנאפל ען אלתרביר במא יחל בה
 מן סו תרבירה נפלה כמא קאל כי משובת פתאים ונו כדאך קרר אלמסתעמל
 אלתרביר פי אמר אלדין ואלדניא כמא קאל ושמע לי ישכן בטח ונו פסן
 דבר אמר דניאה אמן אלעואקב פי מלכה או תנארתה או טבה או נדלה וסן
 כאן חרר מן אמר דינה לם יהלה אלמות ולא אלקדום עלי אלארף²).

¹ לפי דעתנו הגאון רצה לומר שאין משתמשין הרבה באלו המלות בענין הסין הערבי שתורה על העתיר לחיות כי על הרוב אלו המלות מורות על מה שנמצא עתה.

² ביאור: אמרו תרנה נגור מן הרנה והוא המכריו. ואמרו שלות מלשון שלו בארמית. ואמרו פרי דרכם ענינו פרי דעותיהם. הנה ענין זאת הפרשה בתנהגות הדברים מראשית עד סופם שהשתדל בה תהיה הצלחתו שלמה והמחיר של בה יפול ברעה. וההנהגה היא על ארבעה אופנים הראשון שלא יעשה אדם דבר שוכריתו לתחבולה להנצל ממנו והשני שיבקש התחבולה אחר שעשה את הדבר וקודם שתבוא עליו הרעה והשלישי שיבקש התחבולה בעת שהרעה באה והרביעי שיבקש התקון אחר שנפטר ענינו וכל אחד מאלו האופנים יותר משובת מהאופן שלאחריו וכל אחד מהם יחלק לשני חלקים והם התנהגות בדברי האמונה והתנהגות בדברי העולם. והמשל לדברי העולם כגון שיתיה האדם יודע בטבע המאכלים והרפואות ושומר בריאות בנפשו כשווי כחות מזוג ואם לא שת לבו על זה וגבר אחד מן המזוגים ימהר לתקן גופו כדי שלא יחלה

פאחתאג אלי חילף מע ומתלה מן אמור אלדניא מן אהמל תדביר גסמה חתי ישדר פיה בעיץ אלאלאם¹) אלדי אן הו תרכה אל אמרה אלי עשב ופסאד פאלונה פי דלך אן יבארד קבל אן יסתחכם אלונע פיעאלנה ויסתנשף בלחה או פצלה. ומתלה מן אמור אלדין מן אהמל מנאנבה אלמעאצי חתי אל בה אמרה אלי אן אבתדא פיהא פאלצואב אן ירנע ען קריב קבל אן תבעד עליה אלמסאפה ופי מתל דלך יאמר אללה ויקול המלו לה' והסירו ערלות לבבכם איש יהודה ואיש ירושלם פן תצא כאיש חמתי (ירמיה ד' ד'). ואלראבע הי חילף בעד והי אלתלאפי אלדי יתלאפי אלנאסאן מא קד עמלה ומתלה מן אמור אלדניא מן ברא בה מריץ פתרכה חתי אסתחכם פלא חילף לה אלא קטע אלעצו או אלכ' או אלכט פאלאצלח אן ימתהל דלך ולא יצר בנמיע נסרה. ומתלה מן אלאמור אלדיאניף מן אסרף פי אלמעאצי חתי נמרתה פלא חילף לה אלא אלתובה בל הי אצלח מן אלתמארי פי אלכטא ופיה יקול רב לכם מכל תועבותיכם בית ישראל (יחזקאל מ"ד ו'). והיה אלארבעה צרוב אלתי וצפנא אסתעמאלהא פי אלשב כדלך אסתעמאלהא פי אלמלך ואלמלשאן פאמא אלאחתראו פרו שחנף אלמרון באלעסאכר ואלא יעקד לוא אלא ללאמנא מן אלנאס ומא נחי ה' אלנחו. וחילף קבל פרו כמא ישער אלמלך בשאר יקצר אלצרונ עליה וחילף מע פרו מע צרונה באלחרוב ואלמלאחם וחילף בעד פרו בעד אלהוימה אן אהמלת אלאמור חתי תכון. ולכל ואחר מן ה' שרוח נכתצר דון שרחה לילא נטול. וכדלך אסתעמאל ה' אלארבעה צרוב פי אמור אלתנארה עלי מא יעמלה אלאסתאדון פיהא לא אטול. ואסתעמאלהא פי אלגדל איצא ואלנטר בין ואצח ויעלמה אלנאסרון מן אלאחתראו באלמקדמאת אלתי תחפץ אלמדאהב ודון דלך ענד אלשעור באלטען אנה ירד ורונהמא אדא הו ורד ודון אלנמיע בעד אלאנקטאע. פאי פן מן ה' אלפנן אעני אלשב ואלמלך ואלתנארה ואלגדל וצענאה מתלא ושהנא בה חוארת אלדיאנה כאן²) גאיזא ניר מסתנכר בל אוצע אלאבואב מן אמור אלדיאנה אלדי הו אלתובה לא³) יכון כסיסא נטיר ה' אלבאב מן נירה בעד אן תכון אלתובה (תובה) נצוחא והו אלצמאן אלא יעאוד אלכטא. פלמא כאן ללתדביר ה' אלארבע מנאול נעל שלמה לטהור אלחכמה ומכאשבתהא ארבע מנאול אלאול פאלאול אקוי. קולה חכמות בחוץ תרנה תלקא אלאחתראו לאן אלמנארי ינדד באלשי קבל כונה לדלך קאל תרנה. וקולה ברחובות תתן קולה באזא חילף קבל אלדי אלאמר חיניף ואסע כאלרחבה אלואסעה ואלצות לה בעד אלאעלאן. וקולה בראש המיות תקרא מקאבל תדביר מע אלדי קד צאק אלאמר פיה כציק אלאוקה וליס פיה תתן קולה. ואלראבע בפתי שערים יחאדי תדביר בעד אלדי הו אציץ אלנמיע כפתח באב אלמנול אלדי הו אציץ מן אלוקאק וליס פיה אלא קול פקט אמריה תאמר לא תקרא ולא תתן קולה פכיף תרנה פאעלמנא אן אלאול פאלאול אפצל. אם דם אלתלאה' תדאביר אלמתאברה כאן סמי אצחאבהם פתאים ולצים וכסילים. פמן תרך אלאחתראו סמי פתי לאנה נפל ען שי כאן יב אן יתנבה לה ומן תרכה ותרך אלתדביר [אלקבלי] סמי ליץ אף יתדאהא ויתק בראיה ומן

¹ בכ"י אלאלאם.

² נראה שחסרו כאן איזה מלות שענינם גם האחרונה שבמדרגותם.

³ בכ"י אלא.

עֲטִי סַארוֹי לְכֶם רֵאִי וְאֶעֱרָפְכֶם כְּלֵאמֹי: 24 לֵאמֹל מֵא דְעוֹתְכֶם
פִּאבִיתֶם וּמִדְרַת יְדֵי וְלִים מִצַּג מִנְכֶם: 25 וְאִגְדַּבְתֶּם גְּמִיעַ מִשׁוֹרְתִי וְעֲטִי
לִם תִּשְׂאוּ: 26 אֲנִי אֵיִצָא אֵיִחָךְ בְּתַעֲסֶכֶם וְאִהוּוּ בְּמִנִּי מֵא פּוֹעַתְמוּהוּ:
27 וְאִדָּא אִקְבַּל כְּאִלְדוּיִי פּוֹעֶכֶם וְתַעֲסֶכֶם כְּאִלְזוּבְעָה יֵאִתִּי וְחַל בְּכֶם
אִלְצָרָה וְאִלְצִיקָה: 28 חִינִיד יִדְעוּנִי וְלֹא אֲנִיבְהֶם וְיִטְלֹבוּנִי וְלֹא יִגְדוּנִי:
29 בְּדֵל מֵא שֵׁנו אִלְמַעֲרַפָּה וְתִקְוִי אֱלֹהֵי לִם יִכְתָּארוּ: 30 וְלִם יִשְׂאוּ
מִשׁוֹרְתִי וְרַפְצוּ גְמִיעַ עֲטִי: 31 פְּלִיאֲכִלוּ מִן תְּמִרָה מִדָּאִהְבָּהֶם וּמִן
מִשׁוֹרָתָהֶם יִשְׁבַּעוּן: 32 לֵאן עֲתִיאן אִלְגַּפֵּל יִקְתְּלֵהֶם וְזֹלָה אִלְגָּהֵאֵל
תְּבִירָהֶם: 33 וּמִן קִבֵּל מִנִּי יִסְכֵּן וְאִתְקֵא וּמוֹדַעֵא מִן פּוֹעַ אִלְשָׁר:

פסרת תרנה תנאדי לאני צרפתה מן קולה ויעבר הרנה במחנה (מ"א כ"ב ל"ז)
אלדי הו אלמנאדי. ואשתקקת ושלוח מן קולה די יאמר שלו (דניאל ג' כ"ט) אלדי הו
ולא בלגה אלתרנום. ופסרת מפרי דרכם מדאהבהם מהל היטיבו דרכיכם ומעלליכם (ירמיה
י"ח י"א) ואשבאהה. גרין הדה אלקצה אלתי פסרת נצהא פי אלחרביר ואלאסתעדאד מן
אוایل אלמור אלי אואכרהא פאן אלענאיה בולך הי אלסעארה אלחמה
ואהמאל דלך ואנפאלה נאיה אלשקא. ואלחרביר עלי ארבעה צרוב כל ואחר מקדם
אנל ואצלח מן אלמוזר בעדה פאלאול תרך אלדגול פימא יחאנא אלי חילה ליתבלק
מנה. ואלחאני אלחמאס אלחילה בעד אלדגול פיה קבל ורוד אלפא. ואלחאלת
טלב אלחילה מע הדות אלפא. ואלראבע טלב אלצאלח בעד אלפסאר ורהב
אצעפהא ואכסהא וכל ואחד מן הדה ארבעה צרוב ינקסם קסמין תלקא אמור אלדין
ואלדניא. וקד יבני אן נצע להא מתאלאת מן אלקסמין גמיעא ונקול אן מתאלה
מן אמור אלדניא אמא אסתדפאע אלחאנה אלי אלחילה פהו כאלאנסאן אלבציר
בטבע אלאנדיה וקוי אלארויה וצלחא אלריאצה פהו ידבר גסמה במא יסתדפע בה
אלעלל אן תחרת פיה במא יעדל אלמואנ חתי לא תעלו מנה כיפיה עלי כיפיה
ומתלה מן אמור אלדין אלעכד אלעאלם במא אמרה אללה ונהאה אלדי ירוין נססה
ריאצה אלמאעה ויעודרה פעל אלציר חתי יציר להא דלך כאלטביעה אלחאניה סקד
אמן אן יגלב¹ שררה או נצבה או איה כאנת מן דואעיה עלי דינה וקד צאר נאנה
מא יערף אלשר ופי מתלה יקול לבב עקש יסור ממני וגומר (תהלים ק"א ד'). ואמ
חילה קבל פמתלהא מן אמור אלדניא כמן לם יען בתעדיל כיפיות מואנה חתי שבר
בגלבה אלדס פלמא שער בולך חנוף אן תנצב אלי בעין אלעאדה פתחרת אחמאס
או מא אשבה דלך ממא שאנהא אן תפעלה פכארר בתנקיצהא או כתטפיתהא. ומל
מן אלמור אלדניא מהל מן לם יטבע נססהא באלעאדה עלי אלשמיווא מן
אלמעאצי לכנה למא חס באלמעציה אנהא תחצר בין ידיה אעתצם וקטע אלמאר
בבעד או בימין או במא אשבה דלך ממא יחסמה ען פעלה כמא חסם דוד אלטט
כקתל שאול בקולה חי י"י כי אם י"י ינפנו (שמואל א' כ"ז י') וכמא דפע יוסף טמע
סירתה באלחרב אף קאל וינס ויצא החוצה (בראשית ל"ט י"ב) ומא שאכל דלך.
ואמא חילה מע פהו למן תרך אלמרין אלאולין והמא אלחחראו וחילה קבל

¹ בכ"י יבלג.

² בכ"י אחאמו.

אלאסר אד יקול עלה אריה מסכנו ומשחית־גוים נסע יצא ממקומו לשום ארצך לשמה וערך תצינה מאין יושב (ירמיה ד' ז') לפלטה מואב אריה ולשארית אדמה (ישעיהו ס"ו ט') הנה כאריה יעלה מנאון הירדן אל נוה איתן כי ארניעה ארצם (ירמיה נ' ט"ד) וישבהם איצא באלנסור אד יקול ישא י"י עליך נוי מרחוק ונ"י (דברים כ"ח מ"ט) הנה כנשר יעלה וידאה ונ"י (ירמיה מ"ט כ"ב) יעופו כנשר חש לאכול (חכקוק א' ח') ואשבאה דלך. וכעד מא וצף לה עאקבתה(א) ירסם פי דלך ארבעה פואסיק אהנאן תנביה ואהנאן מתל פאלאול ואלתאלת תנביהאן קאל פיהמא כי רגליהם לרע ונ"י והם לרמם ונ"י מנמועהא אנהם יסארעון ליסכנו אלהם ישנן אן דם נירהם הם יסכנון ואנמא הי דמאום והאנספהם במא קד אוקעו אנפסהם פי שרד עקאב אללה אלדי לא יכלצהם מנה אצעאף דלך אלתואב אלדי בסכנה הם יקתלון כמה קאל כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת י"י (יחזקאל ד' י"ט). ואלפסוק אלתאני ואלראבע המא אלאמתאל קאל פיהמא כי חנם ונ"י כן ארחות ונ"י מולפהמא אן אנתראר אלאנסאן באלפלם יראה אלעקל אנה מאו לאנתראר אלטאיר באלחב פיוקעה פי אלפך. ודלך אן אלטאיר אלדי הו בעל כנף יחבם אן אלחב אלדי פי אלשרך נצב מנאנא פינקין עליה וליס יעלם אנה אנמא נעל ליאכד נפסה כדאך אלמאל אלהראם ואלטמע יתוהם אלאנסאן אנה יכחסבה מנאנא ואנמא בנפסה יכחסב דלך את נפש בעליו יקח וקד קאל פי אלונא מתל הדא כמהר צפור אל פה ולא ידע כי בנפשו הוא (משלי ד' כ"ג). וקד ונרנא פי מואצע מן אלמקרא פואסיק לא תנעטף עלי אלאקרבי) אליהא בל עלי אלדי קבלה כמה קאל עיני ה' אל צדיקים ואוניו אר שועתם פני י"י בעשי רע צעקו והי שמע (תהלים ל"ד ט"ז—י"ח) הדא נסק אלמכתוב ואמא נפאם אלמקצוד פהו עיני י"י אל צדיקים צעקו וי"י שמע פני י"י בעשי רע וכדלך האהנא אלתרתיב אלמראר כי רגליהם והם לרמם יארבו ונ"י כי חנם כן ארחות. ופסרת מורה הרשת מכסוט לאן אלאצל תדריה ולמא לם תטלק אללנה אלמכרנא אליהא דלך עלי אלשרך נקלתה אלי אלבסמט). תם קאל

20 אלהכמה תנאדי פי אלסוק ופי אלרחאב תעלן צותהא:

21 ופי רווס אלאזקה תדעו ופי פתוח אלאבואב פי אלקריה תקול אקואלהא: 22 אלי מתי יא גפל תחבון אלגפלה ואלדהאה קד תמנו אלדהא לאנפסהם ואלגהאל ישנון אלמערפה: 23 ואן רגעתם אלי

(1) בכ"י אלקרב.

(2) ביאור: ספר החכם בזאת הפרשה מה שיעורר את האדם להתעורר לגנוב ולרצות ותוא תאנתו לתענוגי העולם הזה וזכות ירגיל את נפשו להרוג ולגזול עד שירחיק ממנה תחגינה והרחמים שיהם בטבעו ויהיה כקבר שאינו מתאכל על המת הנקבר בו וזה נראה לעין ממדות הרשע שהוא אכזרי כאריה טורף או כנשר אשר ימוש עלי אכל. ואחר זה מביא החכם ארבעה פסוקים חצים הערת החצים משל והראשון והשלישי הערה שהרועה חושב שהוא ממות אחרים והוא תורג ומואבד את נפשו לפי שהאל יענישהו והשני והרביעי משל שהרשע הוא כצפור תרואה גרגרים על הרשת ויחשוב שחם ניתנו לו חנם וימחר לאכלם ויפול בפת. והולוף סדר הפסוקים נמצא תרבה כמקרא. ותרגמתי כאן מזורה בלשון פרושה מפני שאי אפשר לומר בלשון ערבי על הרשת שהיא מזורה (ר"ל לשון זרייה נופלת על התבואה ולא על הרשת).

ואמך ותורתם ואל תמשם. וקולה כי לזית הן וגי אראד בה אן אלעלם ואלרין
 גמיעא המא זין אלננסאן פי אלדארין גמיעא כמה יתוין באללוא ואלעקוד. שאמא
 פי דאר אלדניא פהו מא יפוע אלננס אלי אלעלמא ענד כל נאיבה ויקבלוין
 ראייהם ומשורתהם ופתיאיהם ויחקרון אלגהאל וינסונהם. ואמא פי אלגזרה פאן
 אלמתיב עז וגל ינאויהם באחסן אלגזא עלי מא כדו ושקן חתי שחדו אפכארהם
 ותחפשו כתבה ועקלו עין¹) אמרה ונהיה פניף אנהם אצאפו אלי דלך אסתצלחה
 אלננס לשאעתה ואסתרדארהם מן אלגזא²). תם קאל

10 יא בני אן כדעוך אלכטאון פלא תש³) דלך: 11 באן יקולו
 תעאל מענא נכמן לדם נטאלע בריא מגאנא: 12 נהלכהם כאלתרי
 אחיא וצחאחא כוארדי אלכיר: 18 כל מאל עזוז נגדה ונמלא ביותנא
 נהבא: 14 ואלך סהמך פי מא ביננא וקסט ואחד יכון לגמיענא:
 15 יא בני לא תמיץ פי טריק מעהם אמנע רגלך מן סככהם: 16 לאן
 ארגלהם ללשר תחאצר והם יסרעון לספך אלדם: 17 וכמא אן אלשרך
 מבסוט מגאנא ענד כל די גנאח: 18 והם אנמא לרמאיהם יכמנון
 ומטאלעון אנפסהם: 19 כדאך סביל כל טאמע טמע⁴) דאך נפס
 צאחבה יאכד:

חכי אלהים פי הרה אלקצה אלדואעי אלתי תדעו אלפאלמין אלי אלפלס
 ואלטרק ואלקתל והי אלכלב עלי אמור אלדניא ואלשרה אליהא ואלחכרה ואלסוף
 מן ערוצהא כמה קאל כל הון יקר נמצא. ואדא וצע אלננסאן הדא פי פכרה
 ראין נפסה ריאצה אלסחנלא באלאקראם עלי קתל אלנפוס ואכד אלסואל
 כמה קאל נארבה לדם חתי יצארע פלך אלחנה ואלרחמה אללדין פי טבעה
 ויקאומהמא ויציר כאלקבר אלדי לא תקאל עליה אלחנה למית ולא אלארעה
 כמה קאל נבלעם וגי והדא משאהד מן אכלאק אלפאלמין אנהם לא יחנון ולא ירחן
 למן ישלמות כטבע אלבהאים אלמפתרסה ואלטאיר אלגארח כמה קאל פיהם הוי עיר דמיס
 בלה כחש פרק מלאה לא ימיש טרף (נחום ג' א') וקאל אריה טורף בדי גורותיו
 ומחנק ללבאותיו וימלא טרף חוריו ומעונותיו טרפה הנני אליך נאם יי צבאות והבערת
 בעשן רכבה וכפירך תאכל חרב (שם ב' י"ג-י"ד). פאדא אלהם אלננסאן נפסה אלפלס
 אסתגרק חנתה ורחמתה פי חנקה וקסותה וגלב טבע אלבהאים עלי אלננס סחל
 באלבהאים ולדלך תגדה ימחל פי אלכתאב מתל אלטלוך אלפאלמין באפתואם

¹ בכ"י ענה.

² ביאור: אמרו שמע בני וכו' טעמו שמע בני מוסר אביך ואמך ותורתם ואל תמשם
 מפני שהמוסר אינו מיוחד לאב והתורה אינה מיוחדת לאם וכן מנתג העבירים בכל מקום לחלק
 שני ענינים בין שני אישים אעפ"י ששניהם מוסבים אל שניהם. ואמרו כי לזית הן וגי עינת
 שהמוע והאמונה מקשטים את האדם כשני עולמות בעולם הזה מפני שבמאורעות יבקשו ענה
 מהחכמים ובעולם הבא השם נתון להם שכר אחר שעמלו ויגיעו לזמור תורתו ולשמרה ולהבינה
 וכל שכן אם הוליצו את האחרים בדרך ישרה והשיבוים מן החטא.

³ בכ"י ב' וגי תשא.

⁴ בכ"י א' טמענה.

באלחכמא ואלארב אלא נאהל ודלך אן אלארב מן אנכרה מן אלנאם סקר אבאח אלחעדִי ואנמא יביח אלחעדִי לאנה ענדה יסֵר אלמתעדִי סאן כאן אלמטר עלי מא יקול אן כל שי יסר אלטבע סהו חכמֵה וסא יולמה סהו נהל סאן אלנור ואלחעדִי יסראן אלפאלם ויולמאן אלמפלום סקר ונב אן יכונא חכמֵה ונהל מעא והוא אלקול פי נאיה אלנהל לא ימלקה אלא נאהל סקר תבין נהל מן אנכר אלארב. וכדלך מן אנכר אלחכמֵה סקאל אני קד עלמת אן אלחכמֵה לא תנסע או לים להא חקיקֵה סקר אקֵר באן האהנא עלמא קד כשף לה חקיקֵה מא סיכון סציח קולה אן אלעלם יונב חקיקֵה הי אן אלעלם לא יונב חקיקֵה והוא מבאלנה פי אלנהל לא יקולהא אלא נאהל¹). אם קאל

8 אסמע יא בני אדב אביך ולא תדר דלאלֵה אַמְך: 9 פאנהמא לוא מן הואדֵה עלי ראמך ועקוד עלי גבבך:

מן עאדה אלעבראניין אן ינסבו שיין אלי שנצין במעני אנהמא נמיעא מנסובאן אלי כל ואחר. דלך כקול אללה עז ונל אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה (תהלים צ"ו י"א) לם ינף מא אונבה ללצדיק ען ישרי לב ולא מא אונבה לישרי לב ען אלצדיק כל אלנמיע לכל ואחר מנהמא סיכון אלנפאם אור ושמחה זרועים לצדיק ולישרי לב כדלך האהנא לם יסרד אלאב במוסר ואלאם בתורה כל כלאהמא מנסובאן אלי אלאם ואלאב סיכון נפאם אלחסיר שמע בני מוסר אביך

¹ ביאור. קרא לזה הספר משלי לפי שהשכל ממשיל מה שנעלם מן הטבע למה שהוא גלוי לשניהם (ועיין פתיחה ד' 5) וחכמה היא מה שהוא ברור לשכל והמוסר מה שייסר בו השכל את הטבע ויזהירוהו והיה בארבעה דברים. הראשון אמרי בינה וזהו הבחינה. השני לקחת מוסר וזהו שמיניה ולמדיה והלמידה על ארבעה פנים והם הראשון השכל והוא מה שאמתו ברורה מעצמו כמו חכמת החשבון והשני צדק והוא מה שילמד התלמיד בראיות נכוחות כמו חכמת ההנרסה והשלישי משפט וזהו עניני המצות והזהירות והרביעי מישרים וזהו עניני המצות והזהירות השמיעות. והדבר השלישי לתת לפתאים ערמה וגי' שישתמשו בעיונים לקבוע אותם במחשבה לפי שהפתאים לא ישימו לבם עליהם (ועיין פתיחה ד' 8) והנער הוא היותר צריך לזה לפי שאין לו נסיון. הרביעי ישמע חכם וגו' וזה מוסב על כח השמירה וצריך שיחוויר אדם תמיד על מה שכתב למד שישתמש בתחבולות שלא ישכח לימודו כמו כללי החכמים ומסורות הסופרים וחילוקי מאמרי הפילוסופים. והשכל יקריב אל הטבע מה שהוא רחוק ממנו בארבע דרכים וכל אחת מהם חוקה מן הקדמת לו והם הראשונה משל כמו משלי יותם ויואש מלך ישראל והם משלים המדברים כמה שאינן נבמצא והשנית מליצה והוא פתרון המשלים שאפשר לבארם על פנים שונים וצריך לבחור סביניהם בפתרון האמת כמו שפתר יוסף לפרעה חלום שבע שבלים ותחליף וסדרם ואמר שהפרות הטובות הן שאכלו השבלים הטובות וזה סימן לשני השבע והפרות הרעות הן שאכלו השבלים הרעות וזה סימן לשני הרעב וכן פתר המדיני חלום חברו והניאל שני חלומות נבוכדנצר והשלישית דברי חכמים והם המשלים שימשול השם לבני אדם על יד נביאיו והם נותנים את פתרון וכמו שפירסר נחן לרוד מעשה שני אנשים וכמו שפירסר השם על יד ישעיהו מעשה כרסו והרביעית חידות והם המשלים שימשול השם והוא בעצמו יבאר את ענינם כמו שמצאנו בחזקאל הנשר אשר בלבנון. ואמרו יראת ה' ראשית דעת אין מעטו שיראת ה' קודמת לדעת אלא שהדבר הראשון שהדעת מחייבת את האדם בו והיותר הנכבד היא יראת השם. ואמרו ומוסר אוילים כו' ענינו שלא ימאס המוסר אלא האויל לפי שהוא אומר שהחכמה מה שישמח הטבע והבסילות מה שיכאיבהו ואינו מבין שהחכם המשמח את העוֹשֵׂק מכאיב את העוֹשֵׂק ויתחברו חכמה ובסילות דבר אחר וזה נמנע והמכחישי בתועלת בחכמה אומר זה בחכמתו ומודה כן על מציאות חכמה אחת.

לם יאב דלך. ואלתאלת לתת לפתאים ערמה והו אסתעמאל אלכאטר לאן נמיע
 מא תחצרה אלכואטר מן שאן אלאנסאן אן יכון נאפלא ענה קבל אנתצאבה סי
 אלאוהאם פלדלך קאל סיה פתאים ולקבהא⁽¹⁾ בנהצא לאנהא תנהק⁽¹⁾ אלסכר
 ותחרכה חתי ינול. ופצה סי היא אלכאב בקול לנער לאן אלאהדאת לם תמר
 עליהם אלחנאריב אלכתירה פהם יחתאנון אלי פצל אסתעמאל אלכאטר ליקום
 דלך להם כאלכטוב אלמגרבא. ואלרבע ישמע חכם ויוסף לקח דלך קוה אלחפס
 ואלדכר והי תחתאנ אלי סיאסתין אלאולי אן יכון אלמתעלם מע אודיאדה סי
 כל וקת מן אלעלם לא ידע מדאכרה מא תקדם מן דלך ופיהא יקול ויוסף לקח
 ואלתאניא יחתאנ אלי חיל ולטף ותדביר כיף יחרטה חתי לא תנסא ודלך
 אלגואמע אלתי תפעלהא אלעלמא פאמא אלספרא פוצעו אלמאסראת ואשבאההב
 ואלפלספסא קסמו כלאמהם אקסאמא. הם וצף עלם אלחקריב אלדי בה יקרב
 אלעקל ללטבע מא בער ענה פקאל אנה יכון עלי ארבעא צרוב משל ומליצה
 דברי חכמים וחידותם. פאמא משל פהו כמא צרב יותם לאהל שכם הלוך הלכו
 העצים למשח עליהם מלך (שופטים ט' ח') ונמיע אלקצה וכמא צרב יואש מלך
 ישראל מתלא לאמציה מלך יהודה החוח אשר בלבנון (מלכים ב' י"ד ט') ונמיצ
 אלקצה והיא אצעה אלאקסאם אד כאן טאהרה לים כונה מטכנא אלבתא. ואקור
 מנה מליצה לתאוויל אלאמתאל אלמצרובא אלתי תחתלל וזוהא כתירה סיקצד
 מנהא אלצויה כמא תאול יוסף הלם שבע פרות ושבע שבלים (בראשית מ"א כ"ה כ"ד)
 ודאך באן חל אלתאליף וולפה תאליפא אכר פקאל שבע פרות טובות תאכל שבע
 שבלים טובות היא ידל עלי נצב ושבע פרות רעות תאכל שבע שבלים רעות
 היא ידל עלי נדב וכמא תאול אלמדיני חלם רפיקה אד יקול והנה צליל לחם
 שעורים (שופטים ז' י"ג) וכמא עכר דניאל חלם נכוברנצר אלאול ואלתאני. ואקור
 מנה דברי חכמים והי אלאמתאל אלתי יצרבהא אללה עז ונל עלי יד אנביאה
 כקולה לרוד על יד נתן שני אנשים היו בעיר אחת (שמואל ב' י"ב א') וסאיר
 אלקצה ואקתצאא אלחכם וכקולה על יד ישעיהו ען ישראל כרם היה לידירי
 (ישעיהו ה' א') וסאיר אלקצה ואקתצאא אלאמא אלחכם. ואקוי מן דלך וחידותם
 והי אלאמתאל אלתי יצרבהא אללה נסכתין אלמתל ותפסירה כמא יקול ליחוקאל בן
 אדם חור חידה ומשל משל ואמרת כה אמר ה' אלהים הגשר הגדול וני (יחוקאל י"ז ב')
 הם פסר דלך אד קאל אמר נא לבית המרי הלא ידעתם מה אלה (שם י"א) וסאיר
 אלתפסיר פעלי הרה אלארבעא אשיא יכון אלמתליל ואלתאוויל. ואמא קולה יראת יי
 [ראשית דעת] פאנהמא לם יעניא בדלך אן אלתקוי אסכך מן אלמערסא לאנה מן
 אלמחאל אן יכון תקוי בלא מערסא ולכן מענאהמא פי דלך עלי מא רסטנאה
 אן אלמערסא אול מא תונבה ואנלחה ואשרפתה⁽²⁾ תקוי אללה נל נלאלה פכמא
 תקע ללאנסאן אלמערסא פקד וקע לה ונזב אלטאעה תלאותהא ועקיבתהא סוא.
 וקולה חכמה ומסור אוילים כוו הו מן אקואלה אלחתם⁽³⁾ יעני בדלך לא וירי

⁽¹⁾ הגאון השתמש כאן בלשון נקבה ונראה שכיון ברעתו לסלת אלכואטר ואפשר שציק
 לחיות גם בתחלה אלכואטר במקום אלכאטר.
⁽²⁾ ר"ל מה שתחייב החכמה קודם כל דבר הוא יראת ה' ותחכמה תרוטם ותנשא אותו.
⁽³⁾ עיין בפתוחה דף 10.

[אלגזו אלאול מן כתאב מלב אלחכמה]

א

1 אמתאל סלימאן אבן דאוד מלך אל אסראיל: 2 לתערין אלחכמה ואלאדב ותפהים אקואל אלדהן: 3 וקבול אלאדב אלעקלי ואלעדל ואלחכם ואלמסתקים: 4 ואעטא אלגפאל אלנהצה ואלחדת אלמערפה ואלהמה: 5 יסמע דלך אלחכים פיזאד בתא ואלפהם יכתסב אלחיל: 6 לתפהים אלמתל ואלפטנה כלאם אלחכמה ואחאדיתהם: 7 תקוי אללה אול מא תאמר בה אלמערפה אלחכמה ואלאדב פאלגהאל אזורהמא:

לקב הדא אלכתאב באנה אמתאל עלי מא קרטנא אן אלעקל אדא הו קצר חאריב אלטבע מתל לה מא הו טאהר ללעקל נפיא ען אלטבע במא הו טאהר להמא נמיעא וקאל לה אן הדא מתל הדא ולדלך אחבעה בקולה לדעת חכמה ומוסר. פאמא חכמה פהו מא טהר ללעקל וצה ענדה ואמא מוסר פהו אלאדב אלדי יודב הו בה אלטבע ויכפה ויעפה. פוצף אלחכים אן הדא יכמל באנתמאע ארבעה אשיא. אלאול להבין אמרי בינה והו אלחמיו אלדי בה יפהם אלצואב מן אלכמא. ואלתאני לקחת מוסר השכל והו אלקבול אעני אלחעלם וקר יסמי איצא בדלך אד יקול את כל דברי אשר אדבר אליך קה בלבבך (יחזקאל ג' י') וקאל איצא קה נא מפיו תורה (איוב כ"ב כ"ב). ונמע פי הדא ארבעה אשיא השכל צדק ומשפט ומישרים פאמא השכל שהו מא יתעלמה אלמתעלם מן אלחכים מן אלאמור אלמעקולה אלתי תקום בנפסהא נקסמה אלערד ואלמקאבלה ואלגדר פאנהא תערין באנפסהא אן אלמאיה תקאבל אלמאיה ואן אלמאיה נצף אלמאיתין. ומעני צדק הו מא יקבלה אלמתעלם בהגף עארלה אעני במסתברג מן מחמול ומצוע כאלאשכאל אלהנרסיה אלתי מנהא מא יעלם בהגף ומנהא באהנחין ומנהא בתלאה ומא פוק דלך. ומעני משפט מא יתלקנה אלמתעלם מן אלאמור אלדיאניה אלתי יקצי בהא אלעקל פיאמרה ככל מא קר גרסה אלבארי פי עקלה מסתחסנא וינהאא ען כל מא רכבה אלפאטר פי חמיוה מסתקבחה ולדלך סמי משפט. ומעני מישרים הי אלשראיע אלתי לא יזבהא אלעקל ולא ימנעהא כל הי ענדה מסתקימה אן גא אלכבר בפעלהא או בתרכהא

חכמה ולב אין. ואלתאני מחבה אלחכמה ואלאשתיאק אליהא פאן דלך יעינה עלי תעלמה פיה יקול אהב מוסר אוהב דעת ופי צדה יקול פורע מוסר מואס נפשו. ואלתאלת לקא מוקף ויקפה עליהא ומבצר יבצרה איאהא פי דלך יקול הולך את חכמים יחכם וגי ופי תרבה יקול לא יאהב ליך הוכח לו אל חכמים לא ילך. ואלראבע כפאיה אלמכאסב ואלמעאיש חתי יכלו אלקלב להא קאל פי דלך הכן בחוין מלאכתך וגי. ואלכאמס מרה מן אלומאן יחתאנ טאלב אלחכמה אליהא ליצם פי כל גו מנהא כלמה מן אלחכמה אלי אברי קאל פיהא אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתותי יום יום לשמור מוזות פתחי. פמן סעד באנתמאע אלכמסה וכטאלהא פטובהא פאנה קד וקף אלכיר ואלרצא והו לא מחאלה יגר אלחכמה וינאלהא ופיהא יקול אשרי אדם טצא חכמה ואדם יפיק תבונה.

ולב אין (משלי י"ז ט"ז). והשני שיאהב החכמה ושתחשוק נפשו בה לפי שזה יהיה כעורו ללמדה ובוה אמר אוהב מוסר אוהב דעת (שם י"ב א') ובהפך זה אמר פורע מוסר מואס נפשו (שם ט"ו ל"ב). והשלישי שימצא רב שילמדו וחכם שיחכימוהו בזה אמר הולך את חכמים יחכם (שם י"ג ב') וכמו שאינו רוצה במלמד אמר לא יאהב ליך הוכח לו אל חכמים לא ילך (שם ט"ו י"ב). והרביעי שיספיקו לו קניניו למחיתו כדי שיחיה לבו פנוי לחכמה בזה אמר הכן בחוין מלאכתך וגי (שם כ"ד כ"ז). והחמישי שיחיה לו הזמן הצריך למבקש חכמה כדי שיוסיף בכל עת חכמה על חכמתו בזה אמר אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מוזות פתחי (שם ח' ל"ד). ומו שזכה לאלו החמשה דברים יחד בשלימותם אשרהו מפני שהאל נתן לו הטוב והחסד והוא בלי ספק ימצא החכמה ויגיע אליה ועליו נאמר אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה (שם ג' י"ג).

אנהמא מפתרקתאן והמא מתעלתאן קולה נחלה מבהלת בראשונה אחריתה לא תבורך הו מצול במא קבלה מקלל אביו ואמו ידעך נרו באישון חשך ותכון נחלתה מרהשה פי אולהא ולא יברך לה פי עאקבתהא וכדלך אח נמשע מקרית עז וכדלך בכל עת אהב הרע מתעלה במא קבלהא כמא סאסר ענד תוסמי אלכתאב. ואלתאני עשר תעריף טאלב אלחכמה כיף יטלכהא סרד להדא אלבאב מקאלה בבירה מן דברי אנור בן יקה אלי אכר אלקצה. ואלדי דעאה אלי הדא הו אנה עלם מן טאלב אלחכמה אנה יקעד נחואה בצראה וחדה פאדא הו כרנ אליהא סנאה תחיר ולם ידר מא אלדי יעלה אן ינוץ פיה ויסל ענה ומא אלדי לא יעלה כדאך מן אנל אנה לים ידרך. פעמר אלחכים אלי מא לא סביל אלי אלוקוף עליה מן [אלעלום] סקמעה ועולה נאחיה וקאל ללמאלב לא חסל ען הדא פאן כרצך פיה תעב ושגל ודלך הו עלם אלכבדאע ואלאכרתאע ושבע אלאשיא מן אלעל. סקאל פי דלך אנמע אנה ללה עז ונל מתסרד בה ואן אלנאם אנמעין יענוון ענה הו קולה כי בער אנכי מאיש וני ולא למרתי חכמה וני מי עלה שמים וירד וני כמא סאשרח הדא אלפואסיק פי מואצעהא שרחא שאפאי. פלמא עזל אלחכים הדא נאחיה אלתפת חיניד אלי טאלב אלחכמה סקאל לה ולכן סל עמא בער הדא אלחכמה ממא אמרך רבך ונהאך הו קולה כל אמרת אלוה צרופה וני אל תסף על דבריו וני וממא נקל אליך אבאוך בקול אל תלשן עבר אל אדניו אלי אכר אלקצה כמא סאשרחהא אדא ועלת אליהא אן שא אללה. ולדלך לקבת הדא אלכתאב בכתאב טלב אלחכמה לאנה ימחץ טאלבהא אלנצח כיף יצל אליהא. ואקול יחתאנ טאלב אלחכמה אלי נמסא אשיא בהא יחצל לה מראדה. אלואל אן יכון דכיא ודלך אן תכון קריחתה קאבלה ללעלום פיהא יקול שלמה בלב נבון תנוח חכמה ופי כלוהא יקול למה זה מחיר ביד כסיל לקנות

והם מתוברים הוא אמרו נחלה מבהלת בראשונה אחריתה לא תבורך (משלי כ' כ"א) והוא דבוק למה שקדם לו מקלל אביו ואמו ידעך נרו באישון חשך (שם כ') ותהיה נחלתו מבהלת וני וכן אמרו אח נמשע מקרית עז (שם י"ח י"ט) וכן בכל עת אהב הרע (שם י"ז י"ז) מתוברים למה שקדם להם כמו שאבאר בתוך הספר. והשנים עשר הודיעה למבקש החכמה איך יבקשנה והפריד לזה השער מאמר גדול מדברי אגור בן יקה (שם ל' א') עד סוף הפרשה. ומה שעוררהו לזה הוא שידע שהמבקש החכמה ירוש אותה בשקידה ובחשק לבו וכצאתו אליה פתאום הוא מבלבל ואינו יודע איזהו דבר הוא טוב שישתקע בו ויהקרו ומה שאינו ראוי לזה לפי שאי אפשר להגיע אליו. ועמד החכם על הידיעות שאי אפשר להשיגן והפרידם והרחיקם ואמר למבקש אל תחקור בהן מפני שאם תשתקע בהן תיגע לריק והן ידיעות היצירה והבריאה ועל מה הסכעו הדברים בתחלתם ובראשיתם. ואמר שכל אלו מיוחדות לאל יתברך לבדו ונמנעות מכני אדם והוא אכרו כי בער אנכי מאיש וני ולא למרתי חכמה וני מי עלה שמים וירד וני (שם ל' ב'—ד') כמו שאבאר בביאור מספיק אלו הפסוקים במקומם. ואחר שהרחיק החכם אלו הידיעות פנה אל מבקש החכמה ואמר לו אבל תחקור על מה שאחר זאת החכמה וזהו על מה שצוה האל ועל מה שהזהיר ממנו והוא אמרו כי אמרת אלוה צרופה וני אל תסף על דבריו (שם ה'—ו') ועל מה שמסרו לך אבותיך באמרו אל תלשן עבר אל אדוניו (שם י') עד סוף הפרשה כמו שאבאר אותה כשאגיע אליה אם ירצה האל.

לפיכך קראתי שם הספר הזה ספר דרישת החכמה לפי שהוא נתון למבקש החכמה העצות היותר טובות איך ישיגנה. ואומר שהמבקש החכמה צריך לחמשה דברים אשר בהם יכלא את חפצו. הראשון שיהיה לבו סהור וזה שיהיה סכעו ראוי לקבל הידיעות וזהו אמר שלמה בלב נבון תנוח חכמה (שם י"ד ל"ג) ואם אינו ראוי לזה אמר למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה

וגדה אלהים והו מונוד כראך בין אלנאם הו קולה עשיר ברשים ימשל וגו' וקולה חכם בעיניו איש עשיר פאן הדה מן אלהים לא אמר ולא נהי ואנמא הו הכאיף אלונראן קאל חרי אלמיאסיר עלי הדה אלצפה וכדלך קולה לא יחפין כסיל בתבונה וגו' צפה אלמונוד. ואלכאמס קול מברנה מנרנ אלעאם ומענאה באין הו קולה מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם וגו' ושרחה כס מן דאע לצאחבה בצות עאל באלנראה פי דלנה והו לה ענדה פריה מחסובה יעני פי נססה פיציר הדא ואמתאלה נפיר אלפואסיק אלמכתוב פי אולהא יש מתל יש מסור וגו' יש מתעשר וגו'. ואלסאדס קול הו חתם עלי כל חאל הו קולה מכסה פשע מבקש אהבה אדא מברנ אלי אלחפסיר קיל לא יגמי אלנרם אלא טאלב מחבא מתלה לחתם לב יקרא נבון לא יקאל פהם אלא לחכים. ואלסאבע קול יטן באנה כבר והו אמר או נהי הו קולה תועבת מלכים עשות רשע אנמא שרחה יגב אן יכיה אלמלוך עמל אלפלם אן אלכרסי יתכת בעדל וכדי רצון מלכים שפתי צדק ויגב אן ירהצי אלמלוך אקואל אלצדק. ואלתאמן תמתיל שי נליל במא הו אדני מנה ואנמא מענאה אן הדא אגל מן הדא הו קולה מנדל עו שם הו' וני שרחה אן אסס אללה אגל מן מנדל עו אליה יחאצר אלצאלה סינצר. ואלתאסע אלצאפא שי יקצר אעלאמנא איאה אלי שי הו משהור ענרבא ואלתסויה בינהמא הו קולה שמן וקטרת ישמח לב וגו' ועבארתה כמא אן אלרדה ואלבנור אוכר לפרחה אלקלב מן אהרהמא כראך משורה אלצאחב אחלא מן משורה אלנפס והדהא. ואלעאשר קול יטן סאמעה אן לים פיה אסתגנא ופיה אסתגנא מנטו הו קולה התרפית ביום צרה וגו' מענאה אן אסתרנית פי יום ציק צאק קואך וכדלך קולה לך מנגד לאיש כסיל וגו' מענאה אהב מן הדא אלנאה ואלא פלן תערף שיא מן אקואל אלמערפא. ואלחאדי עשר איתאן יתוהם אלקארי

מצוי כן בין בני אדם הוא אמרו עשיר ברשים ימשול וגו' (משלי כ"ב ז') ואמרו חכם בעיניו עשיר (שם כ"ח י"א) והחכם לא נתן באלו לא צווי ולא אזהרה אלא סיפר מה שהוא במצויה ואמר הנך רואה העשירים שזה תוארם וכן אמרו לא יחפין כסיל בתבונה וכו' (שם י"ח ב') וסיפור מה שהוא בנמצא. והחמישי מאמר הנאמר בלשון כלל וענינו ענין פרטי הוא אמרו מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם וגו' (שם כ"ז י"ד) וביאורו כמא יש אדם המברך את רעהו מברך גדול בבקר בהשכמתו והכרכה בחשבת אצלו לקללה ירצה בו כלבו ויהיה זה הפסוק והדומים כמו הפסוקים המתחילים בסלת יש כמו יש מסור וגו' (שם י"א כ"ד) יש מתעשר וגו' (שם י"ג ודומים). והששי מאמר נזר בהחלט הוא אמרו מכסה פשע מבקש אהבה (שם י"ז והוא כאלו אמר לא יכסה פשע כי אם המבקש אהבה וכן לחכם לב יקרא נבון (שם מ"ז כ') לא יקרא נבון כי אם לחכם. והשביעי מאמר הנחשב להגדה ותוא צווי או אזהרה הוא א תועבת מלכים עשות רשע (שם י"ב) וביאורו חובה על המלכים לתקע מעשה רשע כי בעד יכון כסאו וכמו זה רצון מלכים שפתי צדק (שם י"ג) חובה על המלכים שירצו ברברי אבי והשמיני הדמות דבר יקר במה שהוא שפל מומנו והכוונה בו שיה יקר מזה ותוא אמרו מנדל עו שם ה' וגו' (שם י"ח י') וביאורו שם ה' הוא יקר ממנדל עו בו ירוץ צדיק ונשגב. והחש סמיכות דבר שרופח החכם ללמדנו אל דבר המפורסם אצלנו וההשואה ביניהם זה אמרו וקטרת ישמח לב וגו' (שם כ"ז ט') ופירושו כמו שהשמן והקטרת יחד יותר ראויים לשמח את ה מאחד משניהם כן יצת רעהו יותר מתוקה מעצת נפשו לברת. והעשירי מאמר שיחשוב השו שאין דבר יוצא מכללו ויש הנאי בעיניו הוא אמרו התרפית ביום צרה צד כחך (שם כ"ד וטעמו אם התרפית וגו' וכן אמר לך מנגד לאיש כסיל (שם י"ד ז') וטעמו לך מנגד לאיש נכס ואם לא כל ידעת שפתי דעת. והאהר עשר שני פסוקים שהקורא אותם יחשוב שהם נפרד

מא כאן מנהא מחאלא אן כאן תפכר פי גבר וכדלך תחקק מא כאן מנהא
 הקא ותבטל מא כאן מנהא באטלא אן כאן תפכר פי מעתקד כתר אלמחקקון
 ואלמצלחון אם קלו וכדלך אלמבטלון ואלמפסדון . . . . .

אלמסמועאט אשהרתתא פשהר אלאנסאן עלי דלך אלשי אנה הו אלמסמוע
 לא גירה ועלי הדא באקי אלחואם. כדלך פי אלעקל קויה עאלמה פאדא טאלעתהא
 אללאמור אלמעקולא איקנת בהא וצה ענר אלאנסאן אנהא הי לא מחאלה אלמעקולא.
 פעלי הדא אלמטאל כל עלם פהו מכנון פי אלעקל ואנמא אלמראר באלתעלם
 ואלאכתסאב גמיעא לישהרא דלך בעד אלאהארה פאדא הו אנתצב ללעקל שהר
 עליה אנה אלחק. פלדלך געל הדא אלכתאב ונפראה לינבהו עמא פי אלעקל וייקטו
 עלי מא כאן מנפולא ענה ופי דלך יקול הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב.
 וונדנא ענר ארצד ואלאעתבאר הדא אלכתאב יצם אהני עשר מעני
 גלילה מן אבואב אלחכמה, אלכאב אלאול אמר כביר הו קולה שמע בני
 מוסר אביך ואל תטש תורת אמך כבוד את ה' מהונך וני ירא את ה' וני ואשכאה
 דלך וילאימה אלנהי ען אלכטאא הו קולה חדל בני לשמע מוסר לשנות מאמרי
 דעה ועבארחה אנהא יא בני אן תקבל ארבא יסהיך ען אקואל אלמערפא וקולה
 אל תצא לריב מהר ונוי אל תהדרר לפני מלך ומה אשבה [דלך]. ואלתאני אגבאר
 בעאקבא צאלה אנה לכיר הו קולה תוחלת צדיקים שמחה ונוי זכר צדיק לברכה וני
 ומה שאכלהמא וינמאו אלי דלך אגבאר בעאקבא אלטאלה אנהא שר [הן] קולה לא
 יבון אדם ברשע וני כי לא תהיה אחרית לרע וני. ואלתאלת אקאמה שי שהר
 ללעקל מקאם שי שהר ללכבע אמא מחמוד כקולה ען אלחכמה כי מצאי מצא
 חיים ונוי ואמא מדמום כקולה ענהא וחטאי חמס נפשו וני. ואלראבע הכאיף אמר

יבחר במה שהוא אפשר וימאס את הנמנע וכמו זה אם התכוון באיזו דעה יאמת מה שהוא אמת
 ויבטל מה שהוא בטל בין שיהיו רבים או מעטים האומרים שזה אמת ומוב או שקר ורע . . . . .

[ואם היה הדבר מן] הדברים הנשמעים יגלה אותן [כח השמויעה] ויעיד האדם על זה הדבר כי
 זה הוא ששמע ולא זולתו וכן בשאר החושים. כמו זה יש בשכל כח יודע וכשיערכו לפניו הדברים
 המושכלים ואמיתים ויתברר לאדם שהם בלי ספק המושכלים. ועל זה הרמזין כל ידיעה מעונתה
 בשכל והכוונת בלימוד והתבונה היא רק שיגלו שניהם זאת הידיעה אחר שנתעוררה וכשהיא נצבה לפני
 השכל יעיד עליה שהיא אמת. ולפיכך חובר זה הספר והדומים לו להעיר האדם על מה שהוא בשכל
 ולעוררו על מה שלא שם לב עליו ועל זה אמר הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב (משלי ח' ה').
 ומצאנו אחר הדרישה והחקירה שזה הספר כולל שנים עשר ענינים וקרים משערי
 החכמה. הענין הראשון הוא צווי גדול והוא אמרו שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת
 אביך (שם א' ח') כבוד את ה' מהונך (שם ג' ט') ירא את ה' וני (שם ז') וכיוצא בהן
 וכנגדו האזהרה מן החטא והוא אמרו חדל בני לשמע מוסר לשנות מאמרי דעת (שם
 י"ב כ"ז) ואמרו אל תצא לריב מהר (שם כ"ה ח') אל תהדרר לפני מלך (שם ו') והדומה
 לזה. והשני הגדה באחרית הצדיק שהיא לטוב הוא אמרו תוחלת צדיקים שמחה (שם כ"ח)
 והדומה להן וכנגדן הגדה באחרית הרשע שהוא לרע באמרו לא יכון אדם ברשע ונוי
 (שם י"ב ג') כי לא תהיה אחרית לרע ונוי (שם כ"ד כ'). והשלישי הקמת דבר הנראה לשכל
 בטקום דבר הנראה לטבע בין דבר משובח כאמרו על החכמה כי מצאי מצא חיים ונוי (שם ח' ל"ה)
 או דבר מגונה כאמרו עליה וחטאי חמס נפשו ונוי (שם ל"ז). והרביעי סיפור דבר שמצא החכם והוא

אליהא ופיה יאמר פי היא אלספר ויקול שמע בני מוסר אביך וגי הט אונך
 ושמע דברי חכמים. ואמא אלאכתסאב פהו אן יפרע אלמתעלם מן מעלמה אבואבא
 אכר מא לם יפצה לה מעלמה בהא ופיה יקול קדמאונא מבין דבר מתוך דבר.
 ודלך אן אלעלמא לא יצעון פי כתבהם אלמעאני אלשנציה אלמגדרה אלתי לא
 יבקא תחתהא מעאן אכר כל אנמא יצעון פי כתבהם אלאצול אלתי אדא וקף
 עליהא אלמתעלם וגר תחתהא ופי טיהא פנונא אכר כתירה פלדלך אחתיג אלי
 אלאסתנכאט ופיה יקול סלימן פי היא אלספר אם תבקשנה ככסף וגי או חבין וגי.
 והדאן אלקסמאן אעני אלעלם אלמתעלם ואלמסתנבט מחתאנאן אלי היה אלארבע
 קוי אלמקדם דברהא אעני קוה אלקבול ואלחפש ואלכאטר ואלחמיו. ושרה הזה
 אלארבע עלי מא אצף. אמא קוה אלקבול פהי אלתי בהא יקבל אלאנסאן מא יתעלמה
 והי אלמסמאה עבראניה שמיעה ולמירה כמא יקול למען ישמעו ולמען ילמדו פהי
 פי כל גו מנהא ופי כל גו חאן חסמי שמיעה פאדא תם אלתעלם סמית למירה.
 וקוה אלחפש הי ארתי בהא יחפש אלאנסאן (ס)מא קד תעלמה מן וקת אלי אני
 מן אלומאן והי חסמי שמירה ופיהא יקול כתירא פי. אלתוראה ושמתם ופי היא
 אלספר שמרם בחוך לבכך קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך. וקוה
 אלכאטר הי אלתי תגול אדא. אחתאנת אלי אלוקוה עלי אמר פתקסם דלך
 אלתרביר אן כאן להארטה אקסאמא ותפנן דלך אלתפסיר אן כאן אלמראר
 עבארה כלאם פנונא חתי לא יבקא פן ולא צרב ממא יתחמלה דלך אלמאר
 אלא ואחצרתה והיה חסמי באלעבראניה מומה אד יקול פיהא מומה תשמר
 עליך וחסמי איצא מומות חסב כתירה מא יחצרה אלכאטר כמא יקול לשמר
 מומות וגי. וקוה אלחמיו הי אבדא עקיבה אלכאטר לאנהא אנמא תמיו תלך
 אלפנון ואלצרוב אלתי אחצרהא אלכאטר פתצלה מא כאן מנהא גאיזא ונתפסד

ויסודיהן ממי שקרמו בהן ועל זה יצוה בזה הספר כאמרו שמע בני מוסר אביך וגי (משלי א' ח')
 הט אונך ושמע דברי חכמים (שם כ"ב י"ז). והקנין (ר"ל החבנה) הוא שיוציא התלמיד מלמדו
 ענפים אחרים שלא פירשם לו רבו ובוהא אמרו הראשונים מבין דבר מתוך דבר. וזה שהחכמים אינם
 נותנים בספריהם הענינים הפרטיים והנפרדים שלא ישראו תחתיהם ענינים אחרים רק הם נותנים
 היסודות ואחר שהתלמיד ידע אותם ימצא תחתיהם ובתוכם אופנים אחרים רבים ולפיכך הוא צריך
 להחבנה ועל זה אמר שלמה בזה הספר אם תבקשנה ככסף וגי או תבין וגי (שם ב' ד' ח'). ואלו
 שני החלקים רצוני לומר הידיעה בשגן והידיעה בהבנה נצרכים לאלו הארבעה כוחות שקדם
 זכרם ר"ל כח הקבלה כח השמירה כח העיון וכח הבחינה. וביאור אלו הארבעה כמו שאמר לך.
 כח הקבלה הוא שיקבל האדם מה שילמוד והוא הנקרא בלשון עברית שמיעה ולמידה כמו שאמר
 למען ישמעו ולמען ילמדו (דברים ל"א י"ב) וזה הכח כל זמן שיקבל התלמיד חלק אחד ואחר
 כן חלק שני יקרא שמיעה וכשנגמרה ההוראה יקרא למידה. וכח השמירה הוא אשר ישמור בו
 האדם ללמוד מעת אחת עד עת אחרת ועליו נאמר פעמים רבות בתורה ושמתם ובוהא הספר
 שמרם בתוך לבכך (משלי ד' כ"א) קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך (שם ג' ג'). וכח העיון
 הוא הפונה כח וכה כשיצטרך להבין איזה דבר ואם הדבר הוא איזה מעשה שקרה יחלק העיון
 את הנתנתו לחלקים ואם הדבר הוא ביאור איזה מאמר יהזור על אופני הפתרון עד שלא ישרא לא
 אופן ולא פנים שיסבול זה הדבר אשר לא העלה במחשבתו וזה יקרא בעברית מומה כמו שאמר
 על זה הכח מומה תשמר עליך (שם ב' י"א) ויקרא ג"כ מומות לפי רוב המחשבות העולות
 בעיון כמו שאמר לשמור מומות וגי (שם ה' ב'). וכח הבחינה יבוא לעולם אחר העיון מפני
 שהוא מבחין בין אלו האופנים והפנים אשר הכיאים כח העיון ואם התבונן על איזה מעשה

עלי מרבי ולדה ויקול מא רנאה פי רלך ואלמרבי נפסה פהו עאלם במא יעמל או כמן
 לם יד ורעא ינכר עלי באדר אלהנטה ויקול ציעהא ואלזארע נפסה לם יעמל מא עמל
 אלא בחכמה, ובעכס הדא יכון מא ידעו אלטבע אלעקל אלי אלאלתראד בפעל לה
 עאקבה סו כאלראעי אלי אכל עסל פיה סס פלה הלאוה סריעה ואמאתה מעתקבה.
 ואלאצל פי הדא אלמור אמע קול אלה פי אלתוראה לו חכמו ישכילו זאת
 יבינו לאחריהם. וקד יעתבר עואם אלנאם איצא בעצהם במצאיב בעין ולדלך כתב
 לנא רבנא תברך ותעאלי פי כתובה אלמנול אכבאר קום מחמודין לנגב מתלהם
 פי אלצלאח ואכבאר קום מדמוטין לנחדר מא פעלוה מן טלאה, חם מא כאן
 ענדה אנה אסהל מן אן ירסם פי מתלה אפעאל קום אחי בה סליטין עליה אלסלאם
 ען אלה פי הדא אלכתאב בקול חכמה הצע לה אפעאלא מוגוד מתלהא, הו
 מא קאל פי אלכסלאן אני שאהרת אמורה תאול אלי אלנקין מן חאל אלי אכרי
 חתי רב מואה והלך פאעתברת בה אד קאל על שרה איש עצל עברתי ועל
 כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים וגי ואחזה אנכי אשית לבי וגי, וכדלך
 פי אלזאני דכר אנה קד שאהדה לאהיא מכדועא חתי נשב אלסהם פי מקתל מן
 נסמה אד קאל הטתו ברב לקחה וגי הולך אחריה פתאם וגי עד יפלה חין כברו
 וגי, וכמא וצף אלהים באנה יכלין בלרא מן יד מלך עפים יריד אהלאכה בלספה
 וסהמה כמא קאל עיר קטנה ואנשים בה מעט וגי ומצא בה איש מסכן וחכם וגי.
 פאן הדא אלאחאריה אלתו תצרהא אלחכמה כאלאמתאל מטא תנעל אלנאםאן
 להא כאלמשאהד ותסתצלה ללטאעה אסתצלאחא תאמא.

וכמאל אלעלם בפנון ארבעה אלואול אלקבול חם אלחפש חם אלכאטר חם
 אלחמיז וקסמי אלמערספה אללדין המא אלתלקין ואלאסתנבאט. פאמא אלתלקין
 פהו אן יתעלם אלנאםאן מבארי אלעלום ואצולהא ממן תקרמה פיהא וסבקה

מימיו ילד מגדל וישתומם על המגדל את בנו ויאמר מה יקוה בזה והמגדל עצמו יודע מה
 שהוא עושה או לאדם שלא ראה ורועה מימיו וישתומם על הזורע חטים ויאמר שאבד את הזרע והזורע
 עצמו לא עשה מה שעשה אלא בחכמה. ובהפך זה אם יעורר הטבע את השכל להתענג במעשה
 שסופו לרע יהיה זה כמי שיעורר את האדם לאכול דבש שבו סם המות והוא מתוך בתחילה
 וממית בסוף. והיסוד בכל זה הוא מה שנאמר בתורה לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריהם
 (דברים ל"ב כ"ט). ולפעמים יקח חמון העם למשל מה שקרה לאחרים ולפיכך ספר לנו
 אלהינו יתברך ויתעלה בספרו שנתן לנו מעשי אנשים משוכחים כדי שנבקש להרמות להם בצדקתם
 ומעשי אנשים מנוגים כדי שנזכר ממה שעשו ברישעתם. ואחר זה תרבר שהיה בעיני השם קל
 מאד להבין ושמופני זה לא כתב בספרו דמיונו מעשי בני אדם הביאו שלמה עליו השלום
 בשם האל בזה הספר באמרו חכמה הנותנת לפניו מעשים המצויים. והוא מה שאמר על איש
 עצל ראיתי שעניניו הלכו וחסרו עד שנחרב ביתו ואבד ולקחתיו למשל באמרו על שדה איש
 עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים וגי ואחזה אנכי אשית לבי וגי
 (משלי כ"ד ל"ב). וכן אמר בנואף שראתו משחק ומפותה עד שנתקע החץ בגופו והמית
 אותו באמרו הטתו ברב לקחה וגי הולך אחריה פתאם וגי עד יפלה חין כברו וגי (שם ז'
 כ"א—כ"ג). וכן ספר על החכם אשר מלט עיר בערמתו ובכינתו מיד מלך עצום אשר חשב
 להשחיתה כמו שאמר עיר קטנה ואנשים בה מעט וגי ומצא בה איש מסכן וחכם וגי (קהלת
 ז' יד, ט"ו). וזה מפני שאלו הספורים אשר תציגם החכמה למשל לבני אדם הם כאלו ראו אותם
 עיניהם ויזכרום לעבודת ה' בהכנה שלמה.

ושלימות החכמה בארבעה פנים הקבלה ואחר זה השמירה ואחר זה העיון ואחר זה
 הבחינה ובשני חלקי הידיעה שהם השינון והתבונה. והשינון הוא שילמוד האדם התהלות הידיעות

ללעקל כטאוו בקריה לא סור להא אלהי התכחא טאהר ללחם בקולה עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו.

ואנמא אקדם האהנא טרפא מן כל פן ליכון אצלא מוציעא פי צדר אלכתאב וסאשרח מא שאכל כל ואחר מן הרה אלפנון ענד אלאסתישאן פי שרחה. פאקל האהנא ועואם אלנאם איצא אלדין יסתהקלון אלענאיה באלחכמה לצעובתהא עלי אלטבע אד לים יקף עלי נפעהא וינעכפון עלי גמע אלדהב ואלפצה לאן טבעהם קד וקף עלי (נפעהא) מנפועהמא אחתאנו אלי אן יסאוי להם אלחכים בינהמא ויקול אן הירא אלאטר אלדי אמרך בה לה נפע גפי ענך כנפע מא הו טאהר לך בקולה יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת כל אלחכמה אנפע לך מן דלך אנמע לקולה יקרה היא מפנינים וכל הפציד לא ישוו בה. ואעלם אסערך אללה אן נמיע אלמאור אלהי ובה אליהא אלטבע לס יקף שי מנהא עלי אלעקל ואמא נמיע מא עלם בה אלעקל פאנה לים יטהר לטבע. פענר דלך יכון אלעקל הו אלמצרק אד ענדה עלום לא ישער בהא אלטבע ולא ינו לטבע אן יזע אלעקל בשי או יתהרדה בה יזעם אנה גפי ען אלעקל אד כאן מא מן שי אנכשף לטבע אלא והו מכשוף ללעקל מלה סאפהם הירא אלקול ואסתעמלה. פארא אנת אקסת מא עלם בה אלעקל אלי מא חסה אלטבע ונת ללאול פצילה עלי אלחאמי כפצל אלנור עלי אלפלאם אד כאן הירא יעלם מא ענד הירא והירא לא יעלם מא ענד הירא ופי דלך יקול אלחכים וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך. פאד קר תבין צדק אלעקל פימא יזעם אנה תפרד בעלם מא דון אלטבע וכרב אלטבע אן הו זעם אנה תפרד בה מן אלעלום דון אלעקל כאן מא ינכרה אלטבע עלי אלעקל מן אמור יבתדיהא פיתעב פידהא ירגו עאקבתהא אנכארא כטאא. ואנמא מלה דלך כמן לס ישאהר ולרא רבי יבבר

שהוא שונה לעיר שאין לה חומה שתחוש מרגיש שתלכד באמרו עיר פרוצה אין חומה אצדס אשר אין מעצר לרוחו (משלי כ"ה כ"ח).

ואקדים לך פה רק מעט מכל אופן ואופן כדי שיתיה יסוד מוצב בפתיחת הספר ואבאר דמיון כל אחד מאלו האופנים כשאמצא מקום לביאורו. ואומר כאן שהמון בני אדם תכבר עליהם ג"כ היגיעה בחכמה לפי שהיא קשה לטבע שאיננו מכיין את תועלתה וישתדלו לאצור כסף וזהב לפי שטבעם מכיר תועלתם ולפיכך היה צריך שתחכם ישוה להם חכמה החכמה והעושר ויאמר הדבר שאני מצוך יש לו תועלת נסתרת מתוך כנו שיש תועלת לדבר הנראה לעיניך כאמרו יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת (שם כ"ו ט"ז) ויבנה מזה שתועלת החכמה גדולה מתועלת כל אלה כאמרו יקרה היא מפנינים וכל הפציד לא ישוה בה (שם ג' ט"ו). ודע יצליחך האל שכל הדברים אשר ירגיש בהם הטבע אין אחד מהם נכנס מן השכל אבל כל מה שיודע השכל איננו גלוי לפני הטבע. ולפיכך השכל הוא הנאמן מפני לו ידיעות שאין הטבע ושיגם והטבע לא יוכל להפחיד את השכל ולהרעידו באיזה דבר בחי שזה נעלם מן השכל מפני שאין דבר גלוי לפני הטבע שאינו גלוי ג"כ לפני השכל והבן המאמר והשתמש בו. ואם הדומה במחשבתך מה שיודע השכל למה שירגיש הטבע תכנה יתרון השכל מן הטבע כיתרון האור מן החושך מפני שהשכל יודע מה שכטבע והטבע יודע מה ששככל ועל זה אמר החכם וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון מן החשך (קהלת כ"י ג'). ואחר שהתברר שאמת עם השכל כשענתו שיש ידיעות המיוחדות ולא לטבע כזוב בחשבו שיש ידיעות המיוחדות לו ולא לשכל יחמא הטבע אם ילחסי עם השכל בדברים שהתחיל השכל ליגע בהם לפי שיקת לאתויתם. וזה דומה לאדם שלא

פארא לם ינלהא מן ונהא טלבהא כיף מא כאן פיסכב לה דלך אצראף שהותה
 כיף מא אמכנה. פארא כאף אלאנסאן גלבה טבעה עליה פי שי מן דלך פרנע
 אלי אלעקל ונדה ינבהה עלי עאקבה תלך אללדה אנהא ואן כאנת להא חלאוה
 סריעה פאן להא מראה אנלה. ופי דלך יקול אלכתאב כי נפת תטפנה שפתי
 ורה וחלק כשמן חכה ואחריתה מרה כלענה חרה כחרב פיות ותפסירהמא אן
 שפתי אלאנביה תקטר שהרא וחנכהא אליו מן אלהן ועאקבתהא מרה כאלעלקם
 והאדה כסיף די פמין. פענד הרא אלתיקט יכתאר אלאנסאן תרך אללדה
 אלעאללה למא פיה מן אלצר אלאל.

חם אן אלעאמה למא כאן עלם אלהואם ענדהם אקרב ואסהל מן עלם
 אלעקל אד אלחה מעהם באלבניה אחתאנו אלי אמתאל תצרב להם חתי תתסאוי
 ענדהם ואנבאת אלעקל מתל ואנבאת אלחם. ושרה דלך אן אלהאסה אדא שאהרת
 נארא הרב מנהא אלחיואן לנוסה מן אלאחראק וכדלך אדא סמעת צותא מרעבא
 נפרת ענה באלטבע לאן הרה אשיא מלאקיה להרא. פלהדה אלעלה אדא ראי
 אלעקל אמרא מהלכא או סמע בשי מצר וכשף דלך אלי אלטבע פראה אנה לא
 ירבן אליה ולא יקבלה כאטבה מן חית ישער פקאל לה ויחך פאן הרא אלקול
 אלדי אקולה לך הו מתל אלנאר אלדי קד ראיחך תהרב ענהא ומתל אלמא
 אלעמיק אלדי מן שאנך אן תחורה. פהרא מנפוע אלאמתאל תקרב מא יחכם בה
 אלעקל אלי אלטבע ותקול לה אן מתלה מתל מא תחסה. ולדלך אלנאלב עלי
 לקב הרא אלכתאב באנה כתאב אלאמתאל למא פיה מן הרה אלפנון אד ימתל
 אלנצב אלדי טהרת אפתה ללעקל בדהאב אלנפס אלדי טהרת אפתה ללטבע
 בקולה כן ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו יקה וימתל אלפסק אלדי קד וקף
 אלעקל עלי תהלכתה באלוקוע פי אלביר אלדי הו הלאך טאהר ללחם בקולה כי
 שוחה עמוקה זונה ובאר ורה נכריה וימתל מן לא ישיק יחכם ראייה אלדי תבין

הקיים הצורה ועם זה הוא נבחר ואם לא מצא להשלים את תאוותו כראוי יבקשנה באיזה אופן
 יהיה זה וביאורו למלאותה כמו שיוכל. ואם יורא אדם שיגבור עליו טבעו באחד מאלו וישוב אל
 השכל ימצא שיעורררו על מה שיבוא לו מזה התענוג שאם ימתק לו בראשיתו ימרו לו בסופו. ועל
 זה אמר הכתוב כי נפת תטפנה שפתי ורה וחלק משמן חכה ואחריתה מרה כלענה חרה כחרב
 פיות (משלי ה' ג' ד'). וכשתעורר האדם כן יבחר לעזוב את התענוג הנכחי מפני הרעה
 אשר באחריתו.

ועוד מה שיודע להמון העם בחושים הוא יותר קרוב וקל ממה שיודע להם כשכל מפני
 שכלי ההרגשה נמצאים בתכונתם לפיכך הוצרכו למשלים שימשלו להם כדי שישוה בעיניהם מה
 שהיויב השכל למה שיתייבו החושים. וביאורו שכאשר יראה החוש את האש יברח חתי
 מנה מפחדו פן ישרף וכן בשמעו קול מרעיד ינוס ממנו בטבעו מפני שהם דברים המושגים
 בעי. וזוהו הטעם כאשר יראה השכל דבר המאבד או ישמע דבר אשר ירע ויגלה זאת אל
 טבע ואחר זה יראה כי הטבע לא יאבה לו ולא ישמע אליו אז ידבר אליו באופן שיבין ויאמר
 אוי לך כי הרבר אשר אני דובר אליך הוא כמו האש שראיתך בורה ממנה וכמים עמוקים
 רבך להזהר מהם. וזהו תועלת המשלים שהם מקריבים אל הטבע מה שיגזור השכל ואומרים
 בע זה הרבר דומה למה שהרגשת בחושך. ולפיכך השם הנובר כבינו זה הספר הוא ספר
 שלים לפי האופנים שנמצאו בו שהמשול הגזל שרעתו נראית לשכל לאבוד הנפש שרעתו
 יות גם אל הטבע כאמרו כן ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו יקה (שם א' י"ט)
 שיל הנות שהשכל יודע הפסדה לנפילה בכור שהיא אבוד הנראה לחוש באמרו כי שוחה
 קה זונה ובאר צרה נכריה (שם כ"ג כ"ז) והמשול מי שלא יוכל לעצור ברוחו והשכל מבין

בנמיע מא הו ענר אלעקל מסתחמן כאלצדק ואלעדל ואלאנצאף ואלאחסאן ומא
 אשבה דלך ואלנהי ען נמיע מא הו ענר אלעקל מסתקבת כאלכרב ואלסרקי
 ואלפסק ומא שאכל דלך ואעני באלסמעיה אלשראיע אלתי גא כהא נבר
 אלרסול עליה אלסלאם מן טהארה וקרבאן וסבת ועיד ומא גרי מזרי דלך. סאדא
 ראם אלאנסאן אלענאיה באלוקוף עליה ונר אלטבע יקערה ענהא לאסתתקאלה
 מא ויאקעה מן כתרָה אלספכר ואלסתר באלליל ואלכר באלנהאר פי קראָה אלכתב
 ואלתחפֿט לנכתהא ומסאילה אלעלמא ואלתרדאד פימא עני בה לילא ינדרם פיהרב
 אלטבע מן הדיא אשד הרב לאנה לא יעלם מא פי דלך מן אלנפע לכן אלעקל
 יעלם דלך מן האל גלאלה אהל אלחכמה פי האל כמאל אלמראד להם כמא
 קאל שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך ופי אלמכרה אעלי מרתבה.
 ואסעד חאל ענר אלכאלק עו ונל כמא קאל כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת
 ויש אחרית ותקוּתך לא תכרת ועבארתה כדלך אעלם אלחכמה פאנהא לנשך
 סאדא ונרתהא ונרת אלעאקבה ורנאוך לא ינקטע. פענר תנביה אלעקל ללאנסאן
 עלי דלך ידאפע אלטבע ויכטמה ויחַהה חתי יטלב אלחכמה.

ואלדאעיה אלמאניא פאן אלטבע ימיל אלי אלתעדי ואלנצב ואלסרקי
 ואלכיאנה ומא נחי הדיא אלנחו ואלסכב פי הדיא הו אנה יחם מן נספת כחאנה
 אלי גרא ומון ומע דלך יכסל ען טלבהא מן גהתהא פיסכב לה דלך אלנור
 ואלתעדי. סאדא כאד אלאנסאן ימיל מע אלטבע אלי שי מן דלך יקטֿה אלעקל
 עלי עאקבה דלך אנה אפה ושקא והתך סתר פי אלדניא ואלעדאב אלאלים וסר
 אלמציר פי אלמכרה. ופיה יקול ערב לאיש להם שקר ואחר ימלא סיהו חציך
 ושרחה ילך ללמר אלטעאם אלהראם ובעד דלך ימתלי פוה חצמא. וימיל אלטבע
 איצא אלי אלחלקיה באלנשיאן ואלנכאח ומא כאן מן הדיא אלאבואב ואלסכב
 פי הדיא הי אלשהיה אלמרכבה פיה לאקאמה אלצורה ומעה מע דלך קלה צנר

לומר בשכליות הציוני בכל מה שהוא טוב בעיני השכל כמו האמת והצדק והצדקה וגמילות חסדים
 והדומה להם והאזהרה ממה שהוא רע בעיני השכל כמו השקר והגזל והזנות והדומה להם
 ורצוני לומר בשמעיות המצוות שנתנו לנביא ע"ה כמו הסהרות והקרבנות והשבת והמועדים
 וכיוצא בהן. ואם ירצה האדם ליגע לדעת אותם ימצא שהטבע יעכבהו מזה טפני שכבד עליו סרה
 שיקרתו מרוב העיון והקיצה כלילה ומתשורר ביום לקרות בספרים ולשמור דקדוקים ולשאול את
 החכמים ולחזור על מה שיגע בו כדי שלא ימתח מזכרונו והטבע וברת מזה בריחה עצומה מספרי
 שאינו יודע התועלת שיש בו והשכל יודע מה יקרה מעלת אנשי החכמה כאשר הגיעו אל מטרותם
 בשלימות כמו שאמר שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך (משלי י"ט כ') ושבעולם
 הבא הם יושבים במדרגה היותר עליונה ובמצב היותר מאושר אצל הבורא יתעלה כמו שאמר
 כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקוּתך לא תכרת (שם כ"ד י"ד) ופירושו כן
 דע החכמה כי היא לעצמך ואם מצאת אותה מצאת שכר ותקוּתך לא תכרת. וכשעור השכל
 את האדם על זה ידחף את הטבע ויכבשהו ויזריהו לבקש את החכמה.

והיצר השני הוא שהטבע נוטה לעבור עבירות ולגזול ולגנוב ולרמות וכיוצא בו וזה מפני שהטבע
 רגיש בצורך למון ולמתיה ועם כל זה הוא עצל מלבקשם כדרכס וזה מביאו לידי חסם ועכרה. ואם
 יקרב האדם לנשות אחר טבעו אל אחר כאלו הדברים יעירוהו השכל על אחריתם שהיא רעה ויגון ובזיון
 בעולם הזה והעונש שיכאיבהו והרעה שתגיעוהו בעולם הבא. ועל זה אמר ערב לאיש להם שקר
 ואחר ימלא סיהו חציך (שם כ' י"ז) ופירושו ינעם לאדם מאכל אסור ואחר זה ימלא סיו תציק
 והטבע נוטה ג"כ אל התשמיש והמשגל והבעילה וכיוצא בו וזה מפני התאוה הנשועת ב

פי אנלאקה צרבא יקאל לה אלכסל ונמיע מא ימיל אליה וינשט סהו מא סרה ולדרה בסרעה לאן פי אנלאקה צרבא יקאל לה אלשהוה, פלדלך אחתאנ אלנאסאן אלי תדביר חתי יכשף לה עאקבא מא סר אלטבע וסא אלעקל ואנרה מא צר באלטבע ונפע אלעקל פיצבר עלי אלחעב ואלענאיה במא עאקבתה צאלחה, כמא קאל כי אם יש אחרית ותקוחד לא תכרת וינוגר עמא דעתה אליה אלשהוה לסו עאקבתה כמא קאל יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות, ולמא כאן הרא אלחבריר לו תרך אלנאס עלי חאל אלכתיאר ללוקוף עליה לאמכן אן יצרף בהם אלטבע ענה אונב אלחכים עו ונל אן ירסם פיה כתאבא עלי לסאן אלחכים סלימן בן דאור עליה אלסלאם יכשף פיה עואקב אלמור אלתי יצגר מנהא אלטבע וינשר חמדהא ועוהא ושרפהא חתי ינשט אלנאסאן אליהא ארא קאום דלך אלנו אלכסל אלדי פיה ויטהר אואכר אלמור אלתי יאנס אליהא אלטבע ויכסט שההא ומרהא ואפתהא חתי ינפר אלנאסאן ענהא ארא קאום דלך אלנו אלשהוה אלתי פיה. ומן שררה אלמורין נמיעא אמא אלדאעיה אלואלי סאן אלטבע יכסל ען אלענאיה באמור אלדניא אלתי תלוס אלצרוה אליהא והו אלקות אעני אלטעאם ואלסתר אעני אללבאם ואלכן אעני אלמנול. סארא קצד אלנאסאן נחו אלחעב פי אלחכסב ואלחעישי אנהצב אלטבע אמאמה לימאנעה ען דלך נוסא מטא ילקאה בסרעה מן אלכד ואלנהאר חתי יקבל אלעקל עליה סיזכרה עאקבא דלך אנהא תוצל אלי שבע מן גוע וואלי וקא מן ערי וואלי שלאל מן חרורה לאן אלעקל יעלם בדלך ואלטבע לא יעלם בה, סארא נבהא אלעקל עלי דלך אנסאק מעה טאיעא וקהר טבעה אלדי מן שאנה אלכסל ופי דלך יקול אלכחאב לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ ועבארתה אן אלמלול לא יצארף זארה ומאל אלנאסאן אלעויו הו אלנשאט. וכדלך יכסל ען אלענאיה באלמור אלדיאניה אלתי הי מערפא אלפראיץ אלעקליה ואלסמעייה אעני באלעקליה אלמור

היא הנקראת עצלות וכל מה שהטבע נוטה אליו וירויץ לקראתו זהו מה שישמחתו ויענגתו מיד מפני שאחת ממדותיו היא הנקראת תאוה. לפיכך יצטרך האדם להנהיגה כדי שתגלה לו אחריות מה שישמח הטבע וירע לשכל ואחריות מה שיוק הטבע ויועיל השכל ויסבול העמל והיוגיעה אם התעללה בעקבותם כמו שאמר כי אם יש אחריות ותקוחד לא תכרת (משלי כ"ג י"ח) ויחרד ממה שתעוררהו אליו התאוה מפני הרעה אשר בסופו כמו שאמר יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות (שם י"ד י"ב). ואם היה אדם נעזב לנפשו להכין זאת ההנהגה בבחירתו היה אפשר שהטבע ירחיקהו ממנה לפיכך חוצרך החכם יתברך ויתעלה לכתוב כזה הענין ספר ביד החכם שלמה בן דוד עליו השלום לגלות עקבות הדברים שיקוין בהם הטבע ולפרסם החלום ויקרם ויתרונם כדי שירויץ האדם אליהם כאשר תקום העצלות אשר בו נגד (השכל ב) זה החלק וכן להראות אחריות הדברים אשר הטבע חפץ בהם ולספר רעתם ומרירותם וצרתם כדי שיברח האדם מהם כשתקום התאוה אשר בו נגד (השכל ב) זה החלק. ועתה נבאר את שני החלקים ביהד זה שיש באדם יצר ראשון והוא שהטבע עצל מלעסוק בדברי העולם הזה שהוא צריך להם בהכרח כמו המזון רצוני לומר המאכל והכסות גרל הלבוש והמחסה ר"ל המושב. ואם יבקש האדם ליגע עצמו להרויח ולמצוא מפתיו יקום הטבע נגדו ויסנעהו מזה מפני שהוא ירא מן הטורח והעמל שימצאוהו בבחירות עד שיקרב אליו השכל ויזכירהו מה שיהיה בסופו שהיוגיעה תביאנהו מן הרעב לשובע ומן העריו לכסות ומן החורב לצל לפי שהשכל יורע זה ולא הטבע. ואחר שיעיר השכל את האדם על זה ימשך אחריו ברצון וכניע הטבע אשר מדרבו העצלות ועל זה אמר הכתוב לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ (שם י"ב כ"ז) ומורשו שתקן בדבר במתרה לא ישיג צידו והחריצות הוא הון וקר לאדם. וכן הטבע עצל מליגע בדברים התרניים וזהו לדעת המצות השכליות והשמעיות רצוני

אני אעלמך ואדלך עלי אי טרוק הסלך פיה ואשיר עליך בענאיתי פלא תכן כאלבהאים אלתי לא פהם להא תחתאנ אלי לגם וארסאן תלגם כהא לילא תקרב אליך באדי. ואלמשעור בה ענד גמיע אלגאם אולא מן אמורהם הו מא כאן מן פנון אלטבע אד הו אקדם באלכניף ואלתרתוב פאדא הם שערו בשי מן דלך פינבני להם אלא יטאלעו בה פעלא ולא יבאשרו בה עמלא חתי יערצוה עלי אלעקל פאן קצי אלעקל בפעלה פעלוה ואן קצי בתרכה תרכוה. ופי הדא יקול אלכתאב בדרך חכמה הוריתך הדרכתיך במעגלי ישר. חם אן אלעקל אדא חכם בפעל מא וכאן אלטבע יכרה דלך אלפעל ויאבאה סקר ונב אן יפעל ולא ילתפת אלי כרה אלטבע לה. וכדלך אדא נהי אלעקל ען פעל מא וכאן אלטבע ימיל אלי דלך אלפעל וינשט אליה סקר ונב אן יתרך ולא ילתפת אלי מחבֵּה אלטבע לה עלי מא הו מעלוס מן אלאחאכס אלעדל אלדי אנמא יקצד אלי סא ואסק אלהק ואן סא אלכצום וירפע מא אבאה אלהק ולו סר אלכצום. וקר קאל פי מהל דלך או תבין צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב. וינבני אן יסר אלאנמאן כמא ארתצאה אלעקל ועלי אן אלטבע יכרה ויבער עמא אבאה אלעקל ואן כאן אלטבע יאנס בה. ופי דלך יקול שמהה לצדיק עשות משפט ומחתה לפעלי און. ואלאצל אלמוצווע כאלקטב להדה אלמעאני אלתי תדור עריה הו אן אלטבע ינשט אלי כל לדה עאגלה ולא יבאלי כאן תכון עאקבתהא צארה ואלעקל ינפר מן סרור עאגל אדא עלם באנה יגלב אלמא אגלא. וכדלך אלטבע ינפר מן אלם עאגל ועלי אן ראהו וסרורא יתבעאנה ואלעקל ירי אמתעאגל תעב ואלם אדא צח לה אן כירא ומצלחה יתלואנה. ואנווע האתיך אלמקרטתין לא חצא גיר אנה נדכר מן כל צרב מנהמא בעצא.

ונקול אן גמיע מא ינפר ענה אלטבע פהו מא אתעבה ואלמה עאגלא לאן

איזה הדרך אשר הלך בה ואנהגך בהשגחתי ואל תהי כבהמות שאין להן בינה וצריכות למתג ורסן לבלום אותן לבלתי יקרבו אליך להרע. והמושג הראשון אשר לבני אדם טרבריהם הוא מה שנמצא אצלם מאופני הטבע מפני שהטבע הוא היותר קודם כבינוס ובתכונתם וכאשר ישנו איזה דבר מן הטבע ראוי להם שלא יוציאורו אל הפועל ולא ישגוהו עליו לעשותו עד שיעריכוהו לפני השכל ואם יגזור השכל בעשיתו יעשוהו ואם יגזור בהטבע ממנו יעזבוהו. ועל זה אמר הכתוב בדרך חכמה הוריתך הדרכתיך במעגלי ישר (משלי ד' י"א). ועוד אם גזר השכל לעשות איזה דבר והטבע ימאסוהו ואינו רוצה בו צריך שיעשהו האדם ושלא יחוש למיאוס הטבע. וכן אם הזחיר השכל מלעשות איזה דבר והטבע נוטה אליו וירוץ לקראתו צריך שיסנע האדם ממנו ולא יחוש לאהבת הטבע וזה כמה שנודע מן השופט בצדק שאיננו מבקש כי אם מה שהוא כפי האמת אע"פ שירע לבעלי הריב וירחיק מה שהוא נגד האמת אף אם ישמחו בזה בעלי הריב. וכבר אמר החכם בכמו זה או תבין צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב (שם ב' ט'). וראוי לאדם שישמח במה שהשכל חפץ בו אף על פי שימאסוהו הטבע ושיתרחק ממנו שלא יחפץ בו השכל אע"פ שהוא רצוי לטבע. ועל זה נאמר שמתה לצדיק עשות משפט ומחתה לפועלי און (שם כ"א ט"ו). והשרש המוסר בקוטר אשר עליו סובבים אלה הענינים הוא שהטבע ירוץ אחר כל תענוג נוכחי ואינו דואג על הרע שיבוא באחריתו והשכל יכרה מן השמחה הנוכחית כשידע שהיא מושכת כאב אחריה. וכן הטבע יכרה מן כאב נוכחי אע"פ שיבוא אחריו המנוחה והשמחה והשכל יכרה ביגיעה וכאב הכאים מיד אם נתאמת לו שהטוב והתצלחה באחריתם. ואופני אלו שתי ההקדמות אי אפשר למנותם רק אוכיר קצת מכל אחד מהם. ונאמר שכל מה שהטבע בורח ממנו זהו מה שייגיעו ויכאיבו מיד מפני שאחת ממורותיו

והוא תפסיר משלי

לרבננו סעיד אלפיומי זק"ל בן רבנו יוסף גאון זצ"ל

[והו] כתאב שלב אלחכמה

[צדר אלכתאב]

צדר [אל]עברה באנה קאל [חבארך] אללה אלה אסראיל אלפרד עלי חקיקה
[אלואהדרה] גיף אלקריום עלי מעני אלואהרה אלדי [עלמה] הו אנה עאלם באלכל
ומעני קדרתה [הו] אנה קארר עלי כל שי אלמריד בנא אלכיר [ואלפצל] וראסהמא
ומפתחתחמא אלמערפה.

אמא בעד פאן אלנאטקין אנמא [פצלו עלי ס] איר אלחיואן במעני אלנטק
אלדי להם [רון נטיע חיואן אלעא] לם כמא אן נטיע אלחיואן אנמא [פצל עלי]
סאיר אלנאטיין במעני אלחיואניה [אלתי להם וכמא] אן כל נאם אנמא פצל
עלי סאיר מונודאת אלעאלם באלנמו אלדי הו לה והדא . . . . .

שהר שרף אנסאניה ואן הו גאר פקמע עקלה בטבעה צאר פעלה באלכהאים.
והדה אלקציה מע ועזו צהתהא פי אלשאהר פאן אללה עו ונל יקול פיהא
פי כתאבה אשכילך ואורך בדרך וגו' אל תהיו כסוס כפרד וגו'. ועבארף אלאייתן

וזה פירוש משלי

לרבננו סעידה הפיתומי זק"ל בן רבנו יוסף גאון זצ"ל.

[והוא] ספר דרישת החכמה

[פתיחת הספר]

פתח ביאורו באמרו יתברך ה' אלהי ישראל היחיד באמיתת [האחד]ות הקדמון בענין
היחוד אשר [ידיעתו] היא שיודע הכל וענין יכלתו שהוא יוכל את הכל והוא רוצה בטובתנו [ויחרוננו]
אשר ראשיתם ותחילתם המדע.

ואתרי זאת [אומר] שיתרון המדברים על כל בעלי חיים הוא הרבון הניתן להם [ולא
לכל בעלי חיים שבעו]לם כמו שיתרון בעלי חיים כולם על שאר המינים הגדלים הוא החיות
אשר להם וכמו שכל דבר הגדל יתרונו על כל הנמצאים שבעולם בגודלו. וזה . . . . .

[הארם מורכב משני דברים השכל והטבע ואם ישלים האדם את שכלו על הטבע] נגלה
יק אנשותו ואם יעות דרכו ויכניע שכלו תחת טבעו יהיה מעשהו כמעשה הבהמות. ואמיתות
הטבע הזה ברורה לעיני כל ועוד אמר עליו השם יתברך בספרו אשכילך ואורך בדרך וגו' אל
היו כסוס כפרד וגו' [תהלים ל"ב ח'—ט']. ופירוש אלו שני הפסוקים אני אלמדך ואורך

ולא נאריך לבאר דרכי פירוש הגאון ולהזכיר שמות האנשים אשר למדו ממנו כי כבר כתב הרב ד"ר יונה בונדי¹⁾ בענינים האלו מאמר מספיק למי שאינו רוצה לחקור ולדרוש בספר הגאון בעצמו. ולא נעיר רק על שגגות אחדות ששגג הגאון בהעתקתו והחליף פסוקים אלו עם אלו י"א עם י" ט"ז, י"ב עם י"ז (מלת כעס) עם י"ב כי"ג. ט"ז י"ח עם י"ח י"ב, י"ט כ"ד עם כ"ז ט"ז וכ"ז א' עם כ"ז ח' ובאיזה כתבי יד הגיהו המעיות ועיין הערותינו לאלו הפסוקים. ועוד העתיק פסוק תפארת בנים אבותם (י"ז ה') כפשוטו אבל בפירושו ביארו כאילו נכתב תפארת אבות כניהם וגם יש קצת סתירה בין פירושו לכ"א י"ח ובין פירושו לכ"ז כ"ב במעשה מלשיני חנניה מישאל ועזריה.

פירוש משלי הוצאנו לאור על פי כתב יד אחד יחיד שהוא באוקספורד (קאטולוג נייביוער 119 ועיין עליו בונדי דף 16) וקראנו אותו כ"א א' ולהעמיד העתקה על בוריה השתמשנו עוד בשני כ"י אחרים האחד מאוצר הספרים שבלונדון (or. 2375) והוא אצלנו כ"י ב' והשני הוא בעיר בערלין (or. fol. 1203) וקראנוהו כ"י ג'. והנה הוא ידוע כי הגאון חיבר על התורה שתי העתקות. האחת עם פירוש ארוך והאחרת בלי פירוש אבל הוסיף בה לפעמים איזה מלות לרמוז בהן אל ביאורו הגדול (עיי' סוף הקדמתו) ואפשר שעשה זה גם כן בספר משלי ואחר שכתב ביאורו העתיק או הספר בלי פירוש אבל הניח בואת ההעתיקה איזה פירושים מביאורו לבאר היטב ענין הפסוקים והיא הנוסחה המצויה בכ"י ב' וג' המסכימים זה עם זה על הרוב ובואת נביך חילוקים רבים הנמצאים בין הכ"א א' וכ"י ב' וג' וגם פסוק אחד (ד' ט"ז) בכ"י ב' וג' משונה מהעתקת כ"א א' אבל הוא כפי הפירוש הנמצא בו.

ונראה לנו שהכ"י א' הועתק מכ"י אשר היה באותיות ערביות ואם אין ראוי לדבר רמו לדבר כי בגליון הכ"י (על פסוק כ"ב י') נמצא כתוב באותיות ערביות ימתהן במקום ימתחן הנמצא בפנים²⁾ ועוד יש טעיות שאין מבוארות כי אם מתוך כתוב ערבי כמו שנכתב אסראף במקום אשראף (דף 44 הערה 3), מניר במקום מעיר (דף 89 הערה 3) בעל במקום נעת (דף 133 הערה 4) נראהא במקום יראהא (דף 135 הע' 1) ואלדין במקום אלדני (דף 149 הע' 3) וכל אלו הטעיות אין להם טובן כי אין בחילוף האותיות הערביות הדומות זו לזו בצורתם והמשוונות בנקודותיהם והכל יודעים שראב"ע כתב כביאורו לבראשית ב' י"א שרבינו סעדיה תרגם התורה בלשון ישמעאל ובכתיבתם ואם עשה כן בהעתקתו לתורה כל שכן שעשה זה בפירושו על נביאים וכתובים וגם הכ"י א' הוא יותר קרוב למשפטי לשון ערבי מכ"י ב' וג' שבהם כמה אמות הקריאו שאינן נהוגות בערבית. ובכל זאת לא דקדק הסופר להבדיל בין האותיות הדומות כמו ב' וב' ג' וג' ה' וח' והנהגו טעיות הכ"י שאין ספק בהן ולא העירונו כי אם על הרבדים הקשים וכל מי שמוציא לאור ספר רק על פי כ"י אחד יבין בנקל עמלנו ויגיענו. וגם חסרונות רבים היו נמצאים בכ"י והשלמנום כפי השערותנו בין שהרניש בהן הסופר והשאר המקום חלק בין שלא הרניש בהן ומתוך הענין נתברר לנו שחסר שם דבר. ודף אחד נעתק מההקדמה ובה לתוך פרק שלשים³⁾. ובפרק כ"ח לא ראה הסופר כי בכ"י שלסנדר

Das Spruchbuch nach Saadia. Halle. 1888. ¹⁾

²⁾ ובכל זאת יתכן שהסופר בעצמו בחר בהגחתו באותיות ערביות מפני שבערבי הח' איננו דומה לח' ואלו השתמש באותיות ערביות היה נקל להחליף אלו האותיות.
³⁾ ועיין מה שכתב הרב ר' יונה בונדי בספרו הזכר דף 16.

הקדמת המוציאים לאור.

הגאון ר' סעדיה חיבר העתקת ספר משלי ופירושו אחר שכתב פירושו על על איזה ספרים מספרי תנ"ך¹) וזה ברור לנו לפי שהוכיח בו פירושו על התורה (דף 52, 56, 119, 188) ופירושו על ספר ישעיה (דף 94, 195)²) ועל ספרי תהלים (דף 198) ואיוב (דף 28, 96, 184) ואין ידוע לנו אם חיבר העתקת חמש מגלות קודם ספר משלי אם לא אבל אין ספק שהעתקותיו ופירושו על ספרי קדש קדמו לפירושו על ספר יצירה ולספר אמונות ודעות.

והנה קרא הגאון ספר משלי כתאב טלב אלחכמה והוא ספר דרישת החכמה³) ואמר ששלמה המלך רצה ללמד בו את מבקשי החכמה וקראם הרבה פעמים בן או בנים כי התלמיד אצל רבו כבן אצל אביו. ואחר שכוונת לומד החכמה היא להבין הדברים המושכלים צריך להמשיכם לדברים המוחשים הגלויים לכל ולכן קרא שלמה ספרו ס' משלים ולפיכך ראוי להבדיל בהרבה פסוקים בין הענין הנגלה והענין הנסתר שזה משל לזה כמו פרשת אשת חיל לפי דעתו היא משל לאיש המבקש מחיתו ולאיש החכם ולאיש הצדיק.

הגאון חלק ספר משלי בעצמו לשלשה חלקים החלק הראשון (והם הפרקים א' עד ט') כולל ענינים מחוכרים והחלק השני (מפרק י' עד פרק כ"ד) כולל פסוקים נפרדים ושני החלקים האלו חיברם וכתבם שלמה כמו שהם לפנינו והחלק השלישי (מפרק כ"ה עד כ"ט) חיברו גם כן שלמה אבל לא נכתב על ספר עד שבאו אנשי חזקיהו כמו שהמשנה נתנה למשה על הר סיני ולא נכתבה עד זמן התנאים וזה דעתו גם כן בספר יצירה שחיבר אברהם אבינו ענינו מכח שכלו ונשאר על פה עד שבאו חכמי המשנה וכתבו אותו כפי לשון בני דורם. ולפי דעת הגאון פרשת אנור ופרשת למואל נתוספו על ספר משלי ואנור ולמואל היו שני חכמים מפורסמים בימי קדם ואמר שאף על פי שאמרו חז"ל ששני שמות הללו כינויים לשלמה המלך אין להוציא מקרא מירי פשוטו⁴).

¹) והם חמשה חומשי תורה וחמש מגילות ישעיה תהלים משלי איוב ודניאל ואפשר שפירש גם כן תרי עשר. ועיון חולדות ר"ם גאון באחד מתחלקים הבאים.

²) אל יקשה לך איך הוכיח הגאון פירושו למשלי בביאורו לישיעיהו ג' ג' שאין ספק אצלנו כי המלות ועלי מא שרנאנה פי תפסיר ס' משלי נתוספו אחר זמן מאת הגאון עצמו על הגליון.

³) האומר שהגאון קרא בשם זה רק פירושו או העתקתו טועה, כי ס' משלי בעצמו קרא ס' דרישת החכמה וכן הוא בשמות שנתן לס' תהלים ולס' איוב ולס' יצירה.

⁴) הקראי יפת בן עלי חשב שתי פרשיות האלו לשני חלקים נפרדים ולכן הוא מחלק ס' משלי לחמשה כחמשה חומשי תורה וכחמשה ספרי תהלים וכן עשה המאירי עיון בתחלת פרק ל' ולי' מביאורו.

תפסיר ספר משלי ושרחה

כאלערביה

והו כתאב מלב אלחכמה

תאליף

רבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכרנאה וצהחאה וכינאה בחואש כאלעבראניה

אלסקיראן אלמסתקראן אלי חמא רכחמא

נפתלי הסכונה יוסף דירינבורג

ותלמידה מאיר בן אליהו למברט

יבאע ענד ארנסט לרו אלכתבי

במדינה באריס אלמחרוסה

סנה א' תתצד.

תרגום ספר משלי וביאורו

בלשון ערבית

והוא ספר דרישת החכמה

לרבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאוהו לאור וביארוהו בהערות עבריות

הקטן נפת לי הסכונה יוסף דירינבורג
ותלמידו מאיר בן אליהו למברט

בבית הארון ארנסט לרו

פאריס שנת תרניד לפיק

ברוט צבי הירש בר יצחק אימצקאווסקי כנרלין

אלנו אלסארם

מן אלתפאסיר ואלכתב ואלרסאיל

לרבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכרנהא וצהחהא צחבה נמאעה מן עלמא

אלסקיר אלמסתקר אלי רחמא רבה

יוסף דירינבורג

ספרי רבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאם לאור

בחברת אנשים חכמים וידועים

דקמן נפתלי המכונה יוסף דירינבורג

חלק ששי